I.M.
SADOVEANU

SFÎRȘIT DE VEAC ÎN BUCUREȘTI

EDITURA MINERVA

Ediție îngrijită de
I. OPRIȘAN

Repere istorico-literare
alcătuite de
ANA MARIA SIRETEANU
și
I. OPRIȘAN

Coperta seriei : *Constantin Guluță*

ION MARIN SADOVEANU

SFÎRŞIT DE VEAC ÎN BUCUREŞTI

EDITURA MINERVA
Bucureşti — 1980

Ediția a doua revăzută în seria
„Patrimoniu"

Ediție princeps : *Sfîrșit de veac în București*, Editura „Socec", 1944

Volumul de față reproduce textul după ediția *Scrieri*, vol. II, colecția „Scriitori români", Editura Minerva, 1970

DESPRE ÎNCEPUTURILE ŞI ÎNTOCMIREA ACESTEI CĂRŢI

Cartea aceasta n-a fost scrisă ca să treacă timpul şi nici din vreo întrecere sau rîvnă literară. Ea a fost impusă de realitate autorului ei şi a preţuit pentru el cît o eliberare. Gîndul mai larg, care se va reflecta cîndva şi în alte lucrări — cartea de faţă şi cele care vor urma din lucrul meu de azi — vine din săvîrşiri dinainte de zilele trăite de autor. Felul lor însă el l-a simţit şi răsunetul lor el l-a auzit. Cînd s-a apucat să transcrie, el a încercat să rămînă credincios înfăţişării realităţilor de atunci, cu ciudăţeniile, scăderile şi contrazicerile lor, şi cu îmbrăţişarea largă şi critică a întregii înlănţuiri. Sînt aproape două decenii de cînd lumea care avea să treacă prin *Sfîrşit de veac în Bucureşti* a început să ia fiinţă. Într-o noapte de decembrie viforos a anului 1935 s-a aşternut prima pagină din ceea ce avea să fie povestirea vieţii plină de izbîndă a lui Iancu Urmatecu. Apoi, după două capitole, redactarea a fost întreruptă, din cauze din afară de voinţa autorului. După publicarea acestor capitole, unii s-au mirat că cel ce le-a scris şi-a părăsit „decantarea subtilă a esenţelor literare" şi „mandarinatul estetic", pe care le practica, şi că s-a apucat de o „supărătoare îndeletnicire". Aceştia erau cei foarte „de sus", care îşi mai închipuiau că au dreptul să apere cauza boierilor Barbu, fiind prin naştere şi poziţie foarte aproape de ei. Alţii au bombănit şi au înfierat apucăturile şi firea lui Urmatecu şi mai cu seamă „mitocăniile" lui. Aceştia erau cei care de părinţi sau bunici fuseseră aşezaţi pe aceeaşi treaptă cu eroul, treaptă de pe care încercau să şteargă urmele trecutului.

În drum spre parvenire, nimic nu-i supăra mai mult ca amintirea celor ce au fost, fie în suflet, fie în minte, fie în purtări.

Pe autor reacțiunile acestea l-au încîntat. I se dovedea astfel că e pe calea cea bună, că a lovit în plin, și mai ales — cît de cît se putea desluși numai din două capitole — că oamenii lui sînt vii și că indispun ca reale și indezirabile vecinătăți. Astfel, autorul își făcea controlul său literar și al adevărului pe care îl mărturisea.

Dreptul pe care scriitorul și-l luase de a spune adevărul era mai ales pricina celor mai aspre dojane. Firește că aici nu era vorba de o critică literară, ci de una de la om la om, în care se recunoșteau cîteodată ca adevărate fapte folosite pentru zidirea și prăbușirea bătrînului baron, de pildă, dar nu se recunoștea dreptul de a le da în vileag. În cele din urmă, cînd toate argumentele erau trecute, se spunea pur și simplu că e o chestie de bunăcreștere. Și astfel, „aristocrații" întorceau spatele, denunțau „prieteniile" și plecau.

Cu aceste experiențe, romanul a pornit să se întregească. Din primăvara pînă în toamna anului 1943 el și-a căpătat definitiva închegare, așa că a putut vedea lumina zilei în februarie 1944.

Firește că de tribulațiile unei cărți ce căuta să-și facă drum în lumea și deprinderile burgheze nici *Sfîrșit de veac în București* n-a fost scutit. A pornit mai întîi în înțelegeri cu alte edituri, care l-au părăsit pe drum. O dată era cît pe-aci să se sfarme întregul zaț, cu corectura în coale făcută de două ori; altă dată un editor a spus că e bun (dar nu l-a publicat) numai pe zece pagini citite de la începutul manuscrisului. Iar cînd a fost întrebat ce crede, el și-a arătat excelenta părere, scuzîndu-și criteriul de apreciere pe temeiul „că n-ai nevoie să mănînci o putină de brînză ca să vezi cum e".

Biruind piedicile adversității sau ale simplității, cartea a apărut, sprijinindu-se pe cîteva prietenii și obiective aprecieri.

Eliberată de orice suspiciune, afirmînd adevărul, aducînd din trecuta lume de umbre aspecte nefalsificate, cartea reapare. Firește că astăzi, în 1955, autorul vede că adevărul consemnat de el cu ani în urmă e limitat la viziunea lui de atunci. Totuși, socoate că volumul ar mai putea fi de folos.

ION MARIN SADOVEANU

București, 1955, februarie

I

Acolo unde astăzi, în inima Bucureștilor, e o răscruce de străzi și tramvaie numeroase, pe la sfîrșitul veacului trecut era o uliță abia însemnată, printre livezi și maidane rar împrejmuite, închipuită numai pe o singură latură, de-a lungul cărea se înșirau cîteva locuințe răzlețe.

Binale și temelii de o parte, scormonind un pămînt afînat și apos, dospit din vechi depozite de băligare de la marginea orașului, iar de cealaltă, cît prindeai cu ochiul, nuci, meri, salcîmi și tei, încurcați în crengile lor, pe deasupra zaplazurilor, pe jumătate putrede și dărîmate. Primăvara era numai floare albă și mirositoare, iar iarna, pe sub pomi, zăpadă groasă cu haimanale zgomotoase și cîțiva beți adormiți de Crăciun și lăsata secului.

Pe partea clădirilor, dintre locuințele scunde și șoldii, se înălța de curînd casa lui Iancu Urmatecu, albă și nouă, pătrată, cu acoperiș de tinichea roșie, cu geamuri mari în catul de sus, trei trepte de piatră șlefuită la intrare și fiare pîntecite la ferestrele subsolului. Abia de cîteva luni fusese lăsată din mistrie.

Urmatecu, de cîte ori se întorcea acasă, din colțul străzii o vedea albind printre crengi și nu-și mai lua ochii de la ea. Odată ajuns în fața porții, tușea, își dregea glasul, ca și cum ar fi vrut să spună ceva, și se minuna. Se minuna de casă, dar se minuna și de el. Simțea atunci un fel de mîndrie, un fel de siguranță și își mîngîia mustața

lungă, mătăsoasă și adusă, puțin căruntă, ce-i cădea peste obrajii cărnoși și injectați.

O „muscă" stufoasă punea sub buza de jos un semn de bărbăție pe fața lui lată și sănătoasă.

Cu băgare de seamă, el trecea strada, căutînd colțuri de piatră uscată pentru ca să nu-și murdărească ghetele de lac rusesc, înflorite cu găurele. Iar în poartă, după ce respira adînc, de-și umplea bine pieptul cu aer, răcnea cu un fel de gîlgîit în vocea răgușită :

— Drepți ! Ce, ați murit ?

Capete speriate de slugi ieșeau la ferestre și după ziduri. O forfoteală trecea peste tot, ușile se trînteau, și pe scări erau numai duduieli de pași grăbiți. Un lătrat gros, de cîine mare, se trezea și el, și un dulău cenușiu, cît un vițel, apărea bucurîndu-se în fața stăpînului.

— Ce mai e pe aici, boierule ? îșI mîngîia omul cîinele, care cu două labe îi ajungea în piept.

Și așa se întorcea întotdeauna, fie zi, fie noapte, cu gură mare, cu lătrat de cîine, să se știe că vine el !

Pînă să ajungă în casă, de-a lungul curții, căci intra întotdeauna pe din dos, lua în cap o frînghie cu rufe, pe care cearșafurile puse la uscat trosneau iarna, înțepenite de ger.

— Iar spălați ! Iar scuturați ! O să-mi tociți lucrurile și o să-mi subțiați geamurile ! se răstea, zîmbind din mustață.

În realitate, era încîntat de vrednicia coanei Mița, soția sa, care, mică, sprintenă și pripită, clipea grăbit, de parcă i-ar fi suflat cineva în ochi.

— Dă-mi un vin, Miță !

Și Urmatecu urca încet și greoi treptele, cu pași apăsați, de om mare și gras, bucuros că a ajuns.

Pînă să fie gata masa și să pice vreunul „d-ăia" — rude sărace, multe la număr, care întotdeauna găseau la el o masă, un ban și o înjurătură — Urmatecu golea de unul singur o sticlă de Drăgășani și trăgea un pui de somn.

În întunericul ce se lăsa în amurg, se cufunda cu plăcere. Toate ușile de la camere erau deschise, și o liniște adîncă plutea. Se auzea numai din cînd în cînd cum trosneau mobilele de nuc, și scuturătura, prin somn, a unui scatiu din colivie. O flacără roșie pîlpîia tocmai în a treia

odaie, ca un incendiu îndepărtat. Candela de la icoane trăgea să moară. Și iarăși o mîndrie îl cuprindea privindu-și mărimea asta de casă pe dinăuntru, întocmai cum s-a simțit cînd a privit-o din stradă. Dar parcă abia acum își putea bine măsura ceea ce a fost în stare să facă. Întunericul și tăcerea măreau încăperile și, odată cu ele, și inima lui.

Fericirea asta dulce și liniștită se topea în aroma vinului. Și o toropeală caldă îl cuprindea. De cînd s-a mutat în casa asta, ăsta îi era ceasul cel mai plăcut, venind cu un somn greu și cu un același vis...

E el, și parcă nu e el, copil de zece ani, în casa diaconului de sub Dealul Mitropoliei, unde a crescut. O pivniță lungă și rece, cu miros amestecat de băcănie și de poame : miroase vinul vărsat, icrele desfundate, lacherda tăiată, brînza frămîntată și de undeva vine și o boare de mere crețești și de gutui. Ce caută aici ? L-a trimis jupînul să scoată vin ! Și, lacom, cu mîna stîngă ține o cană de smalț verde la cana, iar cu dreapta, scobită ca o lingură, cară și înghite niște icre roșii și mari, cu un bob ce plesnește uleios între dinți. De sărătură multă, golește cana din mîna stîngă și iar o pune sub butoi, și iar îi e foame, și iar îi e sete. Și tot așa, nu-și mai aduce aminte decît de niște cizme mari de iuft, popești, care au coborît încet scara de piatră, de o pereche de palme, de o voce aspră și de o înjurătură. De la genunchi în sus, diaconul e numai neguri în amintirea lui ; nici visul nu l-a mai putut deslușì vreodată ! Și apoi vine un gol, peste care închipuirile somnului sar întotdeauna. Viața trecută se leagă mai tîrziu, cînd se aprinde o lumină și iar pornește la drum, cu mulți, mulți ani în urmă...

De data asta e călare. Dichisit și scos ca din cutie. Caii au fost marea patimă a tinereții lui. Caii și muierile. Se vede acum, ca atunci, sărind cu murgul peste varnițe pe maidane, în fața casei Pricupiței de pe Cîmpul Cucoanei. Douăzeci de fete, grăsune, cu tistimel brodat cu arnici roș și cu un fir de busuioc la ureche, stau pe prispă și-și dau cu coatele, și zîmbesc, și-i fac din mînă ca la o cunoștință veche. Pînă și Pricupița a ieșit să-l privească.

„Iancule, Iancule, mă craiule ! Frumos oi fi tu, voinic oi fi tu, da' vezi că Bălășica tot nu te vede !"

Asta o știe și el, că d-aia își face calul numai spume ! Nu l-a zărit doar adineauri, din deal, pe Matei Zaraful, cînd a intrat cu buzunarele doldora la Bălășica ? A văzut-o bine cum se codea, așa, doar de ochii lumii ; a văzut-o pe Pricupița cum sălta din turii ei grași, ca la mătănii, îmbiind și momindu-l pe Zaraf în odaia fetii ; a văzut mîna albă a Bălășicăi cînd a tras perdeaua roșie și parcă a văzut-o și cînd a furat cu un ochi negru, ca un tăciune stins, și dealul, și ulița, și un călăreț nebun, care se năpustea peste casele Pricupiței. Și atunci s-a pornit să facă zbeguri. Ar fi putut să și descalece, să-și lege murgul de poartă și să se ducă la oricare dintre fete. Care nu l-ar fi vrut și pe degeaba, că doar unu era „Iancu de la trebonal" în toată mahalaua ? ! Dar parcă nu-l lăsa inima ! Mai bine să le fiarbă pe toate deodată, că așa face un om „care nu e bou", cum își spunea el în clipa aceea.

Dar nici în pielea lui Matei Zaraful n-ar vrea să fie ! N-o știe el pe Bălășica ? ! Puțin numai să fie scîncită, și ce-i face ! Și doar el e el ! Și un fel de bucurie drăcească îl prinde deodată și îl întărîtă. Ocolește, sare, aleargă pe maidane cu murgul, dar nu se depărtează, ca să poată vedea mereu geamul cu perdeaua trasă. Cînd, fără să se aștepte, geamul se deschide și perdeauna să dă la o parte. În casă, Bălășica rîde și netezește cu podul palmei patul, iar Matei, gata de plecare, își aprinde ciubucul.

A fost atunci ca și cum l-ar fi plesnit cineva cu un par în cap ! La asta nu se aștepta ! Nu știa nici el de ce, dar parcă era mulțumit cînd era trasă perdeaua, și niciodată nu și-ar fi închipuit că o să se isprăvească, și chiar sub nasul lui ! Un fel de nebunie îl apucă : băgă pintenii adînc în burta calului și dădu un pumn de cîteva ocale în capul dobitocului. Murgul, surprins, sare, nechează, face o berbecească, și Iancu, moale în șa, e azvîrlit la pămînt, cu capul de un bolovan. Ce s-a întîmplat cu el nu mai știe, că s-a prăbușit în gol. S-a deșteptat mai tîrziu, în patul Bălășicăi, cu o usturime și o căldură la tîmpla dreaptă.

Bălăşica sta lîngă el, frumoasă, fragedă, spăsită, de parcă niciodată mîngîiere de bărbat n-ar fi atins-o. Un miros înecacios de busuioc şi de oţet de trandafiri plutea prin casă...

— Hai, Iancule, scoal', c-a venit nea Ivanciu ! Şi coana Miţa îşi zgudui de cîteva ori bărbatul.

Urmatecu scrîşni din dinţi, mestecă în gol în gura uscată de somn şi plescăi de parcă ar fi încercat un vin. Duse iute mîna la tîmplă şi se uită la degete, să vadă dacă nu era sînge. Cu ochii ţintă la coana Miţa, zîmbi mulţumit că a fost numai vis. Apoi se ridică iute pe coate, trezit, scuturînd capul.

— Venişi, bă ?

— Da' dormi, moi Iancule, de rupi pămîntul ! şi Ivanciu îşi trosni degetele osoase, de parcă ar fi sunat un sac cu arşice.

De neam bulgăresc, de prin părţile Giurgiului, deşi născut şi crescut în ţară, Ivanciu mai avea încă un accent, care punea un fel de greutate în vorbirea lui. Era mic de stat, supt şi spîn. Obrajii, găuriţi şi galbeni, se întindeau şi se mototoleau la loc cînd vorbea. Ochii cenuşii, aproape albi, însîngeraţi, pluteau într-o apă tulbure. La slăbiciunea lui, doar o burtică ţuguiată îl umfla caraghios.

— Iar ai buclarisit-o, liftă, ia spune ?

— Am mare nevoie de tine, Iancule !

— Vezi, aşa ! Tot la neica, sireacul ! Dă-ne o sticlă, Miţo, că mi-e gura uscată. Iar tu dă-i drumul !

Şi Urmatecu, abia acum trezit, mai căscă o dată lung şi zgomotos, întinzînd mîna alene înspre o chisea cu tutun. O „macedonie" fină risipea un miros amar şi înecăcios. Luă o ţigară groasă, răsucită cu mîna, potrivi fitilul de la lampă şi repetă :

— Ei, hai odată ! Dă-i drumul !

— Moi Iancule, îmi trebuie livada dinspre Pietroşiţa !

— Oleo ! făcu Urmatecu, neîncrezător şi invidios în acelaşi timp.

— Am cu mine şi măsurătorile, şi banii. O vrea să mi-o vînză boierul ? insistă Ivanciu, dulceag şi rugător.

— Apoi de, mă liftă, ştiu eu ? Cată să ne chibzuim !

II

Nimeni n-avea voie să intre în laboratorul lui conu Barbu. Era o cameră lungă și întunecată în casele bătrînești de pe Podul Mogoșoaiei. La cele cinci ferestre mari atîrnau perdele negre, iar pe jos, multe ligheane colorate felurit și mîncate de săruri. Parchetul era ars în mai multe locuri, fie de soluții tari, fie de cărbunii săriți din soba de tablă. Aci își petrecea conu Barbu partea cea mai mare a vremii, cînd treburile ministerului îi dădeau răgaz, și mai ales domnița Natalia. Boierul era un pasionat fotograf. Învățase meșteșugul la Viena, unde se mai ducea regulat de două ori pe an, să-și vadă unicul fiu, pe Barbu B. Barbu, și prietenii. Viena a rămas întotdeauna una din slăbiciunile vieții sale, mai ales după înnobilare. Căci conu Barbu era autentic baron austriac. Blazonul său, compus cu atenție în birourile imperiale după toate regulile heraldice, avea în cartiere frumos colorate : o licornă, un trident, un snop de grîu și un curs de apă, toate sub tufiș bogat de pene de struț, care înflorea printre spinii coroanei de baron.

În salonul cel mare, sub sticlă, stătea stema autentică. Era săpată și în aur, pe un inel dintr-o singură bucată, turnat de două ori. Pe unul îl purta nedespărțit conu Barbu, pe celalt, Barbu B. Barbu, acolo, în școala lui de la Viena.

Bătrînul baron se legase de lumea austriacă în primii ani de domnie ai împăratului Frantz Joseph. Și moda de acolo o adusese întocmai cu el la București. Pe lîngă străbuni — ale căror portrete erau atîrnate pretutindeni prin marile încăperi ale locuinței sale, toți îmbrăcați ca la noi și la Stambul — capul micului și slăbuțului domn părea cu totul apusean. Două tufe bogate de păr roșcat și încărunțit îi creșteau pe obraji, favoriții imperiali, legați între ei de o mustață groasă, ce se arcuia de-a lungul buzei superioare. O mare chelie, binevenită, se adăuga să-i dea și mai mult asemănarea cu împăratul Austriei.

În ministerele cu miniștri puțini, dar cu vreme multă, de pe acele timpuri, conu Barbu avea întotdeauna un por-

tofoliu cînd erau conservatorii la putere. De liberalism i-a fost silă toată viaţa. Nu că ar fi fost lipsit de generozitate sau de finețea gîndirii. Dar pe cei mărunţi îi plăcea să-i înalţe el, unul cîte unul, cînd îl slujeau, neputînd suferi să dea mulţimea buzna peste el şi să vorbească de drepturi în casa şi pe moşiile sale. Şi moşiile astea erau multe şi întinse. Erau petice şi în jurul Bucureştilor, dar acolo numai conacuri şi parcuri. (Toate erau fotografiate şi atîrnate prin casă !) Moşiile mari însă urcau înspre munte. De lîngă Buzău şi pînă deasupra Cîmpulungului, într-o parte, şi pînă în Vîlcea, în cealaltă, mergeai numai prin pădurile boierului.

Cumpărături pripite sau neglijente, şi vînzări la fel, au făcut ca viaţa lui conu Barbu să se petreacă mai mult în faţa judecăţilor. După importanţa şi valoarea proceselor, baronul stătea în instanţe de la judecătoriile de ocol pînă la Curtea de Casaţie. În lumea aceasta ahtiată şi vicleană a şedinţelor şi arhivelor, întîlnise boierul pe Iancu Urmatecu. Prima dată cînd au stat de vorbă a fost la arhivă, la Urmatecu. Dintr-un proces mare (era vorba de o pădure care făcea cît o jumătate de judeţ), conu Barbu n-avea decît un număr scris pe manşetă, cu care urmărea să dezgroape un dosar aruncat de mult la pivniţă.

Cînd l-a văzut mic, cu joben şi gheroc lung şi negru, din care Fantoche, căţeluşa baronului, de care nu se despărţea niciodată, scotea un cap cît o nucă, lucios, cu ochii bulbucaţi, printre reverurile de mătase veche şi pătată, Urmatecu a simţit că nu trebuie să se mai despartă de el. L-a poftit printre dosare dincolo de bara de lemn, i-a oferit un scaun şi l-a luat de la început cu „coane". Baronul, cînd a dat să se aşeze, a ridicat cu grijă pulpana gherocului, din care se ivi un pachet umflat şi unsuros. Era un pui fript, învelit într-o hîrtie, pentru Fantoche. Nicăieri, nici la Cameră, boierul nu se dezlipea de căţeluşă şi de hrana ei.

— Dacă ar şti cînd trebuie să mănînce şi cînd să nu mănînce, ar fi om ! spunea el zîmbitor tuturor celor miraţi. Şi tacticos, oriunde, rupea cîte o aripă de pui.

Văzîndu-l pe Urmatecu dînd ordine la aprozi şi el însuşi scoţînd din minte, pe dinafară, coloane întregi de numere „temeiuri", din registrele arhivei, conu Barbu s-a minunat. Iar la prima şedinţă, după lungi amînări procedurale, toate după sfaturile lui Urmatecu încurcate în adrese greşite şi executări nelegale, cînd l-a văzut suspendînd pronunţarea, pentru că dăduse ceasul din sala de şedinţe cu un sfert de oră înainte, conu Barbu a fost pătruns de admiraţie. L-a chemat acasă, l-a făcut omul său, dîndu-i mînă liberă în administrarea averii.

Aci, vrednicul şi vicleanul arhivar a găsit, ce e drept, pe o slugă mai veche, pe Ioachim Dorodan, un moşneag frînt, chel, cu un nas mare, plin de vinişoare roşii, şi cu vîrfurile degetelor foarte groase, peste care se bombau unghii tari şi lungi, ca de corn. Ca orice slujitor de nobil, Ioachim Dorodan era dăruit de stăpînul său cu mici giuvaieruri purtînd stema boieriei, păstrate cu sfinţenie de bătrîn. Cravata lui, de pildă, veşnic neagră, de atlaz, era trecută printr-un inel de fildeş, pe care stătea săpată coroana baronului. Acesta a fost primul lucru care a aprins gelozia şi invidia lui Urmatecu. Un fel de sete de a parveni crescu tot mai mare în el. Pînă atunci nu avusese cînd şi cum să vadă aşa ceva. Nu avusese unde şi la cine rîvni. La petrecerile lui de mahala şi la beţiile din piaţă, toţi erau ca el, deşi el era cel mai bine îmbrăcat, după moda timpului.

Întotdeauna a avut o rîvnă de a învăţa, de a înţelege, de a imita şi de a ajunge. Hainele şi le tăia după ale avocaţilor şi boierilor pe care îi întîlnea la tribunal. Şi a crezut întotdeauna că ăsta e un semn bun în sufletul său, un semn ce îi dădea numai puţină mîndrie faţă de ceilalţi ai lui, care, din lene sau prostie, nu vedeau mai departe de deprinderile lumii lor şi n-aveau nici o rîvnă să iasă din ea. Abia acum însă, cînd a văzut cravata lui Dorodan, trasă prin fildeşul de la baron, şi-a dat seama cîte trepte are scara asta pe care o ar putea urca şi la ce înălţimi ameţitoare ar putea ajunge. Şi pentru prima oară a simţit de ce o să-i fie atît de ruşine în viaţă, după cum i-a şi fost : de taică-său, măcelar, şi de maică-sa, moaşă, moartă de beţie într-o magazie cu cărbuni. Acum morţi erau amîndoi de mult. Şi Urmatecu,

în tăcerea saloanelor de pe Podul Mogoşoaiei, unde îl aştepta pe conu Barbu să se scoale, privind la strămoşii lui, simţea parcă o uşurare. Dar nu era destul, deşi îşi ştia sigur părinţii îngropaţi în curtea Bisericii Capra de pe Şoseaua Pantelimonului. Dacă vor vorbi vreodată morţii ăştia ruşinoşi prin gura lui Dorodan mai ales ? Era bătrîn şi nărod, e adevărat, şi nu înţelegea nimic din cîte îl ard pe el. Dar odată, „Umflatu" (cum îl botezase el pe Dorodan) l-a şi întrebat, în biroul rece, de toamnă, în care nu se făcuse încă focul şi unde o slujnicuţă în papuci afuma cu răşină : „Nu eşti dumneata băiatul lui Gherasie, măcelarul ?" La care el i-a răspuns iute : „Nu ! Tata a fost negustor mare, la Brăila. Eu nu l-am apucat !" Şi apoi a tăcut, şi din clipa aceea a început să-l urască, pe faţă, pe Ioachim Dorodan. Umflatu n-a simţit nimic, aşa îşi spunea Iancu.

Ca atunci, ca şi de atunci, ani şi ani de-a rîndul, Urmatecu se afla şi acum în aceeaşi încăpere cu conu Barbu, abia sculat şi îmbăiat, mirosind puternic a o apă de trandafiri ce îndulcea tot aerul camerei. De data asta, însă, omul de încredere era mînat de Ivanciu, cu mare interes să isprăvească cît mai iute afacerea de la Pietroşiţa. Ca întotdeauna, conu Barbu sta la birou, cu ochii ţintă într-o ghiulea de cleştar, plină cu apă, privind cum pluteau cîţiva păianjeni negri şi aurii, închişi acolo de fantazia cine ştie cărui colecţionar. Urmatecu, respectuos, în picioare, corectînd situaţia lui deferentă din ostentativul joc al unui lanţ gros de aur ce-i tăia vesta din buzunar în buzunar, iar Ivanciu, timid, aşteptînd să se desfăşoare tot ghemul gîndurilor baronului, pentru care avea acum un dublu respect : de om milogit şi ridicat pe vremuri şi de cumpărător interesat. Urmatecu, mult mai familiar şi mai cunoscător al stăpînului său, nu avea nici o consideraţie pentru meditaţia baronului, pe care o cunoştea, dealtfel. Numai în capul de cuc al lui Ivanciu putea să intre ideea că bătrînul Barbu gîndeşte în momentul acesta şi că, mai ales, gîndeşte la treburile lui. Urmatecu citea aproape în mintea boierului şi nu se înşela. Era acolo un fel de horă înceată din aceleaşi peisaje : treierul de la Bobeşti ; lunca de la Filipeşti ;

heleşteul de la Bălăşoieni şi conacul de la Urlaţi, prin care se rupea din cînd în cînd, ca o pînză, cîte o frîntură de *Prater* vienez, de cariatide baroce, blestemate de sute de ani să ducă în spinare balconul vreunui palat austriac, sau de o chermesă în pădurea Vienei, urzită în leagănul vreunui vals. Şi baronul surîdea în gînd unei siluete graţioase, în crinolină albă, cu o umbreluţă cît o palmă, ţinută strengăreşte pe umărul stîng, unei femei gingaşe, cu numele de Natalia, ce se desprindea ca un nour leneş de dimineaţă din inima întunecată a unei dumbrăvi.

Urmatecu tuşi. Baronul se trezi ca din somn şi privi întrebător înspre el.

— Că ar vrea să se potolească odată şi să se strîngă de pe drumuri ! Şi noi, coane, să ne vedem scăpaţi de el, rosti mormăit omul de afaceri, cu ochii, lunecoşi între gene, lăsaţi în jos, măsurînd parcă într-o suveică de privire furişă drumul de la colţul biroului pînă la o sofa mare, pe spatele căreia, din fire vechi şi fanate, se destrăma stema de baronie.

Conu Barbu simţea că acum vine clipa cea grea, care l-a plictisit întotdeauna : tocmeala. Îi plăceau banii să-i vadă în faţă, mai ales cînd era grăbit să îi aibă, ca acum. (O scrisoare trandafirie, nici el nu mai ştia a cîta, cu un scris prelung şi ascuţit, primită chiar în dimineaţa aceea lîngă ceaşca de cafea neagră, îl vestea, cu nerăbdare, din partea domniţei Natalia, că Ilie geambaşul nu mai aşteaptă şi că dacă pînă în prînz nu are banii, vinde orlofii cei negri !) Îi plăcea boierului vînzarea gata încheiată, dar ura drumul întortocheat de lupte şi înşelăciuni pînă la luminarea completă. În asta era tare Urmatecu. De-aia îi şi era drag, pentru că îl scutea pe el de ezitări, de remuşcări şi mai ales de gîndul care îl chinuia în urmă : că s-a înşelat. Cum el nu ştia în ce fel să cîştige bani mulţi, atunci cînd îi trebuiau, decît împrumutînd sau vînzînd, şi cum întotdeauna arunca o pădure sau o casă la repezeală, un elementar spirit de conservare îl făcea să simtă, vag, ce e drept, că sare cîte o cărămidă din aşezarea temeinică a averii sale. Să se opună, n-avea putere, şi apoi îi era frică să privească în faţă şi vînzarea şi golul pe care îl lăsa. Îi trebuia un fel de mîngîiere

și mai ales îi trebuia cineva care să-l convingă că nu face rău, că nu se păcălește și că nu se ruinează.

Și omul acesta nu putea fi altul decît Urmatecu !

Pentru a doua oară boierul se uită întrebător înspre el. Omul se făcu a nu înțelege și zise : „Că e grăbit, săracul ! Îl așteaptă acasă și fata, și nevasta, că de zestre o ia !“ Și iarăși lăsă să se facă liniște, că nu se auzeau decît ciocănitul de oțel al unei pendule mari de nuc, cu cifrele lunguiețe și înflorite pe cadran, și vuietul domolit al străzii, în care huruiau în depărtare roțile vreunei trăsuri prin strigătul unui precupeț.

Dar nu asta aștepta boierul de la Urmatecu ! Ce-i pasă lui pentru ce cumpără Ivanciu livada de la Pietroșița ? ! Conu Barbu voia ca Iancu să facă prețul, să înceapă tîrgul, și în cearta dintre ei doi, să arunce și el, boierul, un cuvînt din cînd în cînd, care nu va trage la cîntar, dar să arate că el e vînzătorul.

Lăsat singur, nu știa de unde s-o înceapă. Ceea ce era mai ales foarte greu era să ceară prețul, căci nu știa nici ce întindere avea livada, nici cît ar face. De mult nu i se mai întîmplase boierului să se simtă atît de părăsit și neajutorat de cînd se întîlnise cu Urmatecu. O clipă, dezmeticit din această încurcătură și adus pe pămînt din visarea lui, simți ca un fel de bănuială : adică să fi trecut Iancu de partea lui Ivanciu de-l lăsa atît de singur ? Dar un sentiment de siguranță și parcă de recunoștință șterse iute umbra aceasta. Că niciodată nu i s-a mai întîmplat ! O fi, poate că vrea să-l ajute pe Ivanciu și d-aia lasă totul la voia lui, a vînzătorului. Și de îndată baronul își simți o mare bunătate și bucurie revărsîndu-și apele peste sufletul său. Fără să vrea, îi sună în ureche sfîrșitul de frază : ...„că de zestre o ia“. Și își ridică privirea cu blîndețe și admirație către Urmatecu, ce se încăpățîna în împietrirea lui.

„Ce bun e bietul Iancu !“ gîndi baronul, și de îndată își simți un fel de întrecere în bunătate cu omul său de afaceri. Și un colț de mîndrie boierească răsări în el. Că e bun, asta se vede, dar să fie adică mai bun decît el, ai cărui strămoși au botezat zece sate și au înzestrat de o sută de ani toate fetele de sub Cîmpulung ? Și un arc

vechi se întinse în sufletul său. Voința și hotărîrea sa făcură deodată un salt și rosti scurt și apăsat :

— Vînd !

Nădăjduia că a spart tăcerea și înmărmurirea celor doi. Urmatecu se uită însă scurt și oțelit la Ivanciu. Acesta plecă pleoapele umflate, fără gene, în semn că a înțeles. Și tăcură mai departe. Precupețul se apropia pe stradă oferind mereu o marfă necunoscută cu un cîntec tărăgănat și jalnic, iar pendula bătea nesupărată mai departe. Toți parcă se cufundau în tăcere și intrau sub pămînt.

Pentru prima dată conu Barbu își simți becisnicia și se dojeni amarnic, cu gîndul : „Proprietar sînt eu de nici nu știu ce să cer ? ! Firește că Iancu nu mă ajută, să nu creadă că de face un bine, vrea să mă și fure. Și apoi binele e bine ! Ori îl faci, ori nu !“

Și pentru ca să scape din încurcătură, luă ghiuleaua de sticlă în mînă și se hotărî să ceară de atîtea ori cîte o mie, cîți păianjeni vor fi adunați într-însa.

Închise ochii, clătină cristalul de parcă ar fi amestecat niște zaruri, deschise deodată pleoapele, privi și spuse iute :

— Cinci mii !

— Că bun mai ești, coane ! Da, e bine așa ! își legă iute vorba Urmatecu de prețul baronului. Și-apoi, de îndată către Ivanciu, care sta să deschidă gura : — Hai, mulțumește, zi sărumîna și ieși ! Vecinătățile și scrisul le fac eu. Du-te la mine, că vedem noi !

Ivanciu se aștepta la de cinci ori pe atît. Nici un copil mic nu se putea astfel înșela. Ieși cu spatele spre ușă, rupîndu-se în ploconeli stîngace. Urmatecu îl urmă liniștit.

Conu Barbu era mulțumit de el, de gîndul care i-a venit și mai ales mîndru de mîndria strămoșilor. Dar după încordarea aceasta, își simți iarăși mintea întorcîndu-se lin, ca pe o apă, înspre vis, unde silueta domniței Natalia începea să se închege.

Tresări însă deodată și strigă pe urma celor ce plecau de-a lungul încăperilor mari, cu glasul său pițigăiat :

— Iancule, trimite pînă la prînz o mie lui Ilie geambașul, că, de nu, e prăpăd ! Și se scutură de un rîs mărunt și copilăros.

III

Toamna, tîrziu, înserarea cădea repede, cu neguri și lumini tremurate. Găzarii, întîrziați în amurg, țipau departe tărăgănat. Prin curțile lungi, se strîngeau rufele de pe frînghii și lucrurile puse la aerisit. Porțile de lemn scîrțîiau prelung ; iar în geamlîcuri, băteau cu degetul musafirii.

În seara aceea a fost masă mare la Iancu Urmatecu. Firește că stăpînul casei a venit cel din urmă, căci a avut chibzuială la el în odaie cu Ivanciu. Au stat două ceasuri și mai bine, cu o țuică ce mirosea a sîmbure, adusă din livezile Dîmboviței, și s-au luptat. O pană de somn fragedă, înecată într-un untdelemn străveziu, ce gîlgîia în jurul cărnii, le-a ajutat pofta la băut. Au întors de douăzeci de ori, în toate felurile, aceleași neînțelegeri și tocmeli. Cînd se aprindea Urmatecu, mai dădea Ivanciu ; cînd se potolea Urmatecu, tot el își amintea că mai are cuvinte să ceară. Și înțeleși tot nu erau. Pornind spre masă, după nu știu cîte chemări ale coanei Mița, amîndoi aveau tîmplele fierbinți. Scara trosnea sub mersul lor greoi și au coborît în subsol, de unde, prin geamuri pătrate care dădeau în curte și spre stradă, lumea din afară ți se părea sus, cu oameni din care nu vedeai decît picioarele și foarfeca pasului.

Musafirii erau mulți și înfometați. Erau „ăia", rudele sărace, venite la cazanul lui Urmatecu, după cum singur se rostea. Mai ales frați de-ai coanei Mița, că avea mai mulți ! Era nelipsit Tudorică, cel mai procopsit dintre ei, ofițer de pompieri, însoțit întotdeauna de soția lui, Jurubița, cum o botezase nenea Iancu, cu doi ochi negri, scriși, mică și durdulie, ca o prepeliță de miriște, mirosind a proaspăt și a levănțică.

Printre femei vrednice și cumsecade, mătuși, surori și cumnate de-ale coanei Mița, cu frică de bărbat, numai cu gînd de gospodărie și mîinile înăsprite de roboteala casei, Jurubița n-avea un loc sigur decît prin voința lui Urmatecu, care o impunea.

În afară de el, nu plăcea nimănui nici felul ei cald de a privi, scurt și cu înțeles ; nici zîmbetul ei luminos din dinți albi și lucii, nici mîna ei mică și catifelată. Singura care rîdea de glumele deocheate ale lui Urmatecu ea era, după cum, în orice altă împrejurare, singura care să-i țină piept era tot ea, mai ales cînd Iancu își bătea joc de bărbatul ei, cam bețiv și cam bobleț.

Despre Jurubița, cumnatele nu știau nimic sigur din viața dinainte de a fi rudă cu ele. Și tocmai d-aia, cînd erau singure povesteau fel de fel de întîmplări, temeinicite numai pe cîte o frîntură de vorbă adusă. Dar asta cu grijă mare, să nu afle nenea !

Pe masa întinsă tremurau în castroane piftii îngălbenite de grăsime, al căror adînc era întunecat numai de cîte o aripă sau picior de curcan. Un iz ușor de usturoi plutea prin sala de mîncare, amestecat cu scorțișoara unui lapte cu orez, ce aștepta deoparte. Rumeneli de fripturi de tot soiul și o brînză de burduf gîdilau nările și îmbiau.

Pofta cea mai mare însă o deslușea, printr-un mestecat în gol, un alt frate al coanei Mița, Lefterică. Pe cît era de supt și de pirpiriu ofițerul de pompieri, cu coșul pieptului îngropat, cu urechile mari și blegi și cu ochii umflați de beție, pe atît Lefterică era plin de ifos, purtînd o barbă lungă, neagră, fir de fir, căreia capul, printr-o hotărîtă aruncare pe spate, i se împotrivea ca unei poveri. Un gheroc lung îi bătea genunchii, și omul își ștergea din cînd în cînd tîmplele cu mînecile lustruite. Era sfios de felul lui, tăcut și cuprins cîteodată de nestăpînite toane de melancolie.

La chefuri, Urmatecu ar fi trebuit să și-l caute, dacă nu l-ar fi avut, pentru boroboațele lui. Se rîdea pe ascuns de ani de zile, în familie, de pățania lui Lefterică, odată la o petrecere de Paști !

De cînd se știa, Urmatecu, mai ales cînd Paștile cădea în vară, de Florii, își dădea drumul. Simțea așa, ca un fel de parapon, cu un gust de prăpăd, ce-i venea odată cu florile de cireș și de măr. Atunci îmbrăca pentru prima oară, de bucuria soarelui nou, pantalonii albi, călcați ca pe oală, rotund, de chiar coana Mița ; își trăgea o legătură subțire de mătase, ca para focului, își umfla părul pe lîngă urechi cu degetele răsfirate, se suia pe

capră, dădea bici cailor și pornea cu soția și fetița lui, Amelica, oriunde, la iarbă verde.

„Aia" puteau să vină cînd voiau și cîți voiau, el îi ținea bucuros din toate. Și „aia" veneau ! S-a întîmplat însă odată ca Lefterică să nu ducă la băutură și să adoarmă cu capul pe masă. Urmatecu, de cum l-a văzut, l-a luat, l-a culcat pe-o cergă, i-a pus mîinile pe piept, i-a aprins o lumînare la cap și i-a înmuiat apoi toată frumusețea lui de barbă, la care ținea ca la lumina ochilor, într-o strachină, după ce răzuise în ea un fel de clisă, dintr-o mlaștină de drum.

Și a chemat apoi pe soacră-sa, pe coana Tinca, să-și vadă băiatul. Bătrîna, puțin obosită, puțin amețită, cînd l-a văzut ca mort pe Lefterică, cu gura deschisă și cu barba lemn, întărită de clisa uscată, și de batjocură, și de jale, a început să se tînguiască și să plîngă, că abia au putut-o potoli.

Lefterică și astăzi, cînd își aduce aminte, se cutremură și își mîngîie barba cu tristețe, de parcă l-ar durea.

Acum stăteau amestecați, așteptînd și păzind scaunele. Cînd au intrat Urmatecu și Ivanciu, Jurubița se lăsă iute la tacîm, tocmai în celălalt capăt al mesei.

Urmatecu clipi de cîteva ori, ridică din colțul gurii de parcă ar fi vrut să muște și, netezind cu palma luciul unei farfurii din dreapta lui, bătu ușor pe masă și spuse :

— Jurubițo, mai colea !

Femeia făcu a se fîstîci. Apoi, se ridică iute, alergă prin spatele comesenilor, sărută în treacăt creștetul pleșuv al soțului ei, care se și așezase la masă, dînd din cap cu gura plină și mai mult lunecînd pe locul arătat, oftă :

— Cum vrei dumneata, nene !

Coana Mița, de la mijlocul mesei, se făcu roșie ca racul. Cu o coadă de lingură, ce-i scăpă din mînă, atinse o pomieră și rupse din buza de cleștar o țandără cît un deget. Pomiera sună lung. Lina, sora cucoanei, sări și-o făcu să tacă. Apoi, șopti printre dinți :

— Da' mai dă-i dracului, Miță, ce te pui cu Iancu ? !

Și masa trecu în toi. Țăcăneau cuțitele pe farfurii, gîlgîiau sticlele și era tăcere mare. Din cînd în cînd, cîte unul tușea și își dregea glasul de parcă ar fi vrut să spună ceva. Dar nici unul nu vorbea. Tudorică împăturea și

tăvălea prin sare pielea grasă de curcan și o înfuleca iute. Lefterică, mai mofturos, desfăcea pieptul pînă la limba de carne fragedă de lîngă os și apoi o ungea cu o grăsime caldă, cu miros de frunză de dafin. Ivanciu zdrobea brînza prin semințe de ardei.

Vinul, vărsat din belșug, adăuga mirosul său acrișor și înecăcios miresmelor din încăpere.

Urmatecu, din capul mesei, îi privea. Se juca într-o doară, cu o scobitoare, pe care o îndoia și o netezea, de-o făcea să scoată o vibrare surdă. Și făcînd pași mărunți cu scobitoarea pe fața de masă, întîlni mîna Jurubiței. Îi mîngîie mai întîi unghiile, una cîte una ; apoi, pentru că nu știu care a spus o prostie și i-a făcut pe toți să ridice capetele din farfurii, se agăță deodată, ca și cum l-ar fi văzut pentru prima dată, de inelul femeii, numărînd mereu cele trei peruzele din trifoiul legat în argint. Inelul ăsta el i-l dăduse, la Herăstrău, cînd gura ei a fost mai dulce ca niciodată, în tihna și depărtarea unei odăițe văruite prin geamul îngust al căreia se vedea un apus limpede și rumenit de primăvară, tăiat de praguri viorii.

Urmatecu mînca puțin și îi era scîrbă de lăcomia celorlalți. Luă o bucată mare de pîine albă și îngropîndu-și nările în miez trase adînc. Îi plăcea mirosul ăsta bogat de grîu, care te hrănește fără să-l mesteci. De cînd era mic, mai mult iubea decît gusta pîinea. De la maică-sa învățase s-o ferească de murdărie și s-o strîngă oriunde ar găsi-o. Și așa făcea și acum, punînd cojile aruncate pe burlane, pentru păsări. El, care, la beție, cu o hîrtie de o sută își aprindea țigara, culegea cu buricele degetelor umezite firimiturile de pe masă.

Acum adulmeca, amestecînd prospețimea femeii cu prospețimea pîinii, privind cu dezgust la unsorile care făceau să lucească boturile comesenilor. Și îi era silă și necaz că ăștia sînt ai lui, la el acasă, aduși de Mița aproape-n fiecare zi. În ani mulți de cîștig gras la conu Barbu, de-i ținea acum pe toți pe veresie în mîndrețea asta de casă, el știa că a fost și la ucenicie bună, pe furate, în d-ale vieții. Știa cum se mănîncă frumos, la masa boierească, deși și el, cînd voia să guste cu totul isihia și răsfățul, se lăsa de cîte văzuse și învățase. Dar își spunea că numai să vrea, oricînd se pricepea deodată să se poarte

boierește. Asta pentru că trăsese cu ochiul și băgase la cap ! Dar ăștia mai buni nu puteau fi chiar dacă ar fi vrut ! Și simțea atunci și mîndrie, și înciudare. Mîndrie pentru el, că stă deasupra lor ; înciudare, că nu-i poate da afară, că-l rușinează cu purtarea lor și că la ei ține coana Mița, la care ține și el. Și clocotea, de multe ori, ca acum, de mînie ! Și mai dînd peste cap un pahar, care-l încălzi deodată, iute luă mîna leneșă și mică a Jurubiței în mîna lui, strînse tare, îi dădu drumul, tuși și zise :

— Care mi-a văzut puiul din curte de-aseară ?

— Care pui, nene ? se trezi curios Lefterică, și tocmai el.

— Taci și mănîncă ! Nu-i treaba ta ! se răsti la fratesău coana Mița.

— Lasă, Miță, omu-n pace, grăi Iancu, bucuros de mușteriu. Cum care pui, mă ? Ce, nu știi ?

Și coana Mița sări de pe scaun și ieși din odaie. Urmatecu rîse molcom. Luă iarăși în mînă mîna Jurubiței și, de data asta păstrînd-o, începu :

— A scăpat din cotețul Miții, ieri pe seară, un pui ! Era pestriț, jigărit și cu gîtul roșu, fără fulgi. Și lacom, nevoie mare ! Sărea pe treptele de piatră din fața casei și căuta să pigulească ceva. Și eu îl priveam... (Toți cei de la masă se uitau la Iancu atenți, deferenți și curioși. Unii dintre ei înghițeau tocmai cu plăcere îmbucătura de la sfîrșit, care dă tot gustul unui fel de mîncare, înainte de a lăsa tacîmul.) Da' ce moaș-sa putea să găsească pe pietre ? Nimic, că pune Mița să mături !... cînd, deodată, zări un scuipat. Îi trase un cioc și nu se dumiri. Iar încercă, și iar se miră. Era, sau nu era de mîncat ?...

— Ii nene, că-i îmbolnăvești !... și Jurubița luă ea de data asta în mîna ei mîna lui Urmatecu, mîngîind-o ușor.

Într-adevăr, Lefterică, doldora de mîncare, cu imaginația aprinsă, înghiontită de poveste, începu să păleasică. Înghițea în sec, și după el și Ivanciu. Amîndoi căutară scăpare într-o sorbitură de vin roș.

— Și iar se repezi, și iar nu se dumiri, și nu știa de ce se-ntinde... continuă Iancu, încet, rar, spionînd atent, să vadă efectul.

Lui Lefterică parcă i-a pus cineva mîna pe beregată. Cît obraz îi mai rămăsese din barbă se îngălbeni și, clă-

ținîndu-se, se ridică și ieși. Ivanciu tuși, să-și stăpînească gîtul. Tudorică oftă adînc. Coana Lina scoase o batistă în trei colțuri, de dantelă scrobită, cu miros de floare de portocală, și-și netezi nările cu ea. Urmatecu biruise !

— Așa vezi ! Mîncărica mea, sireaca !... Și-ncepu să rîdă tare și să facă haz.

Era ușurat. Se răzbunase pe ăi care l-au mîncat și au să-l mănînce mereu, pîn' la sfîrșitul zilelor lui, cu ahtială, ungîndu-se pînă-n ochi de grăsime !...

Și, pentru prima dată în seara aceea, gustă și el ceva : rupse o coajă de pîine, o așeză pe limbă și o udă cu o înghițitură de vin. O boare rece, cu viață în ea, îi umplu gura și-i înmuie îmbucătura asta curată. Și omul se potoli, ca după o doctorie.

Stătea acum, cu un zîmbet încremenit sub mustață, privind în gol. În tăcerea care s-a făcut, se simțea stăpîn, dînd de azvîrlita cu ăștia toți, după împrejurări și după mutra lor : cînd cu înjurătura, cînd cu cîte un joc amarnic. Se uita la ei de parcă nu i-ar fi cunoscut și îi cîntărea, rînd pe rînd. Erau ochi stinși, obraji căzuți și încărcați de sulimanuri ; cravate legate greșit ; cercei care atîrnau pe margini de urechi, în găuri lărgite și înverzite de ani, fețe rase pe întuneric, cu fulgi pe omușor...

Între toți ăștia, Urmatecu închise ochii, să nu mai vadă. Cînd îi deschise, zări pe fata lui, Amelica, lîngă celălalt capăt al mesei, și se miră, de parcă o și uitase.

Semăna copila puțin cu el : la ochi. Încolo, aducea mai mult cu coana Mița : gura cărnoasă, bărbia rotundă, fruntea îngustă, și mai ales părul maică-sii, castaniu, tăiat în două de o cărare pînă în creștet și strîns apoi în melci de codițe, pe urechi.

De cînd se făcuse mare, și mai ales de cînd o dăduse la pension, simțea cum fata se depărtase de el. Își aducea aminte cu duioșie de vremurile în care, micuță, îi ieșea înainte și îl căuta prin buzunare, să vadă dacă i-a adus „ciocolată cu fetițe" — cum spunea ea — adică ciocolată învelită în hîrtie cu poze. Atunci Urmatecu se mai înțelegea cu copila lui. O lua pe genunchi, o sălta, o săruta, și în toate jocurile și năzdrăvăniile o simțea a lui, iubindu-l și bucurîndu-se cu el. Azi, nu era împrejurare în

care să nu o simtă închisă și îndepărtată. O privea cu drag acum, rugînd-o parcă să-l ierte de-o supără cumva și dacă ceea ce face nu e pe voia ei.

Amelica tăcea, cu gîndul și privirea aiurea. Deodată, căută înspre tatăl său. Surprins, Urmatecu se trezi și dădu drumul Jurubiței, trăgîndu-și mîna din a ei. Vrea să spună fetei ceva bun și drag cu privirea, dar ea își și întoarse ochii de la el. O nespusă mîhnire îl cuprinse. S-ar fi sculat de la locul lui, s-ar fi dus să-i ia fruntea în mîini, s-o mănînce de sărutări, să o roage să-i spună cum vrea să se poarte taică-su. Dar o rușine îl ținu pe loc. Rușine și de el, și de toți nărozii ăștia din jur. Și neputîndu-și da drumul, se simți parcă prea mic, în cuprinsul ființei sale, pentru clocotul dinăuntru. Dar își spuse singur că nu e bine s-o ia cu smiorcăieli d-astea, că atunci nu mai e tat-său. Mai bine, și fără știrea și fără voia ei, s-o facă fericită ! Să-i strîngă bani mulți, cît se va putea mai mulți, și așa, o să vadă ea mai tîrziu, după moartea lui poate, cît de mult a iubit-o ! Acum, o să rabde și el și o să se mulțumească cu mai puțin. Dar nici pe mîna copilului nu-i cuminte să te dai ! E, hei ! Tîrziu de tot o să zică ea, cînd i-o fi bine : „Săracu tăticu !...“ Și el o să se mulțumească și cu atît.

Era tulburat. Privea fără să vadă. Și a rămas cîtva timp astfel, pînă ce i se lumină chipul mototolit al lui Ivanciu, care nu-și venise în fire și aștepta tăcut să-i treacă scîrba, sorbind din pahar.

Într-o clipă, Urmatecu revăzu prădăciunea becisnicului de boier, la care l-a ajutat. Și o dogoare cumplită se aprinse în el, de se năpusti cu ură împotriva bulgarului. Cu ce s-a ales el, Iancu, pricten și sfătuitor de totdeauna din pricopseala lui Ivanciu ? Cu două butoaie de vin, cu unul de țuică și cu poame pentru dulcețuri și magiun ! (Baronul îi dăduse, ce e drept, o zeciuială din afacerea asta, dar aia era partea baronului !) Și lifta asta o să cîștige bunătate de livada cu acareturi, care lui i-au trecut printre degete. Și el — și nu el, fetița lui — nu o să se aleagă cu nimic ? Apoi, dacă o scăpa azi una, mîine alta, așa o să se pomenească Amelica, de pe urma lui, cu avere ?

Şi ochii îi jucară între fată şi bulgar. Amîndoi, acum mîncau liniştiţi, legaţi între ei, fără să ştie, unul de dragostea, iar celalt de mînia lui Urmatecu. Simţi cum un fel de tremurătură începu să-i furnice trupul şi să se adîncească în el. Şi, aproape fără să vrea, puse mîna pe o gutuie galbenă şi o trînti ca pe o piatră, cu toată puterea, pe masă, în faţa lui Ivanciu. Paharul şi farfuria se făcură ţăndări. Toată lumea tresări.

— Moi, da' nebun eşti, moi ! bîlbîi speriat Ivanciu, scuturîndu-şi aşchiile din poală.

Urmatecu rămase nemişcat cu ochii la Amelica. Fata, palidă, se ridică de la masă, părăsind, ca şi maică-sa, încăperea.

A fost o clipă grea. Mulţi dintre cei de la masă nu înţelegeau. Cei mai deştepţi, care îl cunoşteau pe Urmatecu, simţeau că se apropie furtuna. Ivanciu parcă bănuia, dar nu se dumirea. I se părea că dăduse atît de mult, sus, la cererile lui Iancu, încît nu vrea să creadă că ar mai putea voi ceva acum.

Au rămas o clipă toţi împietriţi, simţind că Urmatecu e stăpînul tăcerii acesteia ciudate. Bine nu ştia nici el ce are de făcut. Se încurcau toate lucrurile în el şi căuta parcă o poartă prin care să dea drumul mîniei, numai să se ştie sigur împotriva cui şi de ce !

Deodată cîinele de afară începu să latre, ca şi cum s-ar fi dat. O hărmălaie cu voci ascuţite de slugi şi strigăte ciudate pătrunse pînă în cameră. Urmatecu găsi în sfîrşit un motiv să se destindă. Lovi cu piciorul în uşa care se dădu de perete şi întrebă, cu glasul aprig, ce se petrece.

— Au venit nebunii, conaşule, îi răspunse cineva.

— Să intre ! şi Iancu deodată zîmbi. Apoi, întorcîndu-se către Ivanciu : Boierul tot boier, mă liftă ; ai şi măscărici la cafea ! Îl bătu pe umăr şi-l trînti pe scaun.

Toată lumea, cîtă mai rămăsese, se aşeză.

Nebunii ştia el cine sînt : cobzarul Ionică şi surorile lui. Şi mai ştia încă ceva, şi asta o cunoşteau numai el şi Ivanciu : povestea cu popa Gose şi milogeala lui la bulgar, în grele zile de aman. Pe vremea aceea, Urmatecu nu întîlnise încă pe conu Barbu, şi era un pîrlit de conţopist, dar Ivanciu avea cherestele şi era chiabur. Dar de

cînd s-au cunoscut, și era mult de atunci, mai din obrăznicia lui Iancu, mai din blegenia lui Ivanciu, cel dintîi l-a luat cu „tu" și cu „mă", deși era mai tînăr. Cînd, mai tîrziu, Iancu l-a ajuns pe Ivanciu în avere, a început și bătaia de joc.

Popa Gose, atunci, le-a dat în genunchi, să-l ajute. Ivanciu n-a vrut. Urmatecu i-a spus : „Rău faci, că și tu ai copii ! Cine știe ce-o să se aleagă și de ei !"

Iar lui Ivanciu i-au rămas cuvintele lui Iancu în urechi. Singurul lucru care zguduia liniștea lui mototoală, pînă în fundul căreia nu pătrundea nimic, era blestemul copiilor lui popa Gose. Și nebunii, acum slobozi, veneau cu hai mare înspre ei. Erau Ionică și surorile lui, Mariţica și Vasilica. Coborau pe scară, cîntînd cîteșitrei. Cobza suna a dogit în brațele scurte ale omului, iar cîntecul lor era încălecat și felurit. Ionică, numai pe două note, îi zice un fel de romanță politică :

„Domnu Brătianu
Strînge numai voturi,
Strînge cu toptanu..."

iar ele, un același vechi cîntec de dragoste :

„Pasăre galbenă-n cioc,
Rar mi-ai cîntat de noroc."

Și totul se amesteca într-o hărmălaie din care cu greu se putea înțelege ceva. Femeile erau mai înalte. Ionică, bondoc și veșnic între amîndouă. Neras, cu buze groase și răsfrînte, umede, cu ochii duși, acoperiți pe jumătate — pînă la luminile tulburi — de ploapele grele. Mustățile, cu fire lungi și rare, îi intrau în gură, printre gingiile fără dinți. În fiecare ureche avea cîte un smoc de păr, crescut ca un burete.

Vasilica, mai nebună ca ei toți, umbla într-un palton bărbătesc, de căpătat. În picioare purta șoșoni, iar pe cap, un bariș tras pînă deasupra ochilor albaștri, ca de sticlă. Mariţica era înfășurată, ca un copil, într-o broboadă cafenie, numai petice. Viţioane de păr fumuriu îi cădeau în ochi.

De cum i-a văzut intrînd pe ușă. Urmatecu le aruncă o băncuță, trăgînd cu ochiul la Ivanciu. Bulgarul se codi,

se învîrti, pînă ce se hotărî și făcu la fel. Băncuța lui se desprinse de degete fără putere, cu scîrbă, cu frică, și căzu lîngă el. Monedele sunară pe pardoseală, iar cîntăreții se aruncară, cu larmă și înjurături, să le caute. Aveau, cîteșitrei, în gesturi ceva din stîngăcia și repezeala copiilor care se bat, pe maidane, pe arșice. Corpurile lor, însă, bătrîne și grase, se amestecau caraghios, feroce și animalic. Un fel de mormăit întovărășea înghiontcala cumplită de sub masă.

— Ho, destul, că pun cîinii pe voi ! se răsti deodată Urmatecu, văzînd că voinicească asta se întrece cu gluma. Și apoi : N-auzi, bă, vino-ncoace, la gîdileală, că-ți mai dau o băncuță !

Și Ionică se repezi, de-a busile, cu cobza care suna după el, pînă la genunchii lui Urmatecu. Aici, se propti în patru labe și-l privi cu ochii lui moi și buni, cu gura deschisă, ca un dulău care așteaptă un os.

— Fă limba copaie și joacă ursu ! porunci boierul.

Omul se ridică în picioare, își frînse mîinile de la încheieturi, ca pe niște labe de cîine care face frumos, scoase o limbă lată și plesnită, o răsuci ca pe un sul și, săltînd greoi pe călcîie, grohăi a spaimă. Femeile schelălăiau pe lîngă el, ca zăvozii. Comesenii aruncară din nou o monedă.

— Ei, și acum cîntă-mi, iute, colea, jos !

Ionică se mototoli din nou, își drese glasul și începu :

„Domnul Brătianu
Strînge numai voturi,
Strînge cu toptanu..."

Urmatecu întinse un picior, și-l așeză pe umărul lui Ionică și-ncepu cu „gîdileala", adică se porni să bată tactul cu vîrful ghetei în urechea cîntărețului. Acesta scutura din cînd în cînd din cap, dar cînta înainte. Cînd i se întîmpla să se oprească o clipă, să înghită sau să-și umezească buzele, boierul țipa :

— Ce, ai stat ? ! Aoleo, tîlharule !...

Și omul pornea mai departe, clătinînd capul, ca de amețeală, cu ochii închiși, să nu vadă, dar să cînte...

Povestea lor era veche și tristă, și Urmatecu și Ivanciu o știau de mult. Erau copiii lui popa Gose, de la biserica

din Duşumea. Acum, cîteşitrei erau nebuni, bătrîni şi bolnavi. Trăiau într-un bordei, sub pămînt, dincolo de Belu. Dar au stat mai bine cîndva. Năpasta i-a lovit deodată pe cîteşitrei, dar de despărţit tot nu s-au despărţit.

Erau mărunţi, veneau la rînd, ca ulcelele : să fi avut cel mai mare, Ionică, doisprezece ani cînd popa Gose şi-a pierdut preoteasa. (De mici, o boală urîtă, moştenită cine ştie de la cine, intrase în ei !) Cînd s-a întors de la înmormîntare şi şi-a văzut casa rece şi pustie, cu plozi murdari, scînciţi, şi bolnavi, fără mîncarea de seară, popa a simţit că-i fuge pămîntul de sub picioare. Îl durea schiaunul lor şi căuta un gînd să-l lumineze, cînd auzi deodată — că o nenorocire nu vine niciodată singură ! — pumni care băteau în dosul geamlîcului. Cînd a deschis, s-a trezit faţă-n faţă cu Chiflă, cumnatu-său, crunt şi aprig, venit să-i ceară banii pe care îi dăduse surorii sale, preoteasa, în timpul bolii. Ceva ştia popa de banii ăştia. Ştia chiar că nu s-au luat numai doctorii şi că o bună bucată de vreme toţi au trăit din ei. Dar de unde să-i dea acum, după cheltuielile îngropăciunii ?

Popa Gose mormăi deci ceva, din care nici el nu pricepu prea mult. Chiflă se aprinse. Bătu cu pumnul în masă, holbă ochii şi urlă că el una ştie : banii lui ! Şi deoarece popa o tot ţinea că el n-a primit nimic, cumnatul său ieşi trîntind uşa şi ameninţînd cu judecata.

Atunci popa, fiindcă îi botezase doi copii lui Ivanciu, s-a dus şi i-a dat în genunchi, să-l împrumute cu ce va putea. S-a rugat popa, s-a tînguit, s-a jurat pe copii că o să plătească din capete şi cu dobîndă, la vreme. Ivanciu a fost ca de piatră. Nimic nu l-a putut îndupleca.

Şi Chiflă s-a ţinut de cuvînt. Peste două săptămîni, popa Gose a fost chemat în faţa judecătorului să jure că n-a datorat niciodată nimic. Cînd a fost să pună mîna pe cruce, popa a închis ochii, voind să uite deodată tot ce ştia, să nu jure strîmb. Îşi încreţi fruntea, ca să aducă sub ea, în lumina treziei pe care o simţea acolo, numai dreptatea lui, şi greutăţile, şi zbuciumul vieţii, cu trei copii de gît. Simţi însă că nu era de ajuns. Simţi că mai sînt gînduri libere, care nu voiau să moară, care zburau, slobode şi vii, în dreapta şi în stînga minţii. Erau spusele preotesei, de Chiflă, care i-a dat banii. Spuse numai că

bani nu văzuse niciodată. Şi dacă nu-i văzuse, ce mai stăruia în mintea lui cunoştinţa aceasta ? Şi popa Gose, cu capul în piept, cu mîna pe cruce, încerca să facă întuneric în mintea lui, dar întunericul venea greu, căci perdelele minţii nu voiau să se lase.

Şi astfel fiind chinul popii, el încercă să se domolească cu o rugăciune.

— Iartă-mă, Doamne, de nu uit, dar priveşte-mă, Doamne, cît sînt de împovărat, de zbuciumat şi de amărît !

Şi popa Gose jură că n-a primit niciodată nici un ban. Chiflă dădu căciula de pămînt şi trase o înjurătură tare în sala de şedinţe. La plecare îl scuipă pe popă în ochi.

Era toamnă. Un soare şters şi fără raze, scăpat o clipă printre nouri, lumina calea lungă, pînă acasă, a preotului.

În ziua tulbure zburau stinghere fire argintii şi se încurcau, ca un abur, în barba şi în genele lui. Şi pentru întîia dată cînd a simţit, trecînd prin piaţă, mirosul proaspăt şi reavăn de zarzavat strîns în maldăre mari şi a văzut ce frumoase pot fi roşiile de toamnă, cu ape adînci în luciul lor ; ce gingaşă ceapa, în foile ei subţiri, albe şi viorii, şi prunele cu brumă, scoase ca dintr-o fîntînă rece, popa Gose, care o viaţă întreagă a citit *Evanghelia de la Ioan,* la înmormîntare, şi pe toate celelalte, după tipic, cu gîndul fie la gospodărie, fie la gologanii de pe tava cu lumînări, a simţit voinţa şi mîna lui Dumnezeu în toată făptuirea lui. Deşi de la hirotonisire, de douăzeci de ani, purta rasa, pentru întîia dată simţi lăsîndu-se în el ceva, în care era şi binele şi răul, ceva care, fără voia lui, dar pentru el, citea şi-i răstălmăcea lumea. Pînă atunci, toate făpturile popa le cunoscuse după nevoi, nu după suflet !

Şi era o vineri, zi de acatiste. Nemîncat, tulburat, popa se tîrî pînă la biserică, bun bucuros să slujească în ziua aceea fără să ia un ban, pentru toate nădejdile pe care fiecare închinătoare i le dădea să le urce la cer. Dar cum ar fi putut face un asemenea fapt fără să dea de bănuit ? Cum să vestească ? Cum să-i facă să înţeleagă, pe credincioşi, care îl ştiau aprig la cîştig, că de acum se lipseşte de toate ?

Să-i spună dascălului ? Mai întîi nu-l va crede, şi apoi el va fi cel dintîi să-l bănuiască de cine ştie ce ! Sufletul său frămîntat şi sufletul nou, care licăreau în el, cereau să fie crezute. Cu capul şi cu pieptul greu, intră în altar. Şi îşi trecea tocmai patrafirul peste cap, cînd, întorcîndu-se fără să vrea spre peretele din dreapta, i se păru că sfîntul Vasile cel Mare mişcă.

Popa Gose încremeni şi privi ţintă. Şi pentru a doua oară o umbră trecu de sus pînă jos şi înfioră trupul subţiratic şi înnegrit al sfîntului. De data aceasta popa păli şi, fără voie, se aruncă în braţele dascălului, ţipînd :

— Mişcă sfîntul Vasile, Zamfire !

Biserica răsună adînc.

— Da' cum o să mişte sfîntu, părinte ? răspunse neîncrezător dascălul, cu popa în braţe şi cu ochii ţintă la chipul zugrăvit pe perete.

Din biserică venea din cînd în cînd cîte un zgomot surd, ca o bubuitură a genunchilor aruncaţi la cine ştie ce icoană în mătănii prăbuşite, cînd cel chinuit ţipă iar :

— Uite !

De data aceasta, dascălul, lămurit, îi dădu drumul din braţe, respirînd uşurat :

— Da' uiţi, părinte, că e toamnă şi cad frunzele din copaci ? ! Iacă, umbre de frunze de castan, de afară, intră pe ferestruica de colo şi se preling tocmai pe sfîntul cel mare ! Da' spaimă-ţi faci şi dumneata, părinte ! Da' de ce ? Ai ceva pe suflet ? Te muşcă ceva de inimă ? De ce închizi, şi de cînd ?

Şi Zamfir dascălul, simţind că e aci ceva de spus şi de dus mai departe, nu înceta cu întrebările. Popa văzu ochii iscoditori ai dascălului şi se temu iar de scormoneala şi curiozitatea lui. Îşi dădu seama că e pierdut dacă nu-şi vine în fire. Se sculă iute, se plecă pe sfînta *Evanghelie,* o sărută îndelung, cu dezmierdări, şi ieşi în uşile împărăteşti, la icoanele cele mari.

— Urîte năluci are popa ! mormăi dascălul, dereticînd prin altar.

Pe la Ivanciu şi pe la Iancu popa n-a mai dat. Şi se spunea că nu mai mînca şi nu mai dormea. Un iad întreg clocotea în el, de nu-şi mai putea găsi locul. Abia

se mai tîra pînă la altar. Slujbele nu le mai înțelegea, și îl oboseau, și îl rușinau. Nici el nu știa cît o s-o mai ducă astfel. Singurul lucru de care își dădea seama era că voința fugise din el. Era ca și cum ar fi fost pe capra unei trăsuri care alerga, alerga, iar el era cu mîinile tăiate.

Și au trecut așa cîteva săptămîni, pînă la o duminică din postul Crăciunului.

Ca de obicei, a început să slujească, furat de gînduri ca de o apă murdară. Din cînd în cînd, abia se mai înțelegea ce săvîrșește.

Biserica era plină de oameni, și frigul de mormînt din altar se mai înmuia prin căldura tuturor trupurilor care se înghesuiau și de răsuflarea din atîtea guri. Încropeala aceasta avea parcă ceva gras și înăbușitor în ea. Cald chiar nu era, ci mai mult te slinea. Tăcere adîncă se făcuse, numai glasul popii rostea înăbușit *Evanghelia*. Deodată, dinspre ușă o larmă mare. Ca acum, nebuni, deșuchiați, copiii lui Gose au dat buzna peste credincioși. Au început să cînte și să joace cu chipuri și vorbe spurcate. De dincolo de mintea lor, parcă le poruncea cineva să rușineze biserica și să necinstească sfînta sărbătoare. Cîțiva gospodari au pus mîna pe ei, să-i țină, și totul s-a sfîrșit cu un schiaun ca la casa de nebuni.

Popa Gose, din ușile împărătești, privea dus de pe lume. În fața ochilor săi plutea, ca purtată de apă, crucea mică și neagră pe care jurase strîmb. Întinse mîna s-o prindă și s-o țină pe loc. Dar crucea fugea de degetele lui.

Zamfir dascălul, crezînd că popa vrea să întrebe ceva, se apropie de el și îi șopti la ureche :

— Sînt copiii sfinției-tale, apucați de ducă-se-pe-pustii !

Iar dintr-un colț, Chiflă urlă cît putu :

— Mai juri strîmb, popo ? Că Dumnezeu nu-i pisică și le vede pe toate !

Gose simți cum se învîrtește pămîntul cu el. Sub policandru i se păru că plesnește o lumină, după care se făcu întuneric. Și popa se prăbuși.

Ani de-a rîndul toată mahalaua a vorbit de moartea și blestemul popii, pe care-l purtau mai departe copiii,

îmbătrînind în nebunia şi zăpăceala lor pe la uşile oamenilor... De obicei, ei erau cuminţi, zvăpăiaţi numai, ca plozii, în nepriceperile lor din tot ce e rînduială în viaţă. Aveau însă şi clipe cînd puteau fi primejdioşi. Rămăseseră cu un cuvînt pe care dacă îl auzeau se opreau toţi deodată, ridicau nasurile, adulmecînd copoieşte aerul, şi căutau. De li se părea că au găsit pe cel de unde venea cuvîntul, se năpusteau toţi asupra lui, schelălăind, urlînd, dînd cu mîinile şi cu picioarele. Şi, cu greu, cel ce a spus vorba în glumă mai putea fi scos din ghearele lor. Iar vorba asta fără de înţeles era : Zbughie ! Se zice că ar fi spus-o unul cînd l-a scos pe popă mort, iar pe copii i-a dat afară din casă. Era singurul lucru pe care nu l-au uitat, şi de cîte ori îl auzeau făceau spume la gură. Iancu o ştia. El glumea şi rîdea cu ei, dar se ferea să rostească vorba, ştiindu-i de ce sînt în stare.

Pe măsură ce Urmatecu îi asmuţea pe nebuni, Ivanciu se închidea, cu capul tras între umeri, ca într-o frică. Tăcea şi se uita în gol. Iancu zîmbea din ochi, lăsîndu-l pe Ionică să schelălăie sub masă în voia lui, că altele îi erau gîndurile acum.

Şi cînd Ivanciu dădu să se scoale şi să plece tăcut se luă după el şi în uşă îl opri, şoptindu-i :

— Mîine dimineaţă ne vedem ! Livada de la Pietroşiţa, jumătate şi jumătate !

Şi pentru că Ivanciu îl privea ca şi cum n-ar fi înţeles, adăugă, arătîndu-i pe nebuni, lăfăiţi pe scaune şi întinzînd din rămăşiţele mesei :

— Tu crezi în jurămîntul strîmb al popii ? Eu, nu ! Asta o spun numai proştii ! O mai fi făcut el şi altele !

IV

Într-o cameră întunecoasă, înspre curte, dădea biroul lui Urmatecu. Erau îngrămădite acolo mobile fel de fel. Nici un lucru însă nu se împerechea cu celălalt, dar fiecare avea un preţ şi o frumuseţe a lui. Erau strînse de pe

la boieri, cerute cîteodată ; cele mai multe, de la conu Barbu. Masa de scris din stejar, cu patru capete de urși, cu boturile lustruite la colțuri. Scaunele erau de palisandru, cu găurele în tăblii, și tot de palisandru era un fel de pupitru înalt, cu douăsprezece cutii de ținut acte, pe care se împărțeau literele alfabetului, frumos țintuite în alamă. O canapea verde, de catifea, umplea un gol, iar pe pereți, planuri albastre de parcelări, cu moșiile baronului. Un singur portret mare, în tuș, al tatălui coanei Mița, boier Grigore, cu favoritele lungi și cravată mică neagră, cu aripile ascunse sub colțul gulerului. Numai el dintre bătrînii familiei era îmbrăcat nemțește și scos la vedere. La vremea lui n-a fost fitecine : pe timpul muscalilor a avut școală și cor, de cînta la mai toate bisericiile mari din București. A risipit banii, cu pungile, pe la drăguțe, și tîrziu, cînd a rămas cu o casă de copii, Iancu, care fusese strîns de boier Grigore de pripas, în vremuri bune, i-a sărit în ajutor Mai la urmă s-a însurat și cu fata cea mare, cu coana Mița. Acum, de trei ani, boier Grigore zăcea într-o casă de nebuni. Iancu plătea regulat la spital, dar nu se ducea niciodată să-l vadă, că-i făcea rău. Numai coana Mița, o dată pe lună, punea caii la trăsură și se abătea pe la tatăl său, pe care îl găsea mereu același : necunoscînd pe nimeni, stînd la fereastră, rupîndu-și șuviță cu șuviță cămașa și privind țintă, departe, spre un munte, pe care îl vedea, în nebunia lui, cu totul și cu totul de aur. Și de cîte ori soția i se întorcea de la balamuc, povestindu-i mereu același lucru despre bolnav, Urmatecu simțea ca un sloi de gheață care i se topește în ceafă. Un fel de tremurat ușor îl cuprindea, și atunci ridica tăcut ochii spre portretul lui boier Grigore, prins acolo să-l privească la toate mînuirile afacerilor. De multe ori s-a întrebat de ce vede boier Grigore muntele acela tocmai de aur ? ! Și răspuns limpede n-a găsit ! Simțea numai că ar fi aici un fel de păcat al banilor risipiți, după cum își spunea spre mîngîiere, iar nu agonisiți. Și cu această tălmăcire se mulțumea. Din cunoștința lui de viață și din tot ce vedea, veneau multe alte lucruri să-l întărească în credința aceasta : risipa lui conu Barbu și a tuturor boiernașilor care își lăsau moșiile, petic cu petic, în biroul lui. Azi așa vedea. Mîine

totul era însă mai tulbure și îndoiala se furișa în socotelile și rosturile conștiinței sale. Și lupta începea din nou, și cumpănelile la fel...

Un singur lucru era hotărît pentru el : că banul și bogăția sînt boală grea, ori pe venite, ori pe fugite, și pentru ca să nu uite, privea în ochi galeși, de chefliu, ai lui boier Grigore. Dar nimeni din casă nici măcar nu bănuia că portretul acesta era icoana racilei celei mai din afund a sufletului lui Iancu Urmatecu...

Prospețimea aerului de dimineață năvăli prin geamurile de-abia închise, se încropea cu căldura odăii. Negurile toamnei se destrămau încet în lumina zilei cînd Iancu își ceru ceaiul — mai mult rom decît ceai — în birou. Lefterică era acolo și îl aștepta de mult, trist ca întotdeauna. Umbla ușor, ca o umbră, prin încăpere, scotocind și orînduind hîrtii, ridicînd din cînd în cînd, dureros parcă, brațul în unghi drept, pentru a-și mîngîia tîmplele și firele lungi și lucioase de barbă, cărora degetele palide și nervoase le împrumutau un fior. Era tăcut și îndeplinea, cu o încetineală de melc, un fel de slujbă de secretar al cumnatului său. Încercase omul fel de fel de îndeletniciri pe la străini și nu izbutise nicăieri. Nu putea suferi nu dojanele cu vorbe tari, dar nici măcar glasurile ridicate. Și încetineala lui îl făcuse să audă de mai multe ori cuvinte răspicate. De cum i se întîmpla așa ceva, fără să rostească o vorbă, își lua, cu gesturile lui îndurerate și încete, lucrurile și pleca. După multe încercări, Urmatecu s-a hotărît să-l ia la el. Și aci îi era bine lui Lefterică ! De dimineață pînă seara din „mișcă", „nagodă" și „boule" cumnatul său nu-l mai scotea. Dar Lefterică nu auzea nimic. Își spusese de la început că e nenea Iancu, și de atunci totul mergea bine ! Marea lui calitate era că nu pricepea lucrurile decît cînd i se arătau limpede și cinstit în înlănțuirea lor. Era cu neputință pentru el să înțeleagă efectul mai îndepărtat al unui fapt. Urmatecu citise de mult sufletul acesta de copil la Lefterică și își spusese că prinde bine oricum. De îndată ce a intrat în cameră, Iancu, fără bună dimineața, trase dintr-un sertar un vraf de hîrtii și începu să caute. Fel de fel de file îi treceau printre degete : scrisori, coale ministeriale, plicuri desfăcute. Răsfoia iute, cu un anumit țel, cînd deodată se

opri în fața unei pagini pătrate de caiet de școală, smîngălită stîngaci cu cerneală violetă. Se uită lung, zîmbi și apoi, cu un fel de rușine, zise :

— Tu pricepi ceva, mă nagodă, din ce e scris aici ? Și-i întinse hîrtia lui Lefterică.

Acesta silabisi pe românește : „*La poire et le couteau. La cruche, le vin et l'eau...*“ apoi gîndindu-se puțin, spuse iute :

— E vorba de vin, nene !

Urmatecu, de cum văzu că Lefterică nici atît nu înțelege, dădu drumul la toată mîndria lui :

— Bine, mă, că eu nu știu franțuzește și nu știu ce scrie fata, mai merge ! Da' tu ? ! Că doar ești mai tînăr și te-a purtat mă-ta pe la școli ! Apoi, depărtînd foaia, o privi cu drag și încîntare. — Mă, asta e de cînd a intrat Amelica la pension. I-am furat-o, că de dat n-a vrut să mi-o dea. Or fi cîțiva ani de atunci ! Ia gîndește-te numai ce trebuie să scrie acum ! Să știe ea că eu am slova ei de începătoare, Doamne-Doamne ce s-ar mai supăra !...

Și cîteva clipe rămase furat de gînduri bune în fața scrisului ăstuia de copil. Îl liniștea și-i dădeau o bucurie de viață pașii stîngaci ai fetei lui într-o lume pe care, dintr-ai lui, numai el o știa și căreia îi bănuia frumusețí ce rămîneau străine pentru el. Dar așa, cum o pregătea pe Amelica, ca pe o adevărată domnișoară de familie, era sigur că nu-i va rămîne nimic necunoscut din viața în care el nu a putut intra. Pînă să-și vadă fata pornită pe drumul ăsta, pînă să fie sigur că cine îi era lui mai drag pe lume se va înfrupta din lumina, poleiala și bogăția mult rîvnite, lăcomia și gelozia, lupta din greu, își făcea loc prin prostia sau nevrednicia boierilor, cîștiga, nădăjduia, simțind mereu locul nesigur sub picioare, căci știa ce-i lipsește. Acum, însă, s-a potolit. Nu mai face nimic care să-i placă numai pe jumătate, să-l strîngă-n obiceiuri, căci știe că are cine s-o pornească chiar de la început în lumea lor. Și lumea aceasta Urmatecu o vede ca pe un salon mare, mereu luminat și pregătit pentru o strălucită petrecere. Iar oamenii, ei între ei, politicoși, și chiar cînd ar vrea să-și spună ceva unul celuilalt, poftindu-se să vorbească frumos și să asculte. Singurul

lucru care-ţi trebuie ca să ţii acolo sînt banii, şi bani bine chivernisiţi, sigur aşezaţi, de un om cu scaun la cap, cum e el. Că asta le lipseşte boierilor ! Dar de Amelica are el grijă să o asigure pe o viaţă întreagă ! Şi trezindu-se deodată din visul lui, omul împături frumos pagina de caiet, o puse într-un plic şi o furişă în teancul de hîrtii, căutînd mai departe.

Şi deodată găsi. Era o scrisoare veche, scrisă greoi, cu litere mari şi întortocheate. Din tot scrisul, numai cifrele aveau oarecare siguranţă şi îndemînare, cu o mai îndelungată deprindere de socoteli. Şi Urmatecu o reciti în grabă, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu i-o smulgă cineva dintre degete :

„Iancule,

Zece mii de lei e mult chiar pentru un negustor ceva mai cuprins ca mine. Dar dacă spui că altfel nu se poate, îi dau, să scap cu faţa curată. Ia numai, cum ştii tu, hîrtie la mînă de la ai mortului, să nu mă pomenesc mai la urmă şi cu banii luaţi, şi băgat la puşcărie. Banii ţi-i trimit diseară. Dumnezeu să-mi ajute ! Ivanciu. 1883, februarie în 23."

Urmatecu sorbi din ceai şi, chemîndu-l pe Lefterică mai aproape, îl întrebă :

— Dar pe asta o cunoşti ?

Lefterică îşi aruncă ochii pe hîrtie.

— Sigur că o cunosc.

— Mai ţii minte cum s-a întîmplat ?

— Ţin.

— Eşti în stare să mai poveşteşti o dată, ca atunci ?

— Sînt ! Da' asta-i poveste veche, nene ! Să fie şapte-opt ani c-o şi uitasem !

— Taci, că eşti prost ! şi Iancu băgă iute scrisoarea în buzunar, că tocmai intra Ivanciu pe uşă.

Noul-venit nu părea să fi avut o noapte bună. Negustor bătrîn, se obişnuise de mult să nu-şi arate neliniştea şi nesiguranţa. Totuşi, era ceva mai tare decît el, ca o spaimă, care i se citea pe faţă. Ochii lui mici şi cenuşii jucau în priviri scurte şi cercetătoare, dintr-o parte în cealaltă. Se ferea parcă de capcane. Ameninţarea lui Iancu din ajun, şi mai ales toată întîmplarea cu

copiii nebuni ai lui popa Gose, stricase ceva în fundul sufletului său. Pe Urmatecu îl știa „apucat", cum îi ziceau mulți prieteni, și mai ales îl știa (pentru că nu-l cunoștea de azi, de ieri) că era mai tare decît el în fel de fel de năzbîtii și gînduri nouă, pe care mintea lui greoaie nu era în stare să le prevadă. Pentru toate acestea, de foarte multă vreme avea pentru Iancu, cu șiretenie și mutenie, un fel de admirație amestecată cu teamă. De aceea intră încet, ca și cum ar fi venit din altă încăpere, își rezemă într-un colț bastonul de vișin, cu mînerul dintr-un corn lustruit de capră-neagră, și, așezîndu-se tihnit pe un scaun, zise :

— Moi, da' numai de pozne te ții, și surîse lung așteptînd să vadă ce o să se întîmple.

Celalt simți drumul îndepărtat de viclenie veche și cunoscută pe care voia să apuce Ivanciu și-i tăie scurt vorba :

— Venișî ? Uite vecinătățile ; sînt colea ! și, apropiindu-se de planul moșiilor boierești, urmări încet cu degetul un triunghi înscris în linii albe, livada de la Pietroșița. Apoi îi spuse lui Lefterică : Așază-te și scrie !

Și o tăcere se făcu. Urmatecu se aștepta ca, trecînd deodată la chestiunea lor, și mai cu seamă la redactarea actului, Ivanciu să sară, să limpezească toate lucrurile. Dar cumpărătorul tăcea, ca și cum toate erau hotărîte și nimic nu s-ar mai putea ivi. Pe Iancu începu să-l sîcîie clipa aceasta, care, oricum, era grea. Era gata să dea lupta, dar n-ar fi vrut să înceapă el. Se aștepta să-l răsucească pe Ivanciu și să-l strîngă din turbarea lui, sau să-l ajute, luîndu-i ceva, în deznădejde. Dar în fața omului ăstuia liniștit, care nu spunea nici un cuvînt și surîdea mereu, prietenește, nici el nu știa cum să înceapă. Lefterică înmuiase de vreo trei ori condeiul în călimară și aștepta privind, fără să se gîndească la nimic, o picătură străvezie de cerneală, care se prelingea pe luciul peniței. Urmatecu făcu cîțiva pași și deodată se opri.

— Văzuși, mă, ce prieten ai ? zise. Am mințit boierul pentru tine !

Ivanciu rîse, dînd din cap.

— Auzi, continuă Iancu, tu și fată de măritat ! Eu, da ! Că mîine-poimîine îmi vin peţitorii ! Și-și umflă părul de lîngă tîmple și aprinse o ţigară.

Ivanciu nu sufla nici o vorbă.

— Că nici tu nu te așteptai la una atît de gogonată !... Las', că te-am văzut : mai că-ţi era frică, mai că-ţi venea să faci haz... Ei, da' vezi, mă, eu îl cunosc, și uite așa, pe degete, ţi-l învîrtesc !... Și pe urmă, cînd mă pun eu să-ţi vin în ajutor, ori o fac, ori nu. Nu mă-ncurc cu una, cu două...

Ivanciu, mut, își lăsă capul pe umărul stîng, deschise ochii mari și privi ţintă, de nu puteai să deslușești : e așteptare, e admiraţie sau e aprobare în încremenirea lui. Iancu, și el era încurcat. Nu știa dacă e pe drumul cel bun, căci niciodată nu întîlnise la Ivanciu atîta moliciune. Mai se opri o clipă, și apoi, hotărît, porni de unul singur să vorbească. Fărîmiţă bucată cu bucată izbînda asupra lui conu Barbu, arătînd priceperea lui de om de încredere, prietenia veche pentru Ivanciu și bunacredinţă a boierului, amestecată cu slăbiciunea lui.

Și cînd, după cîtăva vreme, a socotit că tot ce trebuia spus a spus și că e gata clipa după care umbla, se opri deodată și zise :

— Și acum actul îl facem... pe cît ?

— Așa cum a spus boierul ! adăugă, în sfîrșit, Ivanciu, aproape în șoaptă.

Cei doi oameni se priviră scurt, ca niciodată în viaţă : Iancu, uimit, ca un stăpîn, de îndrăzneala unui rob de-al său ; Ivanciu, ca un răzvrătit de multe îndurate, strîngînd într-o singură privire cu curaj la care poate rîvnise de multe ori, dar pe care nu îndrăznise niciodată să-l arate.

Pentru Iancu nu numai că Ivanciu era un alt om, dar gîndul îl mîna și mai departe, și măsură deodată importanţa vînzării, care părea a fi mult mai mare chiar decît o bănuia el. Dacă bulgarul se încăpăţînează astfel, știe el ce știe, mai ales dacă nu vrea să intre nimeni peste el în livada de la Pietroșiţa. Și văzînd astfel că lupta începe să fie mult prea grea, Iancu se cercetă o clipă, să se convingă că e într-adevăr pregătit. Apoi, dînd

drumul la fereastră, în faţa căreia jucau primii fulgi de zăpadă, trase adînc o gură de aer rece şi întrebă în vînt, ca şi cum casa ar fi fost plină de oameni, iar el vorbea cu toţi deodată :

— În cîţi ani putrezeşte un om, fraţilor ?

Ivanciu presimţi un pericol tulbure în jurul său. Era neliniştit de parcă ar fi simţit lîngă el o gură de cîine gata să-l muşte. Respirînd greu, se răsuci pe loc. Lefterică, trezit dintr-o piroteală, se bucură că mai aude şi altceva decît tocmeli şi vînzări, care îl plictiseau foarte. Apoi, întrebarea cumnatului său îl şi interesa, căci dintre toţi copiii coanei Tinca, mai mult chiar decît fetele, Lefterică se pricepea la toate rosturile înmormîntărilor şi tuturor obiceiurilor creştinilor. De aceea, părăsindu-şi desenul de care se apucase pînă să scrie actul — desena întotdeauna stîngaci, din profil, un om cu barbă, ţeapăn, ca de lemn, şi cu un ochi rotund de găină — răspunse cu glasul înviorat :

— Cred că şapte ani, nene !

— Vra să zică, cam p-aci ! spuse Urmatecu, scoţînd din buzunar scrisoarea. Da' vezi că acţiunea nu putrezeşte. Şi ce-i trebuie ? O nimica toată să se aprindă şi (cu o privire stăruitoare şi grea asupra lui Ivanciu) să ardă, de parcă ar fi nouă, nouţă...

Ivanciu se aştepta şi nu se aştepta la lovitura asta.

În timpul nopţii nedormite pe care o petrecuse, îi fulgerase o clipă prin minte, că e drept, şi povestea adevărată şi veche a unui omor prin imprudenţă, în care, cu declaraţii ale fraţilor mortului şi cu potrivite mărturii că mortul singur a greşit, Iancu îl scăpase din încurcătură. De atunci, însă, niciodată între ei n-a mai fost vorba de aşa ceva. Era un lucru uitat, şi mai cu seamă, credea el, sigur îngropat. Că, de întîlnit, s-au mai întîlnit şi în alte negustorii, şi Iancu aprig la cîştig s-a arătat întotdeauna. Dar mai dădea unul, mai lăsa celalt, şi pînă la sfîrşit se împăcau. Dîrz, ca acum, nu-l văzuse Ivanciu niciodată. Şi gîndul îl fură şi pe el şi-l duse mai departe şi simţi că livada asta de la Pietroşiţa trebuie să aibă un rost mult mai mare, pe care nici el nu-l bănuia. Cine ştie ce cîştig ascuns o fi în peticul ăsta de pă-

mînt de îl rîvneşte astfel Iancu ! Şi neputînd lămuri bine taina, se aprinse, de-ar fi încercat orice. Dar deîndată îi veni în minte mortul şi scrisoarea. Şi bătrînul negustor simţi dincolo de amărăciunea înşelării sale — căci în fundul inimii Iancu îi era drag — frica de a se găsi iarăşi pe un loc nesigur şi în mîna unui om primejdios. Totuşi, se hotărî să reziste cît va putea. Ştia că de pierdut tot a pierdut, dar măcar să dea cît mai puţin. Şi fără amintire prea limpede şi fără pricepere, ci numai din încăpăţînare şi ciudă de pierderea cîştigului întreg, zise :

— Da' ce, moi, pentru o judecată veche şi închisă, alţi avocaţi noi nu mai sînt ?

Urmatecu tăcu o clipă, lăsîndu-l pe Ivanciu să se bucure de născocirea lui copilărească. Apoi, cu glasul liniştit, aproape prietenesc, răspunse :

— Mă, nea Ivanciule, în chestii d-astea e mai bun un martor vechi decît un avocat nou ! Dă-i drumul, Lefterică ! şi rîse.

Dacă i s-ar fi prăbuşit tavanul pe cap, Lefterică n-ar fi fost mai mirat. Trăia, cu deznădejde, una din acele clipe de viaţă în care omul vede că e sau că a fost prost. Tot jocul, toate vorbele, acum, tîrziu, i se lămureau. Stătea liniştit, fără să bănuiască ce are să vină, şi se simţea strîns ca într-un cleşte. La nenorocirea de atunci fusese şi el de faţă, trimis de Iancu la o tăiere de pădure arendată de Ivanciu. Văzuse tot şi-i spusese tot lui Iancu. Acesta, însă, căzînd la înţelegere cu fraţii pădurarului mort, izbutise să nu se mai folosească de mărturia lui, din care, dealtfel, nu reieşea decît imprudenţa lui Ivanciu. Şi ce n-a spus atunci, să spună acum ?

După primele clipe tulburi, Lefterică abia lămuri ce i se cere. Cei doi bărbaţi aşteptau cu ochii ţintă asupra lui. O năduşeală rece începu să-i broboneze fruntea, pe care neîncetat şi-o ştergea cu mînecile de la haine. Un oftat adînc îl zbuciuma pieptul, şi, încetul cu încetul, se prăbuşi cu coatele pe masă, fără să scoată nici un cuvînt. Apoi, pentru că tăcerea îi vuia în urechi şi în mintea lui era un gol fără nici o licărire, se ridică pe braţele lui îndurerate şi privi rugător, cu ochii înlăcrimaţi, rînd pe

rînd, la Iancu și la Ivanciu. Și fără să poată rosti un cuvînt, gîtuit de emoție, cu aceleași gesturi grele, începu să rupă fîșii-fîșii, în lung, coala albă din fața lui, pe care desenase, așteptînd să i se dicteze contractul.

Și omul acesta tăcut, cu privirea pierdută, care rupea în neștire hîrtie, îl cutremură pe Urmatecu. Fără voie, ridică ochii de la fiu la tată și privi în față portretul lui boier Grigore. Un fior îl străbătu și, punînd mîna pe brațul lui Lefterică, îl opri, șoptindu-i cald, frățește aproape :

— Astîmpără-te ! Nu mai face așa !

Ivanciu simți deîndată izvorul bun din inima potrivnicului său. Privind lung, cu mulțumire și recunoștință spre Lefterică, se ridică și, bătîndu-l pe umăr pe Urmatecu, zise :

— Ei, Iancule ?

Urmatecu rămase cîtva timp cu mîna pe brațul cumnatului său. Stătea cu ochii țintuiți, privind portretul lui boier Grigore. (Vra să zică, nu se înșelase cînd dintr-un gînd nelămurit, copilărește aproape se legase de el. Iată că-l ajută, că-l îndrumează și-i dă o măsură omenească în tot ce face.) Apoi, trezindu-se, îi răspunse lui Ivanciu :

— Dă-mi trei mii de lei și facem actul !

Cumpărătorul, încîntat, tot mai cîștiga destul.

— S-a făcut ! răspunse acesta.

Și Lefterică, și de bucurie că a scăpat, și de fericire că Iancu și Ivanciu s-au împăcat, începu să plîngă tare, cu hohote, ca un copil. Apoi, luînd o coală nouă de hîrtie, pe care suflă cu grijă, s-o curețe de orice fir care ar putea să-i strice slova, se așeză înviorat la birou, spunînd :

— Ascult, nene !

Ivanciu, cu mîinile în buzunare, cu ochelarii pe nas, cerceta planul ; Iancu își dregea glasul, cînd deodată ușa se deschise, și coana Mița vesti din prag, într-un suflet :

— Vine boierul !

Urmatecu abia avu timp să-i dea afară din birou pe Ivanciu și pe Lefterică, și conu Barbu a și sosit. Era înfofolit în șaluri calde, cu joben pe cap și cu Fantoche ascunsă-n gulerul blănii. De cum îl zări, Iancu încercă să deslușească ce îl aduce la el. Nu s-o fi răzgîndit de

la vînzare ? ! Dar omul se liniști deîndată de neliniștea boierului. Prea era sîcîit, prea îi clipeau ochii pentru ca să fie vorba de bani. Și Urmatecu nu s-a înșelat !

Conu Barbu, cu pași mărunți, se îndreptă spre el și îi spuse, fără altă vorbă :

— Am venit, Iancule, la tine, și să scap, dar s-o și văd pe nebună ! Că o să vină și ea, sînt sigur ! Putem să mergem în odaia din față ? Vreau să fiu mai la stradă, ce zici ?

— Putem, coane, de ce să nu putem ? ! și porniră amîndoi, de-a lungul casei, trecînd prin încăperi încă nedereticate, pînă ce au ajuns în odaia cea mare de lîngă poarta de intrare.

De aci, de la fereastră, strada se vedea departe, și în dreapta și în stînga.

Conu Barbu se așeză pe un jilț și oftă adînc :

— Doamne, Doamne, Iancule, că nebună mai e ! Dă-mi o dulceață de portocale de-a coanei Mița ! și începu să aștepte.

Scena nu era nouă. Conu Barbu se certase iar cu domnița Natalia și, ca întotdeauna, venise iar la Urmatecu, să se mai certe și să se împace. De peste douăzeci de ani, dragostea lor mai păstra viforos, ca în prima zi, doar un singur lucru : cearta. Nestăpînita gelozie a lui conu Barbu îl stîrnea întotdeauna.

Pentru el, domnița era ca atunci, la început, la Viena, cînd a cunoscut-o. El nu o vedea îmbătrînind și ar fi putut să nu o vadă deloc, cu o singură condiție : să știe că nici ea nu vede pe nimeni. Mai sus de locuința lui, tot pe Podul Mogoșoaiei, într-o căsuță joasă, cu o grădină mare, unde locuia domnița, baronul strînsese tot ce ar fi putut să o facă pe o femeie să nu i se urască. Era altă socoteală, firește, că, de multe ori, el și uita să treacă pe la ea. Cărți avea, tablouri avea, slugi avea, căței avea, păsări avea, și conu Barbu nu vedea altă lipsă pe care ar mai putea s-o ducă. Acum îi abătuse cu cai ! Asta, de la început nu i-a plăcut baronului. Cu caii te miști, că doar nu sînt cîini să umbli cu ei după tine prin grădină ! Dar i-a luat...

— Şi ce-a făcut domniţa, coane ? întrebă cu un zîmbet în mustaţă Iancu, la destăinuirile lui conu Barbu despre cai.

— Ce să facă, Iancule ? ! Ia pus la trăsură şi a venit să mă ia, să mă ducă pe străzi...

— Şi nu te-ai dus ?

— Da' ce-s nebun ? ! Să ne vadă lumea ?

Urmatecu rîse tare şi cu poftă. Deodată baronul se încruntă. Peste toată făptura lui mică şi slăbănoagă se aşeză ca un duh de asprime, care îl căli. Un fir de oţel îl legă pe dinăuntru, făcîndu-l să arate chiar ca o adevărată putere. Ochii îi sticliră şi rosti încet, rar şi rece :

— Urmatece ! (Vocativul acesta era cea mai mare severitate, puţin dispreţuitoare, în gura baronului.) Nu te amesteca în ce nu înţelegi !

Iancu se feri, ca şi cum i-ar fi dat cineva peste degete. „Iar, locul nesigur şi pasul greşit ! E greu prin lumea lor !" îşi spuse el. Dar Iancu nu s-a supărat. A mai învăţat ceva : ei pot să vină peste tine, tu însă nu trebuie să îi apropii prea mult. Şi, totuşi, dogoarea de la fundul sufletului său, care parcă începea că crească, nu se domoli decît la acelaşi gînd, că Amelia ar fi ştiut-o şi pe asta.

Un huruit îndepărtat de trăsură se apropie şi se opri în faţa porţii. Baronul se ascunse după perdea, şi, cu o emoţie a cărei frăgezime îi dădu parcă un timbru nou şi tînăr în glas, spuse :

— Uite-o, Iancule !

Într-o clipă, norul ifosului boieresc se topise, şi omul de lîngă el redevenise prietenul de la al cărui gînd şi pricepere îşi aştepta ajutorul.

Echipajul din faţa porţii era într-adevăr strălucit : trăsura, cu spiţe roşii, avea o linie pricepută şi rotundă, căci era doar de la Friţ, renumitul caretaş. Se bănuia, cu privirea, moliciunea, perinilor de catifea. Iar caii erau o mîndreţe ! Negri corb, cu coamele şi cozile fluturînde, cu ochii sperioşi, injectaţi, privind în lături, cu spumă albă mestecată în zăbală, frămîntau pe loc, din copite lustruite, pămîntul, într-un joc mărunt de nerăb-

dare și putere. Ape de lumină treceau în părul lor curat și lucios, ca sănătoase podoabe.

Lipindu-și fruntea de fereastră, de a cărei răcoare avea nevoie, baronul, deodată palid, rosti înăbușit, de parcă ar fi cerut să nu i se ia viața :

— Uite-o cu deșucheatu, Iancule !

Urmatecu se plecă peste micuțul domn, pentru ca să vadă mai bine. Un zîmbet îi flutură sub mustață și poate ar fi și rîs dacă nu și-ar fi reamintit ce-a pățit. De ani de zile nimic nu se schimbase în rostul acestor scene de gelozie. „Deșucheatul" era conu Ștefan, fratele mai mic al lui conu Barbu. Mare iubitor de cai, priceput cît un geambaș, conu Ștefan, înalt, frumos, cu ochi albaștri adînci, codați și umbriți, femeiești aproape ; cu barba înspicată cu cîteva fire lucitoare de argint ; purtînd întotdeauna o cravată înfoiată, cu picățele albe ; strîngîndu-și trupul zvelt într-o haină de catifea neagră cu ceaprazuri, iar piciorul lung și subțire, în botfor ros, îl sîcîia și îl înciuda pe baron numai cu prezența lui. O anumită înțelegere de vîrstă mai tînără, de îndrăzneală mai mare, de glume îl apropia, prietenește, de domnița Natalia. Urmatecu avea pentru el amiciție și admirație. Patima lui pentru cai se întîlnea cu patima lui conu Ștefan.

O gelozie veche, de care se rușina, îl făcea pe baron să se chinuiască fără mărturisiri. De aceea, împotriva fratelui său nu dăduse nici un fel de oprelițe. Se muncea însă pe tăcute, rostind numai din cînd în cînd cîte un cuvînt de ocară, sau o poreclă. Iar cînd i se părea că și alții pot privi prea de aproape în sufletul său, dovedea tuturor că certurile și ocările aduse lui Ștefan se datorează vieții sale nechibzuite și risipitoare. În realitate, acesta nu era nici mai chibzuit, nici mai risipitor decît însuși baronul. Doar că unul o făcea cu tinerețe, cu voioșie, cu vin, cu petreceri și îndrăzneală, pe cînd celalt, cu tristețea unei bătrîneți venite prea devreme, cu mohoreală, cu un fel de neînfrîntă frică și manii. Și între amîndoi, baronul simțea cine ar putea sta mai aproape de inima unei femei. Era numai un gînd al lui, mereu viu și dureros. Căci despre așa ceva nici nu putea fi vorba. Domnița era o femeie

cinstită și ținea la baron, de care se legase de mult pentru bunătatea și delicatețea lui.

În fața porții, conu Ștefan sări sprinten din trăsură, ajutînd domniței să coboare. Au schimbat apoi cîteva cuvinte și au rîs cu poftă. El s-a înclinat adînc, i-a sărutat mîna, a bătut milităreşte călcîiele și a așteptat ca domnița să intre în curte. După acestea, s-a dus fluierînd pe stradă, aruncînd încă o privire atentă la cai.

În gelozie, pentru gelos, mici fapte care nu însemnează nimic dovedesc totul, după cum, cînd stă să treacă furia biruită de slăbiciune și dor, aceleași fapte, putînd însemna mult, cad de pe suflet cu o absurdă ușurință ! Astfel, baronul s-a simțit deodată mai liniștit din cîteva nimicuri, ce puteau să însemne și una, și alta : mai întîi, că domnița tot a venit. Apoi, că n-au stat mult împreună, că n-au stat prea aproape în fața porții ; că pe cînd vorbeau, se tot uitau la cai, și mai ales că Ștefan n-a urcat și el. De unde adineauri conu Barbu se simțea ca un înecat, cerînd ajutor, acum era stăpîn pe întîmplare. Gîfîiala inimii și gîtuirea dureroasă au trecut, pentru că așa a vrut o anumită duioşie. Dar liniștea tot n-a venit. Vedea, judeca, dorea, dar de ușurat tot nu se ușura ! Îi rămăseşe o înciudare, o mohoreală din care nu putea ieși. Urmatecu, după ce îl privi cîtva timp, se repezi pe scări, s-o primească pe domniță.

Baronul, nemișcat, cu capul tras în umeri, ascuns în gulerul uriaș al blănii, asculta glasurile lor apropiindu-se din odaia vecină, răsucind în același timp vîrful degetului pe nasul negru și rece al lui Fantoche.

Deodată ușa s-a deschis, și domnița, cu presimțirea furtunii, se opri în prag și spuse dulce :

— Mulțumesc, Barbule, pentru cai ! I-ai văzut ?

Ceremonios, baronul, fără să rostească o vorbă, s-a ridicat, i-a sărutat mîna și a dus-o pînă la locul său. Apoi, el însuși luînd un alt scaun, reîncepu ocupația cu cățeluşa.

În lumina tristă, dar plină a zilei, frumusețea domniței strălucea. O față îngustă, al cărei farmec îl făcea linia fină a frunții și a nasului drept, înveselită de ochi albaştri, mari, copilăroşi, se împodobea cu părul lucios

și negru, lăsat pînă deasupra sprîncenelor în doi colți, porniți dintr-o cărare de mijloc, abia zărită sub căciulița de blană așezată sus pe frunte. Cînd faldurile mătăsoase ale mantilei de jder au căzut, trupul femeii ce nu voia să îmbătrînească se ivi în toată mlădierea lui, sub o rochie strîmtă de catifea vișinie, împodobită cu linii lungi de nasturi mărunți de aur, de la sîni pînă la șolduri. Boarea rece de afară, adusă cu ea, i se risipi în jur, ca sufletul unui buchet, în care adîncile parfumuri ale stofelor dădeau un amestec dulce și pătrunzător.

O tăcere lungă se făcu. Domnița, încercînd să sfîrsească această clipă grea, privi prin casă, ca și cum ar fi căutat ceva. Apoi, ridicîndu-se iute, lunecă înspre un pian mare ce sta într-un colț, încă neîmprietenit cu lucrurile din jurul său. Se simțea că e străin în casa lui Urmatecu, unde ajunsese și din întîmplarea tristă a unui stăpîn pe care nu l-a avut niciodată, și din lăcomia de alte rosturi decît de bani ale dezghețatului om de afaceri.

Trăia în Bucureștii de atunci un gazetar ce nu izbutise bine să cumpănească în el pe un foiletonist politic, pe un poet, pe un compozitor și pe un băutor al tuturor vinurilor și otrăvurilor. În puținele case cu mai multe caturi de prin centrul orașului, el ajunsese să găsească undeva un fel de pod cu lumina din cer, unde, cu cîteva lucruri aruncate, locuia, amintindu-și de un Paris pierdut, în care își petrecuse tinerețea. Purta pretutindeni, sub ochelarii mici și strîmbi, pleoapele roșii, ferecate de beție și oboseli, chelia cu un șanț în creștet, obrajii căzuți și o țăcălie galbenă, cu firele năclăite. Fusese botezat „Papillon", grațios și fără răutate, pentru ușurința lui de a trece cînd în slujba gazetelor conservatoare, cînd în a celor liberale. Și din toate părțile, Papillon ciupea. Odată a crezut că vede venind înspre el un cîștig mai mare, și atunci, nemulțumindu-se cu pianele găsite prin prăvălii, și l-a comandat, de-a dreptul de la Paris, pe acesta. Cu năzuința absolută a rataților, el punea în alegerea pianului său o grijă și un dor ce se confundau cu însuși gîndul de creație și izbîndă scăpat mereu de sub mîini. Se hotărise să strîngă și să dea totul pentru instrumentul care înfățișa, într-o tainică și tulbure presimțire, succesul. Cîș-

tigul mult dorit a venit, dar el s-a irosit în puține zile. Și cînd, după cîteva luni, factura a sosit și ea, Papillon se stingea, biruit de beție, în atelierul neizbutit, în zdrențele ce-l alcătuiau, ca și viața întreagă a omului. Domnița urca din cînd în cînd pînă la bolnav, întovărășită de conu Ștefan. Acolo, cu ochii aprinși de friguri, Papillon i-a mărturisit că, pentru ultimele lui nevoi, bucuros ar vinde pianul, ce așteaptă la vamă. Și domnița i-a vorbit lui Urmatecu. Acesta, știind că viitoarea zestre a Amelicăi, așa cum vrea el să fie, nu va sta frumos fără pian, s-a arătat gata să-l cumpere. Dar (și a fost rușinat în șovăirea lui) a arătat deîndată că e un lucru scump, că o dată se ia și că el nu se pricepe. Domnița, cu gîndul la Papillon, s-a oferit să-l încerce. Și în magazia vămii, printre scînduri și paie, cînd pe pianul abia desfăcut Urmatecu a văzut mîinile domniței fugind pe clape și a auzit sunetele limpezi, rotunde și înlănțuite ale gamelor, s-a gîndit la Amelica așa cum o vrea el, și l-a luat. Papillon a murit la o săptămînă după cumpărare, iar de trei ani, pianul, închis, aștepta o mînă să-l învie. Stîngacea Amelica îl întrebuința rar, pentru lecții pe care era bucuroasă să le sară.

Acum domnița se așează în fața clapelor, întrebînd în treacăt, pe șoptite :

— Ce-ți face fata, Iancule ?

— Mulțumesc, măria-ta, sărută mîna ! răspunse omul de afaceri, măgulit în dragostea și mîndria lui.

Și domnița începu să cînte. Degetele ușoare legau neîncetat un val de sunete, în care valsurile mari ale lui Johann Strauss se împleteau cu îmbătare și sprinteneală. Pianul suna plin și bogat. Pe ritmul tare și grav al mîinii stîngi, voit puternic bătut, exagerat, pînă a-l rupe de legătura obișnuită, în așa fel încît să pară aproape un alt instrument, arabescurile ingenioase, inspirate ale melodiilor la mîna dreaptă se desprindeau distincte și luminoase. Iar unduirea specifică valsului vienez, leagănul unei tinereți fără umbre și fără griji, trecu ca o bătaie de inimă, nebună de veselie. Se simțea că cea care cîntă îl auzise acolo, la Viena, valsul acesta larg, mare, făcut din zeci de valsuri ; îl dansase acolo, nădăjduise cu el, iubise cu el, visase cu el ! Din cînd în cînd, lăsîndu-și mîinile

să-i fugă pe clape, domniţa îşi întorcea capul înspre baron, cu un zîmbet şi o privire ce căutau parcă să prindă din aer firele rupte ale unei înţelegeri. Urmatecu urmărea scena ca un om de care muzica nu se prinde şi e mai vioi tocmai în timpul pe care ea îl cere şi în care ascultătorul neinteresat n-are ce face. Dar baronul îşi încetinea gesturile şi îşi lumina faţa. După o privire lungă în gol, un zîmbet îl îmbună. Purta de mult, chiar dinainte de a cunoaşte pe Natalia, din vremea tinereţii sale cu mama lui Bubi, fiul său, vraja valsului. Fusese prieten bun cu Johann Strauss. Îl admira şi se uita la muzicant ca la o minune. Bucuros ar fi dat tot ce avea dacă ar fi putut şi el să aibă numai o fărîmă din talentul compozitorului.

Încercase de multe ori să prindă tainele acestui dar, şi nu izbutise. Şi în legătura prieteniei lor şi în dragostea lui pentru muzică, ani de zile baronul se mulţumise, în cele din urmă, să facă pe omul care aşteaptă. Mereu, oriunde, erau împreună. Oricînd baronul aştepta de la vienezul acesta un vals nou. Aştepta un nume, un fluierat de cîteva note, sau în serile molatice ale *Prateruluí*, în grădinile cu becuri albe ca laptele, aprinse printre frunze, supriza unui nou început, cu acorduri melodioase. Baronul nu fusese niciodată cu adevărat tînăr. S-a sfiit întotdeauna de zburdălnicii, fiindu-i frică de ridicolul gesturilor care nu-l prind. De aceea, cu greu s-a ţinut în frîu în tinereţe. Acum, şi vîrsta, şi obişnuinţa îl scuteau de a se mai lupta cu el. Îi rămăsese însă o viociune în fundul sufletului, şi prin ea valsul îl stăpînea. Îi plăcea la vals prospeţimea şi tinereţea lui, langoarea, sentimentalul, dar îi plăcea mai ales — la valsurile amicului său Johann Strauss îndeobşte — ştrengăria lor ! Ştia Johann să ascundă un fel de clipit din ochi şi ca o pălărie pe ureche în valurile lui de sunete, ca pe un fel de obrăznicuţe icoane tinereşti, ce treceau iute, lăsînd în urmă un fel de pofteală, de imbold pentru viaţă şi cucerirea ei. Astfel, tocmai ceea ce nu îndrăznea baronul se găsea în sufletul valsurilor. Dacă nu s-ar fi stăpînit, ar fi luat mereu aceeaşi poziţie, chiar acum, la bătrîneţe, ascultîndu-le : cu mîna în şold, cu nasul în vînt şi cu o legănare

și o trecere de pe un picior pe celalt... Sunetele călcau în inima lui pe locuri vii, care se înfiorau, răspundeau și îl fericeau.

Bucuriile mari ale vieții le dau sentimentele fără treceri. Ele sînt rare, și numai inimile fragede le cunosc. Intrarea într-o nouă stare de suflet te înviorează mai întîi prin uitare... Tot ce a fost înainte se spulberă, și un timp nou începe. Trebuie să fi fost ferit de lupta cu oamenii și mai ales de cunoașterea ființei și faptelor lor pentru ca să păstrezi aceste subțirimi și prospețimi de schimbări sufletești chiar dincolo de vîrsta bărbăției. Și baronul Barbu le avea ! De aceea, schimbat parcă de casă, de împrejurări și de zi, el se ridică deodată și, îndreptîndu-se înspre ușă, îi spuse domniței, de parcă ar fi întîrziat :

— Haidem, Natalie !

Iar domnița alergă după el, salutîndu-l pe Urmatecu, în treacăt, cu un zîmbet. Biruise !

Iancu abia a avut timp să-i ajungă la poartă. S-au suit amîndoi în aceeași trăsură și au plecat. Arhivarul, nedumerit, n-a putut nici să înțeleagă, nici să simtă purtarea baronului. Privind numai lung după trăsură, el mormăi o înjurătură de admirație pentru femeie.

V

Școala la care învățase Amelica, de cînd a dat-o la carte — să fi fost zece ani de atunci — era un pension de fete cum se întîlneau pe vremea aceea. Răspundea mai puțin unor nevoi adevărate de învățătură și mai mult unei mode aflate de curînd de părinți, care știau că trebuie să facă ceva pentru copiii lor, dar nu știau bine ce. Mai ales mamele nu priveau cu ochi buni și nu dădeau însemnătate acestor școli, deschise și întreținute mai mult din rîvna soților pentru odrasle. Ei vedeau tot atît de tulbure ca și soțiile lor planul de educație și de formare a copiilor, dar aveau în plus o presimțire a transformării sociale a lumii, jertfind astfel pentru ziua

de mîine. Şi copiii simţeau neîncrederea aceasta şi vedeau vrăjmăşia pe care cei de acasă o purtau şcoalei, despre care se vorbea în familie ca de un duşman sau o pacoste.

Pensionul Amelicăi îl ţinea o domnişoară bătrînă, cu socoteli chibzuite. Profesorii, îmbătrîniţi şi ei, prin ţară, şi improvizaţii profesori, nu datorită cunoştinţelor, ci naţionalităţilor lor, erau cei mai mulţi foşti pedagogi pe la copiii de boieri. Francezi, elveţieni, austrieci, chiar polonezi cîteodată, cu bună cunoştinţă a unei limbi străine, ajungeau să le înveţe pe fete o franţuzească sau o nemţească uzuală. Dar „măicuţa", cum îi spuneau fetele directoarei lor, nici nu se sinchisea să facă ceva mai bun. Ştia doar că are căutare numai pentru străinii ăştia prăpădiţi, care învăţau elevele să buchisească. Şcoala ei se intitula pompos : „Institut de domnişoare", şi de asta trebuia să se îngrijească mai întîi : să facă domnişoare. De aceea, cursurile se ţineau şi cu foarte mare libertate, mai toate pensionarele neavînd a se teme de examene şi rigorile lor. Era o învăţătură în continuare dintr-un an în celălalt, care nu izbutea să sporească temperamentele şi inteligenţele şcolăriţelor. Casa părintească se prelungea oarecum între zidurile clasei. Ca şi pe la casele mai tuturor elevelor, şi aci evenimentele cele mari erau cele gospodăreşti, aduse de anotimpuri. Bulionul şi dulceţurile de toamnă, de pildă, căpătau deosebite proporţii. Pornite de lîngă mamele lor, cu aceleaşi preocupări, că buna ei socoteală trăgea şi oarecare profituri după urma acestei pedagogii. Dar lucrurile acestea se făceau în taină, domnişoara directoare ştiind că părinţii, în mintea lor, doreau cu totul altceva decît gospodăria în educaţia copilelor pentru care plăteau bani buni. Cu Amelica însă lucrurile se petreceau după pofta inimii directoarei.

De cînd începuse să-şi dea seama de ceea ce se întîmplă în jurul ei, fata lui Urmatecu, mai din fire, mai din urît, mai din creşterea pe care i-a dat-o Miţa, s-a legat cu bucurie numai de roboteala gospodăriei. Nimic altceva nu-i plăcea. Crescută între pereţii căminului părintesc şi în dorul plimbărilor pe stradă între case şi de la o casă la alta, Amelica nu avusese de unde să deprindă gustul cîmpului, al pădurii şi al călătoriilor cu gîndul. De

aceea, nici nu-i plăceau, nici nu știa să îngrijească florile! Urmatecu băgase de mult de seamă aceste lipsuri la copila sa și fusese mîhnit. Căci el iubea și florile, și păsările. De la Florii, ferestrele lui începeau să se împodobească bogat cu ghivece cu zambile de toate culorile. Iar în nopțile calde de vară, după ce se trecuseră teii, sub care întîrzia la odihnă ceasuri întregi, la el, cu ferestrele deschise, sorbea parfumul dulce și tare al chiparoaselor, încrucișat de curenții calzi prin întortocherea camerelor. Amelica fugea de urgia aceasta de miresme, spunînd că o doare capul. Și astfel, și acum, ca și în alte împrejurări, fata lui nu avea aceleași gusturi cu el, și nu numai că nu le avea, dar simțea cum îi purta pică pentru că el le are. La școală, Amelica nu învăța mai nimic. Nu-i plăcea. Nu avea nici un fel de dorință de a ști, și „măicuța" îi sfătuise pe părinți să nu o mai chinuiască :

— La averea dumneavoastră — spunea ea — ce, o s-o faceți profesoară ? Mai bine nițică franțuzească, pianul și pictura, că asta se cere azi. Că, slavă Domnului, bani are, să-i mănînce cu lingura !

Și Urmatecu, renunțînd cu melancolie la învățătura Amelicăi, se mîngîia totuși că fata o să știe ce i-a spus domnișoara, măgulit și de complimentul de bogăție pe care-l primise. În loc de cărți grele și plicticoase de învățătură, fata își umplea pupitrul cu toate lucrurile de modă nouă pe care le aduceau colegele ei. Erau caiete subțirele legate frumos, cu întrebări tipărite în franțuzește și cu răspunsuri de dat. Te întreba, de pildă, ce culoare, ce floare, ce parfum, ce lună, ce zi, ce carte îți plac ? Din cînd în cînd, pe cîte un colț de filă era pictat un fluture. Și fetele au învățat-o pe Amelica ce trebuie să răspundă, și dacă o face, apoi să știe că aceea de-acolo din răspunsuri e ea, mai subțire, mai nobilă decît părinții ei, care nici nu s-ar pricepe ce să scrie în dreptul întrebărilor, nici nu le-ar înțelege, pentru că nu s-au gîndit niciodată la ele și nu știu franțuzește. Și cînd Amelica a ajuns la întrebarea „ce floare vă place", a scris, după ce a căutat în dicționar : *le lys*, pentru că știa că e singura floare care nu-i place lui Urmatecu.

Jocul cel nou al caietelor a fost pe gustul fetei cîtva timp, dar pe urmă i s-a urît și cu el, după cum de mult

i se urîse şi cu pianul. După cîţiva ani abia izbutise să înfrîngă greutatea de a nu cînta cu amîndouă mîinile la fel. Cînd a văzut că poate să cînte cu fiecare mînă altceva, la început Amelica s-a bucurat mult. Dar pe urmă a trecut şi asta. Ce cînta nu o înveselea, pentru că inima ei rece nu izbutea să se încălzească cu notele complicate. Numai ea ştia cîtă muncă îi cereau pentru ca să le facă să sune ! Singurul lucru ce-i rămăsese în gust şi despre care gîndea că merită trudă, fiind îndeletnicire serioasă, între altele gospodăreşti, era felul înflorit de a aşeza şervetele la masă. Dealtminteri, patima ei pentru roboteala cu lucrurile şi mai ales cu rufăria bine spălată şi bine călcată, puţin întărită cu scrobeală şi cu un miros rece şi proaspăt, mergea mai departe, pînă în rostuirea marilor albituri de pat. De aceea, sîmbăta spre seară era un ceas ce-i cerea atenţie şi-i dădea bucurie, cînd cearşafurile albe şi foşnitoare se întindeau pe saltele, păstrînd, în foile lor fără cute, împărţelile pătratelor netede în care fuseseră strînse. De cînd se ştia, ce bucura de feţele de perine curate, ce se umflau deodată, tot sîmbăta, ca o spumă ; de puful curat, bătut, aerisit, afînat de mîna pricepută a coanei Miţa, pe care Amelica o privea cu admiraţie. Cînd se închideau ferestrele după o îndelungată scuturătură şi rămînea în casă un aer viu şi înţepător în uşorul căruia lucrurile lustruite, dichisite şi descărcate de praf îşi risipeau parcă fiecare fiinţa veselă şi recunoscătoare de viaţa ce i s-a dat şi mirosea a curat din duşumele, din colţuri şi din încheieturi ; cînd picioarele lustruite ale mobilelor se mai ştergeau o dată, şi cuţitele, furculiţele, tăvile se mai frecau ; cînd în geamurile bine spălate, cu floarea perdelelor pe ele, stelele ce răsăreau aveau mai multe raze, mai albastre, în limpezimea sticlei clătite de mai multe ori Amelica simţea că pentru lucrurile astea, care fac bani buni, se făcuse treabă bună. Nici cărţile, nici pianul, nici caietele nu făceau cît toate astea la un loc. Oboseala unei zile de muncă, în care îşi pusese tot sufletul, o mulţumea. Stătea atunci în cîte un colţ, în întunericul vînăt şi încă luminos, înainte de a aprinde lămpile, singură şi lăsa să intre în sufletul ei mulţumirea, bucurîndu-se de braţele şi picioarele trudite. Era poate singura clipă din zi în care semăna la gusturi şi la suflet cu tatăl ei.

Înțelegerea aceasta practică a lumii, căreia îi aparține și pe care simțea că o va stăpîni ca pe lucruri, scoțînd din îngrijirea lor cele dintîi bucurii ale vieții, Amelica o avea și din firea sa, dar și din pilda lui boier Lefter, unchi al coanei Mița, negustor cu vază în zărăfia din Lipscani, bogat putred, cu multe acareturi și hanuri, și nașul lui Lefterică. Despre boier Lefter, de cînd era mică, nu auzise în casă decît laude și recunoaștere de cinste și vrednicie, chiar și din partea lui Urmatecu, deși acesta nu se putea împiedica de a glumi din cînd în cînd pe seama caliceniei unchiului soției sale. De multe ori fata auzise pe tatăl său povestind că la masa boierului Lefter undelemnul se împarte chiar de stăpîn, și că după ce toarnă în fiecare farfurie după voie, cu o limbă lată și lacomă, boierul linge picătura ce lunecă pe sticlă.

— Așa se fac banii ! nu uita niciodată coana Mița să adauge, spre descărcarea lui boier Lefter și cinstea familiei sale.

Cel puțin o dată pe săptămînă, Amelica fie cu tatăl său, fie cu mama sa, trecea să-i sărute mîna unchiului, la zărăfie. Era o dugheană scundă, cu ziduri groase, mai sus de Piața Mare, într-un fund de uliță unde nici în toiul verii soarele nu străbătea. La intrare stăteau date de perete ușile groase de fier, iar în fereastra dughenii, pe o sfoară trasă dintr-o parte în alta, hîrtiile de toate felurile : lei, franci, mărci, ruble, de toate valorile, erau spînzurate și îndoite. În prăvălie era întotdeauna întuneric, și un miros de mucegai rece sufla ca o gură de pivniță. În fund, după o perdea veche, la o masă scundă, ardea o lampă. Casele de fier, vechi, cu firmele fabricilor roase, stăteau deschise, semn că stăpînul era acasă. Boier Lefter, uscățiv, veșnic cu o broboadă în spinare, cu ochi mici și șireți, vîrîți prea tare sub nas, și mîini mari și osoase, vorbea în șoaptă, neprivind niciodată în ochii vorbitorului său, ci făcînd privirea suveică de la un vîrf de ureche la celalt. Boierul avea întotdeauna o socoteală sau un sfat de luat de la Urmatecu, sau vreunul de dat coanei Mița. Și atunci, Amelica rămînea singură, dincoace de perdeaua verde. Înainte de a intra la tăinuirea din fund, zaraful, grijuliu, se ducea la ușă, o închidea, întorcea cheia și o punea în buzunar. Copila în-

cepea să se uite în jurul ei, și totdeauna rîvnea la străchinile de lemn de măslin, aduse de bancher dintr-o călătorie în Orient, pline cu galbeni de tot felul. Era în ele aurul roșcat franțuzesc ; subțirea tablă bătută și tăiată cu taleri austrieci ; monedele grele englezești și mai vechiul aur turcesc, fără luciu, dar cu sunet plin.

Singură în zărăfie, Amelica se trudea să înțeleagă cum, din simplitatea asta tristă a odăii, vin banii. Nu vedea nimic în jurul ei din ceea ce ar fi putut să ia urma veniturilor. Spiritul ei modest, realist și practic avea neapărată nevoie să găsească o explicație într-o înmulțire pe care să o vadă. Cloșca, ouăle și puii — iată un exemplu care o satisfăcea și o lumina ! Dar aici ? Așa se trudea cînd era mai mică și abia se mișca în mintea ei gîndul. Încetul cu încetul, însă, tot văzînd bănetul și bogățiile și tot vorbindu-i-se de valul de aur ce intra în buzunarul lui boier Lefter ba din chirii, ba din zăloguri, ba din lucruri pierdute de alții în mîinile lui, fata a început a se lămuri. Și pe măsură ce înțelegea, creștea și admirația ei pentru acest unchi înțelept.

Mult a ajutat la creșterea Amelicăi și un fel de ritual cu care se sfîrșeau vizitele din zărăfie. Niciodată înainte de a pleca, nu uita coana Mița să-i spună, pe un același glas, deprins de mult, unchiului său :

— Arată-ne și amaneturile, nene !

Pe acest „și" nu l-a înțeles niciodată bine Amelica. Și tocmai el dădea farmecul pe care nu-l uita niciodată coana Mița. Amelica nu știa ce se petrecea dincolo de perdeluța verde. Acolo, regulat, zaraful le vorbea părinților ei, cu schimbul, de averea lui. Dar nu amănunțit și nici pe cifre, sau nume, sau străzi de acareturi, ci așa, despre toate, văzute din depărtare. Le culegea cu vorba și privirea, recunoscîndu-le de ici, de colea, din uliți diferite, din tîrguri împrăștiate, și, cu toate la un loc, făcea un fel de tîrg al lui, pe care apoi îl mîngîia cu o privire pierdută și cu un gînd moale și înfiorat de bucurie. La această privelişte, mereu aceeași, se adăuga, din cînd în cînd, cîte un petic nou de cuprins sau ziduri de case. Era un fel de spovedanie de cărămizi, de lemne și de prăjini de pămînt, de care bătrînul avea nevoie. Erau în ele rostul și fala lui în viață. Și întotdeauna, la sfîrșit,

se încheia cu un iz de făgăduială, dar numai o adiere ascunsă în cuvinte bine lunecate. După cum el nu dădea decît o privelişte oarecum pietroasă a bogăţiilor sale, tot aşa nu dădea decît un fel de sentiment al moştenirii, iar nu o făgăduială. Şi după această mărturisire, coana Miţa simţea că nu-i poate fi neplăcută boierului şi amintirea şi admiraţia mărunţişului de avere. Acolo, în amaneturi, erau jucăriile lui de om bătrîn şi priceput la strîngere de avuţii. Şi iată cum acest „şi" întregea partea copilărească a acestei cuprinzătoare stări. Coana Miţa simţea întotdeauna o plăcere privind podoabele strălucite din care mai degrabă şi mai cu uşurinţă credea că se va înfrupta cîndva.

Bătrînul îşi mai pipăia încă o dată cheia din buzunar. Apoi, punînd umărul, împingea din greu uşa unei case de fier. Şi din cutii de tutun, rotunde, de tablă, revărsa pe geamul tejghelii giuvaerurile. Erau tot felul de inele, de brăţări cu diamante, cu rubine, dar mai ales cu peruzele, după cum gustul vremurilor mai vechi le cerea. Lanţuri grele de aur purtau legate de ele medalioane, din care mai întotdeauna zîmbea mărunt un cap de femeie. Şi erau şi lucruri fără preţ prea mare la cei de acum, ci numai cu unul, al inimii, la cei care au fost. De ani de zile Amelica nu a uitat, şi revedea mereu, doi bieţi dinţi mici, strîmbi şi tociţi, dinţi de lapte ai unui copil pe care darea de mînă a părintelui său îi prinsese în aur şi îi agăţase de lanţul ceasornicului. Cînd nevoia l-a ajuns, a vîndut lanţul cu totul. Iar boier Lefter, mărinimos, a închis ochii la nimicurile fără preţ şi a plătit preţul aurului.

Coana Miţa scormonea uşor cu vîrful degetului, maldărul strălucitor. Şi oprindu-şi mereu alegerea pe o brăţară, spunea cu un oftat abia auzit :

— Tot o mai ai, nene ? !

— Tot ! răspundea cuprinzător şi liniştit bătrînul, clipind şiret a făgăduinţă.

Şi coana Miţa zîmbea. După cîtva timp, cele două rude mai tinere îl ajutau pe zaraf să-şi închidă avuţiile. Apoi sărutau mîinile şi plecau.

Dintre toate neamurile, cel care o iubea mai mult pe Amelica era Lefterică. Holtei, mulţumindu-se cu puţin, neavînd ce pizmui la ea şi la ai ei, el se înţelegea cu fata

mai ales acum, după ce crescuse mai mare. Tot ce o interesa pe ea îl interesa și pe el, și în dorul de a învăța de-ale casei, se rușina mai puțin întrebîndu-și nepoata decît sora. Dealtfel, coana Mița îi știa slăbiciunea, și asta o supăra. Îi era necaz că îmbrobodeala lui Lefterică o face de rîs față de soțul ei, care din ce în ce avea mai multe cuvinte să-și bată joc de frate-său. Lui Lefterică îi plăceau liniștile după-amiezelor în odăi bine dereticate, cu cîte un pătrat de soare pe covor aprinzînd culorile. Îi plăcea lucrul migălos al albiturilor, la care se pricepea, dealtfel, și Urmatecu întreba de el, cînd era bine dispus, țipînd prin casă : „Unde s-a vîrît Trei-picioruțe-și-o-gaură ?"

Îi rămăsese numele ăsta de la un model de croșetat ! Amelica îi potrivise degetele : înfășurase lîna pe arătătorul de la mîna stîngă și-l învățase cum să gîtuie cu iglița din dreapta firul, cum să-l înnoade și să-l petreacă. Și pentru ca să nu uite, îi spusese că, după trei noduri pline, lasă un loc liber. Și Lefterică era fericit ! Putea să stea liniștit ceasuri întregi într-un colț, să nu mai strige nimeni la el, dar mai ales să nu se mai gîndească la nimic și să lase numai să-i meargă mîinile. În clipa aceea, însă, l-a chemat Urmatecu. Și Lefterică, pentru ca să nu uite ce învățase, a intrat în birou, mormăind ca pe un cîntec, mereu : „Trei picioruțe și-o gaură ! Trei picioruțe și-o gaură..." Urmatecu l-a batjocorit cumplit, dar de Crăciun, Lefterică își isprăvise modelul.

Ceea ce îi împrietenise mai mult pe el și pe Amelica, era faptul că nici unul nu simțise clocotul tinereții și imboldul spre dragoste. El avea treizeci de ani trecuți ; ea de-abia nouăsprezece. Întîrziați și intimidați erau amîndoi. Și în casă zgîrcită în petreceri a lui Urmatecu, unde, în afară de mersul obișnuit al zilelor, nu se cunoșteau decît cheful pentru bărbați și clevetirea pentru femei, unchiul și nepoata născoceau mici jocuri, ce se potriveau mai bine cu frica lor de oameni. Se așezau, de pildă, unul lîngă celalt, la fereastra de la stradă și se jucau cu trecătorii. Cei din dreapta erau ai Amelicăi : cei din stînga, ai lui Lefterică. Și petreceau astfel ceasuri întregi, biruindu-se unul pe celălalt cu numărul, vîrsta sau calitatea celor ce-și vedeau de drum. În felul lor, se desfătau, pentru că nu treceau ei prin lumea de care se temeau, ci lumea

trecea prin fața lor. Și-și făceau de rîs și de glumă din te miri ce ! Ochi și observare n-aveau nici unul, nici celalt, nici simț de pătrundere. Îi făceau, de pildă, să petreacă lucrurile simple, neadîncite și copilăroase : un nas roș și un mers împleticit de bețiv ; o cocoașă de cucoană bătrînă ; o codiță împletită sub potcap la vreun popă. Doar că Lefterică avea mai multă înțelegere pentru cerșetori. Amelica, în privința aceasta, învățase de la părinții ei cîteva vorbe, pe care le spunea cu un fel de frică nelămurită, simțind că sînt bune să se apere cu ele mai înainte de a i se întîmpla vreun rău, de care bine nici ea nu-și dădea seama cam ce ar putea fi. Și de la distanță și fără ca nimeni să-i fi cerut ceva, ea repeta iute și uscat întotdeauna cînd vedea un cerșetor : „La muncă, la muncă, n-avem bani !"

În afară de slujba de copist în biroul lui Urmatecu, îndatorirea de căpetenie a lui Lefterică era să o ducă pe Amelica la școală. Porneau amîndoi pe drumul cel mai lung, fără grijă de întîrziere, căci fata se ducea la școală cînd vrea. Pe stradă își dădeau coate și pufneau de rîs în nasul trecătorilor, dar nu pentru că ar fi vrut să-i jignească, ci pentru că voiau să petreacă și se simțeau mai liberi : unul de puterea, celalt de batjocura lui Urmatecu. Căci de foarte multă vreme de aci începuse nerostita neînțelegere între părinte și fiică, pe care dacă ar fi știut-o limpede, Iancu Urmatecu, ar fi suferit. Amelicări îi era frică de el, de glasul, de rîsul, de apucăturile lui. Îl simțea într-o viață cu care dacă s-ar fi apropiat mai mult de ea, n-ar fi îndurat-o. Și știa ce însemnează, în cele din urmă, nesupunerea față de voințele tatălui său, deși Urmatecu o iubea foarte mult ! Oricît era de ascultătoare și de legată de casa părinților și oricît de nelămurite i-ar fi fost gîndurile, un fel de drum de lume mai nouă se deschidea prin ființa ei. Acum, de cînd se făcuse mai mare, înțelegea ce rost au vorbele de un anumit fel de glumă pe care Urmatecu le spunea Jurubiței în fața tuturor. Înțelegea că i se ia ceva mamei sale și se mira că aceasta nu spune nimic. De multe ori se întreba, dacă ar fi ea în locul coanei Mița, ce ar face ? Și iar își răspundea că n-ar îndura. Era destul ca noaptea tîrziu fata să audă glasul tatălui ei strămutînd la el cîte un chef și sculînd toată

casa, pentru ca să-şi înfunde capul în perine, strîngîndu-şi tîmplele în pumni şi urînd tot mai mult apucăturile unei lumi de care voia nelămurit să se despartă. Slăbiciunea lui Lefterică ea n-o prindea şi nici ridicolul din întreaga lui fiinţă. Ce-i plăcea la el era ascultarea, supunerea lui adîncă la toate toanele ei, care erau aspre şi îndărătnice, ca şi hotărîrile şi voinţa lui Urmatecu.

După ce casele se răreau şi maidanele se-ntindeau tot mai mult, căci pensionul era la marginea oraşului, ascuns între salcîmii şi teii şoselei, ei se ţineau strînşi unul de celalt, şi astfel ajungeau şi sunau la poarta şcoalei. Aci, Amelica îl părăsea pe Lefterică deîndată şi se pierdea prin umbra coridoarelor. Rămas singur, omul pregeta să plece. Întîrzia de obicei lîngă un tablou mare, unde, sub sticlă, se păstrau panglici şi medalii de premiante. La început nu-l cunoştea nimeni. Fetele, grăbite, şi profesoarele, două cîte două, vorbind de-ale mîncării în drumul spre clasă, se uitau lung la domnul acesta cu barbă, sfios şi tăcut, răbdător într-o lungă aşteptare, sub tabloul de onoare. Cu încetul, însă, toată lumea s-a obişnuit cu el. Iar Lefterică, după ce dobîndise din încredera directoarei şi un scaun, număra în ceasuri lungi şi singuratice medaliile şi citea inscripţiile de pe panglici. Aci l-a cunoscut într-o zi de iarnă domnişoara Zehi, Paulina Zehi, supraveghetoare de albituri la interne. Săsoaică de la Braşov, Paulina, cu cîţiva ani mai în urmă, venise dădacă la Bucureşti. Avînd însă o fire singuratică şi fiindu-i groază de larma şi plînsetele copiilor, găsise postul în care era. Alerga toată ziua pe tălpi de pîslă prin dormitoarele pustii şi reci, cu paşii ei mari şi încălecaţi. Din cînd în cînd se refugia să se odihnească într-o odăiţă îngustă şi întunecoasă, unde pînă în tavan se ridicau vrafurile de cerşafuri şi prosoape aşezate frumos, din truda ei. Un miros de săpun de migdale, uscat, plutea în încăpere, iar femeia, tăcută de obicei, ofta adînc cu un vaiet înăbuşit, lăsînd pentru cîteva clipe fruntea pe rafturile cu rufărie curată. Cînd fusese tînără nu mai ştia nici ea ! Făcea parte din soiul fiinţelor de care vîrsta nu se prinde. Deşirată, cu umeri înguşti şi mîini osoase, cu un păr spălăcit, rar şi moale, de nu-i ţinea bucla de pe frunte, Paulina avea o

față mototolită și mică, în care ochii, ca boabele de enupere, se mișcau încet și îndurerat. Pe Lefterică îl găsise înghețat și îl poftise la „rufărie", să se dezmorțească. Cu încetul, pentru că el de la o vreme numai aci își aștepta nepoata, se legase între cei doi oameni un fel de prietenie. El îi povestea de-ai lui, de surori, de mamă, dar mai ales de cumnatul său. Și din spusele lui Lefterică, Urmatecu reieșea un fel de haiduc, pentru că, deși nu-l iubea, Lefterică îl admira și-i vorbea Paulinei despre bărbăția, curajul și puterea lui. Toate lucrurile acestea el nu avea istețimea să le mintă, să le înfățișeze ca pe ale sale, în icoane pe care femeia nu le cunoștea încă, după cum ar fi făcut oricare alt bărbat, ci le așeza frumos pe chipul ce-l preocupa neîncetat și dintr-o adîncă prețuire, fără invidie, și dintr-un fel de recunoștință, pentru că în afară de necazul glumelor, și el se simțea în siguranță în umbra lui Urmatecu. Încercînd să se apropie mai mult de Paulina la adăpostul figurii cumnatului său, Lefterică simțea că femeile au nevoie, pentru a fi atrase, de o anumită înfățișare aspră, bărbătească, pe care el, în alt chip, nu știa de unde să o ia. Ea deslușise încă de la început sufletul lui moale și fără voință, bunătatea și blîndețea fără surprize și, dorindu-și-l prieten tot mai credincios, nu se putea totuși lipsi de o ispită pe care i-o aducea aprinsa curiozitate de a-l cunoaște pe Urmatecu. Dorința ei lui Lefterică i se părea firească ; doar el o mînase într-acolo. Și un sentiment străbătut de lucruri abia întrezărite începea să se închege în el. Mai întîi, nu se mai putea lipsi de Paulina ; avea nevoie de ea ! Apoi era mîndru că are un cumnat ca Urmatecu și nu-i era frică de el, pentru că știa că-i plac femeile frumoase, iar Lefterică era sigur de urîciunea prietenei sale. Și mai ales nădăjduia că astfel fiind, ea se va mulțumi cu puțin, adică numai cu el. De aceea, de multă vreme se tot gîndea cum să facă s-o aducă la ei, cînd, într-o zi, Amelica îi prinse pe amîndoi vorbind printre rufe :

— Aș vrea să-l cunosc și eu, spunea Paulina. Așa, după cum mi-l zugrăvești dumneata, am avut eu un unchi...

— A ! E mai bine, mult mai bine ! se grăbea să adauge Lefterică. Şi apoi e tare glumeţ ! Cu mine, mai ales, glumeşte mult ! Te şi miri de unde le mai scoate !

— Grozav aş vrea !... adause femeia, furată de gînduri.

Amelica, la început, n-a înţeles bine cum poate cineva să dorească atît de mult să-l cunoască pe tatăl ei. Mai în urmă, însă, nu s-a putut apăra de o mîndrie care i se furişa în suflet. Şi încîntată şi de gîndul că va mai fi cineva alături de mica lume în doi, a ei şi a unchiului său, făgădui că va vorbi cu coana Miţa, pentru ca domnişoara Zehi să fie poftită pe cît de curînd în casa lui Urmatecu. În ziua aceea Lefterică, la întors, alese drumul cel mai lung, şi toată vremea n-a povestit decît de Paulina.

Soarelele coanei Miţa, cu care se pornise, ca în fiecare an, din toamnă şi ajunsese pînă acum în primăvara tîrzie, că bătea maiul la uşă, erau obişnuitele mese cu neamuri, după care Urmatecu. în loc să se ducă la culcare, rămînea să mai petreacă printre „ăia". De cîte ori boier Lefter se ostenea să vină şi el, sindrofia se prelungea pînă pe la miezul nopţii. Bucuria pentru cumnaţi nu era prea mare, căci de unde, fără bătrînul zaraf, îl mai prădau pe Iancu la cîte un stos sau pichet, cînd era şi boier Lefter, nu se juca decît loton „pe boabe de porumb, ca să treacă timpul" cum spunea dumnealui. În realitate, şi din loton ieşea un cîştig, dar mic, pentru că Urmatecu răscumpăra în urmă cartelele împlinite. Şi ca să-i facă o bucurie şi bătrînului, pe care îl aşeza întotdeauna la dreapta lui, Iancu singur îi muta nasturele pe numere (zaraful însemna cu un nasture alb, care îi aducea noroc) şi le sărea, şi le înmulţea, şi le isprăvea înaintea tuturor, numai să cîştige boier Lefter.

În seara aceea fusese poftită şi domnişoara Zehi. Toată după-amiaza Iancu abia de l-a mai putut ţine pe Lefterică la birou. Fără să spună vreun cuvînt, tulburat, palid, omul se învîrtea prin casă, nu-şi găsea rostul, avînd din cînd în cînd nevoie de a privi pe fereastră. Purtarea lui se deosebea mult de ceea ce era el de obicei, ascuns şi uitat în cîte un colţ. Urmatecu auzise ceva prin casă, că va fi o

domnișoară de la școală seara la masă, dar nici nu-i trecea prin minte că tulburarea lui Lefterică poate fi în legătură cu noul musafir. Totuși, mai tîrziu, o bănuială că ar fi îndrăgostit cumnatul său de cineva îl făcu să zîmbească. Apoi, gîndindu-se mai bine, lucrul i s-a părut atît de neașteptat și de caraghios, încît s-a hotărît să nu-l piardă din ochi pe Lefterică. Nu era numai faptul că dragostea nu se putea lega în nici un fel de ființa aceasta, dar pentru Iancu numai gîndul apărea o necuviință. În mintea lui doar stăpînului care hrănește, plătește și comandă i se cuvine femeia, după fantezie, dincolo chiar de orice îngăduire. Și stăpînul era el ! Dealtfel, se înțelesese parcă lucrul acesta la el în casă. Pînă și coana Mița, cîteodată în glumă, cîteodată cu supărare, credea în el și îl respecta. Urmatecu le trecea cu vederea tuturor toate metehnele : lăcomie, beție, prostie și oarecum și necinste. Dar femeia, oricare și în orice fel, înspre el trebuia să vină. Și Lefterică astăzi uita rînduiala asta nerostită. Privind tot mai aproape înspre el și tînjelile lui, Iancu Urmatecu, mergînd și repede, cu pașii mari ai înciudării, avu deodată exagerata impresie că i se pîngărește casa. Într-o asprime cu atît mai mare cu cît el își îngăduia mai mult, leșinăturile dragostei, cu dogoarea subțiată, apoasă de frică și timiditate ale cumnatului său i se părură grețoase, ca ale unei jivine mici, cățel sau pisică. Și, în felul acesta, glumele și zîmbetul s-au șters și au încremenit în tăcere, dîrzenie și așteptare.

Domnișoara Zehi a sosit devreme. Lefterică s-a năpustit să-i deschidă, alergînd prin casă și dînd din brațele lui îndurerate, închise în unghi. La țuică, Paulina, cînd l-a cunoscut pe Urmatecu, s-a roșit și a făcut o reverență, după moda săsească. Apoi, tot timpul mesei l-a privit pe sub gene. Bărbatul își mîngîia mustața, își înfoia părul pe tîmple și-și sfîrșea toate spusele cu un fel de întrebare, mereu înspre Paulina întoarsă.

Seara s-a jucat loton. Erau toți risipiți în odaia cea mare de la intrare, după cum apucau : în grupe mici, unii cu spatele la ceilalți, urmărind cu degetul sau cu un semn cartelele. Iancu striga numerele, pe care le scotea dintr-un săculeț. Avea la dreapta lui pe boier Lefter, iar la stînga, pe Paulina. Lefterică, emoționat, nu juca,

urmărind, din spate, cartela femeii. O liniște mare se făcuse, în care se auzea numai, din cînd în cînd, glasul gros, cu un gîlgîit în el, al lui Urmatecu. Striga rar și lămărit, iar de cîte ori ajungea la numere duble, avea un fel al lui deosebit de a înviora jocul. Dar asta o făcea numai cînd era foarte bine dispus.

— Cocoșaţii ! rosti el, de pildă, tare și rotund, așteptînd apoi o clipă, să vadă efectul.

Toți ridicară capetele, zîmbind. Singurul glas care îndrăzni să se audă a fost al Jurubiței :

— Bravo, nene ! zise femeia cu un iz de ciudă și bătaie de joc.

Iancu l-a prins și a privit înspre ea, pe deasupra ochelarilor, închizînd dintr-un ochi, a izbîndă. În timpul acesta, domnișoara Zehi nu știa ce să facă, pentru că nu înțelese. Lefterică îi suflă la ureche :

— Treizeci și trei ! Uite că ai !...

— Oleo ! făcu Iancu, și continuă să strige.

Toată lumea era atentă. Boier Lefter, mai mult decît ceilalți.

— Stîlpii Moldovei ! strigă apoi Urmatecu.

Lefterică suflă timid Paulinei : „Unsprezece !“ Iancu le-a aruncat numai o privire, pentru că de data aceasta gluma și aluzia mergeau înspre altcineva. Se îndrepta înspre cumnatul său, Jean, moldovean domol și cuminte, fără fantezie, muncitor, purtînd un păr alb zbîrlit pe o față roșcovană, om turnat într-o liniște desăvîrșită.

Nici femile, nici băutura nu-l ispiteau. Era cu totul închinat familiei sale, pe care o răsfăța. Sora coanei Mița, Lina, avea norocul să-i fie nevastă. La epoca aceea, atîția ani după Unire, munteni și moldoveni, chiar cînd se aveau bine între ei și nu aveau nimic grav să-i despartă, tot mai scoteau reciproc, din caractere deosebite, cîte o poreclă sau cîte un prilej de zăduf. Închipuirea sa mai înceată a lui Jean îl lăsa întotdeauna pe Iancu să i-o ia înainte. Moldoveanul se mulțumi deci să joace și să mormăie printre dinți : „Talpa Dunării !“ Și se strigă mai departe.

Urmatecu se aprindea cu încetul. Loviturile date răzleţit, sîcîielile, resemnările și admirația provocate la cei-

lalți, întreținîndu-se într-o atmosferă pe care el o stăpînea, îl făcură să se simtă tot mai viu, tot mai vesel. Simțea că femeia cea nouă, care nu-i plăcea, dar care totuși era femeie, trebuie să fi înțeles că el e cel mai bine dintre toți. Și la strigătul numerelor, minunat prilej pentru deșteptăciunea și hazul său, știa sigur că are un dar. De aceea, ca niciodată, el aduse variațiuni de ton și de fantezie.

Cînd a strigat, de pildă, „ca la poliție", toți au ridicat capetele, nedumeriți, l-au privit și l-au întrebat din ochi. Era o mare noutate și o neasemuită năzbîtie, și numai boier Lefter, liniștit, și-a mutat boaba. Culeasă din lumea micilor împricinați penali și de la chefuri, expresia n-avea de unde să fie cunoscută încă în sînul familiei. Lefterică, întinzînd brațul peste capul Paulinei, mișca mîna de parcă ar fi apărat-o de un rău, în așteptare să cadă pe numărul pe care nu-l știa. Era nervos, și fața i se albise.

Iancu l-a privit cîtva timp și, luînd mîna fetei într-a lui, îi mută semnul pînă la pătratul cuvenit.

— Douăzeci și cinci, domnișoară, și ai și ieșit ! Apoi, către Lefterică : — Pe-asta n-o știai, Trei-piciorușe !

Paulina privi întrebătoare la cei doi bărbați. Urmatecu, după ce declară ieșită și cartela lui boier Lefter, să nu se supere, închise jocul. Tocmai se aduceau dulcețile. Pe tăvi mari, sclipirile paharelor curate și groase, lumina argintului din linguriță, bine frecate, și umedul străveziu și colorat al fructelor, cu un gălbui dulce în ele, ca de chihlimbar, alcătuiau în bătaia lămpilor un joc de raze, a curățenie și poftă. Cafelele veneau și ele, cu caimacul gras, cu aromă de lemn și mirodenie, bucurînd mirosul, după cum dulciurile bucuraseră ochiul.

— Și acum, fiecare cu ale lui ! spuse stăpînul casei luînd un ghem de lînă și igliță și zvîrlindu-le lui Lefterică. Fă la ciorap, că stau eu de vorbă cu domnișoara !

Și nimeni n-a mai putut spune vreun cuvînt. Iancu vorbea iute și rîdea singur. Tot ceea ce suferise bietul Lefterică de ani de zile s-a reînchegat în fața Paulinei ca într-o a doua a lui viață. Tot ceea ce, de urît sau de frică, bietul om încercase, refugiindu-se lîngă femei și liniștea lucrului lor, a fost scos la iveală ca singura lui

înțelegere, ba, mai mult, ca un rost de viață. Cuvintele „muierce" și „nagodă" veneau des în acest tablou larg, ridicol și găunos al ființei sale, pe care Urmatecu îl zugrăvea cu aprindere și cu destulă pricepere. Ceilalți rîdeau cu poftă, adăugînd rar fiecare cîte ceva.

La început, Lefterică zîmbea, ca să umple golul ce simțea că se sapă și în jurul lui, și în el. Cînd însă Paulina, atrasă cu totul de povestire, s-a întors cu spatele la el, bătîndu-l mărunt cu palma pe genunchi a milă și mîngîiere, a simțit cum în cîteva clipe cumnatul său l-a subțiat, ca pe o pungă goală, între degete.

Singură coana Mița a încercat și a izbutit să facă să se vorbească și de altceva, întrebînd-o pe Paulina de viața Amelicăi la școală. Urmatecu însă nu renunța. Se simțea bine, mare, admirat. Dar pornirea lui scădea cu încetul. Închipuirea nu-l mai ajuta îndeajuns, și aceleași glume, aceleași bătăi de joc veneau din nou, mai palide, mai fără efect. Cei din casă îi scăpau din mînă, unul cîte unul. Începuseră să vorbească între ei. Numai pentru Paulina farmecul rămînea același. Ea asculta, simțind o putere de dincolo de povestea aceasta. Poate pentru prima dată simțea un bărbat care o atrăgea.

Cînd s-a văzut însă urmărit numai de ea, obosit de succes, Urmatecu a tăcut.

Iar Lefterică plecase de mult, și nimeni nu luase în seamă lipsa lui.

VI

— Conu Iancu n-a putut să vină, și m-a trimis cu treburi la boier. Spune-i dumneata atît, că-i Lefterîcă, și o să priceapă !

Feciorul baronului îl mai privi o dată lung și-l lăsă să aștepte. Îl mai văzuse venind cu cumnatul său. Cădea pe un scaun și nu se mai mișca ceasuri întregi. Azi însă nu mai era același. Palid, cu ochii roșii de nesomn, cu hainele într-o ușoară neorînduială, totul dădea de bănuit.

Apoi și ora — să fi fost opt de dimineață — i se părea nepotrivită servitorului.

Lefterică avusese o noapte de chin. Nu trecuse niciodată prin așa ceva. De cînd o cunoscuse pe Paulina, totul se limpezise și se înfrumusețase în jurul său. I se părea că lumea vedea ca și el, și că se bucură cu el. Ba, ceva mai mult, avea credința că atît de mult îl iubesc toți, încît dacă el ar fi greșit cu ceva și ar fi stricat din așezarea asta minunată, pe care nu o înțelegea prea bine și nu știa de unde vine, ar fi sărit unul sau toți cei care îl iubeau să dreagă și să-l dojenească. Aseară a crezut că, deștept cum e, înțelesese ce l-a apropiat de Paulina. Pe urmă, însă, a văzut că s-a înșelat, și nu numai asupra lui dar și asupra ei. Altfel își închipuia el că o să fie venirea femeii în casa lor. După cele dintîi șovăieli între ce ar fi vrut el să fie și ce era, a simțit cum i se urcă o mînă pe piept și îl pipăie înspre gît, să i se înfigă. Și abia la loton lumină s-a făcut. Dacă l-ar fi rupt cineva în bucăți, n-ar fi suferit mai cumplit ! Și după ce și-a ascultat viața, povestită numai în zeflemea și bătaie de joc de Urmatecu, s-a dus la el în cameră, s-a închis și a început să se gîndească și el la viața lui. Și n-avea dreptate Iancu ! Dacă a îndurat schimonoselile numelui și ființei sale, asta nu însemna că le va îndura, fără sfîrșit, și pe ale sufletului. Era fricos, leneș și nepriceput ! Asta o știa toată lumea, dar asta nu însemna că el nu se are pe el ca pe un altul, la care ține și de care nu se poate despărți fără să sufere. Sau Urmatecu, acum, tocmai asta îi cerea : să-și dea singur cu piciorul, să se scuipe singur, să taie toată partea aceea, acolo, unde el e lipit cu el. Și lucrul acesta Lefterică nu-l putea face !

La început s-a zbătut fără liniște. Nu putea să aleagă nimic din toate cîte fugeau din el, ca un ochi de împletitură scăpat. Și ceea ce îl îngrozea mai mult era iuțeala cu care totul se desfăcea. De vreo cîteva ori s-a surprins, ghemuindu-se, cu pumnii vîrîți în burtă, unde îl durea de parcă i-ar fi băgat cineva un cuțit, agățindu-se cu privirea rătăcită de pereți și rostind, între țipăt și geamăt, un „aoleo“ adînc, înlăcrimat, sfîșietor. Cumințenia lui de o viață întreagă și timiditatea, care l-au făcut să fugă din fața marilor încercări, astăzi îl lăsau gol și neputin-

cios, de parcă ar fi fost dezbrăcat. Lefterică nu știa să sufere, nu știa încotro s-o apuce. Se frămînta în el, și atît. Simțea că se lovește în toate părțile de pereți ridicați împotriva lui și simțea că are nevoie de o ieșire, oricare ar fi.

Deodată, privind în treacăt într-o oglindă, se văzu. Și atunci, amintindu-și de ființa lui cum arată, i se făcu o nespusă milă de el. Și începu să plîngă, cu capul în perine, trecîndu-i prin minte, fără să vrea, chipurile tuturor celor care ar putea să aibă și ei milă de el. Mamă, surori, frați, rînd pe rînd i s-au oprit în închipuire cu un zîmbet, dar șterși, ca într-un fum !...

Cînd iată că apăru și Urmatecu. Nu zîmbea, nu-l liniștea, ci rîdea. Rîdea cu hohot și-l arăta cu degetul. Lefterică se rugă frumos de el ; Urmatecu rîdea. Lefterică se ridică în picioare, arătîndu-se întreg, mergînd spre el, aproape, mai aproape... Urmatecu rîdea mereu ! Atunci, Lefterică avu deodată întreaga conștiință de sine. O idee foarte bună despre el îl lumină. Și ea creștea uimitor, puternică. De unde la început se simțea numai tare, curînd auzi în el și o voință poruncitoare. Și închipuirea îl crescu și îl aruncă departe. Se văzu un om puternic : judecător, tiran, stăpîn... Și Urmatecu era tîrît în fața lui, iar el îl judeca. Și nu se mulțumea cu atît : se apropia, îl simțea, îl pipăia, îl biciuia, îl chinuia, îl tăia...

Gheara de fier înfiptă în el se descleșta. O plăcere de apă caldă, după o mare înfrigurare, îi furnică întregul trup. Un fel de coardă întinsă pocni în el, și o moliciune dulce, unită cu o respirație liniștită și adîncă îi aduseră o fericire pe care nu o mai cunoscuse înainte. Lefterică descoperise, în închipuire, răzbunarea și dulcețile ei. După ce s-a liniștit, a deschis încet ușa și a ascultat. Casa adormise de mult. S-a trîntit și el, îmbrăcat, pe pat, cu siguranța că oricît s-ar căuta în odaia lui, nimeni nu va putea găsi nimic !...

Cînd s-a întors însă servitorul și i-a spus că îl așteaptă baronul, omul s-a simțit, încă o dată, șubred și fricos. Cu fruntea în pămînt, cu pasul întins, a avut o ultimă smucitură din adîncul lui. Apoi, mirîndu-se de liniștea din jur, de lucrurile așezate toate la locul lor și de tăcerea servito-

rului care-l aştepta privindu-l, se rupse din loc şi porni încet spre boier.

În aerul cald a iatacului, un miros greu de mosc, amestecat cu fumul de tutun, făcea să apese şi mai mult pereţii încărcaţi de fotografii şi cadre. Perdele, netrase încă, întunecau camera luminată slab de candele. Conu Barbu nu era acolo. Neîndrăznind să mişte sau să facă vreun zgomot, Lefterică a rămas locului, ascultînd în umbrele acestea nelămurite glasurile deosebite ale mai multor ceasornice, care băteau mărunt de prin diferite colţuri, încălecîndu-se. Intrarea boierului nici nu s-a simţit. Deodată, numai lunecînd pe inelele de bronz, draperiile de catifea au căzut de pe ferestre, şi conu Barbu, în bătaia luminii, în halat, cu o tichie pe creştet, se află în faţa vizitatorului.

După ziua bună, Lefterică simţi nelămurit că începe să crească în el teama, de care se apăra cum putea. Îi era teamă de boier pentru că era boier, şi simţea o sfiiciune de toată camera asta cu ceasornice multe şi cu obiecte scumpe de piele, de pietre grele şi de alămuri : scrumiere, cuţite de fildeş cu mînere de argint, mîini de bronz uitate pe teancuri de hîrtii. Iar de apărat, se apăra cu ciuda pe Urmatecu, pentru că el trecuse de toate astea. Conu Barbu îl mai văzuse şi el pe nedumeritul om de vreo două ori. Stătu o clipă, apoi făcu un „ei ?“ întrebător şi-l privi.

Lefterică oftă adînc, ridicînd umerii, şi scoase cu greu cîteva cuvinte, care îl zgîriau în gît, de parcă ar fi fost spini :

— Eu sînt, coane, ăl de vă scriu actele ! Şi vînzarea livezii de la Pietroşiţa tot eu am scris-o, şi apoi tăcu.

Boierul zîmbi, clătinînd din cap. Se gîndi la Iancu şi la mîna lui strînsă. Deschise un sertar, unde, printre pistoale vechi şi ruginite, mînere de bastoane rupte, tabachere cu capacele îndoite şi foi multe, sfîşiate neregulat şi scrise mărunt, se ascundeau, răzleţite, cîteva monede de aur. Luă două şi, dîndu-le lui Lefterică, îi spuse :

— Pentru osteneala dumitale.

Acesta văzu că nu fusese înţeles. Căută în mintea lui un început şi nu-l găsea. Rămăsese înfipt locului,

cu banii în mînă, fără să mulţumească şi fără să-i dea. Baronul îl privea lung, nelămurit. A trebuit aşa un groaznic răstimp de neînţelegere. Fiecare clipă săpa şi mai mult tăcerea, dînd celor doi bărbaţi temeri felurite. În sfîrşit, Lefterică, după ce i-a jucat o pînză mare galbenă în ochi, ca o presimţire de leşin ce s-a topit, cu un pas tare, de parcă ar fi început să alerge, se apropie de o masă, puse banii şi, gîfîind, zise :

— Fură !

Baronul încremeni. Apoi, cu glasul domol, în care suna ca o încercare de a linişti :

— Cine fură, băiatule ?

— Nenea ! Nenea fură ! Şi te fură şi pe dumneata !

Bătrînul nu răspunse nici un cuvînt, dar nu se simţi bine. N-ar fi dorit să i se spună lucrul ăsta niciodată, pentru că îl bănuia, dar nu avea nici curajul, nici voia să-şi dea osteneala să-l cerceteze. Trăsese ca o pînză peste viaţa lui de treburi plicticoase de cînd îl cunoscuse pe Urmatecu. Ce se frămînta sub ea nu mai voia să vadă şi să ştie, pentru că de acolo, de atîţi amari de ani, îi venise nelinişte. Tot ce îi trebuia avea acum, după ce descoperise că averea lui singură, cu boclucurile ei, nu-i putea da mulţumirea, ci îi trebuiau neapărat averea cu Urmatecu împreună, în întortocherile ei supărătoare. Şi iată că zevzecul ăsta vine într-o bună dimineaţă şi îi strică liniştea !

Primul gînd a fost să-l mustre. Nu făcea de el să-l iscodească ! Dar omul sta cu gura plină de vorbe în faţa lui şi nu aştepta decît să fie întrebat. În sfîrşit, baronul se hotărî şi, cu ochii în pămînt, ruşinat, zise :

— Ce ştii ?

— Multe ! La Bălăşoieni, la Bobeşti, şi acum la Pietroşiţa, rosti repede Lefterică, de parcă ar fi numărat.

— D-apoi, nu aşa ! Ce şi cum arume ? întrebă din nou baronul, totuşi bănuitor.

Lefterică la aşa ceva nu se aştepta. Lucrurile mai vechi pluteau tulburi în mintea lui zdruncinată de emoţii. Era sigur că dacă i-ar fi dat cineva o mînă de ajutor, şi le-ar fi reamintit şi le-ar fi legat între ele. Dar asta numai Urmatecu putea să o facă ! Numai el ştia să scoată din capul său greoi tot ce voia. Cu un nimic, cu o vorbă

sau cu un semn, îi poruncea. Şi ceea ce putea să facă din el cumnatul său, el nu putea. La asta nu se gîndise. Acum stătea cu mîinile goale în faţa baronului, care voia să asculte. Singurul lucru pe care îl ştia pe de rost, pentru că îl repetase în povestea cu Ivanciu, era istoria cu omorul şi scrisoarea. Şi atunci se năpusti asupra ei. Înecă totul în amănunte nefolositoare, se încurcă în dialoguri, nu putu să ţină limpede rînduiala lui „am spus" şi „a spus", în aşa fel încît boierul a înţeles în cele din urmă că Iancu, din amiciţie şi mărinimie, şi-a scăpat un prieten dintr-o grea încurcătură. Iar întrucît privea chestiunea cu reamintirea scrisorii şi ameninţarea, el văzu aci o dibăcie a omului său de afaceri la care nu s-ar fi gîndit. Împotriva lui Ivanciu boierul avea zădufuri vechi, de pe cînd vicleanul negustor îl obosea cu şireteniile lui, de pe urma cărora baronul întotdeauna ieşea păgubit. Astfel încît s-a şi bucurat cînd a aflat cum l-a învîrtit Urmatecu.

Pentru conu Barbu era limpede atît cît să nu-i scoată ochii, şi asta vrea şi el! Că era pe dedesubt bănuială, de care se speriase la început că o să iasă la lumină atît de puternică încît să-i strice socotelile, nu se mai sinchisea! Şi de unde mai înainte, înciudat şi dintr-un fel de datorie către sine, ridicase capul ducînd jocul, acum, liniştit, se cuibărea iarăşi în mulţumirea şi încrederea lui în Iancu, afinată de gînduri rare, pentru ca să nu fie oarbă. Şi de lucrul acesta se felicita, ca un bun gospodar. Lefterică a simţit că lunecase în gol. După ce a spus tot ce a avut în minte, s-a oprit, neputînd născoci. Şi iarăşi s-a făcut o tăcere, în care de data asta bătrînul zîmbea. A început apoi să-l dojenească, încercînd să afle de ce a venit la el. Omul, înfrînt, întunecat, nu scotea nici o vorbă. Simţea cum creşte şi se zideşte iarăşi un perete în jurul său, unde va sta închis cu mînia lui mocnită.

Că numai lipsurile l-au putut mîna pînă aci a fost concluzia la care a ajuns baronul. Şi adăugînd încă două monede la cele de pe masă, tocmai se pregătea să i le dea cu vorbe bune, cînd intră în odaie Urmatecu.

— Să trăieşti, coane Barbule, rosti, cu ochii ţintă asupra lui Lefterică. Dar tu ce cauţi aici ?

Intrase ca o secure, gata să taie, iar cei doi se temeau fiecare să nu-i prindă în goliciunea gîndurilor lor și să-i lovească.

— Avut-ai nevoie de mine, sau ce altceva te-a împins să stai de vorbă cu el ? întrebă Urmatecu ireverențios și tare, adresîndu-se baronului.

Și fără să aștepte să fie poftit, își trase un scaun și-și aprinse o țigară. Baronul se simțea vinovat. Îngăimă o poveste cu o scrisoare de trimis undeva printr-un om de încredere, din care Urmatecu nu crezu nici un cuvînt, se uită pe furiș la Lefterică și vorbi despre slăbiciunea și paloarea lui. Iancu nu răspunse, mișcînd nervos din vîrful ghetei înflorite. Tușea din cînd în cînd, scuturîndu-și scrumul. Drumul era greu, și tăcerea, cu vinovății în ea, pîndea, cînd deodată, ca o lumină, trecu prin cel ce se frămînta și se dezvinovăței. Și baronul spuse :

— Să te pregătești de plecare, Iancule, să te duci să-mi iei băiatul !

Și se strînse iute în el, cu teamă, dar și ascuțit de viclenie, așteptînd să vadă efectul. Urmatecu ridică fruntea și privirile îi sticliră.

— Vine cu vaporul de la Viena, continuă conu Barbu, vesel că a găsit calea cea bună. Poimîine ai să te duci la Giurgiu. Și ia seama : aici, ție ți-l dau pe mînă !

Urmatecu, luminat, se ridică și se apropie de el.

— Bine, coane Barbule ! zise el. Ai să vezi !

Baronul găsise ce trebuia. Iancu privi prin casă, ca și cum ar fi vrut să-și dea seama dacă toate lucrurile sînt în regulă. Găsindu-l și pe Lefterică, zîmbi și-i întinse tabachera peste mînă.

— Iei, mă nagodă, și tu ? !

— Mulțumesc, nene ! se repezi omul, fericit că-i vorbește.

— Du-te și te culcă ! Și nu mai fi prost ! îi aruncă Urmatecu.

Și Lefterică plecă fericit, împăcat și cuminți.

Urmatecu avea gusturile și socotelile lui, pentru care sarcina ce i-a dat baronul era binevenită. De mult i se făcuse poftă s-o zbughească și să petreacă. Și firește că primul său gînd a fost la Jurubița. Ivanciu primi deci

poruncă să-l îmbete pe Tudorică o zi și o noapte, lucru care nu era greu. Și într-o dimineață de primăvară, cu o trăsură ce urca la pas dealul Filaretului, pe lîngă tufe mari de liliac, plecate pînă în drumul călătorilor de ciorchinii lor de flori, și pe sub plopii ce se desfăceau în bumbac de argint zburător, au pornit să ia trenul de Giurgiu.

Vagoanele mici, ca niște cutii, scîrțîiau pe roți și sunau din tampoane. Erau goale. Urmatecu s-a bucurat să intre, să nu rămînă și să nu aleagă compartimentele. Striga tare pe Jurubița dintr-un capăt în celalt al vagonului, și glasul său răsuna în fluturarea perdelelor, care scuturau din ele praf și un acru miros de cărbune învechit. În cele din urmă, și-a găsit locul. Iar pe Jurubița și-a așezat-o în față, s-o privească.

Cînd o femeie nu e chiar foarte frumoasă, din chipul ei uiți și ce are frumos de o vezi prea mult. Dar sînt unele zile cînd și o asemenea femeie se înnoiește, se împrospătează ca în prima clipă în care ai cunoscut-o ! Lucrul acesta se petrecea acum cu Urmatecu și cu Jurubița. Bucuria, libertatea, primăvara scriau din nou, într-o adevărată frumusețe, fața banală, ce se uita iute, a femeii. Ochii, mai ales, atrăgeau ! Scăldați în umbre, ca inimile de flori, umbre de sprîncene bogate, umbre de gene lungi, parcă întoarse cu fierul, umbre de orbite adînci, ochii negri, toți, de nu li se deslușea lumina, se zbateau, se mișcau, prinzînd raze în ei. În jurul lor și a gurii cărnoase, a cărei prospețime de duh cald, curat și tînăr înfiora cînd vorbea, aproape ca pentru un sărut cu șoapta, se refăcea chipul ca într-o uimitoare și neașteptată noutate. Și priceperea și pofta lui Urmatecu o cîntăreau din nou pe Jurubița, cu liniștea și siguranța adaose ale unui trecut și ale unei stăpîniri. O panglică neagră de catifea trecută pe sub bărbie curma carnea albă a femeii și îi desena, subțire, prin strînsoarea ei ovalul obrazului. Plase de mănuși ușoare îi fereau mîinile, și o rochie albastră, foșnitoare, se lipea de trup într-un corsaj strîns și bine așezat, mărind în mișcări ispita întregii ei ființe de femeie mică, dar bine făcută.

Tot ce a fost pe drum de cumpărat au cumpărat, și mai ales de-ale mîncării. După cotiturile trenului, soarele cădea cînd pe unul, cînd pe celalt, mîngîindu-le ochii

cu lumina și căldura lui tînără. Deodată femeia trecu lîngă Urmatecu, lăsîndu-și capul pe umărul lui. Mîinile lor se uniră, lovind ușor verighetele, care îi legau pe amîndoi de doi frați lăsați în urmă și înșelați. Femeia, fericită, se gîndea acum cu o remușcare ce abia se mai auzea în depărtările nezbuciumate ale sufletului, ca un ecou gata să moară. Fată săracă, se măritase cu Tudorică pentru ca să aibă un rost în viață. Și din sărăcia ei, simțise încă de la început vrăjmășia familiei. Cînd Urmatecu, la o petrecere, i-a spus deodată : „Jurubițo !“ pentru că așa i-a venit și a sărutat-o pe gît, viața ei netrăită și mai ales atît de greșit începută, lîngă un bărbat care nu putea și nu știa s-o iubească, nu i-a apăsat conștiința. Era prea mare ispita ce o chema din toată ființa ei. De cîțiva ani, legătura cu cumnatul său îi dădea atît cît să-și păstreze veselia. Alături de el, sprinteneala ei firească se limpezise din ce în ce. Și de unde la început Urmatecu s-a simțit atras către Jurubița numai de farmecul unei muieruști, cu încetul a deslușit în ea și o minte gata să se deschidă și să prindă. Și asta i-a plăcut ! Simțea însă femeia, cîteodată, că viața e și mai mult decît atît. Dar se ferea să încerce. Acum, printre genele încărcate de mărgelele soarelui, se juca alene cu zarea și cu firele de telegraf, urmărindu-le cum urcau și coborau pe linia verde din zare. În jurul ei, gîndurile erau ca o trecere mare, din care nici unul nu se oprea, dar unul voia mereu să întîrzie. Ce e dincolo de ce știe ea, și cum ar putea fi, dacă ar fi ca acum, dar cu altcineva ? Și chip nu vedea, ci numai ființă, altfel făcută decît a lui Urmatecu : subțire, sprintenă, tînără și mai ales cu același hai al sufletului, gata la toate fantaziile tinereții ei.

Leagănul scuturat al trenului a adus o tăcere care i-a cuprins pe amîndoi. Primele entuziasme au murit, bucuriile plecării au și îmbătrînit, iar poftele, din obicei și din siguranță, știau să aștepte. Și deodată femeia, cînd vorbi iarăși, se pomeni întrebînd, ceea ce nici prin gînd nu i-ar fi trecut cu cîteva clipe mai înainte :

— Dar dumneata îl cunoști, nene ?

— Pe cine ?

— Pe boierul cel tînăr !

Urmatecu îl uitase și el, după cum uitase și rostul călătoriei.

— Da, firește că-l cunosc pe Bubi, răspunse ; pe conu Bubi, se îndreptă apoi iute, pentru a fi sigur că nu va greși peste cîtva timp, la întîlnire.

Și pentru că și Iancu simțea că se face un gol și că n-ar fi rău să fie împlinit cu lucruri amintitoare de încrederea bătrînului baron, ba. ceva mai mult acum, de prietenia lui, își legă cîteva amintiri despre cel în întîmpinarea căruia se duceau. Jurubița simți deodată în ea un fel de limpezire plină de curiozitate, ca o trezire din somn.

Pe tînărul baron Barbu B. Barbu, Bubi, cum i se spunea acasă, Urmatecu l-a cunoscut de copil. L-a văzut plecînd de cîteva ori la Viena, orașul mamei sale, unde stătuse închis în școală. De puțini ani, însă, om în toată firea, cutreiera lumea, fără să știe ce face anume. Atît știa, că cere bani neîncetat, și că el, din ordinul bătrînului, îi trimite. Mai fusese mai demult în țară. Atunci îl văzu ultima dată. Era înalt, blond, zvelt cu un păr moale, bogat, cu ochi albaștri, bulbucați. Ceea ce îl mirase întotdeauna pe Iancu la el era subțirimea și lungimea mîinilor. Degetele se răsfrîngeau ca trestiile, ceea ce îi și dăduse, din copilărie încă, o mare îndemînare pentru a cînta la pian. Vorbea cu un rîrîit în glas, era vesel și deștept. Din încrederea pe care vedea că tatăl său o arăta lui Urmatecu, Bubi a voit să lege și pentru el o prietenie. Era tînăr și avea nevoie să găsească în oameni îndemn și hrană pentru entuziasmul lui. Cu naivitatea celor șaptesprezece ani ai unei firi generoase, cînd credea că o femeie frumoasă e și o femeie bună, și cînd își închipuia că un om întîlnit zilnic pretutindeni în casa părintească trebuie să fie neapărat și un prieten înțelegător, Bubi încercase cîteva mărturisiri către Iancu. I-a vorbit o seară întreagă sub nucii bătrîni de la Filipești de o dragoste a lui de la Viena cu o fată blondă, ce cînta la vioară, conducînd o capelă de dame, ascunsă în boschetele unui *Prater* de vară. I-a povestit cum a luat-o de multe ori, împreună cu părinții ei, într-o trăsură ușoară și s-au dus să mănînce pe puful păpădiei de la Krapfenwald, unde, în năvodul de aur dintre crengi, o rugă să-și despletească părul. Și Bubi,

cu o patimă întîrziată și din cauza unei creșteri ce-l învățase prea devreme numai prețurile frumoase ale vieții, ca pe un apanaj și ca pe un semn de distincție al clasei sale boierești, îi povestea atunci lui Urmatecu bucuria de a mîngîia, de a săruta, de a dezmierda părul tînăr, bogat, curgător. Trebuie să fi fost în fapta lui, ca și în povestire, o proaspătă adiere de viață și de nevinovăție, de curățenie sufletească, ce-i încînta pe bătrînii vienezi, îngăduitori, dar poate și cu gînd prevăzător de pereche puțin nevoiașe, albită în greutăți pe la „Grintzing", întrezărind pentru Mitzi a lor o fericire alături de acest naiv și sentimental boiernaș de la Dunăre. Și Bubi i-a povestit mult și iute, cu *r*-ul lui boieresc, despre alergări printre copaci, despre risete limpezi, despre sărutări furate, despre rătăciri prin pădure... Urmatecu asculta și aștepta. Aștepta păcatul, care nu mai venea, păcat ca al lui, de la aceeași vîrstă, cu fete lăsate obosite pe sub scări și prin poduri, și mai ales cu mîndria de crai tînăr, cu veste dusă prin mai multe mahalale. Din cîte asculta, îl vedea pe Bubi sorbit ca pe un fulg de un ochi de apă ! Și nu înțelegea, căci din tînărul acesta lipsea, după părerea lui, tot ce dă gust vieții : fala bărbatului. Sufletul lui Bubi i se părea puțintel și moale. Dar pentru că știa că nu e prost, simți că aci e ceva ce vine dintr-o lume care e altfel decît a fost a lui. Și stătu și cîntări care să fie mai bună ! Și cînd iarăși Bubi s-a pornit să cînte și să descînte frumusețile fetișcanei, Urmatecu nu s-a putut ține și a întrebat :

— Ei, și apoi, coane Bubi ?

— Apoi ? Ne-am întors la Viena și atunci, ca și altă dată !

— Ptiu ! făcu omul, cu necaz.

Astfel, Urmatecu a mai învățat ceva din lumea încurcată și misterioasă a stăpînului său și n-a uitat, știind că-i va prinde bine cîndva. Și-și mai aducea aminte și de o seară dinainte de a cumpăra pianul pentru Amelica. Bubi ținea cu tot dinadinsul să și-l facă prieten. Deslușea în Urmatecu o putere lîngă care se simțea bine. Și pentru ca să și-l apropie, venea cu tot ce știa că are mai frumos în el ! Virsta și creșterea nu-l lăsau să creadă că oamenii, cînd se întîlnesc și au nevoie de prietenie unii

pentru ceilalți, pot să ducă în ei lucruri, și încă din cele mai bune, care să le rămînă străine pentru totdeauna. Și după încîntarea celor dintîi ale lui deslușiri de dragoste, el a încercat farmecul muzicii. De aceea, într-o seară i-a povestit despre un muzicant foarte mare, dar foarte nenorocit. Neîncetat el găsea cîntece mai frumoase, dar viața lui mohorîtă nu se mai însenina, pînă ce l-a ajuns și pacostea cea mai cumplită : surzenia. Muzicantul acesta a trăit și a murit mai demult la Viena. Urmatecu îi uitase numele. Ceea ce ținea însă minte era urgia de la sfîrșit, căci a spus Bubi că — la moarte — o furtună cu trăsnete și nouri rupți s-a lăsat tocmai cînd îl pornea spre cimitir o mulțime de oameni. Urmatecu se înduioșa și simțea că e foarte frumos să știi ciudățeniile astea ale lumii. Povestea n-a uitat-o și-și aducea aminte de ea cu mîngîiere cînd se simțea mai slab, și cu mîndrie, cînd, din capul mesei, vorbea rar către „ăia", care îl ascultau cu ochii țintă și plini de admirație. Iar Amelicăi i-o spunea ca o dojană cînd o vedea că fuge de învățătură. Îi dădea astfel pilda chiar cu el, cu delicatețe, amintindu-i nepricepera lui, dar totodată și rodnica lui curiozitate, de pe urma căreia culesese multe foloase în suișul greu al vieții. Și Bubi, după poveste, i-a cîntat ceva la pian. O compoziție de-a muzicantului, de bună seamă ! Urmatecu a stat iarăși, ca de atîtea ori în fața domniței Natalia, în casa ei plină de scatii și privighetori, și a așteptat să se isprăvească. Atît putea face în fața muzicii acesteia, care în nici un fel nu-și găsea drum în el ! Și așteptarea a fost lungă și atît de grea, încît se iroseau aproape povestea muzicantului și tristețea ei, la care se gîndea acum. Doar degetele lui Bubi îi legau privirea și îl interesau... Și așa îl revedea pe călătorul de azi...

Jurubița deslușea din caierul acesta de amintiri ca o tremurare palidă, spre care mergea inima ei. Tocmai în lucrurile lăsate de Iancu în umbră licărea parcă o nădejde, un răspuns la toate dorurile din ceasurile ei tulburi.

Ajunși la Giurgiu aproape de sosirea vaporului, un plan bine chibzuit al lui Urmatecu i-a despărțit, nu fără o ușoară supărare a femeii. Neștiind sigur la ce să se aștepte, omul a socotit că e mai bine să iasă singur întru întîmpinarea noului-venit. De aceea, Jurubița a fost lăsată pe

terasa unei biete cafenele dinspre port, de unde, printre sălcii, departe, peste Dunăre, se vedea malul bulgăresc. Nu i se mai întîmplase niciodată nici să stea singură la o cafenea, nici să vadă în faţa ei o ţară străină ! Gîndul acesta îi dădea ameţeală. Un dor o cuprinse, ca o lărgire de zare a sufletului, pe care toate întunecatele ei neliniști mişunau. Se rupsese pojghiţa de resemnare şi cumînţenie, purtată ani de zile. Închipuirea urzea, sub linia încremenită a celuilalt mal, o poftă de nebunie şi o sete de dragoste şi bogăţie. În goana zvăpăiată a gîndului, ea se opri o' clipă, privind înapoi, spre viaţa de toate zilele spre care se va reîntoarce chiar în seara aceea. Îşi văzu casa sărăcăcioasă, bărbatul îndobitocit, şi mereu aceeaşi suveică de drum, pe ploaie, pe ninsoare, pe căldură, de la ei la nenea Iancu şi înapoi. Şi simţi atunci un urît şi o poftă de fugă fără urmă ! Trecea prin ea în clipa în care femeile fac orice pentru ca să scape de ele şi de rostul lor în viaţă ! Şi în lumea asta anostă a lucrurilor cunoscute şi aşezate pentru ea, intra şi Urmatecu, bătrîn, poruncitor şi ciudat. Bucuria plecării de azi-dimineaţă ea înţelesese că e numai un strop din ploaia după care jinduia. Şi se întoarse iarăşi spre fuga gîndului, mîngîind cu privirea depărtarea, de parcă ar fi căutat pe cineva.

Urmatecu, în răstimp, ajunsese departe, lîngă schela de coborîre, aşteptînd. Dunărea, după o iarnă grea, era tulbure şi umflată. În mijlocul ei se înălţa o creastă de apă, pe care valurile se încălecau, puternice. Din mişcarea şi repeziciunea de la mijlocul fluviului, la mal nu veneau decît unde subţiri şi sparte, ce dispăreau iute, sorbite de nisip. Pontonul se legăna încet, şi ochiul, obişnuit numai cu încremenirile dealurilor şi ale cîmpiilor, ameţea de trecerea undelor, care chemau totuşi privirea. Deodată, Iancu văzu pe firul apei venind la vale ceva, săltînd ca un butoi spart, căruia i se vedeau doagele. Nu deslușea bine. Era ceva albicios şi parcă zdrenţuit. Cînd se apropie, văzu : era o vită înecată şi dusă de spume, ruptă din umflătura ei putredă, prin care ieşeau coastele. Dunărea, vestită la băut, la cîntat şi la iubit, îl dezgustă, mărunţită în scursurile şi murdăriile ei. Înţelese că altfel trebuie să o privească : din căutături lungi, cercetînd braţele de argint sub bătaia soarelui, între care, ca o

corabie neagră şi veche, sta înfipt un ostrov. Astfel învăţînd priveliştea, zări în ea vaporul, răsărit după o pădurice de sălcii. Pe puntea cu lume înghesuită străluceau alămurile, iar steagurile austriece fluturau în vîntul subţire dar continuu, pe care numai întinderile de apă îl au. Fărîmînd valurile galbene sub zbaturi, înfoiat în propria lui spumă, vaporul trecu prin faţa schelei, cu coşul dat pe spate, întins la drum. Apoi, ocolind deodată, sosi încet, să se aşeze lîngă schelă, mişcîndu-se tăcut şi uşor pe foşnetul Dunării. Urmatecu îşi făcu loc cu privirea printre călători. Au coborît mai întîi cei de prin porturile apropiate, mici negustori şi ţărani, ducînd cu ei bagaje personale sau mărfuri pentru negoţ. Se descărcau coşuri cu cireşe, legume, ouă, putini cu brînză, într-o îmbulzeală a hamalilor, care luau toate lucrurile de pe puntea caldă de cazanele înfierbîntate ale vaporului. Un miros greu de ulei încins plutea prin aer. Abia sosită, toată lumea alerga înspre căruţele de ţară şi cele cîteva trăsuri vechi şi mici, care aşteptau să ia călători în oraş. Aproape că nu mai rămăsese nimeni dintre cei ce trebuiau să coboare, cînd, lîngă punte, Urmatecu îl recunoscu pe Bubi. Se îngrăşase. Purta o mustaţă lungă, roşcată, şi ochelari legaţi în aur. Pe braţ ţinea o pelerină cenuşie şi arăta unui băiat cele cîteva cufere şi geamantane de piele ce trebuiau trecute pe schelă. Iancu se repezi să-l salute. A fost primit cu bucurie, dar şi cu neatenţia pe care orice călător ajuns la ţinta călătoriei o are pentru cei ce-l aşteaptă, continuînd încă, în preocupările lui, viaţa de drum, al cărui fir se rupe cu greu. De îndată ce au trecut pe ţărm, vaporul a plecat. Şi în liniştea ce s-a făcut iarăşi deodată pe ponton, cei doi oameni au rămas tăcuţi, printre cufere, sub arşiţa soarelui. Spiritul şi curiozitatea lui Iancu dădeau ocol şi îl cercetau pe tînărul baron. Voiau să ştie cît e de nou şi ce a adaos cu vîrsta bărbăţiei. Avînd acum în faţă un om în toată firea, pentru Iancu lucrul era de mare însemnătate, gîndindu-se la trecerea şi la voinţa lui care ar putea schimba faţa tuturor întîmplărilor pe lîngă bătrînul Barbu. Voia, într-un cuvînt, să afle ce pierde sau cîştigă cu sosirea lui Bubi. Înfăţişarea neobişnuită a noului-venit îl neliniştea oarecum. Nu mai avea nici pripirea stîngace, nici privirile

nesigure, mereu întrebătoare, cu care cerea aprobare și ajutor odinioară. O liniște și o anumită rotunjime în mișcări îi dădeau greutate și poate și o voință necunoscută încă de Urmatecu.

Tăcerea dintre cei doi bărbați s-a rupt cu hotărîrea de a merge la masă. Pe drum, înspre un mic restaurant, așezat la marginea orașului între sălcii, Bubi a întrebat de tatăl său, de unchiul său Ștefan și de domnița Natalia, de mult așezată în dragostea și admirația lui, aproape filiale. Iar cînd a fost să ia loc, Iancu și-a încercat cea dintîi socoteală. Prudent, și-o pregătise dinainte. Stînd încă în picioare, a întrebat respectuos :

— Am, cucoane, cu mine și pe-o cumnată · Avea rude prin partea locului d-aia am luat-o. Poate să mănînce cu noi ?

— Da, firește că da, să poftească !

Și i s-a părut lui Urmatecu că în răspunsul acesta, chiar iute și sprinten, al lui Bubi parcă întrezărise ceva.

Cînd s-au găsit față în față Bubi și cu Jurubița, privirile le-au fugit peste umăr la amîndoi. Iancu însă i-a cîntărit dintr-o ochire. Apoi s-au așezat. Masa trebuia să se alcătuiască din lucruri proaspete, din pescărie și trufandale. Și, într-adevăr, veni o mămăligă rumenă, prinzînd coaja dulce chiar în fața musafirilor ; ochiurile înecate de unt cald sfîrîiau gălbenușurile lor coapte în cercurile albe ; șalăii argintii, teioși, cu carnea sărind de pe os, lăsau o răcoare de baltă parfumată cu lămîie. Paharul era cu brumă, iar cireșele, mustoase și lucii, își înnodau cozile în buchete, pe după bucăți mari de gheață. Cu privirea lui scurtă, dezbărată de ochelari, Bubi căta din cînd în cînd înspre femeie, adăugînd cîte o vorbă despre bunătatea mîncărurilor și dorul dus după ele. Nădăjduia, cîteodată, că aceleași lucruri, pregătite de mîna ei, ar fi fost și mai gustoase. Jurubița zîmbea, roșea și tăcea. Sta la pîndă de la începutul mesei să spună ceva și nu izbutea. Îi era frică de amîndoi bărbații și de ea. Se temea că nu va găsi ce trebuie, cu adîncime și înțeles. Urmatecu nu-și părăsea auzul ascuțit și ochiul ager. Vorbea puțin și lega multe. Deodată Bubi ceru un taler. Cuvîntul îi neliniști pe Iancu și îi dădu parcă o urmă din ce căuta. Mai auzise vorba asta mereu, mai ales din gura unui anumit om,

dar acum nu știa care. Și căuta, cu credința că e ceva serios de găsit aci. De aceea spuse în gînd de cîteva ori cuvîntul taler, lăsîndu-l să cheme din auz în ochi imaginile în întretăierea pînzelor lor neclare. Ce nu trebuia, se destrăma ; ce era bun, se închegă. Și în felul acesta, rupînd, lăsînd și culegînd, văzu deodată în lumina minții pe Umflatu. Într-adevăr, Ioachim Dorodan îmbătrînise cu o vorbire mai veche și mai neaoșă. Obișnuita „farfurie" nu se găsea în rostirea lui. Și în gîndul lui Urmatecu o apropiere se făcu și o umbră îl posomorî. Ura veche, paza nouă și nelămurirea mai ales nu-i dădeau pace. În realitate, însă, întortocheatele lui drumuri de bănuieli erau greșite, căci uita acum că murise numai de puțin timp, la Viena, Dumitrache Barbu, unchiul mai mare al băiatului. De la acest Dumitrache, boier luminat, cu tragere de inimă pentru limba pe care o vorbea curat, luptător în tinerețe, fugit pe la Brașov în timpul holerei și al urgiei, deprinsese Bubi nu numai un smalț al vorbelor, pierdut mai tîrziu, dar și un cuprinzător dor de oameni și locuri din țară, în care acum reîntoarcerea încerca să așeze realitățile cu înfrigurare. Din această încîntare, dovedită încă din cele dintîi clipe, veneau neînțelese bucurii și curiozități pentru tot ce descoperea în jurul său noul-sosit, precum și nedumerirea lui Urmatecu și a Jurubiței, de atîta dragoste pentru ticăloșia românească. Oricît era de uscată priveliștea și de dărăpănată cîrciuma, entuziasmele lui Bubi creșteau. Și nu era numai ceea ce vedea și simțea, ci copilăria cu amintiri, ținute vii de boier Dumitrache ! Străinătatea trăsese doar o pînză ușoară de vremelnică uitare, ce se destrăma. Și din regăsirea cu cele de demult, Bubi vorbea cald despre ființe și lucruri. Era credincios și evlavia lui se reîmprospăta cu atmosfera pămîntului. În întrebările repezi pe care le punea amintindu-și de servitorii bătrîni și de colțuri de casă, întrebă și de icoana lor, la care ținea atît de mult, așezată la biserica Olari.

Dar Urmatecu n-a știut ce să răspundă. Biserica nu l-a ispitit niciodată. În gîndul lui, el o punea la un loc cu cimitirul. De la Joia mare pînă la clopotele zilnice, care băteau rar, de cîte trei ori, vestind un mort în

mahala, întristînd după-amiezile, Urmatecu avea groază de tot ce-i aducea aminte de moarte. Şi biserica pentru el, înainte de orice, era un loc al morţii şi pentru morţi. Dintr-o pornire de a-i uita şi a-i tăgădui, ştiau toţi că, în împrejurări triste, el are un fel al lui ciudat de a fi, cu care dealtfel lumea se deprinsese. Spunea, de pildă, că lasă, cu limbă de moarte, să fie aşezat în coşciug cu un păhărel la ureche. Cerea ca la moartea lui să i se pună lăutari, cu cîntece fără perdea, iar el însuşi, de cîte ori nevoia îl ducea prin case vizitate de moarte, nu voia să vadă mortul şi rîdea mereu, glumind cu lucruri deşucheate.

De întrebarea lui Bubi, însă, de data asta l-a scăpat Jurubiţa. Ca orice femeie, cu păcate multe de iertat şi cu prevederea de a nu şi le mărturisi decît la altarul „care are urechi, dar n-are gură", după cum spunea ea, femeia se închina des în lăcaşurile cu renume în lumea credincioşilor din Bucureşti. Şi biserica Olari era una din cele mai des cercetate. De aceea, Jurubiţa, cunoscînd-o, dar neştiind icoana, dibui, pentru a-i face plăcere baronului. Ea vorbi cu căldură, dar nu putu să spună un lucru precis. Căuta, încerca ; dogoarea ei reţinută, aşteptînd de mult, găsise însă un drum. Şi furînd căldura, răsunetul, cuvintele grăbite şi privirile grele şi stăruitoare, încărcate de clipiri mărunte, din nemărturisita bucurie a clipei de faţă, mai ales din nădejdiile ei, femeia povesti cu ele frica, şi speranţele, şi credinţele rugăciunilor sale. Urmatecu o asculta aproape uimit, nerecunoscînd-o, iar tînărul simţi cum cugetul i se aprinde. Era o emoţie puternică care îl cuprindea în faţa acestei sincerităţi şi-i făcea bucurie Jurubiţei. Cu mintea atît înţelegea baronul. Simţea, însă, nici el nu ştia cum, ceva venind spre el, o dată cu vibrarea aerului luminos din jurul feţei ei, încinsă de nămiez. Vicleana strecurare a femeii în altă haină a sufletului nu lăsa urme. Şi mulţumirea rară şi subţire, din lucrurile inimii, Bubi crezu că o găseşte în Jurubiţa. Se vedea bine însă că femeia nu cunoştea icoana. Numai aprinderile puternice şi bine ticluite se asemănau între ele. Icoana lor, a Barbilor, şi

mai ales a lui, era un Isus. La plecare el l-a așezat la biserica Olari.

Acum însă nesiguranța Jurubiței și lunecarea ei pe vorbe și priviri făcu să se nască o bănuială la Bubi. Și bănuiala, strecurată încet, că femeia nu cunoștea icoana și că a încercat un joc, îi strică din frumusețea gîndului. Noua prietenie a lui Bubi cu Urmatecu și Jurubița se lega, dar cu ochiuri largi. Erau goluri care veneau și din firea și din noua stare sufletească a tînărului. În tren, el se lăsă furat de priveliștile care îl îndepărtau de ceea ce ceilalți doi ar fi vrut să aibă mai iute : Urmatecu, cunoașterea limpede la ce gîndește despre avere și gospodărirea ei, iar femeia, semnele, tot mai multe, legate între ele, de cum i-a plăcut ! Cînd au ajuns spre seară la București, amîndoi erau nelămuriți. În trăsura cu care se întorceau de la gară, după ce s-au despărțit de Bubi în casele boierești, au tăcut tot drumul, fiecare în colțul său. Se simțeau că, dacă vreunul ar fi rostit un cuvînt, s-ar fi certat.

VII

Cînd Urmatecu a ajuns la el acasă, după ce a lăsat-o pe Jurubița, se întunecase. Aci s-a mirat de porțile de fier larg deschise, de o lăcăraie în curte ce nu semăna a urme de ploaie și de o neobișnuită neorînduială. Toată casa era stinsă, deși era devreme. Numai din fund, de unde locuia Lefterică, deasupra bucătăriei, bătea o lumină slabă. Cîteva vecine, ghemuite lîngă poartă, șușoteau între ele. Una, recunoscîndu-l prin întuneric, se apropie sfioasă :

— Dumneata ești, maică, dom'le Iancule ? Da' mare noroc ați avut, începu ea, vrînd să prindă vorba.

Și Urmatecu nu înțelese. Cînd bătrîna l-a văzut atît de nedumerit și a auzit că a lipsit o zi întreagă, abia atunci și-a dat drumul cu toate pe cîte le știa.

Spuse că dimineața, să fi fost zece, domnișoara Amelica, vrînd să caute ceva, s-a suit în pod. Și aci, vecina nu știa bine și se frămînta toată, de la o lumînare sau de la un felinar, s-a aprins podul. Și casa a început să ardă cu pălălaie. Urmatecu n-a mai așteptat și s-a repezit în curte. O boare de vînt stîrnit îi aducea din întuneric un miros acru de fum și de foc stins. Omul atunci începu să strige :

— Miţo ! Cucoană ! Lefterică ! Ce e aici ? Ce, aţi murit ?

Și numai cîinele a răspuns, cu un lătrat înfundat, închis undeva. Iancu însă nu înceta. Striga și căuta un drum, căci pe treptele obișnuite ale intrării erau îngrămădite o mulțime de lucruri, al căror rost, prin beznă, nu îl putea afla. Într-un tîrziu, la chemările lui zgomotoase, îi răspunse un : „Sss ! Taci, pentru numele lui Dumnezeu !“ Și coana Miţa fu lîngă el.

— Vino încoace, că scoli vecinii ! și cu o siguranță și tristeţe în glas, ca o poruncă ce a supărat și mai mult nerăbdarea bărbatului și-i mări neliniștea, femeia îl apucă de braţ și îl duse încet pînă în casă.

Cînd îl văzu la lumina lămpii, speriat și gata să strige, coana Miţa îi spuse răstit :

— Ne-a ars casa ! Da, a ars în fund... Dar destul ! Nu începe iar cu nebuniile dumitale, ca nu e numai atît !

— Da' ce mai e ? făcu el cu sfială.

— Fata și-a rupt piciorul, și Lefterică s-a prăpădit !

Și faţa încruntată a coanei Miţa în cîteva clipe se destinse și se lăţi în schimonoseala obrazului care trece înspre rîs sau înspre plîns. Apoi veniră lacrimile, și un geamăt înfundat, care în durere o schimbă pe femeie în copil, dădu măsura deznădejdii.

Într-o clipă Urmatecu se simţi împresurat ca de dușmani. Vru să se apere și nu putu. Vru iarăși să strige, să înspăimînte cu gura, ca de obicei, dar simţi că nu are pe cine. Fără să-i stea nimeni în faţă, trebuia să asculte și să se supună. Toate cele povestite de soţia lui, și mai ales neașteptatul întîmplării se învîrteau în minte ca o morișcă. Deodată își aminti de Amelica. Sări și, iarăși strigînd, de parcă s-ar fi putut răzbuna de tăcere, zise :

— Ce-i cu fata ! Unde e fata ?

Coana Miţa nu răspunse, dar îi făcu semn cu capul spre uşă.

Greoi, Iancu porni într-acolo. În odaia Amelicăi erau strînse toate rudele, vorbind pe şoptite despre cele întîmplate. Cînd l-au văzut, au tăcut, iar Amelica a închis ochii.

— Ce are fata tatii ? rosti Urmatecu, apropiindu-se de pat.

Privind-o sub plapuma umflată de perinele aşezate dedesubt, pe care zăcea palidă şi tăcută, el simţi că i se umezesc ochii. A încercat atunci să o mîngîie pe frunte. Dar Amelica, fără să-l privească, întoarse capul, se trase la o parte înspre perete şi gemu. Iar Urmatecu rămase cu mîna întinsă. Simţea cum durerile cresc pentru el, ca o apă. Şi privind iarăşi înspre toţi „ăia" care erau prin casă, avu poftă să urle la ei şi să sfărîme ce-i cade sub pumni. Dar se stăpîni. Şi, cu acelaşi pas greoi, trecu iarăşi lîngă soţia lui, în camera vecină. Aci, coana Miţa i-a povestit că fusese doctorul, că omul şi-a dat toate silinţele şi că mai aşteaptă şi el pînă a doua zi, să vadă ce se va întîmpla cu fata. Şi mai adaose că, dacă lucrurile nu vor merge bine, vina nu e a lui. Şi spunea coana Miţa că doctorul a dat din umeri. La auzul acestor cuvinte, Urmatecu simţi că ameţeşte. Tot ce n-a putut împotriva nimănui zbucni deodată. Mînia şi mîhnirea de lîngă patul fiicei sale acum îi zvîrliră braţele în aer. Şi împotriva doctorului, care n-a spus cu siguranţă că fata lui se va face bine, îşi descărcă furia şi tînguirea dureroasă de părinte care nu mai găsea calea inimii înspre copilul său.

— Dacă nu o vindecă, îl împuşc şi mă-mpuşc ! răcni Iancu, deznădăjduit.

Violenţa aceasta cu vorbă mare nu găsea preţ la coana Miţa, care-l privi lung, parcă acum îl vedea prima oară. Sub ochiul ei, bărbatul se zbătea în cuvinte umflate, după cum îi era firea la durere, dar se ştia şi urmărit, şi cîntărit. Şi privirea liniştită îl potoli cu încetul, ca o mînă. Începea să simtă Urmatecu că soţia lui acum ar mai aştepta ceva de la el. Şi o clipă şi o mirare îl opriră din

zbucium. Se mira că şi lui i s-ar putea cere să mîngîie pe alţii, cînd, după cîte i s-au întîmplat, socotea că numai el are dreptul la mîngîiere. Dar cercetînd în el cu limpezime, se văzu vinovat. Şi, apropiindu-se de soţie, se aşeză alături, spunînd :

— Toate ne-au venit deodată, Miţo ! Cum s-a întîmplat ? !

Femeia îi povesti că, într-adevăr, din nebăgare de seamă, Amelica aprinsese podul ; că, la strigătele ei, nimeni n-a îndrăznit să alerge şi să-i vină în ajutor, afară de Lefterică. A trecut prin flăcări, a smuls-o pe fată şi i-a dat brînci pe scări, să o scape. În cădere, Amelica şi-a rupt piciorul din şold. Iar el a rămas să scormonească prin pod. Căuta un lucru pe care îl pusese odată la păstrare şi îl botezase, nici el nu ştia de ce, „patul lui Napoleon". Era o jumătate de ou mare de faianţă, pe marginea căruia stăteau în echilibru doi îngeraşi. Îl aruncase domniţa Natalia, fiindcă-i fusese trimis o dată, plin cu flori, de un necunoscut, şi îl strînsese Urmatecu ; dar Iancu îl aruncase la rîndul său, pentru că i-l ceruse Jurubiţa, şi-l strînsese Lefterică. Ce va fi adaos închipuirea lui acestei jumătăţi de ou cu îngeraşi şi ce va fi gîndit el despre împăratul francezilor, nimeni n-a ştiut niciodată ! Sigur însă era că ţinea mult la acest lucru, şi de frică să nu-i ia Jurubiţa urma, îl ascunsese în pod. L-a căutat cu înfrigurare, pînă ce o bîrnă groasă, cu jeratic pe ea, l-a prăbuşit. Cînd s-au suit pompierii şi au stins focul, l-au găsit pe Lefterică respirînd încă, dar fără cunoştinţă. Înainte de apusul soarelui, s-a sfîrşit, şi nici n-a mai recunoscut, nici n-a mai vorbit. Dădea numai semne, în neştiinţa lui, de groaznice dureri. Şi coana Miţa se ridică. Apucîndu-l iarăşi pe Iancu de braţ, porni spre uşă, fără să mai spună un cuvînt. Urmatecu nu îndrăzni să se împotrivească. Au trecut un geamlîc lung, au urcat în fund cîteva trepte şi au intrat în odaia lui Lefterică, unde Iancu nu pusese niciodată piciorul. Era o încăpere mică, în care se simţea parcă mîna unei femei. Cîteva scaune şubrede, cu ciucuri de lînă colorată, un scrin cu o mulţime de nimicuri, două oglinzi împodobite cu funde de mătase şi un pat de bronz, cu dantele late şi scrobite ale cearşafurilor, mobilau în-

căperea. Pe mescioare, lucruri de care nimeni nu se atingea : ouă roșii învechite, pahare tăiate din sare, amintiri de la Ocnele de la Slănic și fotografii scoase pe tablă, de prin bîlciuri, stăteau ca podoabe. O lumînare ardea, iar o perdea albă, ieftină și curată, flutura prin ferestrele deschise.

Urmatecu s-a oprit în prag, lăsînd-o pe coana Mița să îngenuncheze lîngă fratele ei. Lefterică, care fusese liniștit toată viața, zăcea acum cu un zîmbet pe față. Gura și ochii nu-i erau bine închiși, iar barba, pîrlită de flăcări, se mistuise, rămînînd numai cît o umbră. Capul se micșorase și semăna cu al unui iepure de casă. Mortul era puțintel, înfășurat în haina lui lungă și neagră, cu mîinile ascunse în mînecile largi, pentru a nu i se vedea arsurile. O neorînduială nouă a întîmplării, făcută din vase uitate, din linguriță și foarfeci căzute, din sticle destupate ; se vedea dezordinea care schimbă, la moarte și la mutat, lucrurile de la locul lor. Un ciorchine de liliac ascundea o arsură mare la urechea dreaptă, iar o muscă grea revenea cu zbor zgomotos mereu pe fața mortului, pe un același loc al frunții, de unde alerga de-a lungul nasului înspre gură. Urmatecu, privind-o, nu a putut să nu-și treacă puternic palma pe față, scuturîndu-se de gîdilătură. Deși coana Mița deslușea cu simplitate și bunătate cele cîteva lucruri care puteau să i se întîmple în viață și ar fi fost înclinată să dorească în asemenea împrejurări împăcarea și înțelegerea, moartea fratelui ei o apropia atît de mult de el și de soarta lui de totdeauna, încît, fără să vrea, cu ochii roșii, printre suspine, îi șopti soțului său, cu un glas fără intonație :

— Ții minte, Iancule, cît ți-ai rîs de el pe cînd trăia ? ! Săracul !

Urmatecu, fără să spună vreun cuvînt, ieși, căci același lucru îl frămînta și pe el acum. Gîndul său rostit în același timp de Mița, în fața mortului, îl îngrozi. Trecu pînă în curte, unde, în întuneric, începu să respire adînc. Nici nu se împlinise un ceas de cînd se întorsese acasă, și multe lucruri la care nu se gîndise niciodată se năpustiseră asupra lui. Privea în dreapta și în stînga umbrele negre și scunde ale caselor vecinilor săi și dorea să li se

fi întîmplat lor tot ce s-a abătut asupra lui. Nu-i ura, că nu-i cunoștea, dar le pizmuia liniștea în care își dormeau noaptea. Simțea că somnul lui n-o să vină în casa asta. De aceea, suind încet treptele de pe scară, și-a chemat soția. I-a dat bani pentru cheltuielile de a doua zi și a rămas tăcut și rușinat.

— Vrei să pleci ! Știu, îi spuse coana Mița, că dumneata tot nu ești bun la nimic ! Du-te, rămîn eu aici !

Și Urmatecu se bucură, de parc-ar fi fost iertat de-un păcat.

De cum a ieșit pe poartă, sufletul i s-a schimbat. Strada încerca să adoarmă. Trecătorii erau rari. Pe la porți stăteau de vorbă femeile, pe scăunele. Din cînd în cînd, se înfoia cîte un vînt iute, care făcea să foșnească plopii. Un miros dulceag de floare era risipt prin noaptea înaltă, în fundul căreia licăreau stelele. Urmatecu mergea încet, simțind tot mai mult cum scapă de povară. Pe el ceea ce vedea îl făcea să uite ușor ceea ce văzuse. Așa fusese toată viața ! Și acum, ajutate de depărtare, gîndurile i se așezau în alt fel. Pentru înmormîntarea lui Lefterică o să dea cît trebuie, ca să-l îngroape frumos. Casa are să o repare, că bani are, ba o s-o mai și mărească, pentru că tot îi mai trebuiau cîteva camere în fund, iar piciorul Amelicăi... Aci, o umbră întunecă bucuria cea nouă. Dar se risipi iute : Mița era liniștită, și doar ea a vorbit cu doctorul, și apoi mai e încă o zi pînă să se știe ! Și o zi multe aduce ! Un singur lucru știa : de acum s-a isprăvit cu școala fetei. Nu mai vrea să o chinuiască. Și de învățat o să învețe și acasă. Că e aproape fată de măritat. Și liniștea și puterea se reîntorceau cu încetul în el. Pe măsură ce se simțea tot mai îmbărbătat, își încerca glasul cu un fel de mormăit prin întunericul și pustiul străzilor, ca și cum se pregătea să strige sau să înjure. Și, astfel, tot ceea ce cu cîteva clipe mai înainte i se părea greu și de neînvins, acum i se părea deodată firesc și ușor. Simțindu-și siguranța ființei sale, se bucură și, găsindu-se cu totul limpezit, se mîndri de el și de mintea lui „Capul să trăiască !“ rosti, în cele din urmă, cu jumătate de glas. Avea nevoie să se audă, ca pe cineva din afară de el, care să-i spună ultimul cuvînt !

Cînd a bătut la uşa Jurubiţei, toată călătoria de la Dunăre şi întîmplările ei îi erau departe în minte, de parcă s-ar fi petrecut cu ani în urmă. Proaspătă i se păru că e numai dragostea lor, ce ţinea de atîta vreme. A bătut de cîteva ori pînă să-i deschidă femeia. Ea l-a întîmpinat în prag cu un simplu :

— Ştiam că ai să vii, nene ! sunînd ca o resemnare.

Jurubiţa aflase totul de la servitoarea ei. Tudorică era la serviciu şi fusese şi la foc.

De la intrare, Urmatecu îşi luă iubita în braţe, acoperind-o de sărutări. Apoi trecură în iatac. Jurubiţa nu se culcase. Pe o masă, un pătrat de cărţi de joc întinse arăta o pasenţă întreruptă. Cîteva dulciuri şi ţigări începute dovedeau că femeia îşi trecea de urît. Gîndul că pe el îl aştepta îl încîntă. Cuprinzînd-o iarăşi, o sărută prelung pe ceafă şi în părul moale, cu miros de levănţică. Ea se lăsa în braţe ca întotdeauna. Dar dacă Iancu i-ar fi putut atunci prinde privirea ce fugea peste umărul său şi se agăţa în odaie de un lucru pe care nu-l vedea, s-ar fi mirat şi s-ar fi neliniştit de golul din adîncul ochilor ei negri.

Urmatecu îi făgăduise, în gînd, lui Lefterică o înmormîntare frumoasă, recunoscător poate că a luat asupra lui nenorocirea cea mai mare. A doua zi, după ce s-a încredinţat că fata o să scape şi nici măcar nu o să rămînă şchioapă, şi după ce cu o nouă mulţumire de sine a văzut că limpezile lui socoteli se adevereau, a pornit să se ţină de cuvînt. S-a dichisit, reîntors la el acasă, îndelung, după cum îi era obiceiul. Acum, la lumina dimineţii, toate urmele focului îl supărau mai puţin. Pînă şi mortul, pe care îl ştia în odaia din fund, nu-l mai neliniştea. Calm, îşi făcea toate metehnele îmbrăcăturii, strigînd slugile, trimiţînd după coana Miţa. pentru că nu-şi găsea un nasture, înjurînd în gura mare, încurcînd toată lumea şi glumind, ca şi cum nu se întîmplase nimic. Aproape de miezul zilei, porni. Pregetînd să umble strigă cea dintîi trăsură ce-i ieşi în cale. Birjarul îl întîmpină cu un : „Sărut mîna, coane Iancule !“ la care răspunse : „Bună dimineaţa, băiete !“ Şi mica întîmplare îl mul-

ţumi. Era iarăşi una din mîndriile lui, pe care o amintea adeseori, spunînd că-l cunosc toţi birjarii, chelnerii şi lăutarii din Bucureşti ! Stătu puţin, uitîndu-se la cai. Îi arătă birjarului că cel din dreapta se coseşte, dar îl lăudă de luciul scos din perie la ţesălat şi la curăţenie. Apoi se urcă, întîrziind pe scară şi aplecînd trăsura sub greutatea lui. S-a aşezat la mijlocul trăsurii, foarte în faţă pe perină, cu picioarele desfăcute. Pe genunchi îşi ţinea culcat bastonul. Cu el făcea semn, atingînd umărul vizitiului. Privea cu mulţumire, din legănatul mersului, pe trecători, în soarele ce începea să se încălzească. Coti pe străzi, recunoscîndu-şi la fiecare pas Bucureştii cu care se reîntîlnea. Largile privelişti ale Dunării, păduricile de sălcii, valurile galbene şi pline de spume, apoi neaşteptatul negru al nopţii de la el de-acasă — cu apă vărsată, cu murdărie, cu mobile aruncate, cu un miros acru de brad stins şi cu un mort scoţînd viaţa cea de toate zilele din obiceiurile ei şi trecînd înaintea tuturor prin grijile pe care le cere — îi dădeau impresia unei reîntoarceri dintr-o călătorie îndepărtată, care ţinuse foarte mult. Ca orice om legat de oraşul său, Urmatecu avea numai cîteva privelişti pe unde îşi purta viaţa. Iubea mai ales, pe străzile dosnice, colţurile mai de curînd clădite, aşa cum se întîlneau prin Izvor şi pe Podul Gîrlei pînă la Piaţa Mare. Erau case cu unul sau două caturi, fără curte şi cu intrare prin gang. Mai întotdeauna prăvălia de la colţ era o băcănie, pentru care lăcomia ochilor lui Urmatecu avea o mîngîiere. Ca o amintire din trecut îi venea mirosul de vin vărsat, amestecat cu săpun şi untdelemn. Butoaiele înşirate lîngă uşă îl ispiteau şi mai arunca din cînd în cînd cîte o privire la ferestre, totdeauna la fel împodobite la toate băcăniile din mahalalele Bucureştilor : cu sticle înşirate ca soldaţii, învelite în foiţă roşie, galbenă şi albastră, printre care atîrna un bec de gaz aerian. Casele acestea, cu cîte o tablă de doctor, de avocat sau de dentist la intrarea gangului, erau adeseori locuite de evrei, care, cînd se înstăreau, le clădeau după moda altor oraşe, întrebuinţînd tot locul şi lipsindu-se uşor de curte şi bolta de viţă. Urmatecu n-ar fi stat pentru nimic pe lume în asemenea case, dar simţul lui practic îl făcea să bănuiască din chi-

verniseala lor cum, odată cu ele, începea să crească nu numai un alt oraș, dar și o altă viață de țesute afaceri și mari negustorii ! Și lucrul acesta îl atrăgea. El, ca și Amelica, iubeau strada, negustorească mai ales, cu ochiuri și prăvălii de tot felul și cu pietre curate. Drept spațiu mai mare, le erau de ajuns curtea și maidanul, iar ca priveliște, grădinile de la marginea orașului, cu tei și nuci, locuri de chefuri și petreceri, unde o cîmpie ce începea, abia văluriță, strîngea în cute de vîlcele cîte un braț de heleșteu, cu nuferi și stuf.

După această lume de dincolo de încăperi, măsurată de o viță întreagă, trăită prin colțurile tîrgului său, veneau, pentru viața trăită în casă, obișnuințele lucrurilor, puține, de care Urmatecu avea nevoie. Ceea ce se găsea pe la el prin sufragerie, de pildă : farfurii de papură, cu pești și vînat, de faianță colorată, spînzurate pe pereți ; sau în salon, vase de flori și etajerele de stejar cu fund de porțelan și un foișor de burg german desenat ; sau halbe de plumb cu capace ; sau ceasornice de bronz oprite, purtate de doi cai de marmură ; sau mese turcești de abanos, încrustate cu fildeș — toate erau daruri de la bătrînul baron, sau lucruri strînse tot de la el, să nu se piardă. Nici unul dintre cei care intrau în casa lui Urmatecu nu le vedea, pentru că nimeni nu le prețuia. Viața tuturor și a lui trecea pe lîngă ele. Adevăratele lui lucruri — în afară de proprietăți — erau în primul rînd hainele : apoi, banii, mai ales monedele de aur, și cîte un ceasornic sau inel. Iar ca lucruri de fantezie, avea un baston cu mîner de argint cu monograma lui, un bici de patru cai înaintași și o chitară, la care nu știa să cînte decît un singur acord. Prețuirea cîtorva obiecte numai, din casa asta plină, Iancu o împărțea cu soția și fiica sa. Și ele țineau mai mult la putini și borcane cu murături, dîndu-le zilnicele lor îngrijiri, decît la cadre și covorașe ! Dar ceea ce îi atrăgea mai mult decît orice era viața vie, mai la îndemîna bucuriilor, decît cea trecută, greu de deslușit. De aceea, la ei, pe lîngă casă, își găsiseră un trai bun fel de fel de animale. De la pitpalacii din ciur, atîrnați de-a lungul geamlîcului, și de la scatii și sticleții din colivii și pînă la rațele leșești și găinile moțate din fundul curții, păsările domneau aci, ca și cîinii

și pisicile. Iar în gîndul ascuns al lui Urmatecu, bucurîndu-se în împrejurarea locului și de o viitoare mărire a încăperilor, trăia nădejdea îndeplinirii unei vechi dorințe, și anume : clădirea unui grajd pentru încă o pereche de cai, de a cărei lipsă nu se putea mîngîia.

La el în casă cărți nu se vedeau ci numai dosare în birou. Toată lumea știa, și mai ales Amelica și coana Mița, că în ele dorm fel de fel de tertipuri, din care meșteșugul lui Iancu se pricepea să scoată bogății. Acest meșteșug ele nu îl înțelegeau bine, dar aveau simțămîntul că ar fi ceva foarte complicat, plin de taine și puternic. De aceea, dosarele erau privite cu o anumită grijă. Erau strînse frumos și șterse de praf, pentru a le scoate puțin din fața de arhivă și a le păstra ca într-o casă locuită. Amelica mai ales, avîndu-le în seamă cu răposatul Lefterică, învățase să vadă din ele și o față juridică a tuturor celor care veneau pe la ei. Mai toți le erau prieteni, dar și împricinați, și, mai curînd sau mai tîrziu, clienții lui Urmatecu. Chipul omului pe care ea îl cunoștea i se lega în minte de scoarța dosarului, de culoare, de scrisul numelui, de numărul și de foșneala hîrtiei lunguiețe, acoperită cu rînduri de cerneală violetă, vorbind întotdeauna despre pogoane și vecinătăți și sfîrșind cu nedeslușite semnături de grefieri. În maldărele acestea de hîrtii, toată știința lui Urmatecu era deprinderea sa de a urmări, dintr-o veche practică de arhivar, trecut mai tîrziu portărel, procedura în forma executării ei. Cea mai mică neglijență a celeilalte părți era izbînda lui ! Cu agerimea asta îl atrăsese pe bătrînul baron, cu ea îl legase și din ea avea să-și facă norocul ! Și la fiecare cotitură a vieții, cît de neînsemnată, el gusta binefacerile priceperii sale. Asemenea plăceri nu treceau neștiute prin el ; le simțea că sînt ale lui și că sieși și le datorește. Băgase de seamă, în cele din urmă, că, legîndu-le pe unele de celelalte, viața lui dobîndea un mers molcom, fără primejdii, ca un suiș abia simțit, pe care pasul îi era sigur, tîrînd și pe ai lui după el. Atîta vreme cît Urmatecu ținea în mînă urzeala aceasta ce creștea neîncetat, nu se temea de nimic ! Toate celelalte întîmplări, ca, de pildă, cele din noaptea trecută, cu puțin noroc și cu bani, se puteau drege. Și noroc avusese. Accidentul

fetei era ca şi trecut. Iar moartea nu intra în socotelile lui !

Acum cotea pe Podul Mogoşoaiei. Se simţea şi după legănatul mai lin al trăsurii, şi după mersul cailor, sunînd în alt fel pe strada mai bine pietruită. Uliţa era strîmtă şi gîtuită, în aşa fel încît oamenii se priveau de aproape. Aci Urmatecu începu să fie cu băgare de seamă la toţi trecătorii. Saluta adînc pe orice cunoştinţă cu vază, punînd numai cîte un deget la marginea pălăriei pentru ceilalţi. Trăsura mergea încet. Lucrurile bătătoare la ochi, din ferestrele magazinelor scumpe, nu îi erau departe. Îi plăceau culorile vii. De aceea, de unde vreun magazin cu lucruri alese pentru bărbaţi îi chema privirea, se uita cu atenţie, să nu uite nici obiectul, nici firma. A doua zi o trimitea pe coana Miţa, pentru că ea se pricepea şi la calitate şi ştia să se tocmească !

În faţa clopotniţei de la casele bisericii Creţulescu, unde strada era mai strînsă ca nicăieri şi era îngrămădită de prăvălii cu nume străine, opri. Coborî şi intră într-o prăvălioară, în fereastra căreia privirea neliniştită sărea, neavînd pe ce să se aşeze. Era o îngrămădeală, ca de anticar, de statuete, de tabachere, de pinteni, de cuţite de bronz, de vase de metal, printre care, cîteva coroane de mărgele umpleau locul. Aceleaşi obiecte erau zugrăvite şi pe tabla firmei, unde numele neguţătorului : *Aloïs Schweickert, Bronzuri şi Coroane,* stătea scris în litere negre.

Urmatecu împinse uşa, dînd drumul la o sonerie care îl vesti. Din fundul încărcatei prăvălii, prelungită cu salonul cel mare al locuinţei întunecoase, înşirată de-a lungul curţii interioare a unui fost han, veni patronul. Era un om uscăţiv şi înalt, cu ochi albaştri, blînzi. Cu un cioc bogat, prins în bărbie, parcă scria din mişcările fălcii, în aer, cuvintele cînd vorbea. Plete cărunte îi acopereau urechile, rotunjindu-i capul, frumos desenat, purtat mîndru pe un gît subţiat de gulerul scund, în încheietura căruia se înfoia o cravată neagră. Meseriaş vienez, Schweickert avea totuşi o înfăţişare de artist.

— Mă, Lică — îl întîmpină Iancu — astăzi am venit la tine ca la negustor !

O prietenie temeinică îi legase de cîţiva ani. Urmatecu, într-o intimitate în care vienezul punea tot sufletul, cu o măsură şi o tăcută delicateţe ce-i dădeau un aer oarecum de depărtare, îl răsbotezase, prescurtîndu-l pe româneşte, Lică din Aloïs. Schweickert fusese în tinereţea lui tipograf. Apoi încercase meşteşugul turnătoriei în bronz. La Bucureşti îl adusese baronul Barbu, pentru o statuie cumpărată la Viena şi hotărîtă salonului din casele cele mari boiereşti, statuie sosită cu amîndouă braţele rupte. Baronul, nemîngîiat, a cerut atunci un meşter de la atelierul care o turnase. Şi Schweickert a venit şi a lipit braţele, că nici urmă nu se mai cunoştea. Şi a rămas. Vechiul han de la Podul Mogoşoaiei fiind tot al baronului, bronzarul căpătă în el o prăvălie cu locuinţă. Şi aducîndu-şi şi pe cele două surori gemene, Mili şi Mali, fete bătrîne, singura lui familie, a pornit negustoria de azi. Vindea de toate, dar mai ales vindea coroane de mărgele. Erau marfa sufletului său, pe care o alegea, o lăuda şi o recomanda.

Vienezul acesta de fel era sfios şi cu multă măsură. La un pahar de vin bun, însă, cunoştea şi clipe de entuziasm. Atunci, fără aroganţă, dar stăruitor, trăgîndu-te de nasturii hainelor pentru a-ţi opri atenţia, voia să dovedească rolul pe care l-a jucat el în viaţa Bucureştilor. Era marea lui convingere şi mulţumire ! Spunea că la venirea sa în ţară, cimitirele capitalei semănau a cimitire de sat şi că numai el, cu coroanele lui de mărgele, le-a dat o faţă care să le lege cu chipul mai nou al tîrgului.

— Pomi şi buruieni, în cimitire, aduce cîmpul ! Dar mortul ce aduce cu el ? se întreba patetic Schweickert, în cele mai înalte clipe ale sale, în care buna dispoziţie, patima negustoriei şi un simţămînt burghez al morţii se uneau pentru a-i da cuvinte sincere.

Şi tot el răspundea, făcînd o întreagă teorie a lucrului industrializat, care îl aminteşte pe om, munca lui, mîna lui, rîvna şi gîndul lui. Şi acest lucru, aşezat de bronzarul de odinioară, într-o largă pornire, pe hotarul dintre două lumi, nu putea fi decît coroanele lui de mărgele.

— Da, mă Lică, am venit la negustor, şi încă la ăl de coroane ! repetă Urmatecu, luînd loc tihnit, ca pentru o vizită.

— Da' cine a murit, Iancu ? întrebă vienezul, căruia îi era greu să facă deosebirea între forme şi nu simţea vocativul.

— Lefterică, mă săracu ! Şi încă pîrlit !

— *Jesus, Maria und Joseph !* se grăbi mirat Schweickert închinîndu-se. *Mili und Mali !* strigă el apoi, înspre camera de locuit.

Cele două surori gemene apărură în pragul plin de umbră al salonului, unde, sub tristeţea unor îmbrăcăminţi cenuşii, ce niciodată nu se ridicau, mobilele stăteau să aştepte musafirii în jurul cafelei cu lapte. Mili şi Mali trecuseră de cincizeci de ani. Spre deosebire de fratele lor, erau mărunte şi agitate, trăind cu nesfîrşite serii de gesturi frînte, care dovedeau în acelaşi timp vrednicia, o copilărie întîrziată şi candoare. Amîndouă aveau aproape aceeaşi înfăţişare, care la prima vedere, atunci cînd nu se mişcau şi nu vorbeau, putea înşela prin liniştea ei. Pieptănături cu colţi, sub bonetele de dantele, volănaşe multe pe rochii largi şi negre şi o risipă de podoabe de jeuri tot negre (lanţuri, brăţări şi cercei) le dădeau o eleganţă romantică, încărcată, plină de linii rotunde şi mici ca şi ele. Ştirea morţii lui Lefterică le-a stîrnit de îndată. Cele două familii erau împrietenite. Mili şi Mali, fete bătrîne, cu naivitatea şi bunătatea lor, se dăruiseră tot atît de sincer şi coanei Miţa, în grijile ei de gospodărie temeinică, cît şi Jurubiţei, a cărei veselie o împărţeau. Acum, la vestea cea nouă, plină de un lucru neaşteptat, ce le scutura monotonia vieţii, se agitau prin prăvălie, negăsindu-şi locul. Îşi frecau mîinile, îşi aşezau nervos podoabele lor, ce se ciocneau în mişcări, luau lucruri de pe rafturi, le puneau la loc şi întrebau. Curiozitatea femeii, lacomă de amănunt le făcea să se năpustească asupra lui Urmatecu, în româneasca lor stricată, cerînd fel de fel de lămuriri. Urmatecu le da, cu o ascunsă mulţumire de zarva pe care a adus-o. O simţea prielnică pentru ceea ce avea de gînd. În această frămîntare a Schweicherţilor, gestul său avea să cadă în plin. Neamţul nu va uita niciodată că înspre el s-a îndreptat într-o clipă mare, iar ele vor povesti, cu siguranţă, coanei Miţa despre delicateţea soţului său. Şi cînd clipa i s-a părut coaptă, Iancu zise :

— Ei, și-acum, Lică, adu o coroană de mărgele pentru biata nagodă ! Merită, săracu ! Dau cît o fi !

În severitatea leală a figurii sale în fața morții, Schweickert se lumină cu un zîmbet. Era una din cele mai frumoase biruințe. Vedea, după visul lui negustoresc legat de mari sincerități, cum coboară din lumea boierilor deprinderea cea bună și se întinde în lumea cît mai largă a micii burghezii românești, pe care din recunoștință o iubea, după cum îl iubea și pe Urmatecu, cu toate păcatele lui. De cînd îl cunoscuse și se împrietenise cu el, vienezul, dintr-un simț de devotament înnăscut și dintr-o cinstită dorință de a face binele după mintea lui, se hotărîse în taină să-și ajute și să-și șlefuiască prietenul. La Iancu el iubea în primul rînd inteligența și voința, puterea lui stăruitoare de a voi să ajungă într-o altă lume. Îl vedea însă de multe ori stîngaci în căile pe care le apucă, după cum și pentru bucurii îl simțea cu zări închise. De aceea, pe nesimțite, el stăruia să-l atragă în făgașul gusturilor și credințelor sale. Coroana de azi, Schweickert și-o lămurea și ca pe o înnobilare a lui Urmatecu în adîncul unei dureri, și ca pe un sfat care cu încetul a ajuns să se schimbe în faptă.

Liniștit și sigur pe mișcări, negustorul aduse în fața prietenului o coroană nouă și mare, sunînd sec din florile ei de sticlă. Erau pansele, imitate în liniile și culoarea lor violet-închis, pe care vînzătorul o tălmăci ca pe una din cele mai alese culori ale tristeții. În mijlocul florilor, o sticlă bombată, ca o lupă, aștepta viitoarea fotografie a mortului. Schweickert privi obiectul îndelung, cu duioșie, apoi îl oferi cu un gest scurt, dar hotărît, lui Iancu. Acesta dădu cîteva bobîrnace, de încercare, florilor de mărgele și mormăi tărăgănat :

— Spune tu, mă Lică, dacă nu știu eu să fac lucrurile boierește !

Schweickert zîmbi mulțumit. Iar Mali și Mili se bucurară și-l lăudară.

Din dealul Filaretului, înserările de primăvară tîrzie începuseră să aibă încremenelile de margini de lac ale frumoaselor nopți bucureștene. Asfințiturile fără o adiere, frunzele nemișcate, liniile netede ale caselor, care, cu în-

cetul, trec de la tigheluł de foc la contururile tari de cărbune ; turtirea de cîmpie în revărsare şi în liniște, ce străbate Bucureştii vara, înainte ca nopţile limpezi să aducă înălţimea — toate se resimţeau la cimitir. Înmormîntarea lui Lefterică întîrziase din cauza drumului lung, şi acum, pe înserate, după ce sfîrşise ceremonia, jalnici se căutau, rătăcind printre morminte. Iancu Urmatecu, î poarta cimitirului, fuma şi aştepta, rezemat în basto Pornise de-acasă pe jos, după dric. După o bucată de drur se urcase în trăsură, iar cînd au fost să ajungă, din nc a trecut în rîndul întîi, printre fraţi şi cumnaţi. La proh nu luase parte, rămînînd să discute, ca să-i treacă de ur cu intendentul cimitirului cît produce o grădină de za zavat pe care acesta o avea prin împrejurimi. Măsura apoi îngerii de ghips de la intrare ; numărase cîte bolţi ai zidul cel mare şi făcuse cîţiva paşi pe şoseaua Giurgiulu dar nu putu să meargă prea departe din cauza prafulu Niciodată nu i se păruse o înmormîntare atît de lungă. A fi plecat bucuros, dar se temea de coana Miţa, de Amelic şi de ce au să descoase mai pe urmă muierile. Şi-apoi, n voia să strice impresia pe care o făcuse coroana de la e Nimeni nu se aştepta, nici coana Miţa, ca bietul Lefterică să aibă parte de aşa lucru boieresc la mormînt !

— O fi nenea cum o fi — spusese chiar Lina, cumnată-sa (botezată Mau de Iancu, pentru că era mofturoasă şi se sclifosea ca pisicile) — dar vezi, are suflet !

Urmatecu auzise şi se bucurase, mai ales pentru că el şi cu Mau nu se prea făceau haz.

Acum, însă, seara i se aşeza în jur, seară de vară, şi îl seca la inimă. În sufletul său liniştit de toate treburile izbutite, chiar moartea, care mai ţinea în rosturile ei pămînteşti, trecuse. Se simţea bine ! Şi în curăţenia de sticlă a amurgului, un neastîmpăr şi o poftă de goană şi de dezmăţ îl cuprinse. Simţea că trebuie să scape, să dea drumul la ceva din el, să alerge şi să se obosească ! Era ca un must şi un furnicar de viaţă, ce-i umpleau obrajii şi degetele şi îi întindeau şi îi netezeau pielea. Acelaşi gust de prăpăd, care-l ajungea primăvara şi pe care-l potolea cu un chef, îi tremura în încheieturi.

Un brec mare, cu cai bine îngrijiți, aștepta, tras la poarta cimitirului. Era brecul cu care Friț, caretașul, cu slujbă la palatul lui Vodă, prieten bun cu Schweickert și cu ei toți, adusese lumea lor la înmormîntarea lui Lefterică.

Friț și Lică erau „nemții ăștia cumsecade", după cum spunea Urmatecu, și de care se lega tot mai mult, fie la petreceri, fie în orice alte împrejurări. Friț era berlinez. Venise pe jos, adică într-o trăsurică ușoară și înaltă, plină cu modele de cupele, de trăsuri, de sănii, de hamuri [illegible] de șei, tocmai din fundul Germaniei, la începutul domniei lui Carol I. Și în puțini ani ajunsese să umple străzile, la București, cu trăsurile lui de tot felul, pe capra cărora vizitiii și feciorii purtau livrelele boierești. Conu Ștefan, cu patima lui pentru cai mai ales, era bun prieten cu Friț. Acesta îi născocea trăsuri pentru fel de fel de [illegible] și împrejurări : pentru vînătoare, ca un scaun pe [illegible] cu roți, ce se învîrtea în toate părțile ; pentru drum [illegible] pe noroie, cu o căsuță bine închisă împotriva prafului și legănată pe arcuri moi, și o așa-numită „urlătoare" — botezată de conu Ștefan — brișcă joasă, tăcută, ușoară, de înhămat cu un singur mînz și cu două locuri : unul pentru boierul care mîna și altul pentru țiganul care cînta... bună la lumină de lună și la iubit ! Friț înțelegea trăsnăile boierului și pe ale mușteriilor săi și le servea, priceput. Scund, bine legat, cu un ciuf de păr cărunt pe frunte și cotlete zbîrlite pe obrajii rotunzi și stacojii, sărea ușor pe roți și pe capră, cu toată burta ce-i pornea de sub gît. Era bun la chef, știind să cînte frumos și să bea bine. Și brecul lui Friț sta acum la poartă, parcă pentru pofta lui Urmatecu !

Cea dintîi care a ieșit din cimitir a fost Jurubița. Rochia neagră îi prindea și mai bine formele, iar brațele, sub văluri, îi erau și mai albe. Un parfum greu, obosit de căldură, îi plutea în jur. Cînd l-a văzut pe Iancu, parcă s-a ferit și și-a împletit pasul. Urmatecu n-a pierdut-o însă din ochi. Va să zică, nu se înșela : Jurubița avea ceva. Îl ocolea ! O mai prinsese încă de două ori : o dată, cu o privire piezișă, măsluită în clipit de pleoape ; iar a doua oară, cu cîteva vorbe, pe care abia i le-a înțeles, pentru

că şi le omorîse pe buze. Dar erau numai lucruri pe care greu le prindeai. Omul a şi crezut că-şi face doar păreri, căci de îndată ce se apropia de ea şi stăruia în vorbă sau mîngîiere, totul se topea. De aceea, acum, ca să o încerce în nedumerirea ei, îi trecu iute braţul pe după mijloc, cum nu se aştepta. Jurubiţa închise ochii şi i se lipi de piept, ca şi cum s-ar fi dat. El simţea fierbinţeala trupului moale şi jilav sub stofele subţiri şi îmbălsămate. Şi gustul de iureş al lui Urmatecu crescu. De aceea, făcîndu-i vînt puternic, o urcă aproape pe sus în brec, rostind c-un glas sănătos şi rotund :

— Aruncă-te !

Curajul i se limpezise şi îşi hrănea singur pofta de ce o să se întîmple. Rînd pe rînd au venit Tudorică, Paula Zehi, Schweickert cu Mili şi Mali, Friţ caretaşul, Ivanciu şi boier Lefter. Pe toţi, Urmatecu i-a urcat poruncitor, cu acel nerăbdător „aruncă-te !“ El însuşi sta pe capră, cu mîna pe hăţuri. Iar cînd au apărut coana Miţa, cu cumnatul ei Jean, cu Mau şi coana Tinca, mama mortului, Iancu a mai strigat vesel :

— Noi o luăm înainte ! a dat bici cailor şi a pornit, ca nimeni să nu-l ajungă.

Fugea, pentru că îi era oarecum ruşine de nevastă-sa, îi era silă de gura lui Mau şi-l plictisea dojana tontului de cumnatu-său. Strînsese ce putuse şi pornise în seara asta de primăvară să-şi dea drumul inimii.

Brecul alerga prin praful moale şi gropile de la Filaret. Au trecut în zbor pe lîngă Cuţitul de Argint ; au lăsat gara la stînga, unde se aprindeau triste lămpile de la intrare, au coborît în goană, şi cu o smucitură a lui Iancu, de care caii îşi aruncau capetele unii pe coamele celorlalţi şi îşi stricau gura de zăbale proptindu-se în picioarele din faţă, ca de o prăpastie, au oprit la „Suzana“.

Sub o tufă mare de liliac, pe deasupra căreia începuseră să sară stelele din înfiorarea plopilor, s-a întins masa, tăcută, cu o tristă cuviinţă, aşa cum se cade unui praznic de înmormîntare. Cu toţi s-au spălat pe mîini, ca după mort ; apoi, cele dintîi pahare le-au vărsat pe pămîntul uscat, pentru cei răposaţi. Între Jurubiţa, fără chef, şi Paula, dispoziţia lui Urmatecu crescuse iute. Repetînd pe

multe glasuri, mai ales lui Schweickert : „Vezi, mă, ce e omul !“, de la un pahar la altul, vocea i se schimba, privirea i se aprindea. Iar domnișoara Zehi îl admira. Cele cîteva lacrimi ale prieteniei, vărsate pentru Lefterică, se duseseră cu totul, o dată cu imaginea lui, care semăna, față de ceea ce vedea și o atrăgea la Iancu, cu un chip din apă lîngă o săpătură în lemn. Nu-l mai întîlnise pe Iancu din seara jocului de loton. Dar nu-l uitase. Dimpotrivă ! Se mira chiar cum amintirea lui stăruie și o chinuiește. Firea ei, feciorelnică, romantică și întîrziată, cuprinsă de această patimă, izbutise să-i dea un fel de aiurare a simțurilor. Ele îl reaminteau și-l chemau. Zgrunțurosul zidurilor de la școală, gros văruite ; lemnul pălimarelor cu așchii și noduri ; bolovanii din curte, unde piciorul se frămîntă și se chinuie — toate aceste dureri, îndurate cu greu de trupul slab al fetei, îi reaminteau de Iancu, și mai mult de gîndul de bărbat și de putere pe care ea îl lega de el ! Pînă la marginea suferințelor trupești ale domnișoarei Zehi, ajungea o amintire cu care purta și se închega acolo, din întreaga ei ființă, o icoană aproape eroică a lui Urmatecu, de care Paulina nu se putea dezlipi. Ochii ei mici și oblici, spunînd bunătate și o nesfîrșită naivitate, îl priveau cum se înfierbîntă neînfricoșat. Căci o anumită umbră de nelegiuire, de care ea se temea, plutea pentru Paulina peste ospățul acesta, ce uita, prin frînturi de cîntece începute ici-colo, de mortul abia închis în groapa lui. Din cînd în cînd, Iancu își ciocnea paharul cu al ei, șoptindu-i :

— Nu-i mai bine așa, domnișoară ? Ba-i mai bine ! Ei, atuncea, hai noroc !

Apoi, ca și cum ar fi vrut să o îmbărbăteze, o apuca de mîna uitată pe masă, o strîngea tare și rămînea așa cîtva timp.

Paulina se simțea pentru prima dată, cu groază, străbătută de o nespusă fericire ! Lumina, ce se așază pe fruntea oricărei femei în asemenea clipe, lăsa acum o palidă răsfrîngere pînă și pe urîțenia ei. Urmatecu simțea înspre ea ca un drum deschis, pe care oricînd putea să apuce. În schimb, spre Jurubița trăgea numai din cînd în cînd cu coada ochiului. Femeia voia hotărît să nu vadă ceea ce se

petrece lîngă ea. Găsea lucruri multe de spus soţului ei, Tudorică, adîncit în farfurie. Iancu însă n-o lăsa să-i scape uşor. Cînd i se părea că Jurubiţa, izbuteşte într-adevăr să-l uite şi să nu-l vadă, lega vorba cu Paulina. Apoi punea cîte o întrebare pe care o îndrepta tot înspre ea, sau o apuca de braţ. Jurubiţa tresărea şi se dezlipea de degetele lui, privindu-l ţintă, îndelung, tăcînd. Iar după ce jocul acesta a ţinut mai multă vreme, femeia şi-a tras puţin şi scaunul de lîngă el, lăsîndu-se obosită pe umărul soţului ei.

— Mă rog, mă rog !... mormăi Urmatecu, aplecîndu-se ca numai ea să-l audă.

La masă, fiecare îşi vedea de rostul său. Mîncînd, Mali şi Mili mărunţeau pe limba lor întîmplările zilei. Friţ încerca un cîntec cu Lică Schweisckert. Tudorică, picotea, sătul, fără să înţeleagă stăruinţele nevestei sale, iar Ivanciu, tăcut, îmbuca. Boier Lefter îşi dezlipi într-un tîrziu buzele. După ce îşi jelise nepotul şi finul şi îşi băuse amarul, spuse ca pentru el, cu o privire sticloasă şi tulbure :

— Omul e ca oul ! Cade jos şi se sparge ! Asta e !

Puţină oboseală şi o anumită stîngăcie la petrecere se lăsau pe cei de la masă. Unii nu voiau, alţii nu îndrăzneau să înceapă. Şi cîntecelor lui Friţ le era parcă teamă să urce. Chiar Urmatecu se simţi furat de gînduri. Dar deodată, nelămurit, urzeala de vorbe şi de gesturi dintre cele două femei îi stîrni. Şi cînd cu pumnul tare în masă, de săriră farfuriile şi se vărsară paharele, strigă :

— Drepţi ! Nu dormiţi !

Toţi au tresărit. După o clipă de încremenire, rîsetele şi-au dat drumul. Un ţambal, care abia aştepta, le-a răspuns în surdină, cu un iz de cîntec vechi, dintr-un tufiş apropiat. Luna grea şi plină urca încet pe după case, albind frunzele şi potecile grădinii.

— Să vie vin şi lăutari ! porunci Iancu înviorat.

Glasul lui Friţ, prinse putere. Simţind că de acolo o să înceapă, lăutarii s-au strîns în jurul lui, ascultînd un vechi cîntec de pădure şi dragoste germană, după care alergau să-i lege isonul, după ureche.

— Bravo, neamţule ! strigă Urmatecu, bucuros că s-a spart gheaţa. Vino-ncoace, să te pup !

Și cu paharele pline, și cu degetele ude de vinul rece, cei doi oameni s-au îmbrățișat îndelung la acest început de cheï adevărat.

VIII

Întotdeauna cafeaua se servea în casa domniței Natalia în salonaș. De acolo, prin toate ușile deschise, se putea vedea întregul cuprins al locuinței fără etaj, întinsă de-a lungul unei grădini. Ceea ce din prima clipă te mira în casa asta încărcată era impresia că toată lumea nu calcă, ci plutește. Lipsa de orice fel de zgomot, datorită covoarelor groase și moi întinse pretutindeni, căptușea casa cu o liniște în care vocile se auzeau limpezi, desprinse parcă de trup, dacă închideai ochii, și tot atît de lămurit se auzeau ciripitul și întrebările feluri'elor păsări din colivii.

Salonașul era închis în draperii grele de catifea. Fotoliile, cu picioarele aurite și întortocheate, legîndu-se în liniile lor de cadrele ovale ale portretelor, multe, aveau fiecare sub ele o blană. Etajere de lemn și de bronz, șubrede și înalte, abia ținîndu-se drepte sub povara nimicurilor de tot felul, daruri și amintiri, încurcau colțurile. Singur un pian mare și veșnic deschis, încărcat de note, limpezea un loc, lîngă perete. Alături, o sofa, cu multe perine de mătase, se vedea a fi locul ales pentru citit, căci avea pe o măsuță o lampă înaltă cu glob mat, care dădea seara o lumină rotundă și lăptoasă. Toamna, cînd ușile erau deschise la intrare, vîrtejurile aduceau pînă în pragul salonașului frunzele uscate, iar vara, de pe sofa, se vedeau trandafirii galbeni de lîngă ușă.

Fusese o masă de regăsire. Convorbirile țesute din constatări și amintiri, așa cum se întîmplă după lipsa îndelungată a unei ființe, ce vine dintr-un loc de care tu însuți ești legat, trecuseră încet cu oaspeții, fără a se întrerupe. din sufragerie în salonaș. Aci totul continua :

și vorba, și serviciul amănunțit al ceștilor, dulciurilor și țigărilor, făcut de mai multe slugi decît ar fi trebuit. Ca și risipa lucrurilor, belșugul de servitori arăta că domnița își avea o viață foarte complicată, cu fel de fel de slujbe mărunte și metode în desăvîrșirea lor, născocite mai mult să-și omoare ceasurile de plictiseală decît să-i folosească.

Baronul Barbu se ghemui, cu Fantoche în brațe, într-un jilț. Domnița se întinse pe sofa, privindu-se îndelung într-o oglindă rotundă cu mîner de argint, care o văzuse aproape îmbătrînind, iar Bubi, rămas în picioare, îmbrățișă totul dintr-o privire în care se regăsea. Au fost clipe de tăcere. Un vînt de vară foșnea din cînd în cînd prin curte.

— Ei, și acum — spuse fiului său bătrînul baron, jucîndu-se mai departe cu Fantoche și avînd și candoare și tristețe în glas — după ce ne-ai povestit cîte toate de la Viena, pîrăște-mă lui Natalie, c-abia aștepți !

Domnița, mirată, lăsă oglinda, privindu-l pe tînăr întrebător.

— Ce ? V-ați certat ? Așa curînd ? O femeie, Bubi ?

— Ba o idee, doamnă ! răspunse bătrînul pentru cel întrebat, neridicînd ochii din pămînt.

— Papa exagerează, Taniți ! (Era o poreclă, făcută dintr-o schimonoseală de nume încă din copilărie, cînd Bubi a vrut să-i spună domniței : tanti Natalie.) Nu e vorba de o idee, ci poate de un... sfat !

— La bătrînețele mele — mormăi conu Barbu, hotărît să întrerupă — bine am ajuns !

Domnița își dădu seama că e ceva serios după taina păstrată de cei doi bărbați în tot timpul mesei și după înciudarea glasului dintr-o parte și liniștea și siguranța din cealaltă.

— Află, Natalie, că nu sînt numai nepriceput și becisnic, dar sînt și neomenos și hapsîn ! adăugă bătrînul baron, mai mult cu nerăbdare copilăroasă decît cu supărare.

— Dar nici nu știu despre ce e vorba, Barbule ! spuse femeia. Care din voi vrea să vorbească, în sfîrșit ?

— El, mă rog, el ! Eu iar ascult ! Și conu Barbu se clătină, ghemuindu-se și făcîndu-și loc în fotoliu.

Buzi zîmbi.

— E vorba de gospodăria noastră, Taniți, adică a lui papa. Avere tot mai e, și încă destulă, și cred că — nu vreau să spun mai bine chibzuită, dar altfel orînduită — ar putea să aducă mult mai multă decît aduce. Asta e tot !

— Cunoști tu toată averea ? întrebă domnița.

— Da !

— Și de cînd ?

— De cînd m-am întors.

— A ! Și cine ți-a vorbit despre ea ?

— Moș Dorodan !

— Asta acum o aud ! sări în sus conu Barbu, dîndu-i drumul lui Fantoche să se plimbe prin casă. Cum de-a îndrăznit ?

— Îndrăznit ? ! răspunse Bubi, căruia i se răci glasul de o umbră de mînie. Da' eu nu sînt fiul dumitale, și el nu e în serviciu la noi ? Îl știu de cînd m-am pomenit ! După atîta lipsă în străinătate, ce rău am făcut că am vrut să aflu și că el mi-a arătat ce avere are tata ? !

Domnița, simțind ce are să vie, voi singură să deschidă vorba, știind că în acest fel lucrurile se vor înăspri mai puțin.

— Da' la Giurgiu, Bubi, cînd ai sosit, cine te-a primit ? Nu ți-a ieșit înainte Urmatecu ? spuse ea privind înspre bătrînul baron.

Acesta o aprobă cu un semn afirmativ, îi întoarse întrebarea din ochi și așteptă. Tînărul n-a răspuns în nici un fel, și vorba dintre ei căzu. Bănuiala domniței se întemeia : Bubi ocolea să vorbească de Iancu. Domnița Natalia se miră, și lucrul i se păru nedeslușit. Îi știuse pe vremuri prieteni, acum cîțiva ani, cînd Bubi fusese ultima oară prin țară. Pe Iancu îl cunoștea îndemînatic și în a citi în oameni și în a-și cîrmui interesele. Era apoi prea puțină vreme, gîndi ea, de cînd se întorsese băiatul, pentru a se fi întîmplat ceva, pe care să nu-l fi aflat. Dîrzenia aceasta tăcută, fără nici o explicație la Bubi, o plictisea, căci ei Iancu Urmatecu îi era drag. De cînd luase treburile bătrînului baron în mînă, și ea era liniștită. Veniturile pe care i le făgăduise prietenul său îi veneau regulat, ba, ceva mai mult, toate poftele i se

înțelegeau și se îndeplineau mai ușor și de Barbu. Avea acest Iancu un fel al lui de a fi și de a pricepe din cuvinte abia rostite doruri de femeie străină de lumea lui, avea darul să prindă subțirimea unei clipe și unei toane, ceea ce pe domniță o uimea și o încînta ! Apoi îi plăcea și felul său de a fi, și dragostea lui pentru Amelia, pe care o dorea, cu naivitate și strășnicie, o cucoană. Toate aceste rosturi acum era pe cale să le strice Bubi, încordat, așa cum îl vedea domnița. O miră, firește, și ideea și faptul cu totul neașteptat de a-l întreba pe Dorodan despre avere, cînd Iancu Urmatecu îi ieșise înainte. Bubi nu știa că bietul bătrîn nu mai însemnează nimic și că primește numai o pensie, fără a i se mai cere vreun serviciu în schimb ? ! Oricare ar fi fost pricina, domnița simțea cu intuiția subțire a femeilor că de aci se va porni o neînțelegere mai mare decît sîcîiala de acum care îl necăjea pe bătrînul baron, greșit, de nu putea măsura destul de bine întîmplarea. Ce avea de gînd să spună Bubi, domnița nu aflase încă, însă orice ar fi fost, adus cu el de aiurea sau strîns în fundul sufletului, avea o introducere cu întîmplări nouă de acum și de aci, și ei în fața acestor lucruri se găseau. Și domnița iarăși nu se înșela !

petrecuse într-adevăr un fapt pe care nu-l aflase încă nimeni. A doua zi după sosirea lui, Bubi pornise într-o dimineață călduță de vară să-și strîngă Bucureștii, în jur, de care i se făcuse dor. De la ei de acasă, din capătul de lîngă apă al Podului Mogoșoaiei, coti pe malurile Dîmboviței, unde căruțele, venite de cu noaptea în oraș, poposiseră. Un fel de tîrg se înșirase în stradă printre paie risipite, aducînd un miros de sat, în care coșuri cu ouă ușoare și limpezi, doniți cu bradul din care erau făcute încă ud și verde, scoarțe cu țesătură aspră și bătătoare la ochi se întindeau printre pașii călătorului, ca o piatră ce nu încăpea în Piața Mare, înspre care Bubi se îndrepta acum. Pe drepata și pe stînga erau numai mărfuri ; din ele se umpleau cu vîrf coșurile oltenilor, ce porneau apoi pe străzi, cu gură mare, plescăind de pietre tălpile goale. Erau acolo de toate : maldăre de

dovlecei cu floarea galbenă, fragedă și neruptă ; morcovi lemnoși și cărămizii ; cartofi cu miros de pămînt ; verze înfoiate, tighelite, pe frunze, cu picături de rouă ; cireșe sticloase ; crapi cu burțile pline de icre, cu aramă pe solz și cercuri roșii împrejurul ochilor rotunzi ; lini pămîntii, cu o mireasmă de iaz ; plevușcă bună de ciorbă ; bibani de saramură și coșuri multe cu plăși pe ele, sub care țopăiau și cotcodăceau găinile, în mirosul lor înecăcios de pene și praf.

Bubi călca rar prin revărsarea asta de roade, care, deși înșirată pe pietre de oraș și păzită de vardiști, arăta deodată plinul pămîntului, așa cum la Viena de curînd părăsită și aiurea nu se mai putea vedea. Acolo, toată frumusețea asta, gîndea Bubi, se pierde și se ascunde undeva. Spiritul său aprins și iute, îmbătat de strada revărsată, de vară și de un clocot tulbure, ce credea că-și găsise drum pe cîteva poteci uscate de idei și dogme învățate de la alții — colegi străini, cu frămîntate întîlniri prin colțuri de cafenea și mici restaurante în cartierele populare ale Vienei — acum abia căpăta puteri și legături nouă.

Cu Bubi se întîmpla cu totul în alt fel decît obișnuit cu cei care se întorc în țară. Locurile regăsite i se păreau mai frumoase decît le lăsase ! De aceea și inima negustorească a Bucureștilor, pe unde drumul îl purta acum, tăind înspre Sfîntul Gheorghe, nu l-a bucurat mai puțin. Ochiurile de prăvălii, mici și întunecoase, cu un bec de gaz aerian arzînd și ziua în fundul lor, cu galantarele îngrămădite fără gust, îl făceau să zîmbească, pe lîngă amintirile Vienei, dar îi plăceau. Umblînd și regăsind, vedea ca un cuprins pustiu în fața lui și presimțea o muncă mare ce îl așteaptă, de care ar fi vrut să se apuce numaidecît. Îl neliniștea mintea și îl zorea. În el se împleteau visurile aduse cu locurile astea fără strălucire, dar puternice. Se uită cu drag la oamenii care mișunau pe ulițele înguste, cu fețele deschise, gata oricînd să stea de vorbă și să piardă vremea. Pe cei mai mulți dintre ei îi vedea liniștiți, în începutul acesta de zi luminoasă și îmbelșugată de vară, în care se trăia cu puțin. Totuși, Bubi ar fi vrut să se jertfească pentru ei !

Simţea nevoia aceasta. Undeva — nu putea să-şi lămurească bine unde — în viaţa lor îi bănuia nefericiţi. Şi într-acolo ar fi vrut să alerge, să dea ajutor ! Nepot al lui Dumitrache Barbu, boier înaintat la vremea lui, cu idei generoase, Bubi trecuse şi prin prietenii purtate în atelierele de pictură sau săliile de muzică de un tineret ce lega de multe ori, după obiceiurile vremii, idealul de artă cu un ideal umanitar. Fără să fi trăit astfel niciodată, Bubi de multe ori se surprindea dorind o viaţă de lipsă şi de mizerie, ceea ce nu era decît o fantezie de boiernaş răsfăţat. Se şi vedea în închipuirile decăderilor sale, îngrămădit cu tovarăşi obosiţi în cîte o încăpere rece, seara, aducînd fiecare cîte ceva şi discutînd apoi pînă tîrziu noaptea planuri şi numai planuri de viitor. I se părea că numai de acolo poate ieşi un lucru într-adevăr mare. Şi gîndul fericirii pe care o întrezărea şi o purta cu el năzuia să îl înfăptuiască acum. Avea şi pe cei asupra cărora să le încerce !

În drumul său, Calea Moşilor se strîmta şi se întortochea. După un luminiş, la întretăierea cu bulevardul, strada se limpezea, din lipsa prăvăliilor. Începeau curţile, care, fără să fie boiereşti, erau tihnite şi încăpătoare, cu aceleaşi case ca şi ale lui Urmatecu : ridicate de la pămînt, cu întrare de piatră şi fiare pîntecite la ferestrele subsolului. La Bucureşti, cînd a crescut o anumită lume ce deodată s-a înstărit, casele ei s-au risipit de-a lungul oraşului, de la Moşi la Cotroceni, şi de la Radu-Vodă la Şosea. Erau mai puţin încăpătoare decît ale boierilor, iar noutatea lor se cunoştea şi după grădini. Pomii erau puiendri, şi nu aveau încă nici tei, nici plopi bătrîni, legaţi în toate anotimpurile pe la porţi de aproape o sută de ani. În afară de curţi, străzile se întindeau şi se implineau din casele mai modeste, cu curţi lungi, cu doi ochi în drum (ferestrele scunde de dădeai iarna cu mîna în mormanele de zăpadă), învelite cu tablă, lucind ca zăvoaiele sub clar de lună, iar toamna, cînd se scuturau pomii, acoperindu-se cu maldăre de aramă. Alăturate unele de celelalte, casele şi curţile întindeau oraşul.

În calea lui Bubi, biserica Olari răsări deodată. Bine aşezată pe răspîntie, cu loc mult în jur pentru ocolirea

din Vinerea mare, închidea în soare tare de vară întunericimile sale. Din ușă, mulțimea lumînărilor aprinse părea mai mult belșug decît semn de credință în apele icoanelor de aur. Bubi intră și rămase smerit în prag. În nici un fel îndepărtarea și învățătura cea nouă nu i-au putut strica sufletul. Acum, mulțumea pentru întoarcere icoanei sale, pe care o vedea departe lîngă altar, rumenită de lumini.

Cu ce judecată sigură sau cu ce presimțămînt va fi socotit Jurubița întîlnirea ei atît de grabnică, de aci, cu Bubi, ar fi greu de spus ! Era, fără îndoială, o pîndă, a cărei hotărîre femeia o luase nelămurit, mînată de atîtea lucruri ce trecuseră prin viața și sufletul ei în ultimul timp. Ea era singura ființă din biserică, ștearsă de umbre într-un colț, unde aștepta în strană. Bubi, cînd a zărit-o, a simțit cum tot ce purta revărsat în el se strînge deodată ca o piatră din întreaga sa ființă. Tîmplele au început să-i bată. Plutirea gîndului s-a spulberat, lăsînd în locul ei o mare emoție. Privind nesigur în colțul de întuneric care acum îl atrăgea, dădu din cap. Femeia a voit să înțeleagă că o cheamă. Și trecînd cu pași mici și săltați pe lîngă el, a ieșit din biserică, așteptînd și clipind mărunt de puterea soarelui.

Jurubița își îngrijise pentru această întîlnire toate farmecele, după o modă atrăgătoare. De la pălăria din vălurile căreia o păsărică verde parcă sta să-și ia zborul, pînă la volanul lung, bătînd pămîntul, nelăsînd decît din cînd în cînd să iasă de sub el botul ascuțit al ghetei mici, care necăjea piciorul și necăjea și privirea atunci cînd la pași mai mari femeia își descoperea glezna, totul era ticluit să atragă, să ispitească și să stîrnească îndrăznelile. Toate liniile ei erau pline și rotunde : bucla de pe frunte și de pe lîngă urechile descoperite ; umerii abia ascunși sub o dantelă ; sînii chinuiți în strînsori ; șoldurile plesnind sub un corsaj ascuțit care le tăia, lăsîndu-le să joace libere și ghicite sub largile falduri. O umbreluță, cînd strînsă, cînd deschisă, plină și ea de ape și văluri, arunca pe fața și ființa femeii umbre și culori ce mișcau și înviau neîncetat toate liniile.

Cînd i-a spus „bună dimineaţa", Bubi a simţit o strîngere puternică de mînă mică, voind parcă să vorbească. Apoi a plecat, unul lîngă celalt, cu pasul şi cuvîntul rar, căutînd o potriveală de început în fiinţele lor, ca şi cum drumurile nu ar fi trebuit să li se întîlnească niciodată. El ţinea pălăria într-o mînă, pe care o legăna, ajutînd-o cu cealaltă pe femeie să sară sau să urce. La început o apucă de cot, apoi de subsuoară, unde degetele îi întîrziau, prinse de braţul ei, ce se lipea tare de trup, ca pentru grija şi încordarea mersului.

În asemenea împrejurări, cînd un bărbat şi o femeie ar sta mereu unul lîngă celalt pentru că simt nevoia, dar nu au nimic să-şi spună pentru că nu se cunosc, şi se sfieşte fiecare, aşteptînd ca celalt să înceapă, de obicei apropierea se face vorbind şi criticînd oamenii şi lucruri din afară. În felul acesta, părerile, cu încetul, încep să fie jumătăţi de mărturisiri şi de întrebări. Din tine dai cu măsură şi urmăreşti cum se aprinde sau cum moare cuvîntul tău în celalt.

Bubi lăuda Bucureştii şi vara. Jurubiţa nu-l contrazicea, dar zîmbea îngăduitoare, ca şi cum ar fi cunoscut multe locuri şi multe ţări. Simţea femeia că tocmai ce dorea mai mult — evadarea din obiceiurile, din lumea şi dacă s-ar fi putut şi din oraşul ei — trebuia să ascundă mai bine. Mai mult asculta, aşteptînd clipa prilenică. Se mira numai, şi îi era necaz că întîrzie orice apreciere despre frumuseţea ei. Felul sfios de a fi al lui Bubi nu-l mai întîlnise. Îl auzea, într-adevăr, vorbind cu căldură despre tot ce era în jurul lor, ba chiar cu oarecare avînt despre amintirile pe care de-acum le aveau amîndoi, ale călătoriei de la Giurgiu, şi din care şi pe ea, cu cîte o vorbă, se răsfrîngea dogorea, dar nu-i era de ajuns. Aştepta să se vadă mai bine prinsă de pofta şi îndrăzneala lui. De partea lui, Bubi, de asemeni, nu ştia încă sigur ce să creadă. Potriveala întîlnirii (atît de puţină încredere avea în el) tot o mai bănuia în bună parte întîmplătoare. Şi deşi pentru prima dată simţea o puternică înclinare pentru o femeie, teama dojanei pentru un gest sau un cuvînt de dincolo de cuviinţă îl îngrozea. Mărturisirile fiindu-i astfel închise, singurul lucru ce-i mai rămînea era gluma, cu uşoare umbre de adevăruri stre-

curate în ea. Şi Bubi începu să vorbească iarăşi despre călătoria lor, despre stăruinţele lui Urmatecu faţă de Jurubiţa, pe care le văzuse şi care dădeau oarecum de bănuit. Mai spunea apoi că în rudele de la Giurgiu el n-a crezut niciodată şi că toate îngrijirile şi răsfăţurile în mijlocul cărora a cunoscut-o îl fac să o creadă fericită. Cu acest cuvînt, femeia văzu, în sfîrşit, sosită clipa pe care o aştepta. Dar simţi că nu trebuie să pară nici revoltată, nici să vorbească prea mult la început, ci numai să se întristeze, lăsînd pe seama întrebărilor lui Bubi, ce sigur aveau să vină, destăinuirile ei.

Astfel a urmat în primul rînd mărturisirea — pe jumătate — a legăturii ei cu Urmatecu, împodobită cu toate dezvinovăţirile, din care orice femeie are întotdeauna multe la îndemînă. Din tristeţea vieţii ei, greşit începută alături de soţ (căci despre cei dintîi ani ai tinereţii sale, încă misterioasă şi pentru familie, Jurubiţa urzi o poveste cu o înduioşătoare casă părintească de negustori cinstiţi), zburdălniciile şi rîvnele anilor veseli, spunea ea, au aruncat-o prosteşte în braţele lui Urmatecu, unde acum, lîngă o tiranie ce nu o înţelegea, îşi vedea irosindu-se zilele cele mai bune ! Apoi mai spunea, cu o încruntare din sprîncene şi un oftat ce i se oprea în gît, că se miră de încrederea pe care a căpătat-o deodată în Bubi şi că, oricum, se simte mai bine cu sufletul mărturisit şi uşurat. Ştia, adăugă ea, că soarta îi e închisă, dar că nădăjduieşte, de acum înainte, să aibă totuşi o mîngîiiere în prietenia cea nouă pe care o preţuieşte foarte mult.

Drumul întors de-a lungul bulevardului îi scoase, nici ei n-au ştiut cum, în poarta Cişmigiului. Aci, femeia voi să se despartă. Avea de trecut prin grădină şi să urce apoi înspre casă pe una din acele străduţe înfundate şi rău pietruite ce se deschid din Popa Tatu. Bubi întîrzia, ţinînd-o de mînă şi privind-o adînc şi atît de puternic, încît nici el nu se recunoştea. Îi ceru voie să o mai întovărăşească puţin, şi porniră din nou, de data aceasta iarăşi într-o tăcere grea, după ce firul abia prins al convorbirii fusese rupt de neaşteptata întîmplare.

Acum Bubi, după mărturisirea Jurubiței, se gîndea la Urmatecu și stăruia să și-l reamintească. Deodată, omul acesta, uitat parcă, prin tot ce se întîmplase de la întoarcerea sa în țară era deosebit de însemnat pentru el. Cît timp a fost în străinătate, nu i-a mai rostit numele. Numai de cîteva ori, la Viena, cînd după ședințe lungi prin cafenele, se închega și în el tot mai mult figura ideală a unui om nou, făcut din dezinteresare și jertfă, pentru ca să-și lege mai bine icoana, Bubi se gîndea la cine nu ar putea fi niciodată în acest fel. Și fără să-și fi putut da bine seama de ce (poate din contraziceri și lipsuri prinse la omul acesta mai demult), întotdeauna îl vedea pe Iancu Urmatecu, cu mustățile lui lungi, căzute pe obrajii revărsați din guler, cu buzele roșii, și veșnic umede, cu părul înfoiat și privirea neagră și întrebătoare, și mai ales cu hotărîre curajoasă de a vorbi sau a se mișca, păsîndu-i foarte puțin că mai sînt atîtea fire neștiute în jurul unei împrejurări prin care neapărat voia să treacă. Voința și puterea se apropiară deodată de amintirile lui, ba, mai mult, de cunoașterea lui, ca și cum omul i-ar fi stat alături. Și Bubi n-a uitat că a fost cîndva o vreme cînd se simțea în siguranță lîngă el. Astfel, fără să vrea, se pomeni rostind deodată, pe gînduri, privind pașii regulați și pămîntul.

— Da, da, e un om tare Urmatecu ! E un om deosebit în felul lui !

Jurubița îl văzuse pe Bubi că visează și nu-l tulburase. Credea că se apropie de ea. Niciodată însă n-ar fi bănuit că are să rostească tocmai cuvintele astea ! O înciudare bruscă o cuprinse. Pe Bubi nu se putea supăra, căci îl simțea că nu e de vină. Toată mînia ei se revarsă împotriva lui Urmatecu. El stăruia între ei, el îi tăia drumurile, el, care n-a ieșit destul de urît din povestirea suferințelor ei. De aceea, văzu că a venit vremea să vorbească :

— Cît e de tare, numai boierul o știe ! Dar o mai știu și alții ! spuse ea, dînd capul pe spate și respirînd adînc.

Bubi se opri cîteva clipe nedumerit. Apoi o întrebă rar, cu o hotărîre în glas :

— Și... știi și dumneata ?

— Şi dacă aş şti, nu-i treaba mea ! Şi-apoi mie nu mi-ar sta frumos să o spun !

— Şi boierul cine e ? E tatăl meu, nu e aşa ?

— Dar cine vrei să fie altul, că doar unul avem !

Pornită acum pe calea aceasta, Jurubiţa se gîndea la toate. De aceea a pus un anumit înţeles în cuvintele „că doar unul avem !“ Voia să-l facă să priceapă pe omul ce-i mergea alături că, deşi ea nu are nimic de împărţit cu conu Barbu, totuşi o anumită obişnuinţă şi un respect ce-i poartă o fac să-l privească drept al lor ca stăpîn. Asta o învăţase tot de la Urmatecu. Îl auzise întotdeauna cum le spunea la cumnaţi şi la rude mai tinere că e bine să te ţii pe lîngă o curte şi să te legi de un boier. Şi dacă ai făcut-o, să le-o şi spui, că rău nu ţi se poate întîmpla. Şi Jurubiţa nu se înşelase.

Deşi clipa îi era tulburată mai adînc, o plăcere nelămurită a trecut iute prin Bubi. S-a simţit alături de tatăl său şi el stăpîn la curtea lor, şi încă recunoscut de femeia pe care o dorea. A simţit deodată bucuria că va fi mai uşor, mult mai uşor să o aibă ! Dar nelămurirea şi îndoiala de mai înainte, cu privire la Urmatecu, s-au întors iarăşi. Acum omul închipuirii sale de la Viena i se apropia tot mai limpede. Ăsta e ! Celalt e o amintire copilărească şi atît. „Femeia aceasta ştie multe şi a îndurat multe“, îşi spunea Bubi, aruncînd o privire caldă înspre Jurubiţa.

În el se amestecau acum impresii vechi şi necazuri nouă împotriva lui Iancu. Bănuieli de tot felul i se întretăiau în minte şi o curiozitate, pe care abia o putea stăpîni, creştea.

— Şi nu vrei să te hotărăşti să-mi spui ceva măcar ? întrebă el cu un glas în care era şi mîngîiere.

Femeia tăcu.

— Vrea să zică, n-ai pentru mine nici urmă de prietenie ! adăugă Bubi iarăşi peste puţin.

Jurubiţa ridică privirea ei gălbuie şi caldă. Se uită la el adînc şi spuse :

— Dar de bătrînul Dorodan îţi mai aduci aminte ? Ţine mult la dumneata ! Ştii că tot mai trăieşte ! De ce nu te duci să-l vezi ?

Și strîngînd iute și tare mîna tovarășului său de drum, fugi. Ajunseseră. Locuia într-o casă mică, ascunsă între tei și salcîmi. După cele două ferestre de la stradă, joase, și după perdelele lor albe și scrobite, se putea ghici gospodăria ei, rînduită și curată. Bubi abia a mai avut vreme să întrebe, la întîmplare :

— Pot să mai vin să te văd ?

Pentru ca femeia, ascunsă după crengi de leandru și talgere înalte de floarea-soarelui, să-i răspundă bucuros :

— De cîte ori vrei !

Apoi o ușă se trînti și o perdea abia de se dădu la o parte. Din casă, Jurubița îl privea. Știa că a spus ceea ce trebuia să spună. Se gîndea la Urmatecu și la ce ar fi în stare să-i facă, dacă ar afla că a rostit numele bătrînului Dorodan. Și se bucra de mînia lui Iancu. Întîlnirea cu Bubi mersese cam greu, dar simțea că a jucat bine. Era mulțumită. L-a privit pe Bubi, de după perdea, cum s-a îndepărtat încet și îngîndurat. Apoi a început să se dezbrace. Așeza fiecare lucru, bine scuturat, la locul său, într-un garderob lucios de nuc. Pălăria, lîngă umbreluță ; ghetele, dedesubt, iar pe două cuie de lemn, întinsă și înfoiată, rochia, mîngîiată cu drag, în toate volănașele ei. Panglicile late și roșii, cu care fuseseră trase rufele cele bune, de parcă ar fi trebuit să fie văzute de cineva, le-a scos, le-a împăturit și le-a așezat între batiste. Robotind, numai în cămașă, femeia intrase în garderobul cel mare ca într-o odaie. Trecea ușor mîinile peste toate cîte purtase, strînse acum într-un maldăr de culori. Un miros greu de garoafă și paciuli se risipea din încheieturile vechii mobile. Jurubița mîngîia ceea ce avea și se gîndea zîmbind la ceea ce o să mai aibă ! Și la gîndul acesta începu să cînte cu un glas îndelung tremurat, pe note pline și cuvinte de dragoste...

Tot într-o casă de-a Barbilor, nu departe, pe cheiul gîrlei, deasupra unei fierării, locuia Ioachim Dorodan. Îl uitaseră acolo și oamenii, și vremurile. Numai neliniștita și neîncetata groază a lui Urmatecu, de omul acesta slab și blînd, i-l aduceau aminte. Umflatu trăia îngrijit de o nepoată, care descurca cum putea mica lor gospodă-

rie din pensia pe care o primea unchiul său de la conu Barbu. Bătrînul Dorodan nu mai vrea să iasă din casă. El, care a alergat o viață întreagă cu brișca de la o moșie la alta a boierului, acum se mulțumea să stea ceasuri întregi și să privească peretele de deasupra divanului, unde ca o floare, erau bătute în ținte fotografii vechi, făcute de baron. Multe erau iscălite. Toate purtau anul pe ele, cele ale lui Bubi mai ales, la toate vîrstele, Dorodan le privea, fuma țigară după țigară, și gîndul, greoi, abia de i se muta de pe una pe cealaltă, ca o muscă leneșă de vară. În casă plutea întotdeauna un miros de cafea fiartă de curînd, pentru că Umflatu era un mare cafegiu. Era singura lui patimă. Ea îl ținea treaz din picoteala ce-i venise, ca o boală, o dată cu tristețea adusă de Urmatecu în viața lui.

Cînd l-a văzut pe Bubi intrînd, puțin plecat, pe ușa cu hîrtie colorată la geam, ce dădea din capul scării înguste și drepte în odaia lui, Dorodan a încremenit, rostind într-un tîrziu, cu un glas gîtuit, de bucurie :

— Sfîntu Gheorghe s-a întors !

Întotdeauna în viața lui modestă și cinstită el a amestecat treburile și socotelile lui cu o liniște și cu vorbe ce-i veneau dintr-o neîncetată citire a *Vieților Sfinților !* Cu „rumânii" pe moșii (cum le spunea țăranilor), cu negustorii și cu boierii, o limbă și o rostire așezate și neașteptate prin ton și cuvinte îi tălmăceau buna-credință și cumințenia. Iar în clipele sale solemne, el avea și izbucniri din acestea, în care își împletea viața cea de toate zilele cu viața din fața icoanelor. Simțămintele, ca și lucrurile pe care le strîngea, puține, trăiau nedespărțite în el și pentru el. Un pahar de argint de cumineătură, de pildă, sta alături de o tabacheră de la bătrînul baron, pentru că el nu știa să le deosebească în dragostea ce le purta. Lipsurile și uitarea, grea de umilinți de cînd Urmatecu pusese mîna pe administrarea întregii averi boierești, adînciseră și mai mult, la el, purtările ajunse aproape nefirești.

De Bubi întreba mereu prin nepoata sa, și întotdeauna i se răspundea că nu s-a întors și că nu se știe cînd vine. Bătrînul îl aștepta ca pe o mîntuire ! Viața lui searbădă căpăta o zare numai prin ziua reîntoarcerii lui Bubi. Și

acum îl avea în faţă ! O nădejde palidă — nădejdile de om bătrîn, întreţesută cu frici şi amintiri urîte — mai pîlpîia încă în el. Se ridică, făcu doi paşi înspre noul-venit, şi, luîndu-i mîna să o sărute se prăbuşi în genunchi, cutremurat de un hohot de plîns. Bubi nu se aştepta la o asemenea primire. Nu-l mai văzuse de mult şi începu să creadă că va fi foarte greu să afle ceva cu rost de la bătrînul acesta, frînt şi maniac. Privind în jur, se îngrozi la gîndul că poate l-ar sili cineva vreodată să locuiască în încăperea asta peticită, mai tristă decît cea mai cumplită mizerie. Era în lucruri vechi — feţe de mese, cadre, chibritelniţe, cutii — în păstrarea şi aşezarea lor, o mărunţire, o orbire şi o încredere ce dădeau şi înduioşare, şi deznădejde ! Bubi se mîngîia, socotind că bătrînul nu simte nimic din toate acestea ! Şi aproape că începuse să-i pară rău că venise şi că o ascultase pe Jurubiţa. Fără să spună o vorbă, se aşeză la masă totuşi, lăsînd să moară ecoul cuvintelor cu care a fost întîmpinat. Dorodan a rămas în genunchi, căzut pe coate, cu fruntea în pămînt. Erau ca doi oameni ce nu ştiau unul de celalt în tăcerea grea aflată în odaie. Bătrînul oftă şi ameţi. Privirea îi scăpă de pe lucruri, cum el însuşi a alunecat de pe mîna şi inima lui Bubi. Se simţea dus pînă la o prăpastie neagră, dincolo de care nu mai vedea nimic. Gemu şi îşi mototoli faţa cu o strîmbătură, ca şi cum ar fi vrut să stoarcă din frunte un strop de lumină. Şi, într-un tîrziu, se mişcă. Bubi nu l-a văzut, dar l-a auzit cum se lupta să se ridice. Şi bătrînul, de-abia aşezat pe picioarele lui şubrede, trecu încet înspre fotografiile din perete. Şi făcînd un gest larg peste ele, zise :

— Pe toate le am ! Te am, coane Bubi, de cînd erai cît o lingură !

Şi o curiozitate îl cuprinse şi pe tînărul baron. Se apropie de fotografii, pentru a se privi în colecţia cea mai completă a chipurilor sale, din care multe nu-i plăceau. Privea în viaţa lui trecută cu sentimentul oamenilor tineri, care bucuros ar tăia anii palizi şi fără interes, ştiind că mai au foarte mulţi înaintea lor.

Se aflau unul lîngă celalt. Moşneagul era cu mîna întinsă, tremurînd :

— Uite așa erai, cucoane, șopti el, cînd a venit tîlharul la noi ! Că eu pe la curte n-am mai dat și nu te-am mai văzut de atunci !

Bubi îl privi mirat. Bătrînul înțelese și, bucuros că a mai găsit un fir de viață între ei, începu :

— Da, da ! Era pe vremea procesului cu unul Buhor ! Cîte nu făcuse conu Barbu și cît n-am alergat și eu ? Era doar vorba de două mii de pogoane spre Baia-de-Aramă, cu moară și iaz. Cîștigasem pe hotarul rîului de la un român pînă-n firul apei și mă muncisem doi ani cărînd la bolovani, pentru o crescătorie de păstrăvi. Boierul pe atunci ședea mai mult la Viena, că dumneata erai mic. Mi-a depeșat într-o zi să-i trimit bani. L-am găsit pe Buhor. Avea negustorie mare în gura Oborului. Mi-a dat, dar cu drepturi la tăiatul pădurii. Am întrebat pe boier, tot cu depeșă, și pe depeșă mi-a răspuns că da. De-atunci a intrat omul dracului pe moșie ! Socoteli curate niciodată n-au fost ! De cîte ori spuneam boierului să dăm ce datorăm, numai să scăpăm, nu se învoia, că dumnealui lua bani mereu și n-avea timp de socoteală. Pînă ce, într-o bună zi, boierul a cerut iar, dar Buhor n-a mai dat. Și atunci, am început cu judecata ! Ne-am judecat la Severin, la Craiova și aci, la București. Procesul l-am cîștigat, însă numai cînd a început tîlharul cu tertipurile, că eu d-astea nu știam ! Și de-atunci cine l-a mai scos pe conu Barbu din ghearele lui ? ! Cu cel care îți ia veșmîntul nu te pune în pricină nici pentru cămașă !

Și bătrînul lăsă să-i cadă brațul, trăgînd peste fierberea amintirilor cuvintele aceste din *Evanghelie.*

Bubi începu să deslușească cine era Ioachim Doroban. Tînărul măsură deodată nedreptatea ce i s-a făcut și îl cuprinse o rușine pentru cele cîteva clipe trecute de la sosirea lui cînd, după cuvintele ciudate, ce l-au întîmpinat, se purtase cu moșneagul acesta de parcă ar fi fost un copil sau un nebun. Odăița, dimprejur, nu închidea numai o tristețe cu care n-ar mai fi dorit să se întîlnească, ci viața amarnică a unui om pe care îl simțea tot mai aproape ! De aceea, îi întinse amîndouă mîinile și s-au așezat pe divan, ca doi buni prieteni ce se iubesc mult.

Gîndul bătrînului, însă, biciuit de întîmplarea cea mare, scormonea cu limpezime pînă în adîncul vremii.

— Acum știu sigur că tot băiatul lui Gherasie măcelarul e ! Am căutat eu mai tîrziu, zise el cu tonul unui om care vine cu o plîngere și-și cere dreptate. De la început m-a mințit, de la ușa lui conu Barbu, și așa a rămas !

Și Dorodan se porni să povestească multe și de toate. Cunoștea pas cu pas viața lui Urmatecu. După părerea bătrînului, fiecare lucru cumpărat de Iancu făcuse un gol în averea baronului. Casa cu care se mîndrea atît, grajdurile, mobilele, școala fetei, zestrea ei, pe care începuse să o pună la o parte, chefurile mai ales și ibovnica de cumnată-sa !

Pe Jurubița, Dorodan o ura. Vorbea cu gura plină de prefăcătoria și necinstea ei. (Și Bubi se gîndea că femeia nu l-a cunoscut îndeajuns de vreme ce l-a îndreptat, din inimă bună, înspre el.) Iar cu privire la cuvintele de ocară pe care le auzea pe socoteala ei, Bubi simțea cum ele nu se topeau cu totul în cugetul său, ca cele pe care le află despre Urmatecu, de pildă. Ceva în el li se împotrivea și îi spunea nelămurit că bătrînul, aci, nu are dreptatea întreagă. O apărau pe Jurubița, la Bubi, din amintire, parfumul sînului încălzit de vară, puterea brațului ce i-a strîns vîrful degetelor lui sfioase și întreaga-i ființă, supărătoare în străduința ei. Și, totuși, lucrurile povestite de Dorodan îi dădeau o aprindere. Era în el un simț al dreptății și al cinstei, dar mai ales o înciudare de răsfățat, căruia cei din jurul său i-au făcut toate gusturile. Cu oamenii, Bubi avea nevoie de la început de mari sincerități. El dădea tot, dar îi plăcea să umble, la rîndul său, prin alții, prin viața lor, și nimeni să nu se supere, și toată lumea să-l îngăduie ! Cu Urmatecu simțise de mult că lucrul acesta nu era cu putință, încă de pe vremea primelor sale destăinuiri. Și Bubi nu uitase ! Acum își dădea seama că de atunci, de cînd îi vorbea de blonda lui, Mitzi, și Urmatecu rînjea, se așezase în el ca un frig și o pică. Vedea că ele îl mînaseră, în zilele de încercare ale Vienei, să cheme imaginea lui Iancu, voind să vadă pe cel ce nu trebuie să fie. Și

iată că, în aprinderea aceasta nerăbdarea de a începe o luptă pentru alții, de a veni în ajutorul celor pe care i-a întîlnit pe stradă puțin mai înainte, și despre care gîndea că nu se poate să nu fie nefericiți, căpăta o față. Bubi simțea cum sporește, cum trăiește mult mai plin ca pînă acum. Știa că, pe vorbe și fapte, Dorodan și Jurubița se ciocneau. În el, însă, ei se legau cu două puteri, hrănindu-i starea aceasta nouă și vie, după cum, deși potrivnic ridicat astăzi cu hotărîre în fața lui, Urmatecu îl stîrnea la fel.

Și tînărul înalt, cu gesturi grăbite și ochiul aprins, îl luă la subsuoară pe bătrîn, strîngîndu-l lîngă el și acoperindu-l cu trupul. Moșneagul se ghemui ascultător ca un copil fricos. Bubi se simți mare și mulțumit ! Simți că ce trece prin el acum dorea de mult, fără să știe. Nelămurit, gelozise pe omul de afaceri al tatălui său pentru siguranța lui și mai ales pentru cît de bine și de ocrotit lîngă Iancu s-a ghemuit și el odată. Acum însă îi venise și lui rîndul să ocrotească, și parcă ar fi și voit de îndată să plece, să se măsoare cu celalt.

În îmbrățișarea aceasta, doar bătrînul Dorodan vorbea mereu. Trebuia să-i povestească ani întregi. Cuvintele căpătaseră un fel de cîntec, pe care Bubi nu mai căuta să-l deslușească în cuprins. Ce ar mai putea adăuga faptele și povestirile stării lui de acum, înaltă, puternică și nerăbdătoare ? Numai din cînd în cînd auzea o aceeași frază, rostită neîncetat de moșneag : „Așa a făcut, că îi era frică de sărăcie !“ Toate tonurile se strecurau în aceste vorbe ale lui Dorodan. Le rostea tare, sau în șoaptă ; cu taină, sau răspicat ; cu frică, sau bucurie ; cu șovăire, sau siguranță.

După cîtva timp, stăruința acestei fraze risipi îmbătarea lui Bubi, silindu-l să-i cerceteze înțelesul. Și sufletul său, nesigur și moale, bîntuit veșnic de o îndoială, trezit, destrămă, în șovăiri, puterea din jurul său. I se păru că refrenul lui Dorodan sună ca o proorocire misterioasă. Se simți deodată încolțit de un necunoscut pe care îl uitase și care venea înspre el din toate părțile. Înălțimea de entuziasm unde a stat o clipă se îneca în apa mare și tulbure de șovăieli. Și, descleștîndu-și brațele de

pe umerii bătrînului, începu să privească neliniştit prim-prejur, ca şi cum, deodată sufocat, ar fi căutat aer şi un liman.

Atunci, însă, pe faţa bătrînului părăsit, Bubi citi o spaimă şi o încremenire. Era ca o dojană, nu atît că îl părăseşte, cît, i se părea lui Bubi, de fiinţa afînată pe care o purta în el. Decăderea asta din curaj, dojana mută a înfăţişării lui Dorodan, toate l-au cutremurat. Şi sufletul său, ce luneca uşor, schimbat de drumuri, iarăşi înviorat în putere, călătorea acum într-o reîmprospătare a nădejdii. Aflase tot ce voi să ştie. Ba, ceva mai mult : lăsase să i se taie inima adînc, s-o încerce dacă mai duce sînge bun în ea.

Tîrziu, cînd s-a despărţit de moşneag, rămas zîmbitor în capul scării, Bubi, simţind încă întreg în el ultimul său curaj, şi-a dat seama că aci trebuie să se mai întoarcă, pentru sfat şi putere. Acum, însă, tot mai avea nevoie să se limpezească !

Lupta ce se dădea în el, tînărul n-a purtat-o cu mintea. Simţea că dacă ar începe să judece, sub cleştele puternic al raţiunii, ar sfărîma o mulţime de lucruri gingaşe, care alcătuiau lumea zbuciumului şi nelimpezirii.

De aceea, el lăsă să se aşeze şi să se roadă impresii, sentimente şi gînduri, purtîndu-le numai şi nesilindu-le cu voinţa să intre în tipare. Simţea că numai în acest fel va putea stăpîni învălmăşagul pe care-l ducea în el.

Din camera lui înaltă, plină de mobile grele, de covoare, învăluită în draperii lungi de catifea, prin ferestrele deschise, Bubi auzi, în noaptea liniştită şi încremenită sub stele, glasuri ce se strigau pe marginea gîrlei în spatele casei părinteşti. Şi se gîndi cum o fi ceasul acesta de noapte în căsuţa Jurubiţei, cum o fi mai sus, pe apă, deasupra fierăriei în odăiţa lui Dorodan, şi apoi în casa pe care nu o cunoştea încă, a lui Iancu Urmatecu. Lumea aceasta de o zi intrase cu putere în el. Din timpul Vienei nu mai păstra decît o anumită schelă de gînduri, rece şi nefolositoare, pentru că tot ceea ce ar fi încercat să aşeze de aci acolo se ofilea. Îi trebuia altceva, o altă măsură pentru ca să se mulţumească şi să găsească drumul necunoscut ! În pînzele care se întretăiau în

minte şi în ochi, a adormit tîrziu, sub dărîmăturile acestea, sub care nu se putea descurca. A doua zi, însă, cînd s-a trezit cu ciripitul vrăbiilor pe fereastra rămasă deschisă, totul în el era aşezat ca de o mînă ce-a rostuit. Ştia hotărît că în gospodăria averii lor trebuie adus un lucru nou, care să producă, să întrebuinţeze şi să îndestuleze o lume întreagă şi mai ales în care să nu se amestece, pentru că nu se pricepe, Urmatecu.

Trebuia o întreprindere pe temelii de muncă, iar nu de vicleşuguri şi de cumpene de afaceri, aşa cum făcea de atîţi ani omul de casă al tatălui său. Şi această întreprindere nu putea fi altceva decît o industrie.

Bubi şi vedea de departe fabricile fumegînd, forfoteala lucrătorilor. Parcă-i şi auzea întîlnindu-i pe drum şi dîndu-i ziua bună. Şi în această închipuire cuprinzătoare, un gînd slobod fugea înspre Jurubiţa, din care frămîntarea, noaptea şi dorinţa făcuseră o fiinţă cum ea nu era, ci era mai mult a lui Bubi, urmărită tot mai aprig şi tot mai aproape de dorul ce-l stăpînea. Cu această închipuire, trecuse, cîteva clipe mai tîrziu, în camera lui conu Barbu, unde tînărul începuse să vorbească şi să ceară. Aci se ivise neînţelegerea între tată şi fiu. Bubi colindase apoi cu gîndul său toată dimineaţa oraşul şi venise la miezul zilei la masa domniţei Natalia. Acum vorbea iarăşi de nevoia unei asemenea industrii, plimbîndu-se prin casă. Arăta cît vor cîştiga şi mai ales amintea de recunoştinţa ce se va cuveni Barbilor, care vor fi printre cei dintîi boieri ai ţării care au pornit pe această cale. Temeiurile adînci, personale, ale gîndului său, firește, nu le dădea la iveală. Nici numele lui Urmatecu nu-l rostea. Cunoştea prea bine preţuirea tatălui său pentru acest om şi ar fi fost o mare greşală să-l pomenească fără laudă tocmai în clipa în care voia să izbutească.

Conu Barbu n-a scos tot timpul nici o vorbă. Domniţa era furată de gînduri. Lucrul i se părea nou şi foarte îndrăzneţ. În cele din urmă, auzindu-l mereu pe tînăr vorbind despre o asemenea întreprindere, femeia întrebă cu sfială :

— Dar ce fel de industrie, Bubi ?

Dacă bătrînul baron s-ar fi priceput cum să surprindă şi să dovedească toată înflăcărarea fiului său numai ca pe o simplă închipuire deşartă, lucrul acesta ar fi trebuit să-l întrebe, şi încă mai demult. La cuvintele domniţei, Bubi nu se aştepta. Se opri şi rămase mirat de el însuşi, de drumul pe care-l făcuse cu închipuirea, de lungimea lui, cînd cea mai apropiată şi principală chestiune nu şi-o lămurise. Astfel surprins, simţi că dacă mai întîrzie cîteva clipe în tăcere, pierde ceea ce izbutise să aducă în gîndul tatălui său şi al domniţei spre convingerea lor. Văzu că va face pe ceilalţi să creadă că propunera nu este temeinic gîndită dacă va părea încurcat, cînd se întîlni deodată în priviri cu el însuşi, răsfrînt într-o lungă şi clară oglindă veneţiană. Era un lucru de preţ, ale cărui ape fugeau în adînc, făcînd o scorbură de lumină, cu imaginea omului tot mai scăzută, şi abia departe înecată în transparente ceţuri verzui. Rama era tot de sticlă, înşurubată în cleştare colorate.

Şi Bubi îşi zîmbi sieşi, de multe ori, în răsfrîngerea oglinzii, căutînd să acopere în glas urma unei emoţii scurte, în care simţise primejdia nepregătirii :

— O fabrică de oglinzi, Taniţi, zise el, ar fi un lucru şi folositor, şi frumos !

Domniţa, care nu bănuia acest răspuns, ridică iute capul, ca şi cum ar fi ascultat la chemarea cuiva. Surprinsă, uitase parcă şi cum ar arăta o oglindă. De aceea, căutînd cu privirea toate oglinzile din încăpere, mari şi mici, pe unde erau ascunse, o luă în cele din urmă pe a ei, rotundă, cu mîner de argint, în care se privi adînc, aproape speriată. Acum, cînd auzi că Bubi vrea să fabrice oglinzi cu averea bătrînului Barbu, şi că obiectele astea, care pentru ea păstrează întotdeauna o taină, vor începe să iasă de pe moşiile lor, multe şi în toate felurile, domniţa crezu că nu e cu putinţă. Pentru bătrînul baron lucrul era de asemeni nou. Bubi văzu, însă, după suprînderea şi tăcerea lor, că găsise tocmai ce trebuia. Şi încă o dată învăţă despre sine că e o fire ce nu trebuie să-şi aşeze dinainte toate gîndurile în legături hotărîte, ci că cele mai bune idei îi vin din ajutorul vieţii dimprejur. Prospeţimea aceasta născocitoare a tempera-

mentului său îl mulțumi, îi dădu încredere și se bucură că se află pe calea cea bună.

Pentru a nu pierde însă ceea ce cîștigase, el îngrămădi, în vorbe repezi, tot ce-și mai amintea de prin cărți cu privre la o industrie de oglinzi și de sticlă, lărgind în acest fel activitatea fabricii viitoare. Vorbea de nisipuri, de stînci, de așezarea întreprinderii pe o moșie de munte a baronului, cu toate avantajele căderilor de ape și a văilor pentru transporturi. Clădea puternic, din vorbe fără strălucire, afacerea aceasta în logica ei, cu o ușurință care îl uimea pe tatăl său, pentru a dovedi că nu e mai greoi și mai nepriceput decît Urmatecu în asemenea discuții, după cum iarăși adăuga gingășii de scurte descrieri de vase și alte podoabe subțiri și grațioase, pentru încîntarea domniței.

Bătrînul baron tăcea cu încăpățînare, să nu arate că începuse și el să urmărească aceste planuri cu interes. Trăise prea mult printre lucruri frumoase pentru a nu se lăsa ispitit de gîndul fabricării lor, cu adaosuri de un tot atît de mare preț pentru el, al unui viitor argument politic împotriva liberalilor și mai ales al unei fapte boierești și românești

Cea dintîi însă care, din interesul adus de cuvintele lui Bubi, a trecut cu un gînd și la înfăptuirea lor, și mai ales la suma de bani de care va avea nevoie fabrica, a fost tot domnița. De aceea, ea spuse, aproape cu o părere de rău în glas :

— Dar la bani te-ai gîndit ? Cît o să facă și de unde o să-i aibă Barbu ?

Deși un răspuns hotărît Bubi nu avea, pentru că se gîndise numai la o mișcare a averii și a unor schimbări de investiri, dar nu și la anumite sume, el dădu iute o cifră, la întîmplare : patru sute de mii de lei. Nu știa dacă e prea mare sau prea mică, dar nici ceilalți doi nu știau, și nu știa nimeni, nici chiar Urmatecu. Ceea ce era necesar era răspunsul iute, cu o sumă de bani în el. Simțea tînărul că acesta va fi cuvîntul hotărîtor. Și nu se înșela. Și după ce a spus suma, crezu că poate să spună și felul în care și-o vor procura :

— Trebuie să vindem o parte din moşii. Papa are multe petice răzleţe, spuse el. Venitul banilor băgaţi în fabrică va aduce de cinci ori mai mult !

Baronul Barbu, urmărind gîndul fiului său, găsise de mult aceeaşi soluţie şi poate pentru prima dată fără groază prea mare, nădăjduind că va pune poate altceva în loc. De aceea intră şi el în vorbă, întrebînd :

— Pe care ?

Bubi se bucură. Jumătate, drumul era făcut. Din lista numelor de moşii, învăţată în ajun de la Dorodan, el alese două : Dorodan îi spusese că sînt trupuri mai vechi, rămase stinghere, unde inventarul moşiilor celor mari nu s-ar putea întrebuinţa. De aceea tînărul răspunse cu un anumit ifos, nedesluşind dacă îl va supăra sau îl va bucura pe părintele său :

— Zidurile şi Gliganul ! Ştie şi papa că au stat întotdeauna peste mînă gospodăriei noastre ! Apoi, nu e chiar pămînt de cîmpie şi nici moşii de munte nu sînt. Pentru fabrică vom urca mai sus, în Dîmboviţa sau în Vîlcea.

Baronul nu răspunse, ca şi cum ar fi aprobat. O tăcere mare se făcu. În linştea casei, scăldată de soarele primelor ceasuri de după-amiază, canarii domniţei îşi umflau guşile şi îşi tremurau cu putere ciocurile lor mici, întredeschise într-un cîntec răsunător, bătut şi din aripile lăsate ale fiinţelor lor gingaşe şi deznădăjduite. Albine din trandafirii de la intrare se rătăciseră pînă în salon, unde bîzîiau, ameninţătoare. Fantoche le urmărea, alergînd prin casă, muşcînd aerul şi lătrînd scurt, cu un glas îngroşat de bătrîneţe.

Domniţa visa, Bubi aştepta, tatăl său picotea, biruit de masă, de încordare şi de căldură.

Într-un tîrziu, veni o servitoare, să spună că trăsura domnului baron aşteaptă. Deşi casa domniţei, cu covoarele ei groase, înfunda paşii, de data aceasta servitoarea a surprins şi pe Bubi şi pe Natalia cu apariţia ei. Nici unul n-a simţit-o venind. A ieşit pe neaşteptate, ca din pămînt !

Baronul se trezi, cu genele grele de somn. Şi pe cînd se pregătea să plece, domniţa l-a întrebat ce răspuns are de dat la propunerile fiului său. Chemat ca de foarte

departe, conu Barbu își reaminti întreaga discuție. Apoi spuse domol :

— Bine. Am să vorbesc eu cu Iancu !

Bubi se întoarse brusc. O mînie i se urcă în față, dar se stăpîni. Domnița îl văzu și, apropiindu-se iute de bătrîn, spuse :

— N-ar fi mai bine, Barbule, să vorbească chiar Bubi cu el ? Bubi știe toate rosturile și le va putea lămuri.

Baronul se gîndi puțin. Apoi începu să rîdă mărunt și cutremurat :

— S-o văd și pe asta ! rosti el. Ei, acolo să-l văd pe dumnealui ! și făcînd cu degetul un semn de luare-aminte fiului său, se îndreptă spre ușă.

Neîncrederea de la urmă și jignirea ce i s-a adus l-au îndîrjit și mai mult pe Bubi. Era însă mulțumit și așa. În sfîrșit, va vorbi și va sta față în față cu Urmatecu ! Ar putea să se ducă de îndată la el. Dar a mai amînat cu o noapte. În felul acesta, va pune mai multă rînduială în gînduri și mai ales va mai purta cu el bucuria asta mare a biruinței de azi cîtva timp. Dorea să o aibă întreagă și să o mai treacă și să o revadă, pentru că știa că după ce va începe lupta, poate i se va înjumătăți.

Dis-de-dimineață, o vizitatoare, care se vedea des prin casa lui Urmatecu, a intrat pe la bucătărie, „că atît îi era nasul", după cum spunea coana Mița. Aci a găsit-o pe cucoană vrednicind și pregătind de mîncare. Stătea în jurul ei tot ce avea să fie o masă îmbelșugată : carnea roșie, împănată cu vine galbene de grăsime, peștii cu solzii săriți sub cuțit, legume date prin mai multe ape, păsări tăiate, aruncate în ligheane și risipind un abur grețos de pene opărite, precum și foile de plăcintă, întinse, și moi, cu praf de făină ușoară și lipicioasă pe ele, toate trecînd prin mîinile pricepute ale coanei Mița, care le rînduia, le fierbea, le cocea. Într-un colț, Amelica, neîngăduită decît pentru lucruri curate, drămuia fructele și zahărul. Coana Mița, înfășurată într-un șorț mare albastru, mult petrecut peste mijloc, găsea o glumă pentru fiecare vînzător ce aștepta în fundul curții, lîngă coșuri, cu cîntarul gata să măsoare marfa. Erau înșirați pescarul, zarzavagiul, fruc-

tarul, respectuoși și familiari totodată, pierzînd timpul cu glumele cucoanei, pentru că știau că nu păgubesc, ieșind mai întotdeauna din curtea lui Iancu Urmatecu grei la pungă și cu coșurile goale. Noua-venită sărută mîna udă a coanei Mița, aproape de cot, și, uitîndu-se primprejur, șopti, să nu fie auzită de fată :

— Sărut mîna ! Dacă s-ar putea, chiar acum ! Veste mare !

Coana Mița înțelese. De aceea, porni de-a lungul geamlîcului, ștergîndu-și mîinile, înspre iatac. Aci, Urmatecu abia trezit, își fuma, cu dulceață și cafea, cea dintîi țigară.

— A venit Păuna, Iancule. Cică are lucruri mari, spuse cucoana.

— Să vie, să vie, mă rog, repetă cu glas tare și cu înțeles Urmatecu, pentru a fi auzit de oriunde s-o fi aflînd prin casă Păuna.

— Treci ! zise cucoana Mița către femeie și se întoarse liniștită la bucătărie, încredințată că treburile complicate ale soțului ei au în ele taine pe care nu le știe decît el și care nu trebuiesc cercetate.

Cumințenia aceasta adormea la ea, aproape cu dezinteres, de vreme ce era vorba de treburi, o cunoaștere mai veche de năravuri ale soțului ei.

Pentru că acum cîtva timp — după ultima împăcare în casa lui Iancu dintre bătrînul baron și domniță — Urmatecu i-a spus soției sale : „Pe bătrîn îl țin eu strîns și nu-l scap din ochi, dar îmi trebuie cineva de încredere la femeie", coana Mița i-a găsit-o pe Păuna și a trimis-o să se bage în casă la domniță. Căci de cînd cu întîmplarea de la pian, Urmatecu se temea de purtarea domniței Natalia.

Păuna era o fină de-a lor, rămasă văduvă, lucrînd cu acul, să-și țină o odaie pe la Apele Minerale. Cam de treizeci de ani, curată, bine făcută, roșcovană, cu umerii obrazului puțin ieșiți și ochii albaștri și vioi, ea se înțelesese de minune, din prima clipă, și în casă, și în afară de casă, cu Urmatecu.

Coana Mița pricepuse numai că ceea ce se face e pentru binele lor. De aceea, cînd a chemat-o, înainte de a o duce să vorbească și să se înțeleagă cu Iancu, i-a spus :

Boierul nu știu unde vrea să te trimeată ! Vezi să fii supusă și ascultătoare, că n-are să-ți pară rău !"

Și de atunci alte gînduri nu i-au mai trecut prin minte despre Păuna.

Noua-venită, cu sfială prefăcută, merse cîțiva pași. Apoi, privind cu un zîmbet pe urmele cucoanei Mița, intră :

— Ce mai veste, Păuniță neică ? o întîmpină vesel Urmatecu.

Femeia se uită încă o dată în jur și apropiindu-se de Iancu, îl sărută, lăsîndu-se în mîinile lui lacome, care o strîngeau, frămîntîndu-i sînii și șoldurile sănătoase :

— Nu-i rău muiere pietroasă dimineața, pe inima goală, spuse bărbatul, sorbind gîtul și brațele care i se dădeau.

Păuna era una din rarele legături pe care Urmatecu, și de nevoie, dar și de poftă, o ascundea. De obicei îi plăcea să lase să se vadă din prietenia lui cu o femeie atît cît să turbeze de tot coana Mița, dar cît să-și și îndestuleze mîndria lui bărbătească. Păuna însă îi plăcea mult. Plăcerea pe tăcute și neștiute depășea ifosul de crai, la care Iancu ținea într-o bărbăție ce începea să se treacă. Cu femeile el își avea socotelile lui ! Păstra un fel de cumpănă între ele, luînd întotdeauna de la fiecare cîte ceva, pentru ca să nu rămînă în pagubă. Acum, de pildă, simțea cum se așază un fel de brumă pe Jurubița. Pe domnișoara Zehi, care nu-l ispitea, o răsucea și o aținea, s-o facă să moară după el, și el să se poată mîndri. Nu-i păsa de coana Mița, oricît ar arăta, pentru că întîi nu va crede niciodată, și apoi pentru că nu era nimic între ei. Astfel că acum, focul cel mare la Păuna ardea. Și asta într-o odăiță a lor, din spatele bisericii Cuțitul de Argint, unde vara era răcoare și veneau cofe mari cu apă rece și dulciuri, iar iarna era cald și o mireasmă de gutui și de mere coapte.

Cînd a fost să se tocmească Păuna la domnița, Iancu a pus o vorbă bună. A dat-o drept o rudă scăpătată și mai de departe a unei cumnate. Și în lumea de slugi multe, fără chip pentru stăpîna lor, Păuna se strecura pe neștiute, neatrăgînd luarea-aminte, după sfatul lui Urmatecu, nici celorlalate slugi, nici domniței.

„Cu cît te-or uita mai mult, cu atît ai să asculți mai bine !“ fusese ultimul sfat pe care i-l dăduse înainte de a intra în serviciu.

Și noua angajată făcuse treabă, nu glumă, în cîteva luni numai ! Nu se mișca nimic în casa plină de păsări, de cadre și flori, de pe Podul Mogoșoaiei, unde vizitele erau dese, mîna largă, iar gîndurile domniței alergau oriunde, numai la gospodărie nu, fără ca omul de afaceri al baronului să nu afle. Și mai ales baronul era îndeaproape urmărit în tot ce face, ce spune și îndeosebi în ce năzăduiește domniței. De obicei Păuna nu se grăbea povestindu-i lui Iancu la întrevederile lor de dragoste cele ce auzise. Pe la el pe acasă dădea din cînd în cînd, dar fără rosturi mari, mai mult de ochii nevestei sale. Astăzi, însă, s-a grăbit, pentru că ieri, înainte de a vesti trăsura baronului, a ascultat tot ce se vorbea în salon. Acum povestea iute, cu vorbe întretăiate, adăugînd o importanță și o greutate deosebită lucrurilor pe care le aducea.

Și pentru Iancu, firește, erau fapte nouă și de seamă. Dar, ascultînd-o, i s-a părut că-i sună ciudat în ureche tonul pripit și priceput al Păunei. Femeia era deșteaptă. În cîteva luni de iscodire învățase nu numai să prindă vorbele, dar să le dea și cuvenita însemnătate. Și asta lui Iancu nu i-a plăcut, mai ales în fața unei situații serioase ca aceea pe care o afla.

Pentru bănuielile lui mai vechi, de la Giurgiu, și pentru istețimea sa, avu un zîmbet și de înțelegere, și de satisfacție, cu toată greutatea pe care o vedea înainte. Dar asta nu însemna că Păuna ar înțelege mai puțin. Nu-i plăcea povestea ei pentru că nu voia să simtă nimeni că i se șubrezește situația, și apoi nu-i plăcea pentru că femeia își dădea seama ce unealtă primejdioasă ținea în mîinile ei. Și cu toată patima lui, oricînd ar fi vorba de o despărțire, deșteptăciunea și cunoștințele ei ar îngreuna lucrurile pînă la cine știe ce tulburare. De aceea, după ce a ascultat totul în liniște și a avut o ochire a întregului, a început să aleagă cu întrebările. În felul acesta își întipărea lesne lucrurile cele mai de seamă și mai ales, cu tonul glumeț al unui om sigur de el, încerca să risipească ceea ce mintea Păunei văzuse prea limpede.

— Și spui că Bubi a vorbit de... Umflatu... de Dorodan vreau să zic ? întrebă el, uitîndu-se în altă parte.

— La început, da ! răspunse femeia.

— L-o fi văzut ?

— N-a spus-o, dar prea îl apăra !

— Auzi dumneata ! Ei, ne-am prăpădit ! și Iancu începu să rîdă, cu un rîs fals, care aduse încă de la început oarecare nelămurire în mintea Păunei.

— Și... ce spui că vrea să facă ? Fabrică ? Ce fel de fabrică ?

— De oglinzi !

— Oleo ! Că asta ne mai lipsește !

Și învîrtind linguriţa într-o dulceaţă de caise coapte, strîngînd cu grijă și sîmburii amărui, Iancu șopti : „Deschide guriţa", înecînd vorbele femeii cu gestul acesta strengăresc, de dragoste.

— Și... care va să zică, așa ! Vor să vîndă Zidurile și Gliganul... să facă fabrică ! (Repetarea aceasta îi trăda tulburarea.) Da' pe mine m-au întrebat ?

Cuvintele de-acum, le spuse iute, ca pe-o greșală, de care și-a dat seama îndată. Era însă bucuros că Păuna, mîncînd, nu putea să răspundă. De aceea, vorbi tot el mai departe :

— Bine ! Dacă vor ei, treaba lor ! Ce-s banii mei ? Și, liniștit, își aprinse o ţigară. Bravo, fetiţo, dar de ce te-ai grăbit ? adaose uitîndu-se drept în ochii ei.

Păuna începu să simtă cum scade importanţa veștii pe care a adus-o. Se aștepta la mai mult. Credea că o să-l vadă pe Urmatecu îngîndurat, negăsindu-și locul, nădăjduind tot mereu că ea va spune pînă la sfîrșit sau că nu e adevărat, sau că i s-a părut, ca să-i mîngîie și să-i ușureze grija. Femeia, astfel gîndind, a început să creadă, cu încetul, că ea a depășit măsura. Și mai stăruind încă pe o ultimă îndoială, pe care voi să și-o încerce, ea spuse, privindu-l foarte atent :

— Boierul cel tînăr o să vină pe curînd să te vadă și să-ţi vorbească. Are învoire de la ăl bătrîn !

— Să poftească ! Să poftească, mă rog ! făcu Iancu. Bine că s-a întors și că vrea să mai dea o mînă de ajutor. Că și cu prea multe angarale am !

Cu fraza aceasta liniştită, în care se furişau cîteva palide lămuriri, Urmatecu ştiu că dă tocmai cît trebuie şi ce trebuie. Păuna nu avu impresia că e nici înşelată, nici alungată. Ea singură se îndepărtă de întreaga poveste, fiind adormite deodată şi curiozitatea, şi spiritul ei practic de femeie. De aceea, ea trecu iute la dezmierdări, pe care Iancu, senin, le împărţea, adăugînd o sumă de bani şi o zi de întîlnire, pentru ca bucuria ei să fie deplină.

În realitate, neliniştea lui creştea şi bucuros ar fi vrut să rămînă singur. Prin camerele de alături auzi, întretăiat, glasul soţiei sale. O strigă, punînd, în semn de înţeleaptă chibzuială, un deget pe buze, pentru înţelegerea Păunei. Coana Miţa sosi. Iancu o lăudă pe Păuna, în cîteva cuvinte vagi, pentru vrednicie. Coana Miţa, veselă în cele din urmă, că ei i se datorează totul, o luă să o mulţumească femeieşte, cu o basma sau o broboadă. Iscoada se dezlipea însă cu greu, aruncînd o privire de deznădejde către Urmatecu. De rămas, nu mai putea rămîne, iar el părea că nici nu ia în seamă plecarea ei. În cele din urmă, cele două femei s-au dus, iar el a scăpat şi a fost în siguranţă.

Otrăvuri vechi şi simţămîntul unor primejdii nouă se amestecau în el. Numele lui Dorodan făcea să i se întunece mintea de ură. Era ca atunci, la început, cînd Umflatu îl ghicise deodată, dar mult mai sporit de tot ce izbutise de atunci şi ştia că încă era clătinat numai de faptul că bătrînul trăieşte. De la lovitură pînă la insultă, Iancu ar fi fost în stare de orice acum. Simţea cum Dorodan îl împinge la nesăbuite gesturi în afară, pentru ca să se isprăvească odată. Dar mai era şi Bubi. Gîndul lui îl făcea dimpotrivă, să se strîngă şi să se ghemuiască în el, pe viclenie. Între aceste două cumpene ale urii şi răzbunării, drumul cel mai sigur era al apărării, şi pe acesta îl căuta. Căci nu mai era, ca de obicei, el care pornea înspre altul şi mai avea timpu şi de batjocură şi de întîrziere, ci vedea cum alţii vin înspre el, să-l răstoarne, împreună cu ai lui, de pe locul pe care şi-l muncise. Desigur că Bubi lucrează după un sfat. Dar cum a ajuns la sfatul acesta, şi încă atît de iute ? Aci era un lucru pe care Urmatecu îl întrezărea, dar pe care nu şi-l putea lămuri. Şi, totuşi, în tulburarea lui se mai strecurau o nădejde şi o

judecată nelegată încă, venită din atîtea împrejurări grele de viață prin care trecuse. Experiența aceasta era risipită, tulbure în el. Învățase că, în impasurile cele mai mari, tot se mai află un loc de izbîndă dacă știi să-l găsești. Și știa că e atît de prețios, încît de multe ori el te face să sari cu mult dincolo de liniștea și îndestularea de unde ai plecat. Și în răscrucea asta de primejdii ce se apropie, de ce n-ar găsi și el locul acesta ?

Astfel se frămînta, în așteptarea celui care trebuia să-i aducă ceasul hotărîtor din viață. Neliniștit, aprinse încă o țigară și deschise fereastra. Din salcîmul de dedesubt, zbură un stol de vrăbii greoaie, ca un pumn de bolovani aruncat de cineva. Vara, încă de dimineață, încălzea iute mina ținută la soare. Peste acoperișuri și ziduri, cerul era albastru și neclintit. În așteptarea ce începea să i se urzească în jur și să-l cuprindă cu totul, Urmatecu, nerăbdător, voia să vadă drumurile, chipurile, întîmplările. Și la toate întîmplările frămîntate, greu întrezărite, iuți de nici nu ajungea să și le așeze bine în gînd, curtea și gospodăria lui răspundeau cu liniște și viața cea de toate zilele.

Pînă în clipa cînd a pornit de acasă înspre întîlnirea cu Urmatecu, Bubi și-a păstrat bucuria și încrederea în sine. Pe măsură însă ce înainta, își închipuia cum se vor petrece lucrurile. Și la multe nu găsea răspuns, și în multe împrejurări nu se vedea înconjurat decît de neguri. Lipsa lui de pricepere îi aducea îngrijorări cu atît mai mari cu cît știa ce om primejdios are în față. În special, în starea de acum, care îi răcea mîinile și-i îmbujora obrajii, dîndu-i un fel de tremur și o gheară în piept, își reamintea cu neplăcere de ceea ce întîlnise la cîțiva oameni de cînd începuse să-și dea seama de ei. Se gîndea la schimbarea unui același individ de la o clipă la alta, după greutatea pe care o avea împrejurarea în interesele lui. Ținea minte că oameni descoperiți, asemeni entuziasmelor și generozității lui, în fața unei idei sau în fața unui lucru prin care treceau numai, într-o împărtășire fără parte și fără preț, deodată erau alții, de nerecunoscut, cînd era vorba de cîștigurile lor. Și Bubi își dădea seama ce început nedorit aducea, cu toate gîndurile sale nouă, și

în mersul treburilor lui Urmatecu, și, mai ales, în toate nădejdile pe care acesta putea să le țeasă de pe urma lor.

Vedea astfel întîlnirea lor foarte nesigură în înțelegere, el singur neștiind despre el ce o să facă și pînă unde are să meargă.

De bună seamă, de undeva din casă, Urmatecu îi pîndea venirea. De aceea, timpul scurt pînă să i se deschidă, poftirea politicoasă a unei servitoare în biroul singuratic și liniștit și scurta așteptare pînă ce să vină și stăpînul au fost ca într-o casă mare. Bubi nu a luat seama. Toate lucrurile acestea i se păreau firești. Urmatecu însă le chibzuise și dăduse ordine pentru executarea lor. În viața lui fără solemnitate, nici măcar cît ar fi o politețe obișnuită, aceste reguli voiau să dovedească cunoașterea purtărilor boierești și deprinderea lor. Dealtfel, era și un fel de a-l face pe Bubi să simtă că nu era nici o diferență socială între ei în datoriile vieții și înțelegerea lor.

În birou, Urmatecu a intrat iute, închizînd ușa după el. Aducea un fel de grabă și seriozitate politicoasă, pe care le tăia și le despărțea de intimitatea ultimei lor întîlniri cu închiderea strictă a acestei convorbiri de afaceri în cadrul unei camere, ce îl ajuta să răcească de la început întrevederea prin întocmirea ei cu rafturi, cu dosare și cu planuri.

Omul de afaceri cunoștea și sfiala, și nevoia de moliciune și prietenie din lucrurile de primprejur ale Barbilor. De aceea, încă de la început nu se lipsi de aceste pregătiri, care treceau în socoteala lui, ușurîndu-i sarcina. El însuși își îngrijise înfățișarea. Îmbrăcase un gheroc negru, bine închis, ce-l subția. O cravată umflată, ruginie, de mătase, pe un guler scrobit, cu colțurile frînte, precum și jocul manșetelor rotunde, cu nasturi grei și pătrați de aur, îi dădeau o înfățișare de domn, urmărită de el cu tot dinadinsul.

Înspre Bubi, Iancu s-a repezit luîndu-i mîna cu amîndouă ale sale.

— Ce bucurie și ce cinste, coane Bubi, să te văd și la mine ! zise el închinîndu-se respectuos. Da' nu cumva s-a întîmplat ceva cu conu Barbu de te-ai ostenit pînă aci ?

— Nu. Numai pentru dumneata am venit, domnule... și Bubi făcu o pauză, căutînd cum să-i spună și pierzînd cel dintîi firul.

Această încurcătură lui Urmatecu i-a fost de ajuns ca să-l simtă. Sfiala și stîngăcia, pe care le socotise, erau aci. Prin spărtura lor va trece. Familiaritatea, de el adusă, iar nu de Bubi, ca de la stăpîn la slugă, putea să-și facă locul acum. De aceea el se grăbi să îndulcească relațiile.

— Da' spune-mi Iancule, moș Iancule mai bine, că te știu de cînd erai atît, coane ! și trase un scaun noului-venit.

În odaia plină de umbră, cu tot soarele de afară, colțurile se pierdeau. Numai portretul lui boier Grigore făcea o pată alburie. Urmatecu ținu să-l așeze sub el pe tînărul baron. Era ca și cum l-ar fi închis, pentru o și mai mare siguranță, și în puterea asta tainică a talismanului său de afaceri, în care Iancu credea, cu toată viața lui de socoteală și chivernisire. El însuși s-a așezat în umbră, de unde putea mai bine privi. Ca orice timid într-o împrejurare grea, Bubi a început prin a fi rece și tăios. Vorbea rar, măsurîndu-și cuvintele. Urmatecu aștepta. Nu-l întrerupea și nu-l ajuta. Simțea cum are să se topească gheața aceasta sub chiar aprinderea vorbitorului. Și, într-adevăr, Bubi pe nesimțite, avînd nevoie să-l convingă, a intrat în patima inimii lui, cu toate că își făgăduise că nu va scoate nimic la iveală din ceea ce, ca simțămînt și credință, ca entuziasm și generozitate, se găsea la temelia faptelor sale de astăzi. De la o vreme, însă, Urmatecu nu-l mai asculta. N-avea nevoie. Urmărea numai cîntecul vorbei și creșterea ei. Acesta era firul său cel mai sigur ! Dădea numai din cap, privindu-l pe Bubi în față, știind cît îl încurajează și îl aprinde pe cel care vorbește atenția și aprobarea. Și cînd a socotit că a sosit clipa și că tînărul nu mai poate da înapoi din înflăcărările lui și dorința de a convinge, omul de afaceri, drămuindu-și cu pricepere și subțirime un ton în care să fie și admirație, și aprobare, și gravitate, zise :

— Frumos ! Foarte frumos, cucoane !

Lăudă apoi ideea cea nouă de a face o fabrică, spunînd că se cunoaște numaidecît istețimea gîndirii tinerești și înrîurirea străinătății. Lui și bătrînului nu le-ar

fi dat niciodată prin minte așa ceva ! Dar bucuria cea mare Urmatecu a păstrat să și-o arate în cuvinte calde pentru faptul că Bubi a simțit chemarea și datoria de a lua parte la munca și răspunderea lor, luînd parte la o mai bună administrare a averii. Mărturisea totul cu atîta convingere și bună-credință, încît în sufletul lui Bubi se risipea prevenirea și încordarea de la început. Tînărul se simțea atras de sincera înțelegere. Iar în mersul convorbirii, purtată tot mai strîns, el se gîndea să îndrepte, pe fapte nouă, greșalele din impresiile lui și neînțelegătoarele judecăți ale altora. Și iarăși îi apăru nedreptatea și ciudățenia firii omenești, văzută de astă dată pe un cuprins mai larg, din amîndouă părțile.

Cel care s-a apropiat cel dintîi de fapte, după această plutire în generalități luminoase, unde Bubi se simțea atît de bine, a fost, firește, Urmatecu. Ca și în întrevederea cu Păuna, după ce a aflat totul, începu să culeagă ceea ce i s-a părut că trebuie bine lămurit.

— Vrea să zică, spuse el, avem nevoie de patru sute de mii de lei ! Pentru d-alde noi e mult, dar la conu Barbu se găsește și nu se simte ! Dar bani n-avem ! Dumneata ne sfătuiești, coane Bubi, să vindem Zidurile și Gliganul ! Rău n-ar fi, că sînt greu de gospodărit ! Apoi, oprindu-se și bătîndu-l pe genunchi pe tînăr, adăugă : — Da' pe toate le știi, coane ! Și pe asta desigur că de la conu Barbu ai aflat-o. O fi scăpat vreo vorbă, așa fără să vrea, iar dumneata, ager cum ești, ai prins-o și ai și folosit-o !

Încîntarea lui Bubi pentru neașteptata lui înțelegere era atît de mare, încît nu a băgat de seamă nici iscodirea, nici batjocura lui Urmatecu. Tînărul baron tăcu. Era tot numai încordare în privire și auz, așteptînd desfășurarea judecății omului de afaceri, pe care, cu bucurie, îl vedea apropiindu-se de planurile sale. Dacă pînă în cele din urmă va avea întreaga lui înțelegere, aceasta însemna că tatălui său nu-i mai rămîne decît să aprobe. Astfel de va fi, lucrul era înfăptuit, iar el ieșea biruitor ! Ceea ce nu simțea însă Bubi în această alunecare era că el nu luptase cu Urmatecu așa cum dorise, ci că se săvîrșise aproape totul prin voința celuilalt. Și mai ales ceea ce n-a aflat (pentru că fusese făcută cu adevărată cunoaș-

tere de oameni și împrejurări) a fost învăluirea în care se găsea acum bine, tocmai pentru că avea toate colțurile unei potrivnicii roase de viclenia lui Iancu. Acesta, liniștit, urmărea un gînd ce i se împletea în minte.

— Și, totuși, spuse el iarăși, e păcat să vindem ! Dumneata ești tînăr și nu știi încă ce greu e să pui la loc lucrurile de care te desparți. Cînd pornesc, se duc pentru totdeauna ! Știu că în locul celor două trupuri de moșii vom avea fabrica ! Dar dacă am putea să le avem pe toate, n-ar fi mai bine ? Dacă ne-am chibzui mai mult, poate n-ar fi cu neputință !

În surprinderea sa bucuroasă, Bubi simți cum se strecoară și o admirație pentru Urmatecu. Și după ce a ascultat, în afară de tatăl său, pe toată lumea, el crezu că vede în sfîrșit cîtă dreptate avea bătrînul baron cînd se încredea cu totul în priceperea omului său. Dar cum părea că tot nu înțelege bine, acesta continuă :

— La ceea ce mă gîndesc, firește, e că n-avem ce face cu moșioarele astea ! Pe ele le vinzi sau nu le vinzi ! Dar dacă am lua una din moșiile mari ale boierului, cu pămînt bun de cîmpie și cu preț rotund, și am pune-o ipotecă ? Pămîntul tot al nostru ar fi. El ne-ar aduce numai. în curînd, banii de care avem nevoie. Bobeștii, Bălășoienii, Popeștii, Videle... da' cîte nu sînt ! Pe oricare din ele ! Numai boierul să aleagă.

Întregirea ideii lui cu soluția cea mai practică, dovedind în același timp și grija devotată pentru averea lor, a împins inima lui Bubi pînă la recunoștință. Dealtfel, abia acum vedea că Urmatecu se schimbase mult de la ultima dată cînd a fost în țară, pentru că întîlnirea lor de la Giurgiu fusese prea scurtă și tulburată de Jurubița. Tînărul era o fire care în fața unei bucurii era totdeauna gata să uite întîmplările pe care le văzuse sau le bănuise tulburătoare liniștii și frumoasei așezări a dorințelor sale. De data aceasta, și felul de a se înfățișa al lui Urmatecu i-a plăcut mai mult. Era un domn bine îmbrăcat, care vorbea potolit, limpede și mai cu seamă cu multă înlănțuire în idei.

Prevenirile lui Bubi acum i se păreau copilăroase și fără înțeles.

La rîndul său, Iancu își dădea seama de impresia pe care a lăsat-o. Și, pentru a o întări și mai mult, zise :

— Noi dăm banii, că d-aia sîntem noi, bătrînii, pe lume, coane Bubi, să dăm ! Dumneata pui totul pe picioare și pornim. E bine așa ?

Și lăsă deodată să cadă vorba, ca și cum ar fi vrut să dea să înțeleagă că totul s-a priceput și convorbirea a sfîrșit. Bubi, dacă ar fi insistat și ar fi intrat în mai multe amănunte, ar fi însemnat că nu era cine era, ci un om de afaceri isteț și cu experiență. De aceea lucrurile s-au desfășurat după cum a vrut Urmatecu și s-au oprit acolo unde el a hotărît. Cel care era încîntat acum nici nu bănuia ce primejdie sta în înțelegerea aceasta. Și pentru ca stîngăcia tînărului baron să nu lase nimic la o parte, el adaose cu încredere și prietenește, plecînd :

— Atunci, vorbești dumneata cu popa, așa cum ne-am înțeles !

Erau aci și bucuria că a scăpat cu bine, și mîndria că a biruit, dar și teama că, încă o dată, cu tatăl său și cu noua chestiune a ipotecii poate că nu ar avea atît noroc. Apoi Bubi era și obosit de încordare și de emoții. Pe toate, Urmatecu le-a citit în el și a zîmbit. Ceea ce însă i-a rămas nedescoperit a fost nerăbdarea din sufletul tînărului, care într-adevăr îl mîna în taină, mai puternic decît oricînd, înspre Jurubița, unde alerga să mărturisească totul. Bubi era încredințat că ei i se cuvine întreaga spovedanie, după cum, pe drumul acesta al marilor sincerități de care avea nevoie, simțea că se apropie tot mai mult de ea.

După plecarea vizitatorului, condus cu toată cinstea pînă la poartă, Urmatecu se întoarse în biroul său. Aruncă o privire de stăpînire și recunoaștere peste toate lucrurile și i se păru că îi sînt tovarăși vechi și credincioși. Apoi bătu din palme și se așeză într-un fotoliu. Era iarăși mulțumit de sine ! Și cînd veni o slugă sfioasă, care nu știa dacă are voie să intre, el ceru pălăria și bastonul și plecă, fluierînd fals un cîntec de dor, prins de la lăutari...

De mai bine de un ceas, Iancu Urmatecu dovedea bătrînului baron Barbu că afacerea cu fabrica avea sorți de izbîndă.

— Dar unde ai să găsești patru sute de mii de lei, Iancule ? întrebă boierul îngrijorat.

— Asta să-mi fie greul, cucoane, cînd am la spate numele și averea dumitale ! Și ce avere ! Limpede ca apa ! Pe oricare din pămînturi, dăm ipotecă în rangul întîi. Ce-i puțin lucru ?

— Vrea să zică, nu trebuie să vindem ?

— Nu !

— Și o să avem și fabrica ?

— Numai să vrem, și numai noi, că pe alții nu-i mai văd ! O să punem prețuri cîte ne-or trece prin minte și prin pungă !

— Și crezi tu că într-adevăr o să avem un cîștig ?

— Sigur și mare ! Ipoteca o facem pe timp scurt, să o plătim din recolta de toamnă. Și fabrica rămîne a noastră !

Ochii boierului rîdeau. Cînd i-a vorbit fiul său, a crezut că e o nebunie, care o să-l țină cît nu face. Astăzi, același lucru, înfățișat de Urmatecu, pare o afacere strălucită. Dar, gîndindu-se bine, vedea că și Bubi își avea partea lui de merit. Ideea a fost a lui, asta nu i-o poate tăgădui nimeni ! Surprins, înduioșat și poate și rușinat, boierul abia șopti :

— E mai isteț fiul meu decît mine, Iancule !

— E ștofă mare, cucoane ! răspunse omul, recunoscător de încrederea mărturisirii și lingușitor de cale lungă.

Căci pentru ce îi umbla lui acum prin cap trebuia să-și ia ca tovarăși de drum nu numai nepriceperea, nevoia de bani și lenea baronului, dar și bucuria lui de tată, pe care o vedea mijind, în sfîrșit. Conu Barbu își mîngîie mulțumit favoriții. De băiatul ăsta stătuse înstrăinat multă vreme. Cu foarte rare excepții, ar putea spune întotdeauna. Bubi era rodul unei întîlniri din tinerețea baronului, fără dragoste, fără pasiune, doar cu un fel de sentimentalitate, pe care în urmă baronul o socoti primejdioasă. De cum a venit copilul pe lume, i-a dat numele și l-a luat de la maică-sa, lăsîndu-l în grija fratelui său, Dumitrache, acolo, la Viena. Apoi, de pe la zece ani, și mai tîrziu, cînd s-a făcut mai mare, l-a adus de cîteva ori prin țară. Natalia și cu el s-au înțeles numaidecît, și de-a lun-

gul anilor, domnița s-a legat sufletește tot mai mult de flăcăul care creștea. În ultima vreme politica și oboseala îl țineau pe conu Barbu mai tot timpul prin București. De Bubi nu știa nici ce învață, nici cu cine umblă, nici ce gînduri poartă. Îi trimitea bani, și atît. Egoismul său trist îi deschidea foarte rar dorul de băiat. Cînd a auzit că se întoarce pentru totdeauna în țară, după moartea lui Dumitrache, nu s-a bucurat. Iar cînd Bubi i-a vorbit pentru prima oară de planurile sale, a încercat mai întîi să se apere, apoi s-a hotărît să-și jertfească o parte din avere numai pentru a-și dobîndi liniștea. Și iată că acum, împrietenit cu Urmatecu — lucru de care boierul purta mare grijă — același fiu vine poate să-i mărească averea. Conu Barbu era și mulțumit, și mîndru de Bubi. Și, ca întotdeauna, înclinat cum era să fugă din clipa de față chiar cînd îi aducea bucurii, baronul se lăsă dus de o plutire în vis, unde, numai cu două-trei fire trase din viață, el își urzea lumea familiarelor sale odihne și desfătări.

Urmatecu îi cunoștea bine obiceiul acesta de călătorie cu gîndul din care trebuia să-l întoarcă. Înainte se mai ferea ; acum, însă, îl trezea pe baron aproape speriindu-l.

— Și tot nu mi-ai spus pe care din toate, rosti el cu glas tare.

— Pe care ce ? întrebă nedumerit bătrînul.

— Pe care moșie o punem ipotecă ?

— Fă tu, Iancule, alege tu cum e mai bine ! Ia banii și dă-i băiatului, să înceapă ! îi răspunse bătrînul. Apoi, stînd o clipă pe gînduri, spuse iarăși : — Bun băiat, Iancule, ce zici ?

— Bun, măria-ta !

Cuvintele acestea de chibzuială adîncă ale lui Urmatecu, numindu-l „măria-ta", au legat parcă pentru totdeauna ceea ce urmărea. Sigur pe el, putea să umble de-acum nesupărat prin voința îngenuncheată și în dragoste, și în orgoliu a bătrînului. Astfel socotind sosită clipa, el adăugă, ca și cum era gata să uite :

— Aș cere numai îngăduința să schimb cîte ceva și în casele pe care le avem ! Pe cheiul gîrlei ne stă o cocioabă, din care nu mai putem scoate nimic. Vreau să o dărîm și să clădesc o casă nouă, cu intrare cu gang și bal-

con, bună pentru doftori sau avocați. Deodată o să ne sară chiria și de acolo. S-o fac ?

— Da' în casa veche nu stă nimeni acum ? întrebă baronul, fără să lase să se vadă că știe sau nu adevărul.

— Ba da, răspunse Urmatecu. Jos, avem un fierar. Îi dau casă în schimb în curtea de la obor. Sus, stă Dorodan ! Ultimele cuvinte le spuse încet, apăsat, pentru a arăta că e hotărît.

— Bătrînul Dorodan ! rosti baronul, cu ochii în pămînt, ca și cum i-ar fi fost frică, dar s-ar fi bucurat de o veche întîlnire.

— Mai mult ne țin dările și cîrpeala, că numai fierarul plătește ! adaose Iancu, de data aceasta pripit.

— Și unde o să se ducă bătrînul ? întrebă stăpînul cu același glas.

— M-am gîndit la asta ! Ce-i trebuie lui oraș ? De hrană bună și îngrijire la vreme are nevoie. Spre munte, e tocmai bine ! Mai avem lîngă livada de la Pietroșița, pe care am vîndut-o, un fel de cuprins cu o casă. Temelia e sănătoasă și stîlpii sînt de stejar. Pun să o deretice și să o întărească. Cu doi stînjeni de lemne, cu o vacă, și varză, și cartofi la pivniță, nici nu simte cînd trece iarna ! Pe astea toate i le dăm ! Și apoi mai are și pensia. Pentru el și o nepoată cu care stă, nici nu trebuie mai mult !

Și Urmatecu se opri o clipă, să aștepte și să cîntărească. De data aceasta, însă, era rîndul lui să simtă ce grea e tăcerea. Și văzînd că nu are nici un răspuns, zise, după un timp :

— Bine ! Eu las casa și așa ! (Avea o răceală în glas.) Dar dacă s-o prăbușî, că-i putredă, și s-o întîmpla o nenorocire...

— Încă o nenorocire, Iancule ? îi tăie baronul cuvîntul, cu un ton molcom și îndurerat.

Urmatecu nu socotise totul. Inima boierului veghea, și mai simțea lucrurile și durerile și, în viitor, și în trecut. Uitarea și indiferența sa topiseră sub noua dragoste pentru Bubi, și nu numai pentru el. Pe Dorodan, conu Barbu nu-l văzuse de mult. Din cînd în cînd, însă, îl trăgeau amintirile într-acolo, mai ales cînd stăpînul simțea asprimea și voința omului său de afaceri de azi. Iar acum,

în duioșia ce i s-a așezat pe suflet, boierul se despărțea cu greu de umbra aceasta credincioasă nu numai din trecutul său, dar și al familiei sale. Simțea cum o aprindere își face loc prin picoteala lui obișnuită de om leneș la voință. O bunătate, hrănită de generozitatea lui, parcă începea să crească. Dar Urmatecu prinse de veste din privirea și vioiciunea neașteptată a stăpînului. De aceea, își dădu seama că trebuie să o ia înainte și spuse :

— Ce ar fi, coane Barbule, dacă l-am chema iarăși în slujbele cele vechi, pe Dorodan ? Eu mă dau bucuros la o parte, că mă simt și obosit. Să vină el, să alerge după ipotecă și să facă fabrica. E încă priceput și mai e în putere !

Baronul, deodată, fu cuprîns de groază. Își vedea nu numai spulberată averea, din rosturile căreia nu mai știa nimic, dar vedea pierdut planul cel nou, simțea durerea lui Bubi și se îngrozea de toate încurcăturile care îl așteptau. Și el zise cu înciudare și tristețe, neînvoindu-se :

— Ești nebun, Iancule ?

— Dacă nu mă lași să lucrez cum trebuie !

— Dar cine nu te lasă ?

— Atunci, dărîmăm fierăria și facem precum am spus ? adăugă el. Că eu, slavă Domnului, numai pentru dumneavoastră mă zbat ! Dar una știu : că în negustorie cîștigul inimă n-are ! Și parcă adineauri te bucurai de cîștig ! Trebuie să-l adunăm din toate părțile, și cu cît de puțin !

— Fie și cum spui ! se dădu iute bătut baronul.

Dar cînd a plecat Iancu, bătrînul boier a rămas ghem, în fotoliul său, cu o gheară înfiptă în inimă !

— Știi, Mițo, diseară n-avem nici timp, nici loc pentru „ăia", c-avem treburi, nu glumă ! Și pune masa în grădină, că e vară și-i frumos !

Așa se rosti Urmatecu soției sale de cum se întoarse acasă, în amurg. De obișnuita lui isihie de înserat, cu o sticlă de Drăgășani, nici vorbă ! Omul era nervos și preocupat. Trăgea sertarele de la biroul său, căuta dosare, urmărea planuri. De cînd a murit Lefterică, tînjea mărunta gospodărie a biroului. Amelica, singură, nu era în stare, sau nu voia să-i poarte de grijă, deși tatăl său o rugase frumos, de mai multe ori. De aceea, acum, Iancu

punea singur peniţe nouă în tocuri, netezea testele de hîrtie, cerceta călimările cu cerneala îngroşată de praf. Le făcea pe toate şi din nelinişte, şi ca să fie făcute ; dar de plăcut, nu-i plăceau. Era şi greoi, şi stîngaci, pentru că niciodată nu i-a prins mîna la nimic din orice fel de roboteală. El, om ager la minte, avea lenea asta şi nepriceperea mîinilor. Şi deşi nu-l vedea nimeni, simţea parcă în dogoarea şi năzuinţa gîndului său mare, de acum, un fel de înjosire a treburilor mărunte. Aşteptarea însă îl iuţea în toate. Şi negăsindu-şi locul, ieşi în grădină.

Grădina aceasta a lui Urmatecu era un fund de curte, între case şi grajduri, unde, după gustul şi priceperea lui Schwieckert, se trăsese, prin ronduri cu pămînt negru şi cu flori (mai ales părăluţe şi pansele), cîteva poteci, de patru sau cinci paşi, acoperite cu un pietriş ruginiu. La mijloc se aşezase un bazin, din centrul căruia o barză de tuci, vopsită cu ulei în toate culorile berzei, cu ciocul spre cer, arunca un fir subţire de apă. După coroanele de mărgele, bazinele cu figuri erau a doua săvîrşire a lui Schweickert. Şi el se făIea cu astă născocire în Bucureştii de atunci ! Lumea nouă privea cu mîndrie, prin curţile ei, fel de fel de animale scuipînd apa. Iar spiritul serios şi luminat al mecanicului a complicat încetul cu încetul, după pungă şi după cerere, această căutată industrie cu o adevărată mitologie şi istorie. De pildă, se dusese vestea de havuzul cu călăreţ, opera cea mai mare a lui Schweickert, într-o curte pe Calea Plevnei, unde un cavaler în zale sta încălecat pe un cal de tuci. Coada animalului însă era o pompă, şi cînd se mişca, sărea apă din nări. Era bună la petrecere şi la glumă, pentru musafiri !

Urmatecu sădise în grădina lui trei trandafiri. Sprijiniţi de beţe verzi, cu globuri colorate, arbuştii îşi întindeau florile roşii şi parfumate. Omul se apropie şi pipăi cu delicateţe catifeaua foilor. Apoi alunecă privirea de-a lungul tulpinilor pînă la pămînt şi se gîndi că priveşte pămîntul său, puţin, dar care şi aici, între cărămizi, hrăneşte plantele. Parcă pentru prima oară îşi dădu seama de puterea aceasta ! El niciodată nu se gîndise la aşa ceva, mai întîi pentru că nu avusese timp şi apoi pentru că nu-i trecuse prin minte. Tîrgoveţ, crescut pe uliţi şi între case, Urmatecu era obişnuit să vadă bogăţia prin

cît mai multe ziduri îngrămădite. Și, din obișnuință, îi fugi privirea pînă la temelia casei, alergînd cu ochii pe linia pe care o face cu pămîntul. Pe aceasta o văzu ; pe cealaltă, însă, hotarul dintre două moșii, nu și-o putea închipui decît pe plan și tălmăcită în vecinătățile actelor. Și totuși își dădu seama că aduce o ameteală și o bucurie.

Cum trebuie să fie să ai pămînt pe care să nu-l poți vedea deodată pe tot ? Căci pentru moșiile boierului, pe care le administra și la care se ducea, el nu avea nici bucurie, nici pricepere. Semănăturile, vremea și taina lor erau treaba logofeților. Iancu, din toată minunea pămîntului, nu număra decît în vagoane și bani. Și de tainele și bucuriile astea încerca să se apropie acum și pentru el, nu numai pentru altul.

Din asemenea gînduri l-au trezit musafirii. Au venit cei chemați : boier Lefter, Ivanciu, Schweickert și Frit caretașul. Masa era întinsă între trandafiri. În întunericul care se lăsa, cîteva lumînări în globuri de sticlă luminau mîinile și fluturau umbre mari pe fețe și pe umeri. Mai departe nu se mai vedea. Era noapte. Coana Mița mînca felurile cea din urmă, grăbită să le aducă pe celelalte, simțindu-se nelalocul ei între bărbați care aveau de vorbit afaceri. Și cînd a sosit, caldă, încă, și o plăcintă groasă și parfumată cu scorțișoară, din care vișinele dulci cădeau zemoase sub cuțit, cucoana a așezat, fericită că s-a isprăvit masa, răcitoarele cu vin în iarbă și nu s-a mai văzut. Un aer proaspăt, din adîncul nopții, începea în sfîrșit să adie. Boier Lefter se înfioră și ceru o broboadă. Frit se desfăcu la vestă. O liniște venea dinspre strada pe care nu mai treceau trăsuri. Casa, cu ferestrele larg deschise și întunecate, parcă adormise.

Și Urmatecu, socotind că le poate vorbi, începu :

— Mă știți, fraților, cît țin la boier, că sînt trup și suflet cu el ! De ani de zile îl sfătuiesc, alerg și muncesc pentru el. Și m-a răsplătit boierește, nu pot zice că doar tot ce vedeți împrejurul vostru lui îi datorez. L-a ajuns însă, săracu, un mare impas ! Și singur nu-i mai pot face nimic. Să mă ajutați !

La asemenea cuvinte, nici unul dintre comesenі nu se aștepta. O curiozitate mare le țintui la toți privirile asu-

pra vorbitorului, pe fiecare însă în alt fel. Cu capul plecat, boier Lefter se uita pe sub gene ; Ivanciu privea cu ochii lui albi și sfioși ca de bivol, de parcă nu vedea nimic ; Schweickert făcea niște ochi rotunzi, aprobînd, iar Frit își culcase capul pe un umăr, cu două lumini neliniștite între gene.

— Sînt nenorociri în viață de care nimeni nu te poate scăpa ! adaose Iancu tărăgănat și pe gînduri. Cum vreți să se descurce bietul bătrîn cu un fecior cît un munte, fără meserie și cu fel de fel de idei ? Că a venit Bubi și vrea să facă fabrică !

Schweickert tresări.

— Nu, Lică, nu de care crezi tu ! prinse iute Iancu mișcarea. Ar fi bine, că, uite, berzele tale aduc bani mulți ! Fabrică de oglinzi, să umple toată țara cu ele, asta vrea să facă dumnealui !

O încremenire trecu peste toți.

— L-aș fi putut sfătui pe boier să nu-i dea nici un franc și m-ar fi ascultat ! Dar la ce bun ? Zi și noapte l-ar fi chinuit și băiatul și domnița, care a trecut de partea lui. Dacă n-are nici o meserie, trebuie să se apuce de ceva ! Și mai bine e să-l lași să facă ce vrea decît să ne încurce cine știe ce treburi ! Și Urmatecu umplu paharele la toți. De aceea, continuă el i-am spus boierului : „Dă-i cît cere ! O să piardă paralele. Nu face nimic, dumneata ai de unde și ai să spui că așa a fost să fie. În schimb, îl avem pentru totdeauna la mînă ! Pe urmă, trebuie să ne asculte de cîte ori i-om pomeni de fabrică și de ideile lui, că băiat rău nu e". Dar iată cum, din senin, va trebui să dăm drumul la o bucată de avere. Ați priceput ?

— Nu aveți bani ! spuse liniștit boier Lefter.

— Nici puțini, nici mulți ! Și ne trebuiesc mulți deocamdată și iute. Avem însă pămînt, curat, fără angarale și bun. Ce vrem cred că nu e greu de prins !

— Moșiile sînt mari, ce e drept, și aducătoare, le aminti, cu accentul lui, Ivanciu, trezindu-i pe toți neplăcut. Dar de ce, mă rog, atîta lume ?

Pofta pe care i-o bănuise Urmatecu ieșea la iveală. De aceea, el zîmbi și spuse :

— Pentru că nu vreau să fac nici negustorie, nici cămătă ! M-am gîndit întîi la prieteni. Să mă folosesc de ei, dar să-i și ajut. Pe toți : și pe cei de la care iau, și pe cel căruia îi dau ! Și ca să-ți dovedesc, nea Ivanciule, că m-am gîndit cu temei, iată că pe unul dintre noi îl las afară din socoteli : pe Lică ! Și se uită iute la Schweickert, pentru ca să-i stîrnească și mirarea, și părerea de rău, adăugînd : E pe de-a-ntregul al boierului ! Boierul l-a adus ; stă pe degeaba în casele lui și n-ar fi frumos să se amestece la împrumut...

Nedelicatețea lui Urmatecu îl făcu pe vienez să lase ochii în jos și să recunoască, tăcut, excluderea sa. Rămăseseră ceilalți trei. Acum se simțeau legați între ei de un lucru ce îi atrăgea și de care habar nu aveau cu cîteva clipe mai înainte. Un interes comun îi făcea să schimbe priviri de înțelegere, stabilind un fel de singură voință a tuturor, simțind că afacerea e bună, uitînd însă că stau alături unul de celălalt numai prin voința lui Iancu. Acesta, în micile pauze pe care le făcea, îi privea.

— Și cît îi trebuie și pe care moșie ne-o dai ? întrebă iarăși Ivanciu, de data asta învoit cu tovărășia celorlalți, dar grăbit.

— Să v-o dau ? ! Dar nici nu mă gîndesc, nene, la așa ceva ! Doar zălog dau pentru bani, și atît ! Vom plăti la timp și dobînda, și capetele, că, slavă Domnului, bucate o să avem destule, că numai pînă în toamnă ne împrumutăm. Ce, îți șade rău să ciupești ceva cîștig fără să te doară capul ? Doar din venit o să facem fabrica lui Bubi, iar nu din capital !

— La început așa se crede întotdeauna, se sili să spună, glumeț, boier Lefter, voind mai mult să se audă proorocind.

— Dacă nu vom avea noroc, norocul dumneavoastră ! strecură Urmatecu.

— Să te audă Dumnezeu ! și, înviorat, bătrînul Lefter își udă buzele cu un strop de vin.

— Așadar, domnilor, noi punem ipotecă, pentru patru sute de mii de lei, pînă la toamnă, moșia Bălășoieni. Una mie două sute de pogoane arabile, baș izlazul, helești și conacul. Ei, ce ziceți ?

— Ce e drept, e una din cele mai frumoase ale boierului ! aprobă Ivanciu.

— Vrea să zică, nu vă înşală el, Iancu ! adăugă Urmatecu sprinten. Împrumutul, după socoteala mea, îl împărţim astfel : una sută de mii dă boier Lefter, pe numele căruia se şi face actul, ca negustor şi proprietar cu greutate ; una sută de mii de lei, Ivanciu ; una sută de mii de lei, neamţul — şi-l arătă pe Friţ — şi una sută de mii de lei... eu !

— Dar tu nu eşti cu totul şi cu totul al boierului ? rîse Ivanciu, să vadă dacă se prinde o glumă cu înţeles.

— Mai mult el e al meu ! răspunse Urmatecu iute şi tăios. Pentru cît mi-a dat, numai eu ştiu ce-am stors de aici ! (Şi se bătu cu degetul pe tîmplă.) Şi apoi, nu uitaţi că eu sînt la roată ! După cum spuneam, boier Lefter ne dă la fiecare un înscris că a primit banii de la noi, socotiţi capete şi dobîndă pînă la termen. Şi astfel treaba s-a făcut ! Nu-i bine ?

— Chibzuiala nu e rea ! afirmă boier Lefter.

— Şi sigură ! îşi manifestă voinţa Friţ.

— Da' boierul cere ipoteca, şi noi doar un înscris al dumnealui ! îl arătă pe bătrînul zaraf Ivanciu, neîncrezător.

— Tot numai înscris am şi eu, dar am şi încredere ! zise Iancu, scurt.

— Dar executarea, Doamne fereşte ? ! tot se mai îndoia nelămurit Ivanciu.

— E pe drepturi, ca pentru oricine, dar şi pe obraz, ca între noi ! explică Urmatecu. Nimeni nu va pierde banii, şi, la o adică, toţi pornim la despăgubiri, dar cu mănuşi şi blajini, că ce e boierul de vină, săracul, dacă o fi să fie ? ! De pe urma lui cu toţi cîştigăm ! Este, jupîn Ivanciule ?

— Sigur că este ! interveni Friţ, cuprins de un fel de bunăvoinţă plină de omenie. Cînd şi ce iscălim ?

— Bravo, neamţule, aşa te vreau, dar pînă la iscălit, mai va ! Deocamdată, haidem la ciorne ; restul, mîine, la tribunal !

Şi porniră unul după altul înspre birou. Friţ şi Schweickert luminau calea cu lumînările luate de pe masă. Urmatecu se ostenea pe fiecare braţ cu cîte o răcitoare ; bătrînul Lefter şi Ivanciu se ţineau de umăr, căutînd paşii nesiguri prin întuneric.

Sub lampa aprinsă, sfatul a mai ținut pînă aproape de miezul nopții. Au trecut pe ciornele de învoială și de înscrisuri • vecinătățile urmărite cu degetul pe plan și culese din acte ; au calculat dobînzile ; au stabilit termenele. Cînd au isprăvit, fiecare avea impresia că duce un lucru nou cu el. La plecare, în poartă, Urmatecu, duhul lor cel bun, i-a mai dat pe unii în grija celorlalți, suindu-i în brecul lui Frit și rînduind cum să fie lăsați pe la case, după bătrînețe și depărtare. Și pentru ca Schweickert să nu plece cu inima grea, l-a bătut pe umăr și i-a șoptit :

— Lasă, mă Lică, noi doi avem socotelile noastre !

Și s-au despărțit.

Lui Urmatecu nu îi era somn. Tremura încă în el întîmplarea. Se întoarse cu pași rari înspre birou, unde apăruse coana Mița ca prin minune. Ea strînsese cenușa țigărilor, pusese scaunele la locul lor, dereticase și acum răsucea liniștită, cu o măiestrie de ani de zile încercată, țigări pentru soțul ei. Căci Iancu, deși mare fumător, stîngaci cum era, nu a fost niciodată în stare să-și facă o țigară. Și în gospodărie, seara, înainte de rugăciune, asta era ultima treabă a cucoanei Mița. Aerul era cald. Din casă, parcă numai ferestrele larg deschise mai aveau un rost. Noaptea și întinderea ei erau mai prețioase decît pereții încinși. Șerpuiau alene curenți, care aduceau din alte odăi parfum de zambile, amestecat cu greul fumului de tutun întîrziat încă prin colțuri. Urmatecu simțea și el lucrul cel nou cu care ceilalți au plecat acasă, dar la el parcă sentimentul acesta era risipit în ființa întreagă. Era ca o bucurie, dar și ca o îngrijorare. Simțea că trecuse de un hotar pe unde nu fusese niciodată. Știa bine că toată viața lui, de neîncetată urcare, așa fusese întocmită : pași îndrăzneți, ținuturi nouă, necunoscute la început, pe care cu încetul se obișnuia și se gospodărea. Acum însă crezu că s-a depărtat foarte mult. Se simțea singur într-un pustiu, unde oricînd s-ar putea stîrni o primejdie. Parcă-i era frică. Mai ales ceea ce îl neliniștea era viitorul. Ce a făcut pînă acum era legat din lucruri săvîrșite fiecare la clipa lui. De aceea avusese și atîta siguranță. Acum, însă, și gîndul, și fapta alergau pe zări și depărtări. Și nu era vorba numai de el, dar și de toți

ai lui, de fată mai ales și de viața ei. Îndoiala aceasta nu-l lăsa să-și guste bucuria pe de-a-ntregul. Ar fi vrut să vadă totul sfîrșit odată, ticluit pînă la ultimul amănunt, și nu ceea ce se va întîmpla mîine la tribunal, ci, ceea ce va fi peste cîteva luni, așa cum întrezărea el. Întîmplările posibile și potrivnice și gîndul lor numai îl nelinișteau.

Deși bănuia că se petrecuse un lucru foarte serios pentru el, coana Mița n-a întrebat nici un cuvînt la întoarcerea soțului său. Ea avea multă încredere și știa că el este capul. Dacă simțea el nevoia să-i spună ceva, spunea, iar ea era gata întotdeauna să-l ajute, după cît o purtau puterile.

Urmatecu, furat de gînduri, trecu să se așeze pe canapea. Cînd a fost lîngă coana Mița, a mîngîiat-o pe frunte și pe păr. Aceasta, neobișnuită, își ascunse capul, trăgîndu-și gîtul între umeri, ca și cum s-ar fi ferit de o lovitură. Dar zîmbi și se uită recunoscătoare înspre el.

— Ce crezi dumneata, Mițo : îmi iese, sau nu-mi iese ? că pricina e grea și încurcată... spuse omul într-un tîrziu.

— Dacă ai pornit-o dumneata, Iancule, iese ! răspunse femeia simplu.

Trecură cîteva clipe. În noapte parcă se auzea un glas. Dar cucoana ascultă puțin și văzu că i s-a părut.

— Vezi, începu să-i explice Urmatecu, sînt în viață împrejurări în care joci tot ce ai pentru un singur cîștig, dar ăla trebuie să fie mare ! Așa sînt și eu acum ! Ce-ai spune dacă aș pierde ?

Mița așteptă puțin, ca și cum ar fi vrut să prindă bine înțelesul. Apoi, liniștită, răspunse :

— Dumneata nu poți să pierzi ! Dumneata de-acum, ai să cîștigi mereu !

— Dar de unde știi, Mițo, și mai ales cu atîta siguranță ?

— Pentru că așa e ! răspunse ea, fără nici o altă lămurire, și, liniștită, răsuci mai departe la țigări.

Urmatecu o privea. Pe fața ei, care fusese frumoasă în tinerețe, pluteau o pace și o bunătate. În afară de clipele rare, cînd și-a gelozit bărbatul, care de multe ori a făcut-o de rîs la rude și prietene cu încurcăturile muierești, clipe scurte de răbufneală sau de vicleșug, încheiate cu spargerea vreunui lucru sau cu o mărturisire

glumeață a lui Iancu, iertată numaidecît de coana Mița, femeia ducea cu ea o liniște hrănită de mintea ei puțină, dar bine închegată în cunoașterea îndatoririlor de soție și de mamă. Lipsită complet de orice poftă, ea nu avea timp nici să dorească, nici să se plictisească. Era una din acele ființe muncitoare căreia aceeași treabă din fiecare zi nu-i aducea nici bucurii, nici oboseli, pentru că ea nu-și vedea ziua de trudă dinainte. Mergea bucată cu bucată pe timpul tăiat pentru ea în spălat, în călcat, în gătit, în dereticat. Plimbările cele mai obișnuite îi erau sărbători ; dar ea nu le privea venind și nu le voia. Lăsa să ajungă în ele, și atunci se bucura. Din belșugul de bani ce avea pe mînă, cheltuia cu măsură pentru găteli. Mai mult își ajuta rudele sărace. De la începutul căsniciei s-a hotărît să se lege de gospodărie și de Iancu.

Cu patimă nu l-a iubit niciodată, pentru că nu-i era firea ! I-au plăcut, cînd a fost vorba să-l ia, curățenia și obrăznicia lui. Încetul cu încetul, însă, aceste înclinări s-au preschimbat în admirație. Coana Mița știa cu cît stă mai prejos de deșteptăciunea soțului ei. De aceea îl asculta, nu-l ținea de scurt, și pentru ca să nu-i fie rușine cu ea, îl întreba din cînd în cînd, învăluit, ca nici el să nu bănuiască, ce face și ce spune domnița Natalia în cutare sau cutare împrejurare. Pentru a se ajuta din cîte îi lipseau, ea avea ochii ațintiți asupra domniței. Din atîtea certuri, în aceeași casă, cu bătrînul baron, Natalia se împrietenise cu soția lui Urmatecu.

Cel mai mare copil dintre cinci frați, coana Mița luase parte la ruina familiei sale la o vîrstă la care înțelesese totul.

Pentru cei mărunți, printre care erau și băieți, ea trebuise să se lipsească de multe... De aceea, scriitura ei era greoaie și cu litere neînchegate, iar citirea, înceată și cu opriri îndelungi asupra cuvintelor, pentru a le prinde înțelesul, îndepărtat de accentele greșite pe care le punea. Din puținul lor, ea se deprinsese a se folosi la urmă, chiar după mama sa, obișnuindu-se de timpuriu cu jertfa pentru ai săi. În căsătoria de mai tîrziu cu Urmatecu, mai ales după ce un anumit belșug începuse să le intre în casă, ea văzuse o mîntuire adusă de norocul vieții sale celorlalți. Și de înstărirea aceasta ea se folosea cu măsură

pentru rudele mai apropiate și cu recunoștință și credință pentru soțul ei.

Prietene multe nu avea. Firea ei molcomă prefera să umple tăcerile îndelungilor roboteli prin casă cu gînduri legate și cu explicații, pe care singură să și le dea, de mersul lucrurilor, pentru ale căror legi tăinuite avea și timp, și înclinare. Făcea aceste călătorii îndelungi între ce a fost și ce o să fie cu ei toți, fiindcă pe Iancu îl simțea că nu e în stare de atîta liniște și înțelegeri de dincolo de „socoteli bărbătești", cum le numea ea, și le făcea și dintr-un sentiment de răspundere pentru ai ei. Și apoi o și ispiteau și îi și plăceau !

Din lumea misterioasă de dincolo de lucruri și de oameni, pe unde umblă norocul sau piaza-rea, coana Mița își clădise, după mintea și simțul ei, o întreagă învățătură, cu zbuciume și trepte. Cea mai de jos și mai obișnuită erau semnele care i se făceau. Cu bătaia ochiului stîng sau țiuitul urechii drepte, ea deslușea cu cîteva zile mai înainte o întîmplare rea de o vorbă bună. De aceste semne se legau faptele, pentru ea, de un fel sau de celălalt, tari, puternice, pînă la mari bucurii sau la mari dureri, dar numai faptele singure și trecătoare. (Acum e adevărat că pleoapa ochiului stîng i se bătea să-i sară din loc de cîteva zile !) Treapta de îndată mai mare din rostul tainelor, la coana Mița, era cumpănirea binelui și răului, pe cuprinsuri mai largi, pe ursite. Știa că nici norocul, nici piaza-rea nu pot ține ! Le vedea ca pe doi pași, ce se calcă unul după celălalt, dar mai învățase că, pentru fiecare om, are mare însemnătate timpul dintre acești pași. Ajunsese să creadă că la unii trec numai cîteva zile, iar la alții o viață întreagă. Văzuse, nu uitase, și cu tăcerile și tălmăcirile ei pricepuse toate astea la cei din jurul său. De aceea ea era convinsă că norocul și nenorocul se joacă nu numai pe uliță, dar și pe spițe și pe neamuri. Norocul lui Iancu Urmatecu ea îl urmărise atentă încă din primele zile, pentru că nu era numai al lui, ci al tuturor alor săi. Îl văzuse întîlnindu-se cu nenorociri, care nu mergeau înspre el, dar care îl învăluiau și se risipeau apoi, după cum îl văzuse biruind, neclintit, potrivnicii ce țînteau drept în inima lui. Îl încercase în vreme și avea încredere în el, după cum avea încredere în deșteptă-

ciunea soțului ei și în toate afacerile lui complicate, la care nu se pricepea. Și siguranța norocului acesta pentru ea era atît de mare, încît se deprinsese să și-o muțe (pentru ca să o aibă la îndemînă și să o repete de cîteva ori va voi) într-o îndeletnicire casnică. După cum era sigură de aroma și gustul unui șerbet, cu care de multe ori se juca pînă aproape să-l dea în ars, scăpîndu-l apoi cu pricepere și două picături de apă de la o stricăciune de neînlăturat la orice altă gospodină, la fel, în lunecările norocului soțului său, cînd se iveau, ea nu vedea decît un joc periculos, dar sigur, pentru o și mai bună reîntoarcere. Tristețile singurătăților ei frămîntate veneau însă mai de departe, dintr-un viitor ce-i rămînea nedezlegat ! Acolo era Amelica, și ursita ei, și cei care vor veni după ea. Pașii soartei, care azi îl cruță ajutîndu-l pe Iancu, se vor lăsa, cine știe, tocmai în viața ei ? Atunci se va întoarce timpul ! Și gîndul acesta îi strîngea inima, și coana Mița nici nu mai vrea să-l asculte.

Dar treapta cea mai înaltă și cea mai chinuitoare a acestor legi, în care femeia credea, era acel vechi : „Ce ți-e scris în frunte ți-e pus !“ Din ce stă acolo, neclintit pentru fiecare, și pentru viitor, ea știa că poate să fure cîte ceva, să întrevadă. Și mai mult nici nu vrea să știe. Dar ceea ce o îngrozea era de cîte ori încerca să privească din legea aceasta a fiecăruia — și întotdeauna se gîndea la ea — înapoi ! Își vedea atunci viața pas cu pas : fata, soțul, căsătoria, nebunia tatălui ei, ruina lor, copilăria. Parcă era un drum cu gropi, în care trebuia să cadă, cum înainte mai e un alt drum cu gropi, în care va cădea ! Și cînd coana Mița încerca să vadă drumurile tuturor, de pretutindeni, amețea, își strîngea iute gîndul în singurătățile liniștite în care cîrpea rufele sau așeza sertarele și se închina, iute, rostind : „Mare ești, Doamne !“ și cobora din fuga minții ei, care i se părea nelegiuită.

Acesta era hotarul cel mai de sus al vieții de simțire și gînd al coanei Mița !

De multă vreme, Urmatecu deslușise că în soția sa se petrec lucruri care lui îi rămîneau nelămurite. Și pentru că, de cîteva ori, se potrivise o prevestire sau o încurajare, el ajunsese, fără să cerceteze, să asculte orbește de cuvintele femeii. Aceasta nu însemna însă că ar fi

crezut-o și deșteaptă ! Doamne ferește ! Era numai ca un fel de putere, cu care s-a pomenit alături. Și ea trecea și în el și îl oțelea. Acum, de pildă, spusa copilăroasă, dar sigură, a nevestei sale despre biruință îi domolea neliniștile și îi ușura grijile.

Deodată, în tăcerea curții se auziră două feluri de pași. Unii erau mărunți și repezi, zoriți să ajungă ; ceilalți, mai rari, mai greoi, mergeau în silă, cu opriri și cu porniri. Urmatecu și coana Mița se priviră întrebători. Și nici n-au avut timp să rostească vreun cuvînt, cînd din drumul bine cunoscut al casei, cu ușile și ferestrele deschise în vară, Jurubița se ivi în prag. Purta ceea ce putuse arunca în grabă pe ea. Dintr-o anumită întunecare a feții și stăruință a privirii, lipsită parcă de lunecarea firească, se vedea că duce o groază. În prag, respiră totuși ușurată și, întorcîndu-se pe urmele de întuneric din care ieșise, vorbi cu cineva, rămas în urmă :

— Poftește ! Poftește ! Că am ajuns ! Aici e.

În lumină apăru un om slab, mărunt și neîngrijit. Din umerii obrazului, înspre bărbie, fața parcă-i era tăiată cu tesla. Era neras, privea sfios în pămînt și risipea în jurul său un miros acru de nădușeală și vin. Dintr-un clipit des și o înțelenire a vorbei se vedea că abia acum trece înspre o limpezire.

În nedumerirea tuturor, Jurubița aruncă deodată cîteva cuvinte întretăiate :

— Cu Tudorică... s-a întîmplat o nenorocire !... Dumnealui a văzut !... și căzu pe un scaun.

Coana Mița se uită cu neîncredere, la început, la scena aceasta. Priviri ascuțite, în care i se citea disprețul pentru o femeie nesăbuită ca Jurubița, i se aprindeau între pleoape. Urmatecu crezu că în începutul lor de despărțire, pe înțelese, despre care nu vorbiseră încă nici un cuvînt, Jurubița încearcă, agățîndu-se de prilejul vreunei beții a lui Tudorică, o ceartă mare. Altă dată i-ar fi bucurat mîndria lui bărbătească. În noaptea aceasta, însă, cînd din grijile lui și din presimțirile coanei Mița se fierbea viitorul lor, toate acestea îl supărau.

De aceea, înciudat și scîrbit, el se adresă necunoscutului cu un ton aspru :

— Cine eşti dumneata ?
— Ghenea Toncu.
— Şi mai departe ?
— Prieten cu mortu !
— Care mort ?
— Nea căpitanu !
— Tudorică e mort ? ! Nu minţi ! strigă deodată coana Miţa, încă îndoindu-se, dar cu un început de spaimă.
— E mort, cucoană ! făcu nevinovat Toncu.
— Şi l-ai văzut dumneata ? zise Urmatecu.
— Văzut ! răspunse omul.
— Da' ce s-a-ntîmplat ?... Cum s-a-ntîmplat ? întrebă cu frămîntare coana Miţa.
— Apoi, începu Toncu, eu, nea căpitanu şi-ncă doi am luat-o de cu ziua. Eram într-o circiumă unde ne duceam des, prin Pantelimon. Nea căpitanu avea poftă ca niciodată !
— Scurteaz-o ! se răsti Iancu.
— Şi stînd aşa, am tot ciocnit şi-am tot vorbit, şi-am tot ciocnit, că ştie şi boierul cum e la d-alde astea, pînă cînd nea căpitanu îşi aduse aminte de tat-său şi începu să plîngă.
— Şi... şi... ? făcu nerăbdătoare coana Miţa.
— Şi a spus că e p-acolo, pe undeva, bolnav ; că nu l-a mai văzut de ani ; că dumnealui, nea căpitanu, e un ticălos şi că vrea să-l vadă numaidecît... Şi s-a sculat şi-a pornit. Ăilalţi erau cu picioarele moi. Eu, ca prieten vechi ce mă aflam, m-am luat după el ! Şi tot umblînd, am ajuns la Mărcuţa...
— Ei, ş-apoi ?... Apoi ?... făcu nevasta lui Urmatecu, îngrozită şi nerăbdătoare.
— Pe mine m-a lăsat să-l aştept la poartă. Dumnealui însă a trecut, că era în uniformă. Şi-am stat, am stat, pînă ce am adormit... M-au trezit în ghionţi nişte ţelcheri îmbrăcaţi în alb, care strigau cît le lua gura : „Ăsta trebuie să ştie, că a venit cu el !“ Şi nu mai pricepeam nimic !
— Ce au de-a face toate astea cu moartea lui Tudorică ? ! strigă coana Miţa, ieşită din fire.
— Au, afirmă convins Toncu, pentru că, vezi dumneata, tatăl lui nea căpitanu era nebun ! Da' noi de unde

să știm, că nu l-am fi lăsat ! Nebun d-ăla cu vedenii și cu furii !

Urmatecu, fără să vrea, ridică ochii înspre portretul lui boier Grigore. Cu favoritele bogate, frumos pieptănate, și privirea veselă și zîmbitoare, chipul se uita la el, din umbrele cărbunelui în care fusese desenat.

Iancu începu să simtă și el o groază nelămurită, ce se închega în jurul lor. Iar Ghenea Toncu, pornit de cele ce văzuse și purta în ochi, revenite parcă într-o viață și mai puternică acum, își dădea drumul, ca și cum le avea în față :

— M-au luat și m-au dus la nebun, să-l recunosc pe nea căpitanu ! Nebunu era legat, și urla, și scuipa spume. Tot striga mereu de hoț și de prădăciune, de aur și de tîlhărie. Nea căpitanu era cu capul spart, plin de sînge, de cum îl izbise nebunul de perete. De pe uniformă, avea rupte galoanele și nasturii lui lucitori de alamă.

Coana Miția își acoperi fața cu mîinile, gemînd :

— Taci, ticălosule, că nu-i adevărat !

Urmatecu privea țintă pe boier Grigore din cadră, mustrîndu-l cu aceeași frază : „Ce-ai făcut, boierule ?“ Și îi era și frică de cele întîmplate, și groază, că de acum nu va mai sta acolo pentru el și pentru casă, de vreme ce s-a preschimbat într-un duh rău. Jurubița asculta pentru a doua oară, mult mai limpezită, povestirea asta. Se mai liniștise, de avea timpul și inima să privească cercetătoare în jurul ei.

— Pe nea căpitanu, urmă Ghenea, l-a băgat la nebun o servitoare bătrînă, fără să știe nimeni, așa spuneau ăia de acolo. Și nebunu cică tot urla după un munte de aur ! Cînd l-a văzut cu fireturi și poleială pe el, s-a repezit țipînd că de ce i-a furat aurul. Nea căpitanu s-a apărat, da' greu, că era și băut. Și nebunii ăștia sînt tari ! Și pînă să vină careva, l-a băgat într-un colț, i-a rupt uniforma și l-a dat cu capul de perete, de i-a sărit creierii ! Da' eu l-am cunoscut pe nea căpitanu și am venit să-i spun cucoanei, că știam unde stă.

Și Ghenea Toncu, sleit și el, căzu pe un scaun. Peste cei din casă se lăsă o încremenire. Numai plînsetul coanei Miția se auzea înfundat, continuu, dureros.

O pendulă mare, din iatac, bătu trei după miezul nopții. Toți tăceau. Din fundul curții veni limpede și înalt un cîntat de cocoș, urmat de o bătaie veselă din aripi. Trecea noaptea scurtă de vară, tulburîndu-se cu o lumină de dimineață.

Cea dintîi care, într-un tîrziu, și-a regăsit voința a fost coana Mița. S-a trezit ca din somn, cu ochii umflați, și-a șters lacrimile și, scuturîndu-l pe Toncu, adormit pe un scaun, îi spuse cu blîndețe :

— Hai să te odihnești, că trebuie să fii obosit ! Apoi, cu glasul ei de femeie care în împrejurări grele știe ce spune și cere să fie ascultată, rosti către bărbatul său : Iancule, eu pun caii la trăsură și mă duc să văd ce e de făcut ! Dumneata du-te și te culcă !

Pe Jurubița parcă nici nu o vedea. Și cînd femeia s-a ridicat spunînd : „Merg și eu țato !", i-a răspuns scurt :

— Nu mai e nevoie de tine ! și a ieșit, luîndu-l pe Ghenea Toncu după ea.

Urmatecu simțea cum în el nimic nu mai e la locul său. Privea în jur de parcă ar fi voit să caute un drum de scăpare. Se ridică, aprinse o țigară, făcu cîțiva pași și încercă să se așeze lîngă Jurubița, luîndu-i mîinile și trăgînd-o înspre el. Femeia se desfăcu brusc și se depărtă. Nu deslușise încă bine ce vrea. Îl crezu, ca de obicei, neatins de întîmplare, urmărind o poftă de a lui, sau o jignire de a ei. Dar cînd se întoarse deodată și îl văzu prăbușit pe un divan, așa cum îl lăsase mișcarea făcută înspre ea și din care ea se desfăcuse, cînd îi privi ochii încremeniți țintă într-o floare a covorului și gura întredeschisă, atunci înțelese că Urmatecu trece prin clipe neobișnuite, lipsite de putere. Mai întîi îi fu milă. Apoi își aduse aminte cum îi poruncea și cum a jucat-o cu Paulina. Și Jurubița, regăsindu-și limpezimea figurii, cu un zîmbet răutăcios însă îi spuse :

— Nu e așa că ți-e frică, nene, de neamul ăsta de nebuni ?

Urmatecu nu a răspuns. A rămas nemișcat, a închis ochii și și-a înfipt degetele în ciucurii de lînă. Jurubița își dădu seama că acum poate să rupă petic cu petic din el trufia de odinioară. Îl mai privi, și, cu un glas curat, aproape de bucurie, îi spuse :

— Dar vezi, eu am scăpat !

Și-și ridică brațele în sus, ca și cum ar fi vrut să prindă cît mai mult aer în mînecile largi ale hainei. Iancu, zăpăcit de cele întîmplate, obosit de groază și de veghe, nu mai știa să se stăpînească. De multe ori i se mai întîmplase în viață să simtă cum oboseşte tocmai în timpul luptei. Dar atunci omul din fața lui, pe care trebuia să-l înfrîngă numai pentru că îi şedea în față, îl asmuțea din nou, și tot el biruia. Acum însă nu erau nici oameni, nici afaceri, ci întîmplări nelămurite și înspăimîntătoare, care pentru el şerpuiau în jur din icoane, din farmece și din ursite, că toate în aceeași negură stau. „Și numai femeile știu să se descurce din așa ceva" gîndea el ! I se părea că Jurubița se depărtează în siguranță și că numai el rămîne în toate primejdiile. Se simți încolțit și silit să facă ceea ce n-a crezut niciodată. Și astfel încercă, după cum auzise, să se poarte cu binele. Își ceru deci iertare, cu gîndul, lui Dorodan ; îi ceru și coanei Mița pentru Jurubița ; Jurubiței, pentru Paulina și Păuna ; și pentru că pe toate celelalte și pe ceilalți nu-i mai vedea și nu-și mai aducea aminte, ridică ochii înspre o înălțime unde s-ar găsi toți iertătorii lui. Ceea ce i se păru mai greu în acest început de rugăciune, necunoscut pentru el, pe care nu știa către cine să-l îndrepte, era că avea prea multe de cerut deodată. Măsura lui din afaceri, lacomă, o mai păstra și aci și îi simțea întinderea. Și pacostea, și nenorocul se simțeau pentru el prin această îngrămădire. După ipotecă, încurcătura nenorocirii cu cumnatul său trebuia să se limpezească și nu nădăjduia să izbîndească în amîndouă, și oricare din ele n-ar fi ieșit, tot rău ar fi fost. În singurătatea în care se găsea acum, avea nevoie de Jurubița să-l mîngîie. Căuta și un adăpost, dar voia și o răzbunare, mai ales după ultimele ei cuvinte. Voia să o tragă cît mai aproape de el, să cadă și pe ea ceva din piaza-rea, dacă e în jurul lui. De aceea, luă urma femeii ce se ferea și îi scăpa din mîini. În cele din urmă, cînd o prinse într-un colț și o strînse tare lîngă el, Jurubița, care nici ea nu mai vedea lămurit ce vrea Urmatecu, zbătîndu-se, îi aruncă în față :

— Ce mai vrei, nene ? Acu te-ai găsit ? Eu nu mai sînt de-a casei, iar a dumitale nu mai sînt de mult !

Urmatecu scrîşni din dinţi. Lovit de cuvintele femeii, care prima dată avea îndrăzneala să-i spună adevărul în faţă, se trezi. Groaza nu fugise din el, dar trecuse înaintea ei mînia. Ea îl mişca acum. Jurubiţa îl cunoştea cum se aprinde şi socoti că n-ar fi bine să-l lase pe drumul acesta. Iancu era în stare, într-un scandal, să scoată la iveală toată povestea trecută, tocmai cînd, prin moartea lui Tudorică, ea nu mai avea nevoie de asta. De aceea îi plăcea femeii să-l vadă mai degrabă sub groază decît sub furie. Şi întorcîndu-se la întîmplarea de la care s-au depărtat, ea spuse ca o uşurare şi o biruinţă :

— Şi pe mine şi pe dumneata ne-a scăpat ăla de colo ! şi arătă înspre portretul lui boier Grigore şi fugi tocmai în capătul celalt al odăii.

Urmatecu stătu puţin să lege tot ce era neaşteptat şi îndrăzneţ în ce a auzit, apoi strigă :

— Ticăloaso !

Dar se reîntoarse cu gîndul într-o tăcere în care părea că urmăreşte ceva. Simţea cum cuvintele Jurubiţei îşi făceau drum în el, fără voia lui. Ele găseau acolo un fel de sete de a fi ascultate şi parcă asta era mîngîierea pe care Urmatecu o aştepta, dar nu o bănuia. Femeia, văzîndu-l că e tot liniştit, se grăbi să adauge :

— Dacă ai sta şi ai judeca puţin, nu ţi s-ar părea chiar atît de urît !

Urmatecu nu răspunse. Atunci femeia îndrăzni mai departe :

— Ce se-ntîmplă, nu te-atinge, nu-ţi fie frică ! Mai greu e pentru ţaţa Miţa, că ăştia toţi sînt sîngele ei ! Dar pentru dumneata, ca şi pentru mine, e o uşurare !

Jurubiţa aşteptă o clipă, să vadă ce se va petrece după ce a spus acelaşi lucru a doua oară. Iancu sta nemişcat şi asculta.

De aceea, pe un ton ce vrea să convingă, ea reluă :

— Îţi trebuiau dumitale ghiulele de astea de picior tocmai acum, cînd norocul şi averea îţi cresc mereu ? Mîine-poimîine ai să ajungi om mare ! Nu-i mai bine să fii scăpat de ei ? Şi, uite, cu asta s-au însărcinat soarta şi nebunul de colo ! Ce vină avem noi, ce vină ai dumneata ? Zi bogdaproste şi fii mulţumit, că eşti om deştept ! Au pierit : Lefterică de foc, bărbatul meu — facă-l Dumnezeu

bărbat ! — de mîna lui tat-său ! Şi iaca aşa, de-acum ne vedem fiecare, uşurat, de drumul nostru !

Chiar la ce spunea Jurubiţa, Urmatecu nu se gîndise. Întrezărea însă că femeia ar putea să aibă dreptate. O tînjire lăuntrică îl mîna spre cuvintele ei. Într-adevăr, se întîmplase o groaznică nenorocire ! Cui ? Lor : familiei nevestei sale ! Cel mult poate ei, coanei Miţa. Lui însă i se întîmplase ceva ? Îl lovise cineva în sănătate sau în avere, aşa ca să nu mai poată drege nimic, nici cu bani ? Nu ! O să mai dea, după cum a mai dat, parale pentru o înmormîntare frumoasă ; o să le facă rochii de doliu la toate ; o să mai dea şi pentru ce nu-i vine în minte, acum şi cu asta s-a isprăvit ! Fata nu îi e bolnavă ; casa îi e întreagă ; ipoteca e pe drum bun ; conu Barbu are aceeaşi încredere în el, ba şi Bubi se uită în gura lui ; Păuna îl aşteaptă diseară lîngă Cuţitul de Argint, şi coana Miţa şi Jurubiţa cred că mai are zile bune înainte. Atunci, unde e nenorocirea ? Nicăieri ! Şi Iancu Urmatecu, după ce stătu cîtva timp tot cu capul plecat, gîndindu-se la isteţimea Jurubiţei, se ridica deodată, liniştit şi luminat. Din cutremurarea prin care a trecut, el a înţeles că l-a pîndit o altă primejdie şi şi-a luat învăţătură pentru viitor. A văzut că nu trebuie să se lase descoperit. Îi era ciudă acum de toate iertările pe care le-a cerut în gînd, ca un om aproape de pierzare, cînd el era teafăr şi mai tare ca niciodată. Acum se îngrijea numai să nu fi simţit Jurubiţa ceva din slăbiciunea lui. Vedea că nu s-a isprăvit cu ea, şi nu era bine să-l ştie aşa ! Şi pentru ca să-i adoarmă şi mai mult orice bănuială, o luă pe neaşteptate în braţe şi o sărută cu prefăcută lăcomie pe ceafă. Femeia se scutură.

— Tot nu te astîmperi, nene ? spuse ea. Ce mai vrei de la mine ? N-ai auzit adineauri cum ne-a lămurit nevasta dumitale ? De-acum, eu nu mai am ce să caut pe aici ! Iar la dumneata, cine să-mi ia locul, slavă Domnului ! Cît păr în cap ! Hai, fii cuminte !

Cuvintele nu mai aveau însă greutate. De aceea, Urmatecu o căuta. De plăcut, nu-i mai plăcea, Jurubiţa ; parcă fugise ceva din ea. Trebuia însă să-şi ducă prefăcătoria pînă la capăt. Dar şi fără gust, o mîngîiere prinde bine. E ca o fereastră deschisă în aer proaspăt, după fierbinţeală. Şi-apoi, era viaţă şi era femeie !

Jurubița simțea poate același lucru în dimineața asta răcoroasă, care venise, albastră, pretutindeni, prin casă și prin curte. În oboselile tîrzii, și ei îi plăcea să se simtă frămîntată de mîini puternice. Își înșelau astfel amîndoi trupurile, dar gîndurile le erau aiurea. Sub sărutările apăsate, Jurubița se porni să rîdă, cu un glas abia șoptit, mărunțit, ca într-o amețeală de început. Ochii ei însă nu se mai închideau, ca altădată cînd se dădea. Pînă în cele din urmă, îl sărută și ea pe Urmatecu, dar gîndul o ducea departe, undeva unde căuta sau așeza ceva, pentru alte rosturi, nouă, ale ei. Deodată ea se depărtă de Iancu, îl apucă de umeri și, privindu-l în față, îi spuse :

— Noi doi sîntem singurii din toată casa asta care ne vom mai întîlni, nene !

— Și eu cred la fel, Jurubițo ! răspunse Urmatecu.

— Nu, nu așa, nene ! se rugă frumos femeia, lipindu-i-se de umăr. Nu mai vreau să mi se spună Jurubița, că știi doar că mă cheamă Ecaterina !

Și omul a rîs cu poftă.

Ziua venise de-a binelea.

IX

În casa încăpătoare a Barbilor, de pe Podul Mogoșoaiei, scara principală era străjuită de doi harapi de bronz, purtînd lampioane mari, de cleștar. În sus, mergeai înspre locuința boierului. Sub primele trepte, însă, se deschidea o ușă îngustă, care dădea în încăperile scunde ale unui cat, unde Urmatecu instalase birourile administrației. Erau odăi reci și întunecoase, cu mese lungi, pe care stăteau vrafuri de registre de toate mărimile. Pe polițe erau borcane de sticlă pline cu porumb, cu rapiță, cu orz și ovăz. Butuci grei, aruncați prin colțuri, arătau esențele lemnelor de prin pădurile boierului. Pe netezimea tăieturilor se citeau, pe inele, vîrstele fagilor și ale stejarilor. Modele de stupi erau înșirate pe lîngă mese, iar pe pereți, pretutindeni, se agățau fotografii făcute de conu Barbu prin toate crescătoriile sale.

Herghelиile de la Urlați arătau armăsari nervoși, pe picioare subțiri, cu capete lungi și ochi speriați, înstelați în frunte. Și în toate pozele unde se vedeau cai, conu Ștefan sta călare, cu o mînă în șold, iar cealaltă în greabănul înalt. Mai erau tauri de prăsilă, cu gîtul puternic și coarnele lungi ; mangalițe, culcate pe o parte și supte de cîte nouă purcei ; berbeci greoi, cu ochii orbiți de cîrlionții de lînă ; cîini de stînă și ogari ; cîrduri de păsări, cu curcani înfoiați și gîște grase, cu tîrtița de pămînt, și crau pînă și ciorchini de struguri uriași, cu boabe de rouă pe ele, toate vorbind despre bogățiile baronului. Un miros de grîne, de lemn uscat și mucegai usturător plutea prin încăperi. Trei case mari de bani se deschideau cu greu sub mîna osoasă a unui om deșirat, cu un cap turtit, cu ochi bulbucați și mustață cenușie și deasă, sfîșiată de doi colți din față, cari îi dădeau un aer fioros. În realitate, om blînd și fricos. Era Serian, casierul, pus acolo de Urmatecu, să refuze și să nu dea bani, fie chiar și boierului, fără înscris, fără trecere în catastif și fără știrea lui. De cîte ori umbla la casele de fier, pentru ca să ia sau să dea, casierul trăgea cîte o linie cu unghia degetului mare de-a lungul fișicurilor, să simtă zimții și mai ales să nu iasă vreo monedă mai în afară decît celelalte. Și lucrul acesta îl făcea și la argint, la aramă. Aur n-avea, pentru că îl ținea Urmatecu sub cheie. Se dusese vestea de cinstea lui Serian. Iar cinstea aceasta pentru el nu era numai o podoabă nevăzută a firii sale, ci avea și o față care făcea una cu gîndurile de care asculta. El le purta pe toate împreună cu mîndria meseriei sale. De aceea, nu îi era mireasmă mai plăcută decît dimineața, cînd le deschidea, duhnirea caselor de bani, făcută dintr-un iz de vopsea crudă și oțel uns. Atunci, își descărca și mintea de ceea ce așezase acolo cu o seară mai înainte și purtase, după un vechi obicei, spre neschimbare și neuitare : cifra depozitelor în hîrtie și monedă, cu care închisese casele de fier ale baronului în seara precedentă.

Pe omul acesta liniștit, care trăia singur în umbrele încăperilor de jos și își închipuia cu plăcere de multe ori că toate din jurul său sînt vii și sînt ale lui, îl necăjea de cîtva timp un nou venit. De multe ori, acesta aprindea lămpile ziua-n amiaza mare, ceea ce pentru Serian era

aproape o nelegiuire. De cînd cu fabrica, în încăperile administrației, cîteva mese și cîteva dulapuri au fost date întreprinderii celei noi. Căci nici în ruptul capului Urmatecu nu a vrut să jertfească o odaie întreagă. Și, astfel, fabrica se risipise, ca administrație, peste tot. Omul ei, Marco Bellini, un italian cu părul roșu, pistruiat, gras, guraliv și agitat, cu unghile negre și mirosind veșnic a mahorcă, adus de Bubi de la Murano, ca specialist, încă din zilele primelor lucrări, pentru ca totul să pornească într-o bună rînduială, tulbura molcoma viață a lui Serian. Chinul acesta ținea de pe la sfîrșitul verii, de cînd italianul sosise în țară și începuseră lucrările pentru fabrică. După sfaturile lui Bellini, fusese aleasă o moșie din Vîlcea, a baronului, pentru instalarea viitoarelor ateliere. La Negovanu, nu departe de conac, între muscele albicioase, spălate de ploi, și între drumuri de ape repezi, începuseră temeliile. Cîțiva lucrători, parte italieni, parte vienezi, fuseseră găzduiți în locuințe ușoare de lemn, așteptînd să se sfîrșească întreaga clădire și instalație, care pînă în iarnă trebuia să pornească. Doi frați de-ai lui Bellini, unul constructor, celalt instalator de mașini, trebuiau să supravegheze lucrările. Bubi a trăit în timpul de la început, al încasării ipotecii, al sosirii lui Marco și alegerii locului potrivit, o viață de grijă și muncă, necunoscută pînă atunci. Tatăl său îl privea cu mulțumire ; iar Urmatecu, ținîndu-se în umbră, nu-l scăpa din ochi, neștiind încă bine ce să creadă. Hărnicia tînărului baron îi dădea de bănuit. Nu era numai o spoială și o frămîntare de pe deasupra lucrurilor, ci el mergea cu trudă pînă în adîncul lor. Nu era un joc, ci muncă la fel cu a lui, cu mese sărite sau întîrziate, cu seri pierdute în discuții, în tovărășia celor trei Bellini, sau numai cu Marco. Erau alergături prin tîrg, călătorii pînă la locul viitoarei fabrici, erau tocmiri grele și tot zbuciumul unei grele afaceri. Și Urmatecu își spunea că dacă va ține astfel, gîndul, bănuit găunos și ajutat de el, s-ar putea schimba într-o înfăptuire temeinică.

Zilele acestea de sfîrșit de vară, deși au adus cu ele încheierea dorită pe care o pîndea de mult, s-au trecut totuși, pentru Urmatecu, nesigure și cu multe neajunsuri. Căuta mereu să simtă un petic de pămînt sub pi-

cloare și nu izbutea. Era ca și cum trăgea cineva de el și-l clătina. După întîmplarea morții lui Tudorică, mama lui, coana Tinca, a căzut doborîtă de-o boală grea, povară pentru totdeauna pe capul lui Iancu. E adevărat că nu s-a întîmplat numaidecît, ci după cîteva săptămîni, astfel încît ursita părea că și-a rupt firul, dar asta nu însemna că îi era mai mică greutatea. De lăcomie, și poate și de inimă rea, bătrîna a fost găsită de coana Miţa, într-o dimineaţă, prăbușită pe un ceaun cu vișine, din care mîncase jumătate. Cînd au dat s-o ridice, coana Tinca era damblagită. Îi luase mîna, gura și ochiul drept. Doctorul a spus, ascultîndu-i inima și din întreaga ei înfăţișare, că poate să o mai ducă doi, trei ani. Și coana Miţa a dereticat frumos odaia de odinioară a lui Lefterică și a așezat-o la fereastră, de unde, de-a lungul curții, coana Tinca, pentru ca să-i treacă urîtul, putea să vadă toată lumea ce venea la ei și să privească vara cum dă în toamnă, toamna în iarnă și așa tot mereu, de-a lungul anilor pe care îi mai avea de trăit. De-acum, de cîte ori se întorcea acasă, Urmatecu privea la geamul de sus, unde „cucoana", cum îi spunea el, ședea, galbenă și strîmbă sub colții aduși mult pe frunte din părul ei subțire și rar. Jurubița, cu care se obișnuise de atîta vreme, n-a mai dat pe la ei. S-a ținut de cuvînt. De la parastasul de nouă zile, n-a mai văzut-o. Auzise că a trimis vorbă că e bolnavă și că apoi ar fi spus că pleacă undeva la o rudă din provincie. Și cu ea se dusese și veselia. Lumina se împuținase și la masă. Acum Urmatecu își dădea seama că „ăia", așa cum erau, țineau locuri astăzi pustii. O viaţă întreagă dorise să scape de ei. Știa, după cum îi spuse și Jurubița, că pe drumul pe care a apucat e mai bine fără ei. Dar abia de îndrăznea să-și mărturisească sieși că le duce dorul. Vedea că viaţa din casa lor se schimbă cu totul și că se face tot mai tristă și mai mohorîtă. Glumele lui, cînd le încerca, sau prelungirea vreunei mese, la o sticlă de vin, cu Ivanciu și Schweickert, erau rău văzute și de coana Miţa și de Amelica, întunecate și îmbrăcate în negru după atîtea nenorociri. Și totuși el nu era trist. Toate treceau pe lîngă el fără să le simtă cuibărindu-se în sufletul său. De cînd îl vindecase Jurubița, chiar în noaptea tragicei întîmplări, lim-

pedea judecată nu-l mai părăsise. Singurul lucru care îl punea pe gînduri era hărnicia lui Bubi. Grija de a-l urmări pas cu pas și zilele care nu aduceau nimic nou, după cum ar fi dorit, socotea că e destul pentru ca să aibă dreptul ca măcar la el în casă să găsească mai multă voie bună și mai multă lumină. Dar se vede că treburile mai mari și mai grele schimbă viața și o întunecă. Mița de multe ori nici nu-i mai răspundea la întrebări și-l privea peste umăr. Iar el doar la slugi de se mai putea răsti.

Ivanciu, și el după ce a dat banii și s-a făcut actul, a fost cuprins de temeri și reîncredere. Venea în fiecare zi, spunîndu-i, cînd cu binele, cînd cu rău, că vrea să vadă mai iute desfăcută ipoteca. Și cînd, pe la mijlocul lui septembrie, a fost silit să mai amîne, cu încă două luni, de vreme ce nu strînsese toți banii din vînzarea bucatelor, a fost gîlceavă mare cu bulgarul certăreț. În cele din urmă, au băgat dobînzile în capete și au mai amînat.

În zilele astea tulburi, viața lui Urmatecu a fost făcută din temeri și îndoieli, lipsit fiind și de puterea pe care i-o dădea încrederea oarbă a soției sale, care amuțise. Doar cu Păuna stătea, pînă noaptea tîrziu, prin grădinile de vară, privind în după-amiezi întregi de dragoste și petrecere cum cad frunzele galbene și timpurii pe fața de masă.

Cînd iată că într-o lipsă mai îndelungată a lui Bubi de prin birouri, Urmatecu a simțit că acesta a început să obosească. De multe ori l-a găsit pe italian singur, încurcat, neizbutind să se înțeleagă cu oamenii, mușcîndu-și de ciudă arătătorul îndoit. Pe masa fabricii se strîngeau scrisori nedesfăcute, veneau executări de plăți întîrziate și creșteau maldărele de modele de oglinzi și lămpi de tot felul, comandate mai ales de domnița Natalia, care acum își găsise o ocupație, născocind tot felul de lucruri pe care fabrica trebuia să le execute. Tînărul baron lipsea cu zilele, și cînd venea, era cu gîndul aiurea, nu înțelegea ce i se spune și fugea fără să-și lase urma. Iancu privea liniștit văzînd cum limpezirile se apropiau pentru el. Bătrînului îi spunea vorbe neînțelese despre mersul noii întreprinderi, și, pentru ca să nu supere pe nimeni, se ocupa, ca de obicei, de toată averea cealaltă,

neamestecîndu-se în nici un fel în conducerea fabricii de oglinzi, urzind numai pe de departe plictiseli și greutăți celor care munceau acolo.

Ca orice îndrăgostit, Bubi căuta să vorbească despre Jurubița cu sau fără de rost. Îndeosebi domnița era aceea care, din primele zile, trebuia să-l asculte. Discutînd orice, de pildă despre întîmplări de dragoste din lumea lor, deodată Bubi spunea :

— Desigur, Taniți, doamna de ieri, pe care am întîlnit-o la dumneata, nu are suflet ! Cunosc o femeie bună, frumoasă, cuminte, care ar fi meritat și o altă soartă, și un alt bărbat ! Să o vezi totuși cu cîtă modestie și resemnare își duce viața și se jertfește pentru tot ceea ce ar putea fi liniștea căminului ei !

Sau, altă dată, deodată, întreba :

— Cunoști, Taniți, pe cumnata lui Urmatecu ? Ce femeie cumsecade ! și, nemulțumit numai să o judece cu un cuvînt, simțea nevoia să povestească despre ea lucruri pe care inima și mintea lui le urzeau.

În toiul tulburatelor zile de întîmplări și de afaceri din casa lui Iancu, nu se petrecuse încă nimic între ei. Mărturisirile lui Bubi întîrziau din respectul adevărat pe care îl avea pentru femeia aceasta măritată. Iar dorința lui, și din sfiinciune, și dintr-o creștere ce-i adusese în primul rînd în deprinderi și în gînduri politețe pentru femeie, își făcea loc cu greu pînă la adevărata ei realizare și stăpînire. De aceea, ea întîrzia mai mult decît trebuia în plăsmuiri sufletești și morale de ale lui Bubi, în care cine o cunoștea bine pe Jurubița n-ar fi putut-o recunoaște. Obișnuitele descoperiri nesăbuite ale îndrăgostiților puseseră și ele stăpînire pe el. Aflase, de pildă, că cea mai priincioasă mahala din București dorurilor și bucuriilor sale era Popa Tatu, cu toate ulițele ei înfundate, cu gardurile pe jumătate căzute și bolovanii mari și gloduroși la mers din mijlocul străzii. Luna cea mai bună din an, la care nu se gîndise înainte, de-acum era februarie, pentru că o dată vorbind de carnaval, Jurubița îi spusese în treacăt că e luna în care s-a născut. Iar omul cel mai fericit era Arghir, un bărbier scund și vorbăreț, cu o cocioabă de prăvălie în fața casei Jurubiței, stînd toată ziua pe o laviță, cu un motan leneș și mur-

dar în braţe. Bărbierul intrase în vorbă cu Bubi cînd acesta, cu paşi abia dezlipiţi, se depărta încet şi pe gînduri, după ce în plimbări tot mai dese o întovărăşise iar pe femeie pînă în poarta casei sale. Arghir era acolo şi o vedea tot mereu, şi nu părea totuşi mulţumit, şi parcă nici nu aflase de fericirea aceasta ! Dar ceea ce îl chinuia mai mult pe tînărul baron era socoteala pe timpul trecut. I se părea că pierduse orice clipă înainte de a o cunoaşte pe Jurubiţa şi nu-şi putea ierta că trăise liniştit la Viena sau aiurea fără să fi aflat nimic despre existenţa ei. Ce făcuse ea fără el, şi mai ales fără ca el să ştie ? Pe unde umblase, pe cine întîlnise, cine îi făcuse curte, cui i-a zîmbit ? Şi de ce el atunci nu a pornit înspre ea, să o cunoască, să o apere, să o salveze poate ? Toate întrebările astea intrau în el, ca vîrtejuri, pentru prima dată. Şi Bubi simţea că cele mai mari dureri ale noastre în viaţă ne vin dintr-o îndobitocire de care nu sîntem răspunzători. Lucrurile cele mai hotărîtoare, care ne privesc, se petrec fără ca noi să aflăm ceva despre ele. Şi gîndul său, obişnuit cu şerpuirea şi adîncirea, vedea că dragostea şi moartea cresc undeva pentru noi, fără să ştim, şi că atunci cînd ne-am întîlnit cu ele, e nebunie să vrei să o ai întreagă pe cea dintîi şi e prea tîrziu să o mai priveşti pe cea de a doua.

Drumul folosit de Jurubiţa să-l aducă pe Bubi la viaţă din această îndrăgostită aiurare, din care singur poate n-ar fi coborît niciodată, a fost durerea, prefăcuta ei durere de văduvă tînără şi fără rost. Dimineţi întregi şi seri limpezi, îl purta, tînguindu-se, prin boschetele îndepărtate ale Şoselei, pentru ca să nu fie văzuţi. Pe băncile răzleţe sau prin tinzile cîrciumilor, îndepărtate şedeau ceasuri întregi unul lîngă celalt, tăcuţi, femeia aşteptînd, scriindu-şi marginea umbrei pe nisip cu vîrful umbreluţei, sau privind de aproape obrazul holbat al unei lăcuste prinsă pe genunchi, iar el apropiindu-se de ea, cu un gînd tot mai legat şi mereu acelaşi, înalt. Gesturile erau puţine şi sfioase. Mîna ei se pierdea în mîna lui, şi cînd Bubi îi lua pumnul închis, îl acoperea cu palma şi îl săruta, Jurubiţa îşi aducea aminte de mîna lui Urmatecu trosnindu-i degetele şi răsucindu-i braţul de cum

văzut-o într-un colţ de odaie, silind-o să se lase sărutată. Astfel, Jurubiţa şi-a dat seama că începuturile dragostei ei cu tînărul baron nu se vor putea înfiripa decît tot din jeluiri, dar acasă, aşa cerînd firea lui Bubi. Nici lacrimile, nici căderile în braţe, de care avea nevoie, nu se puteau arăta în timpul plimbărilor. De aceea, într-o seară, pentru prima dată, cînd au ajuns în dreptul casei, femeia l-a poftit să intre. Pe un colţ de divan şi cu voită stîngăcie, Jurubiţa s-a tînguit, a plîns şi s-a lipit de el. Mîngîierile lui sfioase le prindea de îndată şi le întorcea înzecit. Şi atît fusese de mare dorinţa, sfiala şi năluca de dincolo de ei, în care o învăluise Bubi, încît după prima noapte de dragoste, femeia se simţea mai puţin biruită de flăcăul acesta decît de Urmatecu şi de alţi oameni mai trecuţi şi mai obosiţi. Dar priceperea ei îndelungată o făcea să aştepte şi să guste farmecul începutului fraged, despre care ştia că nu va rămîne aci. Îi plăcea la Bubi pielea albă şi catifelată, curăţenia şi un fel de parfum topit în carne, pe care nu-l cunoştea. Dacă altădată se lăsase, cu bucurie, frîntă de oameni tari, acum gusta mîngîierea uşoară şi delicată, pe care Bubi ştia să o născocească fără sfîrşit. Niciodată nu se simţise iubită ca acum !

Dragostea lor a intrat în tînărul baron cu uitare de lumea lui, cu entuziasm şi dărnicie. În cîteva zile, locuinţa modestă a fostului căpitan de pompieri era de nerecunoscut. Scaunele şubrede şi subţiri fuseseră date afară, şi, o dată cu ele, şi dulapurile cu uşi ce nu se închideau, şi cadrele cu vînători de urşi albi, sau cele cu lupte cu tigri, pe spinări de elefanţi înfuriaţi. Camerele scunde se umplură molatic de stofe, de perdele grele, de covoare, de lămpi înalte de bronz. Pentru cochetăria Jurubiţei, între geamuri se aşeză o oglindă lungă, ţinută de rafturi de abanos, purtînd fel de fel de cristale, în care pudra cea nouă şi fină, cu un ameţitor parfum de floare, înlocuia pudra mai făinoasă şi numai cocoloaşe întrebuinţată înainte. Un pian se instală, de asemeni, într-un colţ, pentru visările lui Bubi.

Ceea ce însă n-a izbutit femeia nici chiar în primele zile ale iubirii lor a fost să-l facă pe Bubi să ducă toate aceste frumuseţi într-o casă mai mare şi mai arătoasă,

după care rîvnea. Timiditatea lui îl mîna să-şi ascundă începutul fericirii ca într-un cuib. Şi pe străduţa aceasta, înfundată şi liniştită, casa pierdută printre pomi şi bolta de viţă, singură în curte, era tocmai ce îi trebuia. Tînăr, el avea nevoie să fugă de lume cînd iubea, după cum, de îndată ce şi trupurile lor au intrat pe calea obişnuinţei, nu doreau decît un singur lucru : dragoste. Cu fiecare dimineaţă pofta aceasta creştea. Şi Jurubiţa, prinsă şi ea în goana fără alte gînduri a patimii, începuse a fi fericită cum nu mai fusese pînă atunci. Acum vedea cîtă deosebire e între cîteva ceasuri furate şi aruncate în năclăiala vieţii de toate zilele şi viaţa cealaltă, de iubire continuă, trăită cu sufletul la gură. Cîteodată, cînd se oprea o clipă să privească urcuşul acesta şi cînd îşi dădea seama că nu va putea ţine mereu, închidea ochii, îşi pustia mintea de orice judecată şi se arunca în braţele lui Bubi, să scape de frînturile de lumină prea tare, prea adevărată.

În cîteva săptămîni, Bubi isprăvise toate cuvintele de dragoste pe care le ştia, sau pe care le născocea. După ele a urmat un gungurit făcut din sunete moi, din sferturi de vorbe, din lucruri aduse în jurul femeii, strînse şi mîngîiate şi ele cu fel de fel de nume, pentru ca să nu fie prea tari şi să nu o supere cu vecinătatea lor. Apoi s-au isprăvit şi lucrurile, şi atunci Bubi a început să aducă pe fereastră lumea lui Dumnezeu, pentru cîntarea şi iubirea Jurubiţei. Ca plozii care abia învaţă să vorbească, el prindea un ram de leandru sau de măr, cu umbră cu tot, în sunete din care închega vorbe pentru ea. Căuta să sune şi să scrie razele subţiri şi strălucitoare, să prindă în pumni pata de lumină şi să o verse apoi ca pe o apă pe trupul femeii, care, întinsă în pat, primea, cu linişte şi îmbătare, sau cu zvîrcoliri scurte şi nervoase, belşugul acesta de dragoste. Şi aşa, Bubi a adus în odăiţa lor nourii, stelele, vînturile, ploaia. Dar şi cerul s-a golit cu vremea. Şi atunci el se lungea lîngă Jurubiţa, îi lua capul în mîini, şi, gură în gură, îşi găsea scăparea într-o nebunie. Văzuse undeva (îşi aducea aminte şi nu se speria, şi nu-i era nici milă, nici frică de el) un biet nebun, care de dimineaţă pînă seara nu spunea decît un singur cuvînt : mamă, mamă, mamă... Biruit, fără vorbe, sărăcit de închipuire, pustiit de lumea dimprejur,

Bubi simțea totuși că trebuie să găsească ceva, de n-ar fi decît același cuvînt spus mereu, pentru fierberea lui lăuntrică. Și, întins în pat, îi șoptea femeii în obraz neîncetat, cînd rar, cînd iute, cînd în ochi, cînd în colțul gurii, cînd în buclele frizate ale tîmplelor : „Te iubesc ! Te iubesc! Te iubesc ! Te iubesc ! Te iubesc !...“ Și sub fiecare „te iubesc“, Jurubița tremura și se înfiora. Nopți întregi se petreceau astfel, nopți care, după ce treceau, îl lăsau pe Bubi cu ochii învinețiți, cu buzele uscate, cu glasul stins și mîinile nesigure și tremurătoare. Adormea apoi ca într-un leșin, sau ca într-o moarte cumplită, șoptind : „Te iubesc !“ lîngă femeia adormită de mult.

În jurul lor se făceau o liniște și o taină care ațîțau pe vecini. Erau iscoditi cînd plecau pînă în capul străzii, pe înserat, sau cînd se întorceau, iar ei nu vedeau pe nimeni. Șușotelile și bîrfelile ședeau roată în jurul căsuței lor. Arghir avînd în fiecare zi cîte ceva nou de adus pentru ceilalți. Dar viața închisă a îndrăgostiților le dădea foarte puțin de lucru și îi înciuda. Știau numai atît : că un boier mare a înnebunit după cucoana lui domn' căpitan. Și ceea ce nu puteau să afle, născoceau cu biata lor minte, care nici pe departe nu-și putea închipui pînă unde ajunsese dragostea dintre cei doi tineri.

Bubi uitase tot ceea ce nu era el și iubita lui. Plecase de acasă fără să dea nimănui nici o lămurire. Numai bani cerea din cînd în cînd ; și pentru ca să nu vadă pe nimeni din cei care i-ar fi tulburat fericirea, îl întîlnea într-un anumit loc din Cișmigiu pe Marco Bellini, care, deși era încurcat și amărît de treburile fabricii, ce nu mergeau, de intrigile lui Urmatecu la bătrînul baron și de furiile acestuia, avea destulă înțelegere pentru tînărul său patron, ascunzînd lipsurile, acoperind întîrzierile și încurcăturile și răspunzînd cu o vorbă închipuită de el la toate întrebările ce i se puneau pentru a se afla sigur cine e femeia : *„Una donna bellissima !“* Simțea că toți îl luau drept ceea ce nu era : un intim al tînărului. Lucrul acesta îl măgulea, și n-a vrut să descopere nimănui adevărul pe care nici nu-l știa.

După cîtva timp, însă, Bubi a început să simtă nevoia lumii de afară. Dorea o lume bună, să-l primească bine-

voitor, să-l aprobe și să-l admire. Avea nevoie să fie văzut fericit și mai ales să simtă cum toți rămîn uimiți de frumusețea și cumințenia Jurubiței, și el să știe că toate astea sînt ale lui. Nu erau numai simțurile care i se aprinseseră și plăcerea de a privi femeia cu atîtea ape și suflete în ochi, din care nici unul nu era străin sau împotriva lui, ci era și bucuria de a fi atins ceva, de care adîncul inimii sale de om sfios se îndoia mereu că va avea într-o zi. Bubi înțelesese din primii ani ai tinereții sale că mai bine de trei sferturi din lume era plămădită și mereu împodobită pentru femeie. Dar el, care nu avusese mamă să-l îngrijească, să-l alinte, să-l caute la boală și, de multe ori, din dragoste adîncă și omenească, să îndure greutăți și să frămînte murdării pentru el, își făcuse despre femeie un gînd de podoabă. Înconjurată de toată politețea și morala complicată ce i se acorda în lumea tineretului de studenți și de aristocrați de la Viena, nestăpînindu-l nici una, niciodată, ca acum Jurubița, prin patimă, femeia rămăsese în afară de ființa lui întreagă, singura care ar fi fost în stare să o măsoare și să-i dea un cuprins. Și acum se întîmpla lucrul acesta. Noutatea vieții celei adevărate, descoperită, era îmbătătoare. Și de aceea ar fi dorit să o afle toți, să o știe toți, risipind în dreapta și în stînga pentru împodobirea ei tot ce avea...

Cînd a fost să iasă pentru prima oară împreună în oraș, Jurubița s-a sfiit. Mai roasă decît el de gura lumii și mai pricepută în urîciunile vieții, ea se temea să facă un început tuturor acelor lucruri care, mai curînd sau mai tîrziu, aveau să aducă sfîrșitul dragostei lor. Mai ales se temea să nu fie văzuți de familia fostului său soț, și îndeosebi de Urmatecu. Nu știa dacă acesta va fi aflat că ea l-a trimis pe Bubi la Dorodan. Și apoi, cu toată slăbiciunea pe care i-a surprins-o în noaptea aceea de groază și cu toată agerimea ei de minte cînd l-a îndrumat pe calea cea nouă a unor asprimi înțelese de el, ea nu era sigură, din cîte îl cunoștea, că a iertat-o și nu va încerca să se răzbune de despărțirea lor fără un cuvînt și mai ales fără nici o umilință din partea ei. A întîrziat, de aceea, pe cît a putut această ieșire în oraș, deși tot

visul ei din prima clipă de cînd l-a cunoscut pe Bubi acolo era. În plimbările acestea cu amantul ei cel nou, tînăr și bogat, nemaicunoscînd nici o altă iubire, era mîndria ei de femeie, era bogăția, erau rochiile și podoabele dorite, erau petrecerile, salvate încă pentru cîțiva ani de tinerețe și din care nu gustase nimic. Plimbările astea trebuiau să șteargă amintirile urîtului, plictiselilor, jignirilor din trecut și mai ales ceasurile acelea lungi de vis și îndoială, cărora nu le vedea nici un sfîrșit între bietul ei bărbat și amantul ei de atunci, Urmatecu, aspru și fără duioșie, gîndindu-se mai mult la el decît la ea, în scurtele lor întîlniri de dragoste, curînd obosite și îmbătrînite. O săptămînă, zece zile încă a mai întîrziat ! Simțea însă că nu va putea mai mult.

Venise iarăși toamna, de data aceasta fără tristețe pentru ea. Zilele frumoase ale Bucureștilor cu cît se prelungeau, cu atît aduceau bucurii mai mari. Știa că de acum se vor umple galantarele magazinelor cu lucruri bogate pentru iarnă ; nădăjduia că în nopțile senine și călduțe încă se va mai putea lua masa prin grădini și auzise că acum, cînd ceasurile tîrzii cer o pelerină de catifea cu dantele și funde pe umerii înfrigurați, sînt unele locuri în București unde e muzică, și femei și bărbați, frumos gătiți, urcă pe scenă, cîntînd. Se vedea în sală, la o masă cu prietenii lui Bubi, aplaudînd și trimițînd un gînd înspre locuința lor, pe care și-o închipuia așteptîndu-i să se întoarcă tîrziu, puțin amețiți, pentru a se săruta nerăbdători, prin întuneric, din prag.

Cînd au început să prînzească și să cineze prin restaurante, din cauza lumii și a vecinătăților, cărora Bubi le trimitea saluturi mîndre în dreapta și stînga, ochii lui au prins să deslușească bine cîte ceva din purtările ei. Astfel, obiceiul Jurubiței de a duce cuțitul la gură acum de-abia l-a văzut, ca și cum în doi, acasă la ei, amețit de dragoste, ar fi fost cu ochii legați. Și Bubi, uitîndu-se iute în jurul lor, rugîndu-se frumos cu privirea, a întins brațul peste masă cu un gest ce semăna mai mult a mîngîiere, oprindu-i mîna. Femeia, înțelegînd de îndată, a roșit și s-a îndreptat. Bubi zîmbi cu recunoștință, împreună vîrful degetelor și îi mulțumi discret, mișcînd de

cîteva ori mîinile în dreptul feței. Jurubița a simțit că nu se poate ascunde în nici un fel de el, într-o asemenea împrejurare, și că nu are decît un singur drum. De aceea, căutîndu-și un glas liniștit, cald chiar, spuse :

— Eu îți mulțumesc, iubitule ! Și te rog să ai intotdeauna grijă de mine ! Recunoaște și tu că nu aveam unde să învăț prea multe.

Cuvintele acestea i-au mers lui Bubi la inimă. Credea a fi deslușit calitățile cele mari : modestia, liniștea și rîvna de a prinde și a învăța la femeia pe care o iubea. Și s-a bucurat foarte mult. În realitate, e adevărat că ceea ce a învățat Jurubița acum nu avea să uite niciodată, dar nu avea să uite, de asemeni, nici faptul că Bubi a prins-o mîncînd urît. Astăzi, ea ardea de dragoste pentru el, și tot ce îi arăta și îi spunea era bine și frumos din partea lui. Dar fără ca nici ea să știe măcar, se strecura, o dată cu noua deprindere, în sufletul ei și o pică împotriva omului care a îndrăznit să o îndrepte. Acum, cînd își vedea lipsa și își simțea ciuda, își spunea că de vină a fost Urmatecu de a lăsat-o așa. Peste cîtva timp, însă, cînd încîntarea ce-i înșășoară viața se va rări, va ști și va spune atunci că n-au fost bunăvoință și dragoste, ci îndrăzneală și răutate, poftă de a o umili din partea lui Bubi de s-a purtat astfel cu ea.

Dar descoperirile acestea de viață nouă, de deschidere de gusturi mai ascuțite și mai complicate, care să facă din ea o femeie de altă lume decît aceea în care întîrziase prea mult, nu erau toate dureroase și menite să o dea de gol chiar în fața amantului său. Dealtminteri, și ea se deprinsese a fi mereu cu luare-aminte, a nu se mira și a nu se bucura prea mult, lăsînd să se petreacă în adîncul ei surprizele ce-i veneau din purtări, din cuvinte, din felul lor de a le rosti, din mîncări, din parfumuri, din culori altfel așezate și îmbinate, după un gust pe care abia acum îl învăța, și încă din atîtea lucruri, de parcă nu mai aveau sfîrșit. La început, și mai ales la mîncare, erau pentru ea ciudățenii a căror plăcere a descoperit-o cu greu. Îmbinarea, de pildă, a icrelor negre cu untul proaspăt, a fructelor cu șampania la gheață și aflarea gustului amar și de preț într-o ciocolată de bună calitate erau tot atîtea nimicuri la care nu s-ar fi gîn-

dit niciodată ! Dar puse toate la un loc, din fiecare pas și fiecare clipă, Jurubița își dădea seama că dezleagă o altă vrajă, că schimbă în totul fața drumului pe care a apucat și că oamenii se deosebesc între ei nu numai prin suflete, ci și prin toate aceste deprinderi.

Intr-o zi, în liniștea lor, au fost descoperiți de nepoata lui Dorodan, care de mai mult timp întreba de Bubi. Acesta a fost silit să o primească și să stea de vorbă în sălița dintre camere. Jurubița, în odaia cealaltă, s-a lipit cu urechea de ușă. Nepoata aceasta a bătrînului era o femeie simplă. Vorbea greu și spunea monoton ceea ce vrea și o aducea. Îmbrăcămintea ei, mult prea groasă pentru vremea în care erau, mirosea grețos a închis și bucătărie. Bubi a simțit-o de la început și s-a depărtat de ea. Se deprinsese în ultimul timp, de cînd strînsese toate parfumurile în jurul femeii pe care o iubea, ca legăturile gîndurilor sale cu lumea din afară să fie îmbrăcate în bucuriile simțurilor. Viața aceasta îl depărtase mult de o judecată nepărtinitoare și puternică. Viena ideilor mari și generoase, visate numai în lipsuri și sărăcie, dorite chiar, era departe. Acum nu știa ce vrea femeia aceasta cu el, dar după înfățișarea ei și după mirosul urît al hainelor, se prinse singur cu un gînd vinovat, care îi trecu prin minte : că ea nu poate să aibă dreptate ! Lunecarea aceasta adîncă din ființa lui nu numai că l-a mirat, dar l-a și întristat. Și biruindu-se și certîndu-se, căută să pară cît mai apropiat, cît mai bun, cît mai ascultător. Nepoata lui Dorodan știa despre vizita lui Bubi la ei. Bătrînul, de atunci, în fiecare zi, nu făcuse decît să i-o povestească, adăugînd toate nădejdile unei limpeziri și cîteodată și ocările despre lumea lui Urmatecu, în care intra și Jurubița. De legătura lui Bubi, femeia nu știa nimic, astfel încît, voind să fie cît mai convingătoare, ea repetă de mai multe ori, întocmai, cuvintele unchiului său. Tînărul baron, ascultînd, era adeseori nevoit să ridice glasul și să rostească tare, pentru a-i acoperi cuvintele :

— Bine, bine ! Spune dumneata mai departe !

Și povestea aceasta, mai departe, era că Urmatecu i-a vestit că trebuie să părăsească locuința lor de pe cheiul gîrlii și să plece la țară. Femeia era înspăimîntată. Nu

știa încotro s-o apuce, căci Dorodan îi spusese că doar mort de l-ar scoate din casa în care ședeau. Scăpare nu era decît la Bubi ! Fusese de cîteva ori la bătrînul baron, dar nu o primise. Încercase unchiul său să scrie, dar scrisorile n-au ajuns. Și cel mai bun lucru ar fi ca Bubi să vină să-l vadă pe Dorodan, care nu mai ieșea din casă, așa încheie femeia printre lacrimi.

Ceea ce a simțit mai întîi Bubi ascultînd-o au fost remușcarea, dar și greutatea lucrului. Fără să-și mărturisească, suferea îndeajuns de cîtva timp de viața pe care o ducea. Făcea parte din acele firi în care fericirea alături de o femeie nu adoarme și nu dă uitării totul, după ce săptămînile primelor îmbătări au trecut. Zilnic se prindea fugind cu gîndul înspre fabrică și munca lui abia începută și părăsită. N-avea însă nici puterea să se reîntoarcă, nici să caute să împace cele două feluri de viață. Și peste toate aceste suferințe și remușcări, mai venea acum și femeia asta, cu hainele ei care miroseau urît, să-i arunce în brațe alte cunoașteri noui despre părăsitele sale îndatoriri, cu atît mai puternice cu cît de ele atîrna ca de un fir subțire o biată viață de bătrîn, care îl iubea mult și care poate nu l-a mințit. Astfel fiind de obicei încercat de gînduri despre care nu pomenea niciodată nimic Jurubiței, putu să măsoare, dintr-o dată, povara pentru viitor adusă de femeia aceasta. Și i-au fost nesuferite și înfățișarea, și stăruința ei. Știa dinainte cît o să se zbuciume și nu voia să făgăduiască. Dar era greu de luptat cu încăpățînarea deznădejdii. Femeia se apropia de el, îl apuca de haine, îl atingea cu hainele ei, stăruia într-un singur gînd : să vină să-l vadă pe Dorodan. Biruit, în cele din urmă, Bubi nu a avut ce face și a făgăduit că se va duce. Iar femeia a plecat.

Cînd s-a întors în cameră, Jurubița l-a întrebat ce a voit, pieptănîndu-se încet și părînd că nimic n-ar interesa-o.

Bubi a luat o perină de mătase, cu miros de garoafe, și îngropîndu-și fața în ea, după ce a respirat, răspunse :

— Ce să vrea ? Bani !

Minciuna l-a făcut să roșească de lenea asta a sufletului în care se afla.

— Oricît ar fi de cumsecade şi oricît ar fi de bătrîni, toţi numai după bani aleargă ! adăugă Jurubiţa, ca şi cum ar fi fost sigură de răspunsul iubitului ei.

Şi n-au mai vorbit nici despre Dorodan, nici despre nepoata lui, bărbatul fiind liniştit că femeia nu a auzit nimic, iar ea bucuroasă că el a şi uitat toată această neaşteptată întîmplare.

Despre el începuse să se vorbească în oraş, dar fără siguranţă. Mulţi aşteptau să-i vadă. Bătrînul baron, cînd a auzit că Bubi nu se mai ocupă de fabrică, mai întîi s-a supărat, spunîndu-i domniţei că ea e de vină, şi s-a dus iarăşi la Urmatecu, să se certe cu domniţa Natalia. În urmă, s-a împăcat, a dat din umeri şi s-a tras la adăpostul gîndului său cel vechi, de paguba care a trebuit să fie. Urmatecu, în discuţia aceasta, a lăsat ochii în jos şi, cu o voită sfială şi cu o prefăcută tristeţe, a spus :

— Aşa a fost scris, coane, să vie nenorocul de undeva ! Că de început începuse bine !

— Da' femeia aia cine e, Iancule, n-ai auzit ?

— Ei, e mare tîrgul ăsta, coane, şi eu sînt bătrîn ! răspunse omul de afaceri.

Numai domniţa Natalia a zîmbit şi l-a privit lung şi cu înţeles pe Urmatecu.

În cele din urmă, îndrăgostiţii nu se mai fereau. Umbrele, care, fie din gînduri, fie din mărunte întîmplări, îl întunecau pe Bubi, se risipeau iute în mereu împrospătata bucurie de a ieşi în oraş, de a petrece şi mai ales de a cumpăra. Jurubiţa ajunsese acum să-şi facă o icoană limpede a deosebiţilor bărbaţi pe care i-a cunoscut după dărnicia lor şi felul ei. Ştia că trebuie să o păstreze tainic ascunsă de ştirea lui Bubi, căci din cunoaşterea ei multe lucruri rele se puteau întîmpla. Şi cei doi oameni care apăreau în mintea ei neîncetat plătind erau Bubi şi Urmatecu. Îl vedea pe acesta din urmă cum cumpăra, şi astfel îşi deslusea acum, între altele, de ce oboseala şi deznădejdea se strecuraseră de mult în dragostea ei pentru el. Urmatecu îi cumpăra mai ales de-ale mîncării şi mai întotdeauna lucruri după gustul lui. Pentru micile ei nevoi de femeie — săpunuri, pudre, dresuri, cîte o apă de toaletă din cînd în cînd — îi dădea bani, fără nici o altă vorbă. Nici nu o îndruma, nici nu-i spunea

în urmă că-i place sau nu. Lăsată singură, Jurubița nu avea de unde să știe a deosebi, și cu bani puțini pentru astfel de întrebuințări nu putea să guste și să dea alese bucurii. Lucruri, și mai ales lucruri femeiești, pentru a se îmbrăca și a se purta, Urmatecu îi cumpăra puține și ieftine. Simțea Jurbița întotdeauna la el un fel de zgîrcenie, pe care nu numai că nu o avea față de soția și fiica sa, dar se și lăuda cu banii pe care îi cheltuiește cu ele pentru rochiile lor. În felul acesta, Jurubița simțea mai bine ca oricine ce preț pune Urmatecu pe căsnicia și familia lui, o dată cu nepăsarea și poate și disprețul păstrat celorlalte femei de petrecere, dintre care nici măcar pe ea nu înțelegea să o deosebească. Faptele și purtările lui negîndite, glumele, îndrăznelile, zgîrceniile ce nu erau zgîrcenii, toate i le dovedeau. Și femeia suferea de mult, în tăcere, cu frica de a căuta ceva nou, mulțumindu-se cel puțin cu siguranța vieții pe care o avea. Din nevoile ei de femeie săracă, cu puține daruri de la amant și nici unul de la bărbat, Jurubița învățase să-și prețuiască și să-și păstreze lucrurile, dar să și pună un atît de mare preț pe ele, încît să dea totul pentru ele și să uite, dacă ar fi trebuit, orice sfială și orice rușine.

Firește că acum, față de Bubi, nu se putea întîmpla astfel. Fericirea ei era întreagă și mare. Ea nu-și tăgăduia, cînd privea în urmă, că ceea ce a mînat-o la început către el a fost dorul acesta femeiesc de a avea lucruri frumoase și cît mai multe. În urmă, însă, totul s-a schimbat. A venit și pentru ea vîrtejul, amețeala, nebunia tinereții și a dragostei. Și dacă la risipa și bucuria de a-i cumpăra mult, ales și frumos a amantului ei se adăuga și din gustul lui, Jurubița simțea că acest noroc îi umple în totul viața pînă la fericiri pe care nu a îndrăznit niciodată să le bănuiască.

Pentru Bubi era o mare plăcere să-și întovărășească iubita și să o călăuzească prin magazine. După-amiezile, mai ales, erau închinate acestor bucurii. Un birjar al lor, tocmit cu luna, trăgea în fața casei scunde, înveselită de dragoste și bogăție. Era în fiecare zi, aceeași oră, la care întreaga mahala ieșea în poartă să privească trăsura aceasta largă, lucitoare și caii ei, boierești. Îndrăgostiții

leșcau, ținîndu-se strîns unul lîngă celalt, și toate femeile de la portițe făceau atunci aproape aceeași mișcare : întindeau gîturile, apucîndu-se cu palma de bărbie. Căci, de la zi la zi, Jurubița se făcea tot mai frumoasă, tot mai elegantă, schimbînd neîncetat toaletele. Și trăsura pleca.

Prin toate prăvăliile cu rochii, cu pălării și cu nimicuri femeiești, lui Bubi îi plăcea să aleagă și să aștepte ceasurile lungi în care orice femeie, potrivind, ochind, cîntărind podoabele cele nouă, uită de ea și de lume. Peticele de toate culorile care zburau prin odaie ; acele risipite ; ucenicele mici, speriate, cu ațe în păr, doborîte de cîte o rochie grea, pe care o tîrau ca pe o armură și vorba neîncetată a stăpînei, lăudînd liniile și formele, de parcă nu erau de vînzare, și banii nu o interesau — toată lumea aceasta de ateliere și de muncă pentru frumusețea femeii îi legau lui Bubi gînduri gingașe și odihnitoare. Dragostea lui aci se liniștea, zîmbea și cheltuia. Cîteodată se aprindea și el de frumusețea vreunei flori sau vreunei pene și adăuga, cu un simțămînt îmbătător al inutilului și al risipei, peste maldărele de mătăsuri, de catifele și de dantele prin care, își petrecea zilele, o bucată rară, scump plătită. Legase chiar, în lumea aceasta, necunoscută înainte, cîteva prietenii. Trecea în fiecare zi cu Jurubița pe la *madame* Blanche, de pildă, modista de lume bună a Bucureștilor de atunci, pentru a o auzi vorbind bine franțuzește și pentru a se bucura de politețea și blîndețea ei. *Madame* Blanche trăia printre oglinzi și pălării, ce aștetapu capetele, cu pieptănături complicate, să se așeze zîmbitoare sub ele. Pariziană, venită de mai bine de treizeci de ani în țară, cu trăsuri întregi pline cu cutii înalte și rotunde, cu cufere încărcate cu măști, cu dominouri și fel de fel de costume pentru balurile mascate de atunci, izbutise să înjghebeze pe Podul Mogoșoaiei o prăvălie ce nu era de lipsă din dorurile nici unei femei. Ea însăși, îmbrăcată întotdeauna în catifea, cu un păr alb și bogat ce bătea în albăstrui, cu un zîmbet încă proaspăt pe obrajii obosiți, avea înțelegeri și bunătate pentru lăcomia de viață a tinereții puțin stîngace. Cu prietenie și respect, după clientă, ea călăuzea gustul, după cum nu numai că pri-

mea de multe ori să dea pe datorie, dar și punea într-o mulțime de capete frumoase gîndul acestei primejdioase posibilități. Ca pretutindeni în atelierele podoabelor femeiești, și la *madame* Blanche marile săvîrșiri ale încercărilor și potrivelilor se petreceau după un paravan. Din bunăcuviință, Bubi aștepta întotdeauna dincoace de această despărțire, furînd numai cu privirea ce se petrece dincolo, prin apele oglinzii. Din cînd în cînd, Jurubița, încîntată, cu palmele așezate pe șolduri sau brațele ridicate în sus, cînd erau la croitorese, sau cu capul dat pe spate și nasul în vînt, cînd erau la *madame* Blanche, ieșea de după paravan pentru ca să ceară părerea lui Bubi.

O dată, cînd au venit la *madame* Blanche, au găsit cliente înaintea lor. Nu știau cine sînt. În ajun Jurubița își alesese o pălărie, pe care o lăsase pentru cîteva schimbări. De cum au intrat, au auzit, din spatele paravanului, politicoasă, o discuție a modistei, dar aprinsă și ca o ceartă de glasuri ce nu se puteau înțelege :

— Plătesc și eu, madam, ca orice cucoană mare, dacă e gustul fetei ! spunea o voce de femeie cu o ciudată siguranță în ea.

— Dar nu e vorba de plat și de banii, răspundea cu accentul ei francez și vorba stricată binevoitoarea modistă. Ast palari est vandut la o client, și nu pot sa dau !

— Atunci, să-mi faci asta ! Vreau una la fel ! se auzi un al doilea glas de femeie, mai proaspăt, mai tînăr, dar rece și hotărît.

Jurubița a ascultat din ușă convorbirea cu luare-aminte. Apoi a pălit și, fără să dea vreo lămurire și fără să aștepte un cuvînt din partea lui Bubi, l-a părăsit și, cu o hotărîre aproape provocatoare, a trecut dincolo de paravan. Recunoscuse glasurile.

— Pălăria asta e a mea ! rosti ea deodată, cu un ton ce nu aștepta nici un răspuns.

— A ! Tu erai ? Tot mai trăiești ? îi tăie cuvîntul coana Mița, care la intrarea Jurubiței se ridică deodată cu Amelica.

— După cum vezi !

Și femeia se încordă, căutînd să-și arate mai mult rochia decît pe ea.

— Dar cu cine, nu spune ! adaose printre dinți Amelica.

Ochii Jurubiței s-au aprins de mînie. Vîrful ghetei i se agita sub rochia bogată și lungă de catifea, mîinile își frămîntau mănușile. Coana Mița, deși bucroasă de curajul fiicei sale, o dojeni totuși :

— Astea nu-s vorbe pentru o fată... șopti, pierzînd cuvîntul care trebuia numai să fie spus, dar nu și auzit.

Jurubița însă l-a prins și, legîndu-se de el, completă :

— Obraznică !

Era albă de mînie și tremura.

— Ticăloaso ! Ce, dacă nu e tăticu aici, ne și înfrunți ? țipă Amelica, punînd mîna pe pălăria cea nouă.

— Tăticu tău păcat că a cheltuit banii cu tine ! răcni Jurubița.

— Otreapă !

Se auzea din odaie cum între Jurubița și Amelica se amestecau coana Mița și *madame* Blanche. Aceasta din urmă, îngrozită, arunca frînturi de fraze bîlbîite pe franțuzește :

— *Mais, voyons, mesdames !... Dans ma maison !...* la care vocea coanei Mița răspundea :

— Lasă, că dumneata ești de vină, madam ! Dacă ne-o vindeai, pînă acum eram și plecate !

Dar glasul Jurubiței se ridică iarăși aprins, cu lacrimi în zbuciumul său :

— Voi credeți că sînt singură și că vă puteți bate joc de mine ? Nenea n-o fi aci, dar cine e cu mine e ! Și scoțînd capul de după paravan, începu să-l strige pe Bubi : — Dragule ! Unde ești ? N-auzi că sînt insultată ? Vino, te rog !

Bubi nu-și dădea încă seama cine sînt cele două femei și-i venea și greu să se amestece în cearta aceasta. De aceea se mișcă încet, ca sub o povară, înspre paravanul care acum se clătina.

Cînd a apărut, femeile își arătau una celeilalte, cu figurile apropiate, ura și mînia.

— Vino, vino, dragule, și mă scapă ! și Jurubița se aruncă în brațele lui.

— Da' dumnealui cine e ? făcu Amelica, îndrăzneață și îndărătnică, neavînd de unde să-l cunoască.

Şi tînărul, ţinîndu-şi iubita în braţe, se prezentă mîndru şi rar :

— Sînt baronul Barbu B. Barbu !

Grijile toate, pe care le purta, ca şi soţul său, de rosturi mari ce trebuiau să se îndeplinească, pe de o parte, sfiala şi titlul de boier şi de neamul ăsta de care era legată viaţa lor, pe de alta, au făcut-o pe coana Miţa să simtă o ameţeală. După ce au trecut cîteva clipe grele, ea şopti, ca să spună ceva şi să dreagă, cu o supusă familiaritate, întîmplarea :

— Conu Bubi, nu e aşa ?

— Aşa mi se spune acasă şi între prietenii mei ! precizâ baronul.

Soţia lui Urmatecu n-a putut chiar să prindă mica deosebire. Şi voind o împăcare cu orice preţ, apucă pe o altă cale, înspre o intimitate mai sigură :

— Dumneaei e o rudă de a noastră, lămuri ea, stîngaci, arătînd-o pe Jurubiţa. Şi curînd după aceasta adăogă : Prin alianţă ! Apoi, către Amelica, ce sta încă încleştată cu mîinile pe pălărie : Are să-ţi facă madam Blanşa şi ţie una !

Şi luîndu-şi fata, care înţelesese şi ea greşeala, dar se desprindea cu greu, au plecat.

Cînd, mai tîrziu, îndrăgostiţii s-au urcat şi ei în trăsură, avînd la picioare, într-o cutie albastră, înaltă şi uşoară, ca de la marşandele de la Paris, obiectul aprig dorit de cele două femei, Jurubiţa, deşi împăcată, îi şopti lui Bubi cu o asprime în glas :

— Să ştii, dragule, că dacă nu vorbeşti cu bătrînul şi nu mă răzbuni, înseamnă că nu mă iubeşti !

Bubi i-a luat mîinile şi i le-a sărutat, fără să rostească vreun cuvînt. Pentru ca să facă gestul acesta, el s-a aplecat mult, ca sub o greutate. Jurubiţa îl privea de sus, zîmbind, fiind sigură de scandalul pe care-l avea de înfruntat Urmatecu. Bubi, însă, în aplecarea aceasta închisese ochii, simţind şi pîndind cum fuge dureros din el o mare bucurie, cu care trăise pînă atunci. Jurubiţa fusese numai nour dulce pentru el ; acum începea să prindă carnea cea adevărată a vieţii din apucăturile ei. Şi se trecea ca o poamă, sau ca o floare. O clipă, sub groază şi un uşor dezgust, Bubi a şi crezut că a pierdut-o

cu totul. Se înșela ! Cînd gura avea să-l atragă și sînii să-l ispitească, avea să se reîntoarcă la ea cu aceeași poftă, de multe, de foarte multe ori.

Acum se aflase, în sfîrșit, de toată lumea, despre legătura dintre Jurubița și Bubi. Seara, cînd coana Mița i-a povestit soțului său cele întîmplate, Urmatecu a început să strige, certîndu-și nevasta și copila pentru lipsa lor de pricepere în a trăi în lume. Mînia lui era atît de mare, încît femeia nu avea răgaz să spună nici un cuvînt de lămurire și să arate că nu ele au fost de vină și că nu ele au început. Iancu nu voia să asculte nici o dezvinovățire. I se părea că toate planurile sale de viitor i-au fost nimicite de această nefericită întîmplare. Nici judecată, nici înțelegere, nici mîndrie nu avea pentru familia lui, pentru că era stăpînit numai de spaima unei prăbușiri a socotelilor. Era înciudat și furios !

Amelica la început a strigat și ea, ținînd piept tatălui său. Apoi a început să plîngă, și Urmatecu nu s-a înduioșat. Era cel dintîi conflict mai adînc între tată și fiică asupra căruia tatăl n-a revenit numaidecît. Amelica nu era tare jignită și amărîtă de insultele Jurubiței, cum s-ar fi putut crede. Pentru așa ceva se aprinsese la început, dar prietenia și intimitatea de odinioară dintre ea și tînăra femeie o deprinseseră și cu vorbe și cu tachinări mai ciudate cîteodată. Era însă altceva. Acum, Amelica, răzbunătoare din fire, simțea că are un cuvînt împotriva tatălui său. Și cu temeiul acesta, umflat de toate auzitele despre onoare, pe care le aflase la școală de la prietene de familii mai bune, și fără să le înțeleagă și să le simtă bine, i se părea fetei că răzbună tot ceea ce tatăl său a făcut sau n-a voit să facă pentru ea și pentru maică-sa în împrejurările vieți lor mărunte de-a lungul anilor.

De aceea, în iuțeala vorbei, Amelica a scăpat și cîteva cuvinte care l-au durut pe Urmatecu. Au fost mai ales cîteva aluzii la fosta lui legătură cu Jurubița. Fata, voind să ia apărarea mamei ei, acum, tîrziu, fără să-și dea seama, făcea un lucru urît. Inima tatălui său nu o strica și nu o învrăjbea împotrivă-i pentru că nu putea, dar săpa și mai adînc prăpastia dintre ei. Urmatecu nu își dădea seama că firea aceasta aprigă, tare și încăpă-

ţinată, Amelica de la el o moştenise, însă fără generozităţile, entuziasmele şi gusturile lui pentru viaţă. „Două pietre tari", — după cum vorbea de multe ori coana Miţa despre soţul şi despre fiica ei — se ciocneau acum, aşa cum se vor ciocni mereu. Şi încetul cu încetul, după certuri din acestea, care aveau să fie din ce în ce mai rare, îngheţînd însă răstimpurile dintre ele, tatăl şi fiica aveau să se depărteze tot mai mult unul de celalt, lăsînd în urmă mîhnirea lui Urmatecu de a nu fi înţeles şi de a nu vedea pe fata sa intrînd în viaţă chiar aşa cum ar fi voit el.

Amelica, pe măsură ce creştea (se apropia de nouăsprezece ani), dovedea a fi rece din fire şi ciudat alcătuită sufleteşte : şi din copilării necoapte pentru vîrsta ei şi din eresuri de om bătrîn. Obiceiurile creştineşti şi gospodăreşti le învăţase pe toate, dar n-a simţit niciodată unde să se oprească în deprinderea lor. Trecuse dincolo de rosturile unei vieţi obişnuite, ce s-ar fi cerut limpezită şi de învăţătura cea nouă, ce nu se prindea de ea. Fata se întorcea cu singura ei mare curiozitate înspre îndeletniciri băbeşti şi farmece. Pentru vîrsta ei, ştia prea multe din acestea şi credea prea mult în ele. Adeseori, coana Miţa găsea între ferestrele camerei sale şi arunca înciudată, certîndu-şi copila, cîte un pahar cu apă, în care Amelica, la miez de noapte, sub stele, spărsese un ou. Inima ei nu dorea nimic şi nici un chip de bărbat nu o neliniştea. Cunoştea totuşi o lăcomie de a şti mai dinainte ce i se va întîmpla. Nu atît că ar fi aşteptat ceva să-i schimbe viaţa, căci era mulţumită cu aceasta din casa părinţilor ei şi o alta nu dorea, ci tocmai pentru ca să capete o siguranţă că nimic nu se va preface.

Firele lungi de albuş, ce se prindeau ca o horbotă de pereţii paharului, clătinîndu-se uşor la fiecare mişcare şi ducînd greutatea rotundă şi plină a unui gălbenuş bogat ce plutea între ape, era o privelişte şi o tălmăcire ce puneau un fior în sufletul încremenit al Amelicăi, în dimineţi pline de nădejdi, astfel urzite pentru ea. Netulburatul „pod", cum o învăţase o ţigancă bătrînă odată să desluşească şi să numească firele de albuş, şi „soarele", cum se chema gălbenuşul, erau pentru ea puntea de si-

guranță a viitorului, purtînd norocul și izbînda. Astfel închisă sufletește, iubind averea ca tatăl său, dar negustînd bucuria vieții ca el ; fiindu-i dragă casa și gospodăria, ca mamei sale, dar pierzîndu-se dincolo de presimțămîntul femeiesc și de creștinești credințe și rosturi, amestecînd, ahtiată și bucuroasă, întotdeauna învățătura altarului cu practici necurate, Amelica, nevrînd nimic cu tărie, nesigură pe ea, cu marginile ființei sale începătoșate, mîndră mai mult pentru că își spunea că așa trebuie să fie, neștiind bine cît și față de cine, se supăra ușor, se bosumfla și purta pică.

Cuvintele mai ales, întrucît o priveau, nu erau limpezite și bine așezate în mintea ei. De aceea, pentru că înțelegerea lor pentru ea era lunecătoare, le tălmăcea greșit, și dintr-un nimic ieșea o mare supărare, după cum, de multe ori, avînd credința că „subțire" îi spune fiecăruia în față ce i se cade, ea jignea lumea, înghețînd oamenii și împrejurările.

Din desfacerea minții ei, cu trecerea anilor, și din stăruințele părinților, ce i se repetau, că trebuie să fie și să se poarte ca o domnișoară de familie bună, ea atîta prinsese : să fie supărăcioasă și să dea două înțelesuri cuvintelor : pe unul cînd le primea și pe altul cînd le spunea.

Pînă la întîmplarea aceasta, Amelica se ferise să vorbească prea mult cu tatăl său. Urmatecu își purta în urile sale cu fiica lui și o resemnată îndurerare, și o nădejde, din care într-o bună zi aștepta surpriza inimii ei. Își spunea că, fiind fată, trebuie să o lase mai mult în grija soției sale și a profesoarelor. Ca întotdeauna, el se gîndea numai la viitorul ei și la banii pe care trebuie să îi aibă. Astăzi, însă, cuvintele Amelicăi l-au trezit din așteptare. I s-a dovedit omului că fata lui nu era nici deșteaptă, nici bună, nici respectuoasă. Și încă o dată, trecînd peste durere, dar cu marea lui cunoștință de oameni, Urmatecu s-a îngrijorat de cum se va descurca Amelica în viață. Dar vremurile astea erau încă departe ! Și schimbînd o grijă de ce o să fie pe una care este, Iancu se zbătea acum în încurcătura scandalului de la modistă. Ce să facă și cum să se poarte ? Pe Jurubița o cunoștea, și din cîte auzise, știa pe ce drum a apucat-o ! Dar ce va fi cu Bubi ? Ce va face ?

Urmatecu știa că Bubi, de cînd se încurcase cu Jurubița și locuia împreună cu ea, nu mai dăduse prin casele de pe Podul Mogoșoaiei. Și pentru ca lucrul acesta să nu scape nebăgării de seamă a bătrînului baron și pentru ca să înrăutățească puțin și să îngreuneze situația fabricii și a oamenilor ei, Urmatecu, sub cuvînt că nu-l lasă inima și că dă o mînă de ajutor, începuse să se amestece în treburi, descurcînd cîteva — atît cît să nu limpezească tot — și să lucreze din cînd în cînd cu Marco Bellini, care, călăuzit, cît de cît, nici nu-l mai supăra pe Bubi. Tînărul baron, văzîndu-i lipsa, la început s-a îngrijat, în urmă, însă, fericirea l-a făcut să-și uite datoriile și remușcările. După ce cumpăni cîtva timp ce are de făcut în furtuna aceasta de ceartă cu soția lui, ceartă pe care tot o mai purta cu glas umflat și vorbe mari, să țină minte că au greșit și să vadă și ele, soția și fiica, ce greu e să mergi prin lume fără să faci prostii, Urmatecu chibzui că tot mai bine e să o ia el înainte. Și cînd a tăcut, iar coana Mița, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, a început să-l întrebe de o mulțime de treburi mărunte, de parcă și-ar fi cerut iertare, Iancu se hotărî așa să facă, după cum s-a gîndit. Și s-a bucurat în gînd el, pentru el !

Prietenia ce se legase de-a lungul anilor între Iancu Urmatecu și bătrînul baron Barbu adusese între cei doi bărbați o intimitate pe care omul de casă o întrebuința de cîte ori credea de cuviință și căreia boierul, din blîndețe, din lene și din tabiet, nu i se putea împotrivi. Era mai ales un ceas pe care Iancu îl știa și îl folosea ca fiind cu totul prielnic intențiilor sale. Și ceasul acesta era pierderea de vreme într-o mulțime de gesturi rupte și fără legătură între ele, pe care bătrînul o gusta mai ales în umbra iatacului său, încărcat de lucruri, între deșteptare și îmbrăcare. Atunci, mai mult ca oricînd întreaga ființă a boierului lenevea cu plăcere. Între un pieptene cu dinții mărunți, ce-i descurca favoriții, și o țigară ; între o sorbire de cafea și mîngîierea unui ou mare și galben de struț, vechi și neted la pipăit, tăiat de la mijloc, legat în argint și schimbat în cutie pentru o parfumată pulbere de săpun ; între cravata zilei aceleia și un flacon greu, de cristal șerpuit, cu o uleioasă apă de trandafiri, erau multe, foarte multe lucruri mărunte,

pe care boierul, cu gesturi lenețe, le atingea și le părăsea, învîrtindu-se prin casă. Primit de mult să privească la aceste robotiri ale micilor voluptăți și ale maniilor boierești, Urmatecu învățase pe dinafară nu gesturile care rămîneau neprevăzute, ci lucrurile care neapărat trebuiau să treacă prin mîngîierea bătrînului. De aceea, de multe ori el nu numai că le prevenea, dar le și sugera. Vorbind, fără să-și dea seama, baronul lua din mîinile lui Urmatecu, și acesta i le oferea, lucrurile înviate de hora ceasului de dimineață.

Pentru fiecare, baronul se uita la Iancu și, fără să se întrerupă, îi mulțumea din ochi și dintr-un scurt gest de înclinare a capului, nepierzînd, nici pentru o clipă măcar, firul cuvîntului. Iar Iancu, de-a lungul anilor, se deprindea cu fel de fel de lucruri care să-i împodobească viața. El le dobîndea fie cumpărîndu-le, fie mai simplu, din ușoare aluzii și reamintiri făcute dărniciei stăpînului său. În felul acesta învăța Urmatecu mai ales să-și lărgească și să-și înnobileze gustul. Și lucrurile astea erau de toate felurile, dar printre cele dintîi erau ceasornicele de birou, cu arc puternic și bătaie limpede, cu un cadran mare cu scrisul orelor lămurit pe el și mai ales cu tocul de piele cu picior, ce le făcea să stea ca pe un cadru. Apoi erau chiar aceste cadre pentru fotografii, de ținut pe masă, din care Iancu nu mai văzuse pînă în casa boierului. Pe la ei fotografiile ființelor dragi se băteau numai în perete, lumea mică și modestă neștiind decît să imite tîrziu de la boierime felul acesta intim și duios de a coborî imaginile pe masa de la căpătîiul patului sau printre cărți și hîrtiile de lucru. Erau apoi obiectele ajutătoare de știință zilnică, termometre și barometre, care îl încîntau pe Iancu de curate și precise ce erau. El le citea tare, cu un glas de cunoscător ce le consultă în treacăt, dar cu un ton de mulțumire și îngîmfare, pe care o ureche atentă l-ar fi prins întotdeauna la el. Aceasta, mai ales, pentru ca să acopere prețuirea pînă la respect purtată pentru taina mecanismului lor, neînțeles bine cînd i-a fost o dată explicat de baron și uitat după aceea. Și, peste toate acestea, mai era încă ceva ceea ce Iancu a înțeles abia tîrziu ; păstrarea și risipirea în jur a lucrurilor inutile, care azi nu mai au

nici o întrebuințare sau sînt numai frînturi din foste lucruri nobile și bătrînești. Așa erau narghilele, felinare mari de falaitari de sanie ; bice și cojoace de surugii ; pistoale nemțești ce se încărcau pe la gură și mai cu seamă panopliile, cu ghioage, săgeți, baltage și iatagane bătute în cuie pe cîte o tablă mare de lemn, acoperită cu blană sau postav roșu. Iancu simțea că acolo e și o mîndrie și o strașnică bogăție de dincolo de parale. Panoplie încă nu avea la el acasă, dar era darul pe care și-l făgăduise de îndată după lovitura cea mare, căci la panoplie jinduia de mult și mai aprig decît la inelul de legătură al lui Dorodan.

Ceasul acesta de dimineață, de neîncetată învățătură pentru omul de afaceri și de măruntă și pătimașă iscodire din partea boierului pînă a sări chiar din cadrul solemn al strămoșilor săi, se petrecea mai întotdeauna într-o convorbire în care Iancu aducea și povestea tot ce auzise în ultima vreme. Erau mai ales povești de vînzări și de cumpărări de moșii și de case boierești, aflate de pe la tribunal, cărora însă priceperea și fantezia lui Iancu știau să le adauge întregul lor înțeles, căci mai întotdeauna pe vremea aceea, în spatele unei asemenea grăbite operații, se găsea o femeie. Și baronul Barbu, de cîte ori auzea că un prieten din copilărie, boier vechi și el, pierdea cîte ceva din avere de dragul unor ochi de fată, rîdea mărunt, fără să spună nici un cuvînt, bucurîndu-se de virtuțile și cumpătările lui. Dar omul despre care întotdeauna se vorbea în amănunțime (și conu Barbu tot cerea mereu alte povești, și nu se mai sătura !) era conu Ștefan. Gelozia și înciudarea boierului urmăreau neîndurătoare pe fratele său, fie chiar numai în felul acesta nevinovat al unei ușoare bîrfeli. Și, într-adevăr, viața lui conu Ștefan avea ce să dea de vorbit ! Cu datorii în toate părțile, pe care tot Urmatecu i le descurca din cînd în cînd, mai vînzînd, mai ipotecînd, mai împrumutînd din nou și mai astupînd goluri vechi cu jefuiri nouă, pentru care, din admirație, omul de afaceri nu lua nici un ban pentru osteneală, conu Ștefan își ducea viața lui veselă de femei, de chefuri și de cai.

Și în toiul petrecerilor celor mari, și el își aducea aminte de fratele său, căruia îi spunea, „curcan bă-

trîn", și ca răspuns la „deșucheatul", din care conu Barbu nu-l mai scotea, dar mai ales pentru a-l reaminti umflat, pe bătrînul baron, în solemnitatea favoriților săi imperiali. Era apoi și o mică răzbunare, conu Ștefan neavînd titlul de baronie. Poveștile, cît mai multe și cît mai deșucheate despre fratele acesta mai mic, îl agitau, îl pasionau și îl ascuțeau pe bătrînul domn, în ceasurile lui de lenevire. Îi părea atît de bine că vorbește lumea despre Ștefan, și că mai ales vorbește de rău, încît aproape își pierdea buna lui măsură. Și clipa aceasta era mai întotdeauna întrebuințată de Urmatecu pentru a altoi hotărîri nouă în voința stăpînului său. Astăzi Iancu s-a îndeletnicit mult mai puțin cu el și cu învățătura lucrurilor, și a pregătit cu deosebită grijă, în schimb, trecerea înspre ceea ce aducea și ceea ce voia să i-o ia înainte lui Bubi. De aceea, după ce aprins bine focul în sufletul lui boier Barbu cu nevinovate întîmplări mai nouă, de chef, ale lui Ștefan, meșteșugit tălmăcite mai ales în exclamații care de fapt nu spuneau nimic, dar frămîntau mult în pasiunea bătrînului gelos, Iancu strecură zîzaniile urmărite :

— Că o fi avînd multe păcate conu Ștefan, spuse el într-o doară, pe mine nu mă privesc și nici nu am cădere să le judec, că, oricum ar fi, de la mine pînă la dumnealui, boier, e cale lungă ! (Baronul Barbu protestă, mormăind din delicatețe ceva. Dar ceea ce auzea, era sigur că e adevărat, îi făcea plăcere și îi încărca sufletul de și mai multă bunăvoință și încredere pentru cuviinciosul său om de casă.) Da' cu una nu mă împac, spuse Urmatecu mai departe, și asta tocmai pentru că e boier ! Își pierde cumpătul, și în lume uită de cum trebuie să vorbească unei femei !

Baronul, tocmai mîngîia doi cai de bronz, care, grei, apăsau pe un vraf de scrisori rupte. Mîna i se opri în aer, fața îi păli și buzele au început să-i tremure. Urmatecu își dădu seama că greșise, cu puțin, calea. Văzu că mintea boierului bătu deodată înspre domnița Natalia, și de aceea se grăbi de îndată să îndrepte :

— Că nu erau femei de lume mare, ci numai de chef, n-are a face ! Oricum, tot femei erau !

Iancu spunea pentru prima dată în viaţa lui fraza aceasta. Se auzea parcă din afară şi i se părea ciudată. Parcă nu erau nici gura, nici glasul lui care o închegau, căci orice s-ar fi putut schimba la el, dar ca să ajungă într-o zi să creadă ceea ce spunea acum, era cu neputinţă. Pentru el femeia nu merita stimă, iar încredere numai atunci cînd şi-o lua singură, silindu-te să i-o dai, aşa cum se întîmplase cu Miţa, soţia lui, care în împrejurări grele ştia mai multe decît el, şi dracu ştie cum, simţea, mai din farmece, mai din icoane, acolo unde Urmatecu nici nu bănuia ceva ! Dar auzise de mult şi mereu, în lumea boierilor, că orice ar face, femeia e tot femeie ! Asta însemna că, întocmai ca în faţa unui nebun sau a unui copil, trebuie să te porţi cu ea zîmbind, cu mîngîiere cînd plînge, tăcînd cînd ţipă şi, mai ales, vorbindu-i frumos chiar atunci cînd minte şi te insultă. Nici la început, nici după aceea Iancu nu a înţeles de ce trebuie să te porţi astfel şi nici n-a căutat să creceteze, pentru că ştia că n-are ce face cu argumentele care i se vor da. Dar a păstrat vorba şi sunetul învăţăturii, purtînd-o ca pe o cheie în anumite împrejurări, căci era una din multele lor zicale, cea mai preţuită poate, care deodată te punea la rînd cu ei. Dacă tu credeai în ea, nimeni nu te întreba ! Era destul să o ştii şi să o laşi să cadă cînd să-ţi fie de folos. Şi vorba asta, la bătrînul baron, avea mai multă putere decît la oricine, şi Iancu o ştia. De aceea, boierul, liniştit pe de o parte, dar scîrbit pe de alta, se scutură din întreaga lui mică făptură şi zise :

— Şi cînd te gîndeşti, Iancule, că poartă acelaşi nume cu mine !

Mai bine nici nu se putea ţinti ! Conu Barbu găsise cuvintele stării de suflet pe care Iancu o căuta la el. Şi ca să nu se piardă nici o clipă puterea acestei indignări, vicleanul om zise iute :

— Da' mai sînt şi alţii, şi mai tineri şi tot atît de aproape, ba mai aproape de măria-ta, care se poartă la fel !

Solemnul „măria-ta", ca şi altă dată, era lovitura de măciucă, de sub care bătrînul nu se mai putea ridica. Neliniştea şi supărarea ce l-au stăpînit cînd a fost vorba de frate, acum s-au preschimbat în mîhnire mohorîtă auzind că e vorba de fiu. Şi poate ar fi fugit bătrînul

baron, cum îi era firea, şi cu această durere într-o tulbure şi întristată visare, după cum în visare fugea şi cu toate bucuriile, dacă arcul mîndriei sale boiereşti nu l-ar fi ţinut faţă în faţă cu Iancu din linguşirea cea mare, pe care acesta i-o aducea. De vreme ce i se spunea „măria-ta", trebuia să rămînă aci, să asculte şi să se frămînte.

Şi Iancu a început să povestească tot ce s-a întîmplat în prăvălia lui *madame* Blanche. Numai că, vorbind pentru prima dată, pe faţă, despre Bubi şi despre Jurubiţa, îi arăta mai puţin omeneşte şi mai mult în ceea ce înfăţişau : unul, banii fabricii, iar celalt lăcomia de bani. Asta trebuia să îi intre în cap boierului : că banii sînt pierduţi şi că izvorul lor, ipoteca, e şubredă, faţă de anul prost de la moşiile celelalte, şi că el, Urmatecu, nu a fost de vină cu nimic, ba, dimpotrivă, a avut meritele lui într-o încercare de bună gospodărie. Necuviinţa faţă de femei, odată adusă în vorbire şi prinsă la boier, îşi mergea acum drumul ei, de care lui Iancu nu-i mai păsa. Dar ca s-o hrănească şi s-o rotunjească, el i-a dat şi fapte, puţin mai altfel povestite decît cele întîmplate. Astfel, se văita că soţia lui şi fata au fost batjocorite de femeia aceea a lui Bubi, şi că acesta n-a făcut nimic nici pentru a împiedica ocara, nici pentru a o şterge. Şi încheia cu jumătate de glas :

— Şi e şi Miţa femeie cinstită la casa ei, coane, iar Amelica e şi ea domnişoară de pension !

Bătrînul boier se simţi deodată înecat de ruşine. Dacă s-ar fi putut ascunde, ar fi făcut-o. Simţea cum Urmatecu, umilit şi cu blîndeţe în glas, îi cerea socoteală pentru insulta adusă familiei lui. Asprimile în afaceri ale lui Iancu şi hotărîrile pe care de multe ori i le impunea, şi care atunci îl necăjeau puţin, acum deodată se curăţau şi se înălţau. Dacă în cel mai de preţ lucru pe care îl are omul, îşi spunea baronul, mîndria familiei lui, Iancu e atît de domol, aproape sfios, e că la fundul sufletului său e numai respect, dragoste şi bună-credinţă. Aşa că toate celelalte sînt voinţe folositoare faţă de îndoielile şi slăbiciunile lui de boier !

Şi baronul stătea gata-gata să plătească oricît de scump răul pe care-l făcuse fiul său. După o scurtă tăcere, tre-

cută cu fruntea întunecată, bătrînul s-a încordat, şi-a strîns cuviincios halatul lui lung de mătase, s-a încheiat pînă la gît, şi-a înţepenit pasul nesigur în papucii care-i scăpau din picioare şi, apropiindu-se, cu capul puţin dat pe spate, de Iancu, i-a luat mîinile în ale lui, rostind rar, cu o neobişnuită putere în glas :

— Îţi cer iertare în numele baronilor Barbu ! Cere-mi orice, Iancule, numai să uităm ceea ce s-a întîmplat !

Urmatecu măsură dintr-o ochire cît de neaşteptată a crescut clipa aceasta. El voia să dobîndească o oarecare bunăvoinţă şi un fel de leneşă îngăduire a spune şi a propune orice. Dar purtarea asta plină de hotărîre, de ifos şi de dărnicie nu o văzuse în socotelile lui. Şi-o reamintea însă şi din alte clipe. Din marile scene de gelozie ale baronului, de pildă, şi din încercările respinse de baron cînd a fost să stea prea aproape de obiceiurile şi datinile lor. Din toate, abia acum Iancu Urmatecu vedea un întreg, o singură purtare, un singur gînd, care era felul lor boieresc de a fi : aprinderi mari, încăpăţînări bruşte, gesturi băţoase şi vorbe umflate. O fi fost poate odată în ele ceva care să facă tăria boierilor, atunci cînd zvîcnirile astea se legau strîns între ele şi în orice împrejurare, şi grea şi uşoară, astfel îi găseai. Atunci ei erau cu adevărat stăpînii, pe care dacă nu-i ascultai, te frîngeau. Acum, însă, cînd ani întregi se lăsau jefuiţi din lene, din nechibzuinţă şi nepricepere şi cînd deodată îşi aduceau aminte că sînt boieri pentru că n-au spus anumite cuvinte în anumite împrejurări şi pentru că nu au stat chiar zîmbind cînd au fost despuiaţi de o parte din avere, Iancu vedea că toate sînt numai scurte şi biete treziri înainte de o adîncă adormire.

Solemnitatea baronului l-a plictisit ; dărnicia lui copilărească însă l-a înduioşat şi l-a bucurat. Şi-a dat seama că, puţin dacă va şti să speculeze această clipă neaşteptată, va dobîndi lucruri pentru care, în alt fel, ar fi trebuit să lupte mai mult şi mai greu. De aceea, ţinînd încă mîna baronului, se prăvăli, gîfîind aproape, într-o îngenunchere asupra ei, gata-gata să i-o sărute, rostind cu o tulburare voită :

— Da', păcatele mele, coane, că de știam așa, nici nu mai spuneam ! Da' nu asta am vrut eu de la măria-ta !

— Ba nu, Iancule, răspunse emoționat bătrînul, asta ți se cuvenea ! Asta, și cîte multe, nu mai știi ! Căci inima mea, de ani de zile, ține socoteală bună pentru tine, băiete ! Și odată și odată tot vream să fac mai mult decît am făcut ! Numai că nu credeam că am să ajung să o îndeplinesc cerîndu-mi iertare !

Și boierul înghiți cu greu un nod, care îi venea și din slăbiciune, și din mîhnire. Amintirile de atîția ani din urmă, bunătatea, încrederea și tristețea sinceră a stăpînului său, de om bătrîn și îndurerat, au trecut prin Iancu o omenie caldă și blîndă, care era să-l pună aproape să facă o prostie. Îi venea să dea în genunchi, să se spovedească — nu de toate, că nici nu le-ar fi ținut minte — și să se lege pentru viitor că va lupta, va descurca, va gospodări și fabrică, și avere, ca pentru el sau Amelica. Îl cuprinsese și pe el emoția bătrînului și îl gîtuia. Cînd, deodată, stătu să privească în urmă, peste cele cîteva lucruri întîmplate acum. Și cutreierînd din faptă în cuvînt, ajunse cu gîndul la început, acolo unde din femeie și pentru femeie baronul s-a umilit. Și Iancu se trezi și zîmbi. Cîntări, după el, nemeritatul acestui început de mîhnire, întreaga copilărie a faptei și se opri. Își aduse aminte că în atîtea împrejurări grele de avere bună pierdută, cu care adevărat se împuțina, baronul nici nu simțise nimic, nici nu se plînsese. Și acum, pentru că ar fi fost jignită, o femeie care nu era a lui de un fiu pe care nu-l învățase ce e viața și nu-l ținuse de rău de la risipă, boierul se prăpădea cu firea ! Și Iancu îl privi pe baron, care sta cu fruntea lipită de fereastră, iarăși pierdut în tăcerea lui, și socoti că milă poate să facă, dar că îndurare nu merită. Și, în felul acesta, sufletul omului de afaceri, lunecat o clipă pe îndoieli și înduioșări, se însănătoși. Își găsi deodată și ținta iarăși limpezită, și toată rostirea, de la asprime pînă la viclenie. Și hotărîndu-se la cea din urmă, pentru folosirea acestei clipe, spuse, întorcînd gîndurile baronului, care acum sigur erau departe, la frîntele mărturisiri de dărnicie :

— Da' ce să mai capăt, cucoane, că, slavă Domnului, mi-ai tot dat și mi-ai umplut casa de lucruri !

Și Urmatecu se uită în jurul său și trecu iute prin mîini, bucurîndu-se, cîte unele din jucăriile de dimineață ale bătrînului. Acum mințea, însă, pentru că adevăratul lui gînd era că are prea puține din ele după cîte i s-ar cuveni.

Dar, cu totul neașteptat, conu Barbu nu-și părăsise firul gîndirii. Și dovedind deodată o adîncime pe care i-o aducea mai mult inima decît mintea, spuse :

— Ei, sînt lucruri și lucruri, Iancule ! De-astea mărunte oi fi avînd, nu zic ba ! Dar cu altceva vreau eu să rămîi de la mine !

Și Urmatecu, presimțind ce are să vină, trecu printr-o stare ciudată, ca și cum s-ar fi deschis deodată o ușă de care era rezemat. Inima începu să-i bată cu putere. O simțea cum i se suie în gît. Și el singur se mira că nu mai e sigur pe el și că se mai pot întîmpla lucruri pe care nici nu le bănuia !

Iar boierul, luminat, liniștit, mărit, așa cum era în toate clipele lui de boierească dărnicie, adăugă :

— Vreau să ai de la mine (că ai fată și neam care de-abia începe) nu lucruri ce se mută dintr-un colț în altul și se pierd, ci pămînt, că ești vrednic să-l ții și să-l rodești ! Așa vreau și o să ne chibzuim noi cîndva despre el. Și acum du-te și lasă-mă singur !

Niciodată nu i se întîmplase încă boierului să-l gonească de lîngă el ! Nerăbdător, Iancu de-abia acum ar fi rămas să iscodească, să vadă la ce se gîndea, în ce fel și mai cu seamă cînd se va întîmpla. Dar nu putea. Conu Barbu îi și întorsese spatele, așezîndu-se la masa de scris. Ce scria ? Despre pămînt, sau cine știe ce-i trecea prin minte ? ! Și cu toată îndrăzneala și trecerea lui de atîția amar de ani, Iancu Urmatecu nu s-a încumetat să-l tulbure sau să-i spună vreo vorbă. A ieșit în tăcere, ducînd cu el o bucurie care îl tulbura, făcînd pași de-a-ndaratelea, cu fața la boier, căutînd ușa cu mîna, de parc-ar fi fost Ivanciu cînd a cumpărat livada de la Pietroșița, de a cărui veselie neghioabă, atunci, el își bătuse joc.

Dintre toți tinerii care dădeau buzna și îi căutau în plimbările lor pe Jurubița și pe Bubi, acesta și-a ales ca tovarăș un prieten din copilărie : pe Gună Licureanu. Era un boiernaș frumos, înalt, negricios, cu o mustață subțire, ce se scria pe buze roșii și umede. Părul des, vîlvoi, îi cădea în coamă groasă, ca o chică pe ceafă. Ochii lunguieți, întunecați și calzi, ca de cadînă, mîinile puternice, cu vine umflate și albastre ; pasul legănat ; glasul domol, adînc și răsunător, de parcă mereu ar fi spus o rugăciune ; hainele închise, bine tăiate ; cămașa tare, albă și proaspătă și un veșnic parfum de piele bună, rusească, ce se amesteca într-un miros înțepător cu tutunul, toate îi dădeau lui Gună Licureanu un farmec de neînțeleasă ispită și o mare trecere la femei. Pe lîngă el, blondul Bubi, cu ochii lui albaștri, bulbucați, ajutați de ochelari, părea și mai bătrîn (deși erau de aceeași vîrstă), și mai spelb. Gună Licureanu, fără învățătură și puțintel la minte, își moștenise părinții, morți de mult, și avusese timpul să și toace o moșie mare pe Ialomița și cîteva vii de pe lîngă Valea Călugărească. Ce-i mai rămăsese era o casă așezată cu curtea ei largă, pe una din străzile liniștite din jurul Bisericii Albe. Acolo, de multe ori, cînd nu porneau înspre Vila Regală de la Șosea, în serile răcoroase, se întindea masa în curte, la lumina felinarelor colorate.

Bubi încărca cu de toate, de pe la băcănii, trăsura lui Gună și o deșerta în mîna servitorilor vechi și vrednici, care știau să pregătească lucruri bune în vreme ce se servea țuica. Trăsura aceasta, ca și casa, dealtfel, stîrneau pofta din ce în ce mai aprinsă a Jurubiței. De caii albi și spițele aurii ale roților se dusese vestea în București. Toți cunoșteau echipajul boiernașului, fie că se oprea pe Podul Mogoșoaiei, la cofetăria lui Frederic, și-și cerea înghețata la scară, cînd tînărul zvelt și frumos își scotea în lume o nouă iubită, fie că își odihnea caii la rondul al doilea sau mai departe, la Băneasa, de unde începea pădurica Mogoșoaiei. Acolo, în primele zile cu soare ale lui martie, Gună culegea singur ghioceii, îi lega cu sfoară de aur, de la cutiile cu bomboane, și umplea trăsura cu ei. Numai pe conu Ștefan Barbu îl mai întîlnea atît de departe, veșnic cu altă femeie, și el, cocoțat și mînînd singur, de pe

gabrioletele lui înalte și galbene, cîte patru cai înaintași împerecheați întotdeauna în alte hamuri, după culoarea coamelor.

Trăsura lui Gună Licureanu o tulbura pe Jurubița cu totul deosebit și o apropia de el. Ajunsese că nu mai voia să iasă nicăieri decît în trăsura lui, pînă ce Bubi se va hotărî să-și facă una, ceea ce nu era ușor, Bubi neavînd nici grajduri, nici șoproane la căsuța modestă, cu chirie, pe care nu voia să o părăsească. Odată, Jurubița și-a mai aprins gustul acesta cu faetonul lui Urmatecu, dar atunci numai pe apucate, și mai mult să se necăjească, pentru că stăpîne erau pe el coana Mița și Amelica, și oricare altul, numai ea nu! De aceea, acum, nu numai că se plimba, dar la opriri, dîndu-se jos, urcîndu-se iarăși, întîrziind pe scară rezemată de capră, cîteodată aruncînd brațul cu umbreluța pînă peste aripile pe care le mîngîia în felul acesta, încerca să-și sature pofta de trăsură, după care jinduise atîta vreme. La drumuri lungi, cînd opreau, se ducea pînă la cai, îi bătea pe gît, îi freca pe frunte, le dădea zahăr, arunca privirea la picioarele lor, după cum îl văzuse pe Urmatecu făcînd, și vorbea cu Vasile, vizitiul, despre ei, ca și cum ar fi fost stăpînă. Adresele, cînd se urcau în trăsură, și locurile unde să meargă ea le spunea și toate astea îi făceau o nespusă plăcere. Gună nu numai că o lăsa să se poarte astfel, dar făcea totul să simtă ca și cum ea ar fi fost adevărata cucoană. Îi plăcea să dea, numai ca să dea, să facă bucurie și să știe că strînge undeva în sufletul Jurubiței un sentiment pentru el, de care nu-i păsa prea mult dacă e recunoștință, dragoste sau prietenie. Lacom de viață, de oameni și mai ales de femei, el alerga după bunăvoința tuturor. Bubi, îngăduitor, o lăsa pe Jurubița să se joace, urmărind cum bucuriile și poftele i se deschid într-o viață nouă, pe care nu a cunoscut-o înainte.

De multe ori, seara, se duceau la teatru, ceea ce femeia aproape nu văzuse niciodată. Îi plăcea mai întîi intrarea, cum totul se deschidea înaintea ei, cum era poftită, instalată și nu se mai contenea cu întrebările pînă ce nu spunea că nu mai vrea nimic. Apoi se simțea bine între cei doi tineri, care atrăgeau înspre ei privirile sălii. La drept

vorbind, ceea ce îi plăcea mai mult Jurubiței în serile astea era sala, cunoștințele și vizitele de la unii la alții, cu care se obișnuise iute. Aștepta cuminte și răbdătoare să se isprăvească ceea ce se petrecea pe scenă (și îi plăcea mai mult lui Bubi decît lui Gună), pentru ca pe urmă să poată mînca dulciuri și rîde după poftă. Atunci simțea cum, din toată lumea asta de femei frumoase, Gună stăruia cu privirea asupra ei. Era o privire care nu voia nimic, și nu aștepta nici un răspuns, și se lăsa numai așa, moale și cuprinzătoare, ca lumina și căldura. Bubi își purta, fără să vrea, interesul prin alte loji, obișnuința și cunoașterea prea îndeaproape a femeii aducînd acea oboseală tihnită între ei, în care femeia crede că a găsit toate libertățile, iar bărbatul, toate siguranțele. O singură dată Jurubița s-a simțit atrasă de ceea ce a văzut pe scenă și aproape a fost săltată de pe scaun de emoție : la Ateneu la un scamator italian. Cînd artistul, un bătrîn deșirat, cu favoriți cărunți, într-un frac necălcat, cu medalii multe ce-i sunau pe piept cu mînecile suflecate pînă la cot, a topit un pachet de cărți de joc în palmă, și l-a făcut mai mic, tot mai mic, mic de tot, pînă ce a dispărut, Jurubița a deschis ochii mari, rotunzi și a rămas mirată ca un copil. Cînd apoi scamatorul a spart niște ouă într-un joben, simțămîntul ei de curățenie i-a strîns buzele cu groază și grijă. Dar cînd după ce omul a bătut cu o vergea, și din același joben au zburat doi porumbei albi cu panglici tricolore la gît, Jurubița a strigat un „a“ scurt, a început să dea din picioare și a înfipt unghiile în mîna lui Gună. Acesta rîse cu poftă și îi acoperi mîna încleștată, prinzînd-o astfel în mîinile lui, pe care, ca o mîngîiere, le duse încet spre obraz. Bubi îi văzu. După amintirea întîlnirii lui cu Jurubița, cînd i-a tremurat sufletul crezînd-o credincioasă și cunoscătoare de icoane pentru frumusețea lor văzută și nevăzută, depărtarea unde îl arunca acum bucuria ei vulgară pentru scamator ar fi trebuit să-l lase liniștit, pe drumul unei plecări, fără întoarcere, a inimii. Așa ar fi trebuit să se întîmple dacă lucrurile s-ar fi petrecut după judecata care le vede pe toate ! Dar o necunoscută putere, acum simțită abia, legată de adîncul lui, îi trase dureros o gheară pe inimă.

Și fără să mai dea nici o lămurire, se ridică, să plece acasă. Jurubița la început a fost mirată. Apoi, înțelegînd, se împotrivi. Bubi, în picioare, apăsa din ce în ce pe aceleași cuvinte, ca și cum n-ar mai fi știut altele. Licureanu tăcea. În cele din urmă, pentru că vorbele lui Bubi, rostite prea tare, făceau să se întoarcă, în timpul spectacolului, capetele înspre ei, femeia se hotărî să-l urmeze. Gună însă a rămas. Le-a dat numai trăsura. Și deși era noapte și coamele albe ale cailor abia se zăreau fluturînd în bătaia luminii de la intrare, Jurubița, mai mult ca oricînd găsi de cuviință ca, înainte de a se urca, să întrebe pe vizitiu de starea echipajului și să meargă încet, să mîngîie caii. Bubi, ghemuit în fundul trăsurii, aștepta, cu o mînie, care dacă nu-și da drumul, sporea cu fiece clipă... Înainte de a pleca, Vasile întinse coșul, căci o burniță timpurie de toamnă se cernea ca prin sită. Jurubița, mai mult de ploaie, se grăbi să-și ia locul lîngă Bubi, și trăsura porni. Pe fețele lor încălzite, stropii reci îi ajungeau și îi înțepau.

„Așa trebuie să fie picăturile de vărsat !“ își spunea Bubi, nici el nu știa de ce, avînd însă deodată înaintea ochilor un obraz șters fără sprîncene, ciupit, cu buzele vinete, pe care parcă-l cunoștea.

Și începu să caute în amintire. Căutarea asta îi făcea bine, îl potolea. Și tot orbecăind prin el, în întunericul trăsurii și al anilor, găsi în cele din urmă ; era unul Tănase Guștер, mort de mult, fost logofăt pe moșiile lor. El își omorîse nevasta din gelozie... Bubi se înfioră, mai ales că, în aceeași clipă, prin întuneric, îl atinse mîna Jurubiței, căutîndu-l. Bubi nu făcu nici o mișcare și ascultă cu luare-aminte, cu mîna lui liniștită, spusele mîinilor femeii, care, în frămîntarea lor neînchipuită, vorbeau. Niciodată tînărul n-ar fi crezut că se pot spune atîtea și că astfel se poate cere iertare cu degetele ! Erau mîngîieri lungi, de la încheietură pînă la unghii, după cum erau prinderi puternice în palmă, strînsori, lunecări de-a lungul fiecărui deget, poleiri de unghii și sunări seci, și iarăși grupuri de degete, de ale ei, ciupind și zgîriind, ici-colea, pe mîna lui, de parcă ar fi vrut să fie sărutări. Din zbuciumul acesta mărunt, iute și priceput, oricine ar fi

trebuit să înțeleagă și patimă, și duioșie ! Scamatorul, Gună și-apoi el ! Și lui Bubi i se păru că în seara aceasta, de-a lungul ciudatei povești de mîini, care reveneau în toate felurile, a văzut-o pe Jurubița în tot ce simțea și în tot ce știa. Și nu era nici prea mult, și nu era nici prea departe. Asta era Jurubița, dar avea și farmecele ei ! Și Bubi simți, ca și altă dată, că ceva din el începea iar să o apere. Apoi i se păru că tot ce a știut ea mai frumos tot lui i-a dat în seara aceea. Și întinzînd, în sfîrșit, brațul pe după talia Jurubiței, și-o strînse alături. Femeia i se ghemui la piept și se cutremură de cîteva ori. Prin întuneric, Bubi n-a putut să știe dacă a fost rîs ori plîns. Mai în urmă, s-au potolit, fără să vorbească însă nici unul. Cînd au ajuns acasă, în liniște și în relativă împăcare, după ce a aprins lampa, Jurubița l-a sărutat în treacăt și i-a spus : „Prostule !“ El n-a răspuns. Apoi gîndurile lor s-au despărțit, deși se aflau în aceeași încăpere. Nu mai aveau să-și spună nimic. Ea s-a dezbrăcat de rochiile scumpe cu luare-aminte, ca pe vremuri, întîrziind într-o pregătire mai complicată pentru noapte. Iar el căuta scrisori ; cerceta să vadă ce a mai venit. De unde altădată zăceau teancuri nedesfăcute, acum, orice veste din afară, chiar neplăcută, îl atrăgea. Și pe masa lui de scris, de pe care nu se putea scăpa de pieptenii și pufurile Jurubiței, găsi într-adevăr două plicuri : unul, mai greu, mai mare, cu slova lui Marco Bellini, era de la fabrică ; celalt, dintr-o hîrtie proastă, de băcănie, cu un scris ciudat, făcut din cioburi și bețe, era de la Ioachim Dorodan.

„Coane Bubi ! Copilașule !“... așa începea bătrînul. „De cînd îți împarți talerul și patul cu papina găinarului, ce-ai mai făcut cu mine ! Și urma apoi povestea cea veche, cu cîteva amănunte nouă despre Jurubița.

De la început nu i-au plăcut nici tonul, nici vorba. Oricîte păcate ar fi avut el față de Dorodan (și le știa, și le spunea în fiecare zi), tragerea asta la răspundere îl supăra. Conștiința lui îl chinuia, era adevărat. O simțea, dar nu voia să și-o mărturisească, ba, ceva mai mult, voia să scape. Și atunci răstălmăcea de la început că bătrînul se întrece, că nu e nici respectuos, nici recunoscător. Bubi se oprea din cînd în cînd, ridica privirea de pe scri-

soarea care se citea anevoie și aștepta parcă să vadă altceva decît rînduiala obișnuită a lucrurilor în jurul său dezlipindu-se cu greu de realități și neavînd nici o chemare pentru conținutul scrisorii. Și, totuși, nimic nu se schimbase. Era viața cum o îngăduise el de la început să fie : Jurubița adormise în mijlocul patului. Respira mai adînc ca de obicei, așa cum se întîmplă în cele dintîi clipe în care vine somnul. Un zîmbet îi plutea pe față și o lumină liniștită. Și Bubi știa că la culcare, cînd va voi și el să se urce în pat, ca de atîtea ori după ce a rămas singur să citească tîrziu, și va voi să-și facă loc, femeia se va mișca greu, dar poate dacă o clipă printre pietrele somnului va licări conștiința că e el, îl va mîngîia cu mînă stîngace. Și viața asta de liniște și de tovărășie îi plăcea nu numai pentru că îi plăcea femeia, dar pentru că o gusta prima oară. Și erau clipe în care o simțea atît de puternic, încît gîndul că și altul va fi trecut prin aceleași împrejurări îi punea ca o gheară în gît. Atunci, în loc să caute să fugă de vedenie, întîrzia în ea și o scormonea. Așa se întîmpla și acum, stîrnit mai ales de vorbele scrisorii. De aceea, cu ochii pe jumătate închiși, căuta să așeze chipuri în jurul patului său. Și nu avea decît două, limpezi, care se certau între ele și nici nu voiau să știe de Jurubița, dar nu plecau de acolo, pentru că erau cele singure și adevărate : era Urmatecu și era Tudorică. Pe cel dintîi Bubi îl privea cu ură ; pe cel de-al doilea îl învia din fotografii, deoarece nu-l cunoscuse. Neînțelegerea, mai degrabă batjocura lui Urmatecu, i-o povestise femeia. Atît vedea limpede Bubi și se chinuia mai puțin decît de ceea ce nu vedea. Ce n-ar fi dat să mai aibă un chip ! Și nevoia aceasta creștea și ajungea tot mai mare, cît o suferință de neîndurat. Și cum știa că tot ce îi trebuie se găsește în mintea adormită acum a Jurubiței, a avut de cîteva ori pornirea să o trezească și să o întrebe. Dar s-a oprit, și de rușine, și din mîndrie.

Reîntors la scrisoarea lui Dorodan, Bubi măsură în el, cu mirare una din acele surprinzătoare călătorii de cîteva clipe pe care le facem în depărtările ființei noastre, în care nu știm cînd plecăm, nu știm pînă unde vom ajunge, dar din care ne întoarcem mai schimbați, decît după o

îndelungată vreme de fapte și trăire. Din zbuciumul gelozie și al gîndului revenit, omul a simțit mai întîi o mare singurătate, dar și o simpatie nelămurită pentru cel ce i-a scris. De aceea, în scrisoarea pe care o citea acum, acele „Coane Bubi ! Copilașule !“ ce reveneau neîncetat printre fraze, cuvinte neluate în seamă la început, mîngîiau cu vorbe vii sufletul său. Și el își dădu iute seama că în scrisoarea unui bătrîn care îi cerea ajutor, el însuși își găsea ajutorul, în cîteva biete cuvinte trimise înspre el.

Mai departe, scrisoarea vorbea despre Urmatecu. „Nici de judecata lui Dumnezeu nu va avea parte, spunea Dorodan. Judecătorii lui sînt grefierii și arhivarii cari în cărțile sfinte nu încape ! Acolo stau numai ticăloșii cei mari. Și el nici măcar atît nu e !“

Și tăgăduindu-i lui Urmatecu intrarea în *Evanghelie*, Ioachim Dorodan adăuga neîncetat :

„Fie ce-o fi, întîmplă-se ce s-ar întîmpla, dar eu de mutat nu mă mut ! Mort mă scoate din casă, viu, însă, nu !“

Și Bubi îl și vedea pe bătrîn, de cîte ori citea fraza aceasta, cu o încăpățînare de copil semănînd în săvîrșirile ei atît de bine cu deznădejdea oamenilor în toată firea, bătînd lucrurile, călcînd cîte un singur loc în casă și lăsîndu-se greu de parcă cineva l-ar fi tîrît înspre ușă.

Dar stilul scrisului creștea, și dojana, o dată cu el. Bubi era certat că și-a părăsit credința și vechea lui mărturisire pentru cele sfinte, „care stau și așteaptă și oricînd te primesc, scria bătrînul. Că trăiești dumneata acum, coane Bubi, copilașule, ca într-un vîrtej ! Dar vîrteje sînt toate în viață, și întru toate. Știi dumneata unde stă Mîntuitorul în pustietatea văzduhului ? Dincolo de noi și dincoace de furtună ! În spatele Mîntuitorului, Doamne, ce nu e acolo ? ! Acolo se încaieră crivățele cu focul, tunetul se rostogolește ca bolovanii și curge apa printre maluri, pe cer, unde nici paserea nu poate să se țină. Și în învălmășeala asta, acolo sînt toate simțirile vieților și ale sufletelor. Dar nimeni nu știe cum sînt. unde sînt și mai ales de unde vin. Și în fața lor, ca să nu le vedem, dar să le auzim, stă Mîntuitorul. El le limpezește pe toate pentru noi și ni le dă cu picătura, căci altfel nu le-am putea îndura. Din el vin toate potecile,

pentru că între el și noi e pajiște ! Și pe pajiștea asta e rînduială și sînt biserici, și sînt altare, și mai cu seamă icoane, la care să te închini !... Dar de mutat, nu mă mut ! Mort mă scoate din casă, viu, însă, nu !"

Și scrisoarea se încheia astfel : „Dacă nu vrei să mai vii pe la mine, nu veni ! Dar ajută-mă, nu mă lăsa ! Că și bune și rele ți-am spus, și odată tot ți-oi mai fi și eu bun la ceva."

Abia acum în inima lui Bubi a pătruns o adevărată căldură. Era și ca o bucurie, și ca un entuziasm ! Gata ar fi fost de îndată să facă orice, pentru că nu-i spunea pînă cînd trebuia să-i ajute. Era liber Bubi să poarte încîntarea unei fapte frumoase cu el, despre care credea că oricînd o poate săvîrși. Și pornirea îi era sinceră și adîncă și mai ales îl împăca și îl apăra de neîncetatele remușcări. Era numai bucuros că nu trebuie să facă acum fapta ce i se cere. Toată povara aceasta a lui Dorodan se putea limpezi în timp. Iar el sigur o va limpezi !

Din cealaltă scrisoare, însă, treburile îl chemau la fabrică, sus, în Vîlcea, la Negovanu, unde lucrările clădirii începuseră de mult. Și ar fi fost chiar bucuros să scape cîteva zile de neliniștile de aci, cu jelania bătrînului despre mutatul lui și năzbîtiile Jurubiței. Timpul va mai limpezi lucrurile. Și mai avea și o datorie acolo sus de îndeplinit, la o treabă pornită pentru el ; va găsi toate la locul lor, gîndi, și, mai ales, cu vești bune la el, va putea să ceară tatălui său mai multă milă și recunoștință pentru Ioachim Dorodan.

Gîndul plecării îl stăpîni deodată ca o neașteptată bucurie. Și, fără să mai întîrzie, încet, pentru a nu o trezi pe Jurubița, coborî de pe dulap un geamantan mare de piele, îl deschise pe două scaune și începu să-și așeze lucrurile pentru drum. Nu mai umblase în el de cînd se întorsese de la Viena și mai erau încă acolo lucruri răvășite și nedespachetate. Găsi țigarete și bomboane risipite, biletele de pe la prieteni și cîteva intrări la teatre. Zîmbi la amintirea lor, de parc-ar fi fost lucruri foarte vechi. Împachetînd, nu se putu hotărî dacă să ia sau să nu ia o fotografie a Jurubiței de pe birou. Cîteva clipe nu știu ce să facă. În cele din urmă, se hotărî, luă fotografia, o culcă peste rufe și închise iute geamantanul. Apoi, ur-

cîndu-se în pat, își cuprinse iubita în brațe, încet, cu blîndețe. Cînd l-a simțit, fără să se trezească, și-a făcut loc și s-a cuibărit la pieptul lui. Afară, dintr-o ploaie de toamnă care abia se pornise, se auzea cum cad stropii rari și grei. Burlanele începuseră să cînte, și Bubi a adormit iute în odaia aceasta scundă și caldă, unde se simțea atît de bine, după ce prin întuneric, tot mai slabe în apele somnului, vedea priveliștile de groază și mîntuire din scrisoarea de la bătrîn.

X

A doua zi cînd tînărul baron Barbu B. Barbu luînd drumul prin Pitești spre Piatra-Olt, s-a suit într-un vagon de clasa întîi, înțesat de moșieri și vînători, care spînzuraseră peste tot șubele lor de blană de lup și ocupaseră toate plasele cu puști și cartușiere, nici nu-și închipuia călătorul ce iute se vor petrece anumite lucruri în lipsa lui, lucruri pe care ar fi dorit, dacă le-ar fi știut, să le împiedice.

Chiar în dimineața aceleiași zile, de pildă în casa de deasupra fierăriei, pe cheiul gîrlei, unde locuiau Ioachim Dorodan și nepoata sa, au venit doi tîmplari cu scule, cu blăni de lemn și o ladă de cuie. Erau trimiși de la administrația caselor baronului. Ei trebuiau să-i împacheteze lucrurile cu grijă, să nu se strice la drumul destul de lung cu căruțele pînă la țară, unde-l trimitea Urmatecu. Cînd i-a văzut bătrînul și a aflat de ce au venit și cine i-a trimis, la început a strigat la ei și a vrut să-i dea afară. Apoi, cînd și-a dat seama că nu sînt ei de vină, nu i-a lăsat să pună mîna pe nimic, apărîndu-și cu înverșunare lucrurile. Lucrătorii, care îl cunoșteau de mult, nu îndrăzneau să nu-l asculte, oprindu-se înlemniți, fiecare în cîte un colț. Și au stat așa cîtăva vreme, pîndindu-se unul pe celălalt și așteptînd să se întoarcă nepoata, trimisă iar cu o scrisoare la Bubi. În așteptare, Dorodan nu le-a îngăduit tîmplarilor nici să se așeze măcar, iar

de cîte ori unul din ei schimba piciorul, amorțit în colțul lui, bătrînul, amenințător, slab în glas și slab în gesturi, tremurînd și lunecînd pe pași greoi de la un perete la celălalt, striga :

— Să nu te miști și să nu ne atingi ! (Și Dorodan parcă se mîngîia cu lucrurile lui, pe care le tot pîpăia și le apăra.) O să vedeți voi, tîlharilor, și tîlharul care v-a trimis ! Că acum vine boierul ăl tînăr ! Și vine cu putere, și vă dă afară, că el pe mine mă iubește, pentru că întotdeauna m-a iubit. Și să nu miști, că dau !

Și lucrătorii, neștiind nici ei cît va ține întîmplarea aceasta nu se mișcau, privindu-l pe furiș, cu un zîmbet în ochi, și țesînd între ei un fel de înțelegere făcută din surprindere, din bunăvoință și din milă pentru bătrîn. Aproape că nu voiau să-i strice inima din jocul acesta, care li se părea copilăros și odihnitor pentru ei din munca neîncetată de o zi întreagă.

Obosit de vorbe și de mișcări, Dorodan s-a așezat în cele din urmă pe un colț de scaun. Gîfîia. Cu un braț se sprijinea pe genunchi, plecat jumătate înspre pămînt, cu capul căzut pe umăr. Cu celalt scutura din cînd în cînd o nuielușe prin aer. Abia își trăgea respirația și asculta. Aștepta să audă pașii lui Bubi urcînd pe scară. Și cînd i se părea că sînt pe aproape și că o să vină, pentru că nu poate să nu vină, mai spuse cu un glas pe care l-a îngroșat, ca să sperie cu el, cu șuierături, ca și cum ar fi voit să nu uite :

— O să vedeți voi, tîlharilor ! O să vedeți !

S-a scurs așa o bună bucată de vreme. În cele din urmă, scara trosni și răsunară pași care se apropiau. Dorodan auzi și nu voi să audă pînă ce se deschise ușa și intră nepoata sa cu plicul nedesfăcut. Fusese la Bubi și nu-l găsise acasă. Plecase din București.

Lucrătorii, cînd au văzut întîmplarea, au încercat să se miște. Bătrînul, iarăși în picioare, în mijlocul casei a început să-i amenințe și să strige cu vorbe în care o urmă de putere și încordare biruia :

— Stați, că nu s-a isprăvit ! Mai e unul pe lumea asta care să-și aducă aminte de mine ! Și oricît o fi el de amărît, tot e ăl mai mare dintre toți ! Și întorcîndu-se către

nepoata sa : — Mai fă-mi un bine, fetițo, și ăl de pe urmă ! Du-te la boierul ăl bătrîn. Plîngi, bate cu pumnii în uși, strigă, scoală toată casa, adună trecătorii, fă ce-oi ști, numai să te audă. Și întreabă-l de ce îl dă pe Ioachim afară după patruzeci de ani ? !

Și pentru că vedea că fata nu se hotăra, mai din neîncredere, mai din drumuri zadarnice bătute înainte și uși închise, bătrînul, tot aprig, adăugă :

— Dacă te temi de necuviință, să știi că nu e ! Că doar eu te-am învățat de cînd erai mică să te porți și să-i cinstești, după cum te-am învățat să te închini. Du-te și fă cum ți-am spus, pentru că tu în deznădejdea asta nu ești tu, ci sînt eu. Tu îmi dai numai picioarele și glasul. Pașii și cuvintele sînt ale mele, și amarul și ursita, și bătaia lui Dumnezeu...

Și, biruit, bătrînul nu mai putu să sfîrșească după cum a început. S-a frînt și s-a ghemuit pe-un scaun într-un hohot de plîns. Fata rămăsese lîngă ușă, nemișcată, și-i curgeau lacrimile pe față. Tîmplarii și ei plecară capetele.

Într-un tîrziu, să fi fost miezul zilei, fata le-a făcut semn celor doi oameni să o urmeze. Și cînd toți au părăsit încăperea, în vîrful picioarelor, bătrînul n-a simțit. Afară femeia a început și ea să plîngă tare și să le spună că știe că nu mai e scăpare și că de aceea nu mai îndrăznește să se ducă la bătrînul baron. Fusese zilnic, săptămîni în șir, chiar fără să știe Dorodan. Încercase în toate felurile să-l vadă pe boier și nu izbutise. Toate slugile îi puneau mîna în piept și îi ațineau calea, pentru că toată lumea o învățase și se vede că știau de ce vine. De bătrînul Barbu, fata nu spunea multe, nu-l cunoștea. Printre hohote, însă, pomenea din cînd în cînd de inima lui de piatră și atît.

Acum, ea se așezase pe ultima treaptă a scării și nu știa încotro să o ia și ce să facă. De dus, nu se mai ducea : de spus bătrînului toate astea nu îndrăznea. În cele din urmă, i-a rugat pe lucrători să-i vorbească ei, cu binișorul. Cel mai tînăr dintre tîmplari, un muntean scund, cu pumni mari și cu un păr des, care îi cădea în vițioane

lungi pe față, își scutră capul, privi la tovarășul său și vorbi și el :

— De spus, i-om spune, fetițo, că nu-i mare lucru, dar ce facem noi ? Că de închis casa, trebuie s-o-nchidem.

Fata îl privi lung, dădu din umeri și tăcu. Omul celalt, cu două degte retezate de teslă la mîna stîngă, răsuci cu greu o țigară, o aprinse și întrebă :

— Da' acolo unde îl trimite casă nu-i dă ?

— Ba și casă, și cuprins, și o vacă, și am auzit că și bani pe deasupra ! răspunse cel tînăr, care, deși le știa pe toate, abia acum se limpezea, pentru că nu se gîndise la ele.

— Apoi, dacă e așa de ce nu vrea și ne-ncurcă ? întrebă iar ăl însemnat.

— Știu eu ? Uite-așa, să ne facă necaz ! Zău că e nebun bătrînul !

Și fata simțea cum cu încetul oamenii se înăspresc. La gîndul că dincolo, pentru Dorodan, e mai bine decît aici, ei nu mai înțelegeau nimic, iar mila lor se topea !

— Să poftească să simtă viața noastră de lipsuri și de necazuri și pe urmă să vedem ce-o mai zice. Că te omori, te ciopîrțești, trăiești ca un cîine, și nici dracu nu se uită la tine ! zise cel cu degtele retezate. Hai să-i spunem ce i-om spune și să ne-apucăm de treabă.

El vorbi și dău să plece. Nepoata bătrînului însă le tăie drumul.

— Știu, grăi ea, că și pe dumneavoastră v-a supărat, dar tot vă mai rog să umblați cu binișorul cu el !

Și lucrătorii n-au mai răspuns și au pornit-o pe scară în sus. Iar fata și-a luat capul între mîini și a fugit pe stradă, să se ascundă la o vecină.

Cînd au intrat tîmplarii în cameră, Ioachim Dorodan se închina. Își așezase frumos icoana cu adormirea Maicii Domnului în pat, rezemată de o cutie, și îngenunchease pe scînduri, cu amîndouă mîinile puse pe macat. Cu ochii închiși sta, și din rugăciune și din durere, în închipuirea lui, Dorodan mărea icoana, umplea întreaga cameră cu săvîrșirile ei și intra în ea. De aceea patul său se schimbase în patul Maicii Domnului. Se umflase plapuma lui de trupul sfintei ca o pîine mare, după cum era zugrăvită. Pe

Sorina lui, înaltă, unsuroasă și murdară, capul Preacuratei lormea cu poleiala nimbului în jur, ca o strălucitoare oată de soare, moale, culcată pe toată cutele. În fund și alături, ca în icoană, sfinții, suluri de abur colorate felurit, pîlpîiau, mișcați de bătaia unui vînt nesimțit. Sus, în chipurile lor bătrîne și mari, ochii scînteiau de parc-ar fi fost stele. Iar el, Ioachim Dorodan, ticălosul, își aștepta pedeapsa necunoscutei sale vine din ăi patruzeci de ani munciți la bătrînul baron. Ca nelegiuitul din icoană, aștepta acum, liniștit, să-i cadă mîinile din încheieturi sub loviturile arhanghelului, de va fi furat sau de va fi purtat sau urzit alte vicleșuguri...

Lucrătorii cînd au intrat, s-au uitat la el, l-au lăsat în pace și, fără să-i spună vreun cuvînt, au trecut la treburile lor. S-au apucat de ceea ce li se ceruse îndeosebi : să bată ferestrele cu scînduri. Și cînd au sunat cele dintîi ciocane pe piroanele lungi, care pătrundeau în scîndurile de brad și în cercevele, Dorodan a tresărit din visul remușcărilor sale, ca sub topor. Degetele i s-au înfipt în macat și a așteptat sîngele și durerea. Simțind că minunea pedepsei nu se întîmplă și auzind mereu loviturile, el deschise ochii și se trezi.

Camera începea să se întunece sub obloanele astea bătute parcă pentru veșnicie. Tîmplarii, aprinși de lucru, nici nu mai luau seama la el. Atunci, bătrînul, văzîndu-se neatins de judecata lui Dumnezeu, se ridică iarăși și, cu o rămășiță de putere, voi să-i oprească. De data asta, însă, lucrătorul cel mic strigă la el :

— Ia mai astîmpără-te, cucoane, și lasă-ne să ne vedem de treabă ! Că nu mai vine nici boierul ăl tînăr, nici ăl bătrîn, nici tata, nici mama boierului ! Mai bine fii cuminte și nu o mai chinui nici pe biata fata asta ! Că și-a luat și ea lumea în cap și-a fugit.

O tăcere se făcu. Ciocanele se opriră și nici un glas nu s-a mai auzit. Lucrătorii așteptau să vadă ce are să se întîmple. Dorodan părea că nu pricepe. Privea într-un singur loc cu ochii sticloși, apoi clipea necontenit. În cele din urmă spuse, cu vorbe frînte, într-un geamăt :

— Departe nu e ! Doar face colțul și s-a întors ! Vine acum !

— Ba nu mai vine ! strigă, cu o tărie socotită rău de el, dar care a fost cumplită, tîmplarul cel mare trecîndu-şi tesla în mîna fără degete.

Văzînd apoi că toată povestea asta nu va mai ţine mult, adăugă :

— Că nici nu s-a dus fata. Ştia dinainte ca nu o primeşte, că a mai tot fost, fără să ştii dumneata, şi tot nimic n-a făcut ! Ciini or fi ei la inimă, şi mai ales ăla, Urmatecu, dar trebuie să pleci, boierule, nu te mai codi ! Şi-am auzit că nici acolo unde te duci rău n-are să-ţi meargă ! Ai fost om cu noroc la viaţa dumitale ! Să pofteşti să vezi cum stau d-alde noi, cu copii şi nevastă, căci noi muncim de ne frîngem braţele de dimineaţa pînă seara.

Şi întorcîndu-se apoi înspre lucrul său, tîmplarul întunecă de tot o fereastră, bătînd ultima scîndură cu lovituri mari şi puternice, de parc-ar fi voit să se răzbune.

Dorodan de data asta a înţeles. Îndreptîndu-se înspre pat, de unde ridică icoana, dădu plapuma la o parte şi se culcă, de parc-ar fi fost noapte. Închise ochii, în întunericul ce se făcea tot mai mare în casă, şi voind să nu mai audă groaznicele lovituri de ciocan, aţipi. Cînd au isprăvit de astupat toate ferestrele, de era beznă în întreaga locuinţă, lucrătorii au aprins o lumînare şi, mişcîndu-l pe Dorodan din amorţeală, i-au spus :

— Grăbeşte-te, că mîine dimineaţă venim să batem şi uşa ! Mai mult nici noi nu putem întîrzia ! Hai, boierule, că ai să vezi ce bine are să fie unde te duci !

Şi apoi au plecat, fără scule, pentru a arăta şi mai sigură reîntoarcerea.

Dorodan gemu singur cîtva timp. Apoi, coborînd din pat, la lumina slabă, începu să se îmbrace. Îşi puse gherocul, pe care nu-l mai întrebuinţase de cîţiva ani. Îşi legă cravata lui veche prin fildeşul de la baron, luă pe mîneci un palton scurt, negru, cu gulerul şi manşetele de astrahan, îşi aşeză pe cap o căciuliţă rotundă din aceeaşi blană. Şi luîndu-şi bastonul cu mîner de os, în care era sculptată o femeie dormind într-o scoică prelungă, coborî pe scară. Jos, suflă în lumînare şi trase uşa după el. Cheie n-a întors, că n-avea. Apoi porni pe stradă, cu vîntul în faţă, printre picături dese şi reci de ploaie, şi

fulgi mari și amețiți dintr-un început de ninsoare timpurie. Aerul îl tăia și era prea tare pentru el, care nu ieșise atîta vreme din casă. Pietrele erau alunecoase, pasul îi era greoi și nesigur, iar după amiaza de toamnă, tristă și rece. Bătrînul obosi curînd. De aceea, strigă prima birjă întîlnită în cale, și pe ulițe întortocheate, pe care le mai știa încă foarte bine, ieși în capul străzii lui Urmatecu. Aci, dînd drumul trăsurii, porni pe jos înspre locuința dușmanului său. În fața curții lungi și pustii, închisă cu grilajul de fier, Dorodan recunoscu de îndată casa, din nuzite, deși nu fusese în ea. În perete, dincolo de fiare, era un mîner. Bătrînul își trecu mîna și trase de el. Departe, în fund, răsună un clopot, și de îndată un lătrat gros și rău de cîine mare și puternic îi răspunse. Dar în curte nu veni nimeni, pentru că nu era nimeni acasă. Era zaiafet de ziua cuvioasei Paraschiva la Mau, unde toți o sărbătoreau pe soacră-sa. Coana Mița încărcase trăsura cu bunătăți, de dimineață, și pornise cu toate slugile să pregătească masă mare la soru-sa. Acasă nu rămăsese decît coana Tinca, paralizată, sus, la fereastră, în odaia care fusese cîndva a lui Lefterică, și o fetișcană ce o îngrijea, lipsă acum. Căci de cum au plecat boierii și i-a dat ceva de mîncare bătrînei și a așezat-o la fereastră, să nu i se urască, fata a sbughit-o și ea pînă la cîrciuma din colț, unde un flăcău cu fotă verde o ciupea după tejghea, vorbindu-i de dragoste, în timp ce ea, îmbujorată, cu ochii în jos, trecea printre degte, ca pe o apă, boabe de linte dintr-un sac ce-i sta alături. Dorodan așteptă și mai încercă o dată de mîner. Același lătrat de cîine și același pustiu. Apoi bătu cu bastonul în grilaj și încercă porta. Era deschisă. Intră, o trase după el și porni prin curtea cea lungă. În fund, spre peticul de grădină, un gard scund, cu o portiță pînă la brîu. O dădu în lături, și deodată fu lovit de ceva greu și puternic, ce-i căzu în spate. Dorodan se clătină, dar, rezemîndu-se în baston izbuti să se tragă cîțiva pași la o parte. Era cîinele lui Urmatecu, Boieru, după cum îl botezase, cîine mare, de neam străin, cît un viței, cu capul pătrat și urechile mici și ascuțite, înalt pe picioare, cu pieptul lat și mușchii umflați, cu colți galbeni și plini de bale, crescut de mic în curte, dintr-o spiță de la baron. După ce l-a lovit, cîinele

s-a înfipt în pămînt, mîrîind. O spumă albă și cleioasă îi cădea din colțurile gurii, și picioarele se încordau încet, ca niște arcuri, gata să se destindă. Dorodan, cînd l-a văzut așa, a întins mîna stîngă către el, firimițind din degete și spunîndu-i : „Na, cîine, na !" Omul și dobitocul s-au privit o clipă, pînă cînd, deodată, animalul porni. Măselele în mușcătură i-au sunat ca un clește, și cînd căzu de pe om, mîneca lui Dorodan era sfîșiată din umăr, iar mîna i s-a înroșit de sînge și degetele i s-au înțeleștat. Bătrînul, văzîndu-se rănit, a început să strige, iar cu brațul celălalt a ridicat bastonul, să dea. Cîinele, de data aceasta, s-a repezit sigur la piept ; iar cel ce se apăra a căzut pe spate, cu capul de pietre, zbătîndu-se. Boieru s-a prăvălit atunci asupra lui și a început să-l muște, cu botul înroșit, de față, de gît și de umeri. Omul urla. De la fereastra ei, de sus, coana Tinca văzuse tot. Încă de cînd Dorodan a deschis portița, ea a încercat să-i facă semn să o privească. Dar n-a izbutit. Se agita pe scaunl ei, de care nu se putea dezlipi, dînd peste umăr, slab, cu mîna sănțoasă în geam. Cu gura ei strîmbă de dambla, gîngăvea ceva. Pe măsură ce cîinele biruia în curte, coana Tinca se zbătea la fereastră, de parcă ar fi fost pusă în fiare. Pe bătrînul doborît și însîngerat bolnava îl privea cu o groază ce creștea mereu pe jumătatea ei de față sănătoasă, rotunjindu-i ochiul, în vreme ce celalt ochi, indiferent, acoperit de paralizie, cădea în jos, inexpresiv, ca și colțul gurii și toate trăsăturile jumătății bolnave.

Grămădit și însîngerat, bătrînul, pînă în cele din urmă, n-a mai mișcat. Cîinele l-a ocolit de vreo cîteva ori, l-a încercat, ascunzîndu-și botul în hainele lui, suflînd, mîrîind, dîndu-i cu laba. În cele din urmă, s-a așezat lîngă Dorodan și a început să urle. Se întindea din toate încheieturile, se înălța, se subția cu botul roșu spre cer, tremurînd pe colții întredeschiși buzele largi și băloase, pentru a modula a pustiu urletul său înfundat. În grajd, după ce a plecat trăsura, nu mai rămăsese decît un armăsar tînăr și nărvaș al lui Urmatecu, Turturel. Calul, auzind în curte țipătul omului și urletul cîinelui, începuse să-și macine culcușul. Își zornăia nelinștit lanțurile de la căpăstru, lovind puternic cu copitele în parapetul de lemn.

Lumina nesigură a după-amiezii de toamnă avea să se stingă. Umbrele mari cădeau umede.

Din cînd în cînd, treceau cîte o trăsură pe stradă şi oameni grăbiţi. Nimeni însă nu a bănuit ce se petrecuse în fundul acestei curţi lungi, triste şi pustii, în care urletul cîinelui, copita calului şi îngrozitul cap de ceară de sus de le fereastră povesteau încă fiecare, în felul său, despre sfîrşitul bătrînului Ioachim Dorodan.

Cînd s-au întors stăpînii acasă, abia se mai zărea prin amurgul iute încheiat, de toamnă. Pe la jumătatea curţii, însă, caii s-au speriat, au început să sforăie şi să bată în lături. Cîinele tăcuse din urlet. De îndată ce s-au deschis porţile, simţindu-i pe-ai lui, le-a ieşit înainte, gudurîndu-se.

— E ceva în fund, că nu mai vor caii să meargă, coane ! zise vizitiul, ridicînd încă o dată, din ham, gura armăsarilor şi plesnind din bici.

— E pe dracu să te ia ! răspunse Urmatecu, din trăsură. Lor li se năzare, iar tu eşti prost şi nu ştii să-i struneşti ! Opreşte aici, c-am şi ajuns.

Şi începură să coboare cu toţii, descărcînd coşurile de farfurii linse şi damigene golite. Urmatecu, îngreunat de masă şi el de data asta, pentru că fusese la altul, era obosit. Abia aştepta să se culce, cînd deodată nişte slugi începură să strige :

— Un mort mîncat de cîine, cucoană, un mort la noi în curte !

Coana Miţa a alergat. (Pe Amelica a trimis-o iute în casă, să nu vadă.) Iancu a sosit cu încetul şi el. Privea rezemat de un zid şi întreba plictisit cine e. La lumina adusă în grabă, coana Miţa căuta. Omul era căzut ghem, ud de bale şi de burniţa ce se făcuse tot mai deasă, cu pete de sînge închegat şi sînge proaspăt pe el. Mai avea cîteva răni la gît şi la faţă, care sîngerau. Era fără simţire şi moale. Cînd lumina dintr-un felinar i-a bătut faţa în plin, soţia lui Urmatecu îl recunoscu de îndată şi ţipă :

— Iancule, e Dorodan !

— Nu se poate ! răspunse, trezit de-a binelea, bărbatul său. N-are ce căuta la noi !

— Nu o fi avînd, după vorba dumitale, dar el e ! Vino să vezi şi dumneata !

Toate slugile strînse, ascultau, priveau și așteptau. Urmatecu simți că nu se poate da la o parte. Apropiindu-se, se aplecă mult înspre om, să privească. Dorodan era cu fața sfîșiată și cu ochii închiși. Gulerul îi era smuls, cravata desfăcută, iar fildeșul de la baron abia se mai ținea într-un nod. Iancu, dîndu-și seama de întreaga împrejurare, întinse mîna aproape tremurînd și, cu o smucitură, luă inelul de fildeș între degete. Îl strînse tare cîtva timp, să îl simtă bine, și-l puse în buzunar. Apoi, ridicîndu-se, zise :

— El e ! Dar ce s-o fi întîmplat de a ajuns pînă aici ? A venit el la mine ?...

Ultimele cuvinte abia le-a șoptit. În răstimp, coana Mița și-a dat seama că omul mai trăiește. De aceea începu să strige :

— Ce mai stați ? Nu vedeți că nu e mort ? Puneți mîna și urcați-l în trăsură. Mă duc chiar eu cu el la spital !

Și așezîndu-se în fund, sub coșul lăsat, cu bătrînul pe moarte ghemuit la picioarele ei, femeia îi luă capul pe genunchi, mîngîindu-i fața, ștergîndu-i rănile cu batista. Cînd au ieșit în stradă, ea s-a aplecat și a mai strigat vizitiului :

— Să nu mergi iute, Tudore, că-i drumul rău și zdruncină ! Da' cînd vei ajunge pe străzi mai bune, dă-i drumul, că altfel îmi moare în brațe !

Și clătinată în fundul trăsurii, coana Mița se pierdu cu gîndul în lumea misterioasă de dincolo de lucruri și de oameni.

Urmatecu intră la el în birou și puse să i se aprindă lampa numaidecît, pentru că avea nevoie de lumină. Apoi se așeză greoi într-un fotoliu. Văzuse sînge, văzuse aproape un mort (lucru de care avea groază !), toate astea la el în curte, săvîrșite de cîinele la care ținea, și totuși nu era tulburat. Stătea într-o liniște și o siguranță care și lui i s-au părut ciudate. Ba parcă rîdea chiar ceva în el ! Încruntînd din sprîncene, înfundă pornirea asta în sine, dregîndu-și glasul, să nu cumva să scape cuvinte fără de noimă. Stătu o clipă mirat de el însuși. Vorbind sincer, deznădăjduit nu putea fi de cele ce i se întîmplase lui Dorodan ! O milă omenească înțelegea să aibă, și atît !

(Şi pe asta o simţea !) Dar nu putea înlătura întreaga împrejurare, care aşa, din senin, încă o dată se amesteca tulburătoare în viaţa lui ! Acum s-ar fi putut clătina, după cum s-a mai clătinat şi altă dată. Dar simţi cum, fără să o cheme, învăţătura Jurubiţei din seara morţii lui Tudorică crescuse şi era în el. Ea număra acum fără voia lui faptele, făcea socotelile şi nu-l scotea dator cu nimic la nimeni. Urmatecu sporise între timp, se limpezise în grabnice ochiri ale năprasnicelor împrejurări, întărite şi de credinţa nestrămutată a coanei Miţa în soarta şi în norocul lui. Urgia şi de data asta i-a ocolit pe ei, pe toţi din casă. L-a pîndit şi a simţit-o, dar a trecut. Ce a mai lăsat, tot în mîna Miţei căzuse, şi Miţa e meşteră să umble şi cu bolnavii, şi cu morţii, şi cu duhurile lor ! Astfel se mişca în el însuşi, gîndind. Cînd a vrut să bage mîna în buzunarul vestei, găsi inelul de fildeş de la baron, prin care Dorodan îşi legase cravata patruzeci de ani. Acum putea să-l privească de aproape ! Era galben, uşor şi lustruit de vreme. Coroana, frumos săpată, ciocnită însă, îşi pierduse o spiţă. Urmatecu zîmbi, cîntărind în palmă jucăria asta, care i-a aprins totuşi şi lui sufletul cu mulţi ani în urmă. Cîte coroane d-astea nu a strîns el de atunci ! Cîte lucruri nu avea la el în casă cu semnul ăsta, lucruri date de baron în clipe de grea încercare şi ca unui prieten, nu ca unei slugi !

„Dar aşa e omul ! îşi spuse el. Nici nu ştii de unde porneşte !“

Şi furat de trecut, liniştit, Iancu Urmatecu se lăsa dus departe, pînă la începuturile lui. Nu-i părea rău de nimic şi avea parcă simţămîntul că nu greşise niciodată. Dealtminteri, nu era greu de văzut, gîndi el. Dacă ar fi greşit, n-ar fi avut tot ce are acum împrejurul său. De aceea, el credea cu putere că toţi cei pe care i-a întîlnit în viaţă şi nu s-au înţeles cu el, ei au greşit. Şi în felul acesta, se întoarse iarăşi la Dorodan, pentru care, firește, ură nu mai avea, dar nici părere de rău. Şi întîmplarea îi trecu iarăşi prin minte, în toată grozăvia ei ! Ştia că a avut martori care au văzut cum au sărit, el cu toţi ai lui, de la început, în ajutorul bătrînului. Şi cine ar fi putut avea cea mai mică bănuială

măcar despre altceva ? Nimeni ! L-a învățat el pe cîine să-l muște și să-l omoare ? L-a chemat el pe Dorodan, și încă în lipsa tutror de acasă ? Întîmplările erau atît de sigure, atît de luminoase, încît nici cel mai crunt dușman n-ar fi putut spune vreun cuvînt ! Și, totuși, simțea Urmatecu cum ceva de dincolo de pedeapsă sau de iertare își făcea loc aci. Toată lumea știa că nu-l iubește pe Dorodan ; toți știau că bătrînul, care nu se mai stăpînea de cînd cu mutatul, scria și se plîngea în toate părțile împotriva lui, și-și amintea și de umbra aceea de milă și duioșie a baronului cînd i-a vorbit mai întîi că Dorodan trebuie să plece din București. Firește, potrivală nu era nici una. Dar cîinele era al lui, și parcă niciodată nu a fost atît de rău și de sălbatic. Și liniștea lui Urmatecu, care se credea atît de bine păzit de nevinovăție, începu să se tulbure. Simțea, nelămurit dar cu putere, că trebuie să jertfească ceva. Și în gîndul acesta pe care nu-l chema, dar creștea din neliniște, cîinele, cu toată credința lui veche pentru stăpîn, se lămurea tot mai mult într-o hotărîre de luat.

Urmatecu se ridică încet și ieși pînă în pragul casei. Afară se stîrnise vînt, și noaptea de toamnă era neagră și urîtă. Fluieră de cîteva ori și așteptă. În cele din urmă, se auzi venid tocmai din fundul curții o alergătură înfundată pe pietrele ude, și deodată, din întuneric, se ivi cîinele, vesel și zvăpăiat. Iancu îl lăsă în casă și luă iarăși drumul biroului său. Boieru îl urmă, orbit de lumină și fericit de ceea ce de obicei îi era cu grijă interzis. Boieru începu să alerge ca un nebun, strîngînd covoarele, răsturnînd mesele, spărgînd lucrurile. Stăpînul său a trebuit să strige la el pentru ca să-l potolească. În cele din urmă, dobitocul s-a culcat cu labele întinse, frumos și mare, cu ochii țintă la Iancu, suflînd greu de alergătură, așteptînd parcă o poruncă. Urmatecu voi să-l mîngîie, dar își opri mîna. Oftă adînc și trecu pînă într-o sălită întunecoasă.

Aci, de cînd începuse să se ocupe de moșiile baronului și era silit să călătorească la țară, își păstra hainele de drum. Cu obișnuita lui grijă de curățenie și cochetărie bolerească, își făcuse un rînd de haine cenușii, pe

care le purta cu cizme roșii și o șapcă ușoară din împletitură de pai de orez. Era cunoscut peste tot la conace și la sate, după costumul acesta, care li se părea tuturor mai arătos chiar decît hainele conului Barbu, obișnuit, în drumurile sale rare pe la moșii, îmbrăcat ca la oraș, cu gherocul lung și negru. Și pentru că știa că trebuie să-și dea și o înfățișare a cîmpului și a pădurii. Urmatecu își trecea peste mijloc și o cartușieră și lua la umăr o pușcă de vînătoare.

Era un dar tot de la bătrînul baron : o pușcă bună, englezească, avînd între cocoașe, în bronz aurit, stema lui de noblețe, o coroană. Iancu o purta cu sfințenie, dar nu-i plăcea să o folosească. Cînd în brecuri sau în căruțe pornea pe moșii, el o ținea goală pe genunchi, cum își ținea bastonul în birje pe străzile din București. Trăgea foarte rar, și numai în cîte un pom plin cu vrăbii din marginea șoselei. Atunci, ca să nu-l vadă logofeții că nu știe să ochiască bine, țintea la mijlocul pomului și descărca o țeavă. Din roata de alice, cădeau cîteva păsărele, și Iancu Urmatecu, mîndru, trimitea copiii de prin sate să le strîngă, și le dăruia. Acum luă pușca, puse un cartuș cu plumbi mari și se întoarse în odaie. Boieru își lungise botul pe covoare și începu să se gudure la venirea lui. Omul a stat nemișcat cîteva clipe de hotărîre, cu pușca plecată pe brațul stîng. Apoi, făcînd cîțiva pași greoi, o lăsă, și porni de-a lungul casei, pînă în fund, la odăile servitorilor. Aci, trezi un rîndaș de curte, mai vechi, și îl chemă la el. N-a sunat, pentru că nu voia să afle nimeni ce-a hotărît. Cînd a ajuns iarăși în birou, Urmatecu era obosit, de parcă ar fi umblat ceasuri întregi.

— Mă Toma ! Ești tu om de nădejde, sau nu ? își întrebă el servitorul, care, somnoros și abia îmbrăcat, sta respectuos și înțelegea greu.

— Sînt, conașule, să trăiți !

— Dacă e așa, ia pe Boieru, găsește o birjă, urcă-l în ea și du-te cu el unde te-o lumina Dumnezeu ! Cît mai departe, atît mai bine. Ieși din oraș, mînă pe maidane, caută un loc pustiu și dă-i drumul ! Împinge-l, dă cu picioarele în el să coboare, că n-are să vrea ! Apoi pune pe birjar să dea bici cailor și gonește spre casă ! Ne-am înțeles !

Toma, abia acum dezmeticit, se speria de cele ce trebuia să înțeleagă. El crescuse cîinele de cînd l-au adus și ținea la el. În cele din urmă, îngăimă, în apărarea cîinelui :

— Da' parcă el a știut sau a vrut de-a făcut ce-a făcut ?

Lui Urmatecu îi păru bine că Toma îl apără pe Boieru.

— Bravo, mă ! Ai inimă bună, îi zise și îl bătu pe umăr. Dar acum ia-l și du-te !

Și dîndu-i lui Toma bani pentru de toate, Urmatecu lovi cu piciorul în coapsa cîinelui, oftînd :

— Aburul și văzduhul tău de javră ! Și începu să strige, de s-a speriat servitorul : Ia-l și ieși !

Cîinele întîi s-a ghemuit, cu coada între picioare, neînțelegînd de ce îl lovește stăpînul. Apoi, cuminte, a plecat la chemarea lui Toma. Urmatecu și-a ascuțit urechea și a fost cu luare-aminte pînă ce a auzit trîntindu-se poarta de fier de la stradă. Atunci a scrîșnit din dinți. Pe urmă a rămas să asculte tăcerea, și a adormit, îmbrăcat, pe un scaun.

A doua zi de dimineață a venit veste de la spital că Dorodan a murit. Urmatecu a chibzuit cîteva clipe cum e mai bine să facă. Și în cele din urmă s-a hotărît să trimită pe cineva la bătrînul baron, fără o vorbă scrisă, ei numai așa, să ducă vestea din gură și să o spună oricui, lăsînd să se înțeleagă că o să vină și el pe curînd, să le lămurească pe toate. N-ar fi fost nevoie nici măcar de atît, căci nepoata lui Dorodan, după ce a așteptat o noapte întreagă la poarta spitalului, de cum a aflat de moartea unchiului său, s-a dus de-a dreptul acasă la baron și a început să se tînguie. Ședea în bucătărie, cu părul despletit, blestema și plîngea, iar slugile erau roată în jurul ei. Fata îl iubea cu adevărat pe bătrîn, singurul ei sprijin. Și acum îl plîngea și pe el, dar se plîngea și pe ea, iar pe Urmatecu nu-l uita, și puținul pe care-l știa îl sporea și-l înnegrea. De la curtea Barbilor, guri slobode au alergat să povestească întîmplarea cea mare, cu toate presupusurile și bănuielile, la casa domniței Natalia. Și în amîndouă părțile era zarvă și fierbere.

Cînd, aproape de miezul zilei, Iancu a venit, ca de obicei, să-şi vadă stăpînul, uşile i s-au deschis mai încet, întîmpinările respectuoase au fost mai reci, pentru că fiecare din cei mărunţi îşi închipuia, după capul său, că fapta prefăcută a lui Urmatecu e atît de vădită, încît nici boierul nu o va ierta. Zădufuri vechi de slugi ţinute în frîu răbufneau după priceperea şi după firea fiecăruia.

Iancu le-a simţit pe toate din prag. Şi o poftă mare de palme şi de înjurături îl ispiti. Se stăpîni, însă, aşteptînd să-l vadă pe boier. De aceea, trecu sigur pe pas şi se îndreptă spre camera unde-l găsea întotdeauna. De după perdeaua grea, de catifea, care închidea a doua oară intrarea, îl auzi mormăind şi mergînd iute pe vorbe, parc-ar fi citit sau ar fi spus ceva învăţat pe de rost. Cînd a intrat, conu Barbu tăcu şi ascunse sub palmă o hîrtie pe jumătate scrisă. Ochii lui, blînzi de obicei şi limpezi, căutau în lături şi fugeau pe lucruri. Glasul îi era mai slab, dar tăiat puternic pe vorbe ciuntite şi rare. Urmatecu începu să povestească nenorocirea cu bătrînul, de unde o ştia. Ce fusese mai departe, şi anume de ce o fi venit la el Dorodan, nu vedea !

Baronul Barbu asculta, cu ochii în pămînt. Din cînd în cînd scotea numai sunete scurte, înăbuşite, pînă cînd spuse deodată :

— Hm ! Adevărat ! De ce-o fi venit adică, Iancule, la dumneata ?

Şi privirea o pironi asupra omului său de încredere, care îndură, fără să se clintească, întrebarea ochilor celuilalt. Dar simţi totodată ca un fel de oboseală în pleoape şi luptă să le ţină deschise. Între amîndoi, în clipa aceasta, bătrînul baron era mai tare. Urmatecu îşi dădu seama că trebuie să scape din strînsoarea de bănuieli şi de cercetări ce se închidea pe nedrept în jurul său. Şi căutînd salvarea într-un gest care să rupă creşterea tot mai primejdioasă de puteri nevăzute, se dădu la o parte, ca din bătaia unei praştii, şi îşi aprinse, fără să mai întrebe, o ţigară. Trase cîteva fumuri şi se linişti. Apoi, schimbîndu-şi şi glasul, ca pentru o poveste lungă, zise, prinzînd-o de sub un scaun pe Fantoche şi luînd-o în braţe :

— Cu ce ţi-ai omorî, măria-ta, căţeaua, dacă ar trebui să o omori ?

Bătrînul baron îl privi nedumerit. Urmatecu îşi împleti degetele pe gîtul căţelii şi adăugă :

— Că eu în al meu am tras, am tras cu sete, să mă răzbun de nenorocirea pe care a adus-o pe capul nostru ! Şi rămase cu ochii în gol, ca şi cum ar fi privit grozăvia faptei sale.

— Cum ? Ţi-ai omorît cîinele ? întrebă baronul. Ai avut puterea asta ?

— Da, măria-ta !

— Săracul de tine ! şi glasul stăpînului se schimbă deodată ; era iar blînd, moale şi îndurerat.

Nemişcat, numai din auz, Urmatecu îşi dădu seama de cele întîmplate. Şi atunci se grăbi să povestească totul. Zugrăvi amănunţit grozăvia scenei de reîntoarcere, ajutorul dat de soţia sa lui Dorodan, durerea ce l-a cuprins, răspunderea simţită în faţa oamenilor, apoi cumpăna grea a hotărîrii. Povesti toată dragostea lui pentru Boieru, împletind cu îndemînare amintirea că avea cîinele în dar chiar de la baron. Nu uită să vorbească de bucuria ce o dau animalele de pe lîngă casă şi de credinţa cîinilor şi nevinovăţia lor şi spuse că toate astea le-a învăţat, cu încetul, din pilda de bunătate a stăpînului său. Apoi, deodată, aduse, cu glasul mai adînc şi parcă înlăcrimat, clipa cea mare. Pentru Dorodan şi moartea lui, cîinele trebuia pedepsit ! (Conul Barbu se cutremură.) Urmatecu se văzu iarăşi luînd puşca, strigînd pe Boieru şi coborînd în pivniţă.

— Dobitocul parcă-şi presimţea sfîrşitul, spunea el. Alerga în toate părţile, schelălăind. Se ascundea, îi era frică. A trebuit să umblu după el ca după o sălbăticiune. Simţeam că dacă nu se întîmplă mai iute, şi mie îmi scade puterea. În cele din urmă, l-am încolţit după nişte zăcători. Văzînd că am gînd rău cu el, încercă să se apere. Rînji şi vru să se dea. Atunci am văzut cele ce trebuie să fi fost : l-am văzut pe bietul Dorodan doborît şi sfîşiat de colţii lui. Şi fără milă, fără durere, am sărit ca în ajutorul omului şi am tras. Boieru a căzut însîngerat, cu botul în pămînt !

Urmatecu, încălzit de povestire, a ridicat capul, privind de data aceasta el țintă pe baron. Izbutise iarăși să fie cel tare. Baronul, îngrozit, pierdea din el, din ce în ce, umbrele și chipul lui Dorodon. O admirație amestecată cu teamă creștea la el pentru Urmatecu. Și nerostind nici un cuvînt, întinse grăbit mîinile și o smulse aproape din brațele povestitorului pe Fantoche. Apoi o strînse la piept, o sărută, o mîngîie, abia acum simțind-o în siguranță, departe de omul ăsta, care a fost în stare să omoare un cîine. Iancu tăcea ca după spovedanie. Boierul Barbu oftă adînc. Pentru el dovada nevinovăției de gînd a lui Iancu era făcută. Apoi, luînd foaia scrisă de pe masă, mai adăugă ceva în cuprinsul ei și i-o dădu lui Urmatecu, spunîndu-i :

— Tipărește-o cu chenar mare, negru, și trimite-o la toată lumea. Baronul Barbu, și ai lui (și acum te-am trecut și pe tine), vrea să vestească la toți moartea unei slugi credincioase, de care îi pare rău... Și bătîndu-l pe umăr, cu aceeași încredere ca și altădată, îi șopti prietenește : Și nu uita, Iancule, să vii să mă iei devreme, că la înmormîntare mergem împreună !

În urzeala și forfoteala slugilor, Păuna se strecurase în casa baronului, să vadă și să afle. Astfel încît la ieșire, Iancu o găsi ghemuită într-un colț din antreul cel mare. Ea alergă iute și îi șopti :

— Ferește-te ! Toți sînt cu gura pe dumneata !

Iancu îi arătă hîrtia și îi citi în pomelnicul celor înduterați, alături de numele baronului, și numele lui.

Femeia rîse și zise : „Bine !“ Apoi se topi.

În bucătărie, zarva creștea din închipuirea fiecăruia, fiecare văzînd în alt fel sfîrșitul lui Iancu.

Păuna, care trecuse tot timpul, spuse într-un tîrziu părerea ei :

— Dacă nu-i veți vedea împreună la înmormîntare, pe boieru și pe conu Iancu, să nu-mi mai spuneți mie Păuna !

Și toți au încremenit, gîndul acesta firesc neputînd întra deodată în mintea mică a celor neluminați.

Ca și lui Lefterică, Urmatecu i-a trimis lui Dorodan o coroană de mărgele ; iar în după-amiaza hotărîtă a intrat pe poarta cimitirului alături de stăpînul său. Slugi mirate și slujbași mărunți se descopereau în fața lor.

Urmatecu însă nu se mulțumea cu atît. Din tot ce ar fi putut vorbi cu baronul, alese cîteva vești despre Bubi. Simțea că pe astea poate să i le spună și la cimitir, fără să aducă vreo supărare sau bănuială. Și nu se înșelase. Bătrînul domn îl asculta, privindu-l, astfel încît conu Barbu și el păreau doi domni cufundați adînc în d-ale lor, schimbînd într-o bună prietenie gîndurile pe care nimeni nu le știa. Și asta îi ajungea lui Urmatecu ! Sosiți lîngă mormînt, au rămas să asculte slujba, care începuse. Iancu s-a tras cu cîțiva pași mai în urmă, să nu vadă mortul și să fie și respectuos față de stăpîn. Se mulțumea cu intrarea lor, întîmplată tocmai după planurile și dorințele sale.

Erau acolo aproape toți cei care se amestecau în viața lui. De partea cealaltă, foarte aproape de groapă, sta Bubi, chemat cu depeșă de Jurubița după cele petrecute. La întîlnirea cu tatăl său, el s-a înclinat respectuos. Apoi era Jurubița însăși, mai la o parte, după un tei, ascunzîndu-l pe Gună Licureanu, care, din cînd în cînd, cînd nu era văzut, îi mîngîia, ca din întîmplare, șoldul. Mai departe, să nu se vadă și să nu se salute cu Jurubița, stătea coana Mița și Amelica. Ele trecuseră în fața lor, ca pe copii, pe mărunțelele Mili și Mali. Ivanciu era singuratic, iar Schweickert privea în adîncul mormîntului. Singură, lîngă coșciugul lui Dorodan, se bocea nepoată-sa. Plîngea înfundat cîtva timp, și apoi, deodată începea să strige :

— Cîinii te-au omorît, nene, cîinii mi te-au omorît !

La aceste cuvinte bătrînul baron simțea un fel de jenă, în care intra mai mult dorința de liniște și de politețe decît durerea. De aceea, se întorcea regulat la bocetele femeii, căutîndu-l din ochi pe Urmatecu, ridicîndu-și umerii, ca și cum ar fi vrut să arate zădărnicia și poate și necuviința acestor tînguieli. Iancu dădea din cap a înțelegere, privind departe, peste morminte. Dar pe furiș se uita și la ceilalți, să vadă ce cred. Și l-a prins de mai multe ori pe Ivanciu privindu-l cu ochii lui cenușii, în care nu putea citi decît lucruri nelămurite. Și o dată a simțit o privire ciudată și dinspre Jurubița. Își dădea seama că prostimea o amuțise, dar clevetirea cea mai rea, fără fapte, numai pe vorbe pierdute, uitate și răstălmăcite, era încă vie.

La plecare, Ivanciu l-a prins între două morminte și i-a spus :

— Măi Iancule, vine iar termenul de ipotecă. Fă ce-oi ști și dă-mi banii, că eu vreau să ies din împrumut !

Iancu se opri și-l întrebă aproape răstit :

— Mîine îi vrei ?

Ivanciu la asta nu se aștepta. Mintea lui greoaie bănui iarăși un vicleșug. De aceea abia îngăimă :

— Mîine nu, dar la termen !...

Și Urmatecu îi întoarse spatele, fără să mai spună un cuvînt, ceea ce nu l-a împiedicat pe Ivanciu ca peste două zile să vină iar la masă, ca de obicei.

În fața cimitirului aștepta trăsura domniței Natalia, care n-a venit, dar a trimis flori. Iancu își ajuta tocmai stăpînul să urce, și el însuși era gata. cu piciorul pe scară, cînd se pomeni doborît de o namilă ce se năpusti peste ei. Era Boieru. Nemîncat, murdar, cu botul îmbălat, cîinele se bucura că și-a găsit stăpînul, frămîntînd pe cei doi oameni cu zburdălniciile lui greoaie. Urmatecu a încremenit. Baronul, însă, ascunse iute în gulerul hainei pe Fantoche, lăsată în trăsură, și, potolind cîinele rătăcit cu o mîngîiere, zise cu un zîmbet nelămurit tovarășului său de drum :

— Măcar, Iancule, de mi-ai spune numai minciuni de-astea și de-acum încolo ! Și-l rugă să se așeze lîngă el.

Urmatecu se gîndi că dacă n-ar fi fost vorba de un cîine pe care să-l creadă mort, bătrînul Barbu, chiar bun cum era, n-ar fi iertat atît de iute !

Boieru se ghemui la picioarele lor, și trăsura porni în trapul bătut al armăsarilor negri, lăsînd în urmă ultima zi încheiată pe ființa frămîntată de zbucium și de credință a lui Ioachim Dorodan.

XI

Unul din nenumărații fini ai lui Urmatecu și ai coanei Mița era și Manolache Tîrcă. După ce l-a cununat și l-a pricopsit, Iancu l-a adus la portărei. Tîrcă era un om slab, mărunt și îmbătrînit înainte de vreme. El își murdărea

ca nimeni altul hainele și cămășile, spre deznădejdea soției sale, Lisaveta, care, chiar duminica, dacă îl primenea și-l îmbrăca bine, știa că, în cîteva ceasuri, mînecile îi vor fi negre, piepții pătați, iar omul întreg va fi scos ca din gunoi. Tîrcă era însă muncitor, iar din fire, tăcut. La cancelarie venea înainte de oră, nu ieșea nici după treburi, nici după vorbă și scria ceasuri întregi copii, cu răbdare și cu un zîmbet în colțul gurii. Numai din cînd în cînd se oprea, întindea dreapta, își desfăcea palma obosită, mișcînd degetele, și sufla în ele, să și le răcorească. Era singurul gest îndrăzneț pe care îl făcea, fără să-și dea seama, și acasă, și la masă, și aiurea. Căci încolo sta strîns și nemișcat, ca un gîndac, cu mîinile aduse în burta scobită de slăbiciune, și cu barba în piept, și capul căzut.

De Iancu, Tîrcă asculta într-un anumit fel : făcea ce-i spunea șeful, dar fără grabă și fără convingere, și asta lui Urmatecu nu-i plăcea. Era ca și cum în tăcerea și liniștea cu care arhivarul executa i-ar fi strecurat întotdeauna o îndoială. Între el și Lefterică, prieteni buni pe vremuri, Urmatecu știa să deosebească tocmai gîndul acesta, necunoscut bine, dar care în Tîrcă era. La încercări mari nu fusese pus niciodată. Dar spre mai multă siguranță, nașul său îl avea la mînă cu cîteva polițe mărunte și cu o presupusă recunoștință.

Într-o sîmbătă după-masă, Manolache Tîrcă fusese chemat la Urmatecu și trecut într- o așteptare mai lungă prin sufragerie. Aci, ținîndu-l cu vorbă de femeie, coana Mița i-a dat de toate : i-a dat un picior de pui rece, i-a dat și brînză, i-a dat și mere, și o sticlă de vin negru, și țigări. Tîrcă le-a primit liniștit, le-a mîncat, le-a băut, le-a fumat, răspunzînd la întrebările și sfaturile cucoanei cu gura plină și cu brațul drept întins printre farfurii, mișcînd din degete de parcă ar fi vrut să se agațe de ceva : „Sărut mîna, nașe, așa am făcut, sau așa n-am făcut !“

Și după ce isprăvea de vorbit, avea parcă grijă să-și așeze numaidecît zîmbetul în colțul gurii. Mai pe seară, însă, l-a chemat Iancu la el.

— Ei, ia să vedem, mă Manolache, cum dichisim noi vînzarea, că d-aia te-am adus ! Ia scoate tu elementele ! îi spuse Urmatecu de cum îl văzu.

Tîrcă se căută prin buzunarele vestei și găsi un petic de hîrtie murdară, scrisă cu creionul.

— Ce-i aia ? întrebă Urmatecu.

— Elementele, nașule ! răspunse Tîrcă senin.

— Cum, mă ? În loc să-mi vii cu dosarul, vii cu zdreanța asta la tine ? !

— Dosarul nu e voie !

— Nu e voie ce ?

— Să iasă de la arhivă !

— Nici pentru mine ?

— Nici.

— Mă, că tîmpit mai ești ! făcu Urmatecu necăjit.

Tîrcă, obișnuit și el cu vorba nașului său, dădu din umeri, ceea ce ar fi însemnat : „Ei și ?“ Și tăcu, potolit. Așteptînd apoi să se mai întîmple ceva, el găsi în măselele lui vechi și găunoase o sămînță de măr. Deodată se gîndi numai la ea. O scoase cu vîrful limbii, o aduse între dinți și o zdrobi. Un fel de aromă amară și răcoroasă îi umplu gura. Și lui Tîrcă îi plăcu. O ronțăi liniștit și apoi zîmbi. Urmatecu, văzînd că n-are timp de pierdut, se hotărî să lucreze. Știa că termenul se apropie ; știa că Ivanciu nu mai vrea să aștepte ; socotea că întreaga chestiune a fabricii era destul de încurcată ; că bătrînul Barbu era destul de hărțuit, și el însuși voia să vadă, în sfîrșit luminișul drumului ăsta, pe care îl apucase demult. De aceea se hotărî s-o ia cu metodă, pentru ca Tîrcă să nu facă vreo încurcătură.

— Cîte pogoane sînt trecute acolo, mă Manolache ? întrebă Iancu. E bob numărat, spun ei, nu-i așa ?

— Una mie cinci sute, arabile...

— Bun ! Ia hîrtie și scrie : opt sute...

— Da ? de ce ? făcu Manolache neînțelegînd.

— Ai să vezi tu mai tîrziu ! Taci din gură și scrie ! se răsti la el Iancu.

Arhivarul, după ce făcu un arc deasupra capului cu mîna dreaptă și-și jucă degetele prin aer, luă tocul și scrise ce i s-a spus.

— De izlazuri ce grăiește ? întrebă iar Urmatecu.

— Patru sute de pogoane !

— Bun ! Scrie numai izlazuri, fără pogoane ! Vorbește și de heleșteu ?

— Da !

— Atunci, taie heleşteul ! Da' de conac ?

— Conacul e trecut ca vechi, dar acareturile sînt noi toate.

— Atunci, lasă numai conacul, fără acareturi ! Ei, cam asta e ! Nu e aşa ? Dă-ncoace !

Şi Urmatecu luă însemnările şi le citi încă o dată. Apoi aruncă mulţumit hîrtia pe masă şi zise :

— Aştia sînt Bălăşoienii, mă Manolache, adevăraţii Bălăşoieni, pe care stă ipoteca de patru sute de mii de lei. Bani, nu glumă, băiete ! Uite, aşa să-mi faci vorbirea în procesul-verbal de situaţie. De asta te-am chemat !

Se vedea că Manolache, încurcat, are ceva de spus şi că nu îndrăzneşte. Frămînta aerul cu degetele şi grohăia. Urmatecu se uită lung la el, ca şi cum ar fi vrut să-i înţeleagă fărîma din gînd. Tîrcă întrebă şoptind :

— Dar drumul, naşule ? Drumul la faţa locului !

— Care drum, mă ? Faţa locului e aici, mă, caraghiosule ! zise tare Urmatecu.

Dar Tîrcă nu se potolea. Urmatecu, văzînd-l astfel, îi spuse :

— Ei, ce e ? Ce te-a găsit ? Ce nu-ţi place ?

La care omul răspunse cu greu, dar hotărît :

— Asta nu-i treabă curată, naşule !

— Ce mă ? Ce-ai spus ? răcni Urmatecu. Ai tu noroc că-mi eşti fin şi că eşti prost, că altminteri te-aş scuipa între ochi !

Dar Iancu văzu că adineauri cînd îl privea a fost la doi paşi de adevăr cu bănuiala lui. De aceea, schimbînd glasul, îmblînzindu-se, îl întrebă :

— Şi de ce nu e curat, mă ?

— Nu e la fel cu actul de ipotecă şi cu faţa locului ! Acolo e mai mult !

Urmatecu se sili să rîdă zgomotos şi spuse mai în urmă, glumind :

— Bată-te să te bată, Manole ! Apoi abia acum e treabă cinstită, mă ! Asta e moşia, asta pe care o vezi tu aici, că mai mare nu e ! Atunci, în act, a fost măritată din alte pricini. Acolo măsura nu e dreaptă ! Dar cu actul ai tu ceva de împărţit ? L-ai făcut tu ? Nu ! Şi-apoi actul e aşa cum e, şi banii s-au dat ! Acu, ce scrie la tine stă

pe pămînt. Că dacă nu le-oi şti eu, cine dracu să le ştie ? Averea boierului doar e ca şi a mea !

Manole pricepea, şi nu pricepea. Urmatecu îşi dădu seama şi continuă :

— Înţelegi tu, mă ? Boierul avea nevoie de bani. Eu sînt omul boierului. Atunci, ca să-l momesc pe zaraf să dea (Tîrcă nu ştia că şi Iancu are un sfert din ipotecă pe înscris făcut pe sub mînă), am mărit moşia. Zaraful n-avea decît să caute şi să vadă. N-a căutat şi a dat banii ! Asta înseamnă că era înţeles cu tot ce sta scris. Ce am făcut eu atunci a fost bunătate pentru boier, mă, n-a fost lucru necinstit ! Şi nimeni nu s-a plîns. Ai înţeles ? Acum, însă, cînd eşti şi tu la mijloc, că toate hîrtiile trec prin mîna ta, vreau să fie treabă rînduită şi dreaptă, că d-aia mi-eşti fin şi d-aia te iubesc !

Şi de multe ori un cuvînt aruncat poate mai mult decît unul grăit cu tîlc.

Lui Manole Tîrcă, nu i-a spus nimeni, niciodată, că-l iubeşte. Nici nevastă-sa. Acum parcă a simţit că se mişcă ceva în el, în piept, şi a văzut de îndată că trebuie să se bucure, dar nu ştia nici cum, nici de ce anume. După ce totul s-a clătinat o clipă în sufletul său, a înţeles că atunci cînd te iubeşte cineva trebuie să vie cu linişte şi cu limpezime. Că cel care te iubeşte, cel puţin aşa i se întîmpla lui acum, gîndeşte, vede şi vorbeşte pentru tine şi îşi desface toate şi le aşază frumos împrejurul tău. Cădea dragostea la el cu ceea ce n-a avut niciodată : aciuire sigură pe lîngă o fiinţă mai luminată şi mai ales mai îngăduitoare decît nevasta sa.

În cel mai bun caz, Manolache Tîrcă, în viaţă, a fost lăsat să se descurce singur în dorinţele şi gîndurile sale. Şi atunci, de cîte ori ieşea din el, o făcea pe tăcute şi pe nelămurite, între două ţigări, cu ochii pierduţi peste teancul de copii, cu priviri lungi, la sfîrşitul cărora nu se afla nimic. Dar acum Urmatecu parcă nu vorbea, ci umbla pentru el. Trecea prin desişuri de încurcături şi de frici, ţinîndu-l de mînă şi făcîndu-i loc. Şi toate cădeau, şi locul se lumina, şi Manolache trecea. Era frumos, era limpede, era curat şi sigur. Şi pentru prima oară Manolache, înflăcărat de ceea ce îi cerea nasul său, mai scrise o dată şi încă o dată, tot mai citeţ, tot mai bine aşezate

pe hîrtie, datele cele nouă. De acum nu numai că nu-l mai speriau, dar se împrietenise cu ele și voia să le vadă cît mai multe, în multe copii, în fața lui. Urmatecu îl privea fără a mai spune vreun cuvînt.

Cînd a plecat, iarăși cu zîmbetul în colțul gurii, nașul său era sigur de el.

Un lucru de seamă în multe întîmplări din viață este timpul creșterii și rodirii unui gînd sau al unei stări sufletești, îmbinate cu hotărîrea unui om ! O întrebare care frămîntă pe mai mulți, dată uitării de ei, deodată se apropie altfel, sporită și desăvîrșită dacă a trecut timpul peste ea și dacă în acest răstimp o voință de undeva a schimbat-o și a împlinit-o. Faptele care o vor hotărî mai tîrziu se așază mărunte și liniștite în jur. Dar nu ele sînt cele mai puternice, ci omul și voința lui !

Toate acestea le învățase Iancu Urmatecu din zilele trăite și le simțea după o măsură lăuntrică. De multe ori, cînd se gîndea de ce are să facă sau cînd va face un lucru, nu știa să-și răspundă. Simțea numai că e un fel de lăsare din umeri, cînd pe stînga, cînd pe dreapta, o apăsare pe fapte, pe oameni și pe împrejurări. Asta era tot ; asta era ce știa el mai de preț din mersul vieții. Văzuse de mult că e un „dar", și era foarte mîndru și sigur de el !...

Acum, în cîteva zile trebuiau să facă ceea ce voia el, iar ceea ce chibzuia și dădea trebuia să se strecoare și să se primească de ceilalți. Asigurările trebuia să și le ia pe rînd.

De aceea, a urmat cu boier Lefter, după începutul făcut cu Manolache Tîrcă.

Niciodată nu i se mai întîmplase Amelicăi, nici cînd era mică, să se ducă și cu tatăl său și cu mama sa în vizită la zărăfia boierului. De data aceasta, însă, așa a voit Urmatecu, și încă fără trăsura lor : întîi cu o birjă și apoi pe jos. Nu că bătrînul Lefter n-ar fi știut că au trăsură, dar nu era chibzuit ca tocmai acum să i-o reamintească. Ca de obicei, zaraful s-a închis cu ei după perdeaua verde din fundul dughenii și a început să asculte. A vorbit întîi coana Mița. Apoi a vorbit Iancu.

Veneau să se împrumute, că „acu" puteau să sară odată mai sus, și nu pentru ei, ci pentru zestrea fetei. Amelica,

după socotelile lui Iancu, trebuia să fie acolo. Era bine și pentru convingerile bătrînului, și era bine și pentru ea, să vadă ce greu se strînge un ban și se leagă o avere. De vorbit, n-avea nevoie, că asta era treaba părinților. Ceea ce cerea Iancu acum, urmărind Bălășoienii ca zestre pentru Amelica (fata, cînd a auzit, a întrebat-o din ochi pe mama ei, și coana Mița, cu fața numai zîmbet și lumină, a dat de cîteva ori din cap în semn că : da !), era numai o sumă de două sute de mii de lei. Pentru ăștia era gata să-și pună casa ipotecă la boier Lefter. Dealtfel, socoteala nu era grea : o sută de mii de lei, ai lui Iancu, se ștergeau ; o sută de mii ai zarafului, pentru ăia dădea Iancu înscris, că era mai bine asigurat bătrînul, zicea el, în două feluri de datorii ; iar acum lua două sute de mii, pe casă, de la boier Lefter, pentru ca să-i acopere pe Friț și pe Ivanciu. Atît în împărțirea afacerii, cît și în explicarea ei, Urmatecu a căutat să fie cît mai încurcat.

De aceea, de fapt, voia să-și păstreze datoria în două feluri : asta îl impresiona pe bătrînul Lefter, pe care Iancu îl cunoștea foarte bine. Oricît de multe și iscusite afaceri va fi făcut în viață, boier Lefter avea un mare respect pentru însemnate schimbări de bogății și treceri de sume de bani încheiate numai în socoteli pe hîrtie și pe nevăzute. El nu îndrăznise niciodată așa ceva. Averea lui a văzut-o bucată cu bucată cum a venit și cum a crescut. Un amanet intra deodată în mîna lui ; știa că mai trăiește puțin pentru cel care l-a adus, atît timp cît scrie pe biletul legat de obiect. O dată ziua împlinită, lucrul murea pentru împrumutat și creștea în maldărul tuturor amanetelor sale. Iar casele, viile, locurile și le-a cumpărat întotdeauna cu bani gata, fără amînări, fără treceri, fără drepturi rămase. În cîteva minute, și plătea, și avea. Vedea o casă cum trece din rîndul altora în rîndul lui ! Numai așa lucrase boier Lefter toată viața, dar jinduia, de gust, după bancheria nouă, în care puțin se vede și mult se face.

Ar fi încercat de mai multe ori, dar nu avea încredere. Prima dată a fost datorită tot lui Iancu, împrumutînd cu ipotecă și dînd înscrisuri. I s-a părut atunci că se aruncă în gol. A făcut-o mai mult de rușinea lui și a celorlalți. Dar siguranță n-a avut nici o clipă ; credea că sînt bani

pierduți. Și aproape că se și mira acum că se întîlnește, tot pe nevăzute, firește, cu ei. Și, iată, i se propunea un lucru și mai încurcat. N-ar fi zis nu ! Prinsese gust să urce încetul cu încetul încercările ! Dar parcă era ceva în toată povestea asta și mai primejdios. Lipsea o siguranță. Și dus pe gînduri, căuta să o prindă, să vadă, ce e ? ! În curînd își dădu seama că lipsește averea baronului, siguranța și trăinicia ei. Și fără să dea vreun răspuns, zise ca și cum ar fi rostit tare, fără să vrea, un gînd :

— Păcat că boierul Barbu nu e de-al nostru !

Urmatecu atît aștepta. Din cuvînt, prinse de îndată firul.

— Adică, ce vrei să spui dumneata ? zise el. Vorbești de avere, sau vorbești de boierie ?

Bătrînul Lefter, surprins că neliniștea lui de bani se rupe în două, tăcu. Urmatecu se repezi asură-i :

— Oricum oi lua-o, tot acolo ieși cu frică și fără îndrăzneală ! zise el.

Apoi, oprindu-se o clipă, se pregăti pentru un gînd mai lung. Își aprinse o țigară, se așeză mai bine pe scaun, își propti cotul de masă, să nu aibă decît să-și răstoarne mîna pentru a-și scutura scrumul și pentru a nu-și schimba înfățișarea hotărîtă. Coana Mița, simțind ce are să vie, își uită liniștită mîinile în poală și privirea pe ele. Numai Amelica, neînțelegînd niciodată clipele cele mari, deși despre viitorul ei era vorba, măsura din ochi pereții. Și Urmatecu începu domol :

— Eu sînt, care va să zică, rudă cu dumneata, boierule, că nevastă-mea și fiică-mea sînt sînge din sîngele dumitale ! Asta o știm cu toții. Bun ! S-a nimerit însă că în drumul meu (și mi-am văzut cinstit și cu muncă de el) să întîlnesc un om foarte cumsecade, care să fie și boier, și bogat. Și mai dînd el, și mai trăgînd eu din greu, iată că am ajuns aproape umăr la umăr. Este ?

Bătrînul Lefter asculta liniștit. El făcu semn pe tăcute că e de aceeași părere.

— Cuprins am, ca și el ; slugi am, ca și el ; rost avem la fel, ba al meu e mai bun, mai gospodăresc și fără risipă, că îmi stă Mița alături : e de neam vrednic și bine învățată în de-ale casei !

Boier Lefter, simțitor la rudenie, zîmbi, măgulit ; Amelica, trezită de noutatea cuvintelor, privi întrebătoare la tatăl său. Coana Miţa se mulţumi să ofteze.

— Apoi, dacă e aşa, boierule, continuă Iancu, şi nu e vrăjitorie, ci numai muncă şi pricepere să ajungi, dovadă că am izbutit, mult, puţin, să ies la lumină, de ce să n-am şi eu pămînt cum are el ? Ce ? N-o să vrea să stea pămîntul la mine ? Ba ai să vezi că o să vrea ! Şi-atunci, cînd o fi să-l am, cîtă trecere are bătrînul Barbu, şi noi vom avea ! Aşa să vezi, averea, ori încotro o apucă, e bine apucată. Dar ştiu că altceva ai să-mi spui : că el tot mai e departe înaintea noastră, nu prin cîte are, dar prin cîte ştie. Ei, aici ai dreptate ! Dar pentru asta a avut timp de la tat-său, de la moşu-său şi bănetul la spate ! Ia să avem şi noi aşa ceva, şi pe urmă să vorbim ! Dă-mi dumneata bani, că de timp m-am îngrijit eu !

Bătrînul părea nedumerit. Urmatecu, din ce în ce mai încrezător în vorbirea sa, zise :

— Am strîns şi am dat Amelicăi, să treacă şi ea mai departe, copiilor ei ! Că banul agonist e cu timpul slobod în el !

Apoi, apropiindu-se de fiica sa, mişcat, aproape încurcat, Iancu apucă fata de umeri şi o sărută iute pe amîndoi obrajii. Amelica se şterse fără să vrea.

— Uite cine o să urce alături de el, boierule ! Domnişoara noastră ! Tot ce va trebui să ştie o să ştie, şi de ruşine n-o să ne facă !

Zaraful, roşu, plecă ochii în jos cu timiditate şi rîse mărunt şi cu plăcere.

— Amelica, fetiţa mea, urmă Iancu, e şi sîngele meu, şi al dumitale. Pentru bucuria neamului trebuie să-mi dai banii, boier Lefter ! Şi-apoi tăcu şi se aşeză.

Foarte grea a fost aşteptarea fără răspuns. Coana Miţa simţea ca un bulgăre de gheaţă ce călătorea prin ea. Amelica însăşi, smulsă din nepăsarea obişnuită, îşi plimba privirea de la unul la celalt. Zaraful, cu pasul în jos, nu se uita la nimeni, ci, printre pleoapele întredeschise, parcă privea în el însuşi. Urmatecu ştia că altceva nu mai are de spus. A aşteptat aşa cîteva clipe. Apoi, hotărît, aşa cum făcea întotdeauna cînd trebuia să se limpezească ceva însemnat, se ridică, spunînd femeilor :

— Haidem !

Ştia că nu mai are decît o singură întrebare, cea de pe urmă şi cea de care atîrna totul. La semnele lui, cîteştrei se ridicară, în afară de boier Lefter. Părea adormit pe scaunul său. Glasul puternic al lui Urmatecu mai răsună încă o dată după cîtva timp de tăcere :

— Îmi dai, sau nu-mi dai banii, boierule ?

De data aceasta bătrînul Lefter ridică încet capul. Privirea lui, de obicei piezişă şi rece, era dreaptă şi bună.

Ba, în apele ei avea ceva cald, ca o întrebare şi ca o rugăminte. Cătînd în sus, ea se ţintui pe faţa lui Urmatecu. Apoi capul se plecă de cîteva ori în toate părţile, privindu-i pe toţi : şi, pe Iancu, şi pe coana Miţa, şi pe Amelica. În cele din urmă, bătrînul zîmbi.

Asta însemna că da, dar că nu avea curajul să o spună !

Ceea ce i-ar fi trebuit lui Urmatecu acum era să ştie precis ce a scris baronul B. Barbu cînd i-a vorbit de pămînt, ce a fost în gîndul dărniciei sale şi mai ales ce a mai rămas, de atunci, în bunăvoinţa lui. Ştia prea bine că mereu nevoia îl va lega de el şi că n-are încotro. Avusese doar atîtea dovezi : cu Lefterică, apoi cu Dorodan şi cu Bubi. Dar se aşezase între ei, şi asta de foarte curînd, nenorocirea cu moartea Umflatului, şi toată povestea cu care l-a dat de gol cîinele. Ţinea minte Urmatecu blîndeţea baronului din clipa aceea grea. Dar nu şi-a putut limpezi nici pînă acum dacă fusese bun pentru el sau mai mult pentru cîine. Dealtminteri, de la înmormîntare nu-l mai văzuse. Îi venea şi greu şi făcea puţin şi pe supăratul. Aştepta o întîmplare mai de seamă care să-l ducă la baron, o nevoie de a baronului. Şi iată că tocmai împrejurarea asta cu termenul vînzării, ce nu putea să-i scape, îl duce cu o nevoie de-a lui. Potriveala nu era din cele mai bune. Şi nici Păuna n-a putut să-i mai fie de ajutor. De cîtva timp, prinţesa Natalia nu mai avusese ce să-i ceară bătrînului Barbu, iar acesta, după cum i se întîmplase de atîtea ori, o uitase de tot. Astfel că Păuna nu mai aflase nimic.

Două lucruri, însă, chiar în zilele acestea mai încurcate, îi dădeau o linişte şi o încredere lui Urmatecu ; întîi că bătrînul baron cu nici un chip, nici chiar cu prilejul morţii lui Dorodan, nu se împăcase cu fiul său ; apoi

el, Urmatecu, se înfăţişează ca singur cumpărător serios al moşiei, aproape ca salvatorul licitaţiei, fie că o vrea, fie că n-o vrea baronul ! Ceea ce urmărea Iancu acum era să se întîmple cîteva lucruri mărunte în jurul cumpărării moşiei, lucruri de care avea neapărată nevoie nu pentru a dobîndi proprietatea, ci pentru a intra într-o altă lume odată cu ea.

La întîlnirea lor, baronul s-a arătat neobişnuit de tăcut şi l-a lăsat pe omul său de afaceri să vorbească. Acesta a descris întreaga situaţie : cum creditorul, care era unul singur pentru baron, şi nu-l cunoştea decît din nume : boier Lefter ! nu mai vrea să-l aştepte ; cum banii daţi pe fabrică erau pierduţi pentru totdeauna (şi aci Urmatecu înlocuia numele lui Bubi cu vorba „întreprinderea" şi arăta în treacăt nepriceperea şi lipsurile ei) ; cum faţă de alte datorii mai vechi de acoperit şi faţă de nevoile obişnuite ale celor două case — a baronului şi a domniţei Natalia — celelalte venituri nu ajung să se plătească şi datoria din ele. Apoi vorbi puţin şi de el : de munca şi devotamentul lui pentru casa baronului ; de bucuria lui de tată şi de rîvna de a o vedea pe Amelica mai sus şi mai bine decît fusese el însuşi ; de recunoştinţa lui pentru veşnica bunătate a baronului şi, în cele din urmă, vorbind de o aşezare pe care credea că o merită, nu uită nici cuvintele baronului de atunci, cînd a scăpat cîte ceva din făgăduita dărnicie pe care o reamintea. Spuse, de aceea, aproape la fel, vorbele frumoase prin care se arăta temeinicia pămîntului într-o avere, neuitînd să repete că lucrurile, oricît de preţioase şi de multe ar fi, se duc, şi nimic trainic nu înfăţişează. Întrucît priveşte banii de trebuinţă pentru răscumpărarea ipotecii, Urmatecu mărturisi că s-a îndatorat pînă în gît, legîndu-se cu munca întreagă pentru tot restul vieţii. A vorbit mult, cînd mai repezit, cînd mai încet, cînd stînd respectuos în faţa boierului, cînd umblînd cu paşi mari, punînd mîna pe lucruri şi mişcîndu-le dintr-un loc în altul, ca un om de-al casei, sau fumînd şi dînd cu ifos fumul în sus, după cum urca sau scădea în el îndrăzneala şi nădejdea. După atîţia ani de slugărnicie, astăzi, în faţa unui mare interes al său, Urmatecu puse în timpul cît s-a zbătut şi a vorbit aproape tot ceea ce a mai făcut altă dată, dar şi ceea ce mai voia să facă : mîini îm-

pletite, alături de pumni încleştaţi şi ridicaţi în gesturi largi ; priviri furişe, alături de căutări stăruitoare şi reci ; cuvinte topite în oftaturi şi rugăminţi, alături de vorbe scurte şi poruncitoare. Dacă l-ar fi privit cineva cu o dreaptă cîntărire (şi boierul, deşi din alte hotărîri nu o arăta, dar ştia să măsoare astfel), l-ar fi văzut pe Urmatecu la jumătate de drum, cu zbuciume şi cu limpezimi, cu siguranţe, dar şi cu temeri. Ceea ce nu ştia el să facă erau trecerile şi legăturile dintre aceste stări. Se simţeau hopurile unui mers peste o clipă grea a vieţii. Nerăbdările şi ahtierele mai ales arătau faţa lor, pe care, pentru a o ascunde, omul întrebuinţa adeseori spuse ca : „Şi eu cu pămînt" sau : „Şi eu moşier !"

Liniştea veche a baronului, atît de mult încercată în vînzări şi în pierderi, era ca un nour moale şi tăcut, în care frămîntarea lui Urmatecu se îneca. Într-un tîrziu, cînd din tot zbuciumul vorbirii, la Iancu, n-au mai rămas decît fraze scurte sau cuvinte răzleţe, care aminteau sau întăreau cîte ceva din ceea ce spusese, baronul Barbu zise cu glasul său obişnuit :

— Mă bucură, Iancule, că tu însuţi te-ai învrednicit să-ţi cumperi pămînt ! Într-o anumită împrejurare, eu chibzuiam să-ţi dau. Văd însă că astăzi nu mai ai nevoie de mine.

Oricît ar fi fost de sigur pe împrejurări, vorbele i-au sunat lui Urmatecu a ameninţare. De aceea, căzînd deodată cu mulţi ani în urmă, cînd din cuvintele respectuoase nu se ridicase încă apriga lui dorinţă, el spuse :

— Pînă la moarte o să am nevoie de măria-ta !

Apoi, aşteptînd puţin să se îndulcească în tăcere asprimea clipei, adăugă, pentru mai multă siguranţă :

— Nu credeam că măria-ta o să se supere ! Ori eu, ori altul, totuna e, că moşia de acum e pierdută !

Se părea că Urmatecu avea de gînd să înceapă cu ceea ce boierul sfîrşise de mult ! De mult, de cînd o schimbase pe fabrică, pentru bătrînul Barbu moşia era pierdută. Aşa se şi hotărîse în el însuşi, după obiceiul cel vechi. Se vede numai că Urmatecu nu-şi mai dădea seama de asta, fiind vorba de el. Toate lămuririle şi amănuntele de acum pe boier începură să-l plictisească. Îl purta din ce în ce prin lucruri tot mai încurcate, unde nimic nou nu vedea

afară de același Urmatecu, în fel și chip zbătut și neliniștit. Și deși îl iubea și îl și prețuia, baronul găsi totuși că stăruie prea mult, în același loc, numai despre el.

In fața marelui său birou, bătut cu bronzuri și săpat cu aurării, conu Barbu luă iarăși în mînă ghiuleaua de sticlă cu păianjenii închiși în ea. Iancu știa : era semnul plictiselii. Numărîndu-i și iar mestecîndu-i, boierul zise tărăgănat :

— Toate-s bune, Iancule, numai să nu se spună că m-ai prădat, că lumea e ticăloasă !

Și-apoi tăcu și privi la ghiulea.

Era atîta potrivеală între ce grăia baronul și gîndul ascuns, dar stăruitor, al lui Urmatecu, încît acesta nici n-a băgat de seamă șuieratul ascuțit dintre vorbele bătrînului, deși i se întîmpla foarte rar să scape înțelesul ascuns al faptelor sau al cuvintelor. Dar era hărțuit și era grăbit. Astfel încît, văzînd deschisă cu totul calea rugăminții cu care venise în gînd, se grăbi să-și lege propunerea :

— La asta m-am gîndit și eu, spuse el. De aceea m-aș fi rugat de măria-ta să fie de față la licitarea și adjudecarea moșiei. Mai întîi, pentru că de data asta și eu sînt parte ; apoi, să astupăm toate gurile ! E cel mai mare bine de care mă rog !

Boierul zîmbi și răspunse iute :

— Firește că e mai puțin decît ți-aș fi dat eu ! Voi veni, Iancule, și încă foarte bucuros, să-ți stau alături într-o zi mare.

Apoi se ridică și îi întinse mîna. Urmatecu se repezi, o luă și se frînse într-o adîncă închinare.

Cînd a fost să plece, însă, mulțumit, baronul Barbu îi mai spuse :

— Știi ce aveam de gînd, Iancule ? Să-ți fac danie Zidurile și Gliganul !

Urmatecu zîmbi, ca unor foarte îndepărtate vedenii, și, tăcut și grăbit, se duse într-ale lui ! Pe drum, însă, se gîndi că e mai bine cu un trup bun de moșie luat pe ieftin decît cu ciurucuri pe de pomană !

În ziua de 12 noiembrie, la scoaterea în vînzare a moșiei Bălășoieni, după cîteva amînări, nu s-au prezentat iarăși decît Iancu Urmatecu și un același singur ne-

cunoscut, unul Solomon, care nu i-a stricat preţul. Era şi el un fin, cununat mai demult, aproape uitat. Ţinea o dugheană cu mături şi sfoară pe lîngă Obor. Publicaţiile, scrise de Manoloche Tîrcă după procesul-verbal, descriau o moşie care făcea jumătate din preţul cerut.

În felul acesta s-au înlăturat mai dinainte de la toate termenele de licitaţie doritorii serioşi care s-ar fi putut ivi.

De ani îndelungaţi, de cînd îşi găsise pe omul său de afaceri, baronul Barbu nu mai fusese văzut pe la tribunal. Revenirea lui a făcut zarvă mare. Se vorbea despre asta de la arhive pînă la cabinetele judecătorilor, mai ales că după cum stăteau treburile politice de cîtva timp, numele boierului se amesteca iarăşi în zvonurile listelor ministeriale.

Baronul a făgăduit şi s-a ţinut de cuvînt : a venit împreună cu Urmatecu. Ştia că pentru Iancu asta face mai mult decît plata unui preţ între patru ochi. Era un consimţămînt public de care avea nevoie ; iar pe bătrînul baron, obişnuit cu judecăţile, nu-l supăra licitaţia. A intrat în sala de şedinţe, a asistat la întregul proces de adjudecare, ceea ce a simplificat mult formele, judecătorii aproape emoţionaţi încheind iute vînzarea, aceasta consimţită de baron. La sfîrşit, după trecerea moşiei asupra singurul doritor şi plătitor şi după declaraţia lui boier Lefter că a primit banii, conu Barbu i-a strîns mîna lui Iancu în faţa tuturor şi i-a spus tare, ca să fie auzit :

— S-a stăpîneşti sănătos, dragă Iancule, şi la mai mult şi la mai mare !

Atunci l-a cunoscut baronul şi pe fostul său creditor, pe zaraf. Acesta s-a grăbit să vină frînt, zîmbitor, să se gudure pe lîngă boier. Bătrînul l-a ochit însă de departe şi l-a oprit cu privirea. Apoi, fără să-i dea mîna, i-a spus simplu :

— Ai făcut o faptă bună ! şi s-a depărtat.

După plecarea boierului, care lăsase în urmă ceva din averea, bunăvoinţa şi prietenia sa, toţi s-au strîns împrejurul lui Urmatecu, unii să-l felicite, alţii să-l linguşească. Despre el, în lumea tribunalului, se vorbea de mult că ajunge şi că răzbeşte. Se vorbea întotdeauna legîndu-i numele de al baronului, dar erau vorbe care săreau peste bucăţi mari de vreme şi care slăbeau sau se uitau de la

o întîmplare la alta. Acum, tot ceea ce a fost risipit s-a legat și s-a învederat deodată pentru toată lumea : Iancu Urmatecu ajunsese moșier cu pămînt din pămîntul boierului, cu voia acestuia, pe bună cumpărătură, ba se alesese încă și cu o prietenie manifestată în public și cu semne de lungă trăinicie în ea.

Singur Manolache Tîrcă este neliniștit de întîmplarea nașului său. Era sigur că omul s-a păcălit, cu foarte mult, cu o avere întreagă. Dacă la împrumut, își zicea el, a umflat prețul pentru ca să găsească bani boierului, de ce u dat același preț la cumpărare, cînd, după cît era, moșia nu făcea nici pe jumătate ? ! Acum, că s-a făcut, s-a făcut ! Dar îi părea rău. Și își făgădui ca, mai tîrziu, pentru ca să nu-i strice bucuria de astăzi, să se ducă și, cu binișorul, tot să i-o spună lui Urmatecu și să-i deschidă ochii, poate s-o mai putea îndrepta ceva !...

După lunga domnie politică, de doisprezece ani, a lui Iancu Brătianu, opoziția liberală, tare încă, deși fărîmițată, făcea greutăți guvernului, care, prin frămîntări neîncetate, lupte și dizidențe, abia de se mai ținea la putere. Fuseseră multe cabinete conservatoare peticite sau complet revizuite, cînd, în toamna asta a anului 1891, întăririle se căutau pe fel de fel de combinații. Baronul Barbu n-a voit să intre niciodată alături de noii-veniți sau în grabă născociți. I se păreau necurați și lacomi. De multe ori i s-a pus chestiunea la club să treacă fățiș la luptă. Ba o dată chiar i s-a aruncat în față de către ai lui că trădează cauza conservatoare, în vreme ce opoziția, speculîndu-i mîndria și cinstea ca pe o slăbiciune, vorbea de el ca de o figură trecută și îmbătrînită. De cîtăva vreme, însă, foile liberale, sub același titlu răutăcios : „Tatăl derbedeilor și mama căței lor !“ (cu aluzii la oamenii săi de casă, mai ales la Urmatecu, și la pasiunea sa pentru cîini), publicau mereu aceeași caricatură : conu Barbu, cu un cap mare pe un trup mic și firav, înfășat în gheroc, din care ieșea, ca un copil, cu încă un cap mare, tot chel și cu ochii bulbucați, Fantoche. În jurul baronului, roată, o haită de cîini, de la dulăii de maidan, pînă la javrele de curte, pe care el o hrănea. Iar umbra lui, căzută pe un perete, și ea ca un cap, cu mustăți lungi și privirea

cruntă, ar fi vrut să fie a lui Urmatecu. Dar de vreme ce despre Iancu se auzise numai în anumite cercuri, iar desenatorul nu-l cunoştea, caricatura nu semăna. Trebuia să ştii ce vrea să spună şi să-l cunoşti pe om pentru a te lămuri. Toate aceste lucruri nu-l mîhneau puţin pe bătrîn, deşi căuta să ascundă în rîs şi în glumă batjocorirea lui din gazetele liberale, mai ales că în ultima vreme se înteţise. Îndeosebi, de cînd cu fabrica, baronul Barbu ajunsese iarăşi ţinta atacurilor opoziţioniste, neputîndu-se îngădui unui vechi conservator să aibă şi să realizeze idei atît de înaintate. E adevărat că fabrica nici nu exista încă şi că se aflase numai din anumite publicaţii şi cîteva operaţii bancare pe care Bubi le făcuse în numele firmei, semnate de tatăl său. Dar parcă trebuia să fie fabrica pornită pentru ca duşmanii să înjure, iar partizanii să se laude cu ea ? Un lucru era sigur, că astăzi, pe renumele făcut de această fabrică, şi mai cu seamă pe noua putere politică pe care ea i-o dădea, baronul era neîncetat hărţuit cu toate neplăcerile vieţii politice, ca şi cu propunerile de a intra în guvern.

Luna noiembrie fusese deosebit de nefericită pentru conservatori. Se desfăceau diferitele combinaţii în cîteva zile. De aceea, pe la sfîrşitul lunii, într-una din marile crize ale partidului şi ale guvernului, baronul Barbu a găsit că este de datoria sa să nu mai stea la o parte. Era un înalt gînd conservator care îl mîna, firește, dar era şi o veste pe care o primise prin Urmatecu, veste aruncată într-o doară de omul de casă într-o dimineaţă la îmbrăcat. Povestise Urmatecu împrejurarea surprinzătoare, dar firească în fond, că încercînd un împrumut la o bancă liberală, de acolo i se suflase la ureche că dacă baronul intră în guvern cu gînd de cumpănă bună şi de înţelegere, poate or sări şi liberalii, pe sub mînă, în ajutorul fabricii. Că numai în grija lui Bubi, totul se va duce de rîpă. Şi Urmatecu a oftat adînc şi a rostit rar cîteva cuvinte de înţelepciune şi de trecere la acţiune. De aceea, baronul a primit să intre în guvern şi să ia Justiţia. Dăduse răspunsul de dimineaţă şi i se spusese să fie pregătit, căci pe seară — pînă ce se va isprăvi cu întocmirea listei şi aprobarea ei — va fi chemat la depunerea jurămîntului.

Conu Barbu aştepta deci în mijlocul iatacului său, în cămăşia lui Iancu Urmatecu, după care trimisese dis-de-dimineaţă. În viaţa lui politică, mai mult opoziţia liberală, cu acuzările şi caricaturile ei, dar şi zvonul de la banca liberală l-au făcut pe conu Barbu să-l tîrască şi pe Urmatecu după el. Dacă nu s-ar fi întîmplat toate acestea, nici bătrînul boier, din dispreţ, din scîrbă şi din spirit de contrazicere, nu l-ar fi scos pe Iancu la iveală. Nu mai încape îndoială că nici stăpînului nu i-ar fi trecut prin minte aşa ceva, nici omului de afaceri, mulţumit cu averea agonisită. Baronul Barbu însă avea ceva de femeie şi de copil în el ! Şi în politică, mai ales, această frăgezime a sufletului, încîntat sau înciudat, îl descoperea întotdeauna ca pe un slab şi un nepriceput. Cînd s-a văzut mereu atacat pe chestiunea omului său de casă, boierul a legat o scurtă şi necăjită judecată şi a spus : „Om de casă vreţi ? Om de casă o să aveţi !“ şi s-a hotărît să-i dea drumul lui Urmatecu în viaţa politică, sub sprijinul său. E adevărat că, judecîndu-l bine, gîndea boierul, după neam şi apucături, Iancu făcea mai mult a liberal decît a conservator ! Căci, altfel, de ce l-ar fi mirosit liberalii şi l-ar fi momit cu chestia fabricii ? Şi Urmatecu de ce ar fi venit cu ea la el şi i-ar fi spus-o ? Lucrul acesta l-a văzut de la început. Dar tot el şi-a spus, în urmă, că e nevoie şi de de-alde Urmatecu pentru altoirea partidului şi că, la dreptul vorbind, se mai şi află mulţi ca el în partid.

Iancu se găsea în dimineaţa aceasta mai mult în faţa unei ispite decît a unei dorinţi. Din cîte văzuse şi încercase, politica pentru el era un joc primejdios, de care nu e bine să te legi prea mult.

De vreme ce, de cînd îl slujea pe conu Barbu, intra pentru prima dată în viaţa lor vîltoarea asta politică (pe celelalte ministeriale ale baronului nu le apucase), Urmatecu îşi făgăduia să privească de aproape o mulţime de lucruri, să cunoască fel de fel de oameni, să-şi încheie socoteli rotunde de cîte ori s-o putea şi mai ales să înveţe o mulţime de rînduieli, pentru care şcoală nicăieri nu se află şi care sînt şi frumoase şi de nevoie în viaţă.

Astfel, acum, în aşteptarea unui nou pas înspre mărire al bătrînului baron, care şi pe el îl purta să-l ducă

cine știe pînă unde în urcușul acesta, Urmatecu, deși era mai trecut, mai domolit și mai satisfăcut în năzuințe decît la întîlnirea sa, demult, cu răposatul Dorodan, rîvnea totuși la decorațiile baronului. Acum le vedea pe toate, se minuna de ele și voia să le învețe. Baronul se lăsa întrebat, bucuros să dea lămuriri asupra decorațiilor sale, ca orice om decorat. În fața mulțimii de stele, de cruci și medalii, făcute din toate strălucirile metalelor prețioase, ale tăieturilor gingașe și grațioase și ale smalțurilor vii, purtate de panglici colorate în toate felurile ; față de lățimea panglicilor, de mărimea decorațiilor și de importanța lor ; față de frumusețea mătăsurilor groase, cu ape și cu dungi în ele, care, după desene și după purpură sau azur, deosebeau nu numai pe un om de altul, o viață de cealaltă, o faptă mai mică de una mai mare, dar chiar o țară de alta, pe un împărat de altul, și toate erau numai vorbe de regi, spuse demult pentru cutare sau cutare, sau bunătăți de-ale lor și hotărîri de nestrămutat, strînse în semne strălucitoare, încărcate de înțeles, față de tot ceea ce prin priviri sau gînd poate stîrni un șir bogat de decorații, cei doi oameni erau despărțiți de un întreg drum, la începutul și sfîrșitul căruia se afla fiecare dintre ei. Urmatecu, neavînd nici una, rîvnind și cîntărind acum deosebirea dintre inelul de fildeș luat de la gîtul Umflatului, care trăgea să moară, și o decorație ; baronul, avînd foarte multe, privind panoplia aceasta a trecutului și a vredniciei sale, despărțindu-se de strălucirea ei și înnodînd pe deasupra bucuriilor apuse numai o mîndrie ce se împletea cu valoarea istorică a fiecăreia dintre stele sau cruci. În felul acesta, nu numai că își trecea timpul, dar punea și o oarecare solemnitate în trecerea care îl pregătea pentru clipa gravă a jurămîntului, de măreția căruia boierul se simțea legat și în puterea căruia întotdeauna a fost deprins să creadă.

Îmbrăcat, dar numai în vestă, conu Barbu își privea fracul, spînzurat pe un umăr de scaun. Făcea o numărătoare și dădea o lecție de decorații lui Urmatecu. Pe partea stîngă a hainei, se înșirau ordine și medalii românești, austriece, rusești, ba chiar franceze și italiene, împletind toate o țesătură multicoloră de panglici, din care

atîrnau giuvaierurile de aur, de argint și de bronz. Mi-unîndu-l pe Urmatecu de cum stăteau prinse fără să vadă, marile ofițerii împodobeau și luminau negrul inei cu plăcile lor, în vreme ce cordonul de Mare Cruce al coroanei și comandoria cu panglicile albastre așezate pe albul curat al gulerului și al cămășii tari, prinsă în piepți cu doi butoni de briliante, dădeau baronului în pu-inătatea ființei lui un adevărat aer de boier, trecut și petrecut însă prin viață, solemnitatea cordoanelor legîn-du-se ciudat cu ușoara vulgaritate a ținutei și mînecile cămășii.

— Va să zică, ai înțeles, Iancule ! zise el. De la cava-ler (uite-o ici), orice decorație merge în sus, pe grade, pînă la Marea Cruce ! Uite-o și pe asta dincoace, și conu Barbu își bătu cu degetul pieptul scrobit, arătînd pan-glica lată care-l tăia din umăr în șold.

Iancu înțelesese și ar fi vrut să le încerce și el. În cu-tiile întinse, lunguiețe sau pătrate, toate căptușite cu ca-tifea, mai erau încă multe decorații, de grade mai mari sau mai mici, ce nu mai aveau loc pe conu Barbu. De două ori dacă ar fi fost mai mare, și tot nu le putea pune pe toate. Urmatecu a fost ispitit să le ia, să le așeze pe gheroc și apoi să se privească în oglindă, să vadă cum îi vin. De cîteva ori a ridicat decorațiile din cutie, dar s-a oprit. S-a prins singur căzut în capcana asta a măririlor, care-i plăceau. Altădată, însă, nu s-ar fi înfrînat, s-ar fi lăsat orbit de ele. Ar fi crezut că dacă ești trecut într-o cancelarie cu număr și cu grad și dacă ai oricînd la îndemînă o podoabă din acestea să o porți, mărturisirea scrisă și rostită despre tine e bună pînă la fund. Ar fi cre-zut că în toate împrejurările vieții ai fost încercat, cîn-tărit și însemnat. Era — astfel își închipuia el — ca o gură nevăzută lîngă tine, care oricînd, în orice împrejurare și față de străini, era gata să rostească : „Vrednic este !“ În felul acesta, ca pe un fel de schivnicie a faptelor bune și a curajului, și-a închipuit el, demult, o decora-ție ! Și astăzi încă îi plăcea. Îi plăcea să o vadă, să o pipăie, să o aibă, dar știa că nu mai acoperă totul ca în închipuirile lui. Îl vedea, de pildă, pe baron în toate felurile, așa cum l-a cunoscut : murind de gelozie și

cerîndu-i ajutor ; nepriceput și punîndu-l să vîndă ; grăbit și pierzîndu-și averea ; cu ifos și cerîndu-și iertare pentru cine știe ce fustă ; iubindu-l pe Dorodan și fiindu-i frică să-l apere de el, de Urmatecu, după cum frică i-a fost și cînd l-a prins cu Lefterică, și totuși îl vedea decorat, de nu putea să-și spînzure pe întregul său trup cufărul de stele și de cruci pe care-l avea ! I-ar fi plăcut și lui Iancu foarte mult să aibă decorații, dar se oprea și nu voia să arate acum, căci, în fundul sufletului său, el credea că le merită mai mult decît baronul. Bătrînului boier gîndul acesta al meritului nici nu-i mai trecea prin minte. Le avea și le arăta ca pe o colecție de inele sau de ace de cravate, despre care însă credea că nu oricine le știe rostul și știe să le poarte.

Lungă a fost ziua aceasta de toamna, cu întunecare și ceață venite curînd, lungă cît și așteptarea. Cînd au trecut la masă, numai ei doi, conu Barbu și-a îmbrăcat fracul, pentru că în sufrageria cea mare se încălzea mai greu.

Acum era gata pentru a se înfățișa lui Vodă. Și Urmatecu a simțit, totuși, la prînzul acesta trist, parcă mai mult respect ca de obicei pentru stăpînul său, astfel muiat în culori și în multe străluciri.

După-prînz au început să vie prietenii politici ai baronului. Au venit viitorul ministru de domenii ; viitorul primar al capitalei și prefect al Poliției. Apoi, cîțiva deputați și senatori. Salonul cel mare era plin de lume. Se aprinseseră cîte trei lumînări în fiecare din candelabrele vechi de argint, înșirate de-a lungul unei lungi mese de marmură trandafirie, cu picioare grele de abanos. Înviau parcă din umbre pe portrete fețele și mîinile tuturor Barbilor, pierduți în caftanele lor negre și largi. Se fuma mult, se vorbea zgomotos, se făceau glume și pe seama opoziției, și pe seama celor care n-au intrat în guvern. După ce primea obișnuitele felicitări, conu Barbu avea grijă să-l împrietenească pe Iancu Urmatecu cu fiecare dintre noii-veniți. De multe ori a spus boierul :

— Prietenul meu Paciurea, viitor deputat ; sau, prietenul meu Stinghe, viitor senator ; bunul și vechiul meu prieten și colaborator, Iancu Urmatecu !

Unii, mai străini, îi spuneau : „Domnule Urmatecu !“ Alţii, care îl mai văzuseră cîndva : „Ce mai faci, nene Iancule ?“ Unii : „Îmi pare bine, nădăjduiesc să ne vedem cît mai des în viitor !“ Alţii : „De o mie de ani nu te-am văzut. Tot zdravăn şi voinic !“

La început, Iancu a încercat să spună fiecăruia lămurit cuvinte de politeţe sau de bucurie. După cîtva timp, însă, a văzut că nu se poate, după cum nu se poate nici să strîngi prea mult o mînă. Într-o asemenea învălmăşeală, dacă ţii prea mult mîna unui nou-venit, degetele încep să i se mişte, o simţi cum se face nerăbdătoare, cum se strecoară şi fuge. Mult timp n-ai să-ţi arăţi pe îndelete prietenia, nici măcar buna-cuviinţă ! Trebuie să ştii ce să faci şi ce să spui iute, atît cît să nu pari nici nesimţitor, nici stîngaci. Şi numai după cei cîţiva musafiri, Iancu a şi înţeles şi a deprins lucrul acesta. La rîndul lor, noii-veniţi, după ce îl întîlneau, treceau mai departe, şi prin cîte un colţ al salonului se regăseau şi-i făceau, între ei, un chip omului acesta nou. Fiecare punea vreo vorbă purtată sau auzită despre el, unii chiar cîte o amintire fără nici o însemnătate, de la tribunal, de la ministere sau de la bănci, amintire pe care acum ţineau să o răstălmăcească, dîndu-i greutate. Faţa aceasta a lui Iancu Urmatecu, sub care urma să fie cunoscut, se ţesea astfel cu priviri piezişe aruncate înspre el, din care toţi voiau să-şi scrie bine în minte cum arată omul, să nu cumva să nu-l recunoască la o nouă întîlnire. Căci toţi simţeau că, de data aceasta, din ministeriatul baronului, lucrul cel mai de seamă era acest domn Urmatecu.

Pe seară, în sfîrşit, a venit vorbă că noul ministru de justiţie trebuie să meargă în grabă la palat, unde erau adunaţi toţi ceilalţi miniştri, pentru jurămînt. Conu Barbu a strîns mîna tuturor musafirilor săi şi a urcat în caretă, cu blana aruncată pe umeri. S-a ghemuit într-un colţ, unde abia luminau felinarele înalte şi gălbui ale caretei pe zîmbetul său liniştit. Apoi, el spuse, cu acelaşi glas simplu şi copilăros pe care îl avea uneori, atunci cînd rostea un gînd venit pe neaşteptate şi care îl bucura.

— Ce-ar fi, Iancule, dacă ai merge şi tu ? Mi-e urît singur. Rămîi şi m-aştepţi, că nu ţine mult !

Și Urmatecu, ispitit, a urcat în grabă, lăsînd pe toți viitorii deputați și senatori înșirați pe treptele scării celei mari, ca pentru o fotografie.

Nu departe, prin umezeala înspicată cu fulgi de zăpadă, cînd s-au apropiat de palat, au văzut toate geamurile, cele mari, luminate la sala tronului. Sergenții străjuiau la poartă și cercetau trăsurile. Careta lor a oprit o clipă, și vizitiul domniței Natalia, căci echipajul era al ei, a spus cu mîndrie :

— Conu Barbu, domnul ministru de justiție !

Și au trecut.

Cînd s-au oprit la intrare, și un lacheu, cu ciorapi albi, cu barba lungă și o haină albastră tighelită cu fir, a deschis ușa caretei, înclinîndu-se, baronul, aruncînd blana de pe umeri, l-a întrebat pe Urmatecu, vrînd să-și petreacă puțin și să-l și cerceteze, în mijlocul tuturor acestor lucruri neobișnuite pentru el : .

— Ei, ce zici, Iancule, vrei să te fac prefect pe undeva ?

La care omul de afaceri, prinzînd cu limpezime gîndul stăpînului său, răspunse vesel, dar iute, să nu lase vreo bănuială de slăbiciune în așteptare :

— Decît prefect, mai bine cu prefecții, măria-ta !

Și Urmatecu era sincer și, poate pentru prima dată, mîndru și dîrz pe măsura lui. Iar baronul, plecînd, se mai opri o clipă, îl privi lung și spuse cu un ton nelămurit :

— Ești un înțelept, Iancule ! D-aia mi-ai plăcut întotdeauna. Așteaptă-mă !

Și a coborît ! Trăsura a tras apoi la o parte, în curtea palatului, la rînd cu celelalte.

La asta Urmatecu nu s-ar fi așteptat. Simțise, ce e drept, de-a lungul zilei întregi, în bunătatea și prietenia baronului ca un fel de încercare și ușoară zeflemisire la fiecare pas. Pe de o parte, îl prezenta ca pe cel mai bun prieten al lui, îl lua cu el la palat, în fața și invidia tuturor, iar pe de alta, îl lăsa să aștepte în curte, cu vizitiii, fie chiar în curtea palatului ! Ce e drept, Iancu intra prima dată într-o lume pe care nu o cunoștea. Boierul îl trăgea după el, și Iancu se lăsa luat. Pentru un început nu făcuse nici o prostie și știa bine că nimeni n-a rîs în spatele lui ; ba, dimpotrivă, toți l-au privit cu

Olală, ca pe o nouă pavăză a boierului. Atunci, de ce se purta astfel cu el ? Pentru că era mai nou, pentru că trebuia să învețe, pentru că nădăjduia poate că n-are să învețe niciodată, sau tocmai pentru că era prea tare acolo unde îi dădea ajutor în încurcate afaceri bătrînului, și acesta voia să-i plătească ușor, și credea pe nesimțite polița ?

Iancu își aduse deodată aminte de Lefterică, de Tîrcă și de Tudorică. Și simți că tîmplele îi zvîcnesc. Căzuse de locul lui printre „ăia", la fel cu ei, și îi trecuse baronul în loc, să-l batjocorească. Se răsuci chinuit în strîmtoarea caretei. Nu mai avea aer. Deschise o fereastră. La picioarele lui, înfășurată în tartane, Fantoche mîrîia, pentru că fusese supărată din somn. Altfel își închipuise Urmatecu drumul acesta ! Se vedea ca secretar, lăsat în anticamerele palatului, prezentat la funcționari, strîngînd mîini în dreapta și în stînga, cunoscînd lume, zîmbind și vorbind. Și iată ce a ieșit ! Se mîngîia cel puțin cu gîndul că nici unul din viitorii deputați lăsați în urmă pe scară nu va afla vreodată ce s-a întîmplat, după cum nădăjduia.

Cînd au strigat careta ministrului de justiție, Urmatecu s-a făcut mic într-un colț. Conu Barbu s-a urcat, și trăsura a plecat, trecînd încet prin mulțimea strînsă în piața palatului. Partizanii ovaționau pe miniștri. Nu se putea merge decît la pas. Într-un tîrziu, bătrînul baron [illegible]

— Ei, nu mă feliciți, Iancule ! Am vrut să fii tu cel dintîi !

— Ba să trăiești, coane, și la mai mare ! zise Urmatecu, lăsînd să-i cadă glasul.

Abia acum noul ministru își dădu seama de supărarea prietenului său. Mai ales din neglijență și lipsă de observație n-a vrut să vadă că simțirea lui Urmatecu, odată închegată în forme de viață nouă, era mult mai vie decît a unui om mai trecut și obișnuit. Într-adevăr, el nu se gîndea la tot ce întrezărea acum. Obișnuit cu Urmatecu începuturilor lor, el n-a vrut să știe că omul pe care l-a înstărit ajunsese altul decît cel de demult, de la arhivă. Bătrînul își simți întreaga greșeală și îi păru rău. Să dis-

cute faptul ar fi fost o stîngăcie din partea lui. De aceea, după ce tăcu puțin, zise :

— Bine, prefect nu vrei să fii ! Am înțeles ! Dar președinte al funcționarilor publici, ce zici ?

Urmatecu se mișcă încet în colțul său. Baronul simți că nu a vorbit în deșert. De aceea adăugă :

— Demisionezi de la tribunal ; te numesc șeful cabinetului. Apoi, în cîteva zile, vei fi ales ; iată-te om cu vază, bogat și prietenul meu !

Urmatecu se plecă peste baron și îi căută mîna prin întuneric. Apoi, cu glasul pripit, cu care rostise atîtea mulțumiri către stăpînul său, zise :

— Să trăiești, coane Barbule, că bun mai ești !

Și, pe nevăzute, baronul crezu o clipă că are lîngă el pe Iancu cel de altădată !

XII

Sînt vremuri în care zilele astfel se împietresc, încît la fiecare pas te țin în loc și te rănesc, după cum sînt iarăși altele în care totul se netezește. O astfel de epocă bună a început pentru Urmatecu, odată cu dobîndirea moșiei și cu ministeriatul bătrînului baron. Chiar din clipa reîntoarcerii de la palat, un eveniment important s-a petrecut : în salonul cel mare, îmbîcsit încă de tutunul partizanilor politici, așteptau liniștiți și zîmbitori, la lumina sfeșnicelor care se treceau, Bubi și domnița Natalia. Veniseră să-l îmbrățișeze pe baron. Astfel fără să vrea, Urmatecu avea să fie martor la împăcarea dintre tată și fiu.

De cînd bătrînul aflase de legătura lui Bubi cu Jurubița, acesta nu mai dăduse prin casa de pe Podul Mogoșoaiei. Despre intrarea tatălui său în guvern aflase din ziare, după ce îl zărise în treacăt la înmormîntarea lui Dorodan. Bătrînul, cînd i-a văzut, s-a oprit o clipă în prag, apoi, ducîndu-se înspre domniță, îi luă mîinile și i le sărută. Bubi, tăcut, abia de a îndrăznit să facă un pas sfios înspre tatăl său.

— Iată-ne iarăși cu toți laolaltă, Barbule, la o zi mare! domnița lunecînd într-o parte dintre cei doi bărbați.

— Te felicit, papa, și mi-a părut foarte bine ! adăugă Bubi, dînd să-l sărute pe bătrîn.

Acesta însă îi opri pornirea și-i spuse rece :

- Mulțumesc !

Prințesa Natalia văzu că trebuie să intervină :

— Barbule ! Barbule ! Nu ești drept, îl dojeni ea. Nu uita că în bună parte noua ta situație politică lui Bubi i-o datorești. Știe toată lumea, și o spun și gazetele opoziției, că te bucuri de multă trecere în noul cabinet pentru că tu, vechi conservator, ai îndrăznit ceea ce nici unui liberal nu i-ar fi trecut prin minte : să strici o moșie și să faci o fabrică. Și iarăși știm cu toți că ideea nu a fost a noastră, ci a lui Bubi. Celelalte lucruri se uită la o zi ca asta ! Nu este așa, Iancule ? zise domnița, privind deodată înspre Urmatecu, rămas încurcat la intrare, în dorința de a-l atrage în vorba și întîmplările tuturor.

— Firește, măria-ta ! Și ce nu se uită, se aruncă ! răspunse omul cu multe tîlcuri, arătîndu-se totuși bucuros de împăcarea tuturor.

El trecu iute și respectuos, sărută dreapta domniței, apoi îi întinse mîna bărbătește și deschis lui Bubi.

Acesta îi răspunse, șovăitor și mai reținut, spunîndu-i :

— Te felicit și pe dumneata pentru moșie !

— Și pentru cîte or să mai fie, coane Bubi, cu ajutorul domnului ministru, că de-acuma m-am pornit ! adăugă Iancu rîzînd.

Era o bucurie și un gust de împăciuire în el pe care greu le putea stăpîni. Lui Bubi, deși nu-l văzuse de mult, nu i se părea schimbat : același, numai mai sigur pe ce spunea, mai zgomotos, chiar mai întreprinzător. Iarăși, după atîta vreme, de data asta însă pe fapte desfășurate sub ochii lui, și nu numai pe închipuiri, ca odinioară. Întrebarea se punea și rămînea aceeași pentru el, întrucît îl privea pe Urmatecu. Iarăși, în lipsa lui, figura i se întunecase după cîte văzuse și auzise mai ales. Dealtfel, de multă vreme, zi de zi, Jurubița avea grijă să i-l reamintească. Dintr-un nimic vorbea iar de Urmatecu, și vorbea mult și urît, cu amănunte, despre fel de fel de întîmplări. Și cînd slăbeau faptele, cîteodată aceleași,

femeia nu se ferea să intre în povestiri de dragoste, cu descrieri și cîteodată cu prefăcute melancolii, ceea ce întotdeauna reaprindea gelozia lui Bubi. Și mai erau împrejurul lui Iancu, de curînd, toate zvonurile și șoaptele în legătură cu moartea lui Dorodan. Ele nu amuțiseră, ci se purtau învăluite numai cu mai multă grijă de cînd toată lumea văzuse că bătrînul baron, cu prietenie fățișe și netulburat, arăta ce trebuie să fie : liniște și uitare. Apoi, deodată, era iarăși o întîlnire de neînlăturat, ca acum, cu același Urmatecu. Îl regăsea întotdeauna la aceeași apropiere de el și de ai lui, liniștit, senin și încrezător, veșnic pregătit să dea socoteală oricui de orice și mai ales cu o putere care nu-l slăbea.

De pildă, acum, pentru că bătrînului baron, deși tîrziu, i-a trecut deodată prin minte că trebuie să-l vadă pe fratele său Ștefan, care nu dăduse semn de viață în ultimele zile, iertat de conu Barbu, tocmai pentru asta și pentru că toți, puțin obosiți de cele întîmplate și de bucurii, stăteau nepricepuți, ca în fața unei nenorociri, la gîndul că, în viața lui fără urmă, Ștefan e aproape cu neputință de găsit, cu o voință mereu trează, Urmatecu, judecînd lucrurile limpede, în cîteva clipe a și văzut planul micii potere de căutare. Cu același glas lămurit și tare, a hotărît să se facă vreo cîteva scrisori, și bătrînul baron a scris ; apoi a chemat mai mulți servitori ; le-a dat cîteva adrese posibile, cu legături fiecare, de va fi fost nevoie de mers mai departe, cu răspunsuri lăsate și răspunsuri de luat pretutindeni ; a gîndit iute și cu folos pentru toți, a aprins rîvne în crainici, a stîrnit nerăbdări. Această mică întîmplare l-a făcut pe Bubi să-l vadă iarăși așa cum l-a lăsat, ba poate încă sporit. Și Urmatecul tuturor clipelor de față ștergea în el pe Urmatecul mîniatelor absențe. Și, astfel, lui Bubi nu i-a părut rău că s-a împăcat. Iar Iancu, pentru că simțise că din seara aceasta, după îndoiala și supărarea din caretă, o nouă generozitate, mai largă, mai apropiată, mai puțin rece, va începe să treacă de la bătrînul baron înspre el, și mai ales pentru că simțea că în intimitatea aceasta, clădită de-acum nu numai pe vorbe aduse și pe servicii, venea ceea ce aștepta de mult : puțina decădere a boierilor din ifosul lor, în fața lumii întregi, și strecurarea lui și alor săi alături de tagma boierească, lucru de neapă-

rată nevoie pentru un strălucitor început al Amelicăi, Iancu Urmatecu ar fi vrut să lege clipa aceasta a bucuriilor şi limpezimilor de familia sa, pomenind încă o dată numele soţiei şi fiicei sale şi vorbind despre devotamentul lor. Pofta i-a fost atît de mare, încît gata era în clipa aceasta mai aprinsă să săvîrşească o greşală. A fost însă prevăzător şi s-a oprit la timp. Cînd să aducă vorba despre cele două femei, ochii săi i-a numărat iarăşi pe cei de faţă, i-a cîntărit şi i-a legat de trecut. Şi a văzut deodată cearta femeilor de la modistă, în care, cu voie sau fără, Bubi fusese amestecat, şi a văzut, mai ales, singura şi cea mai mare mînie a boierului împotriva fiului său. Şi atunci, un simţ sigur i-a spus că acum trebuie să se ferească de numele soţiei şi fiicei sale ca de un lucru foarte periculos. Împăcarea tuturor era un bun ce se cerea păstrat cu grijă. Şi astfel, în cîteva clipe numai, a renunţat şi la o bucurie şi la un pas sigur înainte spunîndu-şi că va născoci pe curînd o altă împrejurare mai prielnică. Acestea, ca şi altele multe, erau nesfîrşitele daruri ale lui Iancu Urmatecu, neînvăţate nicăieri, duse după o cumpănă lăuntrică, aşezată între atîtea temeri şi îndrăzneli, amestecîndu-se cu ele şi făcînd ceea ce unii numeau ticăloşia, alţii deşteptăciunea şi, în sfîrşit, cei din urmă, norocul vieţii sale.

De adevărata destindere şi odihnă, Urmatecu, în seara aceea, s-a bucurat numai la el acasă, ca un început al tainei celei mai de la fund şi un prilej al tuturor sărbătoririlor şi praznicelor care aveau să vină.

Cînd a intrat, înfrigurat, în birou, coana Miţa, liniştită, ca în fiecare seară, răsucea pentru soţul ei ţigaretele zilei de mîine. Cîntărea cu privirea mănunchiurile galbene de tutun, luate în trei degete, şi rostogolea iute şi tăcut ţigarete nouă, ce i se strîngeau în maldăr pe masă. Cei doi soţi şi-au dat bună seara ca de obicei, şi Urmatecu se lăsă să se odihnească într-un jilţ. Era o oboseală plăcută în trupul său. Din ziua în care se întorsese de la tribunal şi o sărutase pe frunte şi-i spusese grăbit : „Moşia e a noastră“, Urmatecu n-a mai vorbit cu soţia sa despre această întîmplare. Venise apoi, numaidecît, ministeriatul baronului, cu alergături, cu lipsuri de acasă, aşa că abia

acum cei doi soți petreceau cîteva clipe împreună. Au tăcut la început, fiecare la rostul său.

Urmatecu refăcea, pentru a nu știu cîta oară, aceleași socoteli, cu venituri și capitaluri, cu bani de cheltuit și de pus la o parte, cu zestrea Amelicăi și cu sume fără întrebuințări precise, lăsate libere pentru gusturile lui cele vechi, și altele nouă, pe care abia le întrezărea într-o viață ce se schimba cu încetul. Într-un tîrziu, fără să-și ridice ochii de pe degetele ce se răsuceau cu pricepere împletindu-se pe țigarete, coana Mița spuse simplu, ca o frază dintr-o convorbire de mai demult începută :

— Ei, am avut dreptate, Iancule ?

Urmatecu se opri din socoteli, se întinse și, privind înspre soția sa, cu capul puțin dat pe spate, ca și cum ar fi fost foarte departe, îi răspunse :

— Firește că ai avut ! Dar cum de ai putut fi atît de sigură ? Grozavă ești dumneata, Mițo !

Femeia n-a mai răspuns, ci a zîmbit mîinilor sale, ca și cum dincolo de ele s-ar fi înțeles cu cineva, pe care numai ea îl deslușea ascuns în temelia casei, de unde primea nevăzute, dar sigure, semne. Plutea între amîndoi o clipă pe care o simțeau ca pe o răscruce a vieții lor : ea, cu mulțumirea unor presimțiri împlinite : el, cu bucuria unor mari socoteli încheiate. Și după ce a trecut timpul puternic, dar scurt, pe care l-au simțit amîndoi cum îi lua cu el, tot coana Mița rosti gîndul cel mai de seamă al viitorului lor :

— Ai avut grijă de zestrea fetei, Iancule ? Ea, mai înainte de toate !

De data aceasta Urmatecu n-a mai răspuns, dar a privit-o într-un anumit fel.

Și coana Mița, mulțumită, a priceput.

În felul acesta se țesuse și se liniștise cea mai de seamă întîlnire și înțelegere dintre Iancu Urmatecu și soția sa. Și fără îndoială că femeia adusese și cuvintele și felul molcom de a face să treacă clipa aceasta. Dacă Iancu ar fi vrut să arate el cum trebuia să fie trăită, ar fi ieșit, altfel, mai zgomotoasă, cu vorbe mai multe, mai late și mai umflate.

Acum, siguri și liniștiți, oamenii se reîntorceau iarăși la ale lor. Și după o altă tăcere, petrecută cu gînduri de

nevoi mai mărunte, de foame, de sete, de somn — Iancu făcea mai departe socoteli, gustînd în acelaşi timp şi mîncareă rece, găsită aşezată frumos şi curat pe o tavă, pe biroul său — bărbatul spuse, ca pentru o încheiere :

— Ştii, Miţo, că mîine demisionez !

Vestea neaşteptată păru că are mai multă putere ca orice altă întîmplare asupra femeii. De data aceasta ea se opri din lucru şi ridică ochii întrebători. Apoi îşi părăsi locul şi, apropiindu-se de masă, zise soţului ei, cu teamă şi cu rugăminte :

— Iancule, dumneata ştii întotdeauna ce e mai bine ! E bine ce faci ? Şi chiar mîine ?

— Mîine !

Glasul lui Iancu era hotărît. Fără să ceară altă lămurire, coana Miţa se depărta. Toată fiinţa ei, obişnuită cu tăcerea în marile împrejurări, arăta o nespusă părere de rău. Iancu nu-i înţelegea prea bine purtarea. Siguranţa vieţii doar ştia şi ea că o au de acum înainte, şi libertatea mai ales. Atunci, de unde îi vine mîhnirea ? De aceea întrebă :

— Cum, Miţo, ai vrea să nu demisionez niciodată, să rămîn toată viaţa funcţionar ?

— Ba da ! îi răspunse aproape ruşinată femeia.

— Atunci, cînd ?

— Mai tîrziu !

— Şi de ce mai tîrziu ? întrebă stăruitor bărbatul.

Coana Miţa nu îndrăzni să răspundă de îndată. Era în ceea ce ar fi cerut şi o bucurie de-a ei, şi întotdeauna s-a sfiit să-şi arate dorinţele şi bucuriile. Urmatecu stărui :

— Cînd ai vrea dumneata să demisionez ? zise el.

Femeia tăcu mai departe.

— Cînd ? întrebă iarăşi omul, înăsprindu-şi vocea.

— După 1 ianuarie, Iancule ! S-ar bucura şi Amelica ! şi coana Miţa roşi şi se ghemui pe un scaun.

În sfîrşit, Urmatecu a înţeles. Înduioşat, se apropie de soţia sa şi o mîngîie pe frunte. Apoi rîse şi se înveseli de nevinovăţia şi de cumînţenia ei. Pe lîngă ambiţiile lui, singura ei dorinţă era mult mai uşoară.

La fiecare 1 ianuarie, regele Carol I dădea un mare bal la palat. Se pofteau fruntaşii din toate stările, iar

funcţionarii cu nume bun şi ajunşi la un oarecare grad în slujba lor puteau să tragă nădejde că dacă nu anul acesta, la anul viitor vor fi şi ei chemaţi la serbarea aceasta, cînd regele voia să-şi vadă supuşii fie chiar din depărtare. Urmatecu, sigur de protecţia lui conu Barbu, chiar înainte de a fi ministru, făgăduise odată coanei Miţa, ca şi cum ar fi stat în puterea lui, vorbind aproape ca de un drept al său de funcţionar vechi, că la balul din iarna viitoare vor merge şi ei. Aşa că femeia, astăzi, cînd a auzit de demisie, a socotit singura ocazie rîvnită de mult pierdută pentru totdeauna. A trebuit ca soţul ei să-i lămurească întreaga situaţie şi să-i arate că, mai mult decît ca simplu funcţionar, avea dreptul să nădăjduiască într-o invitaţie, în calitatea de preşedinte al funcţionarilor publici, pe care o va avea pe curînd.

Totodată, îi arătă că de acum încolo, cu cîte ştia, îşi va îngădui altfel să se ocupe de afaceri şi mult mai liber să vorbească. Căci odată demisionat, va putea, pe legi mai îngăduitoare şi practici mai vechi, să-şi spună : avocat. Şi luînd o coală mare de hîrtie, Iancu scrise în lat, cu litere înalte, ceea ce avea să fie viitoarea sa firmă :

IOAN G. URMATECU, AVOCAT

Coana Miţa a ascultat şi a privit tăcută. Apoi, depărtîndu-şi foaia de ochi, zise :

— Şi cum vrei s-o faci, Iancule ?

— Cu poleială pe negru ! răspunse mîndru Urmatecu. Şi am s-o bat la poartă, în partea dreaptă !

— Frumos o să stea ! şopti femeia.

Iar Iancu, cu creionul albastru, mai îngroşă încă o dată pe G. Astfel se vedea bine că e prima literă de la George, şi în nici un caz de la Gherasie, pentru care ar mai fi trebuit un h ! Ultimul care l-ar fi putut da de gol era Dorodan, iar ăsta dormea sigur somnul cel veşnic.

— Da' e voie ? îşi reaminti deodată coana Miţa, mereu temătoare.

— E, că-i conu Barbu tare ! răspunse liniştit Urmatecu.

Şi, într-adevăr, după demisie, după noua numire ca şef al cabinetului şi o alegere biruitoare de preşedinte al funcţionarilor publici, a venit şi balul de la palat.

, între timp, s-a întîmplat și decorarea lui cu o roană a României în gradul de cavaler, pentru lungă rodnică activitate în serviciul Ministerului de Justiție organizarea corpului de portărei. După cum era și de teptat, fiecare dintre aceste evenimente a fost prăznuit, r în fugă, fără vîlvă mare, dealtfel ca și sărbătorile Crăciunului pentru că toată casa lui Urmatecu era în mare florbere și nu se pregătea decît pentru un singur lucru : balul de la palat. Președintele funcționarilor publici fusese invitat împreună cu doamna și domnișoara. Și cîteșitrei începuseră pregătirile și încercau costumele și toaletele. Urmatecu și-a comandat un frac. Cucoanele și-au cumpănit multă vreme culoarea rochiilor și tăietura lor. Iancu fusese de părere ca Amelica să meargă în costum național. Spunea că el e român, că e președinte, că tot ce are de la țară are, că acum e și moșier și că auzise că multe cucoane din lumea mare au început să vină așa la baluri. Coana Mița însă s-a împotrivit din răsputeri.

— Dacă acum nu și-o face fata o rochie de saten roz cu dantele și cu volane, cînd o să-și facă ? spunea dumneaei, și nici Amelica nu avea nici o tragere de inimă pentru costumul național.

De aceea, Amelica a avut o rochie roz, cu cerculeț și cu volane multe, multe ; iar coana Mița, o rochie de mătase neagră, cu baclavale pe foi. Seri întregi, cînd veneau toaletele de la croitorese, în cutii mari abia duse de biete fetițe rebegite de ger, Mili și Mali au fost oprite de cucoane să încerce și să mănînce cu ele. Și-apoi mai era ceva : lui Urmatecu îi spusese baronul că la trecerea regelui și a reginei, doamnele vor trebui să facă o reverență. Și în toată lumea lor, în afară de domniță, pe care nu îndrăzneau să o supere, nu se mai găsea nimeni, decît Mili și Mali, care să știe așa ceva. Ele făceau ploconeli în fiecare duminică la biserică, în fața altarului lor catolic, și se pricepeau și de-acasă, ca bune austriece, din Viena lor plină de arhiduci. Mali o învăța pe coana Mița, iar Mili, pe Amelica. Seara, cînd se întorcea Iancu acasă, împreună cu Schweickert, cu dorul unei tihnite sticle de Drăgășani, și le găsea pe cîteșipatru, una în fața celeilalte, trăgîndu-se de fuste și ploconin-

du-se, zicea tare, cu un fel de hohot de batjocură, dar și de mulțumire în glas :

— Dă-i, dă-i, dă-i, coană Miţo ! Dă-i, dă-i, dă-i, fata tatii, dar vedeţi să nu vă scrîntiţi picioarele !

Și totdeauna Amelica se supăra. Începea să plîngă, ieșea din odaie și trîntea ușa după ea. Ultima dată chiar, firea ei bolnăvicios de simțitoare, încăpățînarea și mai ales felul de a nu îngădui nimic tatălui său au făcut-o să se închidă la ea în odaie, să nu vină la masă și să spună că nu mai merge la bal. Și Amelica s-a ținut de cuvînt cîteva zile. Doar coana Miţa, singură cu Mali, în faţa unei oglinzi mari de la șifonier, se pleca și se ridica în înfoierea fustelor, continuînd lecţiile cu tragere de inimă și rîvnă, spunînd că nu poate să scape nici o zi, că are oase mai bătrîne și mai tari.

În ziua Anului nou abia de s-au îmbrățișat și au gustat cîte ceva. Într-o scurtă plimbare cu sania, întreaga familie s-a repezit pînă la conu Barbu și la domniță, să-i felicite. Apoi s-au întors cuminţi acasă, cu gîndul la seara care se apropia. Firește că Amelica hotărîse din ajun că iar merge la bal. Toate odăile erau pline de ceea ce Urmatecu și familia lui aveau să îmbrace peste cîteva ore. Se întindeau pe scaune și pe canapele rochiile înfoiate, călcate, cu apele mătăsurilor bine scoase în lumină. Ciorapii subţiri, corsetele, fundele, mănușile lungi, batistele mici, făcute parcă din păienjeniș — toate erau risipite prin casă și așteptau, la un loc cu cravatele și pantofii de lac noi-nouţi, ai lui Iancu.

O Coroană a României, strălucitoare, spînzura de panglica ei albastră în partea stîngă a fracului. Însuși Schweickert, cu ochiul lui sigur, se ostenise să o potrivească și să o agaţe tocmai la mijloc, între rever și umărul hainei. Cucoanele aveau capetele mici, cu cărări de li se vedea pielea, pentru că părul era strîns și răsucit tare în niște legături de fier, înnodate, din care, mai tîrziu, trebuiau să se reverse buclele. Întreaga familie Schweickert rămăsese, de la o mică petrecere din noaptea de Anul nou, în casa lui Urmatecu. Au dormit puţin, pe unde au apucat, iar Iancu s-a odihnit bine în timpul zilei, în acest an care începea atît de frumos, pentru ca să ţină la noapte.

Afară ningea încet și des. Pîrtiile făcute prin curte se ștergeau iute. Din cînd în cînd, se auzeau numai zurgălăii unei sănii ce se apropia și se topea apoi în depărtări.

Clopotele de la Sfîntul Vasile, din capul străzii, începuseră să bată dis-de-dimineață. Era o mulțumire și o bucurie în întreaga casă, ce se simțea în bacșișurile mai grase date slugilor ; în covrigii și merele azvîrlite copiilor cu sorcova, și pumnii de gologani pentru flăcăii cu plugușorul, care, din prag, presărau covoarele și colțurile încăperilor cu boabe de grîu. Era un început de an ca întotdeauna, cu bucuriile lui românești și datini vechi, așa cum le apucase Iancu din copilărie, dar și cu o măsură nouă și o grijă pentru balul din seara aceea ! De data aceasta, ziua de 1 ianuarie nu se va mai sfîrși cu mese întinse, cu fripturi și plăcinte și mult vin vărsat, cu glume piperate și sărutări prin colțuri de fete și de cumnate mai tinere — unde și cum o fi petrecînd Jurubița ? i s-o fi schimbat și ei ziua de Anul nou ? îi trecu deodată lui Iancu prin minte — cu *Vicleim* fără perdea, pus să joace în ușa sufrageriei, și cu multe, foarte multe rînduri de cafele. De data aceasta, Iancu Urmatecu se gîndea că seara va călca în palatul lui Vodă. Și iarăși, ca atunci cînd se minuna de casa lui nouă, abia lăsată din mistrie, stătu, înainte de a se lăsa somnului, să măsoare cu mintea tot drumul pe care l-a făcut. Era și după numărătoarea zilelor și a lunilor o clipă bună pentru socotelile ce nu se fac pe hîrtie, ci în fundul sufletului, singurul fel lămurit pentru a putea citi cît ai dat și cît ai luat. Și s-a văzut, iarăși, cum a fost frămîntat de griji și îndrăzneț ; făcîndu-și poftele, cheltuind și pentru el, dar și pentru alții ; nedîndu-se bătut ; neînțelegînd doar anumite lucruri în mersul vieții, dar atunci încurajat de soția lui, Mița ; trecînd mai departe, vorbind frumos, dar și răstindu-se, luptînd și, în cele din urmă, biruind. Își dădea seama că a înțeles de mult ceea ce alții, bieții de ei, „ăia", de pildă, n-au putut prinde niciodată (că de asta le și spunea el „ăia" și își bătea joc de ei), și anume că : în viață nu se merge numai pe un singur drum și că nu se clădește numai cu piatră și fier. Urmatecu a pus cît a putut, și de multe ori a și uitat ici o vorbă, dincolo o

glumă, în altă parte un sfat ; și a dat și cu mîna, și cu gura. De n-ar mai fi fost să vină niciodată înapoi ceea ce a risipit, nu i-ar fi părut rău, căci nici n-ar fi știut cît și cum a cheltuit. Dar iată că acum toate se strîng și vin fără să le cheme. Dacă se întîmplă întotdeauna și tuturor astfel, Urmatecu n-ar ști să răspundă ! Mița crede că da, că sînt momeli, că sînt chemări ce se leagă de descîntece și icoane și vin înspre un om după inima lui. Iancu n-ar avea nimic împotrivă ; ba cu atît mai bine ar fi dacă s-ar găsi firul unei rînduieli și dacă s-ar putea da lecții de izbîndă și noroc. Dar dacă s-a adeverit de multe ori vorba Miței, el crede că a fost mai mult o dragoste și o tragere de inimă față de el și de casă.

Ca toți oamenii care nu cred hotărît în ceva, și Iancu Urmatecu se rușina în izbînzi ajutate de actul credinței trecute, dacă el va fi fost întîlnit în viață. Și îl întîlnise de vreo cîteva ori ! Și fusese grăbită credința lui, înfricoșată, cu inima-n gît, cerînd iute să scape de vreun rău, sau așteptînd nerăbdătoare să-l ajungă un bine. Dar nu știa după cine se luase (poate numai după sufletul lui) și în ce fel a apucat-o, că în toate poveștile astea nu se putea potrivi după conu Barbu, care era credincios în biserică și în legea veche, și de multe ori, cu toate prilejurile, o arătase. Se vede că pentru asemenea lucruri Urmatecu nu era încă îndeajuns de sigur pe el. Pentru ca să fii credincios și pentru ca să o arăți cu umilință, gîndea Iancu, trebuie să fii boier mare și să stai foarte sus și foarte tare, să ai de unde să dai din ifosul tău, la care te întorci, după ce ai bătut mătănii. Și Iancu simțea și credea că după ce s-o întinde de-a bușilea în biserică, orătăniile mai mici și mai proaste decît el, care nici ele nu credeau, „ăia" și alții ca ei, își vor da cu coatele și vor pufni, și multe înfoieri, și ifose de ale lui Urmatecu, agonisite cu poliță ținută la mînă și înjurătură, se vor duce cu rugăciunea. În socotelile lui de viață din seara asta intrau și asemenea gînduri, aduse de o rămășiță de miros de tămîie care mai plutea prin casă, căci în ajun pusese coana Mița, cu toate treburile și grijile ei, pe popa Tudor să citească la icoane moliftele sfîntului Vasile cel Mare, pentru sănătate și norocul casei. Și norocul ăsta se și arătă,

începînd parcă într-o peșteră de lumină, locul tuturor făgăduințelor și înălțărilor viitoare, de teapă și de minte : balul de la palat.

Sosise, în sfîrșit, ceasul în care toate cele pregătite trebuiau îmbrăcate. Cea dintîi gata a fost Amelica. Își trăsese și mănușile, își prinsese o coroniță de trandafiri mici în păr, și acum, între două lumînări aprinse, se privea în oglinda unui șifonier, care o cuprindea întreagă. Făcea ceea ce de cîțiva ani făcea regulat în taină în noaptea de Bobotează, cînd, cu părul despletit, aștepta să-i răsară din apele oglinzii chipul celui hărăzit de soartă. De data aceasta, însă, ea nu aștepta nimic. Fundul misterios al oglinzii, de unde venea prevestirea, era închis în credința ei și răsfrîngea numai la suprafață imaginea de-acum, cu care ieșea în lume pentru prima oară. Și înfățișarea Amelicăi era atrăgătoare și proaspătă. Tinerețea ascundea și grosolănia trăsăturilor, și asprimea caracterului ce se puteau citi în ochii vineți, sticloși, fără umbre și fără căldură. Zîmbetul era frumos și fraged în rotunjimile trandafirii ale feței, și trupul, bine legat, mlădia, sub faldurile bogate ale rochiei, adevărate ispite. I-ar fi trebuit însă, pentru ca să-și întregească farmecul, o lunecare în mers, care-i lipsea.

Întîrzia să se vadă în ea femeia. Voința și greutatea gesturilor lui Iancu trecuseră la Amelica în încăpățînare și stîngăcie. Și ființele acestea două, atît de apropiate, înțelegîndu-se totuși atît de puțin una pe cealaltă, semănau uimitor !

În genunchi, cu ace în gură și degete subțiri și pricepute, Mili, măruntă și agitată în rochia ei neagră și obișnuită, sunînd din toate podoabele de brățări și de lanțuri, prindea ici-colea ultimele cute și volane pe toaleta de bal a Amelicăi. Și pe furiș, fără să fie văzută de fată, adăuga un bucheței mai mult de flori artificiale într-o adîncime de fald, ca pe un răvaș ascuns, pe care inima ei încă tînără îl trimitea în lumina și splendoarea sălii de bal, unde știa că nu va ajunge niciodată, dar unde, în dorul ei de vieneză încă lacomă de veselie și de dans, știa că ar petrece și s-ar purta mai bine decît Amelica, un copil nepriceput să guste încă aceste mari lucruri ale vieții.

Cînd s-au așezat bine — tatăl, mama și fiica — în sanie, unde rochiile și hainele au fost potrivite amănunțit la lumina felinarelor, cu care slugile, Schweickert, Mili și Mali luminau curtea vătuită de zăpadă, au pornit. Fulgii răcoritori zburau deși peste capetele lor, se prindeau în păr și se topeau pe față. Amelica stătea nemișcată între părinții ei, simțind cum se amesteca în aerul rece, din bătaia caldă a blănurilor, cîteodată, un puternic parfum de garoafă sau chiparoasă din batiste sau din volane de rochii.

Nu numai curtea, ci întreaga piață a palatului erau sărbătorești. Marile ferestre luminate azvîrleau pulbere de aur pe moliciunea zăpezii. Felinarele aprinse alcătuiau șiruri lungi de mătănii luminoase, iar soldați cu torțe despletite în fum și flăcări arătau drumul săniilor și caretelor. O mulțime de cetățeni înțesa trotuarele, întinzînd capete curioase înspre cei ce soseau. Din cînd în cînd se auzea numai glasul sergenților, puși să țină rînduială. Cînd au ajuns la scară, doi lachei în uniforme albastre, cu fireturi, cu ciorapi lungi albi și pantofi de lac, s-au înclinat respectuos și au ajutat pe doamne să coboare. Coana Mița, puțin încurcată, a întîrziat, însă, peste rîndul celor grăbiți, îngrijorată de unde o să-i aștepte sania la ieșire în vălmășeala aceasta. De aceea a și încurcat îmbulzeala celorlalți și a strigat puțin prea tare un ordin către vizitiul lor. Dealtminteri, ea era aceea asupra căreia palatul și lumea lui au făcut cea mai puternică impresie. În mărimea și în mulțimea aceasta, siguranța rînduielilor de lucruri și oameni pe care doamna trebuia s-o aibă, pentru a fi liniștită, nu se găsea nicăieri. I se părea coanei Mița că totul se pierde, că totul se rătăcește. Și, de aceea, încă o dată a tulburat liniștea solemnă sub care se frămînta mulțimea de la garderobă cînd, după ce au dat blănurile și paltoanele și au îndopat buzunarele cu șaluri și căciuli, coana Mița a spus destul de tare lacheului care le lua, încît au și întors cîțiva musafiri capul și i-au privit :

— Vezi dumneata să nu se piardă ce-am pus în buzunare și ține-le pe toate la un loc !

Amelica, simțind mișcarea celor dimprejur, s-a depărtat un pas de mama sa, ca și cum ar fi vrut să-și îndrepte

roniţa de trandafiri în oglindă. Apoi, doi ofiţeri tineri u venit, le-au dat braţul şi au urcat încet scara cea mare. n sala tronului, schimbată în sală de bal, luminile cădeau ca săgeţi şi ca briliante din înaltele candelabre aprinse din sfeşnicele atîrnate cu gheare de bronz de pereţi. lante uriaşe — ficuşi, leandri şi palmieri — împodobeau le patru colţuri, lăsînd să se vadă, sub bogăţia verdeţii lor, scaune şi jilţuri grele sau uşoare pe picioarele şi arcurile lor de aur, aşezate în grupuri, de parcă atunci ar fi fost părăsite de musafiri.

Lumea începea să vie din ce în ce mai multă. Se vedea că mulţi nu se cunosc între ei. Intrau singuri sau cîte doi-trei, cu paşi rari şi sfioşi, aruncînd, ca şi Urmatecu şi doamnele lui, priviri cercetătoare, de recunoaştere. Toate uniformele treceau în strălucirea lor. Erau artileriştii, cu tunicile cafenii şi epoleţii grei de aur ; roşiorii cu ceaprazuri negre şi nasturi creţi la cizme ; străinii, miniştrii cu fracuri ciudate, muiate în aur. Apoi, erau fracurile negre ale domnilor, acoperite de decoraţii, şi printre ei, doamne multe, graţioase în eleganţa şi tinereţea lor, cu brăţări grele prinse peste mănuşile lungi, şi mlădioase evantaie de pene de struţ, pe care ştiau, dintr-o pricepută experienţă, să le mînuiască discret, elegant şi cu un anumit înţeles. Două muzici, în două părţi opuse ale sălii, ascundeau, sub bogate draperii, alămurile lor încă mute. Urmatecu, într-un colţ, se întoarse cu faţa la perete, pentru a nu fi văzut, şi îşi potrivi în fugă ceasornicul. Apoi, vrînd să le asigure pe soţia şi fiica sa că ceea ce se aşteaptă nu va întîrzia şi dorind să arate şi cîteva cunoştinţe precise, spuse :

— La zece vin regele şi regina ! Mai e !

Amelica, mai puţin interesată de acest eveniment, găsea că ceea ce aştepta ea de la balul de la palat, mişcarea şi petrecerea, întîrzia.

Coana Miţa îşi căuta un loc bun şi liniştit, de unde să le vadă pe toate. În cele din urmă, departe, lîngă intrare, Iancu deslusi făptura mică şi încărcată de decoraţii a baronului Barbu. Uşurat şi bucuros că în sfîrşit cunoaşte pe cineva, se repezi înspre ministru. Soţia sa, văzîndu-l că se depărtează, l-a strigat, cu glasul pe jumătate, pentru că, părăsită, numai cu fata în mulţimea

aceasta, se simțea ca un înecat gata să se ducă la fund. Văzînd însă că nu are nimic de făcut, se mulțumi să măsoare depărtările dintre ea și diferite grupuri, pe luciul întins al parchetului, unde lumina orbitoare se așternea ca suliți sau ca pete de apă. Deodată, din lumea care creștea și se strîngea înspre intrarea de la fund, s-au desprins Urmatecu și baronul. Bătrînul boier era liniștit ; Iancu, dimpotrivă, trecea cînd la dreapta, cînd la stînga ministrului, și era aplecat, servil și ascultător. Baronul a fost de o politețe deosebită față de coana Mița și de Amelica. Le-a felicitat pe doamne pentru rochii și i-a felicitat apoi pe părinți de frumusețea fetei. Cînd, într-o tăcere care de îndată se făcu, un glas vesti : „Maiestățile-lor !", musafirii se și găseau înșirați pe două rînduri. Coana Mița simți o puternică emoție și încercă să se ascundă. Amelica, împinsă de curiozitate, făcu un pas înainte.

Perechea regală apăru. Carol I, în uniformă de geniu, cu decorații și cordoane, se opri în mijlocul sălii. Figura începea să se închidă în trăsături aspre. Tîmplele și barba încărunțeau, ștergînd de pe față favoriții tinereții.

Zîmbea îngăduitor, dar numai aparent. În realitate, purta un adînc dispreț pentru toți cei din jurul său, care în nici un fel n-aveau nimic de împărțit cu germanismul predestinat în care credea Karl Zefirin de Hohenzollern. Purta vădit o voință în ochii vii, sub sprîncenele arcuite și ridicate. Mărunt, avea la mers țopăituri de vrabie, dar și ușurința și mlădierea trupului. Lîngă el, regina Elisabeta părea și mai lipsită de un jilț sau de un fund de trăsură de gală, pentru care întreaga ei făptură, grasă și afînată, ascunsă în faldurile largi ale unei rochii cenușii, era făcută. Încărunțind și ea, pe o față lată și plină cu un veșnic surîs, congestionata regină plutea totuși cu privirea atît de deosebită și cu atît mai împrăștiată și mai puțin sigură decît a soțului său. De curînd începuse să se afle prin mica lume românească de numele ei de scriitoare : Carmen Sylva. Toți cei care nutreau nădejdea vreunui cîștig — profesorași de tot felul și iarăși gazetărași abili — dădeau buzna la neprecupețite laude în jurul regalei literaturi dulcege, cu eroine despletite și lălii. Pentru ființe însă cum era

coana Miţa, lucrul acesta avea ceva tulbure şi ciudat. Numele nu o lămurea cu nimic, iar îndeletnicirea, şi mai puţin. Din cîte ştia despre regină, coana Miţa aflase numai că a fost o mamă nefericită, pierzîndu-şi fetiţa. Şi simţea că dacă n-ar fi acest Carmen Sylva, pe care nu-l înţelegea şi care se aşeza oarecum supărător între ea şi regină, dragostea şi pornirea ei de mamă şi-ar fi găsit mai iute drumul înspre făptura aceasta. Dar aşa, rămînea rece şi n-o putea iubi. Nu înţelegea cum, după atîţia ani chiar, Elisabeta şi-a găsit mîngîierea. În orice caz, ar fi voit să ştie mai multe despre ea, să o asculte vorbind, povestind, pentru că poate, în cele din urmă, regina tot nu s-a mîngîiat, ci numai pare astfel ! În felul acesta a gîndit coana Miţa. Amelica privea departe, fără gînduri prea mari. Doar firea ei invidioasă, neştiind să lămurească bine ce şi cui i se cade sau nu, simţea un fel de neplăcere personală în golul şi tăcerea pe care o clipă solemnă o face în jurul a două fiinţe obişnuite. Fata nu se pricepea să lege cu nimic maiestatea, puterea şi frumuseţea ei. Frică nu îi putea fi, pentru că se ştia sigur ocrotită în viaţă de tatăl ei. Regalitatea, în lumea ei de pizme timpurii, de eresuri şi de îndeletniciri mărunte, nu avea încă nici un cuprins. Lipsa ei de emoţie faţă de trecut şi de strălucirea măreţiei, făcută din încăpăţînarea unei timidităţi ce-i spunea să nu se sperie şi să nu admire nimic pentru a nu pierde ceva din mîndria ei rău înţeleasă, o închidea încă în anii tineri într-o tristă şi dureroasă neputinţă de a se aprinde, de a crede şi de a iubi. Şi poate lipsurile acestea, fără să ştie şi fără să vrea, o puneau pe Amelica pe drumul cel bun faţă de găunoasa solemnitate a regalităţii. Dar în nici un fel ea nu se pricepea să folosească drumul acesta. Iar întrucît îl privea pe Urmatecu, care măsurase în viaţă scara mărimilor şi a puterii şi care, tulbure, simţea şi o mîndrie naţională fără cunoaşteri, pentru că nu avea de unde să le aibă, dar cu o bucurie de fierturi şi de înaltă rînduială, perechea regală şi regele îndeosebi aduceau curiozitate şi nădejdi, mai ales pentru urcuşul vieţii, luat de-acum înainte şi pentru totdeauna. Fără să vrea, Urmatecu îşi aduse aminte de tablourile decolorate de soare de deasupra biroului său murdar şi scobit cu briceagul de la arhivă :

Carol I, regele României, și regina Elisabeta, regina României. Pentru el totdeauna portretele astea n-au fost decît lucruri : ca dulapul cu dosare și ca o hartă a țării, spînzurată pe un alt perete. Astăzi, însă, era ca și cum s-ar fi întîlnit cu România însăși și cu toate grefele ei deodată. Regele și puterea lui, purtată și arătată în galoane ce urcau sus pe braț, îi înlesneau lui Urmatecu să înțeleagă și să vadă Statul, pe care îl credea făcut pentru el și pentru alții ca el. În alt fel, Urmatecu ar fi trebuit să facă un efort și poate tot n-ar fi înțeles și n-ar fi izbutit să vadă lămurit. Dar oricît ar fi fost de pregătit din experiența vieții, altfel făcută decît de coana Mița și Amelica, pentru întrevederea cu perechea regală, Iancu Urmatecu se simțea acum zguduit, luă măsurile acestea tainice, ascunse în adîncul sufletului său, zguduit din tot ce-și făgăduia în urcușul acesta spre rege și regalitate, din tot ce putea poate cîndva să-i crească o mai cuprinzătoare chiverniseală. Căci, cu tot entuziasmul său, Iancu Urmatecu nu fusese părăsit nici o clipă de un robust simț al realităților, care-i spunea că și regele e un om cu gînd de agonisită și că, după cîte a auzit, nu disprețuiește o afacere bună și încă pe un priceput om de afaceri.

Trecerea regelui și a reginei a fost scurtă. Au făcut cerc și au strîns cîteva mîini. Apoi valul mulțimii a început să se miște, depărtînd pe stăpînii palatului într-un loc împrejmuit de miniștri, pe unde nici Urmatecu, nici cucoanele nu îndrăzneau să treacă. Muzicile, după obișnuitul *Trăiască regele* la intrarea suveranilor, acum începură unele arii de dans. Ofițeri politicoși împărțeau carnetele de bal doamnelor și domnișoarelor, și cel dintîi răsună marele vals al lui Johann Strauss, *Dunărea albastră*. Perechile în vîrteje goleau mijlocul sălii. Doamnele mai ales se înșirau pe scaunele poleite și ușoare, îmbrăcate în mătase vișinie, ce se întindeau nesfîrșite pe laturile cuprinzătoarei încăperi. Balul începuse.

Coana Mița și Amelica, numai ochi, ședeau alături, cu sentimentul unei părăsiri, cînd, deodată, ofițerul care i-a dat brațul Amelicăi la sosire veni, se prezentă și ceru favoarea unui vals. Era poate singurul lucru de la școală pe care Amelica îl învățase cu patimă : să

danseze. Și, într-adevăr, era ușoară și nu era lipsită de o anumită grație. Cu un bărbat însă nu dansase niciodată. Și nu i s-a părut nici mai ciudat, nici mai plăcut. De data aceasta a văzut încă o dată sala, în toate colțurile ei, i-a văzut pe toți cei care nu dansau, pe toți care stăteau de vorbă, din fuga învolburată a valsului. Cînd s-a reîntors, respira iute, cu buzele întredeschise, purtînd o oboseală plăcută în întreaga ființă. Coana Mița o privi cu drag și cu un zîmbet. Simțea că o bucurie de tinerețe începe să o prindă pe fiica ei. Îi potrivi cîteva bucle, îi făcu vînt cu batista și, fericită, aștepta mai departe. În pauză se mai simțea parcă încă vibrarea muzicii tăcute și a veseliei aprinse. Mai tîrziu începură și murmurele acelor nesfîrșite convorbiri ce se leagă pretutindeni într-o mare sală de bal. Regele și regina s-au retras, lăsînd palatul acestor bucurii cuviincioase.

Și nu începuse încă bine o polcă, tot a lui Johann Strauss, pe compozițiile căruia dánsa întreaga Europă, de la curți fastuoase pînă la petreceri populare, cînd același ofițer, cu un nume spus în pripă, că nici n-a fost bine înțeles de doamne, se înfățișă iarăși, de data aceasta însoțit de un tînăr mărunt, grăsuț, negricios, cu un păr des, crescut stufos pe tîmple, și o frunte scundă, cu o privire vioaie și cercetătoare, îmbrăcat într-un frac bine croit. Ofițerul, politicos, îl prezentă mamei și fiicei :

— Îmi dați voie, doamnă... domnișoară... d-l procuror Hangiu ! spuse el și, înclinîndu-se, plecă.

Noul-venit sărută curtenitor mîinile și invită pe Amelica la dans. Perechea se pierdu în învălmășeala sălii.

Alexandru Hangiu era o podoabă a magistraturii. La treizeci de ani, puțin după întoarcerea de la Paris de la studii, ajunsese procuror, fiind foarte prețuit atît pentru cunoștințele sale, cît și pentru cinstea și integritatea sa. Fiu al unui profesor de la Focșani, el moștenise de la tatăl său, o dată cu o mică avere, ce-l punea la adăpost de toate nevoile, și un simț deosebit al datoriei, și o meticuloasă conștiință, atît în meserie, cît și în viață. Deși tînăr, ducea o viață ordonată, poate puțin lipsită de entuziasm și de fantezie, împărțită sever

după un anumit program și avînd regularitatea unei existențe de pensionar. Putea fi văzut mereu la aceleași ore în aceleași locuri, plimbîndu-se singur sau în tovărășia unor domni mai în vîrstă, pe care îl căuta. Lucra și acasă : citea, nota, se informa. Era harnic și pasionat de meseria lui. Iubea dreptul, credea în el, și, ușor, își întindea și asupra vieții politice și sociale judecăți încheiate pe priveliștile din jurul său, după un anumit tipar al profesiunii și după firea sa bănuitoare și ambițioasă. Purta, însă, cu aceeași ușurință și unele idei preconcepute. De pildă, ura Bucureștii, cu o veche teamă și neînțelegere de provincial, moștenite și păstrate întregi, fără posibilitate sau gînd de revizuire. Se ferea să cunoască oameni și nu primea să intre decît foarte rar în cercuri bine cunoscute, de unde era sigur că a doua zi nimeni nu va veni să-i ceară ceva. Dansul și-l îngăduia ca pe o obligație socială, firește, numai în anumite locuri și cu anumite persoane. Nu i se cunoscuse niciodată o legătură sau o întîmplare cu o femeie. Împodobit astfel cu toate prevederile și toate virtuțile, nu se putea ca procurorul Hangiu să nu fie și strîngător. După cum își împărțea viața, își împărțea și banii, pe luni și pe zile. Iar din economii, cu care se deprinsese de mult, călătorea. Era un obicei luat încă din timpul învățăturii de la Paris. Atunci, oprindu-se în multe orașe străine, l-a cunoscut, la Viena, pe Bubi Barbu prin cafenelele studențești, pe cînd tînărul baron își făcea ucenicia teoriilor înaintate. Deși erau complet deosebiți ca fire, ei s-au împrietenit, Hangiu nedisprețuind un titlu și o trecere la noul său prieten. În țară s-au mai întîlnit de cîteva ori, iar acum, în urmă, de cînd Bubi avea un fel de cămin al lui, unde cu plăcere poftea cîte un prieten, procurorul mergea cîteodată să-l vadă, ținîndu-se însă într-o rece și puțin cordială depărtare atît de Jurubița, cît și de Gună Licureanu, al cărui fel zvăpăiat de a fi risipitor, a cărui lipsă de greutate în vorbă și, mai ales, a cărui lipsă de lecturi îl supărau.

La balul de la palat, Hangiu a stat și a chibzuit îndelung alegerea dansatoarelor. Amelica i-a plăcut de la început, cu aerul ei încruntat, cu lipsa ei de veselie pentru vîrsta pe care o arăta, cu seriozitatea și stîngăcia

mamei sale, ce părea mai mult severitate, văzută de departe, în puținătatea gesturilor. Apoi a observat și vizita pe care, în colțul lor, le-a făcut-o ministrul de justiție. Și, firește, cu toată integritatea lui, tînărul procuror nu disprețuia o relație sigură. Pe Iancu nu-l cunoștea. L-a bănuit a fi tatăl și soțul, dar îl credea cu totul altceva decît ceea ce era. Procurorul Hangiu acum se pornise tocmai la un dans, la care se cerea și pricepere și mai ales ființească voie bună ; de aceea, acest observator socotit greșise. Dansa greu, încurcînd pașii, călcîndu-și de multe ori, pripit, dansatoarea. Neplăcerea pe care orice alt tînăr ar fi avut-o atunci, pe el nu l-a tulburat. Vedea că nu știe bine polca. Asta nu făcea nimic ! Dacă nu știe, o să învețe. Și foarte atent, Hangiu era cu gîndul numai la picioare, căutînd să le potrivească după mersul muzicii. Au fost la început una din acele perechi triste și stîngace, din care fiecare dansator urcă tocmai cînd celalt coboară. Cu încetul însă, și mai ales prin silințele și mlădierile Amelicăi, au intrat în șuvoiul muzicii ca într-o apă, care i-a luat cu ea. De vorbit, au vorbit puțin. Tînărul a întrebat-o dacă e bucureșteancă, și fata a răspuns da ; apoi, dacă a fost la Paris. Fata i-a răspuns că nu, dar că ar vrea să se ducă. Hangiu i-a mărturisit că, de cîte ori va putea, se va reîntoarce în acest oraș minunat ! Apoi au tăcut, și polca s-a isprăvit. La cadril, procurorul iarăși a apărut. De data aceasta lucrurile au mers mult mai bine. Executa precis și tăcut figurile, lăsînd să se vadă că pentru el e mai important să nu iasă din rînd decît să-i facă plăcere dansul. Cînd muzica a tăcut, el a condus-o pe Amelica la locul ei, s-a înclinat fără o vorbă, și balul s-a sfîrșit. Tîrziu, după ce și-a petrecut toată vremea la bufet, Urmatecu a venit să-și ia soția și fiica. La ieșirea de la palat, ninisoarea se schimbase în vifor. Au străbătut cu greu pînă acasă, unde seara s-a încheiat totuși cu o masă de noapte intimă, la care toți povesteau despre cele văzute lui Mili, lui Mali, lui Schweickert. După ce a vorbit despre vinurile și mîncările privite mai mult decît gustate, Urmatecu întrebă într-o doară :

— Cu cine ai dansat, Amelico ?

Fata a răspuns iute, fără umbră de amintire păstrată pentru ea :

— Cu un procuror !

— Cu un procuror ? făcu Iancu mirat. Cum îl cheamă ?

— Mi se pare Hangiu, din cîte am auzit ! răspunse pentru fată, mama ei.

— Hangiu !... Hangiu ! făcu Iancu de vreo cîteva ori. Nu-l cunosc ! Trebuie să fie din băieţii tineri, veniţi de curînd.

Şi Urmatecu trecu mai departe, şi iarăşi vorbi despre rege, despre felul cum nu dă decît un deget, în treacăt, celor din jurul său. Schweickert ascultă îndelung. În cele din urmă, nemaiputîndu-se stăpîni, zise, puţin cam apăsat :

— Împăratul nostru n-ar face asta, pentru că ne cunoaşte !

Urmatecu, jignit, se aprinse. Schweickert insistă şi Iancu se înflăcără. Devotamentul lui era tînăr, ce e drept, dar un patriotism abia trezit şi o mîndrie făcută din gîndul a tot ce ar mai avea de dobîndit şi din tot ce întîlnise în ultimele zile — palat, miniştri, ofiţeri, decoraţii şi putere — îi dădeau o mulţumire şi o aprindere de român şi de bucureştean care nu îngăduiau nici o observbaţie din gura unui străin mai ales !

O dată cu starea cea nouă, multe lucruri au trebuit să se schimbe. Chipuri mai vechi şi obişnuite în casa lui Urmatecu, rude chiar, au început să vie din ce în ce mai rar. Mesele erau tot atît de bogate, la fel de întinse oricînd pentru musafiri, dar pentru alţii. Celor vechi li se şoptea cîteodată, dacă nu înţelegeau, că nu mai sînt locuri, că ei sînt de-ai casei şi că sînt bineveniţi, dar în alte zile. Cei de-acum erau magistraţi, bancheri, avocaţi şi cîteodată cîţiva parlamentari. Vechile slugi s-au schimbat şi ele, ca şi felul de a servi. Servitoarele nu mai umblau în papuci şi legate la cap, ci în rochii negre, cu şorţuri albe ; coana Miţa nu mai împărţea mîncarea la toată lumea, ci se servea fiecare pe rînd, iar cafeaua nu se mai bea printre firimiturile de pîine şi furculiţele uitate pe masă, cu sosuri sleite în dinţi, ci se lua în odaia turcească, mobilată cu divane joase, cu covoare, cu mese scumpe bătute cu fildeş, unde stră-

fulau prin colțuri narghilele înalte, cu șleaul încolăcit de-a lungul gîtului. Schimbarea aceasta, în cîteva săptămîni numai, o adusese mamzel Hélène, de care s-a simțit mare nevoie încă din primele zile. Mamzel Hélène era franțuzoaică, purtată cu cîțiva ani în urmă pînă la București de toanele zburdalnice ale inimii. Unul din nenumărații români care au învățat în tinerețea lor la Paris să deosebească un tablou de un altul, să asculte o muzică, să citească o carte și să iubească o femeie care, după întoarcerea în țară, trebuia să le uite pe toate pentru a se face om serios, păstrînd numai o meserie care îi îngreunează tot mai mult trupul și mintea, a prelungit cu o îndrăzneală mai mare decît a celorlalați tovarăși de străinătate visul său inutil și a luat-o cu el pe mamzel Hélène. Firește că, odată aci, femeia n-a mai putut să lupte cu părinții băiatului, cu grija multor hectare din Oltenia și cu fata unor vecini de moșie, care era hotărîtă să ajungă nevastă pentru că avea parale și n-avea trecut. Și mamzel Hélène a rămas în țară să dea lecții de limba franceză, mai întîi la cîte un pension, apoi prin familii. De la niște noi prieteni, funcționari la Curtea de Conturi, Urmatecu a aflat de ea. Și s-a gîndit că, oricum franțuzoaica asta trebuie să știe mai multe decît coana Mița în tîlcul și rînduiala mai subțire a casei și că nu e rău să o ia la ei, Amelica avînd cu cine să mai vorbească franțuzește, mai cu seamă acum, în preajma măritișului. Iubirea care a tulburat-o pe mamzel Hélène i-a sfărîmat viața foarte devreme, să fi avut douăzeci de ani, astfel că acum, femeie nici măcar de treizeci, își purta o tinerețe în plinul ei. Era una din acele femei care dogoresc de cum le întîlnești ; te lovește din întreaga lor ființă o căldură ca dintr-o gură de cuptor. Înaltă, bine făcută, blondă, cu o gură cărnoasă și ochii verzi, umbriți de gene dese și negre, cu un sîn bogat, cu mîinile albe și degetele subțiri, cu un picior mic, frumos îmbrăcată și cu gust, ea avea o înfățișare elegantă și ispititoare. Vorbea o românească destul de limpede, cu un puternic acent, și era de o mare blîndețe și sfiiciune. Cu Amelica nu izbutise să se împrietenească, dar nici nu se certa. Era răsplătită numai cu tăceri sau repetări înciudate de cuvinte de cîte ori o corecta într-o pronunțare greșită,

sau în construcţia unei fraze. Urmatecu, pentru a acoperi cît mai bine ispita şi pofta pe care i le aducea femeia aceasta cuminte, se silea să se poarte politicos şi cu nepăsare. Ceea ce nu-l împiedica să o privească lung şi stăruitor cînd trecea prin casă şi să-i ceară prea multe şi prea dese servicii, pe care femeia i le făcea cu graţie, cu bucurie şi cu acel „*oui, monsieur*“, care îi plăcea lui Iancu atît de mult. De vreme ce multe şi importante împrejurări i-au ţinut la Bucureşti în iarna aceasta, fără să aibă vremea să se abată pe la conacul de la Bălăşoieni de cînd au cumpărat moşia, deşi vremea nu era prielnică, au hotărît totuşi să plece la ţară. Un dezgheţ timpuriu desfundase şoselele, care nu mai erau de sanie şi doar cu greu de trăsură. Drumul nefiind însă prea lung, au rămas la hotărîrea lor. În două trăsuri trebuiau să meargă Iancu, soţia şi fiica lui, mamzel Hélène şi Păuna, pe care coana Miţa, cu consimţămîntul lui Iancu, a luat-o de la domniţă. Plănuia să o lase femeie de încredere la conac, şi deocamdată, pînă la vremea muncilor, un fel de administratoare a curţii.

Au ieşit din Bucureşti spre Ciorogîrla. Şanţurile erau pline încă de zăpadă murdară, iar şoseaua, acoperită cu noroi pînă la scara trăsurii. Pe cîmp, omătul întins se rupea în pete de pămînt negru şi mustuos. Cerul era trist acoperit cu un nour, mai negru înspre răsărit, ca un fum. Ciorile, puzderii, croncăneau şi cereau zăpadă, întîrziind îndrăzneţe pînă sub pasul cailor. Satele erau închise : oameni, puţini. Cînd au fost să treacă Argeşul, s-au oprit. În lunca rîului bătea un vînt ascuţit, lovind sălciile uscate în crengile lor. Podul nesigur era şubred şi au trebuit să coboare vizitii să ia caii de căpestre. O dată trecută apa, drumul se netezea. Şi după o vale şi o cotitură prin sat, au urcat drept pe un dîmb, pe creasta căruia se afla conacul. În faţa porţilor au trebuit să dea gură mare, să vină logofătul. Dulăii curţii s-au trezit şi ei. Zvonul s-a dus în sat, din casă în casă, ba purtat de cei ce se găseau la curte, ba de oamenii întîlniţi pe drum şi care cu greu îşi scoteau căciula.

— A venit boierul ăl nou ! năvăli cu gura plină la ai ei Sultănica, o fată subţirică şi sprintenă.

— A venit, veni-i-ar numele și ăstuia ! că n-o să ne ia de la umbră să ne pună la soare... îi răspunse un glas gros și amarnic.

Ea taică-său, Voicu Strapalea, care bolea pe cuptor de ani de zile, cu șalele rupte în bătăi. Cu trei-patru ani în urmă se răsculase și el și l-au răpus. Acum zăcea, și toată nădejdea lui scăpăra în ochii aprinși cu care își urmărea fiul la treburi și la vorbă, pe Manea, un flăcăiandru. Și în sat mai erau și alții ca el. Urmatecu mai fusese de vreo cîteva ori la Bălășoieni, pe vremea cînd moșia era încă o baronului. Pe oameni însă nu-i știa și nici nu-l mîna vreun imbold înspre ea. Casa și bunurile îl atrăgeau acum. Cunoștea din încăperi numai prima odaie pe stînga, unde avea adminsitrația. În restul casei, nu intrase niciodată. Și ceea ce n-a făcut atunci făcea acum, cu greutate și importanță, ca stăpîn, întovărășit de întreaga familie.

Conacul era foarte vechi, dar bine clădit. În grosimea zidurilor, un om în toată firea putea sta bine pe pervazul ferestrelor. Odăi mari, cu un miros greu și stătut de mucegai și de praf, se deschideau una din cealaltă. De jur împrejurul casei era o livadă de pruni, acum înghețată și acoperită încă de zăpadă. Din fund, de la cele cinci ferestre zăbrelite ale sufrageriei încăpătoare, ochiul fugea în vale, peste butuci de vie îngropată, pînă la heleșteul acoperit în mohoreala aceasta de ianuarie cu o față de plumb. Lucruri bune și de preț îmbătrîneau pretutindeni, uitate în casa aceasta închisă și neumblată. Demult, conacul de la Bălășoieni fusese locul începutului de dragoste dintre conu Barbu și domniță, după ce s-au întîlnit și s-au întors împreună de la Viena. O vară întreagă îndrăgostiții de atunci au petrecut-o aci. Și se mai vorbea încă și acum, printre bătrînele curții, de luntrea domniței, pe care i-o făcuse iubitul ei. Li se păruse țăranilor o minune, de vreme ce n-au uitat-o. După treizeci de ani, noii vizitatori au mai putut-o vedea fotografiată de baron și spînzurată în iatacul de odinioară al prințesei Natalia. Era o barcă pescărească, lungă și foarte lată, ca un bac, pe care un fel de cort înalt, făcut din mătăsuri învoalte, îmbia la dragoste și la odihnă, în liniștea din mij-

locul apelor, unde luntrea putea fi legată. Pe tot cuprinsul ei, lăzi mari, împodobite, purtau flori și trandafiri. Tot ceea ce trebuia pentru o viață tihnită de cîteva zile se afla pe această luntre ciudată, din care acum nu mai rămăsese nici urmă. Păsăsită, ca întreaga moșie, dealtfel, putrezise cu încetul și o înghițise heleșteul. Se vedea, după lucrurile din odaia domniței mai ales, că moșia n-a fost uitată din oboseală sau din deprinderi ce se desfăceau, ci a fost părăsită deodată. S-a întîmplat ceva, de bună seamă, care, prin lucruri, a tăiat timpul și l-a ținut în loc. Poate o mare, poate cea dintîi scenă de gelozie a baronului !

În sertarele mobilelor de nuc greu, în care acum scotoceau cu degete grăbite Amelica și mamzel Hélène, se mai găseau ace de păr ruginite, trezite sticle de parfum, funde, bucle, foarfece fine, și rîncede cutii de dresuri decolorate, lăsate de o femeie care într-o bună zi a plecat să se reîntoarcă și nu s-a mai întors. Tinerele femei căutau cu pasiune. Chiar Amelica era cuprinsă de o curiozitate și o aprindere neobișnuite. De cum au intrat și au dat la o parte perdele grele, reînviind apele oglinzilor, aburite de praf și de ani, ele au simțit viața aceasta de dragoste împietrită aci. Mamzeul Hélène descoperea neîncetat alte noutăți.

— *Tiens ! Voilà, mademoiselle !* se minuna ea la fiecare lucru.

Și erau și foarte multe cărți. Poeți mai ales ; francezi și germani. *Meditațiile* lui Lamartine se găseau însemnate în multe locuri cu acul sau cu unghia, pe hîrtia ruptă aproape, iar între filele volumului, două traduceri, în românește, din *Le lac*, de mîna domniței. Una era o copie după Eliade Rădulescu. Cealaltă, o trudă personală. Pe fila îngălbenită, scrisă ascuțit și înalt de aceeași mînă care mai tîrziu avea să trimită multe bilețele cu neîncetate cereri, poezia purta într-un colț un fel de închinare : „Barbule, pentru tine am încercat ! Natalia. Iulie, 1864." Scuza aceasta sfioasă și delicată, alături de poezia care sigur îi era cea mai dragă, o înfățișa pe domniță așa cum era și acum și cum rămăsese din marele său an de fericire, aci, în casa înstrăinată, cu sufletul ei cu tot.

Celelalte camere se păstrau la fel, cu puști și săbii atîrnate pe pereți, în fosta cameră a lui conu Barbu ; cu dulapurile din sufragerie înțesate de farfurii și de pahare, numai bune de întrebuințat ; cu pod vechi din bîrne groase de stejar, în care mai erau lăzi înalte pline de lucruri uitate chiar de o spiță mai veche decît a lui conu Barbu. Era acolo încă un amestec zdrențuit de antereie, de ișlice, de meși și de hamuri ușoare, de șei din piele de căprioară, de tacîmuri, și de scris, și de purtat la brîu, cu loc pentru cerneală de boz și penele de gîscă ; de cobze sparte, cu corzi plesnite, de marame și de scurteici. Sigur că nu mai era nici o minte de om să-și mai fi adus aminte de ele...

Noaptea de iarnă se lăsa iute și vînătă peste conacul de la Bălășoieni, unde, după atîția ani, se aprindeau iarăși luminile. Coșuri de coceni aduceau un miros de pătul în jurul sobelor, în care flăcările se luptau cu un frig înțelenit. Odăile mari, de multă vreme nelocuite, se încălzeau cu greu. Pînă la cină, coana Mița cercetase și rînduise toate colțurile, dîndu-le în primirea Păunii. Argații tăcuți și femeile de la păsări și de la putineie ascultau și priveau, fără mirare, fără părere de rău și fără bucurie, cu o mînă pe burtă și alta proptită în cot și cu palma pe gură. Numai din cînd în cînd cîte una, obidită de cine știe ce durere de acasă, afurisea mormăit și trecutul cu oamenii lui, și viitorul cu ăștia de acum, care mai buni nu erau și nu se uitau la ele și nu le întrebau mai mult decît pe laviție și pe scaune.

Urmatecu se închisese cu logofătul, să vadă ultimele socoteli. Era vesel. Golise singur înainte de masă o sticlă de vin.

Noii stăpîni au cinat cu ceea ce s-a găsit prin orătăniile curții și în beciul administrației. Au stat sub o lampă mare, aprinsă tîrziu. Toți mîncau tăcuți, fiecare furat în felul său de casa aceasta ! Din politețe, dar și din nevoie de a întovărăși cu vorbe o privire fățișă, Urmatecu prins pînă atunci de mîinile albe ale lui mamzel Hélène, îi spuse :

— Îți place aici, la noi madmoazel ?

Femeia răspunse iute, cu un zîmbet care să ierte neatenţia ei, căci venea de foarte departe :

— E foarte frumos, foarte frumos... romantic !

— Ei vezi ? aşa ! adăugă Iancu. Dacă-ţi place atît de mult, n-ai decît să vii mai des !

Şi o privi drept în ochi, cu înţeles, şi apoi îi turnă un vin gălbui şi parfumat, sfătuind-o să-l bea curat, pentru ca să-i simtă aroma. Apoi începu să-i povestească ce are de gînd să facă din moşia asta înainte de a o da de zestre Amelicăi. Hotărîrea lui astfel mărturisită a încîntat iarăşi pe fiică şi soţie, adormind orice bănuieli. Tot ceea ce ar mai fi putut să pară curios, de-acum încolo cele două femei n-au mai vrut să vadă şi mai ales să răstălmăcească, dînd totul pe seama firii cu toane a lui Iancu. La adăpostul acestui vicleşug, la o masă ce se prelungea şi de la care coana Miţa se ridica adeseori după cîte o rînduială, iar Amelica fugise iar, cu o indiscreţie ce creştea în plăcerile ei nou, să caute mai departe prin sertare, Urmatecu vorbea numai pentru mamzel Hélène. Nu se ferise, în împletirea cuvintelor, să-i spună în cele din urmă că-i cunoaşte întreaga poveste de dragoste. Nu uitase să-şi mărturisească gîndul despre fostul iubit al femeii, pe care îl cunoştea, de asemeni, şi acum ocolea, mereu cu aceleaşi propuneri, cu aceleaşi vorbe, un singur fapt, stăruind, aproape rugîndu-se : să rămînă cît mai mult la ei ! Vorbea de veselia casei, de strălucirea lucrurilor, de mersul plăcut al vremii de la venirea ei. Era adevărat că femeia asta, făcută să-i aţîţe poftele, aducea cu ea în acelaşi timp şi o eleganţă de cucoană adevărată, după care Iancu rîvnea de atîta timp. Se nimerise ca acum, la vîrsta la care poftele i s-au încărcat şi de gusturi ce-au luat cu ele pe drum, din zile trăite, şi alte subţirimi, mamzel Hélène să corespundă în totul năzuinţelor, plăcerilor şi mîndriilor lui Iancu Urmatecu. O dată cu ispita aceasta, intrase în el — lucru nemaiîntîlnit — aproape şi un fel de dragoste, aşa şi-o lămurea singur, adică un fel de gînd ce-l mulţumea dinainte nu numai în întîmplările întrevăzute cu franţuzoaica asta plină şi frumoasă, ci şi în prietenia, mîngîierea şi ceasurile lungi şi tihnite petrecute în tovărăşia ei. Şi această dorinţă venea la Iancu cu o nerăbdare ce ar fi putut să-l împingă

înspre multe greşeli şi mai ales cu o dărnicie de care nu s-ar fi crezut niciodată în stare. Din cuvintele lui calde, acum se oprise o clipă şi privea în jurul său, căutînd pretutindeni, în casa pe care nu o cunoştea încă, ceva ce-ar putea dărui lui mamzel Hélène. Simţea această nevoie ! Era încurcat, nu vedea bine şi tot ce îi sta împrejur nu se lega în nici un fel nici cu dorinţa lui, nici cu posibilitatea unui dar, care să însemne tocmai cît trebuia. De aceea, omul, ca şi cum ar fi întrerupt pentru o clipă o poveste între doi prieteni, îndrăzni să acopere şi să mîngîie prelung mîna femeii, întinsă, în bătaia luminii, pe masă. Mamzel Hélène era furată şi ea de gînduri, cu capul plecat, ascultînd poate aci, poate mai departe. Apoi Iancu s-a ridicat greoi, după ce au rămas numai ei doi în încăpere, şi s-a îndreptat înspre bufetul adînc de nuc, unde, din mulţimea sticlăriilor vechi, a găsit, în cele din urmă, umblînd cu stîngăcie, un şir de pahare mari, potire aproape, aşa cum nu se mai vedeau şi cum nu se mai făceau. Erau atît de mari, încît ar fi putut sluji pentru flori. Erau frumos împodobite, pe cleştarul masiv şi curat, de vîrteje şi desene scrise într-o pulbere albă şi zgrunţuroasă, ca un nisip ; iar piciorul şi buza, încercuite de o poleială, din care un aur bun şi curat strălucea. Ape trandafirii, în lumina lămpii, dădeau gingăşii de piersică sticlei şlefuite şi grele. Iancu luă un pahar din rîndul cel mai ascuns, îl şterse, îl clăti, apoi, turnînd pînă la jumătate vin, îl dădu lui mamzel Hélène, să închine. Ridică şi el paharul său.

— Bine ai venit la noi, domnişoară ! zise. Păstrează-l şi să-ţi fie cu noroc !

Mamzel Hélène zîmbi, mulţumi şi bău. Apoi rămase pe gînduri mîngîind în palme cleştarul acesta rotund, pe faţa căruia îşi plimba degetele distrase.

Nepăsarea şi lipsa din cameră a soţiei şi a fiicei sale îi dăduseră lui Iancu prilejul acestei simple dar mari bucurii.

O singură fiinţă însă nu-l scăpase din ochi : Păuna.

Încă de la sosire, Păuna văzuse privirile stăruitoare ale lui Urmatecu, ascultase rugăminţile lui de fiecare pas şi a stat pe cît a putut pe lîngă omul ce părea îndră-

gostit şi cerea fel de fel de lucruri pentru ca să ascundă tot ce ar fi vrut să ceară, să facă şi să spună. După ce a servit la masă, Păuna a stăruit prin sufragerie. Iancu nici n-a luat-o în seamă. Apoi, deodată, a dispărut. Urmatecu şi mamzel Hélène tocmai sorbiseră ultimul strop şi, cu paharele ridicate, simţeau în jurul lor ca o învăluire caldă, adusă de vin şi de privirile stăruitoare, cînd fără să spună o vorbă, coana Miţa a intrat în odaie. Ea s-a dus drept la bufetul încă deschis, făcîndu-se a căuta. Apoi se întoarse şi spuse fără nici o tremurare în glas :

— S-a piedut un pahar, Iancule ! Adineauri le-am numărat !

Mamzel Hélène roşi şi puse paharul pe masă. Urmatecu s-a încruntat şi a răspuns hotărît :

— Ştiu ! L-am dăruit eu domnişoarei, de bună venire !

Coana Miţa o măsură cu privirea de cîteva ori pe femeie, strînse din buze şi adăugă :

— Bine, dacă l-ai dat dumneata ! Că de vor începe aşa să piară lucrurile din casa asta, în care de-abia am intrat, nu mai rămînem cu nimic !

Şi ieşi. După ea, se făcu nevăzută din prag şi Păuna, răsărită acolo ca prin minune. De bună seamă, îşi minţise, cine ştie în ce fel, stăpîna.

Mamzel Hélène, fără să spună un cuvînt, împinse paharul pe faţa de masă înspre Iancu, în semn că nu-l mai poate primi. Şi ochii i se umplură de lacrimi. Omul se făcu roş de mînie, apoi o rugă frumos :

— Ia-l ! Te rog mult să-l iei ! Nu mă cunoşti încă ! În casa asta nu se face decît ce vreau eu.

Şi punîndu-i-l în mînă cu de-a sila, plecă, scuturînd uşa, ca o furtună.

A doua zi de dimineaţă, coana Miţa a spus că, isprăvind cu tot ce avea de lucru, au prins-o grijile de casa de la Bucureşti, lăsată pe mîinile slugilor. De cu noaptea începuse iarăşi să viscolească : la început a bătut şi un crivăţ puternic. Apoi a nins liniştit. Zăpada creştea, şi toate drumurile se acopereau. Iancu trebuia să mai rămînă cel puţin încă o zi la moşie. De aceea, de îndată după prînz, cucoanele au plecat, cu caii cei buni. Deşi mai era loc în fundul trăsurii şi deşi ningea

des, chiar pe sub coşul lăsat, coana Miţa n-a primit-o pe mamzel Hélène să stea lîngă ea şi Amelica. Înghesuită de coşuri, de damigene şi de pachete, femeia a trebuit să ia loc pe scăunel. Şi s-au dus, şi Păuna a rămas stăpînă la conac. Pînă la masa de seară nu l-a mai întîlnit pe Iancu şi nici n-a vrut să-l mai vadă. Au cinat în doi, în iatacul mai cald, la gura sobei. Urmatecu mînca tăcut şi grăbit. Păuna se răsfăţa. În cele din urmă, ea căută să treacă lîngă el, şoptind :

— Nu-mi spui nimic ?

Omul se feri. Femeia insistă. Urmatecu, scuturînd brusc umerii, răspunse :

— Dă la masă ce mai ai, deretică şi fă-mi patul că d-aia te-am adus !

Păuna abia putu să lege, nedumerită, aproape rugătoare :

— Iancule !

Drept răspuns, el întinse piciorul şi-l aşeză greu pe genunchii ei.

— Trage-mi cizmele, c-am să mă culc ! şi începu să mişte nervos vîrful plin de noroi al cizmelor lui roşii, din piele groasă şi unsă.

Păuna îi aruncă mînioasă şi cu scîrbă piciorul, care căzu ca un butuc pe podea. Apoi, ridicîndu-se, spuse iute :

— Îţi baţi joc de mine ? Ruşine să-ţi fie ! Da' eu nu sînt bleagă ca nevastă-ta, asta s-o ştii !

Iancu se ridică şi el cu greu. Aruncîndu-şi şervetul pe masă, zise răspicat şi tare :

— Ei, femeie ! Bagă-ţi minţile-n cap cu cine vorbeşti !

— Cu un porc ! urlă femeia şi se trase cîţiva paşi înapoi.

Urmatecu ridică mîna, să dea. Se stăpîni însă şi îşi vărsă focul scrîşnind din dinţi şi scuipînd o înjurătură. Respiră adînc şi-şi aprinse o ţigară. O linişte se făcu. Păuna, văzînd că nimic din ce ar fi crezut nu se întîmplă, începu iarăşi :

— Faci pe grozavu acu, după ce te-ai văzut boier şi tu, aici, la moşie ! Că nu se dumireau nici ţăranii, şi m-au întrebat ziua întreagă dacă e adevărat că e moşia ta. Se mirau şi ei, că doar pînă mai ieri te ştiau aler-

gînd pentru stăpîn-tu ! Şi ştii ce le-am spus ? (Eu, asta, care-ţi vorbeşte acum !) Le-am spus : „E deştept foc, mă băieţi, conu Iancu, de l-a rămas într-o treabă de-a lor şi pe boieru ăl mare şi i-a luat moşia". Cum m-ai adus, am şi început să te laud ! Şi slavă Domnului, numai eu ştiu cît am ascultat pe la uşi, cît am iscodit slugile, cît am tras cu ochiul pe după perdele şi cîte tălpi am tocit alergînd zi şi noapte să-ţi aduc de veste ce se mai petrece prin pofta domniţei şi în mintea bătrînului. Am pigulit pentru tine toate firimiturile, şi cînd ţi le dădeam, le şi vedeam cum se leagă şi cum îţi folosesc, că Păuna multe cusururi o fi avînd, dar proastă nu e ! Aşa că, boierule, dacă nu ţi-e cu supărare, moşia asta ai agonisit-o şi cu ajutorul meu, ca şi cu multe alte vicleşuguri. Că treabă curată n-a fost ! Şi acum vrei să faci din fiica ta domnişoară şi să i-o dai de zestre ! Halal de domnişoară şi halal de boier !

Urmatecu se hotărîse să nu răspundă. De mult îl îngrijea agerimea Păunei. Şi în ultimul timp aproape că se căise de vreo cîteva ori că a pus-o chiar el acolo de unde multe vedea şi nu cu puţine putea să-l aibă la mînă. Astfel că în clipa în care coana Miţa s-a gîndit la Păuna să o mute la conac, femeie de încredere, Iancu a fost bun bucuros să o îndepărteze, scăpînd de ea de două ori : şi ca iscoadă primejdioasă, şi ca ibovnică ce începuse să-l obosească prin libertăţile pe care şi le lua. Urmatecu se trînti deci pe patul din care mai ieşea un miros de lînă veche şi de praf. Îşi puse mîna sub căpătîi, închise ochii şi se prefăcu că doarme. În realitate, voia să o lase pe Păuna să vorbească orice şi oricît, căutînd în felul acesta să afle ce ştie. Şi fără să-şi mărturisească, era în întîmplarea asta şi una din bucuriile de totdeauna ale lui Iancu, să vadă pe o femeie cum se frămîntă pentru el, cum îl înjură de ciudă, cum nu poate să-i facă nimic, cum tot el rămîne cel mai tare, şi de toate să se veselească şi să petreacă. Păuna îl simţea că nu doarme şi că o ascultă. La început, cînd omul a ridicat mîna să o lovească, i se făcuse frică. Acum însă nu numai că i se păru că va putea să-i spună ce avea pe suflet, dar ca, încercînd să-l facă pe Iancu să îndure o scenă mare de ocări, cu vremea ea va izbuti să-i treacă înainte, ce-

rîndu-i și obișnuindu-l cu ascultarea. Și a încercat toate fețele sîcîielii ; la început a crezut că, lovit în cinstea lui, Urmatecu are să sară în sus. Și nu s-a întîmplat nimic. A început apoi cu spoiala asta nouă, boierească, pe care Iancu vrea să și-o ia și la care ținea, și omul nu s-a supărat. Era aproape sigură, după cum știa că îi e de dragă fata, că vorbind-o de rău pe Amelica, tatăl ei se va mînia cumplit. Și Iancu a tăcut și s-a trîntit pe pat, prefăcîndu-se că doarme ! Sau era biruit, sau nu era destul, și-a dat cu gîndul Păuna. Și urmărindu-și răzbunarea din gelozia ce o împinsese la atîtea de cînd sosise la Bălășoieni, și încercînd și un început de stăpînire asupra lui Iancu, femeia nu se opri. Mai aminti, de pildă, de moartea lui Dorodan. Îi povesti clevetirile slugilor și ale multor din afară. Îi spuse celui pornit să o asculte să nu creadă că lumea s-a liniștit cu bănuiala dacă l-a văzut la cimitir cu baronul și dacă a vrut să [se] înțeleagă că el a încercat, într-un fel sau altul, să pedepsească un cîine. Dimpotrivă, toți cred și acum că toate n-au fost decît chibzuite fapte și socoteli, pentru ca să acopere adevărul. Unii spun chiar, zicea ea, că Urmatecu știa că o să vină Dorodan și că, plecînd de acasă, s-a întors, fără să-l vadă nimeni, și i-a dat drumul din lanț dulăului. Alții, continua Păuna, povesteau cum l-au văzut chiar ei pe Urmatecu umblîndu-i prin buzunare și luîndu-i banii lui Dorodan cînd l-au găsit fără cunoștință și sfîșiat de cîine ; în sfîrșit, credeau cîțiva că dacă se va putea dovedi cu bătrîna damblagioaică de la fereastră, coana Tinca, faptul aproape sigur că Iancu s-a întors și a dat drumul cîinelui, Urmatecu ar putea fi tîrît în fața judecății și că s-ar putea chiar alege cu cîțiva ani de ocnă ! Pe toate acestea Păuna le spunea iute, plimbîndu-se prin casă, oprindu-se numa între o clevetire și alta, căutînd parcă o lămurire și o putere în ele, încît aproape că făcea impresia că e mai multă născocire decît lucru auzit. Urmatecu stătea liniștit, cu ochii închiși. Numai la ultimele presupuneri ale lumii și ale Păunii, după bucuria din glas cu care le aducea, el începu a clătina iar iute și nervos din vîrful cizmei, lovind lemnul din bătaia aceasta. Păuna auzea și zîmbea, bucurîndu-se

prin colțuri, simțind că se apropie ceea ce a dorit. Dar nici acuzările acestea de omor cu precugetare nu l-au ridicat pe Urmatecu din prefăcuta lui liniște, cu atît mai mult cu cît el vedea limpede că Păuna începuse să-i dorească, iar nu să-i vestească nenorocirile din zvonul lumii. E adevărat că la început toate ticăloșiile astea l-au ros : și hoția, și omorul și batjocura lui și a fetei, mai ales. Dacă ar fi fost să se oprească la ele și să creadă pe Păuna, ca odinioară cînd iscodea pentru el, s-ar fi mîniat și poate chiar s-ar fi înfricoșat. Simțea însă că, orice ar spune femeia, erau numai vorbe fără greutate, născociri ale inimii ei otrăvite. Ceea ce era adevărat acum, singurul lucru de seamă, era înciudarea neputincioasă a răutății și a geloziei, și asta îi făcea o mare plăcere lui Urmatecu. Astfel, gîndind, se potolise, ba se și bucura. Și după ce a lăsat-o cîtva timp pe femeie să se zbată cu verzi și uscate, văzînd că obosește și că nu mai are ce grăi, se hotărî chiar el să țină mai departe focul aprins. Pentru rușinea și încurcătura făcute de Păuna în întîmplarea cu paharul, Iancu o socoti destul de pedepsită. Adevărata lui mînie căzu, și acum vroi să o joace el pe ea, că e mai tare și mai șiret. De aceea, prefăcîndu-se că se întinde și cască, deschise ochii ca într-o altă odaie, cu o altă femeie, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut.

— Trăsei un pui de somn ! Tare eram obosit ! zise el și se ridică între perinele vechi și zdrențuite ? Tu ce-ai făcut în vremea asta ? Ai mai dereticat pe-aici ? Aaa ! O mai fi ningînd afară ?

Păuna îl privi lung și rămase nelămurită.

— Mi-e grijă de cum or fi ajuns la București cucoanele ! mai adăugă el și își aprinse o țigară.

Femeia stătea lîngă masa nedereticată, clipind mereu, voind parcă să vadă mai bine. Nu simțea că, încetul cu încetul, cădea ea în cursa întinsă de Urmatecu.

— Că drumurile sînt numai hîrtoape și trăsura era tare încărcată ! mai adăugă el. Dintr-un nimic, și ai și scăpat în zăpadă !

Astfel ajutată, acum și Păuna se apropia de gîndurile vicleniei lui Iancu. De aceea, ea spuse cu o nouă aprindere :

— Din fundul trăsurii nu cade nimeni !

— Din fund nu, dar de pe scăunel ? !... Ai ? și Iancu se ridică și se îndreptă spre fereastră, ca și cum n-ar fi spus nimic.

După un atît de mare ocol și prefaceri, erau iarăși ajunși de unde au pornit, totuși cu deosebiri. Iancu, acum sigur de el, se juca numai, iar femeia, silită să părăsească toate celelalte minciuni și închipuiri, trebuia să intre în chiar necazul ei, de care s-a ferit, să-i țină piept omului, mult mai tare decît ea.

O tăcere scurtă se făcu. Apoi Urmatecu, privind pe fereastră, zise ca pentru el :

— Subțire fată, madmoazela asta ! Și învățată, și pricepută, și politicoasă, că de frumoasă nici nu mai e vorbă ! Îmi place, ce să zic, și se întoarse iute, să o vadă pe Păuna.

Aceasta începuse să-și facă de lucru strîngînd masa. Se ferea să-l privească.

— Și nici la ochiade nu e oarbă ! continuă, mîngîindu-și încet mustața. Că dacă nici eu nu m-oi pricepe la așa ceva, nici dracu nu mai știe ce e aia ! Am cîntărit-o dintr-o privire ! Se lasă greu, dar se lasă ! Și îi rîd ochii în cap, și trebuie să aibă o gură dulce, ca mura...

— Pentru cine o fi ! răspunse femeia cu un glas ce nu avea nici mînie, nici răutate în el.

Păuna se silea să și-l țină astfel, ca într-o convorbire obișnuită între doi bărbați, nevrînd să-și dea pe față înciudarea, așa cum simțise că încerca să o silească Iancu.

— Ba pentru cine s-o nimeri. Și departe nu-s ! adăugă omul, frecîndu-și mîinile.

— Oleo ! făcu Păuna, pufnind de rîs.

Deși era pregătit pentru toate, la batjocura asta Urmatecu se aștepta mai puțin ca la orice. Simți ca o umbră ce se lăsă în adînc peste voia lui bună. Deodată îl supără ceva tulbure. Și în loc să treacă și să n-o ia în seamă, se opri. Tăcu cîtva timp și apoi întrebă :

— Adică cum vine asta ?

— Iacă, bine ! răspunse femeia, robotind fără să se uite la el.

Avea însă un zîmbet ușor în colțul gurii, care însemna că, după o clipă de nesiguranță, Păuna își dădea seama că găsise iarăși calea cea bună.

Iancu, mînat de ceva din adîncul său, întîrzia și se împotmolea. Se apropie și, luînd-o de braț, o sili să-l privească în față.

Femeia întoarse capul.

— Ia să nu mă iei pe mine așa ! Spune iute ce-ai vrut să zici ! insistă el, nerăbdător.

Se prinsese. Erau toate semnele că tot în mîna Păunei stă jocul.

— De, era să-mi scape și mie o vorbă, da' bine că nu mi-a scăpat ! se feri ea, desfăcîndu-se din strînsoare și alergînd cu rîs zgomotos tocmai în capătul celalt al odăii.

— Ce vorbă ?

— Nu de dragoste, ci mai degrabă de pe urma dragostei, răspunse femeia.

— Cu mine ? se grăbi el să greșească.

— Ba cu tata ! Că de cînd te-am întîlnit, numai ibovnici am avut !

Cuvintele astea Păuna le-a spus serios și cu amărăciune.

Iancu le-a prins înțelesul. Și din ele bănuia că ceea ce Păuna nu vrea să-i spună e un lucru mare, la care nu se gîndise niciodată.

Îndoiala aceasta îi făcea și mai rău și nu-i dădea liniște. Totuși, mărturisirea de femeie cinstită, făcută la necaz, îl mulțumi oarecum, și parcă îi aducea iar puțină încredere în el. Și nevrînd să se dea bătut, își luă iar mîndria lui de bărbat și încercînd să vorbească de succesele sale cu siguranță :

— Ehei ! Multe ca madmoazela am dat eu peste cap, fetițo ! Încă una la rînd, că așa e bărbatul ! zise el cu ifos și cu grijă să ascundă sub cuvinte lăudăroase nelămurita emoție simțită că se gîndea la mamzel Hélène.

— Sărăcuța de ea ! Că-i fată tînără și frumoasă ! adăugă otrăvit Păuna, și așteptă.

Iancu n-a înțeles și nu și-a găsit răspunsul. Nesiguranța din el a lăsat să treacă vremea și tăcerea, pe care femeia le rupse spunînd :

– Că de urît şi greoi, asta n-ar fi mare lucru ! Dar te mai ştiu eu cum eşti, că la d-astea numai gura-i de tine ! Na !

Şi dîndu-i cu tifla, strengăreşte, ea începu să alerge peste perinile şi sofalele din care ridica un praf înecăcios, vărsîndu-şi în bucuria asta zgomotoasă întreaga ei ciudă şi tot amarul ! În Iancu, turbureala presimţită, venind cu mare tristeţe, se adînci. Îşi văzu deodată partea cea mai bună a vieţii scăpată din mîini şi trecută. Adică să nu mai poată încă o dată să facă ceea ce a mai făcut de atîtea ori ? Şi tocmai acum, cînd ar da orice pentru mamzel Hélène, care aducea cu ea atîta ispită şi atîta dulceaţă ? Gîndul ăsta nu putea să-i intre în minte. Să aibă dreptate Păuna, că el era un om aproape sfîrşit ? Dar atunci l-a minţit, l-a minţit cu nerușinare de cîte ori o întreba dacă îi place de el şi ea îi răspundea, sărutîndu-l că numai cu el a aflat gustul adevărat al dragostei. Cu mîinile pe o spetează de scaun, Urmatecu sta abătut, cu capul plecat, fără să spună o vorbă. Păuna s-a dat jos încet, tiptil, după goana ei pe sofale, s-a apropiat de el, l-a ocolit, l-a privit de aproape, ca şi cum ar fi vrut să vadă locul unde a fost lovit. Apoi, depărtîndu-se iarăşi cu paşi mărunţi şi uşori, zise rîzînd :

— Aşa, drăguţule ! Că tare mi te mai credeai berbant ! Ce ? Tu nu ţi-ai dat seama ce mai e şi ce nu mai e pentru tine ? Că şi de mine cînd te-ai apropiat, bărbat întreg nu mai erai. Ştia ea şi Jurubiţa de ce te-a lăsat pentru boierul ăl tînăr ! Numai că i-a venit greu, pînă ce n-a fost sigură, să se despartă de bănişorii tăi, şi d-aia te-a încornorat ! Şi acum vrei să mă laşi tu ? Că eu, şi aşa neom, te-am răbdat ! Da' gînduri să nu-ţi mai faci şi nici să nu mai încerci, că te faci de ruşine !

A fost ca şi cum Păuna ar fi descărcat un pistol cu multe gloanţe. Şi ei îi mai bubuiau vorbele încă în urechi. Iancu a băgat capul între umeri, a încleştat pumnii pe spetezele scaunului, l-a ridicat în aer şi a dat cu el după femeie. Aceasta abia a avut vreme să se tragă în lături. Scaunul s-a frînt de perete cu un zgomot asurzitor. Apoi, omul răcni, gata să i se spargă tîmplele :

— Ieşi !

Cîteva clipe Păuna nu știu ce să facă. Și a fost prea multă întîrziere pentru mînia lui Iancu. El se repezi, o ajunse și, cu o lăcomie de cîine cînd ești flămînd și de apă cînd îți e sete, închise ochii și se năpusti cu palmele lui grele pe capul Păunei. Lovi peste ochi, peste creștet, bătu cîțiva pumni în ceafă, grohăind din toată făptura lui grea, nădușită, gata să plesnească, aceleași cuvinte :

— Tîrfă ! Să ieși ! Cățea !

Masa s-a sfărîmat. Scaunele s-au răsturnat și au încurcat pașii celor doi oameni care se alergau. Ultima palmă Iancu a dat-o în gol, de a căzut cu vîrful degetelor întinse într-un perete. Din puterea loviturii, și-a scrîntit un deget. Durerea l-a dezmeticit și l-a oprit. Păuna a ieșit, prăbușindu-se în odaia de alături. La început a fost un schiaun ca de cîine, apoi plînsul ei prinse glas, trecînd din bocet la urlet. Blestema cu vorbe tari, mîncate pe jumătate și pline de lacrimi, în care cel deznădăjduit seamănă cu un damblagiu, încurcîndu-se în ghemul limbii, ce nu poate să lege cuvintele.

După țipete ascuțite, se potolea, și apoi iarăși, cu mai multă mînie, se repezea singură împotriva ei. Unde a dat Iancu, mai dădea și ea ; părul smuls adineauri și-l sfîșia încă o dată, și nu-i mai ajungea locul, și nu era destul de mare să dărîme totul în jurul ei, după cum ar fi vrut, și zgîria pereții, și mușca din pumni. Mersul îi era împleticit, de beție, iar amenințările înspăimîntătoare. Oprindu-se lîngă ușă, cu mîna pe clanță, deodată parcă se limpezi. Ar fi mirat atunci pe oricine gîndul ei neted dacă l-ar fi prins. Era gînd de răzbunare cu orice preț ! De aceea, iarăși după o tăcere scurtă, începu să țipe cît o ținea gura, pentru ca să fie bine auzită de Iancu :

— Plec ! Plec ! Să mă mănînce lupii ! Să nu mă mai poți ascunde și pe mine ca pe nenorocitul ăla de Dorodan ! Tîlharule !

Și deschizînd ușa, ieși în întunericul de afară, în furtuna de zăpadă. Vîntul fluiera pe sub streașină, toată curtea dormea, că era tîrziu, iar dulăii de pază, făcuți colac, cu boturile în blănuri, pe unde au apucat, n-au simțit-o, reîncegiți de ger și asurziți de crivăț. Prin zăpada înaltă, Păuna călca anevoie. Ea, care era fricoasă din fire, parcă

nu mai era ea. Tot ce mai știa se strînsese undeva, tulbure, în adîncul ei, restul ființei sale fiindu-i aproape indiferent. Un gust de sfîșiere și nimicire o mîna, dîndu-i curaj. Și ieșind cu greu pe poartă, răzbi pe culmea dealului. Drumul nu-l cunoștea, și chiar cunoscut, nu l-ar fi putut găsi. A plecat așa înainte, dorind, de n-o da ea peste moarte, să o ajungă moartea pe undeva.

În tăcerea ce se lăsase în casa veche și pustie, Iancu se dezmetici de-a binelea. Acum, fără urletele Păunei, îi era mai urît. Simțea cum se învîrtește o nenorocire în jurul său. Trezit, trecu iute în odaia de alături și văzu zăpada suflată pînă în mijlocul casei de vînt, prin ușa lăsată deschisă. Amenințarea femeii, numele lui Dorodan le auzise foarte lămurit și i se făcu frică. Ieși pînă în prag și stătu față în față cu întunericul și vijelia. Strigă de cîteva ori numele femeii și simți cum vorbele i le întoarce parcă cineva în gît, i le înfundă și i le înecă. Și atunci o groază îl apucă. În jurul lui nu era nici un suflet căruia să-i ceară ajutor, și în timpul ce trecea, Păuna se pierdea și se omora din cauza lui ! În cele din urmă, îi veni un gînd : alergă iute la administrație, sculă pe logofăt și-i dădu poruncă să pună caii la sania de lemne și să plece să o caute pe femeie.

Departe nu putea fi.

Cam după vreo jumătate de ceas, în care timp în Iancu se frămîntau remușcarea și frica, oamenii au pornit cu două felinare orbite de vifor, dînd gură și bice cailor, care nu voiau să o ia din loc. Apoi s-a topit și sania în întuneric și iarăși a început îngrozitoarea așteptare. Cînd au adus-o — fusese găsită la vreo două sute de pași de conac, ghemuită în zăpadă — era vînătă de frig. Avea ochii întredeschiși și duși și-i clănțăneau dinții ca de un fior, fără încetare. Au culcat-o într-o odaie bine încălzită, i-au frecat trupul cu rachiu și i-au turnat și un pahar mare de țuică pe gît. Și pe cînd femeia tremura sub un maldăr de perine și de covoare azvîrlite pe ea, cu sfială, dar și curios, logofătul l-a întrebat pe Iancu :

— Da' ce s-a-ntîmplat, boierule ? A vrut să fugă ? Și de ce ?

Iancu simți cum alte zîzanii și clevetiri vor să înceapă și să-și facă loc, și-și văzu amenințată fața și puterea lui de stăpîn.

De aceea, se gîndi puțin și răspunse :

— Are un nepricopsit de băiat la București, de lîngă care abia am luat-o. Și deodată a apucat-o dorul de el ! Că m-am și luptat cu ea să n-o las să plece, dar parcă turbase, nu altceva !

— Hm ! făcu logofătul neîncrezător. Noi am tot auzit-o aiurînd de unu Dorodan, de dumneata și de pedeapsa lui Dumnezeu ! Dar la cîte nu dă drumul omul cînd i se tulbură mințile.., adăugă de îndată logofătul, temîndu-se că a spus prea mult.

Iancu roși, și de faptă și de minciună. Apoi rămase singur, să vegheze. Cînd a văzut că s-a mai liniștit, s-a întins și el în sufragerie, îmbrăcat.

A doua zi, în zori, fără să mai treacă pe la Păuna, a pus caii la sanie și a plecat la oraș. Ninsoarea nu contenise. Crescuseră nămeții cît omul și abia de puteai răzbi. Cîmpul proaspăt acoperit cu zăpadă, aerul rece, mersul fără zgomot, numai în cîntecul zurgălăilor. l-au mai liniștit. Pe la mijlocul dimineții a sosit la București. A intrat întunecat în birou și și-a poruncit ceaiul. Coana Mița, după obiceiul ei, robotea prin casă, tăcută și cu pași mărunți. Se simțea că plutește o neînțelegere între cei doi oameni, ceva greu de spus și de început. Și pe cînd soția lui Urmatecu lăsa mîinile să-i fugă pe lucruri pe care le strîngea și le depărta de Iancu după nevoie și după un rost deprins de mult, cu îndemînare de femeie vrednică, ea spuse, ca și cum ar fi fost o vorbă despre zahăr sau despre ceai :

— Domnișoara Elena a plecat de la noi... aseară ! Mi-a spus că de mult își găsise ceva mai bun în provincie !

Urmatecu s-a oprit cu lingurița în ceașcă, încremenit, aruncînd o privire ciudată soției sale. Aceasta s-a făcut că nu-l vede, continuînd cu îngrijirile pe care i le dădea. Deodată, Iancu puse mîna pe fața de masă și, trăgînd de ea, răsturnă, cu un zgomot asurzitor, tot ce era întins, prin odaie. Atunci l-a privit, în sfîrșit, și coana Mița : aspru, dojenitor și cu un fel de scîrbă pe care o arăta.

Apoi, plecîndu-se să strîngă ceştile sparte şi ceainicele vărsate, zise cu o stăpînită mînie :

— Să-ţi fie ruşine, Ianţule ! Om bătrîn, cu fată mare, de măritat !

Şi ieşi. Iancu era urmărit ca de un vis urît. Credea că, plecînd de la ţară, de lîngă Păuna, a scăpat de el. Acum însă îşi dădea seama că nu. Cele două femei parcă păreau înţelese şi în cuvintele lor, şi în ura împotriva lui mamzel Hélène. Prea era mare potriveala să nu fi fost şi răul în el. Să fi îmbătrînit oare cu adevărat ? Şi să le facă atîta plăcere femeilor să i-o spună ? Dar coana Miţa se răzbuna că a înşelat-o, iar Păuna, că ar putea să o înşele. Şi gîndul acesta îl mai învioră.

„Va să zică, nu vor să mă lase ! Asta însemnează că încă mă mai iubesc ! îşi zise el. Da' eu tot ştiu ce am de făcut, şi le arăt eu cine e Iancu !"

Şi trecînd cuvîntul acesta de mîngîiere peste o rană pe care nu mai voi s-o zgîndăre, Iancu Urmatecu, renunţînd cu greu la viaţa lui de berbant şi de crai, îşi aduse aminte de urîta Paulina Zehi, care nu i-a plăcut niciodată.

Şi liniştindu-se singur, cu sfatul şi cu nădejdea, şi uitînd-o pe mamzel Hélène, îşi zise mulţumit :

„Pentru cît îmi trebuie, e bună şi asta !"

Şi trecu în dormitor, să se culce, că era obosit.

XIII

Bubi avea ochi lacomi şi-i plăcea să cumpere. Pentru mesele pe care le dădeau în casa lui Gună Licureanu, de lîngă Biserica Albă, tînărul baron trecea cu birja prin piaţă şi pe la băcanii şi venea încărcat cu de toate. Era însă la el mai degrabă o lăcomie de viaţă, decît de mîncău, şi un gust de risipă. De multe ori îl încîntau mai mult oamenii de la care cumpăra decît marfa pentru care nu se tocmea. Ici şi colea descoperea şi cîte un lucru bun de tot şi rar : stridii de Ostanda, homar de Bosfor sau fructe din Italia şi nu se ferea să plătească

foarte scump, în ianuarie, micșunele și liliac de la Nisa, pentru ca să împodobească mesele prelungite pînă seara, sau pînă noaptea tîrziu, în jurul cărora îi plăcea să strîngă prieteni și să vorbească.

În cîteva luni, legătura cu Jurubița, tovărășia prietenilor cheltuitori, felul nou de a trăi și belșugul de bani spulberaseră din el toate romantismele, toate idealurile de artă, de lipsă și de sărăcie cu care se întorsese din cafenelele Vienei. Fire neegală, Bubi nu izbutea să țină o cale de mijloc, după cum se și răcea iute din entuziasmele de care se lăsa înflăcărat. Numai două lucruri își păstrau puterea în el : în orice împrejurare, muzica, de la lăutari pînă la acel veșnic Beethoven, pentru care nu era zi să nu se așeze la pian ; și în ceasuri singuratice, credința, ce-l apropia tot mai mult de gîndul unei vieți de dincolo de lumea aceasta. Simțea o plăcere nespusă, tot atît de mare ca și în fața bucuriilor de roade, de parfumuri, de cărnuri și de poame, să se umple cu stele în nopțile senine, să amețească pe prăpăstiile gîndului și să se desfete într-o liniște și pace înspre care întreaga lui ființă, nefăcută pentru luptă, se îndrepta. De aci, și o chemare puternică la el, în zilele de toamnă și primăvară, înspre lungi visări prin cimitire. Îi plăcea mai ales dealul semănat cu cruci și fel de fel de monumente pe sub sălciile și teii de la Belu. Balta aceasta de viață trecută, după cum spunea el cimitirului, i se potrivea, dînd spiritului său o mișcare și o adîncime. De multe ori întîrzia lîngă un mormînt necunoscut din fund, de deasupra Văii Plîngerii, de unde Bucureștii se vedeau în depărtare cu bisericile și casele mai înalte, pierdute în apa bogată a verdeții. Și o poftă de viață, de dragoste și de putere se aprindea atunci întotdeauna în el ! În fața cavoului lor, al Barbilor, își număra adeseori strămoșii. Erau, într-o boltniță, oase mai vechi, dezgropate de prin curțile bisericilor. Numele lor erau scrise în slavonește pe fețele unor pietre întoarse acum, străjuind pe morții mai noi. Bunicii lui aveau însă două frumoase busturi de marmură, așezate alături, icoană veșnică a unei căsnicii de o jumătate de veac, trainică și liniștită. Prin adîncimile pietrei, praful și ploile lăsa-

seră urme negre, punînd un fel de umbre de viaţă nouă în chipurile încremenite : Ienache Barbu, bunicul, avea ochii bulbucaţi ca ai lui, barbă şi plete ; iar Bălaşa Barbu, bunica, o frunte înaltă, luminoasă, doi zulufi bine potriviţi şi un zîmbet îngheţat în colţul gurii. Încolo erau unchi şi mătuşi. Cel mai de curînd sosit era Dumitrache, mort la Viena, unde a avut grijă să-l înveţe multe pe nepotul său. Iar în colţul cel mai modest al acestui mare cavou de familie, o simplă placă de marmură, cu un nume pe ea : Lotte. Era mama lui Bubi, uitată, mai la o parte. N-a cunoscut-o nimeni în viaţă în afară de bătrînul baron, şi apoi era şi catolică. Astfel se putea lămuri această părăsire, care îl durea întotdeauna pe fiul ei.

Gustul acesta al lui Bubi pentru cimitire nu l-a înţeles niciodată Jurubiţa. La început l-a întovărăşit, pentru că la început n-a vrut să spună nu, în nici o împrejurare. Cu încetul, însă, a plictisit-o şi i se părea ciudat. „În definitiv, dacă-i place să stea cu morţii, de ce nu se duce singur şi mă cară după el ?“ îşi spunea femeia, nefiind în stare să prindă tocmai ceea ce atunci făcea plăcerea lui Bubi, plăcere din ce în ce mai complicată, în care temele cele mari — dragostea şi moartea — urzite din literaturile timpului, familiare tînărului baron, fără să lipsească şi Eminescu, firește, se împleteau şi dădeau, în năzuinţele lui, nevoia acestui pelerinaj romantic. Cu încetul Jurubiţa a căutat să se desfacă de mania amantului său. De aceea, sau rămînea afară din cimitir, să-l aştepte, sub un cuvînt oarecare, sau nu se mai ducea, făcînd pe bolnava şi obosita. Abia mai tîrziu a izbutit să scape, rîzîndu-şi chiar de Bubi, cînd au ajuns destul de buni prieteni cu Gună Licureanu, străin şi el de sălcii plîngătoare, de morminte şi poezia lor. Iar cel care a încercat să-l lase cu totul singur şi cu batjocură pe Bubi în pornirea lui a fost un alt comesean pripăşit prin casa lui Licureanu, un grecotei, un anume Panaiot, sau, cum i se mai spunea, Panaiotache Potamiani.

Urmaş de slugă de fanariot (străbunicul său fusese vătaf de robi la curtea lui Hangherli-vodă, iar bunicul a murit amestecat în zaveră, fapt din care Panaiotache trăgea ifos mare şi îl povestea mereu), acest Potamiani se hrănea din zavistii şi vorbe duse de la un partid la

altul, de la un ministru la un dușman, sau invers ; de la un amant la o amantă, și dacă putea, făcea și vederi. Se subțiase printr-o lăcomie de cititor, singura calitate pe care o avea, adaosă unei netăgăduite sprinteneli a minții.

Pentru toată lumea, era gazetar. Înjura și-și iscălea întotdeauna articolele : „Achillevs". Progresist și liberal, avea cîteva rubrici ale lui, intitulate *Săgețile lui Achillevs*, unde, după gustul vremii, sau se lega de chelia ori grăsimea miniștrilor, sau lingușea pe politicienii pregătiți să vină la putere, pe cucoanele cu trecere, sau pe negustorii avuți. Ținea gata întotdeauna, pentru laudă, întreaga mitologie ; „S-a plimbat ieri Afrodita însăși la Șoseaua Kiseleff", sau : „Nici Hermes n-ar fi încheiat o asemenea afacere !" erau formulele lui obișnuite.

Lung, cu un cap osos, turtit pe lături, de i se zicea „Pepenoaica", Panaiot Potamiani nu-și trecea niciodată hrana în socotelile lui. Mare iubitor de mîncăruri bune și vinuri alese, el se poftea singur la mesele altora. În discuții, ca și în scris, era îndrăzneț și de foarte multe ori obraznic. Cînd găsea însă pe cineva să-l pună la locul lui, se făcea că nu s-a întîmplat nimic, uita, orice și pornea după cîteva clipe la fel, scăzînd însă față de cel ce se dovedise mai tare decît el tonul, încercînd să-l împace cu un „coane" ce nu lipsea niciodată. De la început, Bubi nu l-a făcut haz, cu atît mai mult cu cît aflase că multe din articolele strecurate în gazetele liberale împotriva tatălui său lui i se datorau. Îl cunoscuse în seara unui scandal de la Teatrul Național, cînd necuviința unui impresar străin jignise pe un societar, iar studenții au sărit în apărarea artistului bucureștean. Îl găsise noaptea, tîrziu, după teatru, la „Cosma", pe jumătate beat, la masa unor deputați liberali aleși de curînd, vorbind singur în fața a vreo douăzeci de oameni, care, minunați, stăteau și-l ascultau cu gurile căscate. Vorbea de Molière, de copiii lui Molière, artiștii străini: veniți în turneu, și de îndrăzneala românească și anticulturală de a tulbura „altarul sfînt al artei apusene, vremelnic ridicat pe marginea Dîmboviței". Întregul auditoriu, rușinat, îi dădea dreptate și vin. Apoi, nemulțumit numai cu un

asemenea succes, Panaiot Potamiani pornea din masă în masă, să propovăduiască. Toată lumea, onorată, îl primea bucuros.

— E dat dracului grecu ! se auzea în urma lui.

Şi Potamiani asculta, o ştia, zîmbea şi trecea mai departe. În felul acesta a ajuns şi la masa lui Bubi. De prin cafenele şi restaurante, unde scene asemănătoare au avut de multe ori loc, dînd un fel de faimă gazetarului, îl cunoscuse mai demult Gună Licureanu, care nutrea, în puţinătatea lui, o mare admiraţie pentru vorbitor.

De cum a venit, tînărul s-a ridicat, i-a dat un scaun şi a făcut prezentările.

La numele de Barbu, Potamiani a cerut o precizare :

— Băiatul ministrului, fabricantul, nu e'aşa ? zise el.

Şi cînd Licureanu i-a spus că nu se înşală, Panaiotache întinse mîna peste masă lui Bubi şi-i spuse :

— Îmi pare bine, baronetule !

Bubi a tăcut. Jurubiţei îi plăcea mult grecul. O ameţea cu vorba. Spunea o mulţime de lucruri care trebuie să fi fost foarte frumoase, ieşite din mintea unui om tare deştept. Şi le spunea iute, pe nerăsuflate, nemailăsînd pe nimeni să rostească vreun cuvînt. Din cînd în cînd, însă nu uita că e şi ea la masă. Ridica paharul, o privea drept în ochi şi cînta pe nas :

— Cu roze aş încununa buclele tale, silfidă !

Apoi bea pe nerăsuflate, într-un fel ciudat, fără înghiţituri, turnînd ca într-o pîlnie. Jurubiţa nu înţelegea nimic din închinare, dar îşi dădea seama că nu puteau fi decît lucruri bune şi măgulitoare. Roşea, zîmbea, mulţumea cu o uşoară înclinare de cap şi pleca ochii în jos. Toate acestea l-au supărat mult pe Bubi, care s-a închis în el şi n-a scos o vorbă noaptea întreagă. Dimpotrivă, lui Potamiani i-a plăcut foarte mult la masa lor de vreme ce a şi rămas pînă la ziuă. Gună, încîntat şi el, comanda mereu mîncări şi băuturi, pe care avea să le plătească Bubi. Din ce în ce mai ameţit, ziaristul amesteca într-un torent de vorbe istoria universală, mitologia şi întîmplările ultimelor alegeri, din care liberalii, deşi în opoziţie, intraseră cu o mare majoritate în Parlament.

Cînd s-au despărţit, Licureanu l-a poftit sătruitor acasă, iar grecul a făgăduit că nu o să uite. Şi n-a uitat !

Aproape că nu mai era cină fără el. Chiar de a doua zi, pe trezie, Potamiani și-a dat seamă că nu e pe placul lui Bubi. Și obraznic cum era, la lichioruri, după ce toată vremea încercase să-l facă să vorbească și nu izbutise, a și spus :

— Baronetul nu mă-nghite !

Și Bubi iar a tăcut. Se vede că această delicatețe firească a lui, grecul a luat-o drept slăbiciune. Și în ciuda rugăminților tînărului baron către ai lui, de a nu-l mai pofti atît de des (Jurubița mărturisea că ei îi place și că ea n-are nimic de împărțit cu politica bătrînului Barbu), gazetarul, avînd ușile deschise, venea și se credea de nevoie. De aceea, încetul cu încetul, a prins nas și a început să se întreacă, pînă într-o seară cînd tocmai Jurubița se plîngea, obosită, că fusese purtată de Bubi la mormîntul lui Dorodan și întîrziase la cimitir. Potamiani a început să vorbească atunci despre morți și credință. El nu credea în nimic, bătîndu-și joc de credința în viața viitoare. Adăugînd și o netăgăduită culoare și vervă gazetărească în desfășurarea teoriilor sale pentru înțelegerea Jurubiței și a lui Licureanu, cîștigase de la început, creînd o atmosferă de ușoară zeflemea împotriva lui Bubi, la care ceilalți doi, în sfîrșit găsind cuvintele altcuiva, se adăugau și ei. Argumentul boccelei cu putregaiuri (omul de îndată după moarte) și al orgoliului speței umane de a-și presupune singură un suflet nemuritor, cînd toate celelalte animale, care simt ca noi, se hrănesc și se înmulțesc ca noi, mai modeste, n-au asemenea năzuințe sau le ascund și nu fac cimitire și monumente ; apoi, credința ridicolă, cu scînduri vopsite și poleite la care te închini, lipsită de minuni convingătoare, ce nu se mai pot oricînd repeta cu vechile minuni, în vreme ce oricînd poți face apă trecînd un curent electric prin volume diferite de oxigen și hidrogen ; nebunia discuțiilor inutile, ca la Bizanț, despre sexul îngerilor — toate se amestecau în gura largă și lacomă a lui Potamiani, întrerupîndu-se numai după fiecare argument de cîte un „nu e așa ?“ și o înghițitură de vin. Toate acestea erau strînse, în urmă, cu îndemînare, împodobite de cîte o figură comică sau de cîte un gest solemn, caricaturi-

zate și azvîrlite împotriva baronetului. Gună și Jurubița rîdeau și făceau haz după ce ascultau foarte serioși de ce au sau n-au animalele suflet, lucru la care ei nu s-au gîndit niciodată. Băteau din palme și se înveseleau, în cele din urmă strigînd :

— Bravo, grecule, l-ai răpus !

Atunci, Bubi n-a mai tăcut. Liniștit și cu scîrbă, a ridicat privirea înspre Panaiot Potamiani și i-a vorbit rar și cu înțeles :

— Dumneata, domnule, ai spus o dată, în felul vorbei dumitale, că eu nu te fac haz ! Află că ai avut dreptate ! Și se ridică de la masă.

După o scurtă încremenire, cînd nimeni nu știa ce are să se întîmple, gazetarul începu să rîdă și alergă după Bubi.

— D-apoi bine, coane, îi spuse el, luîndu-l de braț, se poate tocmai dumneata să mă înțelegi greșit ? Nu sîntem noi doi capetele tari ale societății : dumneata — metafizicianul, iar eu — pozitivistul ? ! Restul a fost pentru galerie ! Și întinse cu dispreț bărbia înspre Gună și înspre Jurubița.

Bubi se desfăcu încet din strînsoarea lui și-și scutură mîneca atinsă. Din seara aceea, însă Potamiani, în loc de „baronet", a spus întotdeauna „coane", și ca să-i facă să petreacă pe Gună și pe Jurubița nu se mai pornea decît împotriva femeilor, a alegătorilor și a încornoraților.

În amurgul ce se încheia devreme în ziua tristă de sfîrșit de ianuarie, se aprindeau lumini trandafirii sub lămpi înalte, cu abajururi de mătase, în casa de lîngă Biserica Albă, unde, ca de obicei, se pregătea o cină bogată din ceea ce Bubi cumpărase cu grijă. În afară de ai casei, erau poftiți procurorul Hangiu și nelipsitul Potamiani.

O iarnă aspră se așternuse peste București, aducînd cu ea pace și o minunată și fantasmagorică împodobire a orașului. Pomii stăteau liniștiți și grei, nu cumva să piardă ramurile de puf alb întinse pe ramurile de lemn ; casele purtau căciuli albe și ele, iar drumurile, șterse din rînduiala străzilor, se săpau pînă departe cu urmele săniilor ușoare. Prin oraș se auzeau numai glasurile, atît de mare era tăcerea, și, din cînd în cînd, zurgălăii ves-

teau caii cu valtrapurile pînă-n pămînt, cu nările înghețate, aburind din trupurile lor încălzite de alergare. Portițele de lemn tăiau cercuri în omătul înalt cînd se deschideau, iar trecătorii, îmbujorați, căutau pietrele sigure sub mormanele pufoase și moi. Și ningea liniștit, și mult, și din plin, de parcă erau mîini care mîngîiau orașul și-l potoleau...

Toată după-amiaza Bubi rătăcise pe străzi. Îi plăcea mult tîrgul ăsta domolit, cu viața ascunsă în grosimea zăpezii, pe care nu o arunca, nu o murdărea și o respecta. Pe Jurubița o părăsise în neîncetatele ei drumuri prin prăvălii, iar de Gună se despărțise în ușa clubului, pe unde nu-i plăcea să treacă niciodată. Își făcuse un fel de vacanță, în care toate libertățile luate îi nemulțumeau. Mai întîi, părăsise fabrica, abia ridicată de roșu pînă la sfîrșitul toamnei. Dragostea lui cu Jurubița l-a împiedicat să muncească așa după cum ar fi vrut. Cîteva zile, smulse din cînd în cînd fericirii sale și închinate de dimineața pînă seara unor neobișnuite hărnicii, nu izbutiseră să pună pe picioare întreprinderea. În vreme de iarnă, mașinile nu se puteau urca pînă la locul ales. Lucrătorii, plătiți degeaba cîteva luni, fuseseră concediați, iar dintre cei trei Bellini, Bubi a fost silit să-l păstreze numai pe cel mai mare, rămas peste iarnă să se îmbete în cîrciumile din București. El și cu zidurile de la Negovanu erau garanția că la primăvară lucrul va începe și erau răspunsul la toate bîrfelile politice ale dușmanilor bătrînului baron, că marea lui idee industrială și economică n-ar fi existat decît pe hîrtie.

Apoi, și în legăturile cu tatăl său, Bubi n-a fost în stare să aducă o limpezire și o căldură. Din seara jurămîntului ca ministru, dacă-l mai văzuse o dată, în casa domniței Natalia. Și atunci i s-a părut obosit și slab, de n-a îndrăznit să înceapă o discuție mai mare și mai serioasă cu el. În ultimul timp viața lui Bubi se închidea între aceste două ființe : Jurubița și Gună Licureanu. Mulțumiri mari nu avea și parcă simțea casa care se șubrezește și într-o parte, și în cealaltă.

Dar îi era și frică, și lene să cerceteze. În Jurubița avea încredere pentru că își spunea că prea a făcut mult

pentru ea ca femeia să fie nerecunoscătoare. Nădăjduia mai mult să o ştie în felul acesta legată de el decît prin dragoste. De simţămintele ei nu se îndoia şi nimic sigur încă nu bănuia, dar se petreceau cu Jurubiţa anumite lucruri greu de înţeles pentru el.

De pildă, avea zile în care cu nimic nu putea să-i intre în voie şi se repezea, din senin, împotriva lui. Dacă încerca atunci să vorbească dorind să ştie mai lămurit ce se întîmplă, îl ameţeau la început, apoi îl mîniau absurdul şi reaua-credinţă de care femeia făcea dovadă în discuţie. Şi nici lucrurile, după importanţa lor, nu ştia să le cumpănească şi să le aşeze. Pentru un nimic răsturna sau oprea rostul unei zile întregi, în vreme ce pentru un lucru serios nu avea luare-aminte şi de multe ori nici nu-l vedea. Ceea ce însă în ultimul timp ajunsese într-adevăr supărător la ea era un fel de necuviinţă amestecată cu răutate şi un ciudat gust de răzbunare împotriva bătrînului baron, pe care nici nu-l cunoştea, de altfel. Încercase de vreo cîteva ori femeia, şi Bubi se împotrivise, să se apropie de familia lui. La început, pe vară, o dată, la Şosea, pe cînd trăsura lor şi a domniţei Natalia erau, după obiceiul plimbărilor, la umbra unor tei, aproape una de cealaltă, Bubi, fericit încă atunci să o arate şi să o prezinte peste tot, a coborît cu Jurubiţa, gătită şi parfumată, şi, ducîndu-se pînă la scara celeilalte trăsuri, le-a apropiat pe cele două femei. Domniţa a fost foarte politicoasă. A spus că Jurubiţa are ochi frumoşi, i-a întins o mînă ţinută puţin cam sus, şi după ce, cu o discreţie de boieroaică, a cîntărit-o lacom, şi cu un zîmbet, ca o femeie, s-a scuzat că e în întîrziere. În cîteva cuvinte l-a poftit pe Bubi la masă pentru a doua zi, a zîmbit iarăşi, uitîndu-se în altă parte, împrăştiat, şi a poruncit vizitiului să pornească. În seara aceea, pentru prima dată, Bubi a simţit-o pe Jurubiţa mai nervoasă ca de obicei. Deşi era îmbătat de dragoste şi îmbunat de generozitatea în care ierţi totul, ceea ce aştepta şi de la iubita lui, Bubi simţea totuşi că Jurubiţa a înţeles şi nu iartă o anumită răceală şi depărtare din purtarea domniţei Natalia. De aceea, a căutat să ocolească subiectul acesta, ba a încercat chiar să o facă să uite.

Și crezuse că a izbutit, cînd seara, înainte de culcare, deodată, cu simplitate, dar și cu o mînie în glas, Jurubița îi spuse :

— Nu vă omoară politețea în lumea voastră ! De multe ori, noi, ăștia mai mici, sîntem mai cuviincioși !

Și-apoi vorbi despre altceva, încheind cu cîteva laude despre Licureanu și sufletul său bun. Alte nume nu s-au mai rostit nici atunci, nici mai în urmă.

În fericire și voie bună, Bubi a crezut că Jurubița a trecut peste toate aceste întîmplări și că a înțeles că sînt anumite lucruri pe care nu e bine să le încerce dacă nu din alte motive, cel puțin din dragoste și delicatețe pentru el. Dar Bubi s-a înșelat. O a doua întîmplare n-a întîrziat să vie : la înmormîntarea lui Dorodan. De cum s-au arătat bătrînul baron cu Urmatecu, tot timpul prohodului, ascunzînd nebuniile tinerești și glumețe ale lui Gună, Jurubița a șoptit stăruitor în urechea lui Bubi :

— Prezintă-mă tatălui tău !

La care tînărul baron a sîsiit de cîteva ori, iar mai în urmă, nu s-a mai întors, mulțumindu-se să dea din umeri.

La plecare, Jurubița s-a făcut aproape de rîs. Îl trăgea de mînecă pe Bubi, pe aleile cimitirului, după baronul Barbu și Iancu Urmatecu, repetînd neîncetat :

— Uite-acum, că sînt singuri ! Uite-acum, haide, prezintă-mă !

Pînă în cele din urmă, ca să fie lăsat în pace, Bubi a încercat să-i explice că nu e împrejurarea bine aleasă. Drept răspuns, Jurubița s-a pierdut în mulțime cu Gună, iar la sfîrșitul înmormîntării, Bubi n-a mai găsit nici prieteni, nici trăsură și a fost silit să se întoarcă pe jos în oraș. De atunci s-a întețit mai ales ura Jurubiței împotriva lui Urmatecu. Înjurăturile nu mai încetau, întinzîndu-se și pînă la bătrînul baron, care e în stare, spunea ea, să țină pe lîngă el și să iasă în lume cu un asemenea ticălos. A mers pînă acolo, încît, în marile ei scene de enervare, a spus că-l părăsește pe Bubi dacă tatăl său nu-l dă afară pe Urmatecu. Trecutul ei, mărturist, îi explica însă tînărului înciudarea femeii și-i dez-

văluia cu încetul și adevărata fire. Cînd o dată, mai obosit, i-a spus că nici el nu-l iubește pe Urmatecu, dar că nu se poate amesteca nici în voința, nici în treburile tatălui său, Jurubița a simțit la ce era să se aștepte, și din ziua aceea a început să cheltuiască de trei ori mai multe, risipind banii cu și fără de rost. Toate nimicurile de prin magazine se strîngeau în dulapurile și cuferele ei, în afară de rochii, de blănuri, și de pălării. Bubi o privea liniștit și îi dădea bani, bucuros că s-a cuminți și n-a mai încercat niciodată să-i ceară să-l cunoască pe bătrînul baron, și nici pe Urmatecu nu-l mai înjura. Ba, în adîncul sufletului său, îi dădea dreptate Jurubiței, căci era o oarecare jignire, socotea el, în refuzul acesta de a nu o duce pe femeia pe care o iubea în lumea lui. Astfel, se simțea vinovat și căuta să fie iertat pe altă cale. Ceea ce-l ținea însă mai departe în legătura aceasta era patima de care nu se putea desface și un fel de grijă măruntă a Jurubiței pentru el. Lucrurile obiceiurilor lui îi erau așezate întotdeauna în jur, bine orînduite și nerătăcite. Cărți, partituri, cravate, pungi, țigarete, uitate de mult în mulțimea strînsă de tînărul cheltuitor de pretutindeni, erau readuse, după întîmplarea amintirii, de rînduiala precisă a femeii. Și de cîte ori astfel îl surprindea cu un lucru vechi ce deodată era iarăși nou, Bubi avea impresia că Jurubița îi face un dar neașteptat și se bucura.

În viața aceasta, în care înfrîngerea venea pe nesimțite cu o lene și cu o lipsă de zare, zilele se destrămau, iar banii se împuținau. Îi vedea cum descresc mai ales acum, după ce lucrările fabricii au fost oprite. Intrase de mult în sumele destinate primăverii și nevoilor să pornească iarăși întreprinderea. Bucuros că nu mai are de făcut plăți cu ziua și cu săptămîna, avînd rezerve pe care singur era stăpîn, nedînd socoteală nimănui, Bubi lua neîncetat, cu durere, din ele, dar lua. Știa că o să vină odată o zi de mari greutăți, dar la ea nu vroia să se gîndească. Credea și el că lucrurile în viață se desfac și se potrivesc de la sine.

Cînd a ajuns pe seară, obosit de atîta colind prin zăpadă și îngîndurat de ale lui, în casa de lîngă Bise-

rica Albă, nu venise încă nimeni. S-a dezgheţat, frecîndu-şi mîinile în bătaia sobei de cărbuni din antreu, prin ţipla căreia trecea dogoarea bulgărului de jar incandescent ; a respirat cu deliciu un miros de vanilie dulce, ce venea pe sub uşi, din prăjiturile ce se pregăteau ; a ridicat capacul la multe chisele de cleştar şi cutii de argint pînă ce a găsit o ţigaretă care să-i placă şi s-a aşezat apoi la pian, unde, în fluturarea îndoielnică a unei lumini ce venea din altă odaie şi în lumina zăpezii ferestrelor, ce străluceau prin întuneric, şi-a lăsat mîinile să alerge pe clape. Erau motive beethoveniene, pe care le dezlega din minunatul lor tipar, păstrîndu-le numai expresia şi dureroasa lor adîncime. Parcă, ajutat de ele, Bubi ar fi vrut să spună ceva personal cu muzica pe care o improviza. Încerca acum să se depărteze de idolul său, să fie el, şi nu izbutea să se mărturisească într-o invenţie nouă. De aceea, desfăcea şi reîmpletea aceleaşi sonate, acelaşi *andante* sau *largo*, după o lege a lui, a inimii şi îndemînării, care îi povesteau în ceasul acesta de singurătate şi de visare, dar care tot în umbra lui Beethoven îl ţineau.

Cel dintîi dintre comeseni a sosit Gună. Era vesel. Cîştigase la stos o sumă destul de frumoasă. De cum a intrat, a întrebat de Jurubiţa şi a aşezat pe pian o cutie înaltă de catifea vişinie. A descuiat-o apoi cu o cheiţă poleită şi a scos un flacon mare, gîtuit de mai multe ori în înfăţişarea lui urîtă şi voit fantazistă, cu un parfum dulceag, între chiparoasă şi zambilă. O fundă înfoiată purta marca vestită a unei fabrici franceze, şi un carton agăţat, preţul. Gună a rupt preţul şi a ridicat cu mîndrie flaconul, arătîndu-l lui Bubi. Acesta a cîntat, mai departe, dînd din umeri. Apoi deodată se opri şi zise :

— Ştii, Gună, dacă nu te-aş crede un prieten cinstit, aş putea să intru la bănuieli !

— Eşti nebun ! răspunse iute celalt, împachetînd cu grabă parfumul şi căutînd o umbră în care să se ascundă.

Şi Bubi şi-a reluat visul la pian. Cînd, puţin mai tîrziu, a sosit şi Jurubiţa, casa s-a umplut deodată cu pachetele desfăcute de pe toate degetele. Din manşon, ea scoase o pungă cu castane calde, pe care le curăţa şi, cu grijă, le dădea prietenilor. Sticla de parfum de la

Gună a fost primită cu o bucurie zgomotoasă. Apoi, adresîndu-se lui Bubi :

— Tu nu te gîndeşti niciodată să-mi faci o plăcere ! spuse ea şi, îndreptîndu-se spre o oglindă, îşi scoase pălăria, umflînd cu degetele bucla părului de pe frunte, de-abia frizat.

Se întunecase de-a binelea cînd a sunat Alexandru Hangiu. Ca întotdeauna, era solemn şi îmbrăcat într-un gheroc lung, negru, ce turtea şi mai mult făptura lui scundă, îngrăşată înainte de vreme. A intrat, oferind o cutie cu bomboane Jurubiţei şi strîngînd mîna bărbaţilor. Apoi s-a aşezat lîngă pian, ajutîndu-se, într-un început de sindrofie, cu cîteva mîngîieri amicale date pe umărul lui Bubi.

A început să se vorbească de toate. Hangiu, pentru ca să iasă puţin din preocupările uşuratice şi glumele, voite şi nevoite, făcute de Gună şi Jurubiţa, amintea din cînd în cînd întîlnirea lui de la Viena cu Bubi şi interesantele cercuri în care au trăit cîtva timp. Adeseori el a adus în conversaţie cuvintele „liberalism", „parlamentarism", cuvinte care cădeau în gol, fără răspuns, făcînd numai piedici de cîteva clipe veseliei celorlalţi, porniţi curînd peste ele.

Cel din urmă sosit a fost Potamiani. Era rebegit. Întîrziase să cumpere o floare, un singur fir, pentru Jurubiţa, care a primit-o cu bucurie, i-a mulţumit, certîndu-l de ce s-a ostenit.

— E sceptrul dumitale, graţioaso ! încercă el să complimenteze şi să zîmbească, fiind singur plictisit de ceea ce a spus şi lăsînd iute să-i cadă vorba.

Venea de la Cameră. Fusese o şedinţă agitată. Potamiani povestea iute. Apoi deodată se opri, adresîndu-se lui Bubi :

— A ! Bine că mi-am adus aminte ! Tatăl dumitale se simţea foarte rău. S-a suspendat şedinţa din cauza lui, pînă ce a venit alt ministru. Nu mai putea să stea pe banca ministerială. Cînd sa urcat în trăsură, cu căţelul la subsuoară, se clătina.

Lui Bubi nu i-a scăpat nici felul neglijent al gazetarului de a-i da această informaţie tîrzie, nici ironia, nici tonul cu care era împletită. Robul acesta îi plătea

la rîndul său poliţa din ziua în care l-a umilit. Bubi se ridică deodată şi zise :

— Pe mine vă rog să mă iertaţi, trebuie să plec !

— Ei, dar ce-i asta ? săriră ceilalţi, afară de Hangiu, care-şi măsura prietenia în cuviinţă.

— Ne strici masa, dragule, nu-i frumos ! adăugă Jurubiţa.

Bubi mai spuse încă o dată : „Să mă iertaţi !“ şi plecă. Jurubiţa cînd şi-a adus aminte, după un semn al lui Gună, că trebuie să-l conducă, tînărul baron ieşea pe poartă şi se pierdea printre nămeţii de zăpadă.

— Ciudată fiinţă e şi Bubi ! spuse Jurubiţa reintrînd în cameră. Cînd are o idee în cap, nu mai vrea să ştie de nimeni !

— E mai degrabă un sentiment decît o idee, doamnă, îi răspunse Hangiu.

— Sau o idee prea tîrzie ! se grăbi să adauge Potamiani.

Gună spuse să se ridice un tacîm, şi cei patru s-au aşezat la masă. S-a mîncat mult şi s-a băut şi mai mult. Nici nu se simţea lipsa lui Bubi. Numai spre sfîrşit, după ce grecul s-a săturat şi a început iarăşi cu veştile şi presupunerile politice (s-au înţeles discret şi iute Hangiu şi cu el asupra unor aceleaşi idei liberale), a venit vorba iarăşi de bătrînul baron Barbu, de politica şi de familia lui. Şi de data aceasta, Potamiani, neavînd de cine să se mai teamă, îşi dădu drumul. Bătrînul baron apărea din spusele lui ca un incapabil şi ca o umplutură a cabinetului. Nepriceput şi maniac, şi-a risipit viaţa şi averea, spunea el, alergînd după titluri. Gazetarul pretindea că diploma de baronie a căpătat-o împrumutînd la o ananghie de joc de cărţi pe un arhiduce. Vorbea apoi de imoralitatea trecutului boier cu o biată femeie, mama lui Bubi, găsită la Viena şi chinuită aci de legătura lui cu o boieroaică vestită în amanţi (se gîndea la domniţa Natalia), biata vieneză fiind părăsită la o a doua naştere în spital, unde i s-a tras moartea, şi a fost aruncată, ca un cîine, nici nu se ştia unde. Apoi şi băiatul (astfel se apropia de Bubi) : leneş, cheltuitor şi înfumurat. A stat mult pe la Viena, unde avea trei amante în acelaşi timp (şi grecul se uita pe sub gene la Jurubiţa) : o balerină,

o modistă și o englezoaică. N-a învățat nimic ; cu banii pe care îi avea făcea cămătă cu prietenii și a pierdut o avere la jocurile de noroc de la Baden. Potamiani povestea fără să privească pe nici unul dintre comeseni, jucîndu-se cu firimturile de pîine, printre care treceau degetele lui păroase și lungi, cu unghiile negre.

— Pentru mine, gazetar liberal, încheia el, vedeți că toate astea ar fi fost o comoară dacă n-aș fi avut caracter !

Nici Gună, nici Jurubița n-au găsit să spună vreun cuvînt la povestea lui Potamiani. Procurorul, însă, după ce l-a ascultat și a văzut cum, din purtătorul celor cîteva principii de la început, față de care și el s-a mărturisit într-un anumit fel, a ieșit omul acesta ahtiat și nesigur, a ținut, și pentru el, și pentru dreptatea ce i se cuvenea prietenului său, să intre în vorbă :

— Chiar fără caracter presupunem, firește, poate ai avut noroc, domnule Potamiani, zise el, tăind o pară galbenă și zemoasă cu parfum de tămîie, din cele pregătite pentru toți musafirii de cheltuiala lui Bubi. De obicei, chiar pentru un gazetar bine informat, cum ești dumneata, fără îndoială, materialul acesta intim și greu de verificat, întins pe mai multe generații, cules din mai multe locuri, este primejdios !

Pe grec, destul de subțire în a prinde și folosi în viață înainte de înțelesul cuvintelor tonul și accentele frazelor, după indivizi și împrejurări deosebite, dojana și prevenirea din vorba lui Hangiu l-au plictisit, pentru că de-acum trebuia să se țină treaz și pregătit pentru un fel de luptă. Ghiftuit după o masă bună, bucuros în fața unor lungi șiruri de pahare pe care le avea de băut, el socotea că fericirea lui va fi completă într-o plutire cu autoritate, în care nimeni nu-l va ține de scurt și toată lumea îl va admira, iar el, de la înălțimea tăcutelor ascultări, va face astfel încît să se audă că-și servește partidul, strecurînd ici și colea și mici zădufuri personale. De aceea, prefăcîndu-se că se înveselește de tinerețea și cuvintele necoapte ale lui Hangiu, zise :

— Va să zică, dumneata crezi că am fi avut prilej să ne întîlnim și în altă parte, domnule procuror ?

— Poate... răspunse liniștit acesta și zîmbi.

Potamiani ridică braţele în sus, ca un înecat. Apoi, după un oftat prelungit, cu un fel de văicăreală comică şi voită, mîngîindu-şi ţeasta diformată, numai cu cîteva viţioane năclăite prinse de ea, exclamă :

— Of ! of ! of ! Tinereţe, tinereţe ! Că mult mai eşti aprigă şi simpatică şi — te superi dacă ţi-oi spune ? — neştiutoare ! Apoi, bine, domnule procuror, că dumneata eşti un magistrat de modă nouă, cinstit şi integru, o ştim cu toţii cei de aici, şi mai ales o ştiu eu ! Dar te-ai întrebat vreodată dacă au aflat-o şi cei care ar trebui să o ştie ? Patronul dumitale, de pildă, domnul ministru al justiţici şi cei de pe lîngă el ?

Baronul Barbu, readus iarăşi în discuţie, îngreună mişcările şi pornirile lui Hangiu. Oricît ar fi fost de bănuit de nepricepere şi oricît ar fi fost de conservator, era ministrul lui. O elementară cinste şi prudenţă îl făceau pe tînăr să nu primească lupta în felul acesta. Şi aci poate discuţia s-ar fi închis, din îndemînarea lui Potamiani, procurorul crezîndu-se, prin cît a spus, plătit de îndatorirea sa faţă de Bubi, dacă Jurubiţa, care aştepta de mult, n-ar fi simţit că a venit vremea să răscolească întîmplări mai vechi şi să aţîţe focul cel nou.

— Da' de unde vrei dumneata să cunoască domnul procuror toate nimicurile şi pe toţi ticăloşii ? zise ea, ca şi cum ar fi suferit de mult de nedreptăţile pe care le vedea.

— Să le cunoască ! răspunse cu înţeles ziaristul. Asta îi e meseria, şi-apoi, aşa cum e dumnealui, are o chemare în ţara aceasta !

Faţă de Jurubiţa, Hangiu s-a ţinut într-o anumită rezervă încă de la început. Nu-i plăcea. Găsea că Bubi îi dă o nemeritată atenţie şi primise, trecînd peste grijile lui sociale şi profesionale, să o vadă şi să vie la ei, fiind sigur că niciodată femeia asta mai simplă, cu toate poftele îndestulate de banii prietenului său, nu va avea să-i ceară ceva. Cu încetul, însă, începuse să o cunoască mai bine. Şi dacă a văzut că nu se înşelase cu privire la caracter şi creştere, îşi schimbase totuşi părerea întrucît privea deşteptăciunea ei. Din multe împrejurări şi-a dat seama că e destul de vioaie şi că are un simţ mult mai limpede pentru viaţă şi nevoile întîlnite decît amantul

său, pe care (și Hangiu era sigur) nu-l iubea, după cum ar fi vrut ea să se creadă. Fără să spună vreo vorbă, el păru totuși interesat.

— Și greu n-ar fi, că mulți nu sînt ! Unu-i destul ! spuse Jurubița, cu ochii țintă în cafelele pe care le servea.

— Unul și bun ! Dar domnul procuror nu-l cunoaște ! adaose, în sfîrșit, Gună, ca să spună ceva și să se răzbune de o vorbă auzită, și anume că Urmatecu îl făcuse nu știu cu ce împrejurare „scatiu".

Hangiu n-a întrebat, și toată lumea a tăcut.

Cînd, deodată, tot Potamiani, nevrînd să piardă clipa asta atît de bine pregătită, zvîrli :

— De unu, Urmatecu, ai auzit dumneata ?

— Nu ! răspunse procurorul.

— Rău ! Pentru că ăsta e mîna dreaptă a ministrului dumitale ! Om, nu glumă, cată să te pui bine cu el !

Și cîteșitrei începură să rîdă cu hohot.

— Meșter mare ! făcu Potamiani.

— Om bogat ! sublinie Jurubița.

— Pe lîngă el, Bubi nu-i nimic în fața tatălui său ! prelungi Licureanu.

Și începură să povestească toate cîte se știau și se vorbeau despre Urmatecu. Ce uita Potamiani din afaceri și mărunțișul femeilor, multe, din viața lui Iancu, completa Gună. Jurubița întărea numai, ici-colea, cîte o întîmplare. Ultimele evenimente — demisia, alegerea, decorarea, cumpărarea moșiei și mai ales toate privite și răstălmăcite prin povestea mai veche cu moartea lui Ioachim Dorodan — erau cercetate mărunt și răsfirate.

În vreme ce se povestea, lui Hangiu i se lămuri o aducere-aminte. Din pînzele minții, la sunetul numelui, i se limpezi deodată Amelica, în rochia ei trandafirie, la balul de la palat, cu figura încruntată și serioasă, cu farmecul tinereții și cu acea atracție și siguranță pe care le-a presupus la orice soție într-o căsnicie trainică și sănătoasă. Rămas cu privirea legată în depărtare și urmînd imaginea, el întrebă aproape fără să vrea :

— Are o fată domnul acesta, Urmatecu ? ! Nu e așa ?

— Are, cum să n-aibă ! răspunse iute Jurubița. Un scaloi afurisit și obraznic !

— Nu te înșeli ? o întrebă procurorul.

Uimită, neașteptîndu-se la așa ceva, femeia șuieră aproape :

— O cunoști dumneata ? Cum și de unde ?

— Nu-i nici o lună, de la balul de la palat !

— Trăsnĭ-m-ar Dumnezeu ! Au fost și la bal la palat ? ! nu izbuti să-și înghită Jurubița un strigăt, după care Hangiu iarăși putu să-i măsoare înciudarea și paraponul.

Apoi, între dorința de a-i plictisi puțin pe acești trei clevetitori și plăcerea de a reînvia cu vorbe vîrtejul solemn, și totuși tineresc prin ființa Amelicăi, al balului la care a fost, Hangiu începu să povestească, de la ochirea mai largă a întregii săli pînă la amănunte de toaletă și palpitația sînului abia înmugurit al aceleiași Amelica, în jurul căreia gîndul său dădea ocol.

Jurubița îndura cu greu povestirea aceasta. De cînd se încurcase cu Bubi și nu mai punea piciorul prin casa lui Urmatecu, în afară de scandalul de la modistă și întîlnirea de la cimitir, ea nu mai avusese unde să vadă pe coana Mița și pe fiica ei. Totuși, se gîndea la ele adeseori, cu fiecare purtare nouă învățată, cu fiecare rochie sau pălărie comandată, cu fiecare lucru cumpărat. Legătura cu Bubi o înstrăinase de lumea ei, care, în cele din urmă, nu era alta decît aceea a rudelor și femeilor din jurul lui Urmatecu. Dar numai acolo privind, la această lume, putea să se vadă Jurubița, cît a crescut și cît s-a deschis, ca apucături și ca bogăție. Aci, între ceștilalți, nu se băga de seamă ! Și ce bucurie ar mai face un lucru nou sau o manieră subțire dacă n-ar face în necaz cuiva ? își spunea adeseori Jurubița. Nevoia aceasta de a se simți trăind mai bine, de a se simți șlefuindu-se era atît de mare la ea, încît de multe ori s-a surprins aproape hotărîtă să se împace cu Mița și cu Amelica, pentru a avea cu cine să se măsoare, otrăvindu-le. În orice caz, în ciuda zvonurilor și a aprinderii ei, Jurubița își păstra ca pe o mîngîiere părerea că în casa lui Urmatecu nu s-a mai petrecut nimic în bine ; că cele două femei sînt tot așa după cum le-a lăsat și hrănea speranța că niciodată nu se vor mai schimba. Și iată că pe neașteptate află că ele au sărit cu mult peste ceea ce ea își închipuia că nu se

poate întrece : viața ei de acum, luxul în care se lăfăiește, plimbările, lumea, teatrul, mesele !...

Mița și Amelica au fost la bal la palat !

Gîndul acesta i se învîrtea ca o morișcă în cap, îi dădea o sîcîială de nu-și mai găsea locul și făcea să-i bată inima. Și femeia, avînd neapărată nevoie de o satisfacție, căută iute să vadă cine e răspunzător de această nenorocire. Firește că, cel dintîi, i s-a înfățișat amantul său, Bubi. Dacă el n-a vrut să o prezinte nici măcar tatalui său, cum era să o ducă la balul de la palat ? ! Și pe drumul acesta, ce i se părea luminos și fără nici un alt cuvînt de oprire, Jurubița se adîncea într-o mînie ce venea ca o furtună. O orbire, atît de obișnuită femeilor în judecăți, o cuprinse. Din ea nu s-ar mai fi putut clinti în nici un fel dacă n-ar fi venit să scoată o înduioșare despre ea însăși, o tînguire despre viața ei, care este singura posibilitate, tot a femeilor, de a generaliza. Dădea la o parte din legătura ei cu Bubi risipa, ghiftuiala și bogăția și păstra numai jignirea și insulta. Și deodată se simțea insultată de cînd se știa ! Și, în felul acesta, trecea iarăși de la Bubi la Urmatecu, de la care n-a văzuit decît înjosire, alături de zgîrcenie și înjurături, că se mira cum de le-a îndurat. Și aci, la Urmatecu, găsea începutul tuturor nenorocirilor, și pe a celei mai mari, cea de astăzi ! Astfel se oprea, se adîncea și creștea ca dintr-un sîmbure pierdut ura Jurubiței împotriva lui Iancu !

În fața ei, însă, Jurubița n-avea acum pe nici unul din marii vinovați, ci pe cîțiva oameni care îi erau numai indiferenți sau binevoitori. Privea pe procurorul ăsta rotofei, îndulcit de amintiri, cu capul rotund și pielea întinsă de tinerețe, și un fel de silă i se făcea. O supăra gîndul că omul scrobit și cinstit cum era ar putea să dea de la început — o dată cu dragostea și cu banii — și prețuirea, și onoarea, și numele unei femei, și că acea femeie ar putea fi Amelica, după care îl vedea oftînd. Și iarăși, ca orice femeie, care poate să facă iute o primăvară în fața înghețului ei sufletesc, din viclenie și răzbunare, Jurubița începu să glumească pe socoteala lui Hangiu :

— Ei, iată-te și îndrăgostit, domnule procuror ! zise ea, uitîndu-se pe furiș la ceilalți doi.

— Se vede ! spuse Gună, care îndrăzni o vorbă și o mîngîiere, pe față, spre Jurubița, bucuros că e iarăși veselă.

— Se simte cît de colo ! adăugă Potamiani, începînd să clipească. Numai că e păcat !...

— De ce ? sări Jurubița să ia apărarea sentimentelor lui Hangiu. Ce-am spus eu adineauri se potrivea cu un copil ! Căci era un copil Amelica cînd am văzut-o ultima oară. Acum însă domnul procuror poate să aibă dreptate : frumușică și cuminte a fost întotdeauna !

— O prețuire nu însemnează o dragoste, vorbi, în sfîrșit, Hangiu.

— Ce am eu cu fata ! Poate să fie drăguță și bună ! se dezvinovăți Potamiani. La altcineva ne-am gîndit cînd am zis că-i păcat !

— La tatăl ei, nu ?... făcu simplu Jurubița, dar cu vădită grabă.

— În orice caz, te-ai gîndit prea departe ! adaose, serios, procurorul.

Și iarăși o tăcere se făcu. Hangiu era greu de ispitit și de atras în lumea clevetirilor. N-avea încredere în vorbele astea, pe care le prevedea purtate fără nici un temei. Și apoi i-a displăcut și felul familiar de a se glumi cu el, pe cîteva slăbiciuni omenești scăpate fără voia lui. Potamiani simți că e nevoie de ceva serios pentru a-l convinge. De aceea, scoase ca la comandă ultima mare afacere a lui Urmatecu, falsificarea vînzării Bălășoienilor, după cum o numea el. Avea toate datele exacte. Chestiunea îi fusese adusă la cunoștință de un reporteraș care făcea notariatul la una din gazetele liberale. A pus să se urmărească îndeaproape. Și vînzarea, și diferența dintre actul de ipotecă și procesul-verbal de situație vorbeau de la sine. La început a crezut că aduce partidului său una dintre cele mai senzaționale bombe, de pe urma căreia va sări în sus, pentru totdeauna, baronul Barbu. Și-a dat însă de îndată seama că nu numai că bătrînul boier n-a făcut nici o afacere, ci, dimpotrivă, a dat, cu bună-știință și cu voia lui, de vreme ce singur luase parte la vînzare și adjudecare. A fost un fel de danie acoperită în favoarea lui Urmatecu, și o asemenea chestiune, politicește, n-avea nici un sorț de izbîndă. Și-apoi nici nu

era ministru la epoca vînzării. „Falsificarea", cum iarăşi o numea stăruitor gazetarul, nu rămînea însă mai puţin vădită şi, fără îndoială, pusă la cale de altcineva.

Pentru Jurubiţa lucrul era cu desăvîrşire nou. Ea făcu ochii mari, încremeni şi începu să zîmbească deodată, ca unei fiinţe venind spre ea de departe. I se citea pe faţă bucuria unui gînd care o străbătea. Ceru o mulţime de amănunte şi voi să ştie ce şi cum s-ar întîmpla mai departe. Întrebă cine ar putea deschide chestiunea asta şi cine ar putea porni scandalul. Hangiu, pentru care lucrurile se lămureau din ce în ce, se vedea deodată împresurat chiar în meseria lui, lucru de care avusese groază întotdeauna. De aceea el răspunse scurt şi fără alte lămuriri :

— Cei interesaţi !

— Şi cine nu e interesat în dreptate ? Dumneata, cel dintîi, nu e aşa, domnule procuror ? ! adaose, cu un rînjet, Potamiani.

Simţea grecul că ceea ce doreau el şi cu Jurubiţa nu era pe cale să se întîmple : Hangiu nici n-a sărit în sus de indignare sau bucurie profesională, nici n-a făcut vreo declaraţie. Ce se petrecea în el era greu de ştiut ! De aceea, gazetarul îndrăzni să mai facă un pas :

— E, hei ! Viaţa e atît de ciudată, domnule procuror, încît te aduce cîteodată să-i dai dreptate tragediei vechi. Te simţi sfîşiat între dragoste şi datorie !

— Datoria mea e precisă ! răspunse omul şi se ridică.

Era tîrziu. Bubi nu se mai întorcea. Hangiu mulţumi şi îşi luă rămas bun. A fost condus pînă la uşă de Jurubiţa, care tot mai simţea în ea fierberea veştii celei mari. La despărţire, ea nu se putu opri să întrebe :

— Şi dacă, pînă în cele din urmă, tot se va găsi unul dintre cei interesaţi ? Ce se va întîmpla ?

— Ce trebuie să se întîmple ! răspunse procurorul plecînd.

Jurubiţa, furată de gînduri, zdrobind cu mintea fel de fel de închipuiri, a avut impresia că încearcă să găurească un perete cu un ac de gămălie, şi-a obosit. Cîteva clipe mai tîrziu, pe cînd o conducea acasă cu sania, Gună a simţit-o cum lasă capul pe umărul său şi, cu ochii închişi, a auzit-o mormăind ceva. A întrebat-o de cîteva

ori : „Ce-ai spus ?“ şi nu a primit nici un răspuns. Apoi a lăsat-o în pace, Gună nefiind obişnuit să urmărească prea mult o idee.

De mai multă vreme, pe conu Barbu îl supăra o durere seacă în capul pieptului. La început, numai un fel de gîdilătură, apoi, ca o apăsare. Din ce în ce, însă, se înteţea. Şi baronul a simţit cum trece încet la usturime şi se preschimbă, în cele din urmă, într-un junghi îngrozitor. Bolnavul nu a spus nimic, nimănui, pentru că nu-i plăcea să amestece pe alţii în necazurile trupului său. Toată viaţa fusese sănătos şi n-avea nici o încredere în doctori şi în meşteşugul lor. Rar, cîte o răceală. Iar la boală, ca şi la îmbrăcare, boierul a fost întotdeauna ruşinos, şi nimeni, în afară de Iancu, nu l-a văzut gol sau schimbîndu-se. Acum, însă, pălea, nu se putea hrăni şi slăbea. A dus-o cîtva timp pe picioare. Întotdeauna a mîncat puţin, astfel că mesele lui neatinse aproape n-au atras atenţia nimănui, iar din cînd în cînd, dacă închidea ochii şi aştepta să-l lase durerea, răspundea liniştit îngrijatelor întrebări ale domniţei :

— Nimic, Natalie ! Un junghi trecător ! M-o fi tras undeva.

De cînd a luat ministerul, însă, i se făcea din ce în ce mai rău. Se hotărîse chiar să se abată pe la bunul său prieten, doctorul Florea Petre, să vadă ce are, dar să ştie numai el. Dînd zi după zi, nu şi-a găsit vreme, şi la şedinţa Camerei, de la care a fost nevoit să plece, s-a simţit deodată străpuns ca de-un cuţit. Camera întreagă a început să se învîrtească în privirea lui, a ameţit şi a pus capul pe pupitru. Un orator opoziţionist interpela guvernul. Ajuns la fraza repetată de multe ori acasă şi spusă mereu în minte pînă să se suie la tribună, tocmai o rostise cu gesturi mari şi cuvinte umflate. Cînd conu Barbu a leşinat pe banca ministerială, vorbitorul a crezut că e un fel al lui conu Barbu de a nu voi să asculte. De aceea, el repetă fraza, apăsînd şi mai mult pe cuvinte. La aceeaşi tăcere şi atitudine a ministrului, întreaga Adunare şi tribunele s-au strîns într-o încordată atenţie. Deputatul, înciudat, spuse fraza pentru a treia oară. Abia atunci, văzînd că nu urmează nici un răspuns, preşedin-

tele a suspendat şedinţa. În jurul băncii ministeriale s-a îngrămădit Camera întreagă : majorităţi şi opoziţie. Conu Barbu a fost ridicat de cîţiva secretari, dus în salonul guvernului, şi aci, încetul cu încetul, şi-a revenit. Preşedintele Adunării, oratorul, mulţi prieteni politici, cîţiva liberali, chiar, au venit să-şi arate părerea de rău pentru cele întîmplate şi nădejdea că va fi un lucru trecător. Cu o caretă ce-a trebuit să meargă la pas, pentru ca bolnavul să nu sufere prea mult, ministrul de justiţie a fost adus la locuinţa sa. De îndată a fost culcat în pat, şi de trei săptămîni nu-l mai părăsise. Doctorul, pentru care nu avusese vreme baronul, a venit el să-l vadă. Profesorul Florea Petre era un om admirabil ! Înalt, cu o statură şi un chip de mare duce rus, cu o barbă căruntă, despărţită în două pe mijlocul bărbiei, cu privire caldă şi prietenoasă, îmbrăcat întotdeauna în gheroc, purtînd joben şi cravate mari de mătase, frumos legate, cu o potcoavă de briliantet la mijloc, el învîrtea neîncetat pe degetul arătător de la mîna dreaptă şnurul negru al ochelarilor legaţi în aur. Cînd se încolăcea şnurul pe dreapta pînă la capăt, începea aceeaşi mişcare pe stînga. Avea o veselie care nu era nici profesională, nici prefăcută, ci venea din optimismul său robust de băiat de la ţară. Căci strălucitul internist de astăzi, profesorul prietenos cu toţi studenţii care îi umpleau sălile la cursuri, învăţatul şi mai ales talentatul doctor Florea Petre, marele diagnostician, era de fel de la Bolintinul-din-Vale. Unii din fraţii lui se mai găseau încă moşneni pe lîngă moşiile baronului. Ministrul conservator şi decanul Facultăţii de medicină astfel s-au cunoscut, într-un început de viaţă, cînd rîvna de carte a tînărului Florea a primit un sprijin hotărîtor din partea bătrînului Ienache Barbu, tatăl baronului.

Deşi avea un serviciu cu multe paturi, fiind şeful celei mai mari clinici din Bucureşti, deşi avea cursurile, o foarte numeroasă clientelă şi şedinţe cînd era Parlamentul deschis, pentru că profesorul Florea Petre era senator liberal, medicul acesta conştiincios se oprea asupra fiecărui bolnav care îl chema şi examina cu o aceeaşi luare-aminte şi amănunţime pe toată lumea. Apoi se aşeza tihnit la masă şi scria o reţetă lungă cu un scris de nici el nu îl mai descurca, cerînd o tăcere şi o linişte absolută din

partea tuturor în timpul redactării rețetei. Erau poate și taina perfecțiunii sale clipele acestea de reculegere pe care le cerea, în timpul lor legănîndu-se în minte după o metodă și într-un fel al lui anumit observația și intuiția, dar era și o anumită solemnitate a meseriei, în care credea și pe care o reprezenta. Doctorul ținea să lase după plecarea sa, prin casele unde adusese vindecarea și bucuria, și acest prestigiu al științei, strîns în cele cîteva clipe de tăcere. Pînă la rețetă, însă, el era vesel și familiar, nelăsînd să se vadă nici cea mai mică îngrijorare din orice ar fi găsit. În timp ce bolnavul, după indicațiile lui, își schimba poziția pentru a fi cercetat, profesorul, răsucind neîncetat șnurul ochelarilor pe deget, spunea :

— Lasă, c-o să treacă, neică ! Lasă, c-o să treacă !

Pe conu Barbu l-a luat, de cum a intrat în cameră, cu veche glumă prietenească, și baronul a încercat să-i răspundă la fel pe cît a putut. Apoi l-a cercetat aproape două ceasuri. Cine l-ar fi privit, cu oarecare cunoaștere, pe profesor în timpul cît examina ar fi văzut că în ochii strînși, de unde pornea o privire căutătoare și împrăștiată (goală de multe ori de orice expresie, pentru că toată atenția trecuse în ureche sau în vîrful degetelor cu care palpa), încremenea cîteodată ca o pironire și spunea o mirare. Atunci, părăsindu-și firul cercetărilor, doctorul învăluia iute pe prieten într-o căutătură caldă, înduioșată, care ar fi vrut să mărturisească un lucru grav și să mîngîie în același timp. Aceste treceri frînte și numeroase, timp de două ceasuri, au frămîntat fără o vorbă, de la uimire și groază pînă la hotărîre, milă și durere, sufletul acestui uriaș. În cele din urmă, profesorul oftă adînc, îl bătu ușor pe ministru pe spate și zise :

— Ca tunul, ca piatra, ca sîmburele de piersică ! Bravo, Barbule ! Bine te ții ! O să te dreg și o să-ți dau drumul !

— Crezi ? îi răspunse baronul, în care puterea mai veche de a ascunde boala se sfîrșea deodată cu prima zi grea, intrînd într-o nemărturisită spaimă.

— Ei, asta e ! Ai să vezi că tot sîntem și noi buni la ceva pe pămînt, numai că trebuie să mă și asculți ! zise profesorul.

Conu Barbu era gata să creadă și să facă orice, ca un copil. Îl biruise durerea. Se pricepea foarte puțin la tai-

nele ființei omenești și știa tot atît de puțin din medicină, pentru că nici nu-l ispitise, nici nu avusese nevoie. Pentru el fizica și mai ales optica erau științele cele mari. În om vedea limpede numai cum erau așezate organele nobile : creierul, inima și plămînii, pe care le prețuia. Mai jos de mijloc, ideile lui erau confuze despre celelalte organe rînduite în adîncimea trupului. Stomacul nu și-l simțise niciodată și nu avea un gînd limpede despre el. Sficiunea și curățenia lui firească îl îndepărtau de la funcțiunile complicate ale măruntaielor, unde totul se transformă de îndată în dospeală și lichide dezgustătoare. Așa fusese toată viața, și în toate. Fugise de ceea ce i se părea că nu e curat și mersese atît de departe, încît în grădinile sale secătuise pămîntul și nu mai izbutea să crească flori, de groaza băligarului, după cum îndepărta de la el multe feluri de mîncare, mai ales prin restaurante și case străine, la gîndul bucătăriilor. Oboseala lui timpurie și fuga de putreziciunile, dar și de mustul vieții, îl făcuseră să prețuiască, de mult, mai degrabă pe omul matur decît pe cel tînăr, prea amestecat, prea murdar în lăcomia instinctelor. Iar din femeie, alesese prietenia, așa cum o ființă mai domoală, ca domnița, se pricepea să i-o dea, deși gelozia stăruia atît de ciudat în el.

Acum, cu frică de necunoscut și groază de murdăria pe care o va întîlni, trebuia să coboare în cunoașterea trupului său. Simțea că e ceva primejdios și dezgustător și avea încredere în doctorul Florea Petre ca într-o călăuză care-l ducea printr-o mlaștină. Toate aceste sentimente îl stăpîneau din ce în ce mai mult, mai ales după ce a fost scăpat de dureri.

Doctorul, însă, în salonul cel mare, unde a cerut de la domniță, de la Bubi și de la Iancu tăcerea și cuviința pentru lungile rețete pe care le-a scris, nu și-a ascuns îngrijorarea. Conu Barbu era foarte greu bolnav. Medicul ar fi dorit, pentru îngrijirea specială de care avea nevoie, ajutorul unor oameni de meserie. Ziua, spunea el, va trimite un student de al lui ; iar seara, pentru că nopțile sînt mai grele și mai tulburi, însuși ajutorul său, un doctor tînăr, ieșit de curînd și nu prea bogat, ar veni bucuros, să fie aci gata la orice împrejurare. Atît bolnavul, cît și

ceilalți au înțeles de îndată și au primit. Pentru protejatul său, însă, profesorul a avut o grijă deosebită :

— Ai să vezi, Barbule, ce mult are să-ți placă băiatul, l-a înfățișat pe tînăr, lăudîndu-l ca pe unul dintre cei mai buni medici pe care îi vom avea. Știe multe și o să-ți țină și de urît ! Și-apoi în casa asta a ta, plină și bogată, o să se mai bucure și el de viața, de un pat moale, de o mîncare mai bună, de catifele și de mătăsuri după atîția ani de internat și de veghe lîngă bolnavi !

Și chiar în seara aceea, sînt de atunci mai bine de trei săptămîni, doctorul cel tînăr a sosit. Îl chema Matei Sîntu. Era cam de vreo treizeci de ani, mai mult scund, bine legat, cu ochi albaștri, cinstiți, cu un rîs plin și glumeț. Doctorul Sîntu făcea parte dintre acei oameni care încă din tinerețe și-au măsurat cuvintele și gesturile. Știa ce să spună și ce să ceară, nu se grăbea și dovedea foarte des că a avut dreptate prin toate ce se întîmplau după vorbele lui, inspirînd astfel încredere. A ținut să-l examineze și el cu de-amănuntul pe bătrînul baron ; după aceea, a avut o lungă convorbire cu profesorul său. Lui conu Barbu i-a fost simpatic de la prima vedere, și atît de iute s-a legat de el, încît abia aștepta să se întunece, pentru ca să-l vadă. Toți ceilalți, în aceste zile grele, nu se mai simțeau în siguranță decît dacă era și el în casă.

Și, încetul cu încetul, iatacul bătrînului baron, plin de lucruri strînse în atîția ani de viață, s-a schimbat într-o cameră de bolnav. De unde într-o odaie obișnuită toate lucrurile stau risipite, putînd oricînd fi legate de pașii ce se fac de la unele la celelalte, aci ele se aleg și se strîng lîngă patul bolnavului. Apoi, în orice cameră obișnuită, ușile pot fi deschise pentru toate drumurile și toate făpturile, pe simple înțelegeri dintre oameni, pot intra prin ele, și totuși se simte în acea odaie o siguranță și o stăpînire a omului care o locuiește ; pe cîtă vreme într-o cameră de bolnav, toate ușile sînt zăvorîte ; după măsura ceasurilor neștiute și neașteptate ale bolii. stau străjile dragostei și ale grijii pretutindeni ; cei care vin sînt aleși, toate măsurile de siguranță sînt luate și totuși se simte undeva ca o poartă, pe cheia căreia nimeni nu poate să fie stăpîn. Nimic nu e mai puțin bine închis ca o cameră în care zace un bolnav ! Și lucrul acesta îl

simţea din ce în ce mai mult bătrînul baron. Nici vizitele cîtorva prieteni din guvern şi de la club ; nici obiectele risipite prin casă, pe care de atîtea ori le-a luat în mînă, strînse acum, după cum le-a cerut în jurul său ; nici chiar valsurile lui Strauss, cîntate de domniţa Natalia după-amiezi întregi în a treia odaie, nu izbuteau pentru baron să închidă uşa nevăzută din care bătea un vînt ce cutremura întregul său trup. În timp ce domniţa cînta, baronul, slăbit, ridica şi lăsa un deget galben şi osos pe marginea plapumei de mătase. Făcea aşa pentru că ştia că aşa făcuse o viaţă întreagă. Dar atunci bătaia degetului nu mai putea fi ţinută în frîu dintr-o mare bucurie a mişcării, a unui dans ce venea, ce creştea din suflet şi căruia trebuia să-i dea o faţă şi o descărcare. Acum, însă, degetul acesta nu mai era legat de nimic. Chiar dacă trecea durerea cîteodată, în sufletul bătrînului bolnav nu se mai putea închega pasul vieţii ca un val sau ca un puls, asupra căruia muzica valsului, cu salturile şi mîngîierile ei, să aibă vreo înrîurire. Cunoscută, familiară, acum baronul vedea muzica în afară de el, o privea trecînd prin casă, aburind sau curgînd ca o apă printre fotografiile de demult, dar nu o mai simţea. Din ceafă pînă în călcîie se lăsa o greutate de-a lungul trupului culcat în pat. Plumbul acesta, pe care valsul nu-l mai putea topi, dacă l-ar putea risipi doctorul Florea Petre, ar fi lucru mare, gîndea bătrînul, simţindu-l din zi în zi tot mai mult, cunoscîndu-l tot mai bine cu o inteligenţă ce i se ascuţea, şi n-avea nevoie să se împărtăşească celor din jur, pentru că avea siguranţa în ea. Lumina nouă a minţii îl desprindea de pămînt. Îi dădea răbdare pentru durere şi o uşurare ireală a trupului său chinuit şi măcinat. De patruzeci de ani, într-un colţ întunecat al iatacului, bătrînul baron păstra neatins iconostasul maicii sale. Era o tîmplă grea de stejar, frumos horbotită dintr-o împletitură tăiată în ramuri de lauri, în frunzişul căreia se repetau, de jos şi pînă sus, nişte călăreţi mici, cu suliţe subţiri şi cai ridicaţi în două picioare pe şopîrle lungi. Ca o armată mărunţă, alcătuită dintr-o mulţime de sfinţi Gheorghe, urca într-o lumină roşiatică şi nesigură spre cer. De tîmpla aceasta erau atîrnate icoanele. În mijloc, o Maica Domnului, mare, suflată cu aur ; sfîntul Nicu-

laic, episcopul Mirelor, și sfîntul Haralambie, amîndoi purtînd cărțile înțelepciunii ; cuvioasa Paraschiva, cu îndepărtatul schit, umflat din table de argint, în fund, pe linia ce-i povestește țara ; sfîntul Stelian, apărătorul copiilor, alături de sfîntul Cristofor ; sfînta Varvara, patroana familiei lor, în aghiazma căreia numai mama Mitana mai îmbărbura la zile mari, și puzderie de alte icoane mai mici, de sidef, de aur și de argint, pe care sfinții sau erau subțiați grecește, sau împodobiți rusește, cu frunze și cu hlamide, purtînd cruci cu cîte două brațe transversale și flamuri ce fluturau din vîrf. Pe lîngă iconostasul acesta, baronul a trecut în fiecare zi, iar dimineața și seara s-a închinat. Niciodată însă, ca acum, nu s-a oprit să-l privească. Din pat, pe unde era întins, aurăriile sclipeau, în bătaia candelelor, iar tîmpla era ca un început de pădure. Dintr-acolo simțea bătrînul Barbu că vine frigul care îl cutremura, după cum într-acolo simțea că se îndreaptă noua înțelegere pe care o avea. În spatele iconostasului, a început să creadă cu hotărîre că odaia lui are o gură ce se deschide undeva, sub pămînt. Și în fiecare zi îl înspăimînta mai puțin, și a ajuns cu încetul, după groază și curiozitate, să o privească liniștit. Astfel, murdăriile bolii sale au început să nu-l mai înspăimînte și să nu-l mai scîrbească, vărsăturile lui acre și negre, ca drojdia de cafea ; mirosul dulceag al trupului totuși abia spălat ; laptele pe care îl bea și trecea prin el cu zgomot de găunoșenie și iarăși ieșea nemistuit roșiatic, cu vine lungi de sînge închegat — toate desfacerile acestea dezgustătoare ale trupului se petreceau în fața neclintitelor și curatelor icoane, după o lege pe care baronul o înțelegea și cu care se împăcase. Îi rămînea tot mai viu, tot mai curat gîndul care se ținea pe aripi, ca o pasăre în fața iconostasului, pigulind de ici de colea scînteile, înviorîndu-se cu sucul umbrelor și al luminilor. Iar baronul, din pat, se închina fără să fie văzut...

În afară de alte multe daruri și priceperi, tînărul doctor Matei Sîntu îl avea și pe acela de a ști și a voi să-l ajute pe bolnavul său în îndurarea chinurilor sale. El nu era credincios, dar respecta credința și fețele ei. Așa apucase de acasă, și purta prin lume cuviință pentru credința altora.

Fiu de țăran și el, din Dolj, dintr-un sat de pe marginea Dunării, ceea ce lămurea poate într-o oarecare măsură dragostea și grija profesorului Florea Petre pentru el, doctorul Sîntu văzuse și simțise biserica de copil. Avea un unchi preot și doi frați la fel. Oltenesc prin așezare, neamul lor era, cu multe spițe în urmă, de obîrșie ardelenească. Tatăl său murise demult, și Matei nu și-l reamintea decît șters, ca pe un om bine legat, cu o barbă căruntă ca o spumă în jurul obrazului, șchiopătînd greu pe ulița satului, unde toate căciulile se scoteau pînă la pămînt în fața lui. La 1848, răzvrătit, fusese silit să fugă din sat, și timp de trei săptămîni a rătăcit cu doi tovarăși într-o luntre, pe care o mînuia iscusit printre ostroavele Dunării. Așa a trăit, cum a dat Dumnezeu, pînă ce, urmărit de o poteră, cînd a pus piciorul pe pămînt în dreptul Severinului, a fost fugărit și l-a ajuns unul cu un drug de fier, de i-a rupt laba stîngă. Mai tîrziu, întors în sat și iertat, să fi avut doctorul cinci ani cînd a murit. Matei a rămas în grija fratelui celui mai mare, care l-a dat la seminar. Nimic din viitorul medic nu se lega cu popia, căreia îi fusese hărăzit. A învățat latinește, grecește și cînta și acum frumos, în clipele molcome, dar rare, ale vieții lui, *Primăvară dulce!* Pe la șaptesprezece ani a fugit din școală și a luat-o pe jos de la Craiova înspre București, deși nu avea nici un rost și nu cunoștea pe nimeni. A nimerit la o gazdă, unde făcea robotelile curții și ale pivniței, pentru un pat și o îmbucătură. Mult n-a stat și a trecut într-un pensionde băieți, ținut de un profesor aspru, dar deschis la minte și la inimă. Aci a fost găzduit, cu dreptul de a-și face și el ultimii ani de școală, meditînd însă pe cei mai mici. Și i s-a dat să prepare istoria cu toate clasele. În felul acesta, și după înclinare, doctorul Sîntu a ajuns să știe minunat istoria universală mai înainte de a-și găsi adevărata meserie, spre care a fost îndreptat de profesor.

Din pregătire și în special din citiri l-au atras marii cuceritori: Caesar, Alexandru cel Mare și Napoleon. Le știa viața pe de rost, și astăzi încă, de se pornește, el face din ei icoane vii, împodobite cu multe culori și lumini, în care se răsfrîng ochiul său deschis, sufletul

proaspăt și felul țărănesc de a privi lumea, care nu l-a părăsit niciodată.

De cum vine seara, doctorul Sîntu intră rîzînd în camera lui conu Barbu, de unde se retrag după o veghe de o zi întreagă domnița Natalia și Bubi. Singurul care întîrzie încă, în tovărășia doctorului, e Urmatecu. I se întîmplă chiar, adeseori, să rămînă și pînă a doua zi în casele de pe Podul Mogoșoaiei. Nopțile de februarie sînt lungi și de multe ori vîntul zgîlțîie ferestrele, iar' ninsoarea se schimbă în boabe de gheață, bătînd cu ropot în geamuri. În odaia baronului e liniște, lumină scăzută și un miros amestecat de doctorii, de rană proaspătă și deschisă, pe care conu Barbu nu-l mai simte, și de o urmă de' parfum tare de femeie, rămasă din părul, din batistele și rochiile domniței Natalia. Aerisirea se face greu, ca și primenirea patului, pentru că, de o săptămînă, bolnavul, întețit de dureri, nu a mai voit să se miște dintr-o anumită poziție. Ghemuit sub plapumă, el vorbește puțin în clipele cînd își găsește cunoștința, și, dimpotrivă, spune multe în aiurările în care se pierde și din care revine ciudat, fără hotare, cu treceri nesimțite, de ai crede că limpezimea minții și aiurările sînt una și aceeași viață. Pielea lui uscată e caldă de friguri ce nu încetează ; ochiul e tulbure, și numai din cînd în cînd pe omul acesta mic și chinuit brobonează o sudoare rece. Delirul vine întotdeauna cu aceeași vedenie : pe un piept de cremene, în vîrf de munte, baronul spune că vînează și urcă. Abia vede o potecă îngustă pe buza unei prăpăstii, iar înaintea lui, mereu aceeași capră-neagră, care fuge de nu poate să o ajungă și care se oprește din cînd în cînd, îl privește cu niște ochi roșii, ce se măresc și se micșorează, și rîde la el ! Atunci baronul horcăie puternic și se trezește.

Iancu Urmatecu și doctorul Sîntu, fiecare de cîte o parte a patului, așteaptă liniștiți revenirea. Bolnavul se uită întîi speriat la ei, apoi face de mai multe ori : „I ? I ? I ?“ ca și cum ar întreba și cu încetul își regăsește cunoștința. Atunci începe doctorul să vorbească, după ce i-a dat încă o îngrijire bătrînului. Povestește mai ales despre plante și despre animale, așa cum le-a văzut o copilărie întreagă și așa cum le împodobește acum cu

bogata lui închipuire și cu dorul depărtării. Știe cît de usturător e mustul zăpezii în care se ară primăvara ; cunoaște ceasul și încetineala deschiderii nuferilor de pe iaz ; a însemnat cercul de umbră făcut de floarea-soarelui printre brazde ; mai are în nări mirosul înecăcios al nalbei, și în gură, amarul frunzelor de nuc. Povestește despre albinele care stau pe loc în zbor, închise ca într-o boabă de lumină făcută din bătaia aripelor ; a prins licuricii ziua sorbind din melcii topiți în șuruburile caselor de var ; știe cum bate inima speriată a vrăbiilor ținute în palmă ; a privit în ochii verzi și plesniți de lumina neagră a bufnițelor prinse dimineața și a ascultat șoapta lungă ce fuge prin pădure, sare șoseaua și vine să moară prin tufișurile curții, în salcîmii domoli și cuminți. Dar mai ales doctorul știe, și povestește ca nimeni altul, dragostea animalelor. Baronul atunci zîmbește trist și depărtat, de parcă abia s-ar deschide lumea înaintea lui, iar Urmatecu ascultă cu lăcomie, cercetînd tot mai îndeaproape, mirat, chipul doctorului. Simte că în omul acesta, dincolo de știința lui, e o adîncime și o minte nouă pentru el, că are ochii făcuți să vadă altfel lumea decît ai lui. Și în puține nopți Iancu s-a împrietenit și a început să-l iubească pe doctorul Matei Sîntu, de la care, deși mult mai tînăr decît el, a învățat din belșug. Mai ales tot ceea ce sta dincolo de bariera orașului și era mort pentru Iancu, acum a început să învie. Și un fel de bucurie, de entuziasm și de recunoștință l-au cuprins. Tîrgovețul din el începu tîrziu să cunoască viața de la țară. Și încă o dată se bucură că are moșie. În afară de mîndria și de banii pe care îi aduce, va avea de acum înainte unde să le vadă și pe toate acestea ! În fiecare seară, însă, el nu lăsa pe doctor să isprăvească pînă ce nu-l aducea iarăși la povestea de dragoste a animalelor. Și doctorul povestea bucuros. Amintirile lui cresc atunci și se înfrumusețează cu cunoștințele și credințele de astăzi. Cum e și firesc, Matei Sîntu crede într-o puternică forță vitală, pe care natura, adîncă și darnică, o risipește, după el, în nobile lupte, ca și în vicleșuguri subțiri. După spiță și după felul vieții, dragostea — așa cum a văzut-o el și o povestește — e molcomă sau aprigă, pe pajiște, în poiană, ca și în cocină și în țarc. Și din rîndul animalelor

mari, crunte sau frumoase în călduri, doctorul trece apoi la neamul nesfîrşit al mărunţişului şi al orătănilor, din care toate înfoielile, toate chemările, împăunările, deznădejdile şi gunguriturile sînt scrise în mintea şi în evocarea lui. Iancu Urmatecu şi-a dat seama cu încetul că, dacă n-ar fi fost Matei Sîntu aşa cum e, aducînd viaţă şi voie bună cu el în orice împrejurare, poate n-ar fi putut să îndure nopţile chinuitoare din iatacul lui conu Barbu, unde vremea e grea şi înceată.

Februarie şi carnavalul aduceau, în Bucureştii ahtiaţi de petreceri, nebuniile lor. Aproape de miezul nopţii, cînd în casa mare, stinsă, de pe Podul Mogoşoaiei, nu se vedea decît o lumină slabă la fereastra unde zăcea bătrînul baron, şi ceasurile, venite o dată cu întunecarea, nu se mai sfîrşeau şi urcau încet, minută cu minută, luptînd cu noaptea, aiurea, nerăbdările şi pregătirile erau în toi. După pungă şi după fantezie, costumele închipuiau, din lumea ţărilor îndepărtate, a fluturilor sau a florilor, a călugărilor sau a oştenilor, fel de fel de travestiri pentru balurile mascate. Lapoviţa şi zăpada nu stinghereau cu nimic nevoia de petrecere. Şi pînă în zorii tîrzii şi tulburi, alergau pe străzi, în sănii şi în carete, pe sub lumina nesigură a felinarelor, oamenii roşii, verzi, galbeni, ascunşi în mătăsuri, cu feţele acoperite de măşti, cu săbii, cu arcuri, cu aripi, cu mărgele pe ei, ca omizile, rîzînd zgomotos, glumind, sărutîndu-se.

În seara unei asemenea nopţi, Bubi se reîntorcea, furat de gînduri, de-a lungul magazinelor luminate încă, rămase deschise pînă tîrziu, înspre casa de lîngă Biserica Albă, unde cina, ca de obicei. Venea de lîngă patul tatălui său. Stătuse toată după-amiaza. O strîngere de inimă, o grijă şi o frămîntare îl stăpîneau. În sfîrşit, după atîta vreme, doctorul Florea Petre i-a chemat pe el, pe domniţa şi pe Urmatecu, în salonul cel mare, şi le-a spus boala bătrînului baron. Era cancer. Pornit de la stomac, aşa credea profesorul, se întindea şi rodea totul. Sfîrşitul departe nu mai putea fi ! După plecarea maestrului, doctorul Matei Sîntu le-a dat amănunte. Vorbea cu limpezime despre boală şi despre tot ce se va mai întîmpla. Prevedea o criză mare, apoi o linişte, poate lipsită de

dureri, în care bătrînul se va stinge pe nesimţite. În cît timp n-ar fi putut s-o spună, dar şi el era de părere că mult nu o va mai duce. În această prevestire simplă, îngrozitoare pentru ceilalţi, doctorul Sîntu stăruia pe cuvinte şi aducea o neobişnuită căldură în glas vorbind de profesorul său. Încă o dată admira preciziunea diagnosticului. Din prima zi, spunea el, Florea Petre îl prevenise asupra bolii şi asupra fazelor ei, care se îndepliniseră întocmai. Cu acest dar neobişnuit, adăuga el (şi nici unul din ceilalţi nu-l mai asculta, legînd fiecare, cu inima sau cu mintea, ceea ce îl privea de viitoarea moarte a baronului), l-a văzut în împrejurări mult mai grele pe clinician. O femeie, continuă doctorul Sîntu ca la un curs, a venit la ei la spital cu tulburări specifice, dar neprecise. Profesorul s-a rostit că ar fi cancer. Peste cîtva timp, femeia a murit otrăvită. La autopsie, însă, s-a găsit o tumoare de mărimea unei nuci, ce mai avea sigur înaintea ei, dacă bolnava ar fi trăit, tot timpul de creştere şi de dezvoltare. Era, într-adevăr, minunat să poţi simţi — şi nu era vorba numai de ştiinţă, ci de o uimitoare intuiţie — răul şi să-l numeşti ! Din tăcerea însă cu care a fost primit entuziasmul său, doctorul Sîntu şi-a dat seamă că celor de aci le scăpa frumuseţea temelor şi biruinţelor medicale. De aceea, se depărtă de cercul celor trei, furaţi de alte gînduri, aproape ruşinat de patima pe care o avea pentru meseria lui. Apoi s-au despărţit. Bubi, după cele ce a aflat, a mai ţinut să-l vadă încă o dată, în seara aceea, pe tatăl său. Ştia că îl va privi altfel cu noua cunoaştere pe care o avea. A trecut încă o dată pînă în odaia bolnavului şi s-a oprit în prag. Conu Barbu dormea.

Slăbiciunea lui ajunsese de neînchipuit. Chipul rămăsese cît un pumn ; trăsăturile erau chinuite, pielea — galbenă, pămîntie şi fără luciu. Dintr-un colţ a apărut o îngrijitoare, în şorţul ei alb, şi i-a făcut semn să tacă şi să fie liniştit. Bubi a închis fără zgomot uşa şi a plecat.

Pe strada cu lumini, cu trecători şi cu sănii, ducea încă în el icoana celor văzute, şi o durere, şi o deznădejde care nu voiau să treacă.

Nici nu era obişnuit, nici nu se aştepta la tristeţea [illegible]. Trăise atîta vreme departe de tatăl său,

și acum, de curînd, de cînd se întorsese în țară, se înțelegeau atît de puțin încît Bubi a fost în primele zile surprins de ceea ce simțea. A crezut la început că e milă omenească numai ; apoi, că e teamă de răspundere și de viață. A vrut chiar să găsească în el, în fața întregii moșteniri viitoare, o vinovată bucurie de bani și de libertate, și o umbră s-a prins cîndva din toate acestea. Dar s-a trecut iute, o dată cu celelalte gînduri. În astă seară simțea numai durerea ce creștea în el, fără voie. Erau lacrimi și suspine ce i se opreau în gît, era o nevoie de tînguire. S-ar fi dus oriunde, la oricine ar fi bănuit că ar putea găsi o mîntuire. Și mai ales ar fi dat tot, ar fi risipit întreaga avere, numai să-l scape pe tatăl său. Astfel frămîntîndu-se, ajunse la casa lui Gună Licureanu, unde trebuia, ca întotdeauna, să o întîlnească pe Jurubița.

Luminile erau aprinse și o forfoteală se vedea prin geamurile colorate de la intrare. Jurubița, de cum l-a auzit, i-a ieșit înainte, i-a aruncat brațele după gît și a început să-l sărute din vîrful buzelor. Se simțea că nu vrea să dea îmbrățișări mai calde, mai apropiate, pentru a nu-și strica fața și mai ales pieptănătura, din înălțimea căreia buclele nu trebuiau să se miște.

— Bine că ai venit, dragule ! De cînd te aștept ! zise ea, trecînd un braț pe sub al lui Bubi și urcînd împreună scările.

— Am stat mai mult astă-seară ! E foarte rău ! răspunse încet Bubi.

— Ei, lasă, c-o să treacă ! Așa sînt bătrînii ! adaose ea nepăsătoare, preocupată de altceva. De azi-dimineață, de cînd nu ne-am văzut, numai la tine mă gîndesc ! Am o surpriză mare, mare și frumoasă. Ai să vezi !

Și tîrîndu-l de-a lungul odăilor, sărind, gungurind, rîzînd, ea îl duse pînă în salon, unde, întinse pe scaune, așteptau trei costume bogate. Era unul alb de paiață, cu nasturi mari colorați și o tichie țuguiată, pentru ea ; era un costum greu, de mătase galbenă și albastră, de mandarin, pentru Bubi, și o piele de drac roșie, cu o pelerină neagră, cu botfori subțiri și o mască verde, cu coarnele poleite, pentru Gună.

— Mergem la bal ! Mergem la bal ! începu ea să cînte, bătînd din palme și învîrtindu-se împrejurul scaunelor.

Bubi, rămas în mijlocul camerei, o privi lung, cu tristețe și cu un fel de compătimire. Apoi, cu un glas obișnuit, zise :

— Eu nu merg ! Nu pot să merg !

— De ce ? făcu femeia.

— Dacă te-ai gîndi mai bine, nu m-ai întreba !

— Dar nu te vede nimeni sub mască, dragule ! a fost răspunsul ei. D-aia ți-am și luat un costum de chinez, să nu poți fi recunoscut ! Apoi, după cîteva clipe, cu seriozitate : Știi, dragule, nu ne strica bucuria, că ne certăm ! Astă-seară sînt prea veselă, pentru ca să mai îndur toate jălaniile tale !

Bubi o privea însă liniștit, cu o surprindere ce creștea din ce în ce.

„Nu simte, sau nu vrea să simtă ?“ se întrebă el, și tîmplele începură să-i bată.

Dîndu-și apoi seama că, dacă ar mai întîrzia în fața costumelor și în bucuria provocatoare a Jurubiței, s-ar certa poate ca niciodată, Bubi se depărtă spre ușă, fără a spune vreo vorbă.

Femeia fierbea. Era înciudată. Simțea și ea ce are să vie, la fel cu Bubi. Dar nu numai că nu se temea de ceartă, ci, contrar celor spuse, o dorea. De aceea, alergînd după el, îl apucă tare de braț și, privindu-l în față, îl întrebă :

— Nu vrei să mergi ? ! Ăsta e ultimul tău cuvînt ?

— Nu ! răspunse, stăpînindu-se, omul.

— Bine ! Să nu-ți pară rău atunci de ce se va întîmpla, că eu de dus tot mă duc ! Și se răsuci într-un picior și căută să-nceapă să cînte.

Amenințarea pătrunse adînc în bănuiala mai veche a bărbatului. Și într-o clipă, adormind durerea, gelozia își făcu loc, înveninată de clipa care aștepta. Buzele lui Bubi tremurară. În cele din urmă, neașteptat, nefiresc, el strigă puternic, poruncitor, ca niciodată :

— N-ai să te duci !

Avea nevoie de comanda aceasta, pentru a se găsi pe el, în viața și în voința lui.

Jurubița se opri din zburdălniciile ei, se întunecă și-i aruncă aproape șuierînd :

— Ce-ai spus ? Şi-apoi, copilăros şi cu o vulgaritate pe care nu şi-o putea domoli : Mai zi o dată !

Bubi nu mai răspunse. Se trezise în scîrbă şi în oboseală. Abia acum, însă, răbufneau ura şi adevăratul gînd al Jurubiţei :

— Auzi dumneata — spuse ea cu o groaznică voce piţigăiată şi acră, întrebuinţată totdeauna de femei pentru a rostit cel mai mare necaz al lor — nu-mi dai voie să mă duc la bal ?! Şi cu ce drept, mă rog ? Şi pentru ce ? Pentru că e bolnav excelenţa-sa baronul Barbu ? Ce-am eu cu el ? Ce-i sînt eu, noră, fată, copil ? Nici n-a vrut să mă cunoască şi mi-a-ntors spatele cînd m-a întîlnit. Iar eu să stau, să-mi pun cenuşă pe cap şi să-l bocesc ? Nu zău ! Chiar atît de tîmpită nu sînt !

Şi luînd largul costum de paiaţă, îl îmbrăcă, îi înfoiă gulerul înalt împrejurul gîtului (şi-i venea foarte bine), apoi, privindu-se în oglindă, spuse ca şi cum ar fi vorbit cu cineva din altă odaie :

— Fă-mă întîi baroneasă Barbu, şi pe urmă cere-mi să nu mă duc la bal !

Nici nu se putea vorbi mai lămurit. Pe Bubi îl trezi ca o lovitură. Simţea acum că n-a fost niciodată vorbă de ceea ce abia a îndrăznit să nădăjduiască la începutul legăturii lor, trăinicia unei prietenii măcar. O crezuse totuşi a lui pe Jurubiţa, şi astăzi vedea cu cîtă înverşunare i se ridică împotrivă. Nu mai era mînios, ci se simţea singur şi caraghios în casa asta în care nu avea ce să caute. De aceea, se ridică şi, cu pas hotărît şi fără a mai spune ceva, trecu să-şi îmbrace blana. Jurubiţa nădăjduise că cearta o să fie mai lungă şi mai zgomotoasă. Mai avea multe de spus, sau poate tot aceleaşi lucruri, dar în mai multe feluri. Apoi şi liniştea lui Bubi nu-i plăcea ; era un semn de adîncime şi de seriozitate de care îi era teamă. Ar fi vrut să încerce o uşurare a clipei, dar i s-a părut că dă prea mult. Nesigură, neştiind bine ce să facă, ea se hotărî în cele din urmă să-şi păstreze glasul pe care şi l-a luat. Alergă deci după Bubi şi îi strigă din capul scării :

— De dus, tot mă duc ! Asta s-o ştii !

Şi trînti uşa, de zăngăniră toate geamurile colorate în cercevelele lor de plumb.

Alungat de mîhnire și oboseală din casele unde ar putea să o regăsească sau să și-o reamintească pe Jurubița, Bubi se îndreptă prin noapte limpede și ger uscat spre locuința tatălui său. Se bucura dinainte că împrejurarea prin care trecuse l-a mînat să-și îndeplinească o datorie, de la care, fără voia lui, se abătuse. Acum, nici el nu înțelegea de ce nu i-a venit mai devreme gîndul acesta.

Porțile mari de fier erau ferecate. A trebuit să bată, pînă ce un sergent din fundul curții l-a recunoscut și a venit. Toate ușile erau încuiate, toate sălile erau stinse. O slujnică somnoroasă a alergat și i-a aprins un bec de gaz în sala cea mare. Flacăra albastră, nesigură, juca, risipind pe pereți și pe tavan umbre uriașe din lucrurile polițelor și din statuile înfipte pe piedestale. Încet, el trecu într-o cameră mai mică întunecoasă, ce dă în iatacul bătrînului baron. Din întuneric, privi dîra de lumină de sub ușa de la odaia bolnavului. Ascultă. Abia se auzeau șoapte nelămurite dincolo. În cele din urmă, deschise. Bolnavul dormea așa după cum l-a lăsat. Lîngă el, îngrijitoarea picotea și ea, cu capul frînt, căzut pe piept. Într-un colț, pe două divane joase, doctorul Matei Sîntu și Iancu Urmatecu povesteau ceva. Cînd l-au văzut, nu s-au mirat. I-au făcut loc și l-au chemat lîngă ei.

Numai Urmatecu l-a întrebat în șoaptă :

— Cum de se face, coane Bubi, c-ai venit ?

Atunci Bubi simți nevoia să se mărturisească cuiva de ceea ce ducea cu el. Și începînd cu un „poate dumneata mai mult decît oricare altul, ai să mă înțelegi !", se porni să-i povestească lui Urmatecu tot ceea ce suferea de pe urmele Jurubiței : lăcomia, nedelicatețea și acum în urmă ura ei neînțeleasă și dorința de a se răzbuna pe bolnav, pe el, pe toți. Iancu asculta, foarte serios. Din cînd în cînd numai punea un deget pe buze pentru a-i arăta lui Bubi că, în aprindere, a ridicat glasul. Luase și el obiceiurile bătrînului baron. Ședeau cîteștrei lîngă o masă de abanos încărcată cu fel de fel de lucruri, de pe care încet, cu un fel de joc al degetelor, Urmatecu căuta obiectele prin întuneric. Apoi le trecea în palmă, le cîntărea, le mîngîia, ca și cum pe ele și-ar fi tors firul întîmplărilor și al povestei. Din cînd

în cînd se auzea numai un fel de plescăit, cînd prindea în mînă un lucru luciu şi-l ţinea apoi, strîngîndu-l bine, semn că vorbele lui Bubi intrau mai adînc în el.

Pentru prima dată de la legarea ultimelor întîmplări, Bubi şi Iancu vorbeau despre Jurubiţa. Şi i se păru tînărului baron că se reîntoarce cu mult în urmă, pe vremea cînd îi povestea numai deşarte visuri de dragoste, sub nucii de la Filipeşti. Doctorul Sîntu vru să se ridice, să se îndepărteze. Urmatecu, cu un aer de hotărîre, ca şi cum cele ce se povesteau erau ale lui, îl reţinu, lămurindu-i în cîteva cuvinte. Nu s-a sfiit să o arate pe Jurubiţa ca pe fosta lui amantă ; nu s-a ferit să vorbească de greşalele şi purtarea lui Bubi ; nu s-a ferit să-i arunce acum în faţă o mulţime de lucruri pe care de mult ţinea să i le spună, părinteşte. Bubi asculta cuminte înfrînt, dojenit. Avea nevoie să-l certe cineva, dar să-l şi apere. Cuvintele strigate, violenţa, voinţa lui faţă de Jurubiţa, neobişnuite la el, l-au obosit. Acum privea în urmă şi se îngrozea de ceea ce făcuse, şi mai ales de cum putuse să le facă. Şi ca în tinereţe, lîngă omul acesta tare, lîngă Urmatecu, ocrotit, el îşi simţea întreaga lui fire cum se reîntoarce şi pune stăpînire pe el. Şi în liniştea aceasta firească, în care se afla de obicei, simţi că are iar nevoie de Jurubiţa şi de dragostea ei, dar fără larmă şi fără scandal. Ar fi dat orice să nu se fi întîmplat nimic. Şi lui Urmatecu, după ce i-a deschis sufletul, i-ar fi cerut şi lucrul acesta, împăcarea şi siguranţa reîntoarcerii la Jurubiţa dacă nu i-ar fi fost ruşine ! Tot drumul schimbărilor de dorinţe se trecuse în Bubi uimitor de iute. Cînd s-a dezmeticit după atît de îndepărtate înlănţuiri sufleteşti, era departe de ceea ce îl oprise pe Iancu în loc. Omul de afaceri, mai greoi şi mai simplu, nebănuind ceea ce se petrecuse în tînărul baron, fărîma încă vorbe tari, care nu erau decît judecăţi ale experienţei pentru doctorul Sîntu şi uri, ciude şi porniri ale lui Urmatecu împotriva Jurubiţei. În cele din urmă, Iancu mormăi apăsat, dar nu fără oarecare admiraţie şi parcă într-un fir de amintire :

— E muiere afurisită Jurubiţa ! Şi-i primejdioasă foc, pentru că nu e proastă !

Pe Bubi l-au surprins urît cuvintele astea și l-au și supărat neîngăduind să se vorbească astfel despre femeia cu care trăia. Părțile nelegate și opuse ale ființei sale începeau să se ciocnească iar între ele !

De aceea se ridică și trecu spre fereastră.

În liniștea din odaia lui conu Barbu, numai ceasornicele, multe, se încălecau cu mersul lor de toate felurile de prin colțuri. Baronul ceruse să fie lăsat fiecare la locul său, neputîndu-se obișnui cu o tăcere de care totdeauna, noaptea, i-a fost frică. Din salon abia se auzea, prin ușile închise, pendula cea mare bătînd miezul nopții. O lună ciuntită și tîrzie, sticloasă în lumina ei albă și în ger, se revărsa pe acoperișurile caselor scunde din jurul curții celei mari. Iar Dîmbovița, abia închegată de sloiuri, se vedea în lung, prin zăpadă, ca un drum aprins. În casă razele cădeau și se frîngeau, ajungînd pînă la patul pe care urcau încet. Nimeni nu mai vorbea, cînd deodată bolnavul începu să geamă și să bolborosească ceva nelămurit. Într-o clipă toți au fost lîngă ei. Povara unei zăceri fără cunoștință se risipea de pe chipul său. Ochii luptau cu pleoapele grele, să se desfacă. Mîinile începeau să se miște, și din ce în ce mai iute fugeau pe plapumă, înfrigurate, de parcă ar fi căutat ceva. Gura se strîngea și se destindea cu putere, umflînd coardele gîtului, iar capul, neliniștit pe perină, se zbătea dintr-o parte în cealaltă, ca și cum ar fi vrut să spună un „Nu !“ hotărît la cine știe ce întrebare. Cînd se oprea, bolnavul astfel zbuciumat, încerca să se ridice. Pentru cei din jurul său, obișnuiți să-l audă gemînd la cea mai mică mișcare sau atingere, lucrul părea minunat. Întrezăreau aproape o nădejde, în afară de doctorul Matei Sîntu, care, la capătul patului, întunecat și foarte atent, urmărea toate mișcările bătrînului baron.

În cele din urmă, pleoapele au rămas deschise, și bolnavul a privit în jurul său. Căuta să recunoască pe cei din casă, zîmbind fiecăruia dintre ei. Cînd a ajuns la Bubi, a stăruit îndelung. A încruntat din sprîncene, a căutat să se ridice mai sus, mai aproape, apoi a zîmbit iar și a șoptit încet :

— Bubi !

Nu era obișnuit să-l vadă noaptea alături de el. Apoi a închis ochii și s-a întunecat. Era supărat pe ceva și era crunt. Și, în înfățișarea aceasta severă, a început să vorbească, din ce în ce mai dezlegat, din ce în ce mai limpede, din ce în ce mai tare. Nu spunea decît un singur cuvînt, numele fiului său :

— Bubi ! Bubi ! Bubi ! Bubi !

Și pe măsură ce vorbea, ce repeta și striga, se ridica. A ajuns să șadă în pat. Apoi i-a fost cald și a aruncat plapuma în lături. Acum privea țintă la fiul său. Peste brațul îngrijitoarei, care a sărit să-l țină, a lovit puternic cu pumnul. Lui Iancu, apropiat și vrînd să-i vină în ajutor, i-a băgat o mînă sub guler, a tras și a coborît drept alături de patul său. Gulerul lui Urmatecu s-a sfîșiat cu cravată cu tot și i-a rămas bolnavului între degetele strînse. La atingere, pielea lui era caldă, dogoritoare, iar ochii sticloși, ca de nebun. Bubi, îngrozit, se dădu pas cu pas înapoi, în umbra iconostasului. Bătrînul încercă să umble și căzu pe marginea patului. Dar se ridică iute și porni prin casă. Atunci i-a ieșit înainte doctorul Sîntu. L-a luat în brațe și l-a strîns de umeri, ca să-l potolească. Bolnavul se zbătea și se frămînta cu o putere pe care nimeni nu i-ar fi bănuit-o. Doctorul îl luă pe sus și îl întinse iarăși în pat. Și a început atunci o zvîrcolire în care n-a mai vorbit și nici n-a mai încercat să coboare. Se încolăcea, se lungea, se zbătea, nemulțumit nici o clipă cu poziția în care se afla. Se întorcea cu capul înspre picioarele patului, lovea în perine, le împrăștia prin casă și nu scotea decît gemete surde. Potolit, din cînd în cînd, deodată zvîcnea în sus și cădea iar, de parcă ar fi fost azvîrlit, pe partea cealaltă... Doctorul a încercat să-i dea o doctorie, dar n-a izbutit. Se mulțumea să-i pună, pe apucate, prosoape reci pe frunte... Și a ținut chinul acesta pînă aproape de ziuă. Nimeni nu vorbea. Numai patul suna din toate încheieturile lui de bronz, frămîntat de neliniștea bolnavului, și aceeași pendulă vestea de departe, prin atîtea uși închise : unu, doi, trei, patru... Tîrziu, a rămas încolăcit, fără un geamăt, fără o mișcare. După cîteva timp de liniște, cei din casă s-au uitat cu groază unul la celalt. Atunci doctorul Sîntu vorbi cel dintîi :

— Nu, n-a murit ! A fost criza pe care o aşteptam ! De-acum se va potoli !

Şi luîndu-l iarăşi în braţe, îl culcă frumos într-un pat împrospătat cu perinele bine bătute şi răcorite.

Cînd a deschis iarăşi ochii, baronul avea o faţă senină şi liniştită.

— De acum nu se va mai chinui ! Numai inima îl mai ţine ! Adevărata viaţă însă s-a stins ! zise doctorul şi se duse să-şi ia locul pe sofaua din fundul odăii.

Toţi cei din casă erau obosiţi. S-au aşezat prin colţuri, în întuneric, de unde vegheau. Luna întinsese pătratul ferestrei deasupra patului. Aşezat, numai el, în lumina aceasta albă, ca pe un catafalc de lumină, baronul Barbu părea singur în odaie şi poate aşa a simţit şi el de a început să vorbească încet, şoptit, rar, dar limpede şi cu şir :

— Mare lucru în viaţă n-am făcut !... Mor însă liniştit ! N-am făcut nici un rău nimănui, zise el. Datoria mi-am împlinit-o faţă de toţi, iar pe Bubi, pe care l-am ţinut multă vreme departe de mine, l-am iubit... Şi pe fratele meu Ştefan... şi pe Natalia... şi pe Iancu... I-am chinuit, dar i-am iubit pe cît am putut... Să mă ierte şi ei şi să mă ierte toţi... Eu atît m-am priceput... Să facă Bubi mai mult decît mine...

Şi bătrînul Barbu, albit de razele care îl ţineau ca sub un polog, se căzni şi, cu greu, făcînd încet semnul crucii, închise ochii şi adormi.

Aşa i-a prins ziua pe toţi, ghemuiţi pe unde i-a biruit somnul pe fiecare. Cel dintîi s-a trezit Iancu. Găsindu-şi haina deschisă şi gulerul rupt, el nu s-a dumerit la început. Apoi, cu încetul, printr-un fel de ameţeală şi durere la tîmple, îşi aminti de noaptea trecută.

În curte începuse zgomotul dimineţii, căci soarele, luptîndu-se cu ceţurile unei zile senine, dar reci, de sfîrşit de februarie încerca să învie toate colţurile. Un car cu lemne intra pe poartă, pentru multele guri de sobă din casa baronului. Oprit de şanţ, carul o lua greu din loc, în încordarea unor căluţi mărunţi şi slabi, pe care-i mişcau bicele şi înjurăturile rumânilor.

Ici-colea, cîte un servitor grăbit trecea prin curte și sufla în degetele înghețate. Conu Barbu, trezit, auzea toate acestea. Și cînd Urmatecu s-a întors, i-a făcut un semn ușor cu mîna, chemîndu-l :

— Iancule, s-a sfîrșit !... șopti el. De acum într-o săptămînă, zece zile... Simt eu mai bine decît voi... Și, mai odihnindu-se puțin, adăugă : Să ai grijă de Bubi !

În bătrînul baron, prin care, în cei aproape șaptezeci de ani, au trecut multe patimi, groaze, nădejdi, bucurii și dureri acum, mai mult ca oricînd, nu mai rămăsese decît o minte rece și indiferentă, ascuțită tot mai mult de apropierea morții. Mărturisirile de dragoste le făcea din amintiri și pentru că știa că atunci simțise astfel. Acum însă toate lucrurile se explicau și se orînduiau numai într-o singură așezare, pentru el cu un singur țel : așteptarea din ce în ce mai încordată. Tot ce simțise odinioară vedea și era limpede. Era atît de limpede, încît cîteodată, din amestecul de oameni urmăriți aievea prin cameră și amintirile lui, începea o lunecătoare și pierdută uitare, cu o brumă deasă pe ea, de unde bolnavul își revenea însă ușor. Tot mai mult bătrînul baron simțea, și nu o spunea nimănui, gura deschisă din spatele iconostasului, care ducea sub pămînt. Și în cele din urmă, cu ochii aceștia ascuțiți ai așteptării, a ajuns s-o vadă. Era ca un cap de balaur. Printre dinții rînjiți intrau și ieșeau : domnița Natalia, Bubi, Iancu Urmatecu, doctorul Sîntu, îngrijitoarea și, odată cu ei, niște copii, flăcăi și fete, numai tinerețe, în haine largi, ușoare, felurit colorate făcînd anumite semne înțelese numai de baron. Erau întîmplările vieții lui întregi, coborîte pentru el, printre oameni, printre ai lui, cu care se amestecau și de la care acum, cu fiecare clipă, își lua rămas bun. Toți umblau neliniștiți și toți priveau din cînd în cînd în ochii roșii, mari cît două luni pline la răsărit, ai balaurului. De acolo trebuia să vină ceva ce aștepta baronul Barbu cel dintîi. Și pe măsură ce vremea trecea, forfoteala asta se limpezea. Se alegeau oamenii de o parte, și amintirile, de alta, de parcă bolnavul se rupea în două, cu tot ce purta în el, ca

în fața unei judecăți, așa cum văzuse el, încă de pe cînd era copil, pe zidurile tuturor bisericilor de pe moșiile lor, în pridvorul cărora s-a jucat, a iubit și în temelia cărora a ctitorit.

XIV

Balul la care ținea cu orice preț să meargă Jurubița era unul dintre nenumăratele baluri mascate date de societățile de binefacere ale doamnelor din lumea mare din București. Venea societatea cea mai bună, pentru că intrarea era foarte scumpă și balul avea loc la Teatrul Național. Sala se unea cu scena, dînd astfel o încăpere de o mare adîncime. La toate etajele lojilor erau atîrnate covoare scumpe, iar pe alocurea, cîte o benuară era căptușită ca o grotă, cu moliciuni de catifele și foșnete de mătăsuri. Și în fiecare se improvizase cîte o negustorie fantazistă. Astfel, se ridica taraba pretențioasă a unor glume cu multe înțelesuri, tipărite pe bucăți de atlaz alb sau ceruliu, vîndute de Ovidiu al lui Vasile Alecsandri, sau întunecata celulă a lui Hamlet, în care eroul lui Shakespeare împărțea țigări dintr-o hîrcă de porțelan. Boierii veneau cu pași leneși, voit lunecători și îndrăzneți, cu o obrăznicie și o ținută purtate numai la asemenea baluri ! Fracul se punea cu cravată neagră, iar în timpul balului și în fumoar, nu se scotea jobenul și nu se lăsa din mînă bastonul cu mînerul de aur. O rînduială veche, rămasă, spuneau cei mai pricepuți, de pe vremea tricornurilor cu pene, în mijlocul acestei lumi ce se ascundea sub mască, unde cinstea și închinarea nu se puteau da omului necunoscut, nu obliga la nici un fel de politețe față de nimeni. Astfel apărați, domnii erau bucuroși să spună ceea ce credeau sau simțeau unor anumite doamne pe care le-au recunoscut ușor, iar doamnele erau fericite să asculte cît mai multe necuviințe de la cunoscuți și necunoscuți. Era un fel de lege nescrisă a balurilor mascate, căreia lumea bună i se supunea cu

mai multă plăcere decît cealaltă. Cînd au sosit Gună și Jurubița, era puțin după miezul nopții. Pe doua rînduri, la intrare, curioșii stăteau să vadă costumele. După ce au ocolit împreună sala, Jurubița a hotărît că trebuie să se despartă, pentru a nu fi recunoscuți. Și cînd s-a depărtat Gună, Jurubița, l-a privit lung și cu plăcere pe tînăr, de bine ce-i venea costumul de drac. Cum era înalt și subțire, tricoul roz de mătase îi scria trupul frumos, de i se vedea fiecare mușchi. Umerii largi se simțeau puternici sub pelerină, iar masca, dîndu-i siguranța nerecunoașterii, îl îmbia să zburde ca un copil. Cîtă deosebire, gîndea femeia, de Bubi, îngreunat, leneș și veșnic doritor de altceva decît de tinerețe și de petrecere ! Și Jurubița își simți o clipă bucuria de a-l avea pe Gună, de a-l ști al ei și de a-l dezmierda fie chiar în taină. Apoi se pierdu și ea în mulțimea măștilor, lăsîndu-se întrebată sau strînsă prin colțuri de îndrăzneala vreunui domino, a unui cavaler sau chiar numai a unui frac foarte bine purtat de către un domn cărunt. Bucurîndu-se de răversarea luminilor și nebunia culorilor, Jurubița nu rătăcea totuși la voia întîmplării. Ea căuta ceva, ținea să descopere pe cineva în mulțimea costumelor.

Știa că balul acesta, fiind o petrecere de lume foarte bună, în care era aproape o cinste să poți intra, n-ar fi cu neputință să întîlnească pe procurorul Hangiu. Cu simțul ei ascuțit de femeie isteață, ea deslușise la procuror înclinarea de a petrece onorabil și cu folos. Mica poveste de dragoste cu Amelica, în care, dealtfel, nici ea nu credea i-a folosit atît cît să vadă acest lucru. Deși nimic din firea și înfățișarea lui nu-l mînau pe Hangiu spre baluri mascate, el se găsea totuși acum în anul cunoștințelor și al încercărilor. Un om care ținea neapărat să-și facă o situație sigură și o familie potrivită cu ea nu trebuia să lipsească, își spunea Jurubița, de la balul acesta, unde, cu toată neseriozitatea lui, putea să întîlnească pe un viitor cumnat, sau pe orice altă mai îndepărtată rudă bărbătească din partea unei viitoare soții, rudă ce avea să-l prețuiască de două ori : și ca pe un om vesel, și ca pe un om de lume bună.

Acum Jurubița stătea într-un colț și se chinuia să bănuiască sub ce costum ar putea să vină Hangiu. S-a gîndit mai întîi la lucrul cel mai simplu : la un frac. În curînd, însă, și-a dat seama că e o cale greșită. Un om ca procurorul, care avea atîtea cuvinte să vie la un asemenea bal mascat, nu va pierde folosul cel mai mare pentru sfiiciunea și mai ales interesul său de a vedea, a cîntări și a rămîne nevăzut cît timp va dori : masca. Apoi, își dădu seama că masca, fără costum, ar fi nefolositoare pentru statura grăsuță și îndesată, lesne de recunoscut, a lui Hangiu. Deci, dacă e, sigur că trebuie să fie travestit. Și aci Jurubița cădea în valul nesfîrșit al necunoscuților, care creștea neîncetat în jurul ei.

O muzică îndepărtată începuse să cînte arii săltărețe. Din cauza înghesuielii, aproape nu se dansa. Nu era loc. Lumea se mulțumea să petreacă vorbind, plimbîndu-se și tachinînd. Nu lipseau nici perechile mai îndrăznețe care se sărutau prin colțuri, sau se legau doi cîte doi, cu lungi serpentine culese de pe jos. Confetile plouau. Mulțimea veselă și îmbătată de libertate petrecea. Un singur om, într-un costum mult prea strîmt pentru el, ședea stingher sub o lojă, privind. Ținea brațele încrucișate pe piept, ceea ce făcea ca mînecile prea scurte să i se ridice pînă înspre coate, lund astfel din solemnitatea și seriozitatea costumului. Era un hatman de oaste, nobil și sever, desprins din paginile cronicilor moldovenești. Așa cum era purtat costumul, cu pieptul scos, cu capul dat pe spate, căutînd parcă slavă și dreptate, nu părea a costum, ci a om adevărat, pierdut din alte veacuri și din altă țară. Însă nu după mîndria aceasta, ci după haina care plesnea pe făptura lui dolofană l-a recunoscut Jurubița pe procurorul Hangiu.

Ascunzîndu-și bărbia cît mai bine în gulerul înfoiat și scrobit de paiață, ea se apropie de hatman, îl privi provocator, se învîrti în jurul său, îl atinse cu un deget, încercă să-i smulgă hangerul din brîul roș, ce-i strîngea șalele și burta umflată, și-i spuse, după această lungă cercetare, cu o voce pițigăiată :

— Bună seara, mască !

Hatmanul, în mîndria și izolarea lui, se simți aproape insultat. El făcu doi pași și vru să se strecoare în mul-

ţime dacă paiaţa albă nu s-ar fi ţinut morţiş după el. În cele din urmă, Jurubiţa, văzînd că îl pierde, se hotărî să ridice pentru o clipă masca şi să-i spună aproape gură în gură :

— Bună seara, domnule procuror !

Întîlnirea pentru Hangiu era cu totul neaşteptată. La masa şi în intimitatea lui Bubi Barbu, pe care l-ar fi dorit liber în lumea lui, unde l-ar fi putut şi el folosi mai bine pentru relaţii, tînărul procuror găsea că Jurubiţa e o piedică aproape personală. De aceea nu se legase cu ea printr-o prietenie mai adîncă şi mai firească pentru tinereţea lor. Aci, însă, cu buzele umede şi zîmbitoare, mirosind a floare şi a carne, femeia îl ispitea. Mai ales după ce i-a spus că Bubi n-a vrut să vie şi, cu un anumit gînd, i-a mărturisit că Licureanu o lasă singură, încercîndu-şi norocul pe la alte măşti, Hangiu s-a oferit de îndată să petreacă seara împreună. Jurubiţa a primit bucuros şi, părăsind sala, au urcat scara cea mare, ascunzîndu-se la o masă din fundul fumoarului. Aci, procurorul, ieşindu-şi din măsura lui obişnuită, a comandat şampanie. Şi cu paharele lungi, subţiri şi reci, pe buza cărora foşnea spuma înţepătoare, au ciocnit, privindu-se adînc în ochi. La a doua sticlă, procurorul era neobişnuit de vorbăreţ. Se trăsese cu scaunul foarte aproape de Jurubiţa, explica, se frămînta şi, din cînd în cînd, într-un gest ce voia să fie mai convingător, apuca, prin faldurile bogate ale costumului, genunchiul rotund al femeii, sau coapsa plină ce i se oferea discret şi nu se sfia, stînd picior peste picior.

Ceea ce spunea procurorul erau lucruri menite să o facă pe Jurubiţa să-l admire. În primul rînd, deplîngea mizeria şi sărăcia balului în care se găseau. Aşa ceva văzuse el de multe ori ; dar adevărate baluri nobile şi elegante ea nu văzuse încă. Şi firească că toate minunăţiile astea procurorul le întîlnise la Paris. Însă, hotărît, din ce în ce mai mult, în seara aceasta lui Hangiu îi plăcea femeia. O descoperea, în sfîrşit ! Simţea una din nerăbdătoarele lăcomii pentru care dai totul, în tinereţe mai ales, numai să ai şi să stăpîneşti. Cu mîinile şi cu risipa el dovedea acest lucru, nu însă şi cu vorba. N-a

butit, în toată aprinderea lui, să găsească un cuvînt de apropiere, de mîngîiere sau de dorință.

N-a putut să născocească un compliment, n-a rostit o admirație, pentru că, așa făcut și crescut cum era, procurorul Hangiu nu se putea uita pe sine. Din tot ce spunea, parcă ar fi poruncit Jurubiței să-l placă și să-l iubească. Firește cu purtarea lui lua o cale ocolită, prin fel de fel de povestiri cu el și despre el. Ce-a spus, de pildă, femeilor întîlnite prin trenuri, care nu s-au mai coborît în gările pentru care au plecat, ci mergeau mai departe ; cum a explicat odată Parisul unei nemțoaice sosite de curînd, de care apoi n-a mai putut să scape ; cum a sfătuit-o el odată pe o cîntăreață să se îmbrace pentru un bal de la Opera Mare și a avut succes și a fost premiată... toate întîmplările astea, și erau multe, veneau unele după altele, întovărășite neîncetat de mîngîieri, de întîrzieri de mîini pe brațele, pe umerii Jurubiței, care zîmbea, nu se sfia și îl asculta. Dar nici o lingușeală, nici o drăgălășenie, cum se spun de obicei femeilor ! Deși aprins, Hangiu nu putea să uite situația inferioară în care el o așezase, după multe judecăți, pe Jurubița. O biată femeiușcă fără nume, simplă și necitită ! Și acum, cînd, în sfîrșit, o dorea, nici nu putea să-i treacă prin minte că femeia nu s-ar grăbi să se lase iubită. El cu purtarea i-o dovedea, dar atît. Familia, creștea și mai ales funcțiunea lui de procuror îl împiedicau de la altceva. Ea trebuia să priceapă și să se grăbească !

De partea ei, Jurubița îl cîntărise. Vedea, și nu se înșela, că are în față un stîngaci înfumurat, arzînd acum de un foc de paie. Dealtfel așa bănuise mai demult, și pentru ceea ce urmărea, se bucura. Oamenii ăștia plini de ifose și plini de ei, cînd se aprind, sînt mai ușor de înșelat (dîndu-le impresia că se întîmplă ceea ce vor) decît un sălbatic în felul lui Urmatecu, sau un sentimental în felul lui Bubi. De aceea, lăsîndu-se în voie mîngîiată, provocînd chiar îndrăznelile, ea simți că ceea ce trebuie să-i dovedească mai întîi lui Hangiu e că-l ascultă, că petrece cu povestirile lui și că-l admiră. Din cînd în cînd numai, lungea după cum voia timpul de care avea nevoie (pe care procurorul l-ar fi

tăiat bucuros cu o plecare) cu cîte un liniştitor : „Fii cuminte !“ care nici nu supăra, nici nu îndepărta, ci numai amîna. Astfel lămurită, Jurubiţa încearcă să se apropie de ţelul urmărit şi începu ea cu laudele pentru Hangiu. Acoperea totul cu tonul unor mărutrisiri sfioase, de mult reţinute, care se bucurau de neaşteptata împrejurare din astă-seară pentru a se putea dezvălui. De ceea ce s-a ferit procurorul se folosea ea acum, cu multă siguranţă. I-a spus mai întîi că l-a cunoscut de îndată după costum. Un om ca el nu putea fi îmbrăcat în alt fel ! Şi cum îi vine ! Şi cum îl poartă ! Apoi, că niciodată n-ar fi dorit să se sfîrşească serile cînd e şi el la ei, în casa lui Gună şi la masa lui Bubi. Firește că de asemenea n-a uitat să vorbească de rău pe cei doi prieteni : Gună era fluşturatic, iar Bubi, fără voinţă. Şi deşi mărturisea că ea e numai o femeie fără pricepere şi fără prea multă carte, spunea că poate să-şi dea seama că nici un viitor nu-i aşteaptă pe cei doi prieteni. Şi, în acelaşi timp, pentru a nu scădea nădejdea poftelor şi pentru a da un semn că ceea ce el dorea are să se întîmple, începu să-l mîngîie pe Hangiu. Acesta se lega mai mult de femeie şi prin ceea ce i se făgăduia, dar şi prin surprinzătoarea judecată pentru viitor, neaşteptată pentru el la Jurubiţa şi pe care o găsea adevărată. Femeia ştia că viitorul altora are să-l intereseze, mai ales prevăzut în rău şi era sigur că viitorul lui o să-l înflăcăreze chiar mai mult decît lăcomia de sînul şi şoldurile ei, dealtfel nepreţuite sub mîngîieri.

De aceea simţi cum trece ca o răceală şi o greutate peste procuror. Se cumpăneau în cîteva clipe aprinderea dorinţelor şi ale vinului cu grija cea mare şi năzuinţa lui de fiecare clipă. Şi într-un om uscat şi bine hotărnicit sufleteşte, numai cu rîvnă de a ajunge ca Alexandru Hangiu, nici tinereţea, nici femeia n-au putut birui. Se lăsă iute prins de dulceaţa laudei, şi, fără să vrea, în puţine clipe se găsi în faţa Jurubiţei nu bărbatul, ci magistratul. Şi omul se minună iarăşi, şi mai mult, de cîte era în stare să înţeleagă muieruşca aceasta.

Pentru procuror, deci, şi pentru alte vremi mai bune, lipsite de nedreptăţi şi hatîruri, Jurubiţa îşi ridică pa-

harul. Ea bău pentru dreptatea pe care avea să o aducă omul acesta rar și cinstit, care avea nevoie numai de o împrejurare prielnică pentru a se dovedi cine e. Tînărul plin de rîvnă era lovit în adîncul inimii sale. Ar fi plecat acum din bal, cît mai iute, nu ca adineauri, cu o femeie pe care o dorea, ci o ființă care îl sporea și îl încuraja. Se simțea cuprins de focul unei înțelegeri și al unei admirații, și Hangiu n-a cunoscut niciodată fericire mai mare decît atunci cînd se vorbea bine despre el și era lăudat.

— Un prilej, cît de mic, și uimești Bucureștii, domnule procuror, așa cum ești dumneata ! reveni femeia, întărind speranțele care-l înbătau.

— Cred că ai dreptate ! îi răspunse el, cu o umbră de melancolie. Dar unde să găsești prilejul acesta ? De mărunțișul dosarelor noastre nu se agață nici unul dintre cei mari. Ei, cînd fac ceva, au grijă să nu treacă prin sitele legii. Iar întrucît privește politica, unii îi acoperă pe ceilalți !

— Ce-ai zice să prinzi un fir care să treacă prin toate deodată ? întrebă ea.

— Aș spune că am noroc ! se grăbi să răspundă procurorul, rămînînd însă nedumerit.

— Și dacă norocul acesta ți-ar ieși în cale aci, astă-seară, cînd te aștepți mai puțin ?

— Aș spune că nu cred ! și desfăcîndu-se deodată din încordarea în care se găsea, Hangiu, aproape dezamăgit, își reaminti de femeie.

Turnă iarăși șampanie în pahare, și mai îndrăzneț decît la început, încercă să-și apropie buzele de obrazul ei. Dar Jurubița de data aceasta păru mai puțin dispusă pentru mîngîieri. Ea întoarse capul și se depărtă. Apoi, desfăcîndu-și cu grijă costumul, scoase o hîrtie lunguiață, ridicînd-o cu două degete deasupra paharelor.

— Dacă nu te-aș fi găsit astăzi aci, mîine veneam la tribunal ! M-ai fi primit, nu e așa ?

De data aceasta procurorul revenea, uimit și cuprins de o mare curiozitate :

— Ce-i asta ? întrebă el, privind-o neîncrezător.

— Un denunț ! răspunse simplu femeia.

Hangiu întinse mîna. Jurubița se feri.

— Nu ! făcu ea. Mai e timp ; acum, cînd nu știi încă despre ce e vorba și despre cine, poți să te mai gîndești ! N-ai decît să te faci că n-ai văzut, și hîrtia dispare ! Și deschizînd iarăși costumul, se prefăcu a o ascunde în faldurile lui.

Magistratul, înciudat, insistă :

— Dacă e ceva serios, dă-mi-o !

— E împotriva cuiva foarte tare ! zise ea.

— N-are de-a face !

— E ceva foarte greu !

— Cu atît mai bine !

— Ia seama, e primejdios ! și a fost duioasă în cuvintele acestea.

— Meseria mea e numai primejdie, de aceea e și frumoasă ! răspunse el solemn, regăsind tot ifosul și patima sa profesională.

Se adăuga însă pentru el și o anumită presimțire că femeia nu minte și că într-adevăr o întîmplare neobișnuită îi ieșea în cale.

— Poftim, zise femeia, și noroc ! Și-i întinse coala împăturită.

Procurorul desfăcu hîrtia și-i citi cu lăcomie cuprinsul. Apoi se opri o clipă și spuse :

— Asta e povestea veche a grecului ! Să fie oare așa ?

— Te mai îndoiești ? Nu are semnătura ?

— Cine e acest Ivanciu P. Cristu ? Adresa o văd ; există însă cu adevărat ?

— Te poți convinge oricînd ! răspunse ea. E negustor bătrîn și onorabil ! Îl cunosc !

Și rămase zîmbind la Hangiu, care nu-și mai putea lua ochii de pe șirurile unui scris stîngaci și coborîtor. Cînd s-a spart însă balul și au fost să plece acasă, Jurubița și l-a căutat pe Gună și s-a pierdut cu el în mulțime, deși procurorul o sărutase de cîteva ori pe umăr, și ea nu se ferise.

Din seara în care tot Alexandru Hangiu i-a povestit întîlnirea cu familia Urmatecu, la balul de la palat, Jurubița n-a mai avut liniște. Viața ei alături de Bubi i-a deschis nu numai înțelesuri pentru întîmplări nouă, dar

l-a răstălmăcit şi o mulţime de lucruri din trecut, pe care ea le simţea cu adevărat într-un anumit fel, dar nu pe de-a-ntregul. Abia acum legătura ei de atît amar de vreme cu Urmatecu o supăra prin tot ce dăduse şi prin cît de bună, de modestă şi de încrezătoare a fost. Şi erau anii cei mai buni ai tinereţii sale ! Mai ales tot ceea ce Iancu n-a vrut să-i arate ca preţuire, felul lui de a o face să simtă neîncetat că îi e ibovnică şi că i se cuvine mai puţin şi mai prost decît soţiei, acum, după atîta timp, o mînuiau încă. Şi cu atît mai mult cu cît ea se ştia şi mai deşteaptă şi mai pricepută decît coana Miţa. Apoi mai crescuse alături de duşmana ei şi Amelica, leită maică-sa, ba mai rău. Închisă, proastă, la vîrsta ei fără un gînd de dragoste şi deci fără iertare, pricepere şi îngăduinţă, Amelica aceasta şi-a schimbat de îndată prietenia copilăriei faţă de ea în ură. De cum a simţit că se petrece ceva neobişnuit între tatăl ei şi Jurubiţa, n-a încetat să o gelozească să o urmărească şi să o sîcîie. Mai ales o chinuia cu trăsura : n-a fost împrejurare în care să dorească şi ea, ca femeie tînără, să se plimbe cu trăsura lui Iancu, şi după multe rugăminţi, să o dobîndească, fără ca Amelica să nu prindă de veste, să nu stăruiască pe lîngă tatăl ei, şi în ultima clipă să i-o ia. În legătura ei cu Urmatecu, gîndea Jurubiţa, dacă ar mai fi ţinut, ar fi ajuns o zreanţă, de care toată lumea putea să-şi bată joc ! Şi lucrul acesta, acum, cînd se găsea în siguranţă, nu putea să i-l ierte. Vrăjmăşiile n-au încetat, dovadă cele întîmplate la doamna Blanche, modista. Ba, dimpotrivă, au crescut şi s-au adîncit. Astfel, Jurubiţa era sigură că tot lui Iancu, mînat de femei, îi datoreşte intriga de la baron şi chiar de la Bubi. De vreme ce cunoaşterea ei nu putea trece totuşi de o anumită măsură, ea îşi închipuia că nu putea să fie altă piedică în refuzul lui Bubi de a o prezenta şi al bătrînului baron de a voi să o cunoască (ceea ce i-ar fi deschis un drum — cine ştie ? — înspre mai mult) decît tot intrigile femeieşti.

De aceea, o înciuda şi o neliniştea tot ce auzea de bine din partea cealaltă. Cînd a aflat, de pildă, că Iancu a cumpărat Bălăşoienii, o lună de zile n-a mai vrut nici rochii, nici pălării, nici obişnuitele ei nimicuri pe care azvîrlea ba-

nii. Şi-a strîns mîna, ca pe vremea lui Urmatecu, şi o amintea la fiecare pas : „Azi am văzut o umbreluţă cu mînerul de mărgean ! spunea, de pildă, cu un ton aşezat şi copilăros. Şi era, dragule, ca o spumă ! Dar n-am luat-o, că banii sînt scumpi şi ne trebuiesc la lucruri mai mari !“ Şi toată vremea făcea numai fapte cuminţi şi înţelepte, pe care le răstălmăcea cu nevinovăţie, doar se va arăta părtaşă la necaz.

Dar toate astea pînă într-o zi, cînd i-a spus lui Bubi că vrea şi ea o moşie cît de mică. Ar putea să fie chiar numai un petic de vie sau de livadă pe numele ei. Iar la răspunsul lui Bubi că averea nu e a lui, ci a tatălui său, că el nu are mai mult decît îi dă şi că aşa au mîncat aproape banii pentru fabrică, Jurubiţa, uitînd pentru o clipă toate cinstirile după care alerga şi simţind aprig şi cu lăcomie numai interesul şi dorinţa de a nu-l scăpa, răspunse :

— Prost plăteşte baronul Barbu nevoile de om tînăr ale fiului său !

Şi amărăciunile pentru ea nu încetau, ci se schimbau numai. Iar ahtierea ei încerca toate drumurile !

Cînd voia bani, cînd voia preţuire ! Şi în afară de risipa pe lucruri mărunte, cu care iarăşi începuse şi nu se mai mulţumea, deocamdată viaţa şi împrejurările nu-i mai dădeau nimic. Femeia astfel se învrăjbea în adîncul ei, şi din cea mai mică întîmplare izbucnea.

E adevărat că în frămîntarea asta îşi îngăduise o plăcere : pe Gună Licureanu. Tînărul o făcea să uite necazurile şi înfrîngerile, de care însă nu se despărţea, mai avînd încă nelămurite nădejdi. Şi în zilele astfel nesigure, chinuite de pofte şi ambiţii neîndestulate, a venit vestea, puţin după Bălăşoieni, a balului de la palat. Pentru Jurubiţa a fost împlinirea tuturor răbdărilor. Dacă ar fi putut să dea în toţi deodată, şi în fiecare pentru că ţinea sau îl acoperea pe celălalt, ar fi fost fericită. Gusta mai dinainte bucuria unui rău pe care să-l facă lui Urmatecu pentru că e el şi pentru că a ajuns ; Miţei şi Amelicăi, pentru că le ura ; baronului, pentru că n-a vrut să ştie de ea, şi lui Bubi, pentru că nu e cu totul în puterea ei şi pentru că e fiul baronului !

Încă foarte încurcată, i se învîrtea în minte povestea auzită la masă de la Potamiani și chestia falsurilor și a cumpărării Bălășoienilor. Păstrase numai gîndul că s-ar putea scoate ceva de aci, dar trebuia să i se explice iarăși, să poată și ea înțelege toate încurcăturile astea avocățești. De aceea, într-o după-amiază l-a întîlnit în Cișmigiu pe grec, întotdeauna dornic de un scandal, în care, cît de cît, să fie amestecat conu Barbu și oamenii săi. Gazetarul i-a explicat că vînzarea e bună și că asupra ei nu s-ar mai putea reveni de vreme ce cel interesat, vînzătorul, boier Lefter, se mulțumise cu banii luați. Firește că vestea aceasta a fost o mare dezamăgire pentru Jurubița. Ceea ce ar fi vrut ea mai întîi ar fi fost să vadă zburînd moșia din ghearele lui Urmatecu, și după aceea să mai vină și alte pedepse. „Dar mai pot fi și alți interesați", îi lămuri mai departe Potamiani. Oameni care să fi avut cît de cît o cunoaștere a împrejurărilor, oameni serioși, al căror cuvînt să tragă greu, să dorească dreptatea și cinstea și să dea pe față hoția de la fundul lucrurilor ! Aștia însă sînt greu de găsit, pentru că sau nu știu, sau nu vor să știe. Dacă s-ar găsi, ei ar fi cei „interesați" despre care vorbea procurorul, interesați nu în vînzări sau cumpărări negustorești, ci cu un gînd mai înalt, de curățenia moravurilor și limpezimea vieții tuturor. Jurubița rămăsese pe gînduri. Începuse să prindă și să întrezărească rostul treburilor, dar nu vedea încă cine ar putea să știe ceva și să aibă curajul în toată povestea aceasta. Potamiani, însă, văzînd-o nehotărîtă, nu a părăsit-o pînă ce nu i-a descris încă o dată frumusețea biruinței și mai ales dulceața răzbunării. Cu vorbe aprinse și destul de bine ticluite, el i-a înfățișat un baron deznădăjduit, un Urmatecu rugător și un Bibi gata să dea orice satisfacție pretențiilor Jurubiței !

Cîtva timp femeia a căutat, neclintită, pe omul potrivit, pînă ce, în cele din urmă, își aminti de Ivanciu. Ținea minte de mult, de la o masă la Urmatecu, de pe vremea unei negustorii pentru care cei doi bărbați nu erau înțeleși. Auzea parcă amenințarea lui Iancu și vedea, ca acum, mutra nemulțumită a lui Ivanciu încă o bucată de

vreme cît îl mai întîlnise prin casă. Nu se putea ca Ivanciu ăsta să-l iubească și nu se putea să nu aibă și el vreun dinte împotriva lui Urmatecu. Știa că și acum mai sînt prieteni, dar asta nu făcea nimic ! „Uri vechi mocnesc în tot locul, și între părinți și copii, dar între prieteni, și încă de ăștia ! își spunea Jurubița. Totul e să știi să le aprinzi și să știi să mocnești pe cei de care ai nevoie !“ Și, cu asemenea gînduri, a pornit să-l întîlnească pe Ivanciu.

Negustoria lui era departe, tocmai la Obor, o chiristigerie veche. Cînd a sosit Jurubița, singură, înfofolită în blănuri, în sania lui Licureanu, cu caii, numai zurgălăi, acoperiți cu valtrapuri lungi, din fel de fel de lîni colorate, împodobite cu cozi de vulpi, s-au speriat băieții și au alergat să dea de veste jupînului. Ivanciu a ieșit în pragul unei căsuțe din fund, ascunsă printre blănile de brad așezate în șiruri lungi, a pus mîna streașină la ochi și s-a uitat bine la cucoana asta care venea spre el. Cînd a fost la cîțiva pași, a recunoscut-o și a poftit-o înăuntru. Aici era un birou mic, cu multe catastife, cu sobă cu mangal și un ceainic cu țuică fiartă. Un miros dulceag de scorțișoară și mirodenii plutea prin încăpere, amestecat cu iuftul de la cizmele unor argați cu care Ivanciu stătea de vorbă. Cînd au rămas singuri, negustorul zîmbi și tăcu, după obiceiul lui de veche neîncredere. Mai turnă țuică într-o ceașcă, trase de cîteva ori pe nas aburii parfumați, o întinse Jurubiței și așteptă.

— Ne cunoaștem de mult, boierule ! încercă femeia să lege vorba.

— Hî ! Hî ! făcu Ivanciu, cu ochii în jos, prudent, rușinos și intimidat de eleganța și frumusețea ei.

— Pe vremea aia eu eram o nimica toată, iar dumneata aveai necazuri cu nenea ! Că aflam și noi, că d-aia eram prin casă !

— Îhî ! afirmă Ivanciu fără să rostească nici un cuvînt, dînd din cap.

— Ei, multe s-au schimbat de atunci ! începu ea, lungind cu un oftat vorba, pentru a da bătrînului timpul să prindă încredere.

Și amîndoi tăcură iar. Ivanciu era greu de momit ; Jurubița nu știa bine care drum duce mai lesne în sufletul lui. De aceea, mai făcu o încercare :

— Pe noi doi ne-a ajutat Ăl-de-Sus destul ! Să nu-l mîniem ! Dar de nenea Iancu ce zici ?

— Ei ! răspunse Ivanciu ridicînd sprîncenele și privind într-o parte.

Putea fi și mirare, și admirație, și aprobare. Bulgarul scăpa prin mormăieli și gesturi nelămurite.

— Mă gîndesc la moșie, la Bălășoieni ! adăugă femeia, privindu-l țintă. Cum de ți-a scăpat dumitale printre degete, că doar dăduseși și dumneata bani buni în ipoteca baronului ?...

Fără să vrea, ea a ridicat glasul, ca și cum ar fi vorbit cu un surd, doar o înțelege și o răspunde. De data aceasta Ivancíu răspunse numai : „Da, da !“ și îi sticlíră ochii de cîte avea pe suflet.

Jurubița își dădu atunci seama că e undeva o piedică. Oricît ar fi el de șiret și oricît s-ar feri să se dea prins, avea în el mai mult decît o prudență : era o teamă. Femeia se gîndi puțin să vadă ce ar putea fi. Apoi, deodată, zise fără a se sfii :

— Știi că bărbatul meu a murit și că nu mai sînt cu nenea ! Parcă o să mă mai ascund de dumneata ? ! Uită-te la mine : putea el să mă îmbrace așa ?

Argumentul era hotărîtor acum, după ce i-a atras luarea-aminte. Într-adevăr, din cîte știa Ivanciu despre Urmatecu, greu i-ar fi venit să creadă că el a îmbrăcat-o pe Jurubița în blănuri. Va să zică, ea nu venea din partea lui Iancu să-l iscodească pentru cine știe ce. Și o piatră i se lua de pe inimă ! Dar atunci pentru ce venea ? O bănuială nouă, mai ușoară, își făcu loc în mintea lui. Oricum, omul se deschise la față și începu să ridice, cu priviri scurte ochii asupra femeii. Aceasta a simțit că nu s-a înșelat.

— Da, da, boierule, așa e, cum gîndești ! zise ea pentru ca să nu lase nici o clipă să se risipească din ce-a strîns. Că n-o să facă toată viața ce-o vrea ! Să mai simtă din cînd în cînd că nici alții nu dorm și nu uită !

Și sorbi din ceașcă și așteptă. În sfîrșit, Ivanciu văzu pe ce drum apucă femeia. Era vorba tocmai pe dos de ce credea el. Poate de o răzbunare împotriva lui Urmatecu.

Ce o fi avut Jurubița pe suflet, treaba ei, dar de ce se gîndise și la el ? De aceea el răspunde liniștit și cu nevinovăție :

— Cusururi multe o fi avînd, dar Iancu mi-e prieten vechi, și bulgarul, prevăzător, dădea înapoi de la cel dintîi pas ce i se păru primejdios.

— Prieten ! El, cu dumneata ? răspunse iute Jurubița. Dar de ce vrei să uiți cîte ți-a făcut ?

Și ea înșiră iute pagubele, mai mult bănuite decît știute. Livada de la Pietroșița și Bălășoienii, înghițite pe nesimțite de Urmatecu, țineau locul de frunte. Ivanciu, însă, care își aducea aminte mai bine ce cîștigase de pe urma lui Iancu, nu se lăsă dus de ispită, mai ales că nici nu vedea limpede despre ce e vorba. Atunci Jurubița începu să-i povestească ce a prins și pe ce cale se află. Îi lămuri cît putu ea mai bine înșelăciunea lui Urmatecu la vînzare ; îi spuse că știe ea pe un procuror care ar fi gata să pornească cercetarea și-l asigură, în cele din urmă, că n-ar fi vorba chiar de o pedepsire, ci mai mult de un fel de sperietoare, cu care să-l domolească pe Urmatecu din pornirile lui, ce nu se mai opresc, batjocoresc pe toată lumea și de nimeni și nimic nu se tem.

Astfel desfăcute, gîndurile se apropiau și mișcau și în Ivanciu lucruri adormite de mult. Pentru pagubă nu s-ar fi gîndit niciodată să se pornească împotriva lui Iancu, pentru că nu o avusese. Pentru frica însă care îi era de el ; pentru tot ce și-a rîs întreaga viață arhivarul de mintea lui mai greoaie ; pentru teama în care îl arunca de nu se putea apăra decît cu tăceri și vicleșuguri, și mai ales că nu era vorba de un proces cu condamnare, ci numai de un fel de început, Ivanciu parcă s-ar fi simțit atras să intre și el în joc ! Cînd a aflat însă că e vorba de o hîrtie, de scris și de semnat, prin care să-l dea de gol pe Iancu, și că hîrtia asta are să rămînă în dosare, și că oricînd Urmatecu ar putea să o vadă, iarăși l-a apucat frica și i-a spus Jurubiței că el nu iscălește.

Frica de Iancu nu putea să o alunge. În cele din urmă, Jurubița mai încercă o vorbă :

— Nu vrei, va să zică boierule, să-l ai la mînă ? ! Bine ! Odată şi odată o să te aibă el pe dumneata, şi atunci are să-ţi pară rău !

A trebuit ameninţarea asta, găsită la voia întîmplării, pentru ca în mintea înceată a lui Ivanciu să înceapă să se facă lumină.

Da' cum să nu-l aibă Iancu la mînă ! Îl avea de mult, că de-acolo i se trage toată frica, precum şi din neprevăzutul născocirilor lui drăceşti. Că de cîte ori îi vine bine lui Urmatecu, îi scoate scrisoarea, cu încurcătura omorului din pădure, şi i-o pune sub nas ! Şi de cînd tot încearcă să scape de ea ! Dacă ar izbuti de data asta ? ! Şi acum parcă ar putea ! Şi pentru prima oară, nesigur pe judecăţile lui, dar nevrînd să piardă ocazia din mînă, Ivanciu se deschise, în sfîrşit, şi fiinţa care i-a ieşit înainte a fost tocmai Jurubiţa. Îi inspirase încredere cu isteţimea ei, şi apoi, gîndul acesta nou, întrezărit de Ivanciu, de curînd venit, îl grăbea. La toate neîncrederile pe care le avea încă, femeia, înviorată, spunea :

— Tii ! Da' cum nu te gîndişi mai devreme, boierule ? ! Pentru aşa necaz făcea să alergi dumneata după mine ! Da' las' că-i bine şi-aşa, că Dumnezeu e bun şi are grijă de toate ! Să vezi cum o să vină să te roage să primeşti scrisoarea şi să-l ierţi !

Şi plimbîndu-se agitată prin biroul strîmt al chiristigeriei, Jurubiţa nici n-a simţit, în bucuria ei, că şi-a sfîşiat cîteva volane de mătase de pe clopotul înfoiat al fustei în aşchiile de brad ce se agăţau de ea. Ivanciu, cu ochelarii murdăriţi de degete slinoase, clătinaţi pe vîrful nasului, scria denunţul împotriva lui Urmatecu. Din cînd în cînd se oprea, încă neîncrezător, încă înfricoşat, şi întreba cînd o să aibă scrisoarea pe care o dorea de atîta vreme.

— De cum l-o chema procurorul, o scuipă ! răspunse femeia cu un cuvînt mai tare, pentru ca să fie şi mai bine pe înţelesul bulgarului.

Şi cînd aceasta, peste cîteva minute, iar s-a oprit, cuprins de aceleaşi temeri, şi a întrebat cine o să-i aducă scrisoarea, Jurubiţa a răspuns, cu o otravă în glas :

— Nenea ! De-a bușilea, uite-aici ! Și dacă n-o veni el, că o fi închis, ți-o aduc eu, cu procurorul !

Și Ivanciu a scris iarăși liniștit. Spunea în slove stîngace și în cuvinte mîncate, că a fost și el dintre împrumutătorii nemărturisiți ; că au fost amînați de Urmatecu la termene ; că știe că el a falsificat procesul-verbal de situație ; că el, Ivanciu, vreo pretenție bănească n-are, dar că pentru limpezirea și cinstea lucrului dă de veste și iscălește, cu numele întreg : Ivanciu P. Cristu. A tras, în sfîrșit, un I întortocheat, cu melci, și un C cu mai multe caturi, a pus strada și data și apoi a suflat pe hîrtie, privind-o de departe. Jurubița abia aștepta să i-o ia dinainte... Cînd a fost sigură de denuț, ea împături jalba, o băgă în manșon și, fără să mai întîrzie, plecă, dînd un bună ziua scurt și grăbit.

Lăsat singur, Ivanciu s-a așezat iar la masă, și-a luat capul în mîini și n-a știut bine ce e cu el. Ca atunci cînd a fost să-i arate ultima oară Urmatecu scrisoarea veche despre omorul pădurarului, a început să simtă în jur, aproape, ca niște boturi de cîini, care mîrîiau și se dădeau la el. Și a rămas să se gîndească multă vreme dacă a greșit sau nu.

Înainte de a porni cercetările, procurorul Alexandru Hangiu a stat să cumpănească : ce pierdea și ce cîștiga lăsîndu-se „sesizat", cum își spunea el. Încredere prea mare n-avea în speță. Dacă lua chestiunea în mîini și nu se mișca nimeni, ceea ce nu credea, era bine ; dacă da însă curs denunțului, și Urmatecu începea să strige, și sărea și conu Barbu, și nu era pe placul conservatorilor, era poate și mai bine. În orice caz, el, ca procuror, era apărat de datoria meseriei lui. Nu era ținut să știe cine e Urmatecu, iar gîndurile de căsătorie le mai amînase, și figura Amelicăi de la balul de la palat se șterse de cînd avea o ispită mai apropiată, pe Jurubița. Chiar dacă va ieși cu scandal, cuiva tot are să-i prindă bine : liberalilor. Și deși Hangiu știa că larma și lupta se vor duce dincolo de biroul său și că el nu va putea fi amestecat în nici un fel, se bucura și socotea că e o înțeleaptă mișcare pentru el să folosească în felul acesta onest și îndepărtat partidul

liberal, pentru metodele practice ale căruia avea înțelegere. Pe conservatori i-a simțit întotdeauna străini și de firea, și de convingerile lui. Mai ales acum în urmă, de cînd cu ultimele întîmplări și întărirea partidului conservator cu fracțiunea junimistă, Hangiu nu numai că nu avea încredere în boierii ăștia, dar zîmbea de cîte ori se gîndea la ei. Politică nu putea să facă. Credea însă că se pricepe, și mai ales că vede realitățile, și că știe încotro e drumul bun și sănătos. Cîțiva dintre miniștrii cei noi și întregul grup junimist veneau din altă lume : erau niște domni cu preocupări literare și artistice. Și asta pentru Hangiu era hotărîtor ! Literatură nu citise niciodată, nici chiar în străinătate, pe vremea studenției, și a rămas cu o amintire ciudată, de lucru inutil, despre literatură de cînd văzuse o piesă a lui Victor Hugo, demult, la Paris. Detesta pe toți avocații, mai ales pe cei tineri, care, după obiceiul vremii, își împănau pledoariile cu versuri învățate pe dinafară, și nu avea respect decît pentru marele maestru al barei, vestitul civilist State Iacomin, o minte strict juridică, construind și demonstrînd numai în cuprinsul textelor, deși avea o frumoasă cultură. În serile în care era obosit de dosare, Hangiu recitea codurile cu plăcere. Lua cîte un articol, din codul civil mai ales, îi păstra cuprinsul proaspăt în minte, închidea ochii, privea codul cu toate împărțirile lui de la înălțime și sărea în ea, cu articolul, tocmai unde trebuia, ascultînd parcă îmbucătura precisă a principiilor de drept ca pe închizătorul unei carabine ! Pentru un om astfel croit, oratoria înaltă a miniștrilor junimiști n-avea nici farmec, nici dreptate. Iar vorbele lor usturătoare și de duh nu erau decît obrăznicii ciocoiești. Prefera îndrăznelile lui Potamiani, mai la îndemîna celor mijlocii, după cum și răsplata liberalilor, în bani buni, pentru cei care lucrau pentru el. Dealtminteri, Hangiu îi socotea pe liberali ca fiind singurii în stare să se organizeze serios în clientela lor politică și la guvern, și în opoziție. De aceea, se hotărî și, în cele din urmă, el se lăsă sesizat.

De la primele cercetări, au fost dezamăgite ura Jurubiței și nădejdile lui Ivanciu : Urmatecu a declarat că n-are nici un fel de cunoștință despre neexacta redactare

a procesului-verbal de situații, iar Manolache Tîrcă, mai curajos decît s-ar fi crezut și mai devotat naşului său decît acesta însuşi ar fi putut să nădăjduiască, a spus că a greşit de muncă multă şi de oboseală. Astfel încît nu i-a rămas mai nimic în mîini procurorului, care visa dreptate împotriva celor mari şi ţintea mult mai sus decît la un biet funcţionar fără nici un fel de însemnătate şi care, sigur, nu era autorul principal. Marele scandal politic dorit de toţi, de Potamiani mai ales, nu mai avea de unde să pornească. Totuşi, întîrziind, dar cu inima îndoită, procurorul nu putea să închidă cercetările. Pe capul lui Tîrcă plutea o primejdie sub care funcţionarul stătea liniştit, îmbărbătat mai ales de cuvintele lui Urmatecu. Soţia lui însă, Lisaveta, era înnebunită de groază. Nu mai mînca, nu mai dormea şi nu-şi mai găsea locul. Blestema pe boieri şi pe duşmani şi era toată ziua în bucătăria coanei Miţa, unde plîngea şi se tînguia. Era o femeie între două vîrste, muncită, pe trupul căreia nu mai rămăsese nimic din tinereţea de odinioară. Sub rochia ei de chembrică fumurie, sînii, burta şi şoldurile erau ca nişte desagi, unii peste alţii. Pricepea greu lucrurile cele mai simple, avea privirea ştearsă şi neliniştită şi frămînta mereu în mînă o batistă mare, plină de lacrimi, din care muşca din cînd în cînd, astupîndu-şi plînsul.

Pentru coana Miţa, procesul lui Tîrcă era numai al lui. Nici nu-i trecea prin minte că, într-un fel sau altul, Iancu ar fi putut fi amestecat. De aceea îi privea pe bieţii oameni, pe Tîrceşti, cu milă şi cu depărtare. Şi, în fiecare zi, nu înceta să-l roage pe Urmatecu să facă ce-o şti şi să-i scoată de sub urgia căzută pe capul lor.

La primul interogatoriu, Iancu a răspuns scurt şi precis şi a cerut să vadă denunţul. Cînd a citit iscălitura lui Ivanciu, a strîmbat din colţul gurii, de parcă ar fi voit să muşte, cum făcea de obicei, şi n-a rostit nici un cuvînt. Seara, însă, cînd s-a întors acasă, i-a spus într-o doară soţiei sale :

— Ascultă, Miţo ! Ce mai face căzătura aia de nea Ivanciu, că de mult nu l-am văzut ?! Nu ştiu, mă obişnuisem cu el, aşa năred cum e ! Mai trimite-l pe Toma să-l cheme la masă !

Şi Toma s-a dus, şi Ivanciu a venit. La început s-a temut că-l cheamă să dea socoteală. Pe urmă, însă, omul s-a liniştit, văzînd că nu se întîmplă nimic. Au mîncat, au băut, s-au veselit şi nici nu s-a pomenit măcar de întîmplare. Bătrînul negustor şi-a luat nădejdea de la scrisoare, a crezut că toată povestea n-a fost decît o prostie încurcată de un cap de femeie şi a fost bucuros că Iancu fie că n-a aflat cine a iscălit denunţul, fie că l-a iertat. Şi apoi a tot venit, ca de obicei.

Totuşi, Urmatecu îşi dădea seama că nu poate să lase chestiunea încurcată. Foile liberale începuseră să facă aluzii, strecurate pe la diferite rubrici. *Săgeţile lui Achillevs* puneau fel de fel de întrebări unui tînăr procuror, menite să stîrnească vîlvă şi curiozitate, şi acum în urmă apăruse un articol îndrăzneţ şi lipsit de orice fel de cuviinţă, neiscălit, intitulat : *Tîrcă, cel fără de prihană*. Vorbea la început de frumuseţea şi sfinţenia datoriei împlinite, pentru ca să arate apoi că în ţara românească nimeni nu-şi face datoria. Funcţionarul mic, lăsător şi leneş era botezat Tîrcă, generalizat, înmulţit şi risipit ca lindenii pe trupul ţării, de unde din putreziciune vine răul, pentru ca apoi acelaşi Tîrcă să fie iertat şi scuzat atît timp cît şi cei mari sînt la fel. Şi aci se ţesea cu litere groase o ticăloşie fără pereche împotriva bătrînului baron. Într-un chenar negru, ca de mort, se scria că ministrul e rău bolnav, se deplîngea boala nemiloasă, dar se deplîngea şi ţara, arătînd că e de vină neamul să aibă guvern şi să n-aibă ministru de justiţie ! Se sublinia că boala e o chestie personală a domnului ministru, oricît de crudă şi de gravă ar fi, şi se cerea remanierea guvernului. A fost silit preşedintele de consiliu, drept răspuns, să solidarizeze Camera cu un prilej bine ales şi să provoace o aclamare de simpatie pentru conu Barbu, pentru a arăta poziţia guvernului faţă de ticăloşiile strecurate, afirmîndu-se în acelaşi timp corectitudinea şi destoinicia funcţionarului public. Iancu a ţinut şi el o şedinţă de mulţumire, la societate.

Acestea toate, precum şi deznădejdea Lisavetei şi grija unei afaceri neîncheiate l-au făcut pe Urmatecu să se ducă să-l vadă pe procurorul Alexandru Hagiu. De data aceasta, însă, ţinea să se simtă încă de la început calitatea

în care venea. După ce a trecut cu ifos pe sălile tribunalului, aruncînd în dreapta și în stînga cîte un „bună ziua, băieți", cînd a fost poftit să aștepte în anticamera procurorului, privind, prin fereastra țesută cu stele de ger, Cișmigiul încărcat cu zăpadă, a mai rostit o dată cine e, tocmai cînd se deschidea ușa dinspre procuror. Și-a dat răspicat numele în grija aprodului :

— Domnul avocat Urmatecu, președintele funcționarilor publici, vine din partea domnului ministru al justiției ! Spune-i așa, mă băiatule ! și a strecurat, pe la spate, o monedă în mîna omului.

— Bine, coane Iancule ! făcu aprodul, puțin mirat de cîte auzea, el, care îl cunoștea de treizeci de ani.

Cînd a intrat la Hangiu, avocatul Urmatecu a fost prietenos, dar deosebit de grijuliu pentru Tîrcă, de parcă ar fi fost clientul său.

— Ce facem cu becisnicul ăla de Tîrcă, domnule procuror ? întrebă el familiar și-i întinse mîna magistratului.

— Anchetă, după cum știți ! îi răspunse tînărul, poftindu-l să ia loc.

— Și-o să mai țină mult ?

— Pînă ce vom avea toate dovezile !

— Care dovezi ? Că n-oți fi găsit și martori ?

— Sînt !

— Ei nu, pe ăștia aș dori să-i văd și eu ! și Iancu începu să rîdă și să petreacă. Apoi, deodată, regăsindu-și aerul său serios : Știi, dragă procurorule, că a aflat și ministrul de chestia asta și găsește că faci oarecum exces de zel ? Chiar azi-dimineață am vorbit despre dumneata ! Și rămase să-l privească lung, peste birou, pe Hangiu, adăugînd : Bine, nene, cu un pîrlit ca Tîrcă v-ați găsit ?!

— Asta mi-am spus-o și eu ! îi răspunse celalt, dar ce să fac dacă mi-a rămas numai el în mînă și a și recunoscut ?

— Din prostie !

— Ba, culmea, domnule advocat, eu cred că din cinste !

— Ei, bravo, așa-mi placi ! Vezi că m-ai liniștit ? Acum miros eu încotro ai s-o iei !

— Nici eu nu știu pînă ce nu voi avea dosarul încheiat !

— Lasă, lasă, că știu eu, și-o să știe și alții, și o să fie bine !

Și Urmatecu se ridică. Își căuta un timp de cîștigat și o schimbare de vorbă. Pe cînd își arunca ochii prin odaie, Hangiu îl privea curios, avînd și el, în sfîrșit, în față pe omul acesta, despre care auzise atîtea, și aproape numai rău. Viclenia, deșteptăciunea și fărîma de abilitate i le deslușise din cîteva cuvinte, dar și (oricît ar părea de necrezut) o naivitate de modă veche. Se simțea că omul, gîndea magistratul, a împletit numai fire mărunte, a urzit numai intrigi de casă, cu fini, cu nepoți, cu prieteni de chef și boieri încrezători. Cîteodată a izbutit să-și șteargă urmele și din fața justiției, pentru că se pricepea la hîrtii și încurcături. N-avea însă nimic din cel ce aruncă lațul departe, cu prevedere, cu îndrăzneală și lasă să prindă după mai mult timp. N-avea stofă politică, într-un cuvînt ! „Dar de simpatic e tare simpatic, gîndi Hangiu, și te trage ceva înspre el, și trebuie să fie foarte plăcut cînd nu-ți aduce neîncredere și vrea să-ți fie prieten. Și omul acesta ar fi putut să-mi fie socru dacă aș fi vrut !“ gîndi procurorul și nu i se păru ciudat.

Pe o farfurie ascunsă între dosare, ochiul lui Urmatecu descoperi două mere și își spuse că Hangiu trebuie să fie lacom, și iar se uită la el că e gras. Iar pe o etajeră cu cărți, o statuetă de bronz, așteptînd, dădea impresia, fiind împachetată pe jumătate, că e în drum spre locuința magistratului. Stătea într-adevăr numai în trecere *Pescărița* închipuită de statuie, turnată cine știe de cîte ori, într-o fabrică din Germania, și atît de grosolan, încît se vedeau picăturile de tuci nerase bine de pe la încheieturile celor două jumătăți care o alcătuiau.

— Îți plac statuile, dragă procurorule, după cîte îmi dau seama, zise Urmatecu.

— Foarte mult, mai ales cînd sînt artistice ! răspunse Hangiu, mîngîind *Pescărița*, mîndru și bucuros că s-a văzut.

— Și mie ! Știi că la mine e aproape un muzeu ? Strîng de douăzeci de ani !

Și Iancu ascultă iarăși, cu o curiozitate nedumerită, ca atunci cînd la nevoie i-a vorbit frumos despre femei baro-

nului, vorba asta nouă pe care o rostea. Nu o mai spusese niciodată. O agonisise picătură cu picătură din umbra lui conu Barbu, și acum îndrăznea să-i dea drumul pentru prima oară. Începea și el să poarte, în sfîrșit, lucruri din lumea altora, care, cu încetul, începea să fie și lumea lui. Și se uita vesel împrejur, ca și cum ar fi scăpat de o mare încercare. Că izbutise, asta s-a văzut din felul în care celalt s-a prins. De partea lui, Hangiu era tot atît de mulțumit cu răspunsul dat. Socotea că omul i-a putut prețui gusturile alese și subțiri. Și dacă pînă la urmă nu-i va fi el socru, o să fie altul ca el, și în nici un caz nu strică să se știe ce fel de om e el, cu atît mai mult cu cît, pentru colegi și vizitatori neașteptați, cumpărarea statuiei presupunea știrbirea bugetului pe două luni.

Urmatecu socoti în cele din urmă că așa se face treaba, cu schepsis, și se descurcă un fir înnodat, fără să-l atingi. Se găsea într-un fel de prietenie cu Hangiu ; vorbise de Tîrcă nu mai mult decît trebuia ; îl apărase așa, pe de departe ; adusese și umbra ministrului între ei și încheiase discutînd ca boierii despre statui. Pentru astăzi cumpăni că e de ajuns. Ce-o mai fi, de acum, cîtva timp, va trebui lucrat pe nevăzute. Cînd va fi nevoie, are să mai vie, că băiatul e curățel, nu mănîncă pe nimeni, după cum i s-a spus, deși știa că altfel nici n-ar fi mers cu el.

— Apoi, domnule procuror, se hotărî cu oarecare solemnitate pentru încheiere Urmatecu, tare mi-a părut bine că te-am cunoscut ! Auzisem multe lucruri bune despre dumneata. Pentru a doua oară voi vorbi astăzi cu ministrul ! Dealtminteri, nădăjduiesc să te văd și pe la mine, pe la masă. Știi, fără mofturi, ca între noi ! Te aștept să-ți arăt muzeul !

Și-i strînse mîna puternic și cu prietenie lui Hangiu. Acesta îl conduse pînă la ușă, cu multă atenție și plăcere. Ca de obicei, farmecul lui Urmatecu, de om sigur pe el, îl cîștigase și pe magistrat. Iancu se mai opri însă în prag, se întoarse și, folosind la plecare deosebirea de vîrsta dintre ei, spuse pe neașteptate :

— Și vezi, mă flăcăule, ce faci cu nepricopsitul ăla de Tîrcă ! și se depărtă.

Hangiu, mulțumit pînă atunci, avu deodată impresia că a fost furat de ceva și căută să se dezmeticească. Îi lipsea încheierea, așa după cum ar fi vrut-o el, în întrevederea aceasta, care, dealtfel, nu i-a displăcut. Și se simțea astfel biruit, pentru că vorba de la urmă și puterea ei le luase Iancu Urmatecu cu el.

Acesta, cînd a sosit acasă, a găsit iar stăruința coanei Mița și bocetul Lisavetei. De data asta, însă, le-a mustrat amarnic pe femei :

— După ce faceți prostiile, tot eu să alerg să vă scap ! zise el mai mult mucalit decît cu necaz.

Nici una din cele două femei însă n-au putut să prindă înțelesul ascuns al vorbelor. Îl știa numai el, și era mulțumit.

— Că așa cum credeți voi, n-o să meargă. O să fie și bani de dat ! Dar nu prostește, cum vă închipuiți, ci cu rost și cu dichis ! mai spuse Iancu.

— Dăm, nașule, dăm cît o trebui, numai să ne vedem luminați ! se tînguia Lisaveta, care își și ridicase o fustă să ajungă la buzunarul de sub a doua.

— Nu așa, femeie ! Las', că fac eu toate cum e mai bine, și la urmă mă socotesc cu finul ! Dacă n-ați avea bani, mi-ți da iar o poliță, că nu e capul lui crai !

Și coana Mița o liniști pe Lisaveta, îi spuse să aibă încredere în nașul ei și o luă la bucătărie.

Chiar în ziua aceea, Toma al lui Urmatecu, băiat deștept și cu încrederea lui Iancu de cînd izgonise cîinele care s-a întors, urca iar cele trei etaje de la *l'Indépendance*, ducînd cu grijă o cutie frumos împachetată. Pe treptele de lemn, murdare, trosnind sub pași, luminate în întuneceala după-amiezii de iarnă de cîte un bec de gaz aerian, cu o flacără albastră, cu miros greu, omul căuta locuința procurorului. Ca și Papillon, Hangiu făcea parte dintre românii care, după ce au trăit într-o sărăcie studențească de prin mansardele Parisului, căutau să-și păstreze amintirile la București, fugind de casele tihnite, joase și cu boltă de viță. De aceea, se cuibăreau prin podurile celor cîteva clădiri din centrul capitalei, unde întunericul, scările, o duhoare de curte interioară și zgomotul străzii să le aducă aminte de Apus și de tinerețea lor liberă și generoasă. Toma avea poruncă să revină de atîtea ori, să sune și să

bată pînă ce îl va găsi pe Hangiu. Atunci, să-i dea cutia și o carte de vizită și să-i spună : „Conu Iancu vă urează poftă bună !“ și să plece. Bacșiș să nu aștepte și nici să nu se întoarcă dacă o fi chemat. Și Toma a făcut întocmai ! Urmatecu era mulțumit, cînd, o oră după aceea, un aprod de la tribunal aduse cutia., fără nici o altă vorbă. Iancu se miră la început, apoi se grăbi să desfacă pachetul. Vreo zece pere cît pumnul, galbene și lucii, ca ceara, așa cum numai marile băcănii și cofetăriile le vindeau, frumos așezate în vată, stăteau neatinse, după cum le trimisese. Urmatecu simți o supărare ce semăna a mînie. Tinerelul ăsta, aproape îndrăzneț, avea aerul că îi dă lui pildă de măsură și dovedea apoi că Iancu nu putea fi chiar atît de sigur de el cum credea azi-dimineață, după vizita pe care i-a făcut-o. Aceasta a fost cea dintîi părere. Stînd însă și cugetînd, liniștindu-se și sfătuindu-se pe sine, din tot ce știa despre lume, președintele funcționarilor publici își reaminti că procurorul e un om cu ifos mare, de modă nouă și foarte încrezut de persoana lui, uitîndu-se nu numai la ce, dar și la cît i se trimite. Tăcerea în care Hangiu a învăluit neprimirea darului putea fi răstălmăcită oricum. Și Urmatecu, voind să se asigure că asta e calea cea bună a înțelegerii, trimise a doua zi o cutie de două ori mai mare. De data asta, Hangiu nu-l lăsă pe Toma să plece. Deschise cutia în fața lui, se bucură de priveliștea celor douăzeci de pere, dar o dădu iarăși omului, rugîndu-l să-i mulțumească stăpînului său și să-i spună că pe el, procurosul Hangiu, l-a învățat tatăl său să mănînce pere cînd sînt doi bani litra, iar nu în inima iernii.

De data aceasta, lucrul era lămurit : procurorul nu voia să primească nimic de-ale mîncării ! I se părea, de bună seamă, că e prea puțin și că seamănă a plocon ! De aceea, Iancu, înciudat pe el însuși că nu deslușise bine de la început. căutînd să-și dovedească totuși dreptatea gîndurilor și încrederea că nu poate să fie cineva care să refuze un dar dezinteresat, se călăuzi după ce mai văzuse în jurul lui Hangiu. Și, în felul acesta, își aduse aminte de statuia *Pescăriței*. „Va să zică, astea îi plac !“ își spuse el și căută să-l înțeleagă pe procuror, dîndu-i oarecum dreptate. Dacă e vorba să primească ceva, apoi să fie un lucru care să rămînă ! Și găsi că băiatul nu-i prost.

Și iarăși a fost silit să ia drumul prăvăliei lui Schweickert, în calitate de cumpărător. Vienezul, de cum l-a văzut și a aflat pentru ce a venit, s-a speriat, crezînd că iar a mai murit cineva. După ce însă Urmatecu l-a liniștit, au început să caute împreună un obiect, să semene a statuie, și să fie și de folos. Și au găsit o lampă. Era o femeie goală, ținîndu-se pe vîrful picioarelor pe o scoică. Subțire și lucit ca un fus, cu toate amănuntele feței, ale degetelor și ale pletelor năclăite în grosolănia aceluiași tuci în care era turnată, deși avea o poleială de bronz, ea ridica un braț foarte lung, ținînd în mînă un vas de alamă, cu fitil și sticlă, bun pentru uleiul de rapiță. Un glob mare albastru cît jumătate din statuie îi întregea frumusețea. Urmatecu socoti că foarte greu ar putea cineva să refuze un asemenea dar, și, sub forma unui pachet voluminos, lampa luă și ea calea locuinței lui Hangiu, în brațele lui Toma. Nenumărate drumuri a fost silit să facă omul, urcînd de cîte două-trei ori pe zi scările de la *l'Indépendance*. După ordinul lui Iancu, a și așteptat de cîteva ori cîte un ceas la ușa procurorului. Totul a fost în zadar. Ușa nu s-a mai deschis. I s-a părut chiar lui Toma că o dată a auzit pe cineva tiptil pe dinăuntru, care a venit, s-a oprit și a umblat la clanță, ca și cum s-ar fi uitat prin gaura cheii ; iar altă dată, pe cînd aștepta, a văzut ca o umbră urcînd scările și topindu-se de îndată ce a dat ochii cu el. Amîndouă întîmplările servitorul le-a povestit stăpînului său. S-a mai lăsat să treacă o zi, și Toma a fost trimis iarăși, și, pentru ca procurorul să fie luat prin surprindere, omul a primit ordin să se ducă o dată dis-de-dimineață, iar altă dată noaptea tîrziu, și tot n-a fost nimic de făcut. Veșnic a dat de aceeași ușă închisă, de parcă nu mai locuia nimeni acolo. Urmatecu s-a lămurit, în cele din urmă, că Hangiu nu poate fi mituit, și aceasta l-a pus pe gînduri, cu atît mai mult cu cît lucrurile nu se linișteau. Lisaveta nici nu mai pleca de la ei și începuse să spună prostii întemeiate pe cine știe ce cuvinte scăpate de Tîrcă numai ei la vreme de necaz : că el nu plătește acum numai pentru faptele lui și că cine l-a băgat în iadul ăsta trebuie să-l și scoată ! Coana Mița le auzea, le aducea seara soțului ei și tot nu pricepea. Apoi, atacurile în foile liberale s-au întețit.

În fiecare zi ticălosul de la *Săgeţile lui Achillevs* mai aducea cîte ceva nou. Azi, numărul hectarelor ; mîine, heleşteul ; poimîine, acareturile, „din minunata vînzare a unei preafrumoase moşii de un prea bine cunoscut domn către umbra lui“, după cum spunea cel care scria. Iar în altă parte, sub titlul „*Uite-o, nu e !* se vorbea, tot aşa, de o moşie ascunsă sub basmaua unui scamator, care o făcea mică, mică, şi o băga în buzunarul vestei. Şi ticăloşiile nu mai încetau ! Ceea ce era însă mai grav în toată povestea aceasta, ce se învenina din ce în ce, era faptul că, zorit, Urmatecu nu mai vedea nici o scăpare pentru Tîrcă şi nici o linişte pentru el. Şi soluţia trebuia găsită curînd, înainte de moartea lui conu Barbu, şi numai la adăpostul lui. Iar bătrînul era din zi în zi mai rău.

În fiecare dimineaţă, cînd intra Urmatecu la el în odaie — în ultimul timp din cauza zbuciumelor nu mai putuse să rămînă peste noapte acolo — bolnavul, liniştit din noaptea crizei celei mari, îl privea cu ochii strălucitori şi rotunzi, din faţa lui uscată şi galbenă, îi zîmbea blînd şi îi spunea, cu un glas din ce în ce mai scăzut : „Bună dimineaţa, Iancule ! Mai am cinci... sau mai am trei zile de trăit !“ Apoi îl chema alături şi-i mîngîia tăcut şi încet mîna.

Nesiguranţa timpului scurt, în care trebuia să se zbată l-a făcut pe Urmatecu să nu-şi poată duce singur îngrijorarea şi s-a destăinuit soţiei sale. Coana Miţa l-a ascultat cu capul plecat, ridicînd privirea înspre el numai cînd faptele o mirau sau cînd afla că Iancu se găsea în cutare sau cutare împrejurare, unde ea bănuise pe altcineva. Şi după ce îl dojeni încă o dată de mamzel Hélène, pe care nu o uitase, şi se răzbuna astfel tîrziu şi cu alt prilej, ca orice femeie, coana Miţa a plecat fără să spună un cuvînt.

Iancu a crezut că nu se mai poate bizui pe tovărăşia ei, supărată de toate pe care i le-a făcut, fie că situaţia lui e atît de gravă, încît singur nu-şi mai poate da seama de ea. Şi o zi întreagă a fost ca un condamnat fără nici o scăpare.

Ca de obicei, coana Miţa şi-a văzut de treabă. A tăiat carnea la bucătărie ; a măsurat săpunul spălătoresei ; a dat cu degetul pe lucruri, să încerce dacă fata a uitat sau nu să şteargă praful şi pe faţa ei liniştită nimic nu se putea

vedea. Totuşi, în ea, cu voinţă şi cu trecere pe o lunecare de gînduri chemată stăruitor, femeia călătorea şi întreba. Atinsese cu degetul mijlociu icoanele, aprinsese candela şi aruncase în jar, pe o lopăţică, miruri vechi şi cîteva boabe de smirnă, lăsînd prin casă o mireasmă grea de altar. Şi i s-a părut că în puterea fumului acesta a simţit de cîteva ori fîlfîituri grăbite zbătîndu-se prin încăperi şi căutînd o ieşire. Casa se curăţa de duhurile cuibărite în ea, credea coana Miţa, aduse de cine ştie ce duşman cu ochi negri, şi mai ales de fel de fel de femei, din care Iancu, nepotolit cum era, scosese rău şi-l oploşise la ei.

Coana Miţa săvîrşea toate pe cîte le credea de cuviinţă pentru a putea asculta mai uşor în ea glasul care de atîţia ani nu o înşelase. Îi vorbise adevărat şi nu numai pentru ea, ci pentru toţi ai casei şi viitorul lor. De aceea, seara, înainte de culcare, robotind de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, cînd a trecut pe lîngă Iancu, căzut pe gînduri, atît i-a spus :

— Tot ei se-afundă ! Ca să le fie frică ălora de-ţi vor răul dumitale !

Şi s-a dus apoi şi s-a culcat în altă parte, într-o odaie mică de lîngă cămară.

Pentru ceea ce aştepta Urmatecu era destul. În împrejurările grele din viaţă el s-a încrezut întotdeauna în presimţirile soţiei sale. Şi atunci, Iancu, aprig de obicei, căuta o vorbă bună, ca un copil. Acum el mai numără pe toţi acei care i-au voit răul şi au căzut pe drum, după cum spunea nevastă-sa, şi începu să nădăjduiască.

Noaptea i-a fost însă plină de zbucium. În afară de Miţa, care vedea poate o lumină departe, dar nu ştia să-i spună ce drum să apuce, lui Urmatecu, îi trebuia un om priceput şi cinstit, căruia să i se mărturisească, să-i dea un sfat şi să nu-l pîndească mai tîrziu în cine ştie ce împrejurare. Prin lumea lui aşa ceva nu se putea găsi. În cei de la tribunal, pe care-i cunoştea, nu avea încredre, iar cu conu Barbu nu se mai putea vorbi. Un singur om, gîndi fostul arhivar, ar putea să-i fie de ajutor, după cum îl cunoştea : State Iacomin. Pe vremuri, îi fusese şi Iancu de folos în cîteva treburi mărunte ; apoi îl întîlnise de multe ori în jurul baronului, şi niciodată

nu i-a arătat decît prietenie, n-a avut decît vorbe bune pentru el, fără să facă să se simtă depărtarea dintre ei, de la un om deştept, dar necitit, pînă la cel mai învăţat şi renumit avocat al baroului. Gîndul i se păru bun lui Iancu, şi a doua zi a fost printre cei dintîi care, la locuinţa avocatului, aşteptau să-i vorbească.

State Iacomin locuia, pe strada Batiştei, una din acele clădiri care minunau pe trecători la Bucureşti. Pe lîngă căsuţele cu doi ochi în stradă sau casele boiereşti, cu un cat, fără înfloriturl, largi cît nişte conace, cu magazii, pivniţe şi grădini, în mijlocul tîrgului erau risipite, ici şi colea, şi cîteva locuinţe într-un stil mai deosebit, după gustul celor care şi le-au zidit. Era, de pildă, un palat din piatră şi cărămidă roşie, strîmt şi cocoţat, sus, pe Podul Mogoşoaiei, croit ca în Renaşterea franceză ; era, pe Dorobanţi, o casă mare elveţiană, cu cerdacuri de lemn : era pe Popa Tatu o casă vopsită în verzui, dar în stil arab, şi toate deosebeau, printr-o fantezie abia realizată, pe locuitorii sau foştii lor proprietari de ceilalţi bucureşteni.

Casa lui Iacomin avea un brîu de piatră deasupra temeliei. Era îngustă şi înaltă şi se împodobea cu turnuri şi turnuleţe, cu geamuri lungi, cu vitralii colorate, dînd oarecum înfăţiarea unui castel medieval. La intrare, străjuia o armură de cavaler între două tufe de trandafir, şi numai grajdurile stricau înfăţişarea aceasta boierească, din altă lume, cu zidurile lor galbene şi cu podul de fîn, deasupra căruia era înfipt, din ipsos, un cap de cal.

Urmatecu a fost primit de un fecior bătrîn, umblînd încet, fără să se grăbească să deschidă şi să anunţe, şi a fost poftit să aştepte în bibliotecă, unde o lumină stinsă şi colorată juca pe miile de cărţi strînse în rafturi ce urcau pînă în tavan. Rar, ici-colea, pe fişiile de pereţi lăsate libere, atîrnau cîteva picturi. Erau portrete de femei cu părul lins şi ochii limpezi, cu medalioane de smalţ la gît, pe care şi florile de argint erau pictate, după cum erau portrete de bărbaţi cu mustăţile lungi şi sprîncenele stufoase, cu o cărare abia tăiată în vîlvoiul părului, dar eleganţi şi cu funde mari.

De bună seamă, erau rude sau strămoşi de-ai avocatului, toţi oameni cum nu se vedeau prin Bucureşti. Se

bănuia ușor că sînt din altă lume și că viața lor fusese altfel trăită decît la noi. Familia lui Iacomin era, într-adevăr, de origine străină, piemonteză, de-acolo unde, prin împrejurimile Turinului, sîngele italian e foarte amestecat cu cel francez. Și-abia avocatul (botezat de un boier român, care i-a dat numele său) a tăiat ultimul *i* din numele de familie, pentru că, înaintea lui, toți iscăleau Iacomini. Maestrul cunoștea puțin lumea și limba italiană. Fusese crescut și învățase în Franța, ca și tatăl și bunicul său, constructor, venit de mult la București. Dealtfel, pentru un ochi priceput, biblioteca ar fi putut face dovada. Moștenită, fără îndoială, ea păstra la loc de cinste, într-o ediție mare, în foarte multe volume, un Voltaire complet. Spiritul acesta fusese continuat de trecuții cititori cu aproape toți scriitorii enciclopediști și cu acele opere numeroase, moarte demult, cum ar fi, de pildă, Marmontel, care umpleau rafturi întregi. Franța filozofiei, a romanului, a teatrului nejucat, poate și uitat, dar mai ales a povestirilor morale era strînsă aci și lăsată ca dar al unor anumite suflete ce s-au croit după ea. Firește, biblioteca era completată de actualul ei stăpîn cu toate numele unei literaturi mai apropiate, și mai ales cu multe cărți de specialitate. Nesfîrșitele compendii de jurisprudență Sirey și volume de doctrină întregeau bogăția aceasta a unui mare cărturar.

Cu neliniștea și îndoiala lui, mărind și luminînd din nădejdi chipul lui Iacomin, de la care aștepta scăparea, Iancu Urmatecu se găsea pentru prima dată singur într-o asemenea încăpere căptușită cu cărți. La conu Barbu, cele cîteva dulapuri uitate într-un colț al salonului, pierdute printre lucruri, blănuri și panoplii, niciodată nu i-au atras prea mult luarea-aminte, iar în altă parte nu a avut unde să mai vadă odăi din acestea mari, omorîte numai cu rafturi înșirate. Abia acum el se apropia de ele și le simțea în legătură cu omul și stăpînul lor. Cineva intrase înaintea lui alături, în camera de primire, și Urmatecu, în linște, a trebuit să aștepte. Toată lumea știa că Ioachim era unul dintre cei mai mari avocați. Asta o știa și Iancu de mult, căci la tribunal toți îl respectau și se temeau de el. Auzise că în procese el îl strînge pe adversar ca într-un clește, că îi îngustează tot mai

mult drumul pe care se zbate celalt şi că, în cele din urmă, nu-i lasă decît o potecă în discuţii, încotro vrea el. Se vorbea, ca de o neobişnuită putere, de mintea lui ageră şi de soluţiile găsite acolo unde alţii nu întrezăreau nimic, şi chiar şi duşmanii cei mai bine pregătiţi ştiau că nu e uşor de luptat cu Iacomin, care, în afară de o mare ştiinţă a dreptului, aducea şi un dar şi cunoştinţe multe dintr-o frumoasă cultură. Şi despre toate acestea, cunoscute de ani îndelungaţi de el din auzite, Urmatecu încerca astăzi să aibă un cuprins şi să găsească o înţelegere.

Gîndul său a alergat mai întîi pe amintiri în împrejurări risipite în viaţa de tribunal. Din aceste amintiri mărunte a încercat să facă un om mare, ca Iacomin, şi n-a izbutit. Nu se lega şi rămînea mai ales tot aşa cum a fost şi pînă atunci pentru el : o vorbă goală, iar nu ca acum, o fiinţă pe care o simţea, o admira şi de care încerca să se apropie. Şi pentru ca Urmatecu să înţeleagă şi mai bine, nu s-a sfiit să se gîndească, în neliniştita lui căutare, chiar el. Ştia că nu e de lepădat. Se ştia (şi nu măsurat după becisnicii lui de acasă, ci după oamenii făcuţi şi întîlniţi în viaţă) sprinten la minte, văzînd şi el mai departe şi mai ales prinzînd uşor lucruile din fapte şi vorbe pe jumătate rostite. Şi se gîndea că, la începutul vieţii lui, Iacomin ceva cam aşa trebuie să fi fost şi el. Dar fiecare, el şi Iacomin, au trăit apoi în alt chip. Fiecare a avut alte grîji, alte greutăţi. Unul numai le-a biruit, ca să trăiască el ; celalt a putut să şi sporească, avocatul. Şi timpul liberat de necazuri, fără grijă de pîine, timpul în care creşte boierul şi în care acum în urmă a văzut crescînd pe doctori, pe ingineri, pe avocaţi, i se înfăţişa lui Urmatecu în toată bogăţia lui. Îl simţea cu aceeaşi putere de belşug şi de preschimbare cu care îl zugrăvise cîndva lui boier Lefter pentru Amelica lor. Atunci era mult mai tulbure în el ca acum, şi totuşi putuse să-l citească printre umbre abia deslu-şite, să se convingă şi să-l folosească. Astăzi, însă, îl simţea abia în toată puterea lui. Şi Iancu Urmatecu, pentru această presimţire timpurie, verificată, acum, avu iarăşi un sentiment de mîndrie despre mlădierea minţii lui, şi

din nou el s-a așezat fără frică, într-un început de tinerețe, alături de State Iacomin. Mai rămînea însă, și Urmatecu vedea din ce în ce mai limpede, nu numai timpul liber, ci și ceea ce avocatul a pus în el. Și iată-l pe Iancu pentru prima oară apropindu-se de cărți cu o premiță și adevărată înțelegere. Ce scria în ele, el nu știa nu putea să le deosebească pe cele de sus de cele de jos, și-și mărturisea că la cărți nu se gîndise aproape niciodată. Dar acum, cînd aștepta să intre la omul din mintea căruia cerea luminarea lui, și aștepta printre cărțile sale, Urmatecu își dădu seama că ele sînt cele care îi lipsesc și că tot ele deosebesc mult pe oameni între ei. Și, în felul acesta, putu să vadă lămurit că timpul liber fără cărți dă oameni ca bătrînul baron : cu maniere, politicoși, buni, poate, dacă s-au născut așa, dar fără putere în viață, fără vlagă, fără rosturi, ajunși, în cele din urmă, pentru administrarea propriei lor averi, să aibă nevoie de d-alde el, de Iancu ; și, dimpotrivă, timpul folosit de cărți dă oameni ca Iacomin, puternici și luminați. Ca orice idee simplă — din neobișnuite și îndepărtate preocupări — sosită tîrziu în mintea unui om deștept, dar fără cultură, și gîndul acesta a pus deodată stăpînire pe Urmatecu, înflăcărîndu-l, aducîndu-i o nouă încredere în el. I se părea că el e cel dintîi care judecă în acest fel, că a descoperit un lucru nou, și mîndria lui creștea neîncetat, o dată cu admirația pentru bibliotecă !

Neavînd nici cea mai mică orientare în cultură, necunoscînd faptele, evoluțiile, nuanțele, legăturile și desfacerile ideilor, și puterea, și schimbarea ce se desprind din ele, el simțea cartea ca pe o hotărîre bună de luat pentru viitor. Iancu Urmatecu trăia acum una din acele clipe atît de însemnate pentru un neam ca al lui, ce-și căuta un loc mai bun în lume ! De-acum încolo Urmatecu avea să recomande cartea tuturor, ba, ceva mai mult, avea să o ceară și să o impună urmașilor săi. Și în atîtea spițe care creșteau o dată cu a lui, într-o nouă lume românească, se va fi trăit sigur — în fiecare — de către un strămoș, o clipă ca aceasta, adusă de cine știe ce împrejurări, cînd cartea, fără autor și fără cuprins, numai pentru că era carte, înmulțită și înșirată în rafturi, a

intrat deodată într-o acceptare tîrzie și a rămas ca o moștenire fără cuprins, aducătoare însă de năzuințe și orgolii nouă.

Astfel descoperea, se împodobea cu gînduri și se înviora pentru viitorimile lui, Iancu Urmatecu, între cărți, cînd o ușă scundă de stejar s-a deschis, și în pragul ei, plecîndu-se cu greu, a apărut State Iacomin. Era un om urît și înalt, trecut de șaizeci de ani. Un cap mare, chel, în care ochii vioi și negri se ascundeau după ochelarii legați în aur, îi cădea în piept. Buze groase și răsfrînte, numai cu cîteva fire de mustață, care nici la bătrînețe nu se împlinea pe figura lui de spîn, îi dădeau o ciudată și fioroasă expresie. Avea un glas gros și mîini mari și osoase, veșnic nelinștite pe un țigaret lung de chihlimbar, din care fuma neîncetat. Era destul însă ca Iacomin să vorbească pentru a-ți da seama că era un om bun și înțelegător. Pe Iancu l-a apucat de umeri, ca pe un prieten vechi, și l-a trecut dincolo. Încăperea de aci era mai mică și încărcată și ea cu cărți, dar împodobită și cu cîteva obiecte de mare preț, pentru că, lucru rar pentru vrema aceea la București, avocatul era și priceput și avea și gust. În mijlocul camerei atîrna un candelabru de bronz cu sute de cupe albastre, de Sèvres, în care gheare mărunte primeau lumînările. Un pupitru de lemn înalt, dintr-o sculptură veche, și un mapamond uriaș împlineau podoabele. Biroul și scaunul erau de abanos, cu vulturi săpați pe spetez.

O scoică veche, dintr-o piatră lucie cu vine negre, ducea scrumul zecilor de țigări arse, ascunsă sub vraful dosarelor și al cărților deschise. Covoare moi și blînde la călcat și la privit îți înecau pasul. Ferestrele colorate puneau pete peste tot.

— Ce vînt te-aduce pe la mine, Iancule ? îl întrebă Iacomin, cu vocea lui groasă, dar caldă, după ce s-au așezat.

— Necazurile unora și bunătatea altora, coane, răspunse Urmatecu, că sînt trimis de conu Barbu, și pentru un om de al lui vin !

Avocatul se sprijini în coate și, întinzîndu-se peste birou, întrebă cu interes :

— Da' Barbu ce face ? Am auzit că-i greu bolnav şi n-am vrut să cred !

— Ba, din păcate, aşa e ! afirmă celalt.

— Săracu de el ! A fost om bun, Iancule, zise Iacomin şi rămase pe gînduri.

Deşi mai tînăr decît baronul, deşi liberal, Iacomin îi era prieten. Se întîlneau din cînd în cînd pe la club şi la cîte o masă mai mare dată de domniţa Natalia. La început se certau. Pe măsură însă ce îmbătrîneau amîndoi, politica nu-i mai supăra. Conu Barbu îşi aştepta ministeriatele, care veneau din cînd în cînd, iar Iacomin se mulţumea numai cu deputăţia, în opoziţie sau la putere. Nu voise niciodată, nici pe vremea lui Iancu Brătianu, să intre în guvern, deşi le-a fost întotdeauna de mare folos liberalilor.

— Ei, şi cine e ăl cu necazurile ? întrebă după un timp avocatul, cu bunăvoinţă, aprinzînd ţigară de la ţigară.

— Un biet român, coane, un pîrlit de slujbaş, om vechi de-al nostru, dar care s-a încurcat pînă peste urechi, din prostie !

Şi Urmatecu începu să povestească totul, cu de-amănuntul. Se jeluia mai ales că în legătură cu cumpărarea moşiei, care trecuse asupra lui, se întîmplase greşala de neiertat a lui Tîrcă. Arăta ce oameni răi i s-au pornit împotrivă, după cum scriau în denunţ, dar că el, după cum bine se vede, nu putuse fi amestecat în nici un fel şi că era păcat şi de ticălosul ăla becisnic, şi ţine conu Barbu să-l scape cu orice preţ.

— Şi cine e procurorul care s-a apucat de-o asemenea anchetă ? întrebă zîmbind avocatul.

— Domnul Hangiu ! răspunse Urmatecu, aşteptînd.

— Aha ! făcu Iacomin, tinerelul ăla întors ca un ceasornic, închipuindu-şi că legea, cu cît o fi mai strîmtă, cu atît e mai bună ! Văd, cu întîmplarea asta, că e şi tare grăbit !

Şi se ridică şi începu să se plimbe prin odaie. Din toate cîte auzea şi vedea, Iancu parcă desprindea o nădejde, dar ce va fi pînă la sfîrşit, tot nu putea să presimtă.

— D-apoi bine, mă Iancule, ce fel de oameni ai legii sînteţi voi, că e limpede ca lumina zilei ! spuse în cele din urmă avocatul şi se opri deodată în loc şi se aşeză. Apoi, ridicînd un braţ, împreună două degete şi începu să bată în aer toate argumentele pe care le rostea : — Să presupunem, Iancule, că o greşală a fost, şi a fost a lui Tîrcă, la început ! Să presupunem că această greşală a fost chiar voită şi că tu chiar l-ai fi împins să o facă, după cum spune denunţul !

Iancu protestă, apărîndu-se.

— Să presupunem, am zis, continuă avocatul. Ia să vedem, care acte nu se potrivesc ? Poate din fraudă, poate din simplă greşală, cum spune Tîrcă : actul de ipotecă şi procesul-verbal de situaţia moşiei ! Vînzarea însă s-a făcut ? Desigur ! Prin licitaţie ? Da ! Există deci o sentinţă a tribunalului. Firește ! Sentinţa care să consfinţească adjudecarea moşiei asupra ta ! Cine ar putea să protesteze împotriva ei ? Numai pe cale civilă, cei interesaţi, sau ăştia nu există ! Barbu nici nu s-a gîndit vreodată ; împrumutătorul, nici atît ; e mulţumit cu banii pe care i-a luat, iar tu... ce, ai înnebunit ? Şi de ce ? Dar vor să vadă unii în vînzarea asta, la fundul ei, şi o faptă penală. Şi poate a fost. Mai are dreptul însă cineva să pornească înspre ea şi s-o învie ? Şi un procuror, dacă se sesizează, mai poate să meargă pînă la judecată şi la condamnare ? Nu, categoric nu ! Şi pentru ce ? Pentru că justiţia s-a rostit cu privire la întreaga chestiune în care fapta era cuprinsă. Şi justiţia, Iancule, nu se înşeală niciodată !

Iacomin se ridică. Urîţenia lui se schimbase. O înseninare i se lăsase pe faţă. Iar ultimele cuvinte le-a rostit cu un ton înalt, de evlavie. Se simţea că nu vrea să-l impresioneze cu vreun cuvînt ticluit şi făcut pe Urmatecu, ci numai o convingere puternică şi respectul ei puseseră stăpînire pe el, dîndu-i înfăţişarea aceasta. De altminteri, după ce s-a rostit astfel, trecu pînă la o bibliotecă, luă un volum mare, îl răsfoi, citi şi, dînd din cap, mormăi că pentru el : „Sigur, eu am dreptate !“ de cîteva ori. Şi amîndoi bărbaţii au tăcut apoi. În cele din urmă, cu un ton mult mai prietenos, Iacomin zise :

— Vino colea ! Stai la masă şi scrie !

Iar el, ducîndu-se cu paşi rari înspre fereastră, trăgînd fum după fum, dictă :

— „Avînd în vedere că prin însăşi sentinţa de adjudecare justiţia s-a rostit, ordonăm încetarea oricărei cercetări, de vreme ce justiţia nu poate să se înşele niciodată !“ Ministru... Subliniază ultimele cuvinte ! adăugă el, apăsat. Şi iată cum, printr-o rezoluţie, Barbu poate să-şi scape omul la care ţine. Tu du-te acasă. Dă-i lui Tîrcă să facă jalba şi pune pe cineva, cu slova frumoasă, să scrie pe un colţ cuvintele pe care ţi le-am dictat. Barbu nu mai are decît să iscălească !

Şi avocatul, cu mîinile încrucişate pe piept, îl privi liniştit pe Urmatecu. Gîndurile pe care Iancu le purta în el, cu cîteva clipe mai înainte în bibliotecă, au revenit. Văzuse minunea întîmplîndu-se sub mîna lui Iacomin. Şi mulţumind frumos în numele baronului, căruia avocatul îi trimitea multă sănătate, Iancu a plecat alt om, liniştit, făgăduindu-şi să crească pe copiii Amelicăi în dorul şi în putera cărţii, în care de-acum credea mai presus de orice.

Lămuriri n-a vrut să dea de nici un fel nimănui. Numai că, ajungînd acasă, a fost aspru şi hotărît cu coana Miţa, iar pe Lisaveta a înjurat-o. Pe Tîrcă l-a pus să facă o petiţie prin care să ceară încetarea urmăririi şi nici lui nu i-a spus mai mult. Iar rezoluţia i-a scris-o casierul Serian, jos, lîngă casele cu bani. Serian scria frumos şi era mormînt : nimeni n-ar fi putut scoate de la el vreo vorbă, după cum nu scotea nici un ban fără ordinul lui Urmatecu. Apoi s-a urcat, ca de obicei, în camera lui conu Barbu.

Lîngă bolnav nu era decît doctorul Matei Sîntu. Bubi şi domniţa Natalia întîrziaseră.

Cu acelaşi glas slab, cu aceeaşi linişte, bolnavul îi spuse de îndată ce-l văzu :

— Bună dimineaţa, Iancule. Mai am poate o zi ! Azi, la noapte... pregătiţi-vă !

Urmatecu căută să nu creadă vorbele bătrînului, ba să se şi supere. De aceea zise :

— Păcatele mele, coane ! Că ai să vezi dumneata cum ţi-ai încurcat bobii, că mai ai multe, foarte multe zile înainte !

Conu Barbu de data asta zîmbi, într-adevăr, şi mişcă încet capul dintr-o parte în cealaltă, în semn că nu e adevărat ce spune Iancu.

Acesta căută să-l ia pe doctor la o parte.

— Parcă aş crede că are dreptate ! Ce zici, doctore ?

— Simte cu o siguranţă uimitoare ! răspunse Sîntu. Pe curînd trebuie să ne aşteptăm la sfîrşit...

— Aş avea ceva cu el de seamă ! E vorba de întreaga avere ! Ar putea să-mi dea o iscălitură ?

— Cu greu ! Dar, cine ştie ? Poate... şi doctorul, discret, fără să mai fie rugat, trecu în camera de alături.

Urmatecu se apropie de patul bolnavului. Îşi trase un scaun şi luă în mîinile lui mîna uscată şi caldă a lui conu Barbu.

— Peste cîteva zile, coane (că o să dea în primăvară curînd), trebuie să plec la Beizdad, ştii unde, sus, în Dîmboviţa, să văd de conac, începu el. Acolo ai să te duci după boală. N-o să fie nimeni să te supere ! O dată pe săptămînă vin şi eu, cu toate hîrtiile de la minister, şi stăm de vorbă aşa cum îţi place dumitale. Toţi Bucureştii ţi-i aduc în sac şi-ţi povestesc cine cu cine se mai are...

Conu Barbu parcă nu înţelegea. Cu ochii mari deschişi, se uita departe, şi nimic nu se putea citi pe figura lui. Urmatecu îl privi cu atenţie.

— Şi o să vină şi domniţa, şi conu Bubi, să stea acolo, că aşa ne-am vorbit după acum ! adăugă el.

Bolnavul era neclintit. Urmatecu se nelinişti.

— Ş-apoi, ai să vii iar la Bucureşti, şi iar ai să începi să umbli... în toate părţile... şi ai să întîlneşti...

Iancu rărea din ce în ce cuvintele, apropiindu-se de bătrîn. Nici o mişcare, nici o clip[ire], nici un răsuflet. Îl auzea ? Trăia ? Şi Urmatecu, tot mai aproape, întîi cu spaimă, apoi cu deznădejde, începu aproape să-i strige :

— Coane Barbule ! Ce faci ? M-auzi ? Ticăloşii ăia se ţin de capul meu şi vor să mă tîrască pe la judecăţi. S-au pornit împotriva nenorocitului de Tîrcă, ca să dea în mine ! Fără dumneata sînt pierdut !... Nu mă lăsa, coane Barbule, că te-am slujit cu credinţă o viaţă întreagă !

Spuse şi se opri, ca să asculte şi să vadă. Baronul nu s-a mişcat. A închis numai ochii puţin. Apoi, deschizîndu-i, şi-a îndreptat, pieziş, privirea înspre el. Îl auzise. Poate nu mai putea sau nu mai voia să vorbească. Urmatecu, mai liniştit, continuă :

— Mă zbat de o săptămînă ! Am alergat în toate părţile, şi numai la conu State am găsit cheia ! Îţi urează multă sănătate ! (Şi aci Iancu strigă aproape în urechea baronului.) Totul este aranjat. Trebuie numai iscălitura dumitale de ministru !... Iscăleşti ?... Vrei să iscăleşti ?

Conu Barbu închise iarăşi ochii şi rămase aşa cîtva timp. De data aceasta Urmatecu a fost cuprins de groază. Aproape neştiind ce mai face, dincolo de cuviinţă şi de milă, începu, luîndu-l în braţe şi zguduindu-l pe bolnav :

— Iscăleşte, coane Barbule ! Nu mă lăsa aşa ! Iscăleşte !

Ar fi făcut orice, numai să fie lăsat în pace.

Slovele au ieşit tremurate şi o pată mare de cerneală a stropit foaia pe care, grăbit, Iancu i-a întins-o pe-o perină şi pe-o carte. Totuşi, din aplecarea literelor şi din B-urile înalte şi subţiri, oricine putea să recunoască semnătura autentică a ministrului. Bolnavul, însă, la urmă, obosit, a scăpat tocul. Urmatecu, văzînd hîrtia iscălită, a lăsat-o pe pat, a îngenuncheat şi a sărutat mîna bolnavului, ducînd-o la frunte. Era aspră şi ardea. Apoi, împăturind petiţia, Iancu îl aşează frumos pe conu Barbu între perini, îl mîngîie pe frunte şi ieşi.

La minister chiar el a dat-o în mîna secretarului general, pentru executare, adăugînd că bolnavului îi merge mai bine, după ce, firește, şi-a păstrat o ciornă şi pentru el. De-acum era liniştit şi s-a hotărît să nu se mai mişte

de lîngă conu Barbu. În timpul zilei, bolnavul nu a mai făcut nici un gest şi n-a vrut să vorbească. Numai seara a cerut să fie împărtăşit. A deschis gura mare, a luat toată linguriţa de aur, dăruită de el cîndva bisericii, şi a ţinut mîna preotului aşa cîteva clipe, pentru ca să nu piardă nici o picătură.

La sfînta împărtăşanie, baronul Barbu a dovedit o lăcomie trupească ce nu era decît semnul îngrijorării pentru pacea sufletului său. Apoi a adormit, şi noaptea de iarnă s-a lăsat, ca toate celelalte, cu tăcere şi cu temeri pentru cei din casă, cuibăriţi pe unde o obişnuinţă de cîteva săptămîni i-a învăţat.

Tîrziu, Iancu s-a dus să se culce şi el într-o odaie de la subsol, de sub iatacul baronului, şi a adormit iute, de zbucium şi de oboseală.

Şi a visat ceva ciudat şi fără nici o legătură cu gîndurile lui. Se făcea că pe masa cea mare din sufrageria caselor boiereşti era un cuibar uriaş, pe care stătea o găină cît un struţ. În jurul ei, numai ouă, dar mari cît pepenii. Deodată, găina aceasta uriaşă răcni ca un om. Atunci pieptul i s-a desfăcut, şi din el ieşi inima umflată de sînge. Era uşoară şi încerca să se înalţe. Găina îşi plecă însă capul spre rană şi, cu vîrful ciocului, îşi înţepă inima. Un val de sînge ţîşni, sînge ce se risipea şi din care creşteau flăcări. Şi în cîteva clipe totul a fost numai scrum, cuibar, cameră, tot. În clipa aceea Iancu, înspăimîntat, se trezi. Lîngă el, mama Mitana, bătrîna casei, încerca să-l scoale. Doctorul şi conu Bubi au trimis-o după el, pentru că bătrînul Barbu s-a sfîrşit de cîteva minute.

Urmatecu, trezindu-se greu din vis şi din somn, s-a uitat în jurul său şi a rămas cu privirea pironită în tavan. Ştia că deasupra lui, într-un pat aşezat tocmai ca acesta în care dormea, murise conu Barbu, poate tocmai în clipa în care găina din vis îşi înţepa inima cu ciocul. Şi Urmatecu s-a cutremurat. Apoi, uitînd că n-a văzut niciodată mort, el urcă iute în iatacul boierului.

Conu Barbu era așa cum îl găsise moartea. Cu un braț pe piept, cu celalt întins de-a lungul trupului, cu ochii mari deschiși, privind departe prin frunzișul de lemn al iconostasului.

— E cald încă pe frunte ! spuse doctorul, închizîndu-i ochii.

În clipa în care și-a dat duhul nu era nimeni lîngă el. Toți erau risipiți prin casă. Îngrijitoarea, după ce a venit, a ascultat, puțin și a văzut că nu mai respiră, s-a speriat și l-a vestit pe Sîntu, iar acesta le-a spus c-a murit. Rînd pe rînd, Bubi și domnița Natalia au îngenuncheat lîngă pat și au sărutat mîna mortului. Iancu a trebuit să facă la fel. Mîna nu mai era ca atunci cînd a iscălit : începuse să înțepenească și era rece ca o plită de piatră sau ca un plumb. Urmatecu s-a îngrozit și, fără să mai spună vreo vorbă, a ieșit din odaie. Abia acum frica lui de morți s-a întors, sporită de ceea ce văzuse și simțise. Ca să nu se bage de seamă, s-a dus jos la administrație, a deschis casa de bani, a răsfoit catastife și a început să facă socoteli, mușcîndu-și neîncetat buzele, pentru a și le încălzi.

Cînd s-a luminat de ziuă, au început să vină și funcționarii, și să bată de cîte trei ori, într-o dimineață cețoasă și rece, clopotul de la Sfîntul Dumitru, de peste drum. Atunci, Urmatecu l-a chemat pe Serian, casierul, pentru socotelile cele mari. Trebuia să știe și el cîți bani are în casă. Și Iancu, lucrînd, a început să rîdă și să glumească, din frică și din zbucium, cu casierul, care scria, socotea și era uimit.

— La moartea mea, mă, să-mi puneți toate tarafurile din București și să mă plîngă toate papinele ! spunea Urmatecu, spre surprinderea și tristețea lui Serian, om liniștit și cu frica lui Dumnezeu, sorbind din ceaiul lui tăiat cu rom.

Tîrziu, dimineața, cînd a vrut să treacă înspre birou, să pună ordine în hîrtii, în antreu Iancu s-a împiedicat de coșciugul lui conu Barbu, adus de curînd.

— Ptiu ! Mi-au ieşit cu gol ! zise el dricarului.

— Golul se umple, coane Iancule ! îi răspunse omul, care, prin meseria lui, înţelegea glumele astea şi nu era prost.

Drept răspuns, Iancu îi trase o înjurătură şi trecu mai departe, în salonul cel mare, unde, cu mulţi ani în urmă, îl primise baronul pentru prima oară cînd l-a chemat. Nici un lucru nu era schimbat de la locul său, şi era, ca şi atunci, o dimineaţă de iarnă. Singur, Iancu Urmatecu rămase pe gînduri, dîndu-şi seama de ceea ce a pierdut, într-adevăr. Îi părea rău de conu Barbu, îi părea rău şi de el. De acum se simţea descoperit, pentru că, deşi îi mersese vestea de om tare, el nu se socotea în siguranţă decît în umbra bătrînului baron. De acolo săvîrşea totul, şi nu numai pentru a-i face pe ceilalţi să asculte de hotărîrile lui, dar pentru a lăsa să se creadă că şi cel care îl proteja are voinţa lui. Era o întregire din urzeala însăşi a temperamentelor lor, din cea mai adîncă rostuire a lucrurilor, pe care moartea venea să o strice. În anii împlinirii, Iancu simţise cum a crescut lîngă baron. Firește că acum fricǎ nu mai putea fi în nici un fel, pentru că se ştia sigur pe aşezările sale, dar i se deschidea în jur un pustiu fără liman. Şi toate simţămintele astea el crezu că sînt dureri pentru conu Barbu, şi se privi singur cum le poartă, şi se mîndri că le are. Din această a sa greşită înţelegere de sine, nevoind sau neputînd să se răstălmăcească întocmai, Iancu a plămădit cîteva cuvinte, cu care avea să-l pomenească de-acum, întotdeauna şi faţă de toţi, pe baron. „Adevăratul meu părinte !“ sau : „Sufletul cel mai bun, odihnească-se în pace !“, astea toate erau vorbe care i-au venit acum din nesiguranţă, din noutate şi dintr-o grijă de viitor. Dacă ar fi trecut însă atunci pe lîngă el, în singurătatea reculeasă a casei funebre, o femeie, cu sînii ciocniţi între braţe, cu şoldurile mişcătoare — aşa cum îi plăceau — Iancu s-ar fi lăsat ispitit, atît loc mai era încă pentru viaţă în durerea şi tristeţile lui de jalnic. Mai mult căpăta buna-cuviinţă o faţă decît inima, şi Urmatecu socoti că este de ajuns.

Cel dintîi care a venit să-l tulbure a fost doctorul Sîntu. Își lua rămas bun. Iancu i-a mulțumit pentru toți ceilalți, i-a dat un plic cu cîteva mii de lei și l-a asigurat de prietenia lui și de bucuria de a-l fi întîlnit. Apoi îl rugă stăruitor să poftească și pe la el.

— Casa mea îți e deschisă, doctore ! îi spuse. Cine știe ? Deși ești învățat și plin de putere, poate nu-ți va prinde rău vreodată un sfat și un ajutor prietenesc !

Matei Sîntu a mulțumit și a plecat cu o amintire bună despre Urmatecu, iar acesta s-a uitat lung după el, ca și cum ar fi voit să-l facă, din privire, să nu uite și să vie.

Urmatecu i-a predat lui Bubi în fața domniței Natalia și lui Serian, casierul, toate cheile și socotelile de cifre mari, încheiate provizoriu. Unicul moștenitor al baronului le luă liniștit și-i strînse mîna, fără să spună vreun cuvînt. Apoi plecă, să se îngrijească de îmbrăcămintea lui de doliu, rugîndu-l pe Iancu să-i primească pe cei ce vor veni, mai ales pe miniștri și pe prietenii politici ai tatălui său.

Și, într-adevăr, salonul încăpător a început să se umple încetul cu încetul. În fața casei caretele și săniile se strîngeau în șiruri lungi, iar la intrare fîlfîiau două steaguri mari negre și un polog cernit, răsturnînd jobenele celor care, solemni și gravi, veneau neîncetat. Acum, alături de Iancu, ședea și primea lumea și conu Ștefan, neobișnuit de frumos în gherocul său lung, în cravată neagră și guler înalt. Parcă el era adevăratul moștenitor al atîtor bogății și al unui nume mare ! Mai toți cei grăbiți să arate durerea aveau aceeași vorbă : „A fost o figură, Dumnezeu să-l ierte !“ La care și conu Ștefan, și Iancu dădeau încet din cap, ca și cum ar fi vrut să spună : „A fost“. Aproape de miezul zilei, a apărut, mărunt, grăsuț, înfășurat în negru, și procurorul Hangiu. De cum l-a zărit, Iancu s-a uitat stăruitor la el, voind să deslușească dacă l-a ajuns sau nu l-a ajuns ordinul ministrului. Hangiu a venit cu pași rari, s-a prezentat lui conu Ștefan, a spus ceva, și s-a înclinat apoi adînc în fața lui Urmatecu. Acesta i-a strîns mîna cu tristețe, a

șoptit, răspunzînd cuvintelor procurorului : „Dumnezeu să-l ierte !“ și s-a gîndit : „L-a ajuns“.

Un gazetar — neliniștit ca toți gazetarii, un fel de Potamiani al conservatorilor, dar mult mai puțin citit și isteț decît grecul, pe numele lui Bombonel Zizin, deși era om trecut, boiernaș scăpătat, trăind între clubul de cărți și clubul politic, chel, cu obrajii căzuți de nopți pierdute la bacara, purtînd o veștedă eleganță — se învîrtea prin casă, umblînd după ceva senzațional pentru gazetă. Agitat, în cele din urmă Zizin se dădu pe lîngă Iancu și-i șopti la ureche :

— Dumneata, coane Iancule, multe știi și multe mi-ai putea spune ! N-ai avea așa, ceva, care să fie ca o bombă la catafalcul mortului ?

Iancu îl privi cu neîncredere și cu o umbră de dojană.

— Nu ! Că nu e ce crezi dumneata ! se grăbi să lămurească improvizatul gazetar. La naiba ! Doar și eu sînt conservator ! Dimpotrivă, ne trebuie ceva mare, ceva frumos, ceva care să nu se mai fi făcut ! Vreo ultimă dorință, vreo danie, vreo ultimă vorbă de-a mortului !

Urmatecu rămase cîteva clipe pe gînduri. Apoi, privind în mulțimea ce se înghesuia la ieșire, văzu făptura mică și încurcată a procurorului Hangiu și-și aduse aminte de jalba lui Tîrcă. Se căută în buzunar și găsi ciorna pe care i-o dictase State Iacomin.

— Uite ! Asta e ultima rezoluție pusă de bietu conu Barbu, odihnească-l Cel-de-sus ! Ca să vedeți cine era, că nimeni nu l-ați cunoscut ! zise Urmatecu, vorbind înspre ureche, să nu fie văzut și dînd pe sub mînă peticul de hîrtie.

Într-o clipă, el își făcuse socoteala că nu e rău, pentru mai multă siguranță, să iasă rezoluția și la gazetă, ca o chestie de principiu.

Bombonel Zizin își aruncă ochii pe cele cîteva șiruri și se bucură, cu un guițat mărunt, în spatele lui Urmatecu.

— Admirabil, coane Iancule ! Admirabil ! A fost un suflet mare, Dumnezeu să-l ierte, și dumneata, omul lui !

Și, peste cîteva ceasuri, toate ziarele conservatoare apăreau cu titluri în litere de-o șchioapă :

«Baronul Barbu a murit strigînd : „Justiția nu se înșală niciodată !“ — „Țara și partidul pierd un mare om și un jurist luminat !“ — „Ultima rezoluție a fostului ministru de justiție !“»

Și, cu litere mai mici :

„Unui biet funcționar i se face dreptate cu o omenie adevărat boierească !“ povestind fără nume chestiunea Tîrcă și interpretînd viziunea juridică a baronului.

Era un răspuns hotărît pentru toate ticăloșiile foilor liberale și mai ales pentru veninul lui Potamiani. Se aflau lucruri necunoscute despre răposat, și conu Barbu, abia plecat dintre cei vii, creștea deodată și în ochii dușmanilor, și ai partidului. Iar Iancu Urmatecu, liniștit, cu conștiința împăcată, socoti că s-a plătit, la moarte, de tot ce făcuse protectorul său, în viață, pentru el.

XV

Trecuseră șase săptămîni de la moartea baronului Barbu. În ciuda vorbelor mari și a paradei de la înmormîntare, numele lui începea să se uite. Îl mai pomeneau domnița Natalia, în salonașul ei, în serile lungi de iarnă, printre colivii și tablouri, și coana Mița, care credea că-i face plăcere soțului său.

În casele bătrînești de pe Podul Mogoșoaiei se mutase Bubi cu Jurubița, și totul se rostuise în alt fel. Mesele se dădeau acum la ei, iar în grajdurile neîntrebuințate de bătrîn, două perechi de cai, unii albi și alții murgi, se auzeau nechezînd de departe. Îi cumpărase Jurubița, fără ca Bubi nici măcar să-i vadă ; se pricepea Gună și pentru el. Iar la Obor, trecînd de la un geambaș la altul și alergînd, se întîlnise din nou femeia cu Ivanciu. Cînd l-a zărit, s-a făcut că nu-l vede. Negustorul însă i-a luat

urma. Ferindu-se de picioarele cailor, care frămîntau nerăbdători pămîntul în loc și trăgeau de căpestre, prin mulțime, bulgarul a ajuns-o. Fără să-i dea bună ziua, a apucat-o de braț, a întors-o către el, a scuipat în fața ei pămîntul și a trecut apoi liniștit mai departe, să-și cumpere o iapă cu mînz, pentru nevoile chiristigeriei sale. Jurubița s-a uitat cu groază în jur, să nu cumva s-o fi văzut Gună. Și cînd a fost sigură că tînărul cerceta tocmai copitele murgilor, s-a oprit o clipă, și-a umflat pieptul, și-a ridicat manșonul și a plecat veselă și zîmbitoare, căutînd să se depărteze cît mai mult de bulgar.

Pe Urmatecu l-a chemat Bubi la vreo săptămînă după înmormîntare, rugîndu-l să-i dea toate socotelile, lucru care s-a și făcut. Și de atunci oamenii nu s-au mai văzut. Afla Iancu din cînd în cînd, că totul s-a schimbat. Dacă ar fi fost singur, Bubi nu s-ar fi despărțit de Urmatecu. Jurubița însă i-o cerea cu orice preț, vorbindu-i în toate felurile. Și, în cele din urmă, Bubi a primit. O lume nouă începea !"

Primăvara, la București, se simțea în ghiocei, în urzici și-n iarbă-mare, venind o dată cu postul Paștelui. Băcăniile atîrnau la intrare șirurile lungi de mînătărci și caracatițe uscate ; racii și melcii mișcau încet în sacii umezi, proaspeți veniți de la iaz, iar uleiul de nucă mirosea greu, hrănindu-te numai cu mireasma. Roadele primăverii începeau. Urmatecu strîngea maldăre mari în bucătăria coanei Mița, de unde porneau saramurile, iahniile și scordolelile, pentru prînzurile ce se prelungeau în liniște și în siguranță pînă tîrziu cu un vin spirtos, cu cafele și portocale, în bătaia călduță a soarelui abia încropit.

De cîtva timp, doctorul Matei Sîntu era nelipsit de la masa lui Urmatecu. Povestea fel de fel de lucruri, pe care Iancu la asculta cu plăcere. Acum începuse să aibă timp și pentru el. Și vrea să-l folosească de la băiatul ăsta tînăr, foarte învățat. Cartea, despre care Urmatecu credea tot mai mult că este lucrul cel mai de preț, dar pe care nu o cumpăra pentru că nici nu i-ar fi trecut prin minte, o vedea și o asculta prin doctorul Sîntu.

Acum, ca și altădată, prînzul se prelungea.

— Da' mai stai, doctore, și mai spune ceva, că nu dau turcii ! zise Iancu, în vreme ce Sîntu se uita, de vreo jumătate de oră, îngrijorat la ceasornic. Ce dracu ! E sîmbătă. Mai lasă-i s-aștepte !

— Da' boala n-așteaptă niciodată, răspunse medicul.

Trebuia să plece și îi părea rău și lui. Se simțea bine în casa asta primitoare, unde mesele erau îmbelșugate, unde era ascultat cu atenție și simțea că fiecare cuvînt spus prinde. Și mai era și un interes nelămurit încă nici pentru el, ce venea din trecerea Amelicăi în cele cîteva clipe scurte, cît o întîlnea.

— Am să mă întorc, că nu-i departe ! Un biet bolnav ca baronul, dar sărac ! Vă mai găsesc ? zise Sîntu ridicîndu-se.

— Da-ncotro s-o luăm ? Că mai bine ca aici unde e ? răspunse liniștit Urmatecu.

Și doctorul plecă.

O liniște se făcu. Cei rămași priveau în pahare cum cade și se topește, în vin, cîte un ghem de lumină.

— Bun băiat ! spuse în cele din urmă Iancu.

— Bun ! făcu Ivanciu și sorbi.

— Știi, mă nea Ivanciule, că mă gîndesc la fată ! Ce-ai zice să iasă ? !

— Ce să zic ? Aș spune că bine te-ai gîndit !

Și cei doi prieteni vorbeau mai departe, rar, cumpănit, temeinic, așteptîndu-l pe doctor, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat între ei. Dacă l-ar fi întrebat cineva pe Iancu ce crede despre Ivanciu, i-ar fi spus că e un tîlhar primejdios, și același lucru ar fi răspuns celalt despre el. Și, totuși, Urmatecu n-a mai scos nici o vorbă despre cele întîmplate, că îi era peste mînă singur și fără bulgar, iar acesta a crezut că a uitat. I-a trecut o dată prin minte să-i povestească întîmplarea cu Jurubița, de la Obor. În urmă, însă, s-a răzgîndit, fiindu-i teamă să nu scormonească cine știe ce și să i se întîmple lucruri pe care nu le putea întrezări. Cu Iancu nu era de glumit și nici sigur nu erai. Le născocea, le încurca și își bătea joc de

tine, de te pomeneai în cine știe ce bucluc. Mai bine să rămînă așa, împrieteniți în liniște, la un pahar de vin, că de limpezimi prea mari în tovărășie n-aveau nevoie nici unul, nici celalt. Ani lungi de cunoștință îi legau, și ei nu trebuiau discutați, pentru ca să țină. Deși era o deosebire de vîrstă între ei, și deși Iancu văzuse mult mai multe în viață decît Ivanciu și mai ales rîvnise, și învățase, și își aruncase ținta și calea mai sus, acum, în pragul bătrîneții, cînd prin averea lor și siguranța ei simțeau că reprezintă aproape aceeași lume amîndoi, iarăși se apropiau. Iancu mai mult, Ivanciu mai puțin, se interesau de lucruri de care n-au avut timp pînă atunci. Folos din ele știau că de acum nu mai pot trage, dar aveau o înțelegere și o nerăbdare în a afla. Iancu pricepea mai iute, și întreba ; Ivanciu, mai greu, și asculta. Iar cel care le vorbea era doctorul Matei Sîntu. Amîndoi îl prețuiau pe tînărul acesta. Pusese ochii pe el și Ivanciu. Avea și el doar avere și o fată de măritat. Dar nici nu se gîndea să încerce ceva. Urmatecu îi spusese că l-a ales pentru Amelica, și negustorul nu îndrăznea să-i încurce drumul. Știa că e primejdios și se mîngîia cu gîndul că s-o mai găsi și un altul la fel pentru Marica lui.

Și, într-adevăr, doctorul s-a reîntors. Amurgul, deși foarte devreme sosit, era mult mai străveziu și mai ușor în aceste zile tinere de primăvară. Un fel de subțirime de aer și de sînge începuse să neliniștească și să obosească. Și cîteva ceasuri tihnite și domoale prindeau bine oricui. Pe negustorul și funcționarul acesta, oameni greoi și simpli, doctorul îi înțelesese de mult, dar numai pe deasupra. El, care nu se pricepea în afaceri și nu știa cum se fac, nici nu le bănuia puterea și vicleșugul, îi vedea că au avere, că sînt buni cu el, potoliți și prietenoși, și-i prețuia. Apoi, față de ei avea și mîndria lucrurilor pe care el le știa și pe care ceilalți le cereau, și bucuria că scăpase, de la moartea baronului, de cînd se împrietenise cu Urmatecu, și de micile birturi economice, cu mîncărurile sleite, și făcea economii. Deocamdată îi era de ajuns.

Că ziua de mîine ar putea să mai aducă şi altceva, el se gîndea din cînd în cînd, şi aştepta liniştit.

Ceea ce plăcea mai ales bătrînilor să asculte în povestirile lui era istoria, despre care ei habar nu aveau. Alegînd la voia întîmplării, de ici, de colea, după nume şi după anecdote, făcîndu-i să înţeleagă anii şi popoarele cu numărători şi vorbe simple, doctorul le dădea lui Iancu şi lui Ivanciu un fel de ameţeală care creştea de la o zi la alta, o dată cu un interes tot mai mare.

Simţeau ca un fel de gol sub ei, minunat, de întîmplări şi plin de bogăţie. Din cînd în cînd, Sîntu aducea şi cîte o poză din alte vremi, oameni îmbrăcaţi în alt fel, cu alte haine, sau desenul vreunei bătălii. Iancu abia atunci lega, tîrziu, ceea ce i se înfăţişa de cîte un tablou văzut pe la baron sau aiurea, şi deodată, simţind o lumină în minte, bătea foaia cu degetul şi striga bucuros :

— Mă, drăcia dracului ! Bravo, doctore !

Ivanciu, fără nici o legătură posibilă în el, sta liniştit şi asculta. El se mira, pe tăcute, şi aştepta, cu prudenţă, ce are să mai fie. Entuziasmele lui Iancu erau de multe ori zgomotoase şi ar fi vrut atunci să strîngă toată casa pe lîngă el, să le povestească ce a aflat. Pe coana Miţa mai ales, trecînd cu treburi de femeie prin faţa sufrageriei, o chema adeseori să vină să asculte. Iar cucoana spunea nerăbdătoare şi grăbită :

— Lasă-mă, Iancule, că toate astea nu-s de mine ! Cheam-o pe fiică-ta !

— Amelica le ştie ! răspundea Urmatecu, mîndru de presupusa cultură a odraslei sale, şi privea spre doctor cu înţeles.

Acesta surîdea, modest şi încrezător.

Din toată lumea împăraţilor şi regilor, care, în mintea lui Iancu, nu-şi urmau nici unul celuilalt şi erau ca într-un bîlci, strînşi toţi la un loc, fără hotare de timp şi de ţări, purtători numai de cîte o vorbă sau o faptă, unul mai ales era pe placul inimii sale : Napoleon Bonaparte. Îi plăcea mai întîi pentru că pornise de jos şi ajunsese împărat. Parcă din cauza asta îl înţelesese mai bine. Îi plăcea

apoi pentru că era mai aproape de el, trăise pe timpul lui taică-su (și a și scăpat o dată o vorbă : „Să fi știut tata că trăia Napoleon [illegible] și apoi mai aflase că de la el rămăsese codul. Prin acest fapt l-a putut apropia mai bine și măsura după mărimea lui. Dealtfel în micile povestiri de istorie, doctorul Matei Sîntu cu împăratul a și început chiar puțin după și în legătură cu moartea baronului Barbu. Vorbind iarăși despre suferința bătrînului, doctorul a arătat că și Napoleon a murit de aceeași boală. Pentru Iancu, întîi a fost ca și cum ar fi vorbit despre oricare mort. Cu încetul, însă, și pe măsură ce-l cunoștea mai bine, Urmatecu a început să protesteze împotriva nedreptăților care i s-au făcut, l-a urît pe doctorul englez care l-a lăsat să se chinuiască și s-a dus la Schweickert să-și cumpere bustul împăratului și să-l așeze în salon.

— Fi-ți-ar coroanele ale dracului, mă neamțule ! l-a certat pe vienez Urmatecu, pe jumătate glumind. Să nu-mi spui tu, de atîta amar de vreme, că îl ai pe Napoleon ? !

Schweickert, care se pricepea la mai mult decît Iancu și nu putea să uite vulturii imperiali de la Schonbrunn, îi răpunse întunecat :

— A fost un mare ticălos !

— Taci, că ești un prost ! Ce știi tu, mă Lică ? !

Și, bosumflat, neamțul a scos, în cele din urmă, de după niște coroane, bustul prăfuit al împăratului, pentru prietenul său.

O singură întrebare îl mai chinuia însă pe Iancu, de cînd cu noile sale cunoștințe, și își spunea :

„De unde știa, înaintea mea, de Napoleon, nagoda de Lefterică, că era tîmpit ? !“

Și o înciudare tîrzie îl cuprindea împotriva fostului său cumnat.

Dar nu numai cunoștințe istorice aducea doctorul Sîntu la mesele lui Urmatecu. El vorbea adeseori și despre sate și țărani. Și în vorba lui erau amintiri despre obiceiuri, zicale, snoave și înțelepciuni de cîmp și de pădure, cu știință de anotimpuri, de buruieni și păsări călătoare,

dar şi cu răzvrătiri de nedreptate şi un vechi amar de sărăcie. Povestea cum apucase din copilărie, în noiembrie, sub zăpadă, coşarele goale, pătulele fără un bob de porumb şi bucatele încă pe cîmp nedijmuite şi pe jumătate putrede. O ură mocnită împotriva ciocoilor şi a caţaonilor nu şi-o putea stăpîni, şi atunci ochii lui albaştri şi blînzi aveau o căutătură tăioasă. Moştenise mai ales o pornire împotriva grecilor şi străinilor arendaşi, iar viaţa lui de la oraşe şi în special timpul studenţiei de la Bucureşti nu făcuse decît să i-o întărească. Vorbea aspru de casa micului mahalagiu prin care fusese nevoit să treacă şi să rabde. Îl descria ca fiind fără suflet, grăbit să ajungă şi lacom, fără omenie şi timp. Murdar pe el şi în ale lui, beţiv şi stricat. Şi Urmatecu, ascultîndu-l, parcă vedea adesea începuturile lui, peste care cădeau o încercare de a uita şi toate deprinderile, lucrurile şi trudele de-o viaţă întreagă, ascunzînd în belşugul şi îngăduinţa de astăzi, zilele aprige de cînd a pornit la drum. Împotriva vederilor lui Sîntu n-a spus niciodată nici un cuvînt, dar nici nu le-a aprobat, pentru că îşi da seama că nu se vor putea înţelege. De partea lui, Iancu nu-l iubea pe ţăran. Îl credea leneş, şiret şi rău. De cîte ori se întîlnise cu el, pe moşiile baronului, vorbă multă nu făcuse, ci îi dăduse numai porunci. Şi atunci nu-i plăcea felul întunecat al ţăranului de a nu răspunde în nici un chip, de a se depărta cu capul în jos, de a-şi răsuci căciula în mînă şi de a da din umăr. I se păreau lui Urmatecu că pe ţăran nu-l poţi cunoaşte şi că nu ştii de unde să-l iei ca să te apropii de el. Tcată priceperea lui de oameni, care-l făcea să treacă printre boieri şi tîrgoveţi, aci nu prindea, şi nu din vreo împotrivire, ci din tăcerea asta şi din linişte, pe care el nu o pricepea. De vreo cîteva ori, dacă i s-a întîmplat să aibă neînţelegeri, ba răzvrătire chiar (şi acum, ascultîndu-l pe Sîntu, îşi aducea aminte de ele), pentru Urmatecu nu fusese ţăranul pe care el l-a nedreptăţit, ci Marin al Saftei sau Niculae Palmagiu, cutare soi rău din Glina sau din Bălăşoieni. Numai atît vedea ; pe fiecare dintre ei ca pe un om îndîrjit sau înrăit de o

întîmplare, și atunci era stîngaci și nepriceput să vorbească. Dimpotrivă, doctorul Sîntu, depărtat, aprins de un dor mocnit, indignat de nedreptăți, vedea pe țăran ca pe un neam, pe toți la un loc, cu sărăcia și cu viața lor grea, pe care îl apăsau birurile și nedreptățile, și mai ales cu măsura și cuviința lor, despre care vorbea frumos, dar și cu dîrzenia și aprinderea lor.

Acum, însă, în fața științei doctorului, Urmatecu se întorcea cu înțelepciunea strînsă de-a lungul vieții și căuta să limpezească vechile sale credințe și uri și să îndrepte greșala. Vedea că nu numai timpul, liberat de bani, care face pe boieri, după cum credea el, sau, același timp, frămîntat de carte în ușorul său, crește pe învățați, stă la temelia oamenilor de lume nouă, tobă de învățătură, ci și o rîvnă, un soi și o putere care luptă și ajunge. Și așa ceva era doctorul Sîntu, pornit de la țară. Iancu stătu să numere cîți tîrgoveți de-ai lui, cu grijă de viață înlesnită în cine știe ce negustorie de a părinților, au învățat și au răzbit ? Mai nici unul. Care cum se mărea și dădea de zile ușoare era furat fie de lene, fie de muieri, fie de cine știe ce dușucheare. Să biruie și să învețe, atunci, pe vremea tinereții lui, rar se găseau cîțiva ! E adevărat că el a avut putere și a ajuns ; dar el era el, și apoi tot neînvățat a rămas. Parcă tîrgoveții erau mai slabi la minte și la ispită. Ș-asta a priceput-o de la tinerelul de azi.

Iancu a simțit cum, mai dîrz, mai puternic, cu jertfă mai mare, și de aceea poate mai bun, doctorul Matei Sîntu seamănă totuși cu el și îi stă aproape. A văzut cum, fiecare cu păcatele lui (căci auzise despre doctor că, așa tînăr cum era, strîngea banii, își omora de multe ori poftele și era înclinat spre zgîrcenie), amîndoi fac parte din aceeași spiță de oameni de nădejde, și s-a bucurat și s-a gîndit tot mai mult să-și altoiască sîngele răzbătător și dornic de a se ridica prin puterea omului ăsta din altă parte, cu alte apucături, dar cu rîvne asemănătoare. De aceea, cu toată neînțelegerea lui pentru alte lucruri țărănești, din doctorul Sîntu, Iancu multe a iertat mai

dinainte, încercînd să-l apropie. Zi cu zi, și gîndurile lui se prefăceau lîngă tînărul doctor, care și el căuta ceva în preajma casei lui Urmatecu. Iancu parcă învăța tîrziu la o școală de pe urma căreia profita repede. Și nu numai cunoștințe nouă a aflat, ci a început să și simtă în alt chip și să rostească în treburi la care niciodată nu s-ar fi gîndit înainte. Astfel, s-a pomenit spunînd cîteodată vorbe ce păreau copilăroase în neștiința sau naivitatea lor, dar care dovedeau o frămîntare și o nouă muncă a minții, pentru că darul lui Urmatecu, între altele, era și acesta : să rămînă chiar și înspre bătrînețe deschis pentru toate încercările faptelor și ale gîndului. Astfel, după multe prînzuri prelungite și cafele sorbite în tovărășia doctorului, după fel și fel de chestiuni nebănuite aduse de acesta, cum ar fi, de pildă, și obîrșia, și tulpina cuvintelor, la care Urmatecu nu se gîndise niciodată, și care l-au mirat, l-au minunat, l-au pasionat, fostul om de încredere al baronului Barbu, trecut de la gustul lucrurilor învățate cu degetele și cu ochii în diminețile lenește din iatacul boierului la învățătura vorbelor, s-a pomenit deodată spunînd o judecată caraghioasă pentru orice om mai luminat în ale cărții, dar vie pentru el, care abia mînuia asemănările de sunete și de înțelesuri :

— Adică de ce, doctore, nu ne-am îndrepta vorba și cuvintele greșite ? Și de ce le-am spune țărani numai celor de la sat și n-am fi țărani cu toții, pentru că locuim în aceeași țară ?

Copilăria asta Urmatecu a spus-o senin, cu nevinovăția și mîndria bătrîneții lui care abia învăța. Doctorul a zîmbit, a aruncat un : „Da, poate !“ lunecător, să nu supere și să nu jignească, și a trecut mai departe. În realitate, Urmatecu ticluise fraza și cu un anumit înțeles, ca o delicatețe pentru originea tînărului, pe care voia să-l cîștige în toate felurile.

La rîndul său, doctorul se vedea la o răscruce de drumuri. Sărac, cu o meserie, în care se știa priceput, își dădea bine seama că pentru rîvnele lui avea nevoie de un ajutor și de o avere. Mulți colegi i-o luaseră îna-

inte pe calea asta. Familiile negustorești sau ale unei burghezii mai răsărite și mai înjghebate așteptau cu fete cuminți pe tinerii cu carte. Vremea de atunci așa lega tinerețea orașelor pentru căsnicii temeinice. Și doctorul Sîntu simțea pe nerostite și la Urmatecu asemenea gînduri, și-i vedea bunăvoințele.

Cu Amelica Sîntu vorbea puțin, dar îi plăcea, tăcută cum era, ascunsă totdeauna undeva și prinsă, atît cît putea el să o vadă, în roboteli mărunte de ale casei. Acesta a fost un semn bun în ochii tînărului medic. El avea o icoană mai dinainte făcută despre cum trebuie să fie viitoarea lui tovarășă. Încercările de a se întîlni, în vizitele lui tot mai dese în casa lui Iancu, aveau să fie înlesnite de primăvara care venea. De multe ori, Sîntu, astăzi unul de-ai casei, lăsa pe boieri la paharele lor și se ducea să se plimbe prin peticul de grădină a lui Urmatecu. Florile de vară nu răsăriseră, trandafirii erau de-abia dezgropați, dar cei cîțiva pomi erau în floare. Un măr și doi piersici arătau, cu spuma gingașă de pe ramuri, bucuria de soare între ziduri. Doctorul a întîrziat pe gînduri, răsucind între degete o floare de măr, cînd Amelica o dată s-a apropiat. Alerga să-l întrebe ce-ar fi de făcut pentru cea mai bună privighetoare a lor (privighetorile erau marea patimă a lui Urmatecu). Pasărea tînjea de cîteva zile și nu mînca. Și doctorul, bucuros de prilej, a cerut să vadă pe bolnavul acesta înaripat. În fundul curții, într-un colț de lumină, amîndoi tinerii cercetau cu multă luare-aminte pasărea. Așa i-a văzut coana Mița. Și femeia s-a oprit o clipă, i-a privit cu ochii înseninați, le-a zîmbit și a fost mulțumită. Ei însă nu știau nimic, aplecați asupra privighetorii.

Doctorul luă pasărea bolnavă, picotind, și crezu că n-ar fi nepotrivit să spună ceva :

— Știi, domnișoară, că la țară, de unde sînt eu, privighetoarea e pasărea dragostei ? zise el și o privi stăruitor pe Amelica.

— Da ? răspunse fata. Apoi, mult mai interesată de ceea ce o preocupa, adăugă : Ce-o fi avînd ?

Matei Sîntu închise pumnul, ca Amelica să nu mai vadă privighetoarea, și șopti ca pentru el :

Vezi, mamă, ce mă doare ! și pieptul mi se bate.
Mulțimi de vinețele pe sîn mi se ivesc,
Un foc s-aprinde-n mine...

. . . . . .

...Ori ce să fie asta ?... O fi vrun zburător

O fi ! Și, poate, un Sburător adevărat, domnișoară ! zise doctorul.

Amelica păru că nu înțelege nici versurile, nici apropierea tainică.

— Săraca pasăre ! deschide mîna, deschide iute, că o înăbuși ! spuse ea cu nerăbdare.

Poezia încercată de Sîntu n-a prins. Și cei doi tineri s-au despărțit, fără ca privirile lor să se întîlnească și fără să se fi legat ceva între ei.

A doua zi însă, privighetoarea a murit. De data aceasta, împrieteniți, fata l-a căutat pe doctor și a venit înspre el cu pasărea în palmă.

Au stat unul lîngă celalt privind-o, cînd Sîntu avu un gînd bun :

— Ce ar fi dacă am vedea de ce a murit ? zise el.

— Se poate ? întrebă foarte interesată Amelica.

— Sigur că se poate !

— Atunci, vreau numaidecît !

Și spiritul ei practic și curios găsi o cale care rămăsese închisă versurilor din ajun.

Masa de anatomie a fost numaidecît improvizată în grădină, la soare. Pe o bucată de scîndură, privighetoarea a fost bătută în cuie, cu fața în sus. Cîteva ace țineau loc de pense, iar un briceag ascuțit slujea drept bisturiu. După ce-i smulse fulgii de pe gît și de pe piept, doctorul făcu o largă crestătură de la cioc în jos și puse degetul pe un tub plăpînd, trandafiriu, cu inele cenușii. Totul era mic și gingaș, gata să se rupă la orice atingere.

— Uite traheea ! Pe aici respiră ! explică Sîntu.

Amelica nu mai văzuse niciodată așa ceva. Școala nu o învățase prea multe, iar desenurile de prin cărți și

de pe pereți au fost ca și cum nu le-ar fi văzut. Nu o interesau, deci nu le-a privit. Și chiar dacă și-ar mai fi adus aminte, sau erau prea mari, sau erau altfel colorate, sau prea lămurit explicate. Și niciodată n-ar fi fost în stare să lege, să privească și să-și lămurească, ajutată de închipuire, și să vadă în grosime și în adînc, cum vedea acum, toate organele așezate unele sub celelalte, împachetate după anumite rosturi și după anumite legi. O surprindeau moliciunile, formele, culorile și mai ales îndemînarea doctorului de a le găsi și a le numi.

— Uite inima !... Uite plămînii !... spunea Sîntu, umblînd ușor, desfăcînd cu vîrful cuțitului, scoțînd din prividhetoare organele și fixîndu-le cu ace pe tabla de lemn

Cu fiecare explicație, cu fiecare gest, curiozitatea Amelicăi era tot mai mare. Tăcea și se uita cînd la pasăre, cînd la doctor, care, aplecat, își urmărea lucrarea. Frunțile celor doi tineri s-au atins o clipă și au zîmbit, și astfel i-a găsit coana Mița cînd s-a apropiat de ei.

— Doamne, doctore, da' ce te-ai apucat să faci ? ! zise ea rîzînd și privind spre degetele lui, care umblau cu delicatețe și pricepere. Ce ? Vrei să-i arăți Amelicăi mărunțaiele ? Da' ce știe ea, că nu o primesc niciodată la bucătărie. Să cînte la pian și să citească, nu să curețe găinile !

Și coana Mița se uită mîndră la fiica ei și vru să o mîngîie. Amelica însă se feri.

— Lasă-ne, mamă ! spuse ea enervată, apropiindu-se de Sîntu.

Acesta se opri și o privi cu bucurie și recunoștință. Mama, simțind că aci se petrece un lucru pe care ea nu poate să-l înțeleagă și că fiica ei ar putea apuca în felul ăsta o cale pe care ea nici nu o bănuia, ca să nu strice nici prietenia tinerilor, nici alte rosturi, se depărtă, glumind :

— Pe mine să mă înveți, doctore, ce e într-o rață, să vedem care e mai tare ! și se pierdu după treburi.

Lecția de anatomie a lui Sîntu a izbutit să-i dea o preocupare și o curiozitate Amelicăi. În fiecare zi doctorul trebuia să-i deseneze și să-i explice ce e în om. Ba au mers și mai departe și au vorbit despre funcțiunile

organelor și legăturile dintre ele. Aci însă Amelica nu mai putea să fie atentă. O plictisea și o obosea. Mintea ei, neobișnuită cu încordările și cu urmăriri mai adînci și mai amănunțite, se oprea. Îi era destul cît știa pentru nevoia ei de a vedea, de a pipăi și de a învăța limpede, dar puțin. Ceea ce a atras-o iarăși, mai în urmă, au fost bolile. Învățase că scarlatina vine cu dureri de gît și de cap și cu o spuzeală ; că tifosul dă o fierbințeală mare, după cum aflase că la o tăietură trebuie să legi strîns vinele de deasupra rănii. Și de cîte ori putea, cu servitorii lor mai ales, își încerca învățătura. Pe coana Mița o minuna schimbarea Amelicăi și o încînta. Fata începea să prindă o știință la care ea nu se gîndise niciodată și-i povestea de toate acestea lui Iancu. Urmatecu răspundea ca și cum ar fi știut dinainte :

— Ce-ți spuneam eu ? ! E grozav băiatul ăsta, numai de nu s-ar opri aci ! spunea omul întotdeauna.

După primii pași, însă, lenea Amelicăi n-a vrut să meargă mai departe. Cunoștințele cele noi ea le-a trecut la un loc cu ce făcea și știa mai dinainte, și de-acum eresurile se împleteau iarăși ciudat cu cele învățate de la doctorul Sîntu. Fără putere și fără minte, ea încurca lucrurile precise cu cele închipuite și le credea cu o încăpățînare din care nimeni nu ar fi putut-o urni.

Și în curînd Amelica s-a închis iarăși în singurătatea ei, de unde nu dădea nici un semn, nici de-al sufletului, nici de-al vîrstei, pe care îl așteptau și părinții, și doctorul Sîntu.

După cîtăva vreme, totuși, doctorul s-a folosit de Ivanciu pentru a întreba pe Urmatecu dacă îi îngăduie să ceară mîna fiicei sale. Și cînd i s-a răspuns că s-ar primi cu bucurie, el s-a înfățișat într-o vizită de după-amiază, în gheroc nou, cu mănuși albe și cu joben. Urmatecu i-a răspuns că ar fi fericit să-l aibă drept ginere, dar că totul depinde numai de fată și că în nici un fel el nu ar hotărî pentru ea. Zestrea erau Bălășoienii, bine legați cu foaia dotală. Administrarea urma să o facă tot Iancu, iar însurățeii primeau doar un venit. Casa lui însă era și a lor. Și Urmatecu se obliga să-i țină cu toate cele

de nevoie, de la slugi pînă la trăsură, caretă și sanie, după cum cerea meseria lui Matei Sîntu.

Doctorul, în așteptarea răspunsului, a crezut că este de cuviință să nu dea cîteva zile pe la părinții Amelicăi. Trăia iarăși cu puțin și chibzuit în camera lui mare, dar scundă, într-o stradă pierdută de lîngă biserica Antim, unde acum, seară de seară, venea să-l vadă Irma, o legătură veche de cîțiva ani. Supraveghetoare la spitalul Brîncovenesc, Irma era un amestec de bucovineancă și poloneză. Și era o minune de femeie ! Înaltă, puternică, plină în sîn și în șolduri, cu ochii verzi mari, puțin oblici, ceea ce îi dădea un permanent zîmbet al privirii, cu dinții lucii și albi și o gură cărnoasă, ea îl iubea pe Matei și i-o arăta de multă vreme. Dealtfel, nici tînărul nu și-a precupețit vreodată dragostea. Și Irma avea toate farmecele care-i lipseau Amelicăi. De ani de zile, perechea asta sănătoasă, pe care socotelile lumii și viitorul doctorului mai ales, nu o lăsau să ajungă soț și soție (și amîndoi o știau), își petrecea dragostea inimii și a simțurilor în bucuriile anotimpurilor și ale tinereții lor. Semnele dragostei lor erau la fel și în spital, la căpătîiul bolnavilor sau în alaiuri lungi prin săli și coridoare în halate albe, urmînd din pat în pat pe profesorul Florea Petre, ca și în grădinile unde, economicos, împărțeau o masă modestă. Demult, liniștită, hotărîtă cînd nici nu era vorba de așa ceva, Irma îl mîngîia pe Matei, îl săruta și îi spunea, lipindu-și obrazul lîngă al lui : „Cînd o să vină ziua în care va trebui să ne despărțim, dragule, căci tu trebuie să te însori cu o fată bogată, pe mine ai să mă găsești întotdeauna !“

Matei nu-i răspundea niciodată, o strîngea în brațe și-și ascundea obrazul în sînul ei.

Și iată că ziua aceea a venit. Irma știa că doctorul a cerut mîna Amelicăi. Demult el i-a povestit totul : cine e fata și mai ales cum e presupusa lui viitoare soție. Irma l-a ascultat, n-a spus nici un cuvînt, dar s-a zbătut nopți întregi, și de atunci, mereu, în alte rosturi și în alte vorbe, ea punea unele întrebări, care veneau pe neașteptate. Oriunde s-ar fi găsit, chiar la spital, chiar cînd

vorbea profesorul, ea se apropia deodată de Matei și-l întreba :

„E mai înaltă ca mine ?“ sau : „Ce culoare de ochi are ?“ sau : „Tu crezi că te iubește cît de puțin, Matei ?“ lucruri la care doctorul nu răspundea, ci se depărta sau dădea din umeri. Pentru el, gîndul că s-ar putea însura nu aducea nimic nou și mai ales nu aducea bucurie de suflet, ci una de lucruri și de așezări. Învățase că așa trebuie să facă pentru ca să se ajute în viață, și cu nimic nu-și tulbura inima, pentru că nici nu se gîndea că se va despărți de Irma. Fata lui Urmatecu îi va fi soție, și atît. Credea că pentru asta avea toate calitățile. Și siguranța i-o dădea tocmai ciudățenia și lipsa ei de aprindere și de dragoste. Și el tocmai asta căutase. De aceea, așteptarea lui era liniștită și purtată cu o convingere adîncă de om încrezător în el. Despre Amelica el își făcuse toate socotelile de cînd cu mica lecție de anatomie și credea că va putea să o trezească atît cît va trebui, oricînd, lăsînd-o apoi, după cum el va dori, să adoarmă iarăși, în lenea minții ei și în greutatea celor învățate în familie, care i se așezau în jur în răsfăț și neînțelegere, nelăsînd-o să ajungă într-adevăr o femeie cu simțuri, cu dragoste sau cu o neînfrîntă hotărîre.

De partea cealaltă, însă, vremea trecea mai puțin liniștită. La început, Amelica a spus că nu se mărită, că ea n-are nimic împotriva doctorului, ba că, din toți oamenii pe care i-a cunoscut, îi e cel mai plăcut, dar ea se simte bine la casa părinților ei și că nu vrea să-i părăsească. Atunci, Urmatecu i-a spus mai întîi că-l lipsește de-o mare bucurie a vieții, și Amelia s-a făcut că nu aude, ca și cum i-ar fi răspuns, fără vorbe, că știe și că îl lipsește. Iancu s-a supărat, și după ce a arătat meritele lui Matei Sîntu și a pus întrebări după întrebări, toate fără răspuns sau cu vorbe nealese sau capricioase, încheiate de Amelica, Urmatecu a început să strige. Și convorbirea între tată și fiică s-a sfîrșit, și acum, pe o neînțelegere ca întotdeauna. Atunci, a trebuit să încerce coana Mița să smulgă hotărîrea copilei sale. Au vorbit seri întregi, mama arătîndu-i fetei ce se cuvine, că acum sînt

cele mai bune împrejurări pentru căsătorie, cîntărite de părinți, și a lăsat-o să întrevadă bucuriile de a fi mireasă, ceea ce e atît de însemnat în viața unei femei. Coana Mița vorbea cu un anumit curaj, pentru că știa că Amelica nu iubește pe nimeni. Pricepuse cucoana că nu trebuie să taie calea unei îndrăgostite, ci să trezească numai cît de cît o curiozitate și o bucurie de femeie în sufletul întîrziat al fiicei sale. Cîteva zile Amelica n-a voit să răspundă. În cele din urmă, însă, ea a început să discute cu părinții ei.

Ceea ce îi venea greu era să se știe legată de un străin, și numai de el, pentru că, în nici un chip, nici inima, nici trupul nu-i ușurau apropierea aceasta și nu doar de doctorul Sîntu, dar de nici un alt bărbat. De aceea, chiar dacă s-ar fi măritat, Amelica nu primea cu nici un preț să părăsească pe părinți, casa lor, și mai ales Bucureștii. Din restul țării ea nu cunoștea nici un alt oraș, în afară de cîteva mici localități de munte unde fusese vara cu ai ei. Totul i se părea departe, întunecat, trist și străin și nu putea să sufere „provincia", despre care o idee limpede nu avea, dar simțea că e în cuvîntul acesta ca un iz de sărăcie și de inferioritate. Ei rude în provincie nu aveau, ci numai cîțiva prieteni, care veneau din cînd în cînd să-i vadă. Și Amelica știa că sînt cei mai sfioși, cei mai prost îmbrăcați, cei mai speriați de vorbele și purtările de la București, și mai ales de glasul tare și îndrăzneț al lui Urmatecu, ce cunoștea măcar această trecere și prețuirea în ochii ficei sale, de a fi neaoș bucureștean. Apoi Amelica nu putea renunța la vaza cu care fusese obișnuită alături de părinții ei, și nu la aceasta nouă de acum, de cînd tatăl său, ajuns și avut, le scosese într-o lume unde fata, cu toată strălucirea, nu se simțea legată, ci la cinstirea mai veche, negustorească, în care fusese crescută. Pentru că după lumea chiabură a negustorilor, mai mult decît după aceea a funcționarilor, a politicienilor de care îi era frică și a liberilor-profesioniști (înțelese așa cum putea ea), se ținea Amelica în obiceiuri și în prețuiri. Îi plăceau vorbele domoale și sigure, poftelile, îmbierile la cumpărături de tot felul și acel sincer și

excepțional „pentru dumneavoastră“ al negustorilor vechi și cunoscuți, care îi umpleau inima de mîndrie. Deși crescuse, deși altfel trebuia să vadă și să simtă, pentru ea, ca și în copilărie, cînd se ducea și își explica singură fel de fel de lucruri în dugheana lui, pentru ea, tot boier Lefter rămăsese icoana cea mai vie. Văzuse în toate prăvăliile mari din București, unde erau cunoscuți și respectați, că tatăl său sau mama sa aveau întotdeauna reduceri, mici, ce e drept, dinainte, la toate prețurile. Și i se lămurise, cînd a întrebat, că nu reducerea, care nu însemna mai nimic în bani, e temeiul, ci bunăvoința și respectul negustorului pentru mușteriu, ascunse în ea. Și mușterii din aceștia, mîndri de trecerea lor, bucuroși de vază pe prețuri, fie la băcănie, fie la pînzării, fie oriunde, erau Urmatecii. Iancu se făIea mereu cu asta, spunînd că el cumpără tot tîrgul pe un bilețel, și nici coana Mița nu era nesimțitoare la o asemenea cinste. Iar Amelica, alături de un străin fără gustul, voia sau obișnuința cumpărăturilor, în cine știe ce dughene întunecoase din fundul unei provincii, unde ar fi intrat ca o necunoscută dintr-o mie, unde nu e vază, nici bunăvoință, nici scădere de preț, n-ar fi primit niciodată să meargă și să se lipsească de bucuriile Bucureștilor, care pentru ea erau familie și magazine înainte de orice.

Acestea au fost dorințele fetei, care, dealtfel, se potriveau și cu ale părinților. Nici ei nu ar fi dorit s-o știe înstrăinată. De aceea, cînd Iancu Urmatecu l-a chemat pe doctorul Sîntu și i-a spus că e mulțumit, pentru că Amelica primește, i-à făgăduit că va pune în joc toată trecerea lui pentru a face gustul fetei și a-l păstra întotdeauna cu serviciul în București. Matei Sîntu a mulțumit, și din ziua aceea tinerii au fost ca și logodiți.

Amelica s-a bucurat la gîndul tuturor prăvăliilor în care avea să intre și să vadă de trusou și rochia ei de mireasă. Și abia îi sărutase doctorul mîna și o sărutase pe frunte în fața părinților zîmbitori, că fata s-a și întors către mama ei, spunîndu-i cu veselie :

— Da' pe toate eu le aleg și le cumpăr, mamă, nu e așa ?

— Tu, maică, tu ! răspunse coana Miţa şi-şi sărută fata, fericită.

Logodna adevărată, însă, fusese plănuită de Paşti, la Bălăşoieni.

Înspre moşia aceasta, în afară de valoarea ei şi mîndria că o are, nimic nu-l atrăgea pe Urmatecu. El la munci nu se pricepea, iar cu oamenii nu-i plăcea să stea de vorbă. Amelica, de asemeni, încercase şi rămăsese străină de bucuriile conacului. Şi ei, ca şi lui Iancu, îi trebuia oraşul, cu uruituri de birji, cu înghesuieli, cu parăzi, cu întîmplări de stradă şi gură-cască, şi mai ales cu vitrine luminate şi lucruri de ales, pentru ca să nu se plictisească. Aceste uscăciuni de tîrgoveţi erau poate cea mai mare asemănare între tată şi fiică. Adevărata administrare a moşiei, cu socoteli cu logofeţii, cu înţelegere cu oamenii, cu grija curţii, a grajdurilor şi a pătulelor, o făcea coana Miţa. De aceea, în ultimul timp, de cum s-a desprimăvărat, ea era mai mult la ţară. Pleca, venea, ziua, noaptea, pe orice fel de vreme, cu trăsura plină de lucruri. Iar la conac robotea pînă în amurg, intrînd peste tot, şi în inima livezilor şi a unei pădurici, fără nimeni, că nu-i era frică. Dealtminteri, în toată casa de la Bălăşoieni dormea singură. Slugile şi Păuna erau tocmai în fundul curţii, lucru pe care nici Urmatecu, nici Amelica nu l-ar fi făcut. Amîndoi erau fricoşi. Greoi şi stîngaci cum era, Iancu nu s-ar fi priceput să se apere şi avea groază de urît şi de singurătate. Acasă, la Bucureşti, cînd rămînea fără Miţa, punea pe cineva să doarmă în a doua odaie şi lăsa toate uşile deschise. Se temea de tîlhari sau numai de sperieturi şi-i plăcea să audă suflet de om lîngă el. Şi de vreo cîteva luni păzitoarea lui era Paulina Zehi.

După ce i se întîmplase supărarea cu Păuna, la ţară, Iancu s-a gîndit la ceastălaltă şi i-a spus soţiei sale că nu-i place să o vadă ostenindu-se atît, mai ales acum, cînd se împarte între casă şi moşie, şi că trebuie să-şi ia pe cineva de ajutor. Şi au vorbit cu săsoaica, nelipsită duminica de la masă, şi au chemat-o la ei. În reali-

tate, Iancu își căuta o mîngîiere, cum o fi, de cele întîmplate, iar coana Mița, după povestea cu mamzel Hélène, nici nu bănuia măcar că urîta asta de nemțoaică ar putea să mai fie bună și la altceva decît la roboteala casei.

De cum a venit, Paulina Zehi a început să-i dea lui Iancu semne că a înțeles de ce a adus-o, și era fericită. Ea, atît de sfioasă de obicei, sprijinită în dragostea ei de o tălmăcire ce nu putea să se înșele, credea ea, față de glumele fără perdea ale lui Urmatecu, îndrăznea ceea ce niciodată nu și-ar fi închipuit. Astfel, ea l-a sărutat cea dintîi într-o seară și s-a strîns lîngă el.

Iancu a închis ochii, n-a spus nimic și, voind să o prindă cu brațul, a simțit, la o mișcare a Paulinei, osul cum a jucat sub pielea uscată și cîteva mosoare din șira spinării, și s-a îngrozit. De atunci s-a jurat că nici nu o s-o mai lase să se apropie de el, și nici el nu are să o mai mîngîie. Se mulțumea cu vorbele ei cîntate și îndulcite, la orice răspuns, pentru orice întîmplare, fie că i-ar fi cerut ceva, fie că ar fi pus-o să-i tragă cizmele, și cu privirea ei caldă, de cîine bătut, din ochii negri fără gene și neliniștiți.

Era adevărat că, în pofte, Urmatecu se mai răcise, și acum îi era de ajuns să nu se gîndească la ele. Se mulțumea numai să vadă cum se prăpădește o femeie după el. Asta îi făcea bine, îl înviora. Îi plăcea să-și spună că întotdeauna era cineva gata la orice și oricînd ar fi vrut, ar fi avut dragostea, dar că el nu voia. Atunci se simțea împăcat, mîngîiat de un gînd peste rănirea dureroasă pe care i-o adusese Păuna, și pentru rostul acesta, după cum se gîndise din prima clipă, era bună și Paulina Zehi. I-ar fi plăcut numai să o vadă și pe ea puțin geloasă. Asta i-ar fi sporit și siguranța în el, și mîngîierea. Dar nu avea nici timp, nici prilej, și apoi era greu pentru cît era de orbită și de supusă noua lui dragoste. De aceea, se mulțumea și cu atît. De partea ei, însă, Paulina ajunsese la un fel de nerăbdare. Aflase de toate isprăvile lui Iancu, de toate odăile ținute prin oraș, pen-

tru fel de fel de ibovnice, și ar fi vrut ca și cu ea să se petreacă la fel. Căutase, găsise și închiriase chiar, din micile ei economii, o asemenea cameră. Trebuia numai să-l convingă pe Iancu să vină.

Prima dată cînd i-a spus, Urmatecu a rămas uimit. Era mai mult decît se aștepta. Simțea o bucurie pe care nu i-o dăduse pînă atunci nici o femeie. Nu a îndrăznit să răspundă numaidecît, dar a umblat mîndru și fericit cîteva zile. S-a gîndit însă în cele din urmă că are și ceva de spus Paulinei, care aștepta. Și a voit să-i spună că o iubește, dar n-a putut ! Îl îngrozea gîndul că o să rămînă singur cu femeia asta, care, cînd era drăgăstoasă, era stîngace, se strîmba îngrozitor și era și mai urîtă, Odată a și făcut-o să aștepte și nu s-a dus, iar cînd s-au întîlnit acasă, i-a dat bani să plătească chiria, i-a mărturisit că s-a gîndit bine și că n-ar fi frumos din partea lui, pentru că o știa fecioară. Paulina a roșit de fericire. A alergat la el, i s-a aruncat în brațe, a început să-i sărute mîinile, șoptindu-i : „Pentru dumneata mai sînt !" Și Urmatecu iarăși s-a îngrozit. În clipa aceea însă erau să fie surprinși de cineva. Femeia, cu o sprinteneală pe care i-o dădea bucuria vorbei celei mari, s-a desprins alergînd, rîzînd și întorcînd din cînd în cînd capul. Pașii ei greoi și încălecați și picioarele mari se împleticeau prin odaie. Și Urmatecu a închis ochii, să nu mai vadă fuga asta fericită cu picioarele ei de urs !

În anul acela Paștele cădea în vară. Logodnicii ședeau ceasuri întregi în grădiniţa din fundul curții, unde cîțiva trandafiri și panselele au apărut peste tot. Cei cîțiva trandafiri erau îmbobociți iar globurile de sticlă fuseseră înfipte în beţele date proaspăt cu verde. Barza din mijlocul bazinului, vopsită și ea de curînd, arunca un fir de apă subțire, care-i cădea în boabe ușoare pe penele de tuci. Din casă se auzeau sticleții și cintezoii lui Urmatecu ciripind, și toate ferestrele erau deschise să intre soarele. Sărbătorile se așteptau cu liniște și cu

bucurie. Numai coana Miţa nu mai prididea de griji. Trebuia să pregătească de logodnă, acolo, la ţară ; trebuia să ducă tot rostul casei aci, şi, ca de obicei, se şi împărtăşea de Înviere. Între Paulina Zehi şi Păuna, ea îşi împărţea ordinele şi supraveghea pregătirile. Iancu mărea mereu o listă de musafiri, la care, în fiecare zi, adăuga vreo doi-trei, deşi de data aceasta nu voia să cheme decît de-ai lor. Pentru boierii cei mari păstrase nunta, care avea să se facă la Bucureşti. Căuta însă să-şi aducă acum aminte rudele cele mai îndepărtate şi prietenii cei mai vechi, căci voia să-i aibă pe toţi la o asemenea împrejurare. Toţi aveau să vină la Bălăşoieni, pe socoteala lui, în ziua întîi de Paşti, care era şi ziua logodnei. Chiar şi el, şi tinerii. Pînă atunci la ţară va fi numai coana Miţa, care va pregăti. Iancu voia să petreacă, nu glumă, şi nu voia să uite nimic. Avea să vie taraful lui Iliuţă Pupăză, ţiganul, care de douăzeci de ani îi ieşea înainte la toate chefurile, şi aveau să vină şi nebunii, să-i mai înveselească. Nebunii, copiii lui popa Gose, erau din ce în ce mai mohorîţi, mai greoi şi mai murdari, dar de lătrat, tot lătrau, ca în tinereţe. Dădeau pe la casa lui Iancu în fiecare săptămînă, după gologani şi cîte o mîncare. Ionică, mai din moştenire trupească a părinţilor, mai din beţie, damblagise. Dar după ce a zăcut cîteva luni în bordeiul de sub pămînt, se îndreptase ca prin minune, şi acum putea iar să umble. Tîra numai piciorul stîng şi mîna îi era căzută, ca o aripă de pasăre împuşcată. Mariţica şi Vasilica albiseră şi erau bătrîne, grase şi zdrenţuite. Dar tot mai săltau, mai scheunau, şi acum, în urmă, cine ştie de la cine, învăţaseră şi măscări. Le cîntau în felul lor şi aveau şi un joc nou : Ionică, nemaiputîndu-se ţine bine pe picioare, se ghemuia deodată între ele, iar surorile lui se repezeau, dădeau din braţe şi îl piguleau cu cîte trei degete în creştetul capului, strigînd : „Vin ciorile ! Vin ciorile !“ Iancu făcea mult haz de ei şi le arunca bani, după voie, asmuţind de multe ori, cu cîte o bucată mai bună sau

cu o băncuță, pe unul împotriva celuilalt. Dar, în nebunie, se spunea de cîtva timp că ajunseseră primejdioși. Undeva, o femeie o dată le-a strigat vorba lor : „Zbughie !“ Și-atunci s-au înfuriat. S-au năpustit cîteșitrei asupra femeii, dîndu-i cu pumnii în cap și mușcînd-o de obraz. Și numai cu greu a putut să fie scoasă din mîna lor.

Astfel se pregăteau sărbătorile, și zilele erau din ce în ce mai calde și mai frumoase. La Bălășoieni, coana Mița n-avea însă numai grija logodnei, ci și a bisericii, de care, de cum a intrat pe moșie, se hotărîse să vadă. Biserica era la margine de sat, sub dîmbul conacului, și nu ajungea cu turlele nici pînă la vîrful plopilor care o străjuiau. Tablele de tinichea de pe acoperiș și clopotniță luceau în bătaia soarelui și la lună plină, că erau nouă, schimbate de curînd, din grija cucoanei. Popa Niculaie, un moșneag mărunt, cu ochelari legați cu sfoară, groși și tulburi la sticlă și aproape nefolositori, că nici ei nu-i mai ajutau la slujbă, atît îi era de prăpădită vederea, mulțumea toată ziua și se căznea să țină curat, să nu supere pe cei de la curte. Sfinții de pe pereții bisericii nu erau frumoși și erau zugrăviți numai în două culori : în verde și în vișiniu : iar icoanele, nouă și ele, miroseau a vopsea. Dar pentru că popa Niculaie văzuse că, după boierul cel mare, care nu dădea niciodată pe la moșie, venise acum un boier nou, cu rost și cu nevastă, și că mereu au să fie aci, ca să-i bucure, pusese să vopsească sub sfinți și pe deasupra stranelor un chenar roșu, galben și albastru, să fie mai arătos și să-și spună și el astfel credința și mulțumirea.

La denii, coana Mița s-a dus cu sfințenie și a ascultat în picioare slujba, în partea stîngă a bisericii, după cum e datina femeilor. În jurul ei, la cîțiva pași, erau strînse nevestele și fetele satului, dintre care cucoana pe multe le cunoștea. La ieșire, întîrzia printre ele, întrebîndu-le pe fiecare de necazuri și de copîi. În felul acesta, deși nou venită, soția lui Urmatecu a izbutit să-și facă drum prin sufletele țăranilor, care o prețuiau și o respectau.

Pentru epitaful din Vinerea mare, cucoana a trimis sfeşnice frumoase de alamă şi zambile, iar în după-amiaza aceleiaşi zile, s-a mărturisit la popa Niculaie.

După ce i-a citit molifta şi i-a ridicat patrafirul de pe umeri, popa n-a ştiut ce s-o întrebe. Nu-şi mai simţea harul, nici puterea lui, văzînd că are în faţă pe cucoana de la curte. Mîinile lui neliniştite închideau şi deschideau cartea molitfelnicului, gura îi juca în loc şi nu lega cuvinte, ochii, speriaţi, lunecau priviri pe de lături, şi mormăia, şi mesteca, şi se schimba de pe un picior pe celalt. Coana Miţa, cu sufletul pe buze, avea nevoie de limpezimi ! Se ştia curată şi plecată bărbatului, copilului şi casei, şi totuşi parcă erau în ea unele îndoieli. Avea nevoie să fie întrebată şi ajutată. S-au privit aşa cîtva timp unul pe celalt, şi popa se simţea tot mai sfios. Coanei Miţa, îi trecu o clipă prin minte că l-a speriat pe popă, dar deîndată singură s-a dojenit şi s-a înspăimîntat de îndrăzneala şi necuviinţa ei. Şi îi păru rău atunci că nu s-a dus la duhovnicul ei de la Bucureşti. În cele din urmă, ea spuse, după o mai lungă aşteptare :

— Da' întreabă-mă ceva, părinte Niculaie !

Şi bătrînul atunci se linişti puţin şi o întrebă iute dacă a postit. Cucoana, folosindu-se de acest început, s-a pornit să spună tot ce avea pe suflet şi nu l-a mai lăsat pe popă să vorbească. Acesta asculta cu ochii în jos, încurcat şi ruşinat, de parcă el s-ar fi mărturisit la coana Miţa. Cînd femeia tăcu, a fost bucuros că a scăpat, i-a dat dezlegarea, i-a cetit molifta şi s-a înveselit cînd a simţit, după pipăitul degetelor, cît i-a pus cucoana în palmă. Era o monedă de argint mare, cum nu mai primise el niciodată la spovedanie. După cucoană, a venit şirul lung al bătrînelor şi al femeilor din sat. Şi popa Niculaie a început să le întrebe, cu glas tare, mult mai tare ca de obicei şi de cuviinţă, ce păcate au făcut. Răsuna biserica de vorba lui pentru că popa Niculaie îşi găsise iar toată puterea harului şi închinarea supusă a enoriaşelor.

Pentru cucoană, însă, firul gîndurilor aduse de mărturisire nu s-a oprit aci. Urcînd încet dîmbul dinspre conac, se gîndea mai ales la logodna de mîine. Şi închipuirea ei, deprinsă să alerge şi să întrezărească, acum se întreţăia cu fel de fel de vedenii la răscrucea vieţii lor, în care stătea Amelica. Un neam nou începea cu ea. Cine ştie ce va aduce străinul ăsta, doctorul Sîntu, pe care cucoana îl cunoştea puţin, îl plăcea, ce e drept, dar care îi rămînea departe şi tăinuit ? Şi, în tot ce era să vină, va fi el mai tare, sau ei, prin Amelica ? se întreba ea. Cum vor fi copiii ? Cu cine vor semăna ? Şi, mai ales, noroc au să aibă ? Acest gînd al norocului o frămînta mult pe coana Miţa, pentru că ea credea în el ca în puterea cea mai mare a vieţii, asupra căruia nimeni nu e stăpîn. Îl ai, sau nu îl ai, îşi spunea şi dacă s-a arătat, cît ţine ? Şi acum, pentru prima dată, liniştea ei de ani de zile, venită dintr-un abur din jurul şi dinaintea întîmplărilor şi lucrurilor pe care, tăcută şi încrezătoare, le-a deslușit întotdeauna pentru Iancu, liniştea aceasta se tulbura. Norocul trebuia să treacă drumul ! îşi spunea ea. Şi coana Miţa nu era sigură dacă îl va trece. Ceaţa obişnuită cu care era deprinsă şi care îi dădea putere se risipise, şi totul era prea limpede şi prea lămurit. Femeia îi vedea pe toţi ca printr-un ochean răsturnat : departe şi limpede, dar numai în carnea şi hainele lor, în casele, pe străzile, pe căile lor, şi de limpezimea asta îi era frică, şi era nesigură dacă norocul lor va mai ţine sau s-a sfîrşit în altoiul acesta străin...

Pînă noaptea, tîrziu, s-a lăsat dusă de gînduri şi a robotit. Apoi s-a culcat puţin, ca să-şi capete liniştea înainte de Înviere şi împărtăşire.

La douăsprezece noaptea, Hristos a înviat în pragul bisericii, unde era lumină strînsă din toate boabele lumînărilor. Coana Miţa, frămîntată de nelinişti, căuta în jurul ei răspunsuri. Şi pe cînd se citea *Evanghelia* în curte, s-a uitat de jur împrejur, doar o vedea vreun semn numai pentru ea, vreo poartă în cer sau o lumină pe dealuri. Şi n-a văzut nimic. În afară de biserică, to-

tul era stins și încremenit în întuneric. Mărgelele cerului pîlpîiau aprinse, ca în fiecare seară ; dîmburile erau încremenite ; cîinii lătrau, departe ; frunza nouă din plopi foșnea, și doar oamenii vegheau. Hristos învia numai între ei. Pădurile și apele nu voiau să știe de bucuria aceasta, și coana Miţa, prinzîndu-se cu astfel de cuget, se scutură ca de un val de fierbinţeală necurată. Ca niciodată, grija logodnei Amelicăi o lega de oameni, și numai de ei, și-i dădea gînduri pămîntești, din care nu putea să se rupă. Era mai liberă, mai mlădioasă altădată, cînd ţesea ciorapii și vedea pentru Iancu, în nesiguranţele lui, decît acum, în ușa bisericii ! Și femeia oftă adînc de muncă sufletească și deznădejde.

Afară începuse să se reverse de ziuă cînd a ajuns în faţa ușilor împărătești, la altar, așteptînd cu lumînarea în mînă, în fruntea șirului lung de femei, de copii și de bătrîni, care veneau încet să ia împărtășania. Și cînd Popa Niculaie a ales din sfîntul potir cele cîteva picături de vin bun și firimituri de pîine cu linguriţa de argint prelungită cu o cruce de aur, coana Miţa s-a bucurat și de clipa asta mare la care lua parte, și de darul pe care s-a învrednicit să-l facă. Linguriţa aceasta nouă ea o adusese, și ea era cea dintîi de buzele căreia avea să se atingă. În clipa împărtășirii, cucoana a închis ochii. Și-a oprit gîndurile și și-a dat drumul în gol, ca într-o prăpastie. Știa că o să simtă mîini puternice întinse să o prindă, să n-o lase să se ducă la fund. Și așa a și fost ! Din clipa accea, ea s-a îmbrăcat ca într-o mare ușurinţă și mulţumire. Un zîmbet s-a așezat pe buzele ei, și s-a tras la o parte, să privească la toţi cei ce se vor împărtăși la fel cu ea. Și au venit, rînd pe rînd, copii, care se uitau în ochii popii Niculaie cînd deschideau gura și nu înţelegeau bine ce fac ; femei, care căutau în sus, spre cer, și oftau ; bătrîni, care își mai ștergeau încă o dată, înainte de a lua împărtășania, mustăţile stufoase cu podul palmei, privind în jos și închinîndu-se. Cînd s-a isprăvit slujba, dimineaţa sosise de-a binelea, cu rouă și

cu rumeneală de zori. Coana Miţa a răspun la toată lumea : „Adevărat a înviat !", a ciocnit cîteva ouă în curtea bisericii şi a plecat înspre conac, să-şi aştepte musafirii. Acum abia, pornită iarăşi prin viaţă şi printre oameni, ea îşi dădea seama de puterea sfintei împărtăşanii. Era ca şi cum i-ar fi curăţit cineva ochii şi gîndurile ! Se simţea sprintenă şi deschisă pentru bucurii. Îndoielile s-au topit, şi limpezime era, dar o limpezime sigură, bună, liniştită, la fundul căreia creşteau toate nădejdile ! Satul, cu gardurile lui încîlcite din nuiele şi spini, i s-a părut curat ; pomii parcă erau spălaţi cu lumină ; aerul, afînat, se bea cu plăcere. Era proaspăt şi cu arome, iar ziua care stătea înainte era uşoară în ceasurile ce nu se simt şi puternică în aşezarea ei în vreme. Era prima zi de Paşti şi ziua logodnei ! Iar logodna nu o mai înspăimînta. Coana Miţa se simţea vrednică şi curată ! Dar închisă în fericirea ei, ea n-a simţit săgetătura ochilor lui Voicu Strapalea cînd a trecut prin dreptul casei lui. Ologul a privit-o lung, prin ochiul de geam aburit, şi, înrăit fără leac de chinurile prin care trecuse, zdrobi în dimineaţa asta de Paşti, otrăvită pentru el, o înjurătură în urma cucoanei ălei noi de la conac.

În casa întinerită şi dereticată a Bălăşoienilor, toate lucrurile aşteptau ca cei ce vor sosi să se veselească. Pe mese întinse creşteau maldărele de ouă roşii. Cozonacii şi păştile cu fragedă şi dulce brînză de vaci, frămîntată cu stafide şi presărată cu mac, luceau de rumeneli potrivite ; flori de cîmp ţineau culorile în uscăciunea lor prin ulcele, şi miroseau înecăcios a fîn de mai, iar peste tot era un iz de muşeţel, de zambilă şi de vanilie. Albinele, plecate devreme să strîngă, intrau şi ieşeau pe ferestrele deschise în care băteau perdelele de borangic. Coana Miţa,, reîntoarsă la grija şi mîndria gospodăriei, povestea Păunei toată făptura lui Dumnezeu, încă o dată prefăcută de ea în mîncăruri şi în gusturi.

— Am găsit, Păuno, nişte ştiuculiţe, ca argintul, cu icre grase, ce cresc ca o spumă sub lingură, spunea ea. Şi am luat de toate, să fie, că le-am găsit proaspete şi

bune ! Racii sînt cît palma ; din viţel curge lapte, nu altceva, iar gîştele sînt fragede, că le-am ţinut în vin !

Şi ea însăşi, în pridvorul caselor, după atîta post, gustă şi aşteaptă.

De la conac se vedea departe, pînă în lunca Argeşului. Şi tocmai de acolo s-a zărit alaiul venind. Soarele urcase pe cer şi începuse să încălzească cînd au intrat trăsurile în curte. Din faetonul casei au coborît Iancu, Amelica, doctorul şi Paulina Zehi. Brecul lui Friţ era plin cu prieteni şi rude : firește, Schweickerţii, în primul rînd, şi boier Lefter. Cîteva birje din oraş aduceau pe lăutari, cu Pupăză în frunte, un ţigan gras şi mare, cu o voce subţire, de tenor, apoi pe nebunii lui popa Gose şi altă lume mai măruntă. Ivanciu venise cu cabrioleta lui, la care înhămase un roib cumpărat de curînd, şi cu Marica, fiică-sa, înfoiată într-o rochie albă, tînără, dar cu un aer de tristeţe, pe care i-l dădeau sprîncenele căzute şi un nas lung şi subţire. Toată lumea s-a îmbrăţişat şi toată lumea rîdea. Amelica, ea însăşi, era veselă. De cum a văzut-o, coana Miţa a luat-o deoparte, i-a mai îngrijit părul, a sărutat-o de multe ori şi a întrebat-o :

— Eşti mulţumită fata mamei ?

— Da, mamă ! a răspuns Amelica.

Şi, pentru prima oară, glasul ei a sunat limpede şi tinereşte. Doctorul căuta să cunoască şi să se lege de rudele şi de prietenii cei noi. Trecînd apoi încet, de unul singur, prin toate odăile, privind lucrurile, privind pe fereastră livada, lacul, ogoarele, încerca să-şi dea seama de zestrea pe care a luat-o. Din cînd în cînd, îşi aducea aminte de Amelica, cerceta să o afle, mergea înspre ea zîmbind, îi spunea cîte o vorbă şi îi săruta mîinile. Cîteva înţelegeri tainice se şi legaseră între ei. Dar erau numai vorbe despre bani şi despre lucruri. Se şi hotărîseră ce să facă în cutare odaie şi cu anumite mobile. Şi Amelica preţuia la el grija aceasta şi priceperea. Bucurie nouă nu avea decît cînd spunea „logodnicul meu“ şi îl privea. Dar nu era pentru om, ci mai mult pentru cuvînt şi neobişnuitul său.

La sfîrșitul mesei, Iancu Urmatecu le-a schimbat inelele. Apoi s-a băut șampanie, și logodna s-a făcut. După aceea s-a pornit chefu1.

Din noaptea vijelioasă de ianuarie, Iancu nu mai fusese pe la moșie și nici n-o mai văzuse pe Păuna. Acum o privea pe furiș cum servea la masă. Nu-și pierduse nimic din farmec și încă îi plăcea. Pe lîngă ea, Paulina Zehi era Muma-Pădurii. Și Iancu se gîndi că dacă Păuna a avut dreptate într-adevăr și el e așa cum îl crede ea, apoi zadarnic își mai caută mîngîiere pe lîngă fel de fel de urîciuni. Și îi părea rău de ceea ce se întîmplase, și mai ales acum, în aprinderea vinului, simțea cum pofta îl trage iarăși spre iubita lui de altădată. De partea ei, nici Păuna nu uitase dragostea lor. Îl mîngîia cu privirea, îl servea numai pe el și îi umplea prea des paharul.

Ziua caldă și luminoasă trebuia cinstită așa cum se cuvine. Și la o hotărîre a lui Iancu, masa întreagă s-a strămutat în livada de lîngă casă. Au pornit țărăncuțe, cu salbe la gît, purtînd bunătățile înjumătățite ; rîndașii trăgeau cu greu hîrdaiele cu sticle îngropate în gheață, și s-au cărat scaunele, fotoliile, ba și divanurile. Pomii sunau de gîze. Rîndunelele piuiau, cînd sus, cînd jos, dîndu-se peste cap în albastru, și era liniște peste tot, de la heleșteu, unde se vedeau cîțiva oameni trăgînd o luntre, dar nu se auzeau, pînă la zaplazurile curții pe după care se vorbea și erau strînse femei și fete, și se așezau numai jumătăți de fețe, prin gard, și ochii curioaselor. În liniștea adîncă a Paștilor, în livada curții se petrecea și chiuia. Și pentru ca zgomotul să fie mai mare, Iancu își pusese logofătul cu pușca lui cea bună să tragă focuri în aer din cînd în cînd. În capul mesei, Urmatecu, între Ivanciu, Schweickert și Friț, bea, bea mereu și fuma. Vorbea tare, glumea cu femeile, le amenința cu vorbe late, fără perdea, și înjura. În fața ochilor îi juca totul și îi era bine. Simțea cum leapădă anii din el și grijile și cum e tot mai ușor. Vinul, cu care era obișnuit, nu-l obosea, ci-l sprintenea și la duh, și la trup. Din amețeală nu se putea deslușî decît felul ciudat cum întîrzie și tabără cu vorba răstită sau glumeață pe cîte un prieten sau o rudă, care nu

mai scăpa din mîna lui. Deodată, însă, îi ieși înainte lăutarul. I se păru că urechile îi sînt înfundate și că taraful cîntă prea departe. Și l-a chemat atunci la el pe Iliuță Pupăză. L-a cinstit cu un pahar, cu două, l-a pus să-i cînte un cîntec vechi : *La Turnu-Măgurele...* și i-a poruncit să se urce în pom.

— Că de ești pasăre, în pom trebuie să cînți, țigane, nu la masă și cot la cot cu mine ! rosti el apăsat și bătu cu pumnul de sărire paharele în loc și nu vru să asculte de nimeni. — Aici eu poruncesc ! strigă Urmatecu și chemă argatul, să-i ajute lăutarului.

Era la cîțiva pași un cireș bătrîn, vestit la curte pentru rodul său. Era un cireș alb, care abia legase. Dintr-o tulpină groasă, cu boabe mari de clei prăjit de soare, cam la un stat de om, se desfăceau crengi puternice. Acolo îi găsise Iancu loc lui Pupăză. S-au căznit trei flăcăi să urce în pom grăsimea țiganului, care, nepriceput și stîngaci, luneca printre frunze. Cînd țăranii au luat mîna de pe el, țiganul a început să urle.

— Stai bine, stai bine, pasăre ! făcea Iancu, bătînd din palme. Dați-i să-și pună cuib ! striga el rîzînd și aruncînd cu perinele în Pupăză, fluturînd însă în același timp cîteva hîrtii de cîte o sută, la rădăcina pomului.

Lăutarului îi sticliră ochii. Se cuminți, tăcu și încercă să se așeze. Apoi i s-a dat și vioara. Și Iliuță Pupăză a început să cînte din cireș, oftînd prelung din versuri bătrînești, de se auzea pînă departe, peste sat. La picioarele pomului, nebunii lui popa Gose stăteau ghemuiți cîteșitrei și îngînau.

— Așa, vezi ! Să știi și tu ce e aia chef, mă neamțule ! îi zise Iancu, mîndru, lui Schweickert, care făcea niște ochi mari și speriați.

— *So ein Bengel !* rosti îngrozit vienezul și se duse în fundul livezii, să guste liniștit bucuriile naturii.

Ca la orice chef care ține mai mult, comesenii s-au împărțit după firi și înțelegeri. Coana Mița, cunoscîndu-și bărbatul, îl lăsă să petreacă. Trecuse iarăși în casă, la răcoare, cu Mili și Mali, care se țineau una de alta. Amîndouă erau înfoiate în rochii liliachii, cuminți și înspăi-

mîntate de năzbîtiile lui Iancu. Logodnicii se ascunseseră undeva spre lac, vorbind de casa lor, de cîte slugi o să aibă şi de fel de fel de lucruri folositoare. Iar ceilalţi erau risipiţi după lăcomie sau curiozităţi.

Cu înserarea şi cu prelungirea băuturii, care nu se mai sfîrşea, o oboseală începea să se lase. Iancu însă era tot mai aprig, tot mai aprins de ceea ce purta cu el : de pofte, de bucurii, ba chiar şi de uri vechi, pe care nu le putea uita şi pe care vinul le scotea la iveală. Păuna se ţinea de el ca o umbră, dar nu vorbea. Şi asta îl scormonea din adînc. Semn era că se întoarce, dar nici nu putea să-şi lămurească bine purtarea, şi nici nu se cădea ca acum să-şi dea drumul la pornirea veche. În orice caz, dacă ea vine, însemnează că-i e dor, şi dacă îi e dor, tot ce a spus atunci la mînie şi la gelozie nu e adevărat ! Şi Iancu se simţea iar tînăr şi sigur de el şi bucuros nu de ce se petrece acum, ci mai mult de ceea ce are să se mai petreacă în viitor. Se deschisese iarăşi drumul spre obişnuitele lui plăceri şi mîndrii, fără de care n-ar fi putut să trăiască. Că încercase din iarnă să fie altfel şi se simţise înjumătăţit ! Toate parigoriile nu-i folosiseră la nimic. Tot ce a fost de atunci i se păreau neguri şi greutate, iar Paulina Zehi, care se învîrtea mută şi tristă împrejurul mesei, împletindu-şi şi mai stîngaci paşii ei mari prin iarbă, i se păru urîtă, de cum n-a fost niciodată.

Astfel, Iancu, deschis la bucurii de ziua asta mare, de cum nu se ştiuse din tinereţe, se gîndea la el şi scotea din ani şi bunul şi rău, amestecîndu-le. Ameţeala paharelor lasă de multe ori goluri cînd se desface sufletul şi nechemate vin amintirile. Se leagănă şi se clatină atunci, totul, ca deasupra unei prăpastii, între bucurie şi întristare. Şi cel ce petrece, şi ţipă, şi cîntă, şi joacă se opreşte deodată, şi ameţeşte, şi cade ca plumbul, privind în el. Împrejur, la Ivanciu şi la Friţ, beţia era mai grea şi fără răsunet. La cel dintîi, din toropeală, nu mai rămăsese decît gustul acrişor al vinului, răcoreala şi setea ; la cel de al doilea, cîntecul, un cîntec din ce în ce mai încîlcit, de limbă grea, de pîslă, gemete mai mult ce se legau tărăgănat, leneş şi strident de lălăitul leneş al lui Pupăză din

copac. Iancu, pornit pe gînduri, cheful parcă adormea, în lătrături omenești, obosite și rușinoase.

Deodată, însă, după cum îi era obiceiul, se trezi. Se uită în dreapta și în stînga și privi tovarășii pe jumătate adormiți. Și neliniștea limpede a gîndului său, care vînzolea anii și-l purta în clipa de față și iar pleca și nu încet, întretăie iute întîmplări de altădată. Friț îi aduse aminte, cu brecul lui, de înmormîntarea lui Lefterică. Erau alte vremuri atunci, era Jurubița ! Și parcă Iancu simțea și acum, în golul palmei, șoldul ei plin și mijlocul grăsuț din clipa în care a prins-o, a aruncat-o și a plecat la o altă petrecere, altfel pornită, mai tristă, dar cu mai sigură zi de bucurie a trupului după ea. Jurubița mai era pe vremea aceea plăcerea fără umbră și fără îndoială. Dar e mult de atunci, și ochii îi căzură pe Ivanciu. O vedea parcă iar pe Jurubița, de data asta cum se depărtează, cu lăcomia în ea după banii baronului, și cum îl urăște pe el, dorind numai să fie sigură că scapă și că nu o urmărește. Se înrăia, fără ceartă, numai pentru bani. Și nu se poate ca ăsta să nu o fi ajutat și să nu se fi văzut ! Și totul se trase în lături deodată din mintea lui Iancu. Se făcu un gol și de oameni, și de lucruri, și de fapte. Și nu-și mai aminti decît de frica denunțului. Venea parcă de departe, și se făcea tot mai mare, și i s-a oprit sub ochi semnătura bulgarului de pe hîrtia de la procuror. O vedea limpede, și literele pîlpîiau, aveau ca o viață în ele. Trăiau atîta vreme cît trăia și cel care le-a făcut. Că sînt acum într-un dosar uitat, n-are de-a face. Dar au fost. Și el, Urmatecu, l-a iertat pe Ivanciu și la chemat la logodna fetei sale !...

Deodată Urmatecu rînji, și un gînd îi trecu prin minte. Apoi rîse de-a binelea.

— Sculați, măi ! răcni el și îi apucă de ceafă și pe Ivanciu, și pe Friț.

Oamenii se treziră speriați. Iancu ceru să se umple iarăși paharele. Își aruncă vinul cald pe lăutarul din pom și începu să cînte. Cheful se înviora. Ivanciu, dezmeticit de bruma paharului pe care și-l duse la frunte, începu să se înduioșeze :

— Să-ţi trăiască, măi Iancule, fata şi să trăiască şi a mea şi să se mărite ! zise el.

— Să dea Dumnezeu, rablă ! Vino să te pup ! îi răspunse Urmatecu, şi cei doi prieteni vechi se îmbrăţişară.

Apoi Iancu mai strigă o dată, să fie sigur că s-a trezit toată lumea. Şi apucîndu-l pe Ivanciu de umeri, se ridică în picioare împreună cu el. Era ca şi cum ar fi vrut să vorbească, să spună ceva frumos şi cu înţeles despre dragoste şi prietenie. Ivanciu se lăsă moale şi mulţumit. Cei doi oameni, mînaţi de voinţa lui Iancu, făcură cîţiva paşi înspre pomul sub care săltau şi grohăiau nebunii lui popa Gose.

— Drepţi, nebunilor ! ţipă Iancu.

Ionică, Mariţica şi Vasilica ridicară capetele, ca nişte zăvozi pe care îi fluieri.

— Zbughie ! răcni Urmatecu deodată pe cît putu. Zbughie ! şi îl împinse înainte pe Ivanciu, de parcă l-ar fi aruncat în apă, şi-l arătă cu degetul.

Atunci, o tăcere se făcu. O clipă, nebunii se uitară unii la alţii şi săriră deodată în sus. Mariţica, cea mai aprigă, împietri, şi ochii îi scînteiară cu răutate. Apoi, cu un glas subţire, zgîriat şi înalt, de copil care ţipă, începu să strige înspre Ivanciu :

— El, zbughie, Ionică ! El zbughie !

Şi se repezi. Ceilalţi doi au venit după ea.

Într-o clipă, bulgarul a fost trîntit la pămînt, iar nebunii au tăbărît pe el ca o haită. Îi cărau cu pumnii în cap, îl muşcau, nechezau, lătrau, se zgîriau între ei. Ivanciu se pierduse sub mîinile şi picioarele lor. Din cînd în cînd scotea numai cîte un urlet scurt şi un strigăt de ajutor. Se strînsese toată curtea. Friţ şi cu Schweickert au sărit cei dintîi şi au vrut să se repeadă să despartă pe nebuni. Iancu însă i-a oprit. Numai el, cu două sticle de vin, s-a apropiat şi a început să toarne pe maldărul ăsta de oameni încăieraţi, ca apa pe cîinii turbaţi. Văzînd că bătaia nu se potoleşte, el lovi cu sticlele în capul nebunilor, de le făcu ţăndări. Ionică ameţi repede. Vasilica se mai îndemna, sughiţînd : „El, zbughie, Ionică ! El,

zbughie !“ pînă ce Iancu o potoli și pe ea cu un picior în coaste. Ivanciu leșinase de mult. Rămăsese sub pom un morman de oameni amestecați, la care Pupăză se uita cu groază dintre crengi.

— Să vină doctorul să-i ia, că d-aia mi-am măritat fata cu un doctor ! strigă Urmatecu, încercînd să rîdă.

În pumni ținea încă strîns gîturile de la sticlele sparte, în care se tăiase puțin. Voind să se întoarcă la scaunul său, n-a mai putut. Se împleticea. Sîngele i s-a urcat la inimă, iar vinul, la cap ! A căzut în iarbă, a adormit și a și început să sforăie.

Cînd s-au aprins stelele, în casa de la Bălășoieni se îngrijeau răniții. Nu se mai auzeau nici chiote, nici țambal în seara de primăvară. Cheful s-a spart deodată. Doar femeile grăbite alergau prin casă, cu lighene mari, cu ștergare însîngerate și cu bucăți de gheață, pentru a răcori capetele amețite și înfierbîntate de băutură. Doborît, însuși Iancu Urmatecu dormea și parcă încerca, din cînd în cînd, să răcnească prin somn.

XVI

Înainte de a se socoti cu Iancu, Bubi o ascultase o noapte întreagă pe Jurubița. Femeia i-a vorbit aprins, cu planuri îndrăznețe pentru averea asta mare, lîncedă și împuținată, după cum spunea ea, de nepăsarea bătrînului și necinstea lui Urmatecu. Tînărul baron a lăsat-o să vorbească, fără să spună vreun cuvînt, și apoi a plecat singur, pentru cîteva zile, de-a lungul moșiilor sale. Voia să încerce să-și simtă averea, voia să vadă dacă într-adevăr bucuria proprietății se leagă undeva în om. În afară de cele dintîi zile de patimă pentru Jurubița, pe care o dorea și nu se sătura, după cum i-ar fi fost foame ori sete, Bubi se obișnuise de mult să judece și să privească din afară toate împrejurările vieții. Era ca o age-

rime în el, care mai mult lega lucrurile decît le simțea, dar și o răceală și o nepăsare. Cînd i-au trebuit bani mulți, și-a dorit clipa aceasta. Acum, că-i avea, uitase nevoia, pentru că lipsa nu venise niciodată la el cu deznădejde și fără leac. Erau strîmtorări și înciudări ale clipelor de restriște, prin care a trecut cîteodată, dar la fundul lor era totdeauna siguranța unui gînd, că, orice s-ar întîmpla, prin averea de la tatăl său va găsi o ieșire. Iar acum, stăpîn pe toate, avea în sfîrșit o experiență de făcut. Un lucru de seamă, pe care Bubi nu-l știa, din toată frămîntarea aceasta, era că el nu cunoștea viața, ci numai strîmbăturile ei. Căci strîmbătura era la el și bunătatea, și asprimea, și tristețea, și dragostea, pentru că niciodată nu fusese lăsat singur cu ele, niciodată nu arsese pînă la cenușă și niciodată n-a încercat să se ridice din ea prin propriile lui puteri.

În cîteva zile a vizitat tot ce avea. A fost primit peste tot de logofeți, a dormit în conacele sale pe unde nu mai fusese de cînd era copil și a primit rapoarte. A văzut vite, acareturi, lucruri și mai ales fotografii peste tot. Și ele îl furau și nu-l lăsau să se închege după cum ar fi vrut, pentru că Bubi simțea că peste toată averea aceasta trebuia un gînd de rînduială, ca un fel de joc, în care fiecare moșie să vină la rîndul ei, să aducă și să se lege cu celelalte. Și tocmai gîndul acesta el nu-l găsea ! Fiecare amintire îl momea, îl îndepărta, și averea, care era, aștepta. Dar, lipsită de voința stăpînului, nu învia ! Așa cum o simțea Bubi, ea sta mai mult pentru gusturi, care, dacă erau mai mari și mai costisitoare, trebuiau să se sfîrșească și la el, ca și la tatăl său, cu vînzări, iar nu cu lucru și organizată putere. Pentru a se convinge de ființa lui ca proprietar, Bubi a cerut peste tot să vadă hotarele, mai mult ca să-și simtă vecinii și strînsoarea altora, și astfel să se bucure și să învie în ce e al lui. Și astfel a făcut călătorii lungi, cu brișca sau cu trăsura, cu opriri la movile și vecinătăți, sau la maluri de rîuri, sau la gene de păduri, după cum se afla. Și

nicăieri Bubi nu se putea întregi într-un simţ al proprietăţii. Peste tot, lucrurile închipuirii sau idei uscate veneau să-l ameţească. Moşiile, pentru el, nu erau prelungirea şi întregirea fiinţei lui, cum se căznea să le simtă, după tipicul aşa-zişilor proprietari adevăraţi pe care îi cunoscuse cîndva şi pe care acum, într-o rîvnă gospodărească, încerca să-i ajungă, ci erau natură, privelişti, din care ar fi putut să cadă trupuri întregi fără să-l doară, cum nu l-a durut nici pe tatăl său. Dar asta pentru gusturile lui, firește. Căci nu i-ar fi dat prin minte, cu toate ideile înaintate, că aceleaşi trupuri de moşii ar fi putut să cadă pentru ridicarea altora din ticăloşie şi mizerie. Cîteva seri, rămînînd cu el singur prin iatacele ascunde de la conace, a căutat să se lămurească. Şi i s-a părut că toată această lipsă de simţ al proprietăţii, care era atît de aprig la alţii cînd aveau bunurile, sau luptau pentru a le dobîndi prin orice mijloace, ca Jurubiţa, de pildă, la el, după judecata lumii în care trăia, se arăta ca o infirmitate. În realitate, era o lene şi o lipsă de putere care erau aşezate fără clintire la fundul firii lui Bubi.

Tînărul baron Barbu a petrecut, în singurătatea călătoriei sale, cîteva zile bune. Pe măsură ce stăruia însă în cercetarea fiinţei sale, Bubi obosea. Şi, într-o seară, lipsa aceasta de faptă, de luptă şi de viaţă vie îl sili pe Bubi să se coboare în el şi să se privească aşa cum era, cu aprinderi, dar fără încordare, fără legătură, fără putere, fără voinţă. A trebuit să recunoască, în afară de toate nădejdile pe care a încercat să le poarte, cine e. S-a simţit fără putere şi fără gînd limpede de a gospodări şi struni toată averea asta mare, care îl înspăimînta cu trudele şi răspunderile ei. Şi atunci a făcut iute o socoteală, să vadă cît îl va ţine averea asta, aşa cum îl slujise şi pe tatăl său, în prelungirea unei vieţi mai tinere, a lui. Şi s-a hotărît să trăiască, bucurîndu-se de linişte şi de muzică, fără să se mai cerceteze. Cînd s-a reîntors la Bucureşti, era pregătit pentru răspunsul pe care îl avea de

dat Jurubiței. I-a spus lui Iancu, mulțumindu-i, că nu mai are nevoie de el, iar femeia n-avea decît să-și încerce planurile cu cine va voi ! Și dacă lucrurile se vor îndrepta, cu atît mai bine ! De seamă era pentru Bubi faptul că astfel i se vor lua toate grijile. pentru că și la el, ca și la tatăl său, era amestecată ciudat, în nepăsarea pentru avere, în rosturile ei mari, o groază de a nu pierde și a nu strica în amănuntul lucrurilor pe care le stăpînea. În risipa lor era un fel de zgîrcenie. Boierii Barbu, cu averi prea mari pentru ei, aveau suflete de gospodari mărunți, cu grijă să nu le ardă o casă, să nu le moară vitele sau să piardă vreun obiect. Și de aceea, pe lîngă groaza de luptă pe care o aveau, mai bine înstrăinau orice decît să vadă cum se irosește sau se ruinează. O asemenea mîhnire inima lor n-ar fi îndurat, întocmai ca la cei ce nu pot asista la o operație. Și sarcina aceasta și-a luat-o Jurubița, iar Bubi era bucuros.

În cîteva luni numai, au apărut pe unele dintre moșii îmbunătățiri care aveau să dea roadele mult mai tîrziu, dar și vînzări și ipotecări de alte trupuri. Jurubița și Gună erau de părere că, înainte de orice, trebuie să aibă bani mulți, pentru a putea face față oricărei împrejurări și mai ales pentru a investi în condițiile cele mai avantajoase în noile lucrări. S-a hotărît de asemeni că se va continua fabrica începută de Bubi, însă ca o întreprindere mult mai mare.

— Boierii cînd fac o fabrică se gîndesc la oglinzi, iar nu la sticle de lampă ! spunea Jurubița, însemnînd în acest fel, și de multe ori, cu orice împrejurare, nepriceperea fostei administrații.

O înviorare era peste tot, neîndoios. Gună se ocupa de moșii, de arături, de însămînțări și de întreaga gospodărie. Jurubița lucra la București. Alerga, controla, cerea socotelile în fiecare seară lui Serian și, mai ales, comanda. Iar Bubi semna împrumuturile și vînzările.

Toată munca aceasta Jurubița și Gună o făceau fără să se fi hotărît un ban pentru ei. Lăsau la voia lui Bubi,

iar Bubi nu se gîndea la așa ceva. I se părea firesc și nu simțea așteptarea celorlalți. Cu încetul, însă, starea aceasta de lucruri a schimbat ceva în legăturile între cei trei oameni. Deși Bubi era stăpînul, ceilalți l-au făcut să simtă stădania și gîndul cel nou, care era al lor. De aceea, un fel de ton glumeț, de ușoară bătaie de joc întovărășea mereu purtările lor. Baronul își dădea seama și nu îndrăznea să răspundă. Iar pentru a-și păstra întreaga mîndrie, se închidea singur cu cărțile lui, în patima pentru muzică, unde nici Jurubița, nici Gună nu puteau să-l ajungă. Și astfel viața se putea trăi.

În aceste mari prefaceri, cu îndrăzneli și proiecte pentru viitor, din care abia se vedeau începuturile, fosta avere a bătrînului Barbu semăna cu un uriaș șantier. Erau sorți de cîștig, dar în timp și în desăvîrșire. Acum, însă, totul era șubred, înjumătățit, deschis. Dacă ar fi venit o împrejurare neprielnică, averea s-ar fi prăbușit, și cine știe ce s-ar fi ales de ea !

În casa bătrînească a Barbilor, lumea nouă a Jurubiței adusese deprinderi de dincolo de gusturile și mulțumirile lui Bubi. Mesele din gospodăria lui Licureanu s-au mutat aci, și, cu ele, nelipsitul Potamiani și, din cînd în cînd, și procurorul Hangiu. O apropiere se făcea tot mai mare între procuror și Jurubița, mai ales după înfrîngerea lor prin hotărîrea de pe patul de moarte a bătrînului Barbu. Oamenii aceștia intrau acum în casa lui, unde bătrînul trăise o viață întreagă, unde amintirea lui mai era în lucruri și în duhul încăperilor. Și-i simțeai cum urmăresc să dezlege tainele locului acesta, care le-a fost oprit. Bubi îi îngăduia, le vorbea puțin și-i părăsea iute. Chiar în casa lui își găsise o singurătate și se refugia în ea.

Strecurarea celor doi străini de orice rost în moștenirea boierească a Barbilor a fost la început sfioasă. Ea s-a făcut pe cîte o vorbă aruncată în fața vreunei fotografii sau unui tablou de familie, pe prețuirea unui lucru, luat de la locul său, cîntărit și așezat iarăși cu oarecare grijă, însă și cu un zîmbet, sau pe vorbe cu două înțe-

lesuri, aruncate în sonoritatea încăperilor mari, care le prelungeau ca un ecou. De la o zi la alta, oamenii îndrăzneau însă din ce în ce mai mult : mai șters, mai discret, Hangiu ; mai obraznic și înrăit, Potamiani. La acestea toate, se adăuga și critica tîrzie, de după moartea bătrînului Barbu, pe care Jurubița o avea mereu pe buze cu orice lucru nou și nepriceput sau lăsător descoperit în administrarea averii. Femeia nu-l ierta în nici o împrejurare pe fostul stăpîn. Se răzbuna și se prețuia în același timp. Și, în felul acesta, Jurubița, Potamiani și Hangiu (Gună mai puțin, și după fire, și după duioșia amintirilor din copilărie), bucurîndu-se de averea Barbilor, de la o masă întinsă pînă la o mai mare chiverniseală, nu încetau o clipă de a vorbi de rău de a-și bate joc de fostul stăpîn.

Față de Bubi, firește, lucrurile se domoleau oarecum, căpătînd oarecare cuviință. Numai Panaiotache nu se putea abține și, din cînd în cînd, scăpa cîte o vorbă despre cine știe ce întîmplare din trecutul familiei sau despre ridicolul vreunei fotografii. Atunci baronul se întuneca. Jurubița se trezea numaidecît, făcea un semn de îngrijorare grecului, și acesta, cu o îndemînare prefăcută, pentru care nu-și dădea o prea mare silință, încerca să îndrepte cu alte vorbe. Ceea ce însă nu se fereau să-i arate lui Bubi neîncetat era deosebirea de avere între el și ei. El era „bogatul fără griji", „fericitul", „asiguratul", Ei erau oamenii deschiși la toate întîmplările vieții și nesiguranțele !

„Cînd ai la spate bani să-i mănînci cu lingura, ce-ți mai pasă de ceilalți ? !" spuneau cînd unul, cînd altul dintre cei trei.

Era o stăruitoare acțiune de răspundere și de rușinare a lui Bubi. Și, pînă în cele din urmă, au izbutit. Nelegat în nici un fel, cum se simțea, de bogățiile lui ; obosit de gîndul unei rînduieli ; înspăimîntat de ideea de a risipi și de a rămîne pe drumuri, dar dorindu-se și liber „chiriaș al vieții", cum ar fi vrut să fie, după o vorbă pe care o auzise cîndva și care îi plăcuse, Bubi,

frămîntat de toate simţurile acestea contradictorii şi mai ales bun şi delicat, mustrîndu-se amarnic de orice amărăciune ar fi adus oricui, ţinea să aibă în jurul său mulţumirea sufletelor şi bucurii statornice şi nesupărătoare. Ca toţi oamenii slabi, el năzuia, pentru el şi pentru alţii, la o scurgere senină de vreme. Nedreptatea adusă de viaţă, ca şi luptă, grija, supărarea, înnourarea îl făceau să sufere. Şi vina aceasta de a fi bogat, care i se arunca deschis în fiecare zi, pe toate tonurile, şi la care el nu răspundea, îl rodea adînc. Ajunsese şi el să se simtă vinovat, în cele din urmă, şi vinovat mai ales faţă de cei mai de aproape de el, pentru că, în afară de Potamiani, pe toţi ceilalţi baronul şi-i credea prieteni. Izbutiseră, cu toată agerimea lui de avere, să-i lase această impresie, fiind săritori în cine ştie ce împrejurare măruntă, aşezîndu-se între el şi grijile vieţii, sau la cine ştie ce vorbă din afară, sau primejdie, spunînd „noi" şi strîngîndu-se împrejurul lui Bubi. Şi această mică apărare personală pe tînăr îl liniştea şi îl încălzea. Simţămîntul acesta de comunitate, cu grijă de el, îl bucura, trezindu-i recunoştinţa.

În felul acesta, Bubi ajunse într-o bună zi la gîndul unui dar pentru Jurubiţa. Îşi aminti astfel de vechile trupuri de moşii despre care fusese vorba demult, cînd cu fabrica şi banii pe care îi căutau. Zidurile şi Gliganul erau tocmai ce-i trebuia. Cu acelaşi cusur ca şi atunci, stînd peste mînă pentru o bună gospodărire (i-o spusese şi Gună de curînd), peticele astea de pămînt nu erau o înstrăinare prea mare, şi totuşi la un loc nu erau de lepădat. Să fi făcut cinci sute de pogoane împreună, şi atît era destul pentru o femeie. Pe sub nepăsarea lui obişnuită, mai era în Bubi o grijă şi o zgîrcenie. Îşi simţea singur mîna strînsă şi frica, de multe ori. Dar pentru munca şi devotamentul Jurubiţei, şi mai ales pentru dragostea lor de odinioară, din care rămăsese pentru baron o duioşie molcomă, fără nici o bănuială şi cu încredere, femeia merita această bucurie. Actul de danie s-a făcut în aprobarea tuturor. Gună mai ales era fericit. După socoteala lui, îşi aştepta şi el rîndul. Iar Bubi, de

mulțumire, își ieșise din tăcere și întunecare, și, ca odinioară, el însuși se îngriji de o masă bună, prin care să se prăznuiască întîmplarea aceasta. Așteptau cina, tot ei, cei obișnuiți, în sufrageria cea mare, îmbrăcată în stejar, luminată de lămpi înalte de bronz la cele patru colțuri. Jurubița avusese grijă să întindă serviciile de zile mari și întreaga argintărie grea, cu stema în aur, a baronului. S-a mîncat bine, s-a băut și s-a rîs. În salonul portretelor trecuseră la cafele și lichioruri.

Pe masa de marmură trandafirie, în jurul căreia s-au strîns odinioară prietenii politici ai bătrînului Barbu așteptînd jurămîntul, se lumina ca și atunci cu sfeșnice mari. Sticlele de lichioruri prindeau razele în culorile lor, felurite și străvezii. Potamiani, ahtiat și setos, se așeză lîngă ele, alegînd pentru fiecare un păhărel. Și o convorbire domoală începu.

S-a vorbit și despre politică, și despre gospodărie. Panaiotache, nepotolit, cu limba lui înveninată, povestea ultimele întîmplări de la club, și despre nepriceperea conservatoare, și intrigile liberale. Jurubița, aducîndu-și aminte de cine știe ce ordin de dat, sau scrisoare de scris la furnizori sau vreunui antrepenor, îi poruncea deodată lui Gună să nu uite, și Gună asculta. Hangiu povestea de cîte un caz de la tribunal, și fiecare, din lumea lui, aducea vești și păreri. Peste toți, însă, din ce în ce mai tăios, cu glasul mai tare, aproape fără cuviință, revenea Potamiani. Ceea ce spuneau ceilalți el nu auzea, și de unul singur își urma firul gîndului. Mai ales că, de la o vorbă la alta, se simțea cum păhărelele golite cu nesaț urcă în el și îl înfierbîntă.

— Să trăiești, frumoaso ! Iată-te și proprietăreasă ! Că de acum numai doi am mai rămas golani ! zise el, bînd în cinstea Jurubiței.

Aceasta roși de bucurie și mulțumi.

— Că baronul o fi cum o fi, dar inimă bună are ! mai zise grecul sorbind.

De foarte multă vreme, din seara în care Bubi îl pusese la locul lui, Potamiani nu mai îndrăznise să vor-

bească despre Bubi spunîndu-i baronet. Bubi îl iertase, crezînd că şi-a îndreptat pentru totdeauna greşala. Tînărul boier ştia ce se ascunde sub vorba asta batjocoritoare în mintea gazetarului. Şi pentru dispreţul şi pentru insulta pe care le arăta, nu i-o îngăduia, căci Bubi, cu toate promisiunile lui tinereşti şi ideile nouă, ţinea la titlul pe care-l purta mai mult chiar decît la avere. În ce-l privea pe Potamiani, cu interes de mese bune şi băuturi scumpe, se ferise cu grijă de a mai rosti cuvîntul supărător, deşi îi stătuse pe buze de multe ori. Acum, de bună seamă tăria lichiorurilor înghiţite cu lăcomie îl făcuse să uite măsura. Jurubiţa, de cum l-a auzit, a încercat să-l oprească. I-a făcut semne, a schimbat vorba şi l-a rugat pe Bubi să le cînte ceva la pian, mai ales că-l văzuse întunecîndu-se şi privind cu un ochi aspru pe gazetar. Dar clipa mocnită de multă vreme îşi făcea drum. Bubi nu avea de gînd să lase să treacă uşor cuvîntul spus, găsind prilej de răfuială cu Potamiani pentru tot timpul neplăcut cît a fost silit să-l îndure, iar Panaiotache, ameţit, avînd poftă să spună adevărul şi să-şi cureţe sufletul de povara invidiei şi clevetirii, părea gata de luptă. De aceea, făcîndu-se că nu înţelege semnele Jurubiţei, el repetă cu nepăsare :

— E băiat bun baronetul ! Zău că e bun !

De data aceasta, însuşi procurorul Hangiu interveni :

— Prietenul meu Barbu îşi are, domnule Potaniani, îngăduinţele lui, după cum şi mintea şi inima lui le arată ! Şi e bine, cred, să ne respectăm unii pe alţii şi să nu depăşim măsura, spuse el cu un glas hotărît.

O enervare tot mai vădită însă pusese stăpînire pe gazetar. Simţea cum i se umple gura de vorbe care îşi căutau şirul şi voia să înceapă fraze lungi, cu usturătoare cuvinte vii, legate şi pornite iute, de cum îi era obiceiul, ca nimeni să nu-l poată întrerupe şi să-i stea împotrivă. Dacă ar fi fost să-şi asculte pornirea, ar fi trebuit să fie violent, mojic chiar, şi îşi mai dădea încă seama că aşa ceva nu se cade. Îi trebuia însă o idee în jurul căreia să adune tot ce avea de spus. Şi privind

nesigur împrejur, ochii i se opriră pe stema de baronie așezată de ani de zile sub sticla în care se păstra. Și lui Potamiani i se păru că a găsit ideea, făcută pe măsura lui, pe care numai el ar fi putut să o mînuiască, pentru că avea deprinderea și cunoștințele necesare. Și, de aceea, ca și cînd, foarte atent, ar fi vrut să prindă și să deslușească o nuanță, își șopti singur, dar destul de tare, cuvintele, pentru a fi ascultate :

— Baron — baronet ! Hm ! Mare deosebire nu e ! Unde vedeți voi nenorocirea ? ! Că în heraldică mă pricep eu mai bine decît voi !

O dată cu obrăznicia și perfidia grecului, creștea însă și mînia lui Bubi. Abia dacă brațul întins al Jurubiței l-a putut opri să nu sară.

— Să stăm, mă rog, și să judecăm heraldicește ! zise Potamiani și se porni. Să citim semnele și să vedem ce e în spatele lor ! Și se sculă, se apropie de stemă și începu să arate cu degetul : — Văd într-un prim pătrar, cum se zice, spuse el, un snop de grîu ! Înțeleg : astea sînt moșiile ! Văd apoi un trident ; o înțeleg și pe asta : e o furcă în coasta rumânilor ; la dreapta, apoi, stă o apă : e semn că neamul se trece ; iar licorna, care e animalul simbolic al curățeniei și al nevinovăției, dumneata să ni-o lămurești, duduie !

Și după această necuviință, Panaiotache Potamiani se întoarse către Jurubița și începu să rîdă tare, cutremurîndu-se, lărgind gura lui udă de băutură, cu gingiile desculțe și dinții mari și lați, îngălbeniți de tutun.

Ca niciodată atunci, Jurubiței și prietenilor ei le-a fost dat să vadă mînia tînărului baron dezlănțuită.

— Ieși afară ! Să ieși numaidecît din casa mea, că de unde nu, pun slugile pe tine ! începu Bubi să strige, stăpînindu-se cu greu.

În necuviința lui, Panaiotache a voit să mai întîrzie. Bubi s-a și îndreptat către el cu cîțiva pași. Atunci a sărit procurorul și, luîndu-l de braț pe gazetar, a ieși cu el și au plecat împreună. Gună, fără să rostească o vorbă, a

părăsit camera pe nesimțite. Jurubița a alergat după el și au stat mult de vorbă pe scară. Cînd s-a întors, l-a găsit pe Bubi palid, ghemuit într-un fotoliu. Și n-a avut nici un cuvînt de prietenie și de apropiere pentru el. Ba, dimpotrivă, după o lungă tăcere, ea spuse cu un glas neted, de parcă i-ar fi adus o veste :

— Ai să plătești scump nesocotința asta : Potamiani e rău și nu iartă ! și apoi iarăși a tăcut.

Bubi ridică ochii înspre ea și o privi ca și cum ar fi văzut-o pentru prima oară. Îl stăpînea o mirare și o neînțelegere.

— Ce-ai spus ? întrebă el, ca și cum n-a priceput ceea ce a auzit.

— Că o să te coste mult nebunia ta de a-l da pe Potamiani afară din casă ! răspunse ea.

— Bine, zise Bubi nedumerit, dar a fost necuviincios !

— Era beat !

— A fost obraznic cu tine !

— Eu mi-am dat seama și, după cum ai văzut, n-am spus nici un cuvînt ! făcu Jurubița cu o plictiseală vădită. Astăzi, ifosele nu mai folosesc la nimic ! Ai auzit ce crede el despre boierie ! Dar, la urma urmelor, tu ai să pătimești, și ce-mi pasă mie ? mai adăugă femeia și se ridică să plece.

Bubi, din cîțiva pași, a fost lîngă ea. Simțea cum se încarcă de o putere tulbure, mînioasă, pentru că simțea că în Jurubița se ascunde o ființă nouă, necunoscută și rea. Orice ar fi crezut, numai că, după scena întîmplată, Jurubița ar putea să nu fie alături de el, asta nu și-ar fi închipuit niciodată ! De aceea, întorcînd-o din drum, o sili să vorbească.

— Dacă tu ai poftă să te cerți cu toată lumea, n-ai decît ! începu ea să spună cu tonul cu care, în sfîrșit, se dezvăluiesc adevărurile. Eu însă mai am nevoie de oameni. Și, apoi, la Potamiani știi bine că țin ! Cu mine a fost întotdeauna cuviincios și nu înțeleg să gonești astfel prietenii din casa noastră !

— Casa ta ? ! țipă deodată Bubi, de parcă ar fi fost lovit.

— Și a mea ! răspunse Jurubița, apropiindu-se de el, înfruntîndu-l și privindu-l aspru și cu îndrăzneală.

— Asta, niciodată ! făcu baronul. La moșii, fă cît oi pofti pe stăpîna, că așa vreau eu ! Aci, însă, sînt la mine acasă !

Jurubița șuieră o frază înjumătățită de mînie.

— Ai început să prinzi curaj și să ridici capul ? !

— Niciodată nu l-am plecat !

— Și nu l-ai avut !

Și o ceartă aprinsă, cu uri vechi, cu insulte, cu acuzări, cu hotărîri mari pentru viitor, începu între cei doi oameni. Bubi era violent, dar era de bună-credință. De aceea, de cîteva ori a știut să se înfrîneze, să coboare, să ia cuvinte și tonuri mai blînde, să caute chiar o iertare și o împăcare. Jurubița, însă, era de neînduplecat. Și de cîte ori bunătatea și îngăduința lui Bubi erau aproape să stingă mîniile, și cuvintele lui erau gata să așeze iar lucrurile în vechile lor rosturi de înțelegere, reaua-credință, încăpățînarea și toanele Jurubiței aprindeau iarăși ura și cearta dintre ei. Femeia amenința și batjocorea. Și nu vrea să se împace. Iar Bubi nu vedea și nu înțelegea. Noaptea, tîrziu, s-au despărțit cu ultime amenințări. Jurubița n-a mai venit în dormitor. Și-a găsit loc într-o altă încăpere, iar Bubi, înainte de a adormi, a auzit pași prin casă, în camerele goale de deasupra lui, și duduieli parcă pe scări și mai multe glasuri de slugi trezite din somn. Înciudat, n-a mai voit să cerceteze. Și-a închipuit că sau Jurubița nu se simte bine, sau își pregătește o cameră în care să se culce. Și, zbuciumat, cu sufletul greu, plin de dezgust, dar și de neliniști, a adormit.

A doua zi dimineață s-a trezit cu o rază de soare pe ochi, furișată printre perdelele de catifea. Și-a adus aminte de cele petrecute noaptea și a încercat să-și dea bine seama că nu a visat. Dintr-o fire blajină ca a lui,

odihna spulberase înrăirile și mîniile. Se simțea iarăși liniștit și îi părea rău de tot ce spusese și făcuse. Iarăși o mare nevoie de înțelegere, de prietenie și încredere creșteau în el.

Dealtfel, și dimineața aceasta de primăvară tîrzie — era la sfîrșit de mai — cu lumina ei îi aducea uitarea și voioșia. Fără a mai păstra nici un parapon, fără a mai avea nici un gînd ascuns, se pregătea de împăcare. Cu nerăbdare, zîmbind la gîndurile bucuriei pe care o va face, el caută într-o cutie veche de piele printre diferite giuvaeruri și găsi un inel prelung, cu o peruzea mare, împrejmuită de briliante.

Era prețul împăcării. Ieși în antreu și culese de pe toate mesele florile așezate, în ajun, prin glastre, pentru sărbătoarea dată în cinstea Jurubiței, proprietară pe Zidurile și Gliganul. Și încărcîndu-și brațele cu stînjenei și cu bujori, el începu să alerge prin casă, căutîndu-și iubita în camera în care se va fi ascuns. O striga prelung, cu duioșie, așteptînd să-i răspundă.

Cînd cobora scara, din umbră, s-a desprins însă mama Mitana și i-a tăiat drumul.

— Conița nu mai e nicăieri, spuse ea, pentru că a plecat ! și privi în jos, rușinată.

— Ce ? ! strigă Bubi. A plecat ? Cînd ? Unde ? Cum ? Cu cine ?

— Cu conu Gună, să fie o jumătate de ceas ! adause bătrîna. Am auzit cînd au poruncit vizitiului să-i ducă la gară.

— Avea și cufere cu ea ?

— Vreo trei !

— Și nu ți-a spus nimic, nici un cuvînt pentru mine ?

— Ba da ! Mi-a spus să vă las să dormiți cît de mult, că v-ați culcat tîrziu și trebuie să fiți obosit !

Lui Bubi i-au căzut florile din brațe. O clipă, și-a lăsat capul pe un umăr, și mama Mitana și-a prins stăpînul în brațe, liniștindu-l.

— Să-mi vină trăsura ! Mă duc la gară ! și alergă să se îmbrace.

Căldura zilei de mai învia Bucureștii cu o verdeață fragedă și o mireasmă proaspătă de pămînt. Străzile erau pline de oameni care alergau după treburi, dar se și bucurau de primăvară. La Gara de Nord, de unde plecau trenuri puține, cheiurile erau încărcate de munți de cufere, aruncate cu strigăte și larmă de hamali. În fața vagoanelor cu destinații îndepărtate stăteau grupuri de oameni ce-și vorbeau iute, cu nerăbdarea și neliniștea plecării. Unii rîdeau. Alții îi priveau stăruitor și lung pe cei ce rămîneau. Cîțiva plîngeau.

Bubi căuta, încercînd să nu fie văzut, spunîndu-și mereu același lucru :

„Ce curios... Nici nu m-aș fi gîndit că am să viu astăzi la gară !“

Și în nedumerirea aceasta a lui Bubi era și mirare, și mîhnire, și curiozitate, și aprindere. În sfîrșit, așteptînd cu emoție clipa în care îi va recunoaște, i-a zărit, în cele din urmă, la vreo cîțiva pași departe de el. S-a ascuns deîndată după un maldăr de bagaje, pentru ca să-i privească mai bine și să nu fie văzut. Jurubița și Gună erau fericiți, după semne și după purtări. Ea stătea la fereastra vagonului și primea toate lucrurile pe care Gună i le cumpăra neîncetat : bomboane, fructe și flori... El se apropiase mult de vagon, întinsese mîna, o prinsese pe a ei prin fereastră și își vorbeau lucruri pe care numai ei le auzeau. Bubi a crezut o clipă că Gună nu pleacă. Și atunci a încercat să se ierte singur de bănuială. Ba încă mai întrevedea și o bucurie : să plece și el, și pe drum să se ducă pînă la compartimentul Jurubiței, care, sigur, va fi cu perdele trase, să bată la ușă politicos și să întrebe : „E voie, doamnă ?“

Așa se mai gîndea Bubi cînd s-a dat semnalul de plecare. Atunci a auzit-o lămurit pe Jurubița, cu un glas pe care îl cunoștea foarte bine, spunînd :

— Urcă-te, dragule ! Să nu ți se întîmple ceva !

Și Gună, sprinten, mlădios, se agăță de scara vagonului. Trenul porni încet, spre nedumerirea lui Bubi. Bine, nici el nu știa ce are de făcut. Cîteva vagoane trecură pe lîngă el. Și trenul era aproape să fugă pentru totdeauna, cînd Bubi se agăță de ultima scară. De ce s-a urcat, nu știa, dar simțea că trebuie să facă așa. A găsit un loc într-un compartiment, unde doi domni bătrîni discutau ceva, ceea ce, pesemne, el nu trebuia să audă, de vreme ce au tăcut la intrarea lui. Trenul sărea peste ace și începuse cîntecul său obișnuit, clătinînd pe cei trei călători pe locurile lor.

Orașul se sfîrșea rărit, în case scunde, ce se risipeau, se desfăceau tot mai mult unele de celelalte, pregătind parcă trecerea înspre cîmpia în care se pierdeau. Stațiile cu nume cunoscute erau tot atîtea opriri. La toate, Bubi alerga dintr-o parte în cealaltă a compartimentului, pentru a privi și a se asigura că Jurubița și Gună n-au coborît. Cei doi domni, după ce l-au privit lung, au început iarăși conversația întreruptă. Vorbeau aspru despre moravurile nouă, averile mari care se duceau și odată cu ele și despre o anumită lume, și vorbeau mai ales despre femei, despre necredința și lăcomia lor, a celor mai de jos mai ales, care voiau să ajungă. Gîndeau la alte vremi, poate și cu apucături de stăpîni, cărora nimeni nu îndrăznea să li se împotrivească, poate și cu ciude vechi de pe urma unor întîmplări pe care fiecare le ascundea. Credeau și într-un frîu tare, ce trebuie să stea în mîna bărbatului, căci numai lui îi e dat să știe încotro să o apuce.

— Femeia e ca vrabia ! spunea unul. Se hrănește cu firimituri. Dacă-i dai pîinea întreagă, o spurcă !

— Că bine grăiși ! îi răspunse celălalt.

Și urmau apoi pilde peste pilde de averi irosite, de femei ticăloase și de bărbați lăsați. La început Bubi a crezut că vorbesc pentru el, și sîngele i-a năvălit în obraz. În curînd, însă, după tonul lor molcom și îndepărtat, își dădu seama că se înșală. Că l-ar fi putut lua drept unul

dintre cei mulți, poate, dar de asta puțin îi pasă ! Nu-l cunoșteau, nu-i cunoștea. Și ascultînd la ei, începu să creadă că au dreptate.

Cei doi oameni erau bătrîni, greoi și stîngaci. Se vedea după felul cum își aprindeau singuri țigările sau căutau un obiect de care aveau nevoie. Dar erau curați, cu hainele și buzunarele bine rostuite. Se deslușea, după grija fularelor, a batistelor, tabacherelor și a pungilor, fiecare lucru hotărît la locul său, că n-au plecat de acasă la voia întîmplării, aruncînd cum dă Dumnezeu lucrurile unele peste altele, ba mai și uitînd și pierzînd. Se simțea că lîngă ei a stat cineva, cu grijă, cu dragoste pentru nimicurile și rosturile vieții lor, cineva care nu le-a dat drumul în lume pînă ce nu le-a pus la îndemînă tot ce le trebuie, pentru drumurile scurte și aceleași ale zilei.

În pachete frumos legate, se vedea că aceleași griji acum, la drum mai lung, trecuseră dincolo de tot ceea ce, monoton, devotat, simplu și cu o anumită gingășie, femeia (poate tovarășa de o viață întreagă) trebuie să știe să dea soțului ei. Bubi se gîndea acum cine sînt toate femeile care sînt alături de bătrînii aceștia. Fiice, surori, soții poate ? Și tînărul baron a înțeles că, dacă vorbesc astfel, bătrînii nu pot jigni, nici scădea pe femeie. Căci femeie, pentru ei, însemna trăinicie, grijă, devotament și recunoștință. Tot ce nu ajunsese pînă acolo era lepădătură, cum îi scăpase unuia o vorbă mai aspră, și Bubi se gîndi la Jurubița, la dragostea lor, la slăbiciunea lui și la îndrăznelile ei, și fu rușinat și trist. Convorbirea celor doi bătrîni îl domolise din aprinderile lui necurate. Atunci, dacă ar fi putut să coboare și să se întoarcă, ar fi făcut-o bucuros.

Trenul urca din greu. Se auzea gîfîitul mașinilor în valea care îl înmulțea ca un ecou, după cum fîșîitul Prahovei, spumoasă printre stîncile de lîngă linie aducea un frig în căldura încă plăpîndă a soarelui de primăvară. Se apropiau de Sinaia. Indiferența și cumințenia, trecută cîtva timp prin sufletul lui Bubi, ce-și găsise numai o

cumpănă trecătoare, s-au risipit. Era aproape sigur că aici vor coborî Gună şi cu Jurubiţa. Şi o emoţie îl cuprinse iar, şi cu ea o nesiguranţă. Ce are de făcut ? Să se ducă la ei, să le vorbească, sau numai să-i urmărească, să-i lase să se aşeze şi apoi să-i caute, să le arunce în faţă mişelia lor şi să le ridice toată încrederea lui ? O gheară i se prinsese de piept şi îl supăra, şi o nelinişte îl agita.

La Sinaia au coborît cei doi domni. Le-a ieşit înainte un grup de domnişoare vesele şi o doamnă bătrînă, de bună seamă soţia unuia dintre ei, înconjurată de fiice sau nepoate. S-au îmbrăţişat şi deîndată s-au reîntors la viaţa lor obişnuită. Drumul rupsese numai cîteva ore din ea. Şi, veseli, au pornit spre trăsuri, fără să mai ia seama la nimeni. Bubi a rămas singur pe peron, cu ochii aţintiţi la vagonul pe care îl urmărea. Nici o mişcare. Toţi călătorii, veniţi pînă aci, plecaseră. În jurul trenului se făcuse iar liniştea de dinainte de sfîrşitul opririi. Şi Bubi a văzut la fereastră capetele îndrăgostiţilor, cu tîmplele lipite, cu aceleaşi zîmbete de fericire, aplecate puţin, să privească munţii şi să se bucure. La pornire, singur în compartimentul său, el nu mai putu să stea locului. Se plimba neliniştit, fuma, frămîntat mai ales de neînţelegere. Au trecut iute prin cele cîteva localităţi de unde Carpaţii creşteau tot mai înalţi. Răcoarea şi prospeţimea aerului intrau prin ferestrele deschise, ajutîndu-i respiraţia grea, apăsată ca de povară, cînd trenul se opri, înţepenindu-se pe frîne, la Predeal.

Tînărul baron a sărit deîndată pe peronul neobişnuit de lung al gării de graniţă. Doi soldaţi umblau liniştiţi pe lîngă vagoane, iar la capătul celalt al cheiului fluturau drapelele maghiare. Bubi îşi aduse aminte că tot aşa a cunoscut-o pe Jurubiţa, la o altă margine de ţară. Cît timp trecuse de-atunci şi, cîte lucruri s-au schimbat ! Era numai o simplă potriveală, gîndi el. Apoi socoti că foştii lui prieteni s-au ferit de Sinaia pentru a fi mai greu de găsit. Predealul, mai departe, mai puţin cercetat,

avea căsuțe pierdute sub brazi, în care o dragoste vinovată se poate ascunde mai bine. Și Bubi, cu sufletul la gură, în așteptarea hotărîrii lor, îi pîndea. Tinerii au coborît cei din urmă. Veneau după ei doi hamali, care duceau cu greu o mulțime de geamantane. Un al treilea primise de la Gună o hîrtie pentru bagajele cele mari. Erau semne de drum lung, în care Bubi tot nu voia să creadă. Gună, luînd-o de braț pe Jurubița, care mergea încet, întîrziind să privească toate lucrurile acestea nouă pentru ea, s-a îndreptat spre vamă, unde pe un pod, bătut cu șine de fier, îi așteptau geamantanele pentru revizie. Bubi trecuse de atîtea ori granița și cunoștea bine toate formele acestea. Acum trebuia să creadă : Gună și Jurubița plecau, fugeau mai degrabă, în străinătate. Unde ? Poate la Viena, poate mai departe, cu fericirea de a nu mai fi supărați de nimeni și mai ales de el. Baronul își dădu seama că tot ar mai fi în puterea lui să-i întoarcă. Dacă ar voi, ar răsări între ei, cerîndu-le socoteală de faptele lor, denunțîndu-i ca hoți, pentru a convinge poliția să nu-i lase să plece. Și o clipă, nu a fost urîciune pe care pofta de răzbunare a lui Bubi să nu și-o închipuiască. Mai era încă atît de tare încît să le poată zădărnici bucuria și plecarea. Acum îl durea mai mult batjocura decît dragostea și prietenia înșelate. Era o durere cum Bubi nu mai încercase niciodată ! Parcă l-ar fi pălmuit cineva în lume, iar în jurul lui se strînseseră oameni mulți și rîdeau de el. Nici mărturisirile făcute cîndva Jurubiței, nici banii pierduți, nici daniile, nici duioșiile lui de odinioară nu se întorceau atît de cumplit împotrivă-i ca rușinea aceasta. Vreme îndelungată el se crezuse cel care trebuie respectat și pentru averea, și pentru numele său și mai ales pentru tot ce purta cu el, în suflet și în minte. Dacă se simțise bine cîndva, între Gună și Jurubița, era tocmai pentru acest lucru. Pe ea o iubea, iar la el ținea. Și-i plăcea să se simtă mai mare și mai sus decît ei, plătind cu generozitate o supunere, o ascultare și un respect. Și era atît de sigur de acești doi tovarăși găsiți de el în viață, încît acum prăbușirea venea cu

mînie și cu lăturalnice și închipuite acuzări, în care poate dreptate nu avea, dar pe care gîndul silit în împrejurări grele să recunoască un fapt ce nu se mai poate schimba le născocește, ca pe tot atîtea ușurări. Îi acuza de a nu-i fi vorbit deschis ; ba de a nu-i fi spus Jurubița că nu-l mai iubește, și de a nu-i fi cerut un ajutor în dragostea ei cea nouă. Lucrurile pe care niciodată nu le-ar fi înțeles sau admis, acum toate i se păreau mai limpezi, mai firești decît ceea ce i se întîmplă. Și, furat astfel de ceea ce ar fi trebuit să fie și mai ales neuitînd nici o clipă cine e, Bubi se îndepărtă de mînie și de sfaturile ei, simțind puterea să nu-și găsească răzbunarea în cine știe ce gest nesocotit.

Mașinile fluierau ascuțit, primind răspunsuri din văile îndepărtate. În zornăit de lanțuri și smucituri de vagoane, trenul se rupea și se alcătuia din nou, dincolo de închipuita graniță a țării, pe pămînt străin. De-acum Bubi n-ar mai fi putut ajunge nici la ei, nici la îndrăgostiți. Pe după un grilaj înalt, care tăia în două peronul gării, se trecea în străinătate. Și Bubi i-a văzut iarăși, dincolo de această despărțitură, strînși unul lîngă celalt, pe Gună și pe Jurubița, cum, veseli, înconjurați de geamantane și de oameni pe care îi plăteau, căutau locuri și se urcau în trenul pregătit să-i ducă departe. Deodată, a voit să îi strige, să le rostească numele. Dar s-a oprit. S-a apucat cu amîndouă mîinile de zăbrele, a închis ochii și a sugrumat, cît a putut, tăria fierului. Apoi, după cîteva fluierături scurte, trenul s-a pus în mișcare și a pornit ușor, scăpat de povara urcușului, dîndu-și drumul în lume, pe valea de dincolo de creasta Carpaților. Iar Bubi, obosit, părăsi gara și luă drumul pădurii, ducîndu-se să-și caute un loc singuratic, unde să poată să plîngă în voie.

Nunta doctorului Matei Sîntu și a Amelicăi fusese hotărîtă pentru luna septembrie.

— Logodnele lungi nu sînt bune ! spusese coana Mița. Dacă avem bani să ne îngrijim de toate, și, slavă Domnului, avem, de ce să mai aștepte copiii ?

Toată vara, Amelica a stat cu tatăl ei la București și s-a ocupat de trusou și de rochii. Doctorul aducea în fiecare zi fie flori, fie bomboane. Petreceau ceasuri lungi împreună și o prietenie se legase între cei doi tineri. Nașii aleși au fost profesorul Petre, șeful lui Matei, și domnița Natalia.

— Unul de-al băiatului, și unul de-al fetei, că prinde bine ! spusese Urmatecu.

Avea să fie nuntă mare. Urmatecu poftea pe toți cunoscuții ; doctorul Sîntu, cîțiva colegi, că bruma de familie pe care o avea îi era departe și n-ar fi primit să vină la o nuntă boierească. Nașii însă erau rugați să cheme pe cine voiau, și, la fel, și unul din cei mai de seamă musafiri : State Iacomin.

Cu ocazia nunții, Iancu Urmatecu ținea să-i intre în casă tot ce era mai de seamă la București. Era folositor și pentru însurățel, iar pentru el era o răsplată meritată după o viață întreagă de rîvnă și de muncă. Baronul Barbu nu fusese uitat nici el. De cînd cu fuga Jurubiței de acum cîteva luni, ceea ce făcuse vîlvă mare în tot orașul, Iancu nu-l mai văzuse, dar din lume află vești despre el. Se pare că nu era mulțumit. Se lupta din greu cu o avere primejduită de toate planurile îndrăznețe ale celor care au plecat, și Bubi nu se pricepea să le înfăptuiască. Pentru a se limpezi, Iancu aflase că Bubi pierdea la fiecare afacere cîte o parte din avere. De bună seamă, trăia retras, de vreme ce nu se vedea nicăieri. Se nădăjduia că nu va lipsi de la nuntă. Urmatecu a scris o scrisoare politicoasă, caldă, plină de vorbe frumoase și recunoscătoare pentru amintirea tatălui său, stăruind, rugîndu-l să vină, prețuindu-l ca pe un prieten vechi, ce-i face cinste la o zi mare pentru ai lui.

Săptămîna nunții a dat peste cap rosturile vechi ale casei. Se mînca ce se găsea, pe cîte un colț de masă, pentru că, marile pregătiri nu îngăduiau apucăturile obișnuite. S-au scos toate mobilele din odăi și s-au urcat în pod. De asemenea, portretele de familie n-aveau ce căuta,

în afară de al lui boier Grigore, mai arătos în hainele lui negre, cu cravata bine făcută și favoritele bine îngrijite. Pianul de la Papillon a fost adus la loc bun. N-avea să fie nevoie de el, pentru că erau două tarafuri de lăutari, dar era o mobilă frumoasă și rară și era bine să se vadă. Iancu a stat zile întregi și a căutat în lucrurile pe care le avea de la conu Barbu ce i s-a părut mai de preț. Astfel, pe etajerele din pereți a păstrat, ici-colo, cîte o farfurie veche, cîte o narghilea de cristal, sau cîte un ou de struț legat în argint. Fotografiile bătrînului Barbu — și erau multe și de toate, cu semnături — au fost alese și așezate la îndemîna curioșilor, pe mesele rămase prin colțuri. Parchetul a fost frecat și ceruit ca pentru dans; lămpile au fost schimbate cu altele, grele, de bronz, împrumutate de la Schweikert, și o zi întreagă camioane au cărat scaune închiriate. Erau toate poleite, ușoare, ca pentru o sală de bal, și îmbrăcate în catifea vișinie. Ficuși și leandri, în hîrdaie ascunse, au fost așezați lîngă uși, iar în sufragerie, pe mai multe mese întinse, s-a îngrijit bufetul, cu de-amănuntul. „Fialkovski", cea mai renumită casă a Bucureștilor, avea să întindă aci toate bunătățile, și șampania avea să curgă din belșug.

Pe măsură ce se apropia duminica hotărîtă pentru cununie, frămîntarea creștea. În fiecare dimineață, la deșteptare, primul gînd al Amelicăi era să privească afară, să vadă dacă mai ține vremea bună. Și într-adevăr, un noroc de lungă și frumoasă toamnă bucureșteană era ca un semn de fericire. Soarele era luminos și domolit din vipiile lui, cerul înalt, iar pomii, încă stufoși, încă plini de frunze, obosiți totuși de vară, presimțeau, în cîteva pete, aroma sfîrșitului lor. Belșugul toamnei intra în căruțe pline de la țară și se oprea la toate răspîntiile orașului. Se auzeau ferăstraiele tăietorilor prin curți. Prin pivniți se aruncau butucii, iar afară se clădeau stînjenii de lemne încă verzi, aducînd un parfum de pădure. Un miros dulceag plutea din ogrăzi și de-a lungul străzilor, din cazane mari, care clocoteau de bulioane și de magiun. În anotimpul cel mai ispititor al gospodăriei Amelica își

simțea bucuriile viitoarei ei căsnicii. Știa că tot ce nu i-a fost îngăduit, de-acum îi va fi o datorie. Și era fericită că se mărită, pentru că nimeni nu va mai putea să o împiedice (sub cuvînt că o domnișoară nu trebuie să se îndeletnicească decît cu lucruri frumoase și curate) să intre în bucătărie să dea porunci, să gătească și să păstreze bogăția asta după pofta inimii ei și cu un gînd bun de economie.

Își dorea ca ea și doctorul Sîntu să ducă mai departe averea strînsă de Urmatecu, ale cărui strădanii abia acum i se deslușeau, căci, mai degrabă decît în sentimente, sufletul ei se risipea pe lucruri și bogății.

Ziua cununiei sosi. Ca pentru orice nuntă de lume bună, se alesese Domnița Bălașa, la o oră mai tîrzie, de seară. Caratele, în șiruri lungi, așteptau, cu bicele lor albe și felinarele aprinse, pe nuntași. În biserică era cald și mirosea a flori și a trupuri parfumate de femei elegante. Slujeau un arhiereu și cinci preoți. Profesorul Florea Petre, în frac, părea un ministru străin ; domnița Natalia, cu un zîmbet luminos pe față, cu bogatele ei podoabe de safire, de la diademă pînă la inele, era coborîtă ca dintr-o cadră, frumoasă încă, dar dintr-o lume care apunea. Iancu era solemn, iar coana Mița, emoționată, cu lacrimile în gene.

Cînd arhiereul a luat cununia și a închinat cu ea fruntea lui Matei, logodindu-i pe tineri, s-a auzit un țipăt în tăcerea bisericii. Cîteva capete s-au întors, iar coana Mița a spus ca pentru ea :

— I-a venit cuiva rău de căldură !

Aproape de ieșire, lîngă un stîlp, Irma se prăbușise. N-a putut să se țină de cuvînt, după cum îi făgăduise chiar în dimineața aceea lui Matei, care a rugat-o să nu vină la biserică. Ajutată de cîțiva tineri, femeia și-a revenit numaidecît, s-a rușinat și a plecat plîngînd.

Și nimeni n-a aflat niciodată cine a fost !

La sfîrșitul slujbei, cînd au sărutat cununiile și *Evanghelia*, coana Mița a închis ochii ca la împărtășanie și a mulțumit în gînd pentru toate. Iancu s-a împiedicat și

era cît pe-aci să scape o înjurătură printre dinți, dar nu s-a băgat de seamă, lumea strîngîndu-se tot mai mult.

Mirii s-au urcat în caretă. Luminările mari, cît un stat de om, împodobite cu trandafiri albi, ardeau cu flacără plină în noaptea liniștită de toamnă. Și toate cucoanele și mătușile își spuneau una celeilalte că e un semn bun. Și careta a plecat să ocolească orașul, vizitiul avînd a se feri, după cum i se dăduse în grijă, să nu se încrucișeze cu o altă nuntă, ceea ce, după cum iarăși se spunea, ar fi fost un semn rău.

În casa lui Urmatecu, între timp, soseau musafirii. Iancu îi primea. Veniseră cîteva boieroaice, aduse de domnița Natalia. Se puteau recunoaște după felul cum umblau, cum vorbeau și după bijuterii. Prefectul poliției sosise și el, și erau și cîțiva deputați și senatori. După moartea baronului Barbu, Iancu își păstrase cu daruri și vizite legăturile vechi. Toți doctorii mari din București veniseră și pentru naș, și pentru ginere, iar cîțiva magistrați de la curte și avocați renumiți erau invitații lui Iacomin.

O liniște și o politețe la care Urmatecu ținea foarte mult făceau boieria acestei soarele. Chelnerii de la „Fialkovski" serveau șampanie pe tăvi mari de argint, iar bufetul, încărcat de la pescăriile cele mai fine, ascunse în aspicuri, de la icre moi, prin toate felurile de vînaturi și brînzeturi, pînă la prăjituri, înghețate, piersici zemoase și struguri de chihlimbar, îmbia cu bogăția lui. Buchetele înfloreau peste tot, mai ales din trandafiri galbeni și roșii, florile triste de toamnă, fără parfum, fiind îndepărtate cu grijă. Lăutarii cîntau valsurile la modă, și după sosirea miresei, dansurile au început în odăile încăpătoare.

În treacăt, Iancu auzi o cucoană, din lumea cea mai bună, spunînd domniței Natalia :

— Frumoasă nuntă ! Ce oameni bine !

Și inima lui s-a înveselit ca de o bucurie pe care o aștepta de mult. Biruise pînă la sfîrșit ! Coana Mița avea ochi în toate părțile. Zîmbea, mulțumea și se strecura modestă și mulțumită în umbra soțului ei. Familia și cei mai mărunți petreceau în altă parte, prin odăile din fundul curții. Înțeleseseră și ei că nu se cade să se amestece

cu lumea mare. Şi apoi şi Iancu le spusese la toţi că ar fi mai bine aşa, şi le făgăduise, după aceea, un chef pînă la ziuă. Ca să nu-i jignească, se arătase plictisit chiar şi împovărat de îndatoririle lui, adăugînd că e greu să duci vaza lumii. Acolo erau Schweickerţii şi Friţ ; acolo petreceau Jean şi cu Mau, Paulina Zehi, Păuna, Tîrcă şi cu Lisaveta. Firește, fiecare după rostul său, dar putînd să se înţeleagă între ei. Şi mai erau şi rude îndepărtate, pe care nu le mai văzuse de mult. Numai Ivanciu lipsea. De la logodnă, n-a mai dat prin casa lui Urmatecu şi nici nu a fost poftit. Se sfîrşise cu el ! În schimb, apăruse un chip nou : o fină, văduvă, de-a coanei Miţa. A început iar să vină prin casă acum, cu treburile nunţii, să mai dea o mînă de ajutor. Era o femeie durdulie, sprintenă, cu sprîncene îmbinate şi o faţă albă ca laptele. Se îmbrăcase frumos, într-o rochie simplă, care o prindea bine, şi cînd alerga, avea şoldul rotund, pasul sprinten şi piciorul tare. Risipea în jurul ei o impresie de tinereţe, de voiciune şi putere. O chema Tudora.

Tîrziu, printre musafirii de vază, a apărut şi Bubi. Îşi purta frumos fracul. Slăbise şi era palid. Trimisese de cu ziuă un vas de argint plin cu garoafe roşii şi cu cîteva cuvinte, prin care mulţimea şi vestea că va veni. De cum a intrat, s-a îndreptat spre Iancu :

— Le urez tinerilor o viaţă bună şi mult noroc ! zise el cu un glas blajin. Iar dumitale, numai bine... şi, oprindu-se o clipă şi ţinînd mîna lui Urmatecu în mîinile lui, adăugă : Iar nu ştiu cum să-ţi spun !

— Spune-mi Iancule ! răspunse celalt. Sîntem doar vechi prieteni.

— Poate... Doar mă ştii de cînd eram copil. Mai bine, nene Iancule !

— Fie şi aşa, coane Bubi ! Tare îmi pare bine că te văd !

Şi Urmatecu îl strînse de braţ şi îl întovărăşi înspre domniţa Natalia, pe care Bubi a regăsit-o cu bucurie. Apoi, luîndu-şi un scaun, s-a aşezat lîngă ea şi au început să vorbească îndelung.

Petrecerea şi belşugul deşi încălziseră pe toată lumea, se păstra totuşi o măsură şi o vorbă scăzută, întovără-

șită de gesturi largi și sigure, după care se putea recunoaște creșterea și purtările celor strînși laolaltă. Urările se făceau cu ușoare ridicări de pahar și mai mult din zîmbet decît din cuvînt. Convorbirile nu lîncezeau, și oricare dintre invitați găsea iute ceva de spus care să lege și să înviioreze. Urmatecu prindea frînturile de laudă icicolea și era fericit că toate acestea se petreceau la el în casă, la nunta Amelicăi.

Și, după cîtva timp, îl întîlni pe Bubi lîngă bufet. Musafirii se răriseră.

— De multă vreme nu ne-am mai văzut, coane Bubi ! Îți duceam dorul ! spuse Urmatecu și se simțea că nu se preface.

— Și eu, nene Iancule ! îi răspunse tînărul baron. Multe s-au întîmplat de atunci...

Și o tăcere se făcu. Cei doi bărbați se temeau parcă să vorbească de același lucru. Urmatecu întinse un pahar lui Bubi și îl ridică pe al lui.

Au băut fără să rostească vreo urare. Apoi deodată Iancu rupse tăcerea ;

— Ești tare mîhnit ! Duci o povară grea. Nu e așa ?

Baronul făcu semn că da.

— Știu, continuă Urmatecu, să nu crezi că n-am căutat să aflu tot ce s-a petrecut cu dumneata. E o nebunie ! Cum de ai putu să-ți lași averea să ajungă aici ? !

Bubi dădu din umeri, ca și cum ar fi vrut să arate zădărnicia oricărei dojane și încercări.

— Nu s-au mulțumit numai cu ce le-ai dat și cu cît te-au jefuit, urmă Iancu, au vrut cu răutate să-ți desfacă din încheieturi tot ce-ți mai rămînea și să te lase în sapă de lemn ! Se mai poate scăpa ceva ?

— Știu eu ? Deocamdată văd că totul se duce ! răspunse baronul.

— Ai cel puțin situația limpede ? Ai putea să știi tot ce ai de făcut ?

— Am încercat. Acum cred că am prins toate firele. Cunosc toate cheltuielile și pe toți creditorii ! răspunse Bubi.

27 — Sfîrșit de tipar în București

— Creditori ? Dumneata ai avut nevoie de creditori ?

— Se pare... Planurile erau atît de mari...

— Şi de ticăloase ! făcu Urmatecu, regăsindu-şi glasul obişnuit, de voinţă şi de putere.

O tristeţe şi o oboseală întunecau faţa tînărului baron. Cuvintele lui Iancu însă i-au dat o îndrăzneală şi o nouă aprindere. Încrederea, pe care, neîncetat, încă din copilărie, o simţea lîngă el, i-a revenit. Şi, deschis iarăşi pentru o prietenie în care nădăjduia, Bubi îndrăzni să rostească iute, uitîndu-şi pentru o clipă mîndria, vorba cea mare care îl chinuia :

— Dacă nu mai pot scăpa bruma ce mi-a rămas, în trei luni de zile sînt sărac ! Pierd şi casele părinteşti !

— Aici ai ajuns ? făcu Urmatecu îngrozit. De ce n-ai trimis după mine ? Acum, de cînd ai rămas singur, te aşteptam !

— N-am îndrăznit. Credeam că mă urăşti, ştii pentru ce...

— Dar coane Bubi, cum se poate să te pierzi în asemenea copilării ? Nici o femeie nu merită atîta jertfă, şi ea, mai puţin decît toate !

Şi Urmatecu îl luă în braţe pe Bubi şi-l îmbrăţişă.

— De mîine trec eu la cîrmă ! Mă primeşti ? zise el.

— Nene Iancule, cum să-ţi mulţumesc ?...

Şi cu ochii înlăcrimaţi de bucurie şi recunoştinţă, Bubi îşi găsi un zîmbet tîrziu, strîngînd cu prietenie mîna lui Urmatecu.

Trecuse mult de miezul nopţii. Musafirii plecau unul cîte unul. În cele din urmă, şi baronul s-a retras, fericit. Casa se golea, lămpile se micşorau, şi Urmatecu a rămas între ai lui. Însurăţeii trecuseră să se odihnească puţin. A doua zi porneau într-o călătorie, care avea să-i ducă departe.

Iancu îşi părăsi pentru cîteva clipe prietenii. Îl supăra fracul. Cînd s-a întors, în haine obişnuite, era din nou înviorat, vesel şi pus pe petrecere.

Taraful a început să cînte ca pentru ei ; vinul a început să curgă, și glumele, să se țină lanț. Cînta Pupăză de inimă alabstră și cînta și Friț de-ale lui, nemțești ; Schweickert își dansa surorile pe rînd, iar boier Lefter clipea din ce în ce mai des. Cucoana Mița, obosită, se prăbușise pe un scaun, zîmbind ca în vis.

Acum abia o văzu Iancu mai bine pe Tudora. Îi plăcea. Femeia era vioaie, deșteaptă și bună la chef. A chemat-o lîngă el, a îmbiat-o cu toate bunătățile, apropiindu-se tot mai mult ea, adulmecîndu-i umerii și părul. Vinul și femeia sporeau în el bucuria și viața, care nu voiau să moară și nu se dădeau bătute.

Prin ferestrele deschise, prospețimea dimineții intra cu o lumină palidă, în care, din ce în ce, pe stradă, se limpezeau casele, iar prin grădini se desprindeau pomii din umbrele nopții... Veselia lui Iancu creștea neîncetat. Deodată el se ridică, strigînd :

— Drepți ! Ce-ați adormit ? Toată lumea după mine !

Și coborînd scara cea mare, ieși la poartă, unde aștepta brecul lui Friț. Nuntașii se apropiau sfioși.

— Hai ! Ce-mi stați ? Vreau, mă nemților, s-o lungim cum știm noi, că o dată se mărită Amelica !

Și punînd mîna pe după mijlocul Tudorei, care venise lîngă el, o urcă dintr-o smucitură de braț, strigîndu-i :

— Aruncă-te !

Ceilalți se urcară și ei.

De departe, Paulina Zehi văzu că se pregătesc de plecare. Inima ei, dornică de veselie, o mîna înspre petrecerea aceasta, care avea să se lungească undeva în aer liber. Iar dragostea ei pentru Iancu, acum, după ce nu l-a mai văzut o noapte întreagă, o ispitea să plece la drum. De aceea, alergă pe cît putu, pe picioarele ei grele, și îndurerate, să ajungă la brec.

Cînd a fost lîngă scară, Urmatecu tocmai se pregătea să se urce pe capră, să ia hățurile. Stătea cu mîinile prinse de trăsura, tăindu-i drumul Paulinei. Femeia se apropie de brațul lui, privindu-l galeș și rugător. Parcă ar fi vrut

să spună : „Ia-mă !“ Bărbatul se uită lung la ea, de data aceasta fără nici o umbră în ochi, și deodată, cu o smucitură :

— Nia, urîto ! dînd-o la o parte cu cotul.

Rîzînd, sări sus de pe roată, struni hățurile și porni.

Și pocnind din bici, el o luă înspre Herăstrău, să scoată soarele din lac de fericit de era !

REPERE ISTORICO-LITERARE

ȘERBAN CIOCULESCU : Cu *Sfîrșit de veac în București*, Ion Marin Sadoveanu se așază pe linia marii teme istorice a romanului nostru trasată de N. Filimon. D-sa cercetează din nou raporturile dintre marii proprietari care nu-și administrează moșiile, fără a fi absenteiști, și oamenii lor de afaceri (vechili, cum se numeau altădată), pe seama cărora se lasă cu totul. Ancheta sa e însă mai obiectivă decît aceea a înaintașilor săi, din filiera lui Filimon, care au făcut cu prilejul ei un fel de profesiune de credință în favoarea vechii clase privilegiate, atît de nedemn spoliată de prepușii ei. La d. Ion Marin Sadoveanu, pentru întîia oară, romanul nu se întoarce în satiră împotriva parvenitismului și în elegie pentru reprezentanții crepusculari ai marii proprietăți rurale. D-sa conturează fizionomiile, pune oamenii să făptuiască, îi lasă pe urmă să acționeze potrivit logicii interioare individuale și nu intervine în nici un fel ca să-și trădeze preferința pentru vreunul sau altul. N-am citit poate de la *Ion* de Liviu Rebreanu un roman românesc așa de obiectiv ca *Sfîrșit de veac în București*. Și tot așa, de la *Ion* încoace, n-am mai întîlnit la noi un alt romancier cu atîta putere de creație obiectivă ca Ion Marin Sadoveanu. Parvenitul său, noul Dinu Păturică, pe nume Iancu Urmatecu, depășește toate modelele sale autohtone : prin complexitatea caracterului și puterea de viață este de-a dreptul balzacian, fără să amintească precis pe vreunul din protagoniștii *Comediei umane*. [...] Urmatecu are preciziunea unei ma-

şini de calculat, preciziune din fericire sădită pe un trunchi uman sănătos, exuberant, de o neobişnuită vitalitate ; din familia spirituală a lui Rastignac, Hulot şi Falstaff, e personajul cel mai viguros al romanului, pe lîngă care celelalte par pe nedrept mai şterse, deşi fiecare e excelent schiţat şi viu în felul său.

Vreo două duzini de personaje, pe care spaţiul nu ne îngăduie să le caracterizăm (Baronul şi Natalia, domniţa lui, Ştefan, fratele Baronului şi Bubi „baronetul", Miţa, soţia lui Iancu, şi Amelica, fiica lor, Jurubiţa şi soţul ei, fratele Miţei, Lefterică, alt frate al ei, şi „boierul" Lefter, zaraful, unchiul Miţei, Paulina Zehi, guvernanta Amelicăi, şi Păuna, iscoadă şi metresă a lui Iancu, Dorodan, sluga boierească credincioasă, perechea de copii degeneraţi ai răposatului preot Gose, Ivanciu, prietenul lui Iancu, Manolache Tircă, portărelul, Alexandru Hangiu, procurorul, Gună Licureanu şi gazetarul Panaiotache Potamiani, prietenii Jurubiţei, Schweickert, fabricantul de coroane artificiale, avocatul State Iacomin, doctorul Matei Sîntu, ginerele lui Iancu), gravitează în jurul acestuia, constituind ambianţa familială şi socială, în chipul cel mai veridic cu putinţă.

Romanul se desfăşoară şi se amplifică printr-o creştere interioară desăvîrşită, fără nici o bruscare. După modelul tehnicii teatrale, mai fiecare din cele 17 capitole au cîte un moment dramatic, de puternică încordare, prin care se menţine mereu trează atenţia cititorilor. Într-un cuvînt, romancierul e inventiv, posedînd darul de împrospătare a acţiunii înmulţind cu socoteală conflictele secundare şi păstrînd secretul soluţiilor sale finale. Ca-ntr-un roman de senzaţie, nepreväzutul îşi are rolul său determinant.

La Ion Marin Sadoveanu, interioarele caselor trăiesc, ca şi în romanele balzaciene, cu o viaţă proprie ; apoi, romancierul are simţul scenariului în care se desfăşoară capitolul ; s-ar spune că tehnica dramatică l-a învăţat şi arta decorativă, şi regizura discretă (personajele sînt dominate de legea acordului dintre gest, cuvînt şi simţire ; psihologia lor se exteriorizează plastic şi elocvent). Apoi fiecare erou e creionat ca să-l vedem şi noi aşa cum l-a văzut autorul. Iată personajul cel mai episodic al cărţii, franţuzoaica Hélène, angajată de Iancu pe lîngă Amelica : „Era una din acele femei care dogoresc de cum le întîlneşti ; te loveşte, din întreaga lor fiinţă, o căldură ca dintr-o gură de cuptor. Înaltă,

bine făcută, blondă, cu o gură cărnoasă și ochii verzi, umbriți de gene dese și negre, cu un sin bogat, cu mîini albe și degete subțiri, cu un picior mic, frumos, îmbrăcată și cu gust, ea avea o înfățișare elegantă și ispititoare. Vorbea o românească destul de limpede, cu un puternic accent, și era de o mare blîndețe și sfiiciune." Impresia sintetică precede aici amănuntele portretistice.

Ion Marin Sadoveanu a înfruntat lingvistic o grea experiență, evitînd sistematic neologismele, formîndu-și unelte puriste, fără elemente arhaice sau provinciale, și încercînd a dovedi că înseși subtilitățile gîndirii pot fi exprimate în limbajul comun.

Sfîrșit de veac în București e un monumental roman social obiectiv relevînd la maturitate adevărata vocație a scriitorului. Avem în Ion Marin Sadoveanu un nou meșter al genului epic. (*Cronica literară : Ion Marin Sadoveanu — „Sfîrșit de veac în București"*, în „Ecoul", an. II, 23 februarie 1944, nr. 63, p. 2.)

POMPILIU CONSTANTINESCU : Interesantul profil literar al d-lui Ion Marin Sadoveanu, de critic dramatic, poet, dramaturg și conferențiar, se modifică într-o adevărată figură literară prin apariția romanului *Sfîrșit de veac în București*.

În fine, tipul arivistului, atît de frecvent în romanul nostru social, de la Filimon pînă la cel mai recent prozator care a intenționat să-i dea o identitate literară, a fost reabilitat de d. Ion Marin Sadoveanu ! Este vorba, firește, de o reabilitare artistică, provenită din acea tainică simpatie față de „erou" și din stăpînirea de sine a scriitorului, care a renunțat să mai facă un proces etic și social al timpului într-o cronică romanțată vecină cu rechizitorul.

Iancu Urmatecu — fost arhivar și devenit om de încredere și de afaceri al baronului Barbu, boier conservator, ursit să se ruineze, în etape, prin oboseală biologică și incapacitate de a-și descurca propria avere — are toate tarele morale ale arivistului. Egoist, violent, prost-crescut, afemeiat, acaparator prin mijloace necinstite, fudul și incult, viclean și capabil să-și înlăture adversarii ce se pun în calea poftelor lui, cu brutalitate, iubitor de chefuri năstrușnice, corupător de conștiințe și cîinos cu aman-

tele, Urmatecu este un instinctiv, ajutat de o inteligență practică excepțională. Cu dragoste nealterată de viață și de toate plăcerile ce i le poate smulge, este alcătuit din pasta oamenilor tari, născuți să biruiască.

Procesul ascensiunii lui se petrece, în ordinea socială, dar și în suflet, atît cît poate recepta un rudimentar ; Urmatecu e dornic de confort, de o ambianță agreabilă, de ascensiunea nu numai a lui, ci și a familiei. Coana Mița, soția (ce tip viu, creat din acte reflexe și din umbrele subconștientului ei de femeie care se identifică cu rolul de mamă și soție !), și Amelica, fiica, sînt solidare cu toate aspirațiile lui sociale, alcătuind o celulă indestructibilă. Urmatecu are un sentiment inalterabil al familiei, iar satisfacțiile lui extraconjugale sînt numai o formă a lăcomiei lui de viață. Își caută un ginere harnic, deștept, în doctorul Matei Sîntu, băiat de la țară, crescut în aprige nevoi și stimat pentru însușirea lui de cărturar Uramtecu aspiră și la ordinea morală și intelectuală, prețuind manierele, sentimentele și cultura clasei sociale în care vrea să intre, deși formația lui este cristalizată și nu se mai poate depăși. Strînge, minte, înșală pentru familie, pe care o vrea la nivelul la care el nu se poate ridica. Este un ambițios de mare clasă, dar își îngrădește ambiția în interesul total al familiei. Vaza lui personală e dobîndită cu ajutorul baronului Barbu, care, jumătate ironic, jumătate din recunoștința pentru omul lui de afaceri, care-l jecmănește, dar și-l admiră, este mai mult un aspect al procesului de adaptare la un nou mediu decît o vanitate stearpă.

Personagiu central, de mare amploare, de variate game și de structură solidă, progresiv dezvăluită, Urmatecu este pivotul întregii lumi care foiește în jurul lui.

De-o bogăție excepțională de personagii, expuse în mai multe planuri, romanul d-lui Ion Marin Sadoveanu este o frescă vie, în care individualitățile au o precisă stare civilă și psihologii bine determinate. [...]

Culoarea de epocă se trădează în manierele, în limbajul, în gustul, în mentalitatea oamenilor, fără ca romancierul să utilizeze pitorescul exterior ; sîntem la sfîrșitul veacului trecut, într-un București care nu apare descriptiv, topic, ci numai în constituția lui morală și într-o aură de subtilă psihologie.

Aș folosi o formulă aproximativă ca să indic natura romanului d-lui Ion Marin Sadoveanu : un material, în parte, de Matei Caragiale, ca pitoresc moral, utilizat însă în planul creației obiective, și sporit în volum cu o minuțioasă, deși poate cam abstractă analiză psihologică. (Cronica *literară : Ion Marin Sadoveanu* — „*Sfîrșit de veac în București*", în „Vremea", an. XIV, 26 martie 1944, nr. 742, p. 9.)

OCTAV ȘULUȚIU : Creație variată și complexă, *Sfîrșit de veac în București* este în același timp un roman psihologic, un roman social, un roman de atmosferă și totodată un roman artist în sensul că este scris cu o artă deosebită a stilului. [...]

Puterea banului trăiește în acest roman ca în literatura lui Balzac — și apropierea de marele creator de viață se poate face de mai multe ori, căci *Sfîrșit de veac în București*, are și structură și tipuri balzaciene — nu numai subsecvent, în afacerile pe care le mașinează Următecu, sau în opulența de care el se înconjoară, nu numai prin interesul pe care-l arată acesta pentru avere sau în dezinteresul și nepriceperea baronului Barbu, pentru care problema banului nici nu se pune, dar în prezentarea manipulării lui efective, în împrumutul pe care Urmatecu îl face la Boer Lefter, în cheltuielile nebunești ale lui Bubi, risipind fondul destinat fabricei. Banul circulă viu în această carte, este o realitate, palpabilă, aproape un personaj. La fel de convingătoare sînt afacerile, cu tot substratul de viclenie și șantaj pe care-l ascund ; ce puternică este bunăoară povestirea cumpărării livezii de la Pietroșița, de către Ivanciu, în toate etapele ei : discuția preliminară cu Urmatecu, intervenția acestuia la boier și păcălirea lui, după care șantajarea bulgarului de la care scoate un comision dublu cît prețul de cumpărare însuși, boierul cîștigînd 5 000 de lei, iar Urmatecu 10 000 (e vorba de leii de la 1890 bine-nțeles).

Banii, afacerile, moșiile, la care se adaugă politica cu dedesubturile ei, gazetăria, venală și odioasă, reprezentată de tipul abject al grecoteiului Panaiotache Potamiani, apoi intervenția justiției în afacerea vînzării moșiei Bălășoieni, cu încercarea ratată de mituire a procurorului, balul de la Palat, toate converg în a crea o neîntrecută frescă socială, subliniind tema fundamen-

tală a romanului. Roman al începuturilor burgheziei române și în același timp al conflictelor materialiste, *Sfîrșit de veac în București* se împlinește astfel sub specia socialului.

Roman psihologic este opera lui Ion Marin Sadoveanu, însă nu în sensul în care a fost dirijat acest gen în ultimele decenii, adică acela de minuțioasă introspecție proustiană de tăiere în patru a firului sentimentelor unui om, sau de sondagiu în subconștient. Acest roman influențat mai ales de Marcel Proust s-ar putea numi mai degrabă psihologist, spre a-l deosebi de romanul psihologic de tip balzacian. Romanul psihologistic, în care analiza sufletească este dusă pînă la exagerare, îndrumă cercetările spre trăsăturile cele mai particulare și mai unice ale individului ; pe cînd în romanul psihologic analiza este înlocuită prin construirea de caractere, mai mult pe baza manifestărilor externe, ca gesturi, vorbe ale lor, decît prin incursiunea în culisele gîndului, simțirii și subconștientului lor. [...] Și modul de a crea personagiile din *Sfîrșit de veac* este cel balzacian, deși, pe alocurea, unele sondagii directe în intimitatea lor sufletească arată că scriitorul a știut să folosească și noile metode de investigație literară.

Ca toate romanele de structură balzaciană și acesta are un personaj principal în jurul căruia este centrată întreagă acțiunea și asupra căruia s-a concentrat toată atenția creatorului. Acesta este Iancu Urmatecu, tip de proporții și de originalitate deplină. Ceea ce nu însemnează că autorul neglijează pe ceilalți eroi ai săi cantonîndu-i într-o penumbră de al doilea plan. Dimpotrivă, toate personagiile romanului circulă într-o puternică lumină și cu o viață personală netă, în același prim-plan unde se mișcă și Urmatecu și cu o aceeași perfectă diferențiere individuală. Pot afirma fără greș că personagiile cele mai neînsemnate aparent și cele mai episodice au aceeași tăietură accentuată de contururi, aceeași unică proprietate care nu îngăduie nici o asemănare cu celelalte. Bogăția și varietatea de aspecte psihologice a eroilor lui Ion Marin Sadoveanu îl apropie de asemenea de Balzac, cu a cărui sagacitate în făurirea de stări civile are multă atingere.

Iancu Urmatecu face parte din familia de arviști a lui Dinu Păturică sau Tănase Scatiu, fără putință însă de a fi apropiat de ei pe latura specific individuală. Mult mai schematici, eroii lui N. Filimon și ai lui Duiliu Zamfirescu erau mai mult reduși la

proprietățile tipice ale cupidității unei oarbe parveniri materiale. Prima oară cînd aspirația de a se ridica este deplasată, în literatura noastră, din domeniul pur material pe un plan spiritual, e în cazul lui Mihnea Băiatu a lui Gib I. Mihăescu, erou înzestrat cu alte calități și ambiții de parvenire decît simpla situație financiară sau socială.

Mihnea Băiatu încearcă o depășire de sine pe plan pur sufletesc, arivismul său fiind de nobilă esență, iar structura lui psihologică mai complexă. Eroul lui Ion Marin Sadoveanu n-are asemănare cu ceilalți decît în punctul de plecare. El este mult mai complex și mai perfect individualizat decît eroii lui N. Filimon și Duiliu Zamfirescu, deosebindu-se în nuanțe și particularități și de acela a lui Gib I. Mihăescu.

Construit dintr-o voință extraordinară, ajutată de o inteligență neobișnuită îndrumată nu numai spre practicarea afacerilor dar și spre cunoașterea sufletească a oamenilor, scheletul psihologic al lui Urmatecu este îmbrăcat într-o sumă de caracteristice și nuanțe care însuflețesc și umanizează portretul său literar. [...]

Ca o replică a lui Urmatecu este Baronul Barbu, total lipsit de voință, comod, îngrozit de orice i-ar putea complica existența sau i-ar cere efortul unei hotăriri, dezinteresîndu-se pînă și de ceea ce ar trebui să-l preocupe în primul rînd, propria-i avere, a cărei fărîmițare nu-l afectează întru nimic. Sînt extrem de caracterizante două scene : prima, aceea în care el ezită să fixeze prețul livezii de la Petroșița pe care i-o vinde lui Ivanciu și din lipsa de cunoaștere exactă a valorii lucrului, dar și din lașitatea de a lua o hotărîre ; a doua, cînd se sperie de revelațiile pe care Lefterică i le-ar putea aduce asupra cinstei lui Urmatecu, silindu-l să se despartă de omul lui de încredere, care vine la timp să înlăture orice dificultate prin îndepărtarea fără greutate a delatorului, incapabil de a-și formula în mod concret acuzațiile. Baronul Barbu trăiește într-o inactivitate fantomală, înconjurat de obiecte ciudate și de animale, nedespărțit de cățeaua Fantoche, purtată pînă și în biroul ministerial și pe culoarele Camerii. Viața lui nefirească, într-un aer rarefiat ca sub un clopot, nu e străbătută decît de pasiunea lui pentru Domnița Natalia, pasiune constantă și cimentată numai de frecvente ac-

cese de gelozie senile și de certuri repede aplanate de inteligența șireată și cochetă a femeii răsfățate. [...]

Barbu încarnează tipul în care s-a adunat toată vlăguirea unei clase sociale [...] și ideea este cu atît mai accentuată în fiul său, reproducerea fidelă a tatălui său, într-o variantă mai tînără, cu aceeași apatie, întreruptă doar cu un moment de scurtă trezire a mîndriei boierești, combinată cu reminiscența educației politice căpătată la Viena, încercînd o afacere cu fabrica de oglinzi, repede abandonată. Pînă și în pasiunea pentru femeie fiul îi seamănă tatălui, iubirea sa pentru Jurubița reflectînd pe plan mai jos sentimentul mai pur dintre tatăl lui și Domnița Natalia. Singura deosebire dintre tată și fiu este că pe cînd primul reprezintă declinul lent, al doilea precipită procesul catastrofal.

Cu tot atîta grijă este urmărită psihologia Jurubiței, suflet lipsit de complicații și de nuanțe, ascunzînd o nestăvilită putere de a ajunge, voință de putere rar întîlnită la o femeie, nu însă neverosimilă. Neputînd să-și învingă adversarul mult superior — Urmatecu — ea se mulțumește să izbîndească pe plan material, consumînd averea lui Bubi Barbu. Cochetă și vicleană, ambițioasă și stăruitoare, aceeași lipsă de scrupule, întîlnită de obicei mai ales la bărbați, o mină. Suflet ușor schimbător, Jurubița știe să simuleze gingășia și tandrețea pentru a-și ajunge scopurile, dar atunci cînd este sigură pe ele nu se sfiește de a-și arăta proveniența mahalagească ajungînd la situații ca aceea a certei de la modistă [...]

Ar fi greu să insist în spațiul restrîns al unei cronici asupra psihologiei tuturor personajelor, așa cum am făcut-o pentru cei patru eroi de primă mărime, de mai sus. Cititorul va găsi însă în forma umană a cărții satisfacțiile oferite și o bogăție de individualități rare. [...] Este o colecție de tipuri unică, al cărui echivalent nu poate fi găsit în literatura noastră decît în literatura lui Caragiale I. Luca, Mihail Sadoveanu din *Frații Jderi*, Hortensia Papadat-Bengescu și G. Călinescu din *Enigma Otiliei*, operă cu care *Sfîrșit de veac în București* se înrudește și în structura internă și în modalitatea epică.

În aceeași măsură în care este un admirabil roman social și psihologic, *Sfîrșit de veac în București* este și un roman de atmo-

sferă, el reconstituind cu multă coloare și pitoresc epoca de la finele secolului trecut, în București.. [...]

Este în paginile descriptive ale lui Ion Marin Sadoveanu o viziune picturală a vieții, reținută și sobră, dar cu linii net delimitate și colori armonioase. Scriitorul realizează în bună măsură descrierea, pe care romanul contemporan a trecut-o în magazia de rebut a elementelor literare dar pe care știe să o folosească I. M. Sadoveanu, alternînd-o cu pasajele de narațiune și acelea de analiză sufletească. Cred că apropierea care s-a făcut între Ion Marin Sadoveanu și *Crai de Curtea-Veche* ai lui Matei Caragiale nu stă în picioare, latura evocativă nefiind suficientă pentru o comparație. Proza lui Matei Caragiale este mai mult muzicală și substanța operei lui de un amărui parfum morbid, ideea lui e de a accentua delirul unei lumi, crepusculul unui mod de a fi, pe cînd I. M. Sadoveanu este plastic și analitic, romanul său se axează pe elanul unei lumi care se naște și al unui mod de a fi care se formează (ceea ce îl apropie mai mult de *Enigma Otiliei* a lui G. Călinescu). *(Pe margini de cărți : Ion Marin Sadoveanu — „Sfîrșit de veac în București". Roman.* Ed. Socec, în „Revista fundațiilor regale", an. XI, iulie 1944, nr. 7, p. 171—183.)

AL. PHILIPPIDE : Țesătura compactă a romanului o formează numeroasele episoduri care ajută la definirea personajelor precum și descripțiile amănunțite în care se înfățișează societatea bucureșteana de acum cincizeci-șaizeci de ani. Interesul romanului stă în mare măsură aici, în evocarea unei epoci trecute și a unei societăți care a dispărut în bună parte și care, de atunci, s-a transformat mult, mai ales în ce privește formele exterioare de viață. În ce privește caracterele descrise, fără îndoială că ele sau multe din ele dăinuiesc, sub aspecte deosebite, și în societatea de azi. Urmatecu este un parvenit jovial, *bon enfant*, nu lipsit de generozitate și chiar de cinste, cu dorința fermă de a-și îmbunătăți existența și cu respect pentru învățătură și civilizație, capabil el însuși de o evoluție morală și dornic de-a se ridica. Aceste trăsături nu-l fac antipatic, spre deosebire de ambițioșii și parveniții de felul lui Dinu Păturică și Tănase Scatiu. Autorul n-a vrut să facă din Urmatecu un tip

sinistru de parvenit și a evitat schematismul și generalizarea și bine a făcut. Urmatecu, mai puțin tipic, este mai viu, fiind totodată și un exemplar de mic burghez român de la 1890 dar și de astăzi.

Cartea este scrisă într-un stil masiv și echilibrat, minuțios și precis, cu descripții lungi, uneori încărcate pînă la exces de amănunte. Dialogurile însă nu exprimă decît esențialul, după metoda lui Flaubert, fiecare personaj fiind caracterizat prin felul lui de a se exprima și avînd stilul său propriu. Masivitatea descripțiilor și concizia dialogului cer o lectură pe îndelete, cu pauze și reluări. Unele pasaje, cum ar fi lungile descripții amănunțite de icoane atunci cînd se arată puternica credință religioasă a tînărului baron, apar ca niște digresiuni, pline de culoare desigur, dar care opresc în loc atenția. Dar aceste opriri sînt compensate de episoade puternice cum ar fi acela al morții bătrînului Barbu, sau acelea în care bătrînul Dorodan, fostul administrator al baronului și pe care Urmatecu l-a înlocuit calomniindu-l, moare sfîșiat de cîinii acestuia. (*Cronica literară : Ion Marin Sadoveanu : „Sfîrșit de veac în București"*. Ed. Cultura națională, în „Semnalul", an. X, 12 iulie 1947, nr. 1561, p. 1—2.)

PERPESSICIUS : Impresia aceasta de lung și laborios travaliu, pe care numai romancierii predestinați îl pot întreprinde și duce la bun sfîrșit, ca pe o călătorie în jurul propriului lor univers, este printre cele dintîi și printre cele mai puternice ale romanului de față.

Ea se impune cu necesitate și nu are nevoie de demonstrații. Dar dacă totuși, dornic de experiențe, un cetitor ar voi să surprindă diferența dintre un sunet plin și unul mai puțin consistent, să compare *Sfîrșit de veac în București* cu un roman, de care o superficială atenție s-ar socoti îndreptățit să-l apropie, de pildă cu *Ciocoii vechi și noi*. Examenul ar fi dintre cele mai instructive, chiar dacă, forțînd similitudinile pe linii mari, el ar afla oarecari corespondențe între Iancu Urmatecu, baronul Barbu și Jurubița (țiitoarea lui Urmatecu și metresa de după aceea a

lui Bubi Barbu, feciorul întors din străinătate al baronului) şi între Dinu Păturică, postelnicul Andronache Tuzluc şi Kera Duduca din romanul lui Filimon. Evident, la suprafaţă, oamenii se aseamănă între ei, şi destinele lor de asemenea. Priviţi însă cu oarecare atenţie şi veţi vedea cît de mult aparenţele înşală. Fără să mai spunem că ceea ce deosebeşte sau apropie pe un scriitor de altul nu este nici subiectul, nici stratul social din care-şi recrutează eroii, nici chiar mobilurile sufleteşti care animă, cît unghiul sub care fiecare din ei îşi consideră făpturile, florul metafizic pe care li-l injectează, viziunea, cu un cuvînt, întregii lui construcţii narative, care dictează şi stilul, tiparul expresiv în care-şi toarnă ficţiunea. Şi din acest punct de vedere nu sînt două romane mai depărtate unul de altul, atît de mult încît par să ţină de două continente, ca *Ciocoii vechi şi noi* şi *Sfîrşit de veac în Bucureşti*. Este deosebirea şi distanţa dintre o pledoarie, indiferent cîtă virtuozitate risipeşte avocatul, şi un studiu migălos, urmărit cu trudă şi tenacitate, ca forajul unei fîntîni la mare adîncime. Preocupat să demonstreze, Nicolae Filimon îşi urmăreşte eroii, îi încarcă de păcate sau de virtuţi, îi condamnă sau îi căinează, după cum cer regulile jocului dinainte chibzuit, şi dacă smulge adeziunea cetitorului, e pentru că o face nu numai cu regia decorativă de rigoare, dar şi cu netăgăduită vervă de pamfletar. În timp ce d-l Ion Marin Sadoveanu este un romancier din rasa marilor creatori de ficţiuni, ascuns tot timpul de ochii lumii şi a cărui prezenţă o măsori numai după grandoarea edificiilor durate. E drept că o dată sau de două ori, în timp ce-şi asistă eroul şi-l contemplă evoluînd cu abilitate printre dificultăţi, d-l Ion Marin Sadoveanu îşi îngăduie să-l califice. „Şi ca să nu se piardă nici o clipă puterea acestei indignări (a baronului), vicleanul om zise iute...", stă scris într-un loc, şi raportat la context şi la economia episodului, cu greu s-ar putea spune dacă ne aflăm în faţa unui epitet infamant, sau dimpotrivă, a unuia de reverenţă. Căci fără doar şi poate, d-l Ion Marin Sadoveanu îşi iubeşte eroul, cu acea afecţiune lucidă şi critică, pe care orice creator o are pentru făptura fanteziei lui. (*Menţiuni critice. Cronica romanelor; Ion Marin Sadoveanu — „Sfîrşit de veac în Bucureşti"*, în „Revista fundaţiilor regale", an. XIV, decembrie 1947, nr. 12, p. 74—75.)

LEON BACONSKY : Ca și Goethe sau, mai ales, Thomas Mann — cei mai apropiați poate dintre afinii săi literari — scriitorul pare să adere la formula unui fel de roman-eseu, specie deloc hibridă, în cazul său, care-i permite — în măsură mai mică poate în *Sfîrșit de veac în București* și în raport precumpănitor în *Ion Sîntu* — să-și aplice strălucit și talentul de observator realist și desăvîrșit stilist, și inteligența îndelung exercitată în studiu și infinitesimale disocieri, și prodigioasa cultură filozofică și artistică (= *inteligența altora*, cum ar fi spus M. Ralea). Sub unghiul acestei particularități, observația mai veche a unui critic, care descifra din romanul lui I. M. Sadoveanu „un narator neconvins și un poet refulat", ne pare discutabilă, specificul artei scriitorului neputînd fi definit, în nici un caz, prin ceea ce criticul numea „o teamă nemărturisită de episod și de situație", și nici poezia analogată evocărilor „de ghid". Autorul *Sfîrșitului de veac* nu evită, pur și simplu, episodul, cum i-ar putea apărea unui cititor grăbit, exercitat în lectura romanelor de *acțiune*, ci are un fel al său, personal, de a-l relata estompîndu-l, eventual, prin adoptarea narațiunii indirecte și a perifrazei minuțios analitice, dar și lărgindu-i semnificația, prin alternarea scenei și a portretului, cu divagația asociativă și, uneori, considerația filozofică și chiar apoftegma. De unde și acea impresie de „lung și laborios travaliu", pe care o mărturisea Perpessicius, remarcînd „minuțiozitatea de ceasornicar" a creatorului atît de singularei figuri a lui Iancu Urmatecu. (*Ion Marin Sadoveanu*, în „Steaua", an. IX, 1958, nr. 5, p. 59—67 ; republicat în vol. *Marginalii critice și istorico-literare*, Editura pentru literatură, 1968, p. 64, de unde reproducem.)

DUMITRU MICU — NICOLAE MANOLESCU : I. M. Sadoveanu umple schema tradițională nu atît cu date noi sub raport tipic, cît cu o mare complexitate și vigoare în ordinea existențelor particulare. E întîi o sensibilitate la mișcarea timpului, la vibrația lumii și aerului, la unele clipe ale zilei sau nopții, la obiecte, care dezvăluie în autor voluptățile omului modern. Impresia de obiectivitate nu e însă anulată de această participare foarte vie a autorului la lumea pe care a produs-o. Într-un Bucu-

rești de sfîrșit de secol XIX, cu livezi și maidane rar împrejmuite, se cheltuiește imensa energie acaparatoare a lui Iancu Urmatecu, fiul lui Gherasie, măcelarul, și al unei moașe, găsită moartă, din beție, într-o magazie de cărbuni. Urmatecu e un personaj excepțional. Funcționar la „trebonal", umblînd călare prin mahala pentru a tulbura sufletele femeiuștilor, el își descoperă adevărata vocație după ce intră ca om de încredere la baronul Barbu. Înlăturînd repede concurența bătrînului Dorodan, rudă mai nouă a vătafului Gheorghe din *Ciocoii vechi și noi*, Urmatecu se îmbogățește pe socoteala boierului, își face case în centrul Bucureștiului, ajunge proprietar de moșie și om politic, în ultimii ani. Averea baronului o administrează magistral, pentru că însul are o abilitate ieșită din comun. Chiar bănuindu-l de combinații subterane, baronul nu se poate dispensa de mîna lui de fier. Cînd, după moartea bătrînului, fiul acestuia, Bubi, renunță la serviciile lui Urmatecu, averea se risipește în cîteva luni. Intuirea procesului social e foarte sigură în roman. Dar observația autorului nu se rezumă la atîta. Urmatecu are o viață sufletească foarte complexă. Iubește femeile, mesele îmbelșugate, vinul, senzațiile violente, e, cu alte cuvinte, un voluptuos, de-o vitalitate extraordinară. Fermecătoare sînt escapadele pe la cîrciumi mărginașe cu lăutari țigani, mesele date rudelor sărace din partea nevestei, prilej pentru Urmatecu de a batjocori, de a-și arăta orgoliul și puterea nemăsurată, înmormîntările fastuoase pentru cine știe ce cumnat prăpădit. În firea lui Urmatecu se ciocnesc ambiția teribilă cu generozitatea, spiritul practic și exact cu sentimentalismul, fățărnicia cu sinceritatea cea mai surprinzătoare — dar totdeauna pornirile pozitive ies biruite. Omul e nu o dată cuceritor, alteori dezgustător și finețea autorului e de a păstra armonia interioară a acestui suflet contradictoriu. În întreprinderile sale, Urmatecu are, fără discuție, geniu și o intuiție a firii oamenilor cu adevărat neașteptată la lipsa lui de rafinament și de cultură. Iată-l mergînd la baron cu vreo afacere delicată, într-un anumit ceas al dimineții pe care l-a simțit favorabil. Sau iată-l într-una din scenele foarte subtile ale romanului, primind cu interes derutant propunerile tînărului Bubi privitoare la clădirea unei fabrici de oglinzi și flatîndu-l pe acesta că a avut o idee strălucită. O discretă sugestie de ipotecare a unei moșii, acolo unde tînărul

nu vede altă putință decît vînzarea, și entuziasmul lui Bubi pentru omul din fața lui devine nemăsurat, acoperind perfect combinația foarte exactă pe care Urmatecu o plănuiește. *Sfîrșit de veac în București* e un roman solid, pe nedrept ignorat astăzi, reușind în afara personajului principal (care poate sta, prin relief, alături de Mara lui Slavici), o pictură extrem de vie și de nuanțată a atmosferei bucureștene în anii 80—90. (*Literatura română de azi. 1944—1964*, Editura Tineretului, 1965, p. 232—234.)

CORNEL REGMAN : Cu privire la *Sfîrșit de veac în București*, critica n-a întîrziat să se pronunțe favorabil, considerîndu-l un excelent roman de moravuri, un tablou de epocă al arivismului burghez ; personajul principal este aici Iancu Urmatecu, ultimul sosit dintr-o falangă de creații tipologice memorabile, care a debutat cu Dinu Păturică, a continuat cu Tănase Scatiu — și unul și altul, tipuri odioase întrupînd sceleratețea — pentru a se diferenția, într-o perioadă mai nouă, în cîteva variante care exploatează de preferință pitorescul moral, cum sînt Lică Trubadurul, acea specie de fluieră-vînt din romanele Hortensiei Papadat-Bengescu, Gore Pirgu din strania evocare de epocă a lui Matei Caragiale, sau Stănică Rațiu, volubilul Mitică asasin din *Enigma Otiliei*. I-am numit doar pe cei mai reprezentativi, care exprimă în stare aproape pură ideea de parvenire legată și de acumularea materială, căci, altfel, proza noastră realistă cunoaște numeroase forme și mobiluri derivate de escaladare socială, precum snobismul (larg analizat de Hortensia Papadat-Bengescu) sau rîvna plebeiană, cu ceva sportiv într-însa, de a cuceri pieptiș piscuri erotice inaccesibile (unii eroi ai lui Camil Petrescu și Gib. I. Mihăescu).

Noutatea — în cazul creației amintite a lui Ion Marin Sadoveanu — își are izvorul în faptul că autorul restabilește, după multă vreme, gravitatea în aprecierea actelor eroului și introduce studiul psihologic minuțios în cercetarea evoluției sale. Lucrul acesta se impunea, de altfel, să fie făcut și pentru faptul că, spre deosebire de Pirgu și ceilalți confrați ai săi din promoția tipologică mai nouă, toți eroi de-al doilea plan, Iancu Urmatecu repre-

zintă obiectul de bază al observației scriitorului. Obiect care, în viziunea lui bine cumpănită, nu este nici împovărat inutil de subiectivismul spumegător și justițiar, propriu într-un fel atît lui Filimon cît și lui Duiliu Zamfirescu, dar nici tratat ca exemplar insolit al faunei sociale, pînă la a-și pierde ponderea și consistența specifică. (E ceea ce se întîmplă în genere cu cazurile de excepție, pitorești prin amoralitate, de felul lui Gore Pîrgu, Stănică Rațiu sau Lică Trubadurul.) Un atare regim de caracterizare ce restituie pe hulitul ciocoi zonei sale omenești, firescului și cotidianului, dar care obligă și la confruntări și motivări mai strînse pe plan social și moral, avea asigurate toate condițiile să ducă la adîncirea tipului, la investigarea în direcții necercetate a individualității sale. Și într-adevăr, Iancu Urmatecu este cel mai deplin și mai omenește adînc caracterizat din galeria de eroi pe care o reprezintă. Unii recenzenți, îndată după apariția romanului, s-au simțit îndemnați să aplaude această poziție, identificînd-o cu încercarea de a reabilita într-un fel modelul istoric, alții, pornind de la aceeași confuzie, au schițat gesturi de reproș, imputînd scriitorului un anume obiectivism în tratarea figurii centrale. În realitate, ne găsim în fața unei formule de realism în care tipul nu apare nici pe departe ca un dat definitiv încheiat (căruia nu i-ar rămîne decît să-și dezvăluie una după alta fețele). El este privit — am spune — dintr-o perspectivă genetică și explicativă, contemplat din unghiul cel mai favorabil înregistrării sporurilor treptate cu care experiența lui se îmbogățește, ceea ce se va reflecta ulterior în mișcări și atitudini mai libere, în noi deprinderi și obișnuințe. Un parvenit meditînd, chiar și mai sporadic, la condiția lui, la „greua misie" de a se ciopli, dispus să învețe din greșeli și eșecuri și mai ales să nu le repete, sau încercînd să pătrundă cu priceperea taine ale sensibilității care cer totuși, spre a fi sesizate, o prealabilă șlefuire — iată, într-adevăr, o perspectivă mai puțin obișnuită în prezentarea acestei figuri tradiționale a epicii noastre. Dacă adăugăm și faptul că observațiile despre sine și despre alții ale eroului se însoțesc cu observațiile și contrapunctările destul de abundente ale autorului însuși, care meditează la rîndu-i cu privire la stările de lucruri și de spirit întîlnite, căpătăm și o imagine destul de

fidelă a ceea ce este romanul în practica de creație a lui Ion Marin Sadoveanu : narațiune, fără îndoială, cu eroii bine și clasic conturați și cu conflicte, dintre care unele foarte dramatice, dar în același timp și operă de moralist și de eseist. (Prefață la *Sfîrșit de veac în București*, ediția a șasea, Editura pentru literatură, 1966, p. VIII—X.)

OV. S. CROHMĂLNICEANU : Talentul epic scriitorul și l-a arătat cu volumul *Sfîrșit de veac în București*. Ca și G. Călinescu, Ion Marin Sadoveanu se întoarce deliberat la formula romanului tradițional cu convingerea că aceasta nu s-a istovit deloc. Autorul reia tema *Ciocoilor vechi și noi* ; romanul său e, de fapt, istoria înavuțirii și ridicării, pe ruina familiei baronului Barbu, a lui Iancu Urmatecu, arhivar obscur la tribunal, ieșit din lumea mahalalei bucureștene, netrecut prin școli, dar înzestrat cu un viguros instinct arivist. [...]

S-ar părea că nu se adaugă mare lucru acestei vechi scheme, regăsite în atîtea opere din literatura noastră. Chiar de la început, însă, o optică inedită duce la efecte surprinzătoare. Mecanismul arivismului social apare demontat în cele mai intime detalii ale angrenajelor sale omenești, cu o răbdare extraordinară și o atenție analitică excepțională. Factorul psihic, hazardul, inerțiile mediului intră în jocul determinărilor cu ponderi nici o clipă neglijabile. Urmatecu e rugat de Ivanciu, negustor chiabur, veche cunoștință a sa cu care mai făcuse afaceri, să intervină pe lîngă baronul Barbu ca boierul să-i vîndă un teren. Perfectarea afacerii devine o admirabilă scenă psihologică. Urmatecu își pregătește propunerea cu o strategie savantă, ca o deschidere într-o partidă de șah, pîndește reacțiile stăpînului, dîndu-i mereu sentimentul că îi păzește vigilent averea. Pe baron îl fascinează operația vînzării, dar numai sub forma ei abstractă de joc pur financiar. Cînd Urmatecu, dibaci, îl lasă să fixeze singur prețul, se simte pierdut, nu e în stare să realizeze mintal cît valorează efectiv terenul, fiindcă a ajuns să nu mai aibă asemenea reprezentări practice, spune o cifră la întîmplare, numărînd păianjenii dintr-un glob de cristal așezat pe birou. Ideea că acum va urma tocmeala îl îngrozește ; așteaptă ca Urmatecu să-l scape

de această fază penibilă a tranzacției ; îl rămîne recunoscător pentru adresa cu care știe să i-o evite și nici nu bănuiește că a cerut un preț derizoriu. Toată această scenă e descrisă cu o putere de observație fascinantă ; romancierul nu scapă nici o coordonată a desfășurării episodului, biroul unde are loc discuția, mobilierul auster, peisajul matinal și tomnatec de afară, gîndurile baronului, fugărind o amintire din tinerețe, scrisoarea domniței Natalia, nerăbdătoare să primească orlofii tocmiți geambașului Ilie, pînda bulgarului, temătoare și opacă.

Tema ascensiunii păturilor burgheze reprezentate de Urmatecu și a declinului unei aristocrații vlăguite capătă în romanul lui Ion Marin Sadoveanu și dimensiuni morale inedite. Personajele centrale ca și cele secundare își dezvăluie o complexitate sufletească absentă în modelele lor anterioare. Urmatecu nu e numai arivistul îndemînatec, stăpînit de dorința ajungerii. În el sălășluiesc o forță vitală elementară și o inteligență nativă autentică. Cunoscător neîntrecut de oameni, eroul ghicește fulgerător caracterele și le cîntărește slăbiciunile. Fără vreo educație, posedă un tact perfect, învață repede cum să se poarte cu cei mari ; intuiește valoarea culturii și ține ca Amelica să și-o însușească, trăiește o secretă și înduioșată satisfacție, cînd descoperă primele fraze scrise de ea în franțuzește. E dur, fără să fie rău ; nu-și cruță adversarii, dar are și un fel de mărinimie a omului puternic. Adună în juru-i o liotă întreagă de rubedenii sărace. Îl amuză să-i ia de sus pe „ăla", frații și surorile coanei Mița, nevastă-sa, le ține însă casa deschisă și-i hrănește. Bogăția nu-l amețește și nici nu-i atrofiază instinctele. Îi place să petreacă, are mai multe țiitoare, dar la capitolul succeselor lui virile nu acceptă compromisuri și caută să cucerească într-adevăr femeile. Aceasta îi dă senzația plenară a vieții, iar trecerea ei grăbită o presimte obscur și-i stîrnește momente de frică. Lui Urmatecu, egoismul nu i-a anihilat încă simțul moral. La Coana Mița ține și, cu toate că o înșală, înțelege să o respecte ca soție ; pe Amelica o iubește cu fanatism și, cînd aude că și-a fracturat un picior, amenință că-i va face doctorului felul și se va omorî apoi dacă fata rămîne oloagă. Actele lipsite de scrupul le îndeplinește cu ezitări și numai după ce le găsește diverse justificări interioare. În comportările sale își caută mereu un echilibru compensator. Obținînd înainte de

moartea baronului, ajuns ministru al justiției, o semnătură care-l scoate dintr-o grea încurcătură, dar pe care presa o prezintă ulterior drept o răsplată meritată, socotește că i-a achitat dispărutului tot ceea ce îi datora. Cînd fiul boierului, Bubi, e jefuit de Jurubița (fosta metresă a eroului) și de un prieten trădător, Gună Licureanu, Urmatecu nu-i poartă pică fiindcă renunțase să-i mai ceară concursul și acceptă să revină la cîrma averii boierești spre a salva din ea măcar ultimele rămășițe. Personajul apare astfel puternic umanizat, ca și bătrînul baron famelic, cu geloziile lui infantile și totala-i dezarmare, cu delicatețea-i comică pusă în orice gest, cu adîncu-i atașament pentru cățeluța Fantoche, purtată sub gheroc pînă și în incinta Camerei, cu dragostea-i tîrzie închinată Domniței Natalia. Cuplul biruitorului și învinsului alcătuiește o complementaritate fatală. Procesul substituției sociale se împlinește prin acțiunea unor legi inexorabile, cărora autorul izbutește să le sugereze efectele multiple în cele mai variate planuri ale existenței. Grație ascuțimii și fineței, analiza străpunge aspectele imediate economice și face transparentă o filozofie a istoriei. [...]

Urmărirea minuțioasă a motivării actelor eroului nu sărăcește epica romanului. În el, zeci de destine se întrețes, cunosc reversuri neașteptate și autonome. Cartea foiește de viață și are o nescăzută încărcătură dramatică. Lefterică încearcă să se răzbune pe Urmatecu, pentru că l-a făcut de rîs în fața unei femei care îl atrăgea, și-l denunță baronului că fură. Pîra e primită însă fără nici o plăcere, ba chiar cu iritare. Baronul nu vrea să afle lucruri care-i tulbură liniștea și-i reclamă intervenția. E fericit cînd Urmatecu, sosind, îl oprește pe Lefterică să mai continue. Acesta piere într-un incendiu, salvînd viața Amelicăi și încăpățînîndu-se apoi să scoată din foc o figurină bizară pe care o botezase „patul lui Napoleon" și la care se dovedește a fi ținut extraordinar.

Păuna are o izbucnire isterică de gelozie, cînd Urmatecu ajunge stăpînul Bălășoenilor și o tratează ca pe o slugă. Fuge nebună, unde o duc picioarele, după ce-și amenință fostul ibovnic și-i rănește mîndria virilă. Ivanciu, îndemnat de Jurubița, schițează și el un act vindicativ întîrziat. Dă o declarație scrisă, în care arată cum moșia a fost cumpărată prin falsificarea actelor

ei de proprietate. Urmatecu lasă multă vreme gestul dușmănos neplătit, se poartă cu fostul lui tovarăș de afaceri prietenește, ca mai înainte. La nunta Amelicăi, unde Ivanciu e invitat, își amintește că are de încheiat o răfuială și-i asmute pe nebunii lui popa Gose asupra bulgarului, strigîndu-le „zbughe". Se împlinește astfel o datorie mai veche, avariția chiristigiului fiind cauza nenorocirii părintelui și a smintirii copiilor săi.

Pe căpitanul Tudor îl ucide, într-o criză de furie, tatăl lui și al Coanei Mița, boier Grigore, care fusese închis la Mărcuța, după ce-și pierduse averea și mințile. Ofițerul, făcut bine (băuse o zi întreagă într-o cîrciumă prin Pantelimon), se simte subit cuprins de sentimente filiale ; îi face o vizită internatului la balamuc, dar acesta îl izbește cu capul de pereți, acuzîndu-l că i-a furat aurul. Întîmplarea, de un umor sinistru, aduce iar intervenția fatalității în viața personajelor, impunîndu-i cotituri dramatice imprevizibile.

De o factură balzaciană (ca temă și caracterologie), romanul își are mai degrabă modelul în *Familia Buddenbrook* a lui Thomas Mann. Pe Ion Marin Sadoveanu îl apropie de factura particulară a acestei vaste construcții epice o evidentă viziune artistă. Tablourile ni se înfățișează pictate cu o deosebită grijă de compoziție. Culorile sînt alese savant, autorul stăruind asupra efectelor de contrast și armonie. Cum remarcă foarte bine Paul Georgescu *(Încercări critice)*, Ion Marin Sadoveanu e un Ghica trecut prin școala germană a „Kunstprosei". Găsim în romanul lui o evocare uimitor de vie a Bucureștiului, la sfîrșitul veacului al XIX-lea. Cartierele, arhitectura, vegetația, interioarele, toate sînt descrise cu o mare pasiune pentru reconstituirea exactă. Poezia textului nu vine însă, ca la Mateiu Caragiale, din deformarea fantastică, ci din finețea precisă a desenului și virtuozitatea dispunerii culorilor

Fiecare amănunt — geamlîcurile caselor, zăplazurile prăbușite și înecate de bălării, rufele înșirate pe frînghii prin curți, umbrele prăfuite ale pomilor, vitrinele dughenelor, gangurile întunecate, tinicheaua acoperișurilor, tarabele negustorilor, turlele bisericilor, grilajul porților — apar tratate pictural cu o atenție niciodată plictisită.

Iată-l pe Bubi descoperind farmecul Bucureștilor : „De la el

de acasă, din capătul de lîngă apă al Podului Mogoşoaiei, coti pe malurile Dîmboviţei, unde căruţele venite de cu noapte în oraş poposiseră. Un fel de tîrg se înşirase în stradă printre paie risipite, aducînd un miros de sat, în care coşuri cu ouă uşoare şi limpezi, doniţi cu bradul din care erau făcute încă ud şi verde, scoarţe cu ţesătura aspră şi bătătoare la ochi se întindeau printre paşii călătorului, ca o piaţă ce nu încăpea în Piaţa Mare, înspre care Bubi se îndrepta acum. Pe dreapta şi pe stînga erau numai mărfuri ; din ele se umpleau cu vîrf coşurile oltenilor, ce porneau apoi pe străzi, cu gura mare, plescăind de pietre tălpile goale. Erau acolo de toate. Maldăre de dovlecei cu floarea galbenă, fragedă şi neruptă ; morcovii lemnoşi şi cărămizii, cartofii cu miros de pămînt , verze înfoiate, tighelite pe frunze cu picături de rouă ; cireşe sticloase ; crapi cu burţile pline de icre, cu aramă pe solzi şi cercuri roşii împrejurul ochilor ; linii pămîntii cu o mireasmă de laz ; plevuşcă bună de ciorbă, bibani de saramură şi coşuri multe cu plăşi pe ele, sub care ţopăiau şi cotcodăceau găinile în mirosul lor înecăcios de pene şi praf..."

„În drumul său, Calea Moşilor se strîmta şi se întortochea.

După un luminiş, la întretăierea cu bulevardul, strada se limpezea din lipsa prăvăliilor. Începeau curţile, care, fără să fie boiereşti, erau tihnite şi încăpătoare, cu aceleaşi case, ca şi ale lui Urmatecu, ridicate de la pămînt, cu intrare de piatră şi fiare pîntecite la ferestrele subsolului...

În calea lui Bubi, biserica Olari răsări deodată. Bine aşezată la răspîntie, cu loc mult în jur pentru ocolirea din Vinerea-Mare, închidea în soare tare de vară întunecimile sale. Din uşă, mulţimea luminărilor aprinse părea mai mult belşug decît semn de credinţă în apele icoanelor de aur..."

Sentimentul „prozei artiste" îl dă şi fraza lucrată, cu perioade lungi, legănate, şi încrustări de orfevrerie, dar caracterologia precisă şi pictura amănunţită a ambianţei sociale sînt balzaciene. (*Recitind „Sfîrşit de veac în Bucureşti"* în „Tribuna", serie nouă, an. XI, 8 iunie 1967, nr. 23, p. 3 ; reluat în *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Editura pentru literatură, 1967 ; reproducem din ediţia a II-a, vol. I, Editura Minerva, 1972, p. 563—568.)

AL. PIRU : S-a făcut mult caz, la apariție, de *Sfîrșit de veac în București*, întîiul volum dintr-o plănuită serie. [...] Tema apusului clasei boierești este de esență sămănătoristă, și nu-i o întîmplare că autorul își așază acțiunea pe la 1890, adică tocmai în momentul cînd începe să se deplîngă ruina boierimii feudale. În literatura lui Sandu-Aldea, vina cade pe vechil (ciocoiul nou al lui Filimon și Duiliu Zamfirescu), Ion Marin Sadoveanu explică decăderea neamurilor prin lipsa lor funciară de energie vitală. Astfel, baronul Barbu, nobil cu titlu austriac, apare cu totul docil la asalturile managerului său, nedîndu-se în lături de a-l numi „președinte al funcționarilor publici" și a-l introduce în balul de la palat. După o perioadă de rivalitate, baronetul Bubi va accepta, de asemenea, în urma morții tatălui său și a trădării Jurubiței, serviciile lui Urmatecu, ce va pune mîna cu timpul pe toată moștenirea defunctului. Lămurind Jurubiței blazonul familiei Barbu, ziaristul Potamiani întrevăzuse ironic viitorul :

— Văd într-un prim pătrar, cum se zice, un snop de grîu ! Înțeleg : astea sînt moșiile. Văd apoi un trident : o înțeleg și pe asta : e o furcă cu coasta rumânilor ; la dreapta apoi stă o apă : e semn că neamul se trece, iar licorna, care e animalul simbolic al curățeniei și al nevinovăției, dumneata să ne-o lămurești,

Este tema tratată de Mihail Sadoveanu în *Venea o moară pe Siret*. Însă ambițiile lui Ion Marin Sadoveanu par mai mari. *Sfîrșit de veac în București* năzuiește a fi o evocare în frescă a societății românești după modelul romanului balzacian. În acest sens, mijloacele autorului sînt mult mai mici. Psihologia diverșilor ariviști, în frunte cu Iancu Urmatecu, nu dispune de resursele unui Rastignac și nici de acelea ale lui Julien Sorel, care sînt mînați, în romanul lui Balzac și Stendhal, de pasiuni violente. Omul de afaceri al baronului Barbu e un om de afaceri oarecare, *bon enfant, bon vivant*, cu o mică patimă de flori și cai, bun tată și bun soț, cu toate aventurile erotice pe care și le îngăduie din cînd în cînd cu slugile sau cumnatele sale. Una din acestea din urmă, Jurubița, fiind măritată cu un căpitan de pompieri, promite la început a repeta cazul doamnei Bovary. Ajutorul o scutește de cazuistica eroinei lui Flaubert, împingînd-o din brațele

lui Urmatecu în acelea ale lui Bubi și apoi în brațele lui Gună Licureanu, amicul lui Bubi. Cînd Jurubița, voind să se răzbune pe Urmatecu, îndeamnă pe Hangiu să ancheteze modul în care s-a făcut ipotecarea Bălășoienilor, ne-am crede în fața unei *cousine* Bette. Autorul dă însă o altă soluție evenimentelor, și Jurubița rămîne o amantă plată, triumfînd nu datorită iscusinței sale, ci îmbecilității baronetului. Toate celelalte personaje, inclusiv baronul Barbu, care-și poartă pe Fantoche, cățeluța sa, după reverul gherocului, pînă și pe culoarele Parlamentului, sînt șterse sau cu totul secundare. Imaginea „fin du siècle" a Bucureștiului se pierde în amănunte nesemnificative, comunicate într-un stil incolor. Moravurile citadine și provinciale apar inconsistent. Ca să dăm o pildă, la logodna doctorului Matei Sîntu cu Amelica, în Bălășoieni, un lăutar e pus să cînte dintr-un pom (aluzie la porecla „cioară") :

— Stai bine, stai bine, pasăre ! făcu Iancu bătînd din palme. Dați-i să-și pună cuib, striga el rîzînd și aruncînd perinele în Pupăză, fluturînd în același timp cîteva hîrtii de cîte o sută, la rădăcina pomului. Și Iliuță Pupăză a început să cînte din cireș, oftînd prelung din viersuri bătrînești, de se auzea pînă departe peste sat. La picioarele pomului, nebunii lui popa Gore stăteau ghemuiți cîteștrei și îngînau.

— Așa, vezi ? ! Să știi tu ce e aia chef, mă neamțule, îi zise Iancu, mîndru, lui Schweickert, care făcea niște ochi mari și speriați.

— *So ein Bengel !* rosti îngrozit vienezul și se duse în fundul livezii să guste liniștit bucuriile naturii..."

O compoziție mai degrabă trudnică și un ritm încetinit fac lectura prozei lui Ion Marin Sadoveanu dificilă. (*Ion Marin Sadoveanu*, în *Panorama deceniului literar românesc 1940—1950*, Editura pentru literatură, 1968, p. 269—272.)

I. OPRIȘAN : Stînd mai puțin în atenția scriitorului — dat fiind gîndul ce și-l dorea reliefat în trilogie — cealaltă latură socială cuprinsă în carte, aceea a decăderii lumii boierilor, este reprezentată doar printr-o singură familie : baronul Barbu B.

Barbu, moştenitor al unui înalt titlu de noblețe vienez, Ştefan, fratele său — „deşucheatul" — ţinut într-o anume penumbră pe tot cuprinsul romanului, sentimentalul Bubi, feciorul, şi domniţa Natalia. Asta nu înseamnă însă că imaginea de ansamblu a agoniei întregii clase boiereşti este mai palidă sau lipseşte ! Restrîngîndu-şi observaţiile numai la cîteva persoane, I. M. Sadoveanu întreprinde o investigaţie în adîncime. Şi figura atît de neajutorată a baronului este o creaţie deosebită, simbolizînd pînă şi fiziologic sterilizarea lumii cu care apune. Posesor al unor averi pe care doar le-a fotografiat, după un obicei nemţesc, dar a căror întindere şi localizare îi sînt necunoscute, iubitor de muzică şi cîini, „tatăl derbedeilor şi mama căţeilor", cum îl caracterizează o revistă, ministeriabil de umplutură în tot felul de formule guvernamentale de ocazie, om al tabietelor de interior, fiindu-i groază să se arate în public, Barbu B. Barbu vegetează asemeni unui păianjen într-un imens palat de pe cheiul Dîmboviţei. Lipsit de grijile administrative şi de oricare altele, ducîndu-şi existenţa mai mult în lumea viselor, sîcîit de orice lucru ce-i cere un cît de mic efort intelectual, baronul nu aminteşte decît foarte vag că trăieşte, şi asta doar prin repetabile scene „de noblețe", de goliciunea cărora Urmatecu îşi dă seama imediat. Aproape o caricatură, însă cu destule trăsături ce ne trezesc simpatia, figura baronului Barbu se memorează uşor, uimindu-ne mai ales prin lipsa de vlagă şi neputinţă devenite boală incurabilă. Ca şi în cazul burgheziei — unde analizase indivizii prin prisma trăsăturii ce-i leagă pe toţi : parvenirea — scriitorul se opreşte şi aici cu deosebire asupra „morbului" comun întregii lumi vechi, pe care îl urmăreşte în două generaţii consecutive : la baronul Barbu B. Barbu şi la fiul acestuia, Bubi. Plin de energie şi gînduri umanitare cîştigate prin şcolile vieneze, dornic de acţiune şi afirmare — încă de la sosirea în ţară începe construirea unei fabrici de oglinzi — Bubi pare a fi alcătuit dintr-un material mai rezistent decît tatăl său. Cînd întîlneşte, însă, femeia în persoana Jurubiţei — dăruindu-se cu trup şi suflet dragostei, cheltuindu-şi fondurile fabricii, dedîndu-se lenevirii şi vieţii non active — ne dăm seama că viciile s-au transmis ereditar şi că nu există întoarcere de pe drumul completei destrămări. Dovada ne-o furnizează însăşi

evoluția faptelor. După ce, mai mult împins de la spate, Bubi o rupe cu Iancu, în final, acesta se simte nevoit să-i ceară din nou ajutorul, spre a mai salva ceva din averea întoarsă pe dos de cei doi uzurpatori : Gună Licureanu și Jurubița. Viața își spusese cuvîntul, iar romanul consemna victoria deplină a lui Iancu Urmatecu. (Prefață la *Ion Marin Sadoveanu : Scrieri*, vol. I, Editura pentru literatură, 1969, p. XLIX—L.)

ALEXANDRU GEORGE : Din stirpea lui Gheorghe, eroul atît de incert al lui Filimon, descinde în mod sigur una din cele mai realizate figuri ale literaturii românești mai noi, și aceasta e Ioachim Dorodan, fostul slujitor al familiei baronului Barbu din *Sfîrșit de veac în București*, de Ion Marin Sadoveanu. Dorodan e un om devotat și integru, pe care vîrsta, neputința și intrigile succesorului său Iancu Urmatecu îl scot din circulație, făcîndu-l mai apoi să-și petreacă bătrînețea tristă într-o dureroasă singurătate. Acolo nu-l ajung decît ecourile lentei ruine a boierului, cu consecutiva îmbogățire a omului său de „încredere". Imposibilitatea de a interveni în procesul acesta inexorabil se vede în scena întîlnirii sale cu fiul baronului, Bubi. Și tatăl și fiul sînt din aceeași categorie a oamenilor sortiți pieirii ; baronul Barbu e însă mai asemănător cu prințul Salina prin indiferența resemnată ; numai puținătatea staturii sale nu se potrivește cu vigoarea fizică a uriașului don Fabrizio, încolo amîndoi sînt niște învinși, înainte de luptă.

Sfîrșitul lui Dorodan, în momentul în care Urmatecu izbutește să-l scoată din ultima-i locuință și să-l trimită la țară, iar bătrînul incomod își adună ultimele puteri pentru a-și înfrunta dușmanul, e una din marile pagini ale literaturii noastre contemporane. Dorodan e sfîșiat de cîinele curții, și sfîrșitul lui tragic devine, astfel, de două ori simbolic : el moare, cum s-ar spune, pe propria lui limbă, ucis de un cerber la fel de orb pe cît de credincios fusese el însuși inconștientului său stăpîn. (*Un erou de tragedie*, în vol. *La sfîrșitul lecturii*, Editura Cartea Românească, București, 1973, p. 98.)

VALERIU RĂPEANU : Aspirația secretă [a] lui Ion Marin Sadoveanu a fost aceea de a fi scriitor, nu erudit. A început ca poet, a continuat ca dramaturg, s-a realizat și i-a rămas numele

ca prozator. Pentru că, deşi de prin anul '30 proiectele romanelor sale erau anunţate în presă, abia în 1944 — după nouă ani de elaborare efectivă — *Sfîrşit de veac în Bucureşti* avea să vadă lumina tiparului. Dar atunci nu apărea un roman printre altele, ci unul din romanele româneşti, descinzînd din tradiţia lui Filimon, Ghica, Duiliu Zamfirescu. Roman scris pe îndelete, roman aşternut pe hîrtie de un om care a simţit viaţa lumii despre care vorbea prin toţi porii ei, martor ocular şi erou, reconstituind din cărţi şi tot soiul de izvoare, dar aducînd mărturia memorialistului, roman de atmosferă şi roman psihologic, roman de formaţie şi frescă socială — acesta e *Sfîrşit de veac în Bucureşti*, opera unei vieţi, dar şi a unei epoci. Unii l-au văzut doar din perspectiva masivului Iancu Urmatecu, frate bun întru parvenire cu Păturică şi Scatiu. E adevărat, galeria parveniţilor s-a îmbogăţit cu un personaj din cele mai originale, în ceea ce priveşte căile de escaladare a treptelor sociale. Dar romanul e mai mult decît istoria unei parveniri. E fresca socială a amurgului de veac românesc sau mai bine zis a acestui „amurg al zeilor" pe care el l-a văzut precum maeştrii săi germani în toată lenta lui degradare, pînă la pulverizare în neantul uitării. E un roman scris cu pastă multă, nu cu nerv şi spontaneitate, elaborat pe îndelete de un om ce compunea în tihnă de parcă totul prindea din nou viaţă în faţa lui. Citindu-l şi recitindu-l m-am întrebat dacă Ion Marin Sadoveanu nu a fost omul acelui sfîrşit de veac tihnit, cu viaţă aşezată şi fără mari seisme, dacă stirpea lui Urmatecu nu s-a metamorfozat în felul de a fi a nepotului său Onuţ — pentru care, aşa cum ne mărturisesc carnetele sale de însemnări, nu erau neglijabile nici fracţiunile unei sume încasate de pe urma unui articol, înscrisă minuţios (327 lei şi 14 bani, de pildă), care îşi ţinea bine şi cu chibzuinţă balanţa plăţilor şi a veniturilor, părîndu-i rău pentru ce cheltuise, considerînd drept risipă orice depăşea strictele şi bine drămuitele nevoi cotidiene. El se identifică, astfel, cu lumea cărţii sale, nu numai prin datele biografice, dar mai ales prin spiritul ei care i-a modelat şi fiinţa şi viaţa. (*Ion Marin Sadoveanu*, în „România literară", VI, nr. 29, 19 iulie 1973, p. 6 ; republicat în vol. *Interpretări şi înţelesuri*, Editura Junimea, Iaşi, 1975, p. 184—185.)

EUGEN SIMION : Linia prozei realiste obiective în maniera Balzac şi Flaubert, dar şi cu oarecare înrîurire din Thomas

Mann, este continuată după cel de al doilea război mondial de Ion Marin Sadoveanu, om de teatru reputat (*Dramă și teatru*, 1926 ; *Anno Domini*, 1927 etc.), și poet spiritualizant (*Cîntece de rob*, 1930) din cercul „Gîndirii". Apariția, în 1944, a romanului *Sfîrșit de veac în București* a fost o revelație. [...] Ca și G. Călinescu, I. M. Sadoveanu se opune curentului general (favorabil prozei de tip analitic, în stilul Gide, Proust, Joyce) și se orientează în roman spre pictura socială și creația de tipuri. Narațiunea este cursivă, coerentă, prozatorul respectă cronologia reală a faptelor și urmează o schemă previzibilă înfățișînd întîi epoca (ambianță socială și morală) și la urmă individul, produs al acestor circumstanțe. Nimic nu tulbură această determinare, nici un procedeu nou nu intervine în analiză pentru a împinge simbolurile în subsolul textului, protejînd, astfel, ceea ce prozatorii moderni numesc și socotesc fundamental în creație : „l-obscurité matriciellé". I. M. Sadoveanu vede, dimpotrivă, foarte clar și elaborează lent, *discursul* său pare un mecanism bine reglat, excluzînd surpriza, ruptura. Nici tipologia nu este nouă. Iancu Urmatecu, baronul Barbu, Jurubița etc., intră într-o schemă cunoscută încă de la Filimon și reluată, sub diverse chipuri, de romancierii interesați de fenomenul arivismului, temă privilegiată a prozei românești. Nouă este doar tratarea lor obiectivă și seriozitatea, profunzimea analizei. I. M. Sadoveanu este mai aproape, în acest caz de G. Călinescu (cel din *Enigma Otiliei*), de care îl unește și un oarecare gust pentru baroc în construcția romanescă. Îl despart, firește, multe lucruri, în primul rînd limbajul, mult mai vechi și mai greoi în *Sfîrșit de veac în București* și *Ion Sîntu*, opere cu o mișcare epică încetinită de fraza savantă, smălțuită.

Cele două romane încep în același fel, cu descrierea, întîi, a străzii, apoi a casei personajului, pentru a ajunge la individul care stă în atenția romancierului. În primul roman acesta este Iancu Urmatecu, în cel de-al doilea nepotul lui, Ion Sîntu. I. M. Sadoveanu scrie, așadar, istoria unei familii pe trei generații, studiind, succesiv, un fenomen de ascensiune socială (parvenirea lui Iancu Urmatecu) și formarea unor personalități (Ion Sîntu). Deosebirile dintre cele două romane sînt, totuși, mari, în primul rînd de valoare. *Sfîrșit de veac în București* este un roman solid, cu tipuri memorabile, scoase cu precădere dintr-un București pitoresc ca și acela din *Craii de Curtea Veche*, însă mai puțin

misterioși și mai puternic istoricizat. Noțiunea de „studiu social", în sensul folosit de Balzac, nu este străină de intențiile lui I. M. Sadoveanu. Ca să înfățișeze un fenomen moral, el întreprinde întîi o acțiune prospectoare, sugerează existența claselor, reconstituie un fundal, indică o ierarhie. Psihologia se definește în funcție de toate aceste elemente. Urmatecu reprezintă o clasă nouă plină de inițiative, rapace, desigur, dar în limitele unei legalități și în respectul unei oarecare *morale* sociale. Urmatecu este un om de lume și, pe cît îi permite ambiția lui, un om de inimă, la nevoie este filantrop.

De altfel, istoria lui începe tîrziu în roman, în momentul în care personajul este deja instalat într-un mecanism social. Începuturile acestei ascensiuni sînt neguroase, cîteva *întoarceri* în trecut (pe calea unor reverii fragmentate) arată că Urmatecu pornise, ca orice tînăr sărac, de la zero și că primii pași îi făcuse în tinda *(arhiva)* unui tribunal. Cînd se deschide cartea, Urmatecu este un om așezat, are familie, casă mare, se bucură de prietenia și protecția unui om puternic, baronul Barbu. Problema, pentru el, nu este de a intra numaidecît într-o clasă nouă, cît de a-și consolida poziția cîștigată. Locul lui este tot într-o tindă *(anticameră)*, dar la alt etaj al ierarhiei sociale. Imaginea *anticamerei* revine în roman și ea sugerează, indiscutabil, situația acestui personaj în mecanismul vieții sociale și, totodată, raporturile pe care le întreține cu baronul Barbu, binefăcătorul și, curînd, victima lui. În viziunea lui Iancu Urmatecu (un individ care a trăit multă vreme într-o *tindă*, un loc, cu alte cuvinte, de *trecere*, de așteptare, de pîndă, de solicitare !) lumea bună este un salon enorm, pregătit pentru o petrecere. Cei care sînt admiși în această încăpere sînt politicoși și vorbesc frumos, dar pentru a se menține nu e de ajuns subțirimea, educația, au nevoie de bani. El, Urmatecu, n-a pătruns în acest salon, deși are bani bine chivernisiți și iscusință pentru a cîștiga alții : rămas în *anticamera salonului*, el și-a pierdut iluzia că va trece într-o zi în încăperea fastuoasă pe care o observă cu ochiul lacom și revendicativ al omului de dincolo de prag. Face însă totul pentru a netezi drumul Amelicăi, fiica lui, spre *marele salon*. [...]

Anticamera este așadar, în acest roman cu multe planuri, un loc de observație și, cum s-a putut deduce din cele arătate dinainte, simbolul unei *așteptări* (pînde) sociale care se încheie cu o ruinare (aceea a baronului Barbu în folosul lui Urmatecu), nu însă și cu o promovare. I. M. Sadoveanu evită, la acest punct, soluțiile,

schemele literaturii anterioare. Boierul nu este funciarmente bun și slujitorul care vrea să-i ia locul nu-i cu necesitate un mișel. Baronul Barbu are toate slăbiciunile unei clase bătrîne, o inapetență, în primul rînd, de viață, tradusă și în incapacitatea de a-și administra singur bunurile. Biografia lui este aceea a unui învins. Iubește de cîteva decenii pe domnița Natalia și e gelos pe cei care-i stau în preajmă, inclusiv pe fratele său, Ștefan, o haimana bătrînă. Este atașat de o cățelușă, Fantoche, pe care o poartă peste tot sub braț, chiar și în Parlament. Nu fusese, observă prozatorul, niciodată tînăr, o moliciune de orient și o teamă de orice lucru nou îi paralizează existența. Conservatorismul lui este fără vlagă și în politică se lasă purtat de alții, acceptînd cu indiferență postul de ministru. Isteția lui Urmatecu este pentru baron o salvare. I se dă, cum se zice, pe mînă și cînd altcineva încearcă să-i deschidă ochii asupra șireteniei omului său de încredere, îndepărtează orice posibilitate de a verifica. Ruinarea lui se face lent, aproape firesc, ca o degradare fiziologică imperceptibilă ochiului comun. [...]

De neuitat este figura lui Iancu Urmatecu, omul umil și îngrijorat din *anticameră*, bucureșteanul plin de fantezie, amator de petreceri și tiran absolut în familie. Această a doua față a personajului se arată mai ales la *ospețe*. Sînt multe mese bogate și îndelungi în *Sfîrșit de veac în București* și toate dominate de Urmatecu, *masa* fiind pentru el locul unde își exercită autoritatea. La ospețele pregătite cu siguranță și pricepere de coana Mița, participă invariabil „ăia" — rudele sărace și prietenii apropiați, ca Ivanciu, chiristigiu bulgar, sau Schweickert, meșteșugar vienez. Înconjurat de cumnați și de nevestele lor, de slujitori ascultători și de „roabele" lui, foste și actuale amante, Urmatecu se poartă ca [un] mic despot cu nazuri, povestește ce nu trebuie ca să le facă rău „ălora", pune la cale glume sinistre. El însuși este un mîncău reputat și voracitatea lui dă (ca la Flaubert) o idee despre voracitatea procesului pe care îl reprezintă. [...]

Sfîrșit de veac în București impune, în afara cuplului Urmatecu-baron Barbu, și o altă tipologie, foarte vie și aceasta. Tînărul Barbu C. Barbu, de pildă, este un „chiriaș al lumii", din familia învinșilor structurali, popularizați de nuvelistica de la începutul secolului. Rodul unei legături din tinerețe a baronului, el crește la Viena și cînd se întoarce în țară intră în mîinile Jurubiței care îi toacă averea și-l părăsește fugind în străinătate cu prietenul

cuplului, Gună Licureanu, un fel de Pîrgu dar fără hazul acelula. Tînărul baron vrea, la început, să facă rentabilă averea părintească și investește sume considerabile într-o fabrică de oglinzi ce se dovedește falimentară. Robit de Jurubița și incitat de ea, debarcă pe Urmatecu, apoi ratează totul și, dintr-un „chiriaș" ipotec al lumii, sfîrșește prin a fi un chiriaș veritabil în casa încăpătoare și prosperă a lui Urmatecu. Interesantă este și figura Jurubiței, ambițioasa ibovnică a baronului Bubi. Fată săracă, ea se căsătorește fără dragoste cu un om mediocru și, după oarecare vreme, intră în prevederile lui „nenea" (Urmatecu). Dragostea pentru tînărul baron îi dă oarecare personalitate (ea reclamă să fie numită cu numele ei adevărat, Ecaterina), apoi lăcomia și ambiția o pierd. Vrea să intre în familia baronului și, cum Bubi ezită, îl șantajează. Se înconjoară de niște crai cu ifose (Gună, Potamiani), și-și folosește grațiile pentru a se răzbuna, printr-un procuror, pe Iancu Urmatecu, răspunzător în ochii ei de insuccesele pe care le are. Răzbunarea eșuează și Jurubița, mediocrizată ca femeie de lăcomia de bani, fuge peste graniță cu banii lui Bubi, încheind astfel un destin care avea toate șansele să iasă dintr-o schemă terorizantă în proza noastră. Căci, dacă nu este o ambițioasă vulgară, femeia în literatura română este, cu siguranță, o victimă de preț. Jurubița, începînd cu ultima ipostază, tulbură la un moment dat schema prin vocația ei pentru dragoste, apoi recade banal în ea evoluînd spre tipul femeii care își dirijează profitabil instinctele. Palidă și mediocră sub toate aspectele, este Amelica și așa va rămîne și în *Ion Sîntu*. Singura sugestie ce se reține în *Sfîrșit de veac în București* este că fiica moștenește lăcomia de avere a tatălui, nu însă și bucuria lui de a trăi.

Romanul se încheie cu nunta Amelicăi și, întrucît nunta semnifică *izbînda* lui Urmatecu, putem spune că I. M. Sadoveanu a dus bine la capăt o idee, cartea avînd, sub acest aspect, o rotunjime remarcabilă. Stilul este arborescent și lipsit de culoare, nu lipsit cu toate acestea de oarecare grație, grația paginilor cu vocabule alese și bine ornate, elaborate la rece, urmînd ritmul unui spirit care nu se grăbește. Limbajul învechit al cărții nu întunecă totuși tipologia, excepțional de vie și azi. (*Ion Marin Sadoveanu*, în „Luceafărul", an. XVIII, nr. 15 (676), 12 apr. 1975; nr. 16 (677), 19 apr. 1975; nr. 17 (678), 26 apr. 1975; repu-

blicat în vol. *Scriitori români de azi*, II, Editura Cartea Românească, București, 1976, p. 265—267, 269—271, 272—273.)

ION VARTIC : Apariția romanului *Sfîrșit de veac în București* (1944) a impus dintr-o dată un remarcabil scriitor. Cartea aceasta, ca și *Enigma Otiliei*, demonstrează cîte potențialități nelimitate ascunde încă structura epică tradițională, de tip balzacian, după cum întregește conturul unui personaj literar, acela al arivistului, cu modele celebre în literatura română. Dintru început, acest roman al decadenței boierești (stirpea Barbilor) și al ascensiunii burgheze, surprinde prin complexa configurare a lui Iancu Urmatecu, datorită nuanțatei umanizări pe care o suportă arivistul, tip literar răsfrînt în genere, pînă la Ion Marin Sadoveanu, doar unilateral, șarjat pe o constantă caracterologică, fie monstruoasă, fie doar pitorească. Cu o răbdare analitică nedezmințită pînă la capăt, scriitorul înregistrează procesul de inițiere al fostului arhivar în tainele unei lumi cu alte legi decît cele ale sale ; în contactul cu lumea Barbilor, ca om de casă al acestora, Urmatecu descoperă valoarea, pentru el pragmatică încă, a culturii, își corectează gesturile și rostirea, își rafinează sensibilitatea, printr-o rodnică receptivitate, utilă înălțării sale sociale și comportării invulnerabile în sfera afacerilor. Remarcabilă este scena în care tînărul baron își susține în fața lui Urmatecu planul înființării unei fabrici de oglinzi. Acesta îl primește cu o anume rece solemnitate, îl introduce pe sensibilul Bubi într-un cadru neutru, nefamiliar, și-l ascultă deferent, în tăcere, pentru a-l surprinde apoi cu răspunsul cel mai neașteptat, care deconcertează pe tînărul baron. În relațiile de afaceri, Urmatecu se comportă asemeni unui spectator detașat ce-și regizează întîlnirile, speculînd slăbiciunile adversarului prin tactica așteptării, exasperante pentru celălalt. În mediul său firesc, însă, se dezlănțuie neînfrînat, se destinde în furii teribile, își bate joc de „ăia", rudele soției sale, pune la cale farse pline de cruzime. Urmatecu e un spirit muntenesc, aproape un Moromete citadin, iubind disimularea ca joc și savurîndu-și superioritatea nativă a inteligenței. Foarte semnificativă este la Urmatecu, spaima obscur-mitică de a nu fi pîngărit de atingerea morții, credința frenetică în vitalitatea lui imortală. Așteptînd la poarta cimitirului să se termine vreo înmormîntare la care e silit să facă act de prezență, îl cuprinde întotdeauna un „neastîmpăr și o poftă de goană și de dezmăț", în

el presimte o nouă vigoare, aproape stihială. Dar în toată această orgiastă izbucnire, își menține echilibrul interior ; față-n față cu gesturile maniacale, gîtuite de emoții, ale lui Lefterică sau cu nebunia lui boier Grigore (căruia îi păstrează ca un memento portretul la vedere), Urmatecu se umanizează înfricoșat, căci simptomul irațional, pe care îl observă la alții, lui „îi dă o măsură omenească în tot ce face" și-l ferește de păcatul exceselor monstruoase. Romanul are o formă circulară, debutînd și sfîrșindu-se cu cîte un succes de vitalitate debordantă al personajului. La Urmatecu apar toate aspectele unei tîrzii formații spirituale, ce nu sînt decît germenii dedublării sale, căci odată ieșit din ambianța ceremonioasă a aristocrației, eroul redevine el însuși, cel de dinainte. Totuși, nu poate fi ignorat harul său neobișnuit de a fi chiar și în pragul senectuții deschis noutății, ca și aviditatea lui de a învăța chiar și acum „la o școală de pe urma căreia profita repede" ; dar dorința instruirii nu rămîne numai scop imediat, ci este dublată, mai ales în urma discuțiilor cu doctorul Matei Sîntu, de euforia cunoașterii pure, dezinteresate. Romanul se susține pe cîteva simetrii subtile. Pe cîtă vreme Urmatecu știe să-și supravegheze mișcările, avare și precise, realizîndu-și mereu efectele scontate, bătrînul baron Barbu gustă din plin lenea gusturilor de prisos, speculate discret de omul de casă. Cei doi sînt complementari, voința unuia suplinind abulia celuilalt. Contrastul dintre burghezia în ascensiune și aristocrația degenerată transpare în antinomia dintre viață și formă, dintre agitația frenetică a lumii lui Urmatecu și rafinamentul imobil, visător-muzical al lumii Barbilor, cu rare tresăriri ale unui „duh de asprime", boieresc. Totul indică aici deficitul de trăire, ce pare a fi înscris pe stema de baronie, cum insinuează impertinentul gazetar Panaiotache Potamiani, acest nou Pirgu ; într-un pătrar al blazonului „stă o apă : e semn că neamul se trece", după cum licorna, dintr-un alt pătrar, simbolizează dependența erotică față de femeie, a unor virilități melancolizate. Elementele decorative, minuțios reconstituite, au aceeași funcție simetrică. Prin camerele baronului, într-o penumbră ocrotitoare, sub miresme grele, stătute, se află mobile fanate, potrete străvechi, anterele și işlice, cuțite de fildeș și mîini de bronz presînd hîrtii, iar glasurile nenumăratelor ceasornice mai șoptesc încă prin toate colțurile ; asemenea lucruri subtile, adunate, ca într-un bazar, și în casa lui Urmatecu, zac într-o desăvîrșită uitare, căci aici de preț sînt obiectele de duzină, banale, dar utile, și mai ales dosarele

fostului arhivar, ce au pentru ceilalți un statut sacral. Un rol fundamental are în roman motivul muzicii, prin mijlocirea căreia lumi atît de diferite se definesc irevocabil. Într-un moment de sfîșiere lăuntrică, tînărul baron improvizează la pian cîteva variațiuni pe o temă beethoveniană, voind zadarnic să se exprime într-o „invenție nouă", dezvăluindu-și încă o dată doar sterilitatea, reflex al unei lumi crepusculare. Altădată, tot Bubi comentează destinul dramatic al celui care a compus *Missa Solemnis*, emoționîndu-l profund pe Urmatecu (obsedat de rolul fatalității în viață) ; dar cînd îi și exemplifică cele spuse, acesta așteaptă nerăbdător „să se isprăvească" muzica aceasta ce în „nici un fel nu-și găsea drum în el". Fostul arhivar mimează fără greș apartenența sa recentă la o lume străină sieși, doar muzica îl dă de gol întotdeauna. În adevăr, ascensiunea lui socială e una în lumea lui și alături de ea, căci cu cît se apropie de aceea a Barbilor, cu atît aceasta se îndepărtează inexorabil în moarte. (*Ion Marin Sadoveanu*, articol în vol. *Mic Dicționar. Scriitori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 405—407.)

CUPRINS

Despre începuturile şi întocmirea acestei cărţi 5

SFÎRŞIT DE VEAC ÎN BUCUREŞTI : 7

Şerban Cioculescu : 423 ; Pompiliu Constantinescu : 425 ; Octav Şuluţiu : 427 ; Al. Philippide : 431 ; Perpessicius : 432 ; Leon Baconsky : 437 ; Dumitru Micu-Nicolae Manolescu : 434 ; Cornel Regman : 436 ; Ov. S. Crohmălniceanu : 438 ; Al. Piru : 443 ; I. Oprişan : 444 ; Alexandru George : 446 ; Valeriu Râpeanu : 446 ; Eugen Simion : 447 ; Ion Vartic : 452.